

Юридична клініка
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
Координаційний центр з надання правничої допомоги
Рада адвокатів Харківської області
Громадська організація
«Центр розвитку правничої клінічної освіти»

АКТУАЛЬНІ ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Збірник тез наукових доповідей і повідомлень
XX Всеукраїнської науково-практичної конференції вчених,
практикуючих юристів, аспірантів та студентів

(м. Харків, 22 листопада 2024 р.)

Харків
«Право»
2024

Редакційна колегія:

Анатолій Гетьман – ректор Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних наук, професор, академік Національної академії правових наук України (голова оргкомітету конференції);

Олег Ярошенко – проректор з навчально-методичної роботи Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України (заступник голови оргкомітету конференції);

Олександр Баранов – директор Координаційного центру з надання правничої допомоги (заступник голови оргкомітету конференції);

Анатолій Бородавка – директор Східного міжрегіонального центру з надання безоплатної правничої допомоги (член оргкомітету конференції);

Вікторія Гайворонська – голова Ради адвокатів Харківської області (заступник голови оргкомітету конференції);

Віктор Янишен – керівник Юридичної клініки, доцент кафедри цивільного права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, кандидат юридичних наук, доцент (член оргкомітету конференції);

Яна Токарь – член правління ГО «Центр розвитку правничої клінічної освіти» (член оргкомітету конференції);

Поліна Дорошенко – консультант Юридичної клініки, студентка Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (секретар оргкомітету конференції)

*Відповідальність за зміст тез доповідей і повідомлень
несуть самі автори*

Актуальні шляхи вдосконалення українського законодавства : зб. тез наук. доп. і повідомл. XX Всеукр. наук.-практ. конф. вчених, практикуючих юристів, аспірантів та студентів (м. Харків, 22 листоп. 2024 р.) / Юрид. клініка Нац. юрид. ун-ту ім. Ярослава Мудрого ; Координац. центр з надання правничої допомоги ; Рада адвокатів Харків. обл. ; Громад. орг. «Центр розвитку правничої клінічної освіти». – Харків : Право, 2024. – 652 с.

ISBN 978-617-8518-47-9

У збірнику містяться тези наукових доповідей і повідомлення учасників XX Всеукраїнської науково-практичної конференції вчених, практикуючих юристів, аспірантів та студентів «Актуальні шляхи вдосконалення українського законодавства».

Збірка розрахована на науковців, аспірантів юридичних ЗВО, молодих учених-правників, студентів і всіх, хто цікавиться тенденціями розвитку українського законодавства.

УДК 340.13(477)

© Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, 2024

© ТОВ «Видавничий дім «Право», 2024

ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

Анна ХАЗАН,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка 1 курсу, 4 групи
факультету прокуратури

СИСТЕМА ПРАВА ЯК ОСНОВА РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

У сучасних умовах розвитку правової держави система права відіграє ключову роль у формуванні національного законодавства. Законодавство, як форма вираження права, є одним з найважливіших соціальних регуляторів. Саме тому дослідження взаємозв'язку зазначених категорій дозволить глибше зрозуміти принципи, на яких базується правовий порядок, а також визначити напрямки для його удосконалення.

Система права – соціально обумовлена, структурована сукупність взаємопов'язаних правових норм і принципів, згрупованих за відповідними критеріями у різнорівневі об'єднання, яка відображає внутрішню будову права.[1, с. 713].

Право як організована певним чином сукупність норм, і законодавство, як сукупність взаємопов'язаних нормативно-правових актів, володіють функціональною спільністю, виступаючи засобом регуляції і саморегуляції суспільних відносин. Ефективне здійснення цього завдання можливе лише за умови їх системності.[2, с. 269].

Таким чином, зв'язок між системою права та системою законодавства є безсумнівним. Водночас для ефективного функціонування динамічної системи законодавства необхідна її взаємодія з усіма засобами правового регулювання, що сприяють забезпеченню та розвитку суспільних відносин.

Конотації, яких набуває система права крізь століття визначається адаптивністю до запитів суспільства, які варіюються в залежності від багатьох факторів, таких як: історичний та політичний контекст, економічні умови, загальний розвиток суспільства, соціальні та культурні цінності. Також однією з визначних ознак системи права є її багатофунк-

ціональність, зумовлена поєднанням різних засобів правового регулювання, до прикладу симбіоз використання регулятивних та охоронних функцій. Система права являє собою площину для раціонального здійснення галузей, інститутів та підсистем права, які цілісно допомагають сформувати основу законодавства.

Відтак, можна стверджувати, що система права має два рівні: «базовий» та «поточний». У межах «базового» рівня зосереджено норми, вироблені протягом усього часу існування людства, які діють незалежно від будь-яких змін та уособлюються перш за все у принципах права – верховенстві права, справедливості, рівності, правової держави. Норми «базового» рівня існують об'єктивно, незалежно від волі та бажання законодавця, окремих осіб. Тому у межах цього рівня система права є об'єктивним утворенням. Цей рівень стає основою для формування «поточного» рівня системи права, внутрішній обсяг якого залежить від багатьох чинників – розвитку правосвідомості, культурного рівня, форми правління, активності законодавчого процесу тощо, що дозволяє, як наслідок, вести мову про його суб'єктивні характеристики. В ідеальному варіанті названі рівні системи права мають узгоджуватися між собою, функціонувати у межах однієї мети – досягнення збалансованого та узгодженого з потребами окремої особистості, суспільства та держави регулювання суспільних відносин. Розрив між «базовим» та «поточним» рівнем призводить відповідно до виникнення суперечностей між правом та законом, деструктивних процесів всередині системи права, що найбільш яскраво спостерігалось на прикладі радянської системи права. [3, с. 11].

Отже, на підставі вищезазначених положень можна зробити висновок, що система права є фундаментом для формування законодавства. Тому під час законодавчої діяльності необхідно приділяти увагу її структурі та принципам, щоб забезпечити актуальність і повноту правового регулювання суспільних відносин. Такий підхід сприятиме своєчасному реагуванню на виклики сучасності та уникненню прогалин у правовому регулюванні, що є важливим для стабільного й сталого розвитку суспільства як соціального інституту.

Список використаних джерел:

1. С. В. Прийма. Система права. // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. – Хаків: Право. – Т. 3: Загальна теорія права / редкол.:

О. В. Петришин (голова) та ін.; Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави і права імені В. М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого. – 2017. – С.713–718.

2. Системні властивості законодавства та його співвідношення із системою права / І. В. Суходубова // Економічна теорія і право / редкол.: А. П. Гетьман та ін. – Х. : Право, 2015. – № 1 (20). С. 269
3. Що розуміти під категорією «система права» / Р. С. Мельник // Адміністративне право і процес науково-практичний журнал / редкол.: В. М. Бевзенко та ін. – 2012. – № 1 (1). С.11

Науковий керівник: Суходубова Ірина Володимирівна, асистентка, кандидатка юридичних наук.

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО

Ігор ХУБУЛОВ,

Національний авіаційний університет,
здобувач вищої освіти першого
(бакалаврського) рівня

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ КОНСТИТУЦІЙНИМ СУДОМ УКРАЇНИ

Історія конституційного правосуддя в Україні має корені ще на початку 90-х років ХХ століття, коли було ухвалено Концепцію нової Конституції України, в якій передбачався особливий розділ, що мав назву «Охорона Конституції» [1]. Однією з головних цілей цього розділу було створення Конституційного Суду Республіки, який наділявся широкими повноваженнями у сфері конституційного контролю. Не зважаючи на це, головну ідею так і не було втілено в життя, оскільки гарантії незалежності Суду були недостатніми [1]. Протягом наступних років тривав процес створення нової конституції, в одному з проєктів якої було пропонувано інститут конституційної скарги [1]. Функціонування КСУ було передбачено і в Конституційному Договорі між ВРУ та Президентом України. І вже 28 червня 1996 року Верховна Рада України ухвалила Основний Закон незалежної держави, в якому Конституційний Суд України визначено єдиним органом конституційної юрисдикції.

За чинною Конституцією Конституційний Суд України наділяється повноваженнями вирішувати питання про конституційність актів вищих органів державної влади, а також інших актів та питань [2]. Такий контроль забезпечує захист конституційного ладу, національної безпеки, інтересів держави та прав людини, в першу чергу, від протиправних посягань з боку суб'єктів владних повноважень, створює своєрідний бар'єр і не допускає звуження обсягу прав людини. Крім того прерогативою Суду є офіційне тлумачення Основного Закону [2]. Це монополльне право можна назвати однією з гарантій захисту прав людини, оскільки забезпечує єдність розуміння конституційно-правових норм.

У ст. 50 передбачено три форми звернення до Суду: конституційна скарга, конституційне подання та конституційне звернення [3].

Відповідно до закону, конституційне звернення подається Президентом, урядом, парламентом чи 45-тма і більше народними депутатами з метою отримання висновку про відповідність Конституції України міжнародних угод, питань всеукраїнського референдуму за народною ініціативою, дотримання процедури імпичменту тощо [3].

Конституційною скаргою є письмове прохання щодо перевірки Закону, застосованого в остаточному судовому рішенні, на його конституційність. у статті 77 цього Закону також зазначається, що подання конституційної скарги можливе лише у разі вичерпання усіх національних засобів захисту [3]. Варто зазначити, що об'єктом такої перевірки є доволі вузький предмет – Закон України (або його окремі положення). Звідси випливає, що інші акти органів державної влади не підлягають даній процедурі. Тому даний інститут є додатковим засобом захисту порушених прав. Незважаючи на особливість умов її використання, конституційна скарга, за наявності достатніх підстав, дає можливість з'ясувати, чи було порушене право тієї чи іншої особи, а також запобігти подальшому застосуванню неконституційних норм у судовій практиці [4, с. 81].

Наступною формою звернення є конституційне подання, яке є двох видів: щодо офіційного тлумачення Основного закону та щодо визнання неконституційності певного акта. Якщо суб'єктом права конституційної скарги є особа, в остаточному судовому рішенні якої застосований (на її переконання) неконституційний закон / його положення, то суб'єктами права конституційного подання є Президент України, 45 і більше депутатів парламенту, Уповноваженого ВРУ з прав людини, Верховний Суд та ВР АРК [3]. Громадяни можуть опосередковано брати участь в даній формі звернення, зокрема через Уповноваженого ВРУ з прав людини, оскільки у багатьох випадках прямі звернення громадян до КСУ не мають достатнього обґрунтування. Особа може звернутись до Уповноваженого із проханням конституційного подання. За допомогою його посередництва, по-перше, «відсіюється» значна частина заяв, що не мають підстав для звернення до КСУ, і тим самим дещо зменшується навантаження на Конституційний Суд, по-друге, таким особам буде надана правова консультація щодо відповідних питань [4].

Таким чином, можна зробити висновки про те, що звернення до конституційного Суду України є важливими інструментами для забезпечення захисту прав людини. Вони дозволяють громадянам, органам державної влади та іншим суб'єктам захищати свої конституційні права та свободи через оскарження нормативно-правових актів або рішень, які

можуть порушувати ці права. Також за допомогою конституційного подання уповноважені особи можуть звернутися до Суду з клопотанням про надання офіційного тлумачення положень Конституції для забезпечення їх однорідної реалізації та правозастосування.

Список використаних джерел:

1. Копча В., Лемак В. В. Становлення Конституційного Суду України (1991–1997 роки): від концепції до конституційної моделі. *Публічне право*. 2018. №3 (31). С. 59–68. URL: <https://www.publichne-pravo.com.ua/files/31/7.pdf>
2. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Про Конституційний Суд України : Закон України від 13.07.2017 № 2136-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text>
4. Конституційне подання як засіб захисту прав людини і громадянина. *КДКА* : вебсайт. URL: <https://kdkako.com.ua/konstytutsiynе-podannya-yak-zasib-zakhystu-prav-lyudyny-i-hromadyanya/>

Науковий керівник: Юринець Ю. Л., д.ю.н., професор.

Максим ТИТОВ,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студент 1 курсу магістратури, 13 групи
факультету прокуратури

Катерина КШЕВІНСЬКА,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка 4 курсу, 17 групи
факультету прокуратури

ВИКОРИСТАННЯ ДОКТРИНИ «VACATIO LEGIS» В НАЦІОНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

Останнім часом в Україні поширюється використання різних доктрин в системі публічного, а також приватного права. Кожна доктрина

визначає певний напрямок подальшої діяльності не тільки органів публічної влади, а також і подальший «розвиток» фізичних та юридичних осіб.

На наше переконання, до головної складової верховенства права входить принцип правової безпеки та захисту довіри громадянина до «надійності свого правового становища». КОЖНА людина має бути впевнена у тому, що правове становище буде статичне і в майбутньому виключатиметься динаміка та погіршення становища [1].

Однією із вимог, що виходить із верховенства права, є вимога правової визначеності, яка полягає у тому, що обмеження основних прав фізичних або юридичних осіб можливе виключно за наявності передбачуваності законом таких обмежень [2], а принцип верховенства права передбачає також надання громадянам необхідного часу для ознайомлення з нововведеними нормами, у період між офіційним оприлюдненням закону і набранням ним чинності» [3].

У зв'язку із цим особливої уваги потребує доктрина «*Vacatio legis*» (принцип довіри громадян до держави і до права).

Як зазначає суддя Конституційного Суду України (далі – КСУ) В. В. Лемак в Окремій думці стосовно Рішення КСУ (Другий Сенат) від 15 квітня 2020 року № 2-р(П)/2020, у зазначеному рішенні була здійснена спроба надати визначення Доктрині «*Vacatio legis*» – формулювання нормативно-правового акту таким чином, щоб закон не став «своєрідною пасткою для громадянина» [4].

На наше переконання, аналіз вищевказаної думки судді КСУ дозволяє дійти висновку, що нормативно-правовий акт має бути передбачуваним не тільки законом, а й фізичним та юридичним особам, оскільки нормативно-правовий акт має характеризуватися стабільністю, а внесення постійних змін до нього несе негативний ефект як для правової системи України, так і для населення.

На прикладі Рішення КСУ від 22 травня 2018 року у справі № 5-р/2018, а також Рішення КСУ (а саме Другого сенату) від 15 квітня 2020 року № 2-р(П)/2020 можна побачити практичне застосування вищевказаної Доктрини, аналізуючи вищевказані Рішення КСУ, можна дійти висновку, що думка суддів КСУ зводиться до посилання на принцип правової визначеності, що є однією з вимог верховенства права.

До прикладу, на думку судді КСУ В. В. Городовенка в Окремій Думці стосовно Рішення КСУ (Другий сенат) від 15 квітня 2020 року

№ 2-р(П)/2020 зазначено, що Доктрина «*Vacatio legis*» «не є автономним критерієм порушення принципу верховенства права». А, отже, можна одразу зробити висновок, що цей принцип покликаний захищати права та законні інтереси фізичних та юридичних осіб, адже у випадку втручання законодавця в обмеження прав людей та юридичних осіб, цей принцип надасть час для адаптації до нововведень, які будуть у подальшому стосуватися обмежень прав та інтересів осіб [5].

Фактично, ми можемо стверджувати, що принцип довіри громадян до держави та права йде «в унісон» з захистом права осіб знати свої права та обов'язки, яке гарантовано статтею 57 Конституції України [8].

У Рішенні КСУ (Другий сенат) від 15 квітня 2020 року № 2-р(П)/2020 ми можемо побачити, що Суд визнав неконституційним положення пп. 1 п. 28 розділу II Закону України «Про запобігання фінансової катастрофи та створення передумов для економічного зростання в Україні» через наявність порушення прав людини згідно з вимогами частини 1 статті 57 Конституції України через «невідповідність принципів верховенства права у частині, що стосується легітимних очікувань особи» [6].

На думку Касмініна О. В., яка викладена в Окремій Думці у Рішенні КСУ від 22 травня 2018 року у справі № 5-р/2018, є припущення, що тенденція звуження обсягу існуючих соціальних прав особи (зокрема під час прийняття рішення Верховною Радою України) виникла у зв'язку з тим, що законодавець керується тільки фінансово-економічними можливостями держави, забуваючи при цьому враховувати справедливий баланс між суспільним та приватним інтересом [7].

Ми вважаємо, для того, щоб з'ясувати, скільки триває Доктрина «*Vacatio legis*», потрібно виходити з наступних критеріїв: легітимність мети закону, який прийнятий Верховною Радою України та СТРОК набрання чинності; предмет та зміст нормативно-правового акту; наскільки змінили стосуються звуженню прав людини та громадянина, а також юридичної особи; достатність часу для «Адаптації» суспільства до нововведень держави [4].

Отже, принцип довіри громадян до держави та права активно використовується та конкретизується у певних Рішення та Окремих Думках Конституційного Суду України. На нашу думку, ця доктрина прихована у принципі правової визначеності, а отже є складовою вер-

ховенства права, що додатково настановує на «неможливості» надати конкретні рамки фундаментальному принципу, яке закріплено в Конституції України.

Найголовнішим є виключне позитивне використання цього принципу, адже втручання в права фізичних та юридичних осіб є втручанням в принцип Верховенства права.

Список використаних джерел:

1. Публічне право: сучасні доктрини в судовій та правозастосовній практиці: навч. посіб. для студентів магістратури вищої освіти другого (магістер.) рівня вищої освіти галузі знань 08 «Право» спец. 081 «Право» / [Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Г. В. Берченко та інші]; за заг. ред. Проф. Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчина; М-во освіти та науки України, НЮУ імені Ярослава Мудрого. – Харків : Право, 2023. – 368 с.
2. Рішення КСУ від 29 червня 2010 року у справі № 17-рп/2010 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v017p710-10#Text>
3. Рішення КСУ від 22 травня 2018 року у справі № 5-п/2018 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-18#Text>
4. Окрема думка Судді КСУ В. В. Лемака стосовно Рішення КСУ (Другий сенат) від 15 квітня 2020 року № 2-р(II)/2020 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/nl02d710-20#Text>
5. Окрема думка Судді КСУ В. В. Городовенка стосовно Рішення КСУ (Другий сенат) від 15 квітня 2020 року № 2-р(II)/2020 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/nk02d710-20#n2>
6. Рішення КСУ (Другий сенат) від 15 квітня 2020 року № 2-р(II)/2020 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va02p710-20#Text>
7. Окрема думка судді КСУ Касмініна О. В. у Рішенні від 22 травня 2018 року у справі № 5-п/2018 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/na05d710-18#Text>
8. Конституція України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

Науковий керівник: к.ю.н., доцентка кафедри конституційного права Національного Юридичного Університету імені Ярослава Мудрого Дахова Ірина Іванівна.

Сергій ШИГРТ,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
студент 5 курсу, 01-24м-13 групи
факультету прокуратури

ЗАСУДЖЕННЯ КОМУНІСТИЧНОГО ТА НАЦІОНАЛ-СОЦІАЛІСТИЧНОГО (НАЦИСТСЬКОГО) ТОТАЛІТАРНИХ РЕЖИМІВ ТА ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ОБМЕЖЕННЯ ПРОПАГАНДИ ЇХНЬОЇ СИМВОЛІКИ.

До більшості громадян європейських країн вже давно прийшло усвідомлення, чим же насправді були комуністичний та націонал-соціалістичний режими, що виникли і розвивались в Європі минулого століття. За гучними лозунгами і високими ідеями ховалася істинна сутність цих режимів: тотальна зневага до прав і свобод людини, розв'язання численних війн, в тому числі і найкривавішої в історії людства, недодержання міжнародних договорів, тощо. Непоправна шкода, завдана українському народу комуністичним і нацистським режимами позбавляє нас права на толерантне відношення до них. Насильницьке захоплення території України, Голодомор 1932–1933 років, масовий терор і вбивства, депортації, репресії інтелігенції, ув'язнення політичних діячів, дисидентів, правозахисників, ГУЛАГи – кількість жертв перевищує 10 мільйонів осіб. Проаналізувавши свою історію ми розуміємо – ми не можемо допустити подібного знову. Отже, заборона пропаганди вищеназваних режимів і їх засудження є абсолютно логічною реакцією сучасної демократичної держави.

На території України діє спеціальний закон 317-VIII «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» від 9 квітня 2015 року (далі – Закон), метою якого є недопущення повторення злочинів відповідних режимів і будь-якої дискримінації за національною, соціальною, класовою, расовою або іншими ознаками, відновлення історичної та соціальної справедливості, усунення загрози незалежності, суверенітету, територіальній цілісності та національній безпеці України. Закон спирається на резолюції Парламентської Асамб-

леї Ради Європи № 1096 (1996), № 1481 (2006), № 1495, № 1652 (2009) та ін., які покликані запобігти відродженню комуністичної і нацистської ідеології, ліквідувати її спадщину, спрямувати політику держав на її за-судження, закликають до відкриття засекречених історичних архівів та їх вивчення.

Закон забороняє виготовлення і використання символіки тоталітарних режимів, а також їх пропаганду. Порушення вказаних норм тягне за собою відповідальність за КК України, а саме за статтею 436–1. Разом з тим, цей Закон забороняє присвоювати географічним об'єктам, юридичним особам та об'єктам права власності назви, які пов'язані з діяльністю комуністичної партії, які є іменами і псевдонімами осіб, які займали посади у комуністичній партії, органах влади або органах безпеки СРСР і УРСР. Відповідно, назви об'єктів, які не відповідали вимогам Закону були змінені, а разом з цим і ліквідовані пам'ятники і пам'ятні знаки особам, які були причетні до організації або здійснення злочинів проти українського народу або займали керівні посади в органах влади УРСР, СРСР, інших республіках Радянського Союзу.

Однак, не всі сприйняли Закон позитивно, а дехто навіть побачив у ньому обмеження своїх конституційних прав. Так, 30 травня 2017 року до Конституційного Суду України надійшло конституційне подання 46 народних депутатів України, щодо відповідності зазначеного закону Конституції України. Заявники зазначали, що положення Закону порушують численні статті Основного Закону, зокрема щодо заборони цензури, права на свободу думки і слова, права на вільне вираження своїх поглядів і переконань, права збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію.

16 липня 2019 року Конституційний Суд України прийняв змістовне рішення, в якому став на сторону Закону, визнавши його таким, що відповідає Конституції України. Проаналізувавши в своєму рішенні Закон 317-VIII з точки зору історії становлення незалежної української держави, судді дійшли висновку, що його метою є не обмеження прав і свобод людини, а недопущення відродження комуністичного і націонал-соціалістичного режимів, заборона спекуляцій на історичному минулому, запобігання виправдуванню злочинів і возвеличення тоталітарних режимів. У рішенні також було згадано принцип «демократії, що здатна себе захистити», який допускає в певних випадках обмеження деяких прав людини задля забезпечення стабільності країни вцілому.

21 грудня 2015 року Венеціанська Комісія спільно з ОБСЄ/БДПЛ опублікувала спільний проміжний висновок щодо Закону, в якому проаналізувавши національне і міжнародне законодавство дійшла висновку, що Україна має право визнавати незаконним та навіть криміналізувати використання символіки та пропаганди певних тоталітарних режимів, однак такі закони не мають порушувати вимог Європейської конвенції та інших міжнародних договорів у галузі прав людини. Разом з тим, автори висновку зазначили, що хоча Закон 317-VIII і переслідує законні цілі, він не є достатньо чітким, щоб особи могли завчасно передбачати законність або незаконність своїх дій. Зокрема, було рекомендовано встановити конкретний перелік забороненої символіки, чітко визначити поняття пропаганди в контексті цього Закону, застосовувати заборону будь-яких об'єднань лише як крайній захід, встановити справедливе покарання за порушення Закону, яке було б пропорційне суспільній шкоді, яка спричиняється.

Науковий керівник: Дахова Ірина Іванівна, доцентка, кандидатка юридичних наук.

Вероніка БУКІНА,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
студентка 1 курсу магістратури,
13 групи
факультету прокуратури

УМОВИ ПРИЙНЯТНОСТІ КОНСТИТУЦІЙНОЇ СКАРГИ

Станом із 2 січня по 31 жовтня 2024 року до Конституційного суду України надійшло 343 конституційні скарги, 171 із яких за формою не відповідає вимогам Закону України «Про Конституційний Суд України», що становить 49,61% від загальної кількості скарг. Отже, актуальним постає питання щодо вимог, яким має відповідати конституційна скарга задля її прийнятності.

Закон України «Про Конституційний суд України» (надалі Закон) у статтях 55, 56, 77 надає перелік критеріїв, за яких до Конституційного суду України (надалі Суд) суб'єктом права на конституційну скаргу може

бути подана відповідна скарга. Загалом навіть питання суб'єкта права на конституційну скаргу важливо окремо виділити, оскільки приписами Закону встановлено, що ними виступають фізичні особи та юридичні особи приватного права. Серед науковців побутує думка, що виключення юридичних осіб публічного права із списку суб'єктів права на конституційну скаргу є дискусійним, і деякі із них пропонують розширити норму та додати певні види таких осіб, зокрема, органи місцевого самоврядування, комунальні та державні підприємства тощо. Також особа, яка наділена можливістю на подання скарги, має підписати її власноруч або від її імені підписує уповноважена на це особа (підтверджувальні документи мають додаватися відповідно до вимог Закону та інших нормативних актів).

Значна кількість скарг, поданих до Суду, повертається у зв'язку із невідповідністю приписів ч.2 ст. 55 Закону. При недотриманні приписів під час подання конституційної скарги Суд розглядає таку скаргу як неприйнятну. Скаржники звертаються до Суду із незадоволенням щодо судового рішення, відмінностями у ході судової практики, незгодою щодо застосування норм права. Також суб'єктами права на подання скарги звертається увага на недосконалість правового регулювання, наявність законодавчих прогалин і колізій – питання, які не вирішує Суд, оскільки це не стосується його компетенції.

Приписи Закону містять посилення на умову, згідно якої скаржник має подати скаргу після вичерпання усіх національних юридичних способів захисту. До того ж, ст. 77 Закону встановлює граничний строк на подання скарги та відразу містить вказівку щодо винятка із загального правила – наявність мотивів суспільного інтересу для розгляду скарги. За наявності такого критерію не є важливим чи рішення суду, стосовно якого скаржник звертається зі скаргою, є остаточним і чи скаржником дійсно використано усі наявні способи захисту. На жаль, дефініції поняття «суспільного інтересу» законодавець не окреслив у Законі і сам Суд не надавав коментарів щодо трактування поняття. Отже, Суд через призму власного переконання відбирає скарги, які містять мотиви суспільного інтересу. Ймовірніше, при належній інтерпретації Судом поняття «суспільного інтересу», міг би, хоч і не у значній мірі, зменшитися відсоток поданих скарг, котрі подані до моменту використання наявних національних способів захисту.

Прийнятність скарги до розгляду Судом ґрунтується на відсутності зловживання правом на подання скарги, а також достатній аргументації

у змісті та вимогах скарги. Суд, при розгляді питання про відкриття провадження у справі за конституційною скаргою, може відмовити у відкритті провадження, коли обґрунтованість вимог скаржника є недостатньою.

Скаржник має викласти у конституційній скарзі лаконічно і чітко вимоги, без простого цитування приписів Конституції України, законів України чи інших нормативно-правових актів, юридичних позицій Суду та рішень Європейського суду з прав людини. Тобто при поясненні вимог все має супроводжуватися змістовними аргументами на користь підтвердження неконституційності норми, що оспорується. До цього ж можна додати, що у конституційній скарзі має прослідковуватися зв'язок норми закону з обмеженням права – на скаржника покладається вимога аргументовано довести як саме закон (його окремі положення) обмежує чи порушує її конкретне конституційне право і що таке обмеження не відповідає Конституції України (є неконституційним).

Через застосування механізму конституційної скарги у суб'єкта права на подання скарги відкривається можливість не тільки захистити свої права і свободи, а ще й вступити у спір із державою щодо відповідності законів України Конституції України. Задля того, щоб досягти успіху у вирішенні спору із державою, особа має дотримуватися вимог та умов при складанні конституційної скарги і не допускати типових помилок, що наділяють скаргу характеристикою «неприйнятності».

Науковий керівник: Дахова Ірина Іванівна, доцентка, кандидатка юридичних наук, доцентка.

Іван БОЙКО,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студент 5 курсу, 1 групи
факультет прокуратури

САМОВРЯДУВАННЯ: ПРОБЛЕМИ ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ

Сьогодні очевидно потребує правильних висновків щодо процедур і правил, які б виключили зраду, корупцію, порушення демократичного режиму формування публічного життя.

Важливим чинником в цьому процесі відіграє формування і функціонування органів місцевого самоврядування на засадах, виписаних у Європейській хартії місцевого самоврядування 1985 року, підписану Україною 1996 року.

Європейська хартія місцевого самоврядування ключовим аспектом самоврядного життя територіальних громад визначає демократичний характер його існування.

Змінюваність управлінців особливо у їх виконавчих органах створює ту демократичну основу, про яку йдеться в Хартії. Як саме європейські напрацювання мають бути втілені на національних теренах у нових реаліях і є первинним кутовим питанням, від вирішення якого залежить й існування чи подолання корупції, непрозорості, розкрадання громадського багатства.

Запитайте будь-якого жителя будь-якої територіальної громади, чи мають вони доступ до відомостей про перелік, обсяг і якість корисних копалин та їх місцезнаходження в своїй громаді, незалежно від того, чи мають такі копалини місцеве значення, чи є загальнодержавними по значенню. Чи звітуються місцеві голови про використання надр та інших природних ресурсів, якими розпоряджаються згідно статті 13 Конституції України? Запитайте цих людей, чи зможуть їх обранці встояти перед вибором інтересу, за який слід боротися й захищатися: членів громади чи власний інтерес або можновладців регіонального чи столичного гатунку. Чому члени територіальних громад не знають власників газових і нафтових свердловин на їх території, розробників місцевих надр, спеціальних користувачів водних і лісових ресурсів? Хто хоч раз чув про проведення аудиту діяльності органів місцевого самоврядування попереднього скликання після закінчення виборів і оголошення їх очікуваних результатів? Від поведінки місцевих громад залежить напряму стан справ у всій державі, недооцінку якого ми спостерігаємо.

Вибори представників громад до місцевих рад, вибори міських селищних та сільських голів (мерів, як вони себе люблять називати), повинні проходити відкрито та прозоро при гарантуванні таємного голосування кожного виборця, щоб результати голосування відображали позицію виборців, а не тих, хто рахує їх голоси. Тому формування виборчих комісій на місцевих виборах виявляється первинним і найголовнішим моментом демократичного підходу.

Статистика показує, що місцеві голови (мери) фактично є незмінними протягом їх життя, бо саме вони «забезпечують» персональне формування виборчих комісій, яку б політичну силу формально кожний із їх членів не представляв, бо вони, як правило, теж є незмінними, як і місцеві голови.

Серед цих членів виборчих комісій часто-густо більше половини складу становлять працівники місцевих шкіл, коледжів та ліцеїв, в тому числі педагогів, зарплати яких напряду залежать від місцевих голів, а також функціонери інших бюджетних установ і громадських формувань, контрольованих тими ж місцевими головами. Таке очевидно не збігається з демократичним режимом виборчого процесу.

За таких обставин слід доповнити статтю 34 Виборчого кодексу України заборонаю працівникам закладів освіти, медичних установ (навіть у випадках створення виборчих дільниць поза медичною установою або закладом, де вони працюють), інших місцевих бюджетних закладів, а також родичам місцевих голів та іншим особам, що залучаються на посадах непотизму, працівникам виконавчих органів місцевого самоврядування, керівникам комунальних підприємств та їх родичам бути членами комісій під загрозою скасування результатів виборів на відповідному виборчому окрузі або під загрозою негайного припинення участі місцевого голови у виборах на новий строк. А так само має бути припинена участь у виборах кандидатів до місцевої ради, які є родичами місцевого голови, а також родичів членів виборчих комісій.

Інакше, результати місцевих виборів будуть очевидно передбачуваними аж до втрати сенсу брати участь у таких виборах пересічному члену територіальної громади. Це по-перше.

По-друге, встановлені у статті 222 Виборчого кодексу України умови реєстрації для кандидатів на місцевих виборах є черговою перешкодою для появи нових осіб в органах місцевого самоврядування, що знижує можливості здорових, чесних і порядних елементів електорату реально скористатися своїм пасивним виборчим правом.

Кожний з членів територіальної громади безперешкодно повинен допускатися до участі у місцевих виборах, якщо він є громадянином України, якщо досяг віку володіння виборчим правом та не обмежений чи не позбавлений дієздатності судом. Все інше – це вже особистий досвід, сукупність знань та вмінь, честь і гідність окремого кандидата.

Проведення попереднього відбору виборчими комісіями кандидатів на місцеві вибори шляхом їх реєстрації (відмови в реєстрації) не відповідає демократичним засадам організації місцевих виборів, адже такі комісії покликані фіксувати та оформляти правдиві результати, а не обирати.

По-третє, життя вимагає зменшення каденції органів місцевого самоврядування до трьох років з тим, щоб ці вибори не могли збігатися з часом проведення загальнонаціональних виборів Президента та Парламенту. На фоні національних виборів підрахунок голосів по місцевим виборам залишається поза увагою правоохоронних органів та судового контролю через очевидну, на перший погляд, пріоритетність.

Останнє. Загрозливим для демократичних основ місцевого самоврядування є відсутність часових обмежень перебування на виборчих посадах та посадах у виконавчих органах службовців органів місцевого самоврядування. Слід погодитися з пропозицією обов'язкового обмеження можливості місцевих голів, місцевих депутатів і службовців виконавчих органів місцевого самоврядування перебувати на посадах більше двох каденцій поспіль, бо через існуючі реалії Україна ніколи не зможе вибратися з «радянського колгоспного минулого».

Щоб місцеве самоврядування стало одним із головних підвалин національного демократичного режиму, способом реалізації права громадян на участь в управлінні державними справами на місцевому рівні та дійсним засобом розбудови Європи на принципах демократії та децентралізації влади, необхідно дбати про обрання здорового кадрового потенціалу органів місцевого самоврядування, удосконалюючи процедури їх формування.

Місцеві ради та підзвітні їм виконавчі органи, засновані на демократичних засадах, повинні стати гарантією здійснення регулювання і управління суттєвою часткою публічних справ під власну відповідальність в інтересах місцевого населення, як про те йдеться в Європейській хартії місцевого самоврядування (стаття 3 Хартії), що визнається і гарантується Конституцією України (стаття 7).

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри конституційного права України, Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Летнянчин Любомир Іванович.

Валерій БАРЧУК,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії держави і права

Національна академія Служби безпеки
України

Олександр ЛОГІНОВ,

кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри цивільно-правових
дисциплін

Національна академія Служби безпеки
України

РОЛЬ І МІСЦЕ УПОВНОВАЖЕНОГО ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ З ПРАВ ЛЮДИНИ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Відповідно до Стратегії національної безпеки України головною ціллю державної політики національної безпеки є реалізація норми Конституції України, за якою людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека – найвища соціальна цінність в Україні [1, п. 1]. Пріоритетність цієї цілі визначає важливість діяльності суб'єктів, повноваження яких повністю або частково спрямовані на забезпечення прав людини. Одним з таких суб'єктів є Уповноважений Верховної Ради України з прав людини.

Відповідно до статті 101 Конституції України Уповноважений Верховної Ради України з прав людини здійснює парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина [2]. Стаття 1 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» доповнює це положення функцією захисту прав кожного на території України і в межах її юрисдикції [3].

Закон України «Про національну безпеку України» відводить омбудсману роль суб'єкта демократичного цивільного контролю, закріплюючи при цьому лише його основну функцію – здійснення парламентського контролю. З огляду на це можна припустити, що роль Уповноваженого з прав людини у забезпеченні національної безпеки полягає лише у здійсненні парламентського контролю за додержанням конституційних прав

і свобод людини і громадянина, а функція захисту прав людини стає другорядною. Водночас це помилкове твердження. Ці обидві функції омбудсмана досить тісно пов'язані і взаємозалежні. Цьому є підтвердження у статті 3 вже згадуваного Закону, де захист прав і свобод людини є першою серед складових, що визначають мету парламентського контролю, який здійснює Уповноважений [4].

Таким чином, роль Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини у сфері забезпечення національної безпеки полягає у здійсненні ним парламентського контролю за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина та захисту прав людини як одним з суб'єктів демократичного цивільного контролю за сектором безпеки і оборони.

Розглядаючи місце омбудсмана серед органів, діяльність яких спрямована на забезпечення національної безпеки, передусім зазначимо, що діяльність Уповноваженого доповнює існуючі засоби захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина новим механізмом, чим робить систему захисту прав людини більш цілісною і досконалою. Цей механізм має свої особливості зрозуміти які дозволяють принципи діяльності омбудсмана.

Незалежність. Як свідчить практика, успішне функціонування інституту Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, як і інших омбудсманів світу, передусім залежить від того наскільки він є незалежним у відносинах з іншими органами влади. Стосовно українського омбудсмана Закон встановлює гарантії такої незалежності. Наприклад, у статті 4 зазначено, що Уповноважений здійснює свою діяльність незалежно від інших державних органів та посадових осіб, а стаття 22 закріплює обов'язок співпраці зазначених структур з Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини [3].

Закон також закріплює гарантії незалежності цього інституту і від парламенту. По-перше, в Законі наголошується, що повноваження Уповноваженого не можуть бути припинені чи обмежені в разі закінчення строку повноважень Верховної Ради України або її розпуску [3, ч. 3 ст. 4]. По-друге, встановлюється перелік підстав припинення повноважень і дострокового звільнення Уповноваженого з посади. Крім того, сам омбудсман має низку контрольних повноважень щодо Верховної Ради України, які стосуються, наприклад, конституційного подання Уповноваженого щодо відповідності законів України та інших правових актів парламенту Конституції України.

З іншого боку, Закон України «Про національну безпеку України» визначає Уповноваженого одним з суб'єктів демократичного контролю за сектором безпеки і оборони, що здійснюється парламентом. Відтак, хоча статус Уповноваженого передбачає його незалежність і від парламенту, але в системі демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони вони виступають як єдиний механізм.

Доступність. Інститут омбудсмана, в порівнянні з іншими наявними засобами захисту прав людини, можна охарактеризувати як найбільш доступний. Доступність включає, по-перше, інформованість населення про діяльність Уповноваженого, що здійснюється шляхом взаємодії з засобами масової інформації, а також за допомогою щорічної та спеціальних доповідей Уповноваженого про стан дотримання прав людини; по-друге, можливість прямого доступу до Уповноваженого будь-якої особи незалежно від місця проживання, стану здоров'я та матеріального стану. По-третє, інститут омбудсмана характеризується тим, що має максимально доступну порівняно з іншими органами процедуру подання скарги та її безкоштовним розглядом.

Принцип індивідуалізації форм і методів його діяльності. Передусім важливим є те, що при вступі на посаду Уповноважений Верховної Ради України з прав людини присягається, між іншим, керуватися справедливістю і власною совістю [3, ст. 7]. Це єдина конституційна посадова особа, яка має таке право і обов'язок, що містить моральну складову. Подібне формулювання фактично дозволяє омбудсману оцінювати дії органів і посадових осіб сектору безпеки і оборони з точки зору права на належне (доброякісне) управління, яке формально в Україні не закріплено але є одним з важливих прав у країнах Європейського Союзу. Що саме має означати на практиці право на належне управління («good governance») закріплено у Європейському кодексі, затвердженому Європейським Парламентом резолюцію від 6 вересня 2001 року [5]. Зокрема, серед основних засад діяльності державних службовців, що визначені цим документом, є багато тих, що наповнені моральним змістом, а саме: пропорційність; недопущення зловживання повноваженнями; об'єктивність; послідовність і надання порад щодо проходження справи; принцип правової визначеності; справедливість; ввічливість; розумність строків для прийняття рішень; аргументованість рішень.

Ще однією особливістю є те, що Уповноважений активізує ті види діяльності, яким інші органи забезпечення національної безпеки приді-

ляють мало уваги. Зокрема, в багатьох випадках Уповноважений використовує такий вид правової допомоги, як надання юридичних консультацій, а також порад щодо використання альтернативних засобів захисту в кожній конкретній ситуації.

Крім того, отримуючи велику кількість звернень, український омбудсман, як ніякий інший орган, має можливість здійснювати всебічний аналіз ситуації з правами людини, яка склалася в Україні, виявляти причини порушень прав людини і порушників серед органів сектору безпеки і оборони. У цьому випадку важливо зазначити також і те, що в рамках своїх повноважень український омбудсман має можливість аналізувати не тільки звернення, які надходять безпосередньо до нього, а й ті, що надходять до органів сектору безпеки і оборони, оцінювати при цьому, крім зазначених вище положень, і саму роботу зі зверненнями, яка проводиться в цих органах та формувати відповідні пропозиції щодо цього виду діяльності.

Результативність. Для того, щоб існування інституту Уповноваженого з прав людини було виправдано з погляду забезпечення безпеки особи як складової національної безпеки, його діяльність повинна бути результативною. Основним критерієм оцінки результативності діяльності Уповноваженого у сфері забезпечення національної безпеки є ті показники, які визначають ступінь позитивного впливу на ситуацію щодо додержання прав людини органами сектору безпеки і оборони. Найбільш вагомими серед таких показників є кількість поновлених індивідуальних прав людини та кількість випадків надання Уповноваженим правової допомоги. Відповідні статистичні дані містять щорічні доповіді Уповноваженого з прав людини – ще один важливий притаманний тільки омбудсману інструмент впливу на дотримання прав людини органами сектору безпеки і оборони, за допомогою якого громадяни можуть дізнатись про результати його діяльності.

Отже, з урахуванням викладеного, ми вважаємо, що основними принципами, характеристика яких дає можливість визначити місце Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини у забезпеченні національної безпеки є: незалежність; доступність; принцип індивідуалізації форм і методів діяльності; результативність. Перелік цих принципів не претендує на вичерпність і може бути доповнений і змінений.

Список використаних джерел:

1. Стратегія національної безпеки України : Указ Президента України від 14 вересня 2020 р. № 392/2020. *Урядовий кур'єр*. 2020. № 179.

2. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. 254к/96-ВР / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996 р. №30. Ст. 141.
3. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини : Закон України від 23 грудня 1997 р. 776/97-ВР / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. №20. Ст. 99.
4. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 р. 2469-VIII / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. №31. Ст. 241.
5. The European Code of Good Administrative Behaviour. URL: <http://www.ombudsman.europa.eu/en/document/en/3510> (дата звернення: 20.10.2024).

Анастасія РОМАНОВА,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка 1 курсу магістратури, 8 групи
факультету прокуратури

ПОГЛЯД НА ПОДВІЙНЕ ГРОМАДЯНСТВО ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ КОНСТИТУЦІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Питання подвійного громадянства в контексті конституційної ідентичності держави є надзвичайно важливим, оскільки воно охоплює фундаментальні засади національного суверенітету, культурної ідентичності та правового статусу громадян. Конституційна ідентичність відображає певні непорушні принципи, цінності та елементи, які формують сутність держави та суспільства, закріплюються у Конституції та визначають національну правову культуру.

Відповідно до статті 4 Конституції України в Україні запроваджено принцип «єдиного громадянства». Цей принцип також закріплений і в Законі України «Про громадянство України» 2001 року. Водночас ані Конституція України, ані Закон не вживають поняття і не наводять визначення «подвійного» або «множинного» громадянства. Через це постає питання урегулювання цього питання чи зміни законодавства.

На сьогодні інститут подвійного або множинного громадянства визнають понад 100 країн світу. Тому, варто визначитися з тим, чи тре-

ба його впроваджувати в Україні, чи змиритися з тим, що принцип єдиного громадянства не дотримується, або впроваджувати санкції та регулювання?

Якщо подивитися на історію, то вже декілька разів поставало питання заборони в країні мати подвійне громадянство, адже наявно багато чиновників, держслужбовців, які мають не лише український паспорт. Натомість поставало питання легалізації множинного громадянства в Україні, але із заборonoю держслужбовцям мати паспорт іншої держави. Останні такі законопроекти фіксувалися в 2022 році, при цьому з абсолютно різними думками, але жоден не був прийнятим.

Я, зі свого боку, не підтримую позицію, щодо широкої легалізації подвійного та множинного громадянства в Україні, тому далі я поясню свою позицію, наводячи ризики, на які нас наражатиме затвердження подвійного громадянства

Один з найбільших ризиків, це надати українське громадянство особам, які вже мають громадянство країни-агресора. Тому, через війну, треба точно відмовляти в наданні українського паспорта громадянам Росії.

Основним фактором також є конституційна норма, яка містить принцип єдиного громадянства, і лише змінивши закон, вплинути на Конституцію ми не зможемо. Також якщо поглянути на зміну через призму конституційної ідентичності, то такі дії призведуть до змін, до яких ми наразі не готові.

Наступним ризиком є безпідставне отримання пільг та інвестицій. Тому, що невідомо де такі громадяни будуть платити податки, і тоді чому вони отримають такі самі права як і ті, хто сьогодні безпосередньо живе на території держави та фінансує її ?

Ще одним ризиком є збільшення кількості виборців, через це постає питання виникнення «мертвих душ», які не будуть голосувати. Також організація виборів потребуватиме змін, через знаходження громадян у інших країнах. Якщо говорити про запровадження електронного голосування, то виникнуть інші проблеми, зокрема, через відсутність контролю.

Що стосується держслужбовців та чиновників, то вони зможуть використовувати друге громадянство як можливість, за потреби, втекти в іншу країну. Тож поки така практика може траплятися, треба розробити механізм перевірки в них наявності другого громадянства, та механізм повідомлення про інші громадянства перед вступом на посаду.

Звернемося до думки українців. У 2022 році було оприлюднено дані опитування Фонду «Демократичні ініціативи», згідно з яким 48% українців не підтримують ідею запровадження подвійного або множинного громадянства взагалі, бо вважають його ризикованим кроком для держави.

Таким чином, проаналізувавши всі за та проти, я вважаю що легалізація подвійного та множинного громадянства має дуже багато негативних та незрозумілих наслідків і є зовсім не на часі.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : станом на 1 жовтня 2017 р. / Верховна Рада України. Київ : Право, 2017. 93 с.
2. . Барабаш Ю. Г., Летнянчин Л. І. Офіційна конституційна доктрина України: генеза та сучасний стан. Правова наука України: сучасний стан, виклики та перспективи розвитку : монографія / редкол.: О. В. Петришин (голова редкол.), В. А. Журавель (заст. голови редкол.),
3. Гранат М. Конституційна ідентичність та її значення. Український часопис конституційного права. 2021. № 4. с. 3–7. URL: <https://www.constjournal.com/wp-content/uploads/issues/2021-4/pdfs/1-myroslav-granat-konstytutsiina-identychnist-yii-znachennia.pdf> (дата звернення: 01.11.2024).
4. Дані опитування Фонду «Демократичні ініціативи» 22.01.2022 <https://www.unian.ua/society/mayzhe-polovina-ukrajinciv-proti-mnozhinno-gromadyanstva-novini-ukrajini-11628994.html>

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Григорій Берченко.

Ілля ВОЛОБУЄВ,

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
студент 3 курсу, 4 групи факультету прокуратури

АМЕРИКАНСЬКИЙ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМ: ВИТОКИ ТА ВІДМІННОСТІ

Формування сучасного конституціоналізму, не тільки як політико-правового явища та системи знань, а й як цілісної державно-політичної

системи, неможливо уявити без розуміння процесів, які відбувалися протягом історичного розвитку цього терміну. Досліджуючи генезу виникнення перших конституцій, необхідно зазначити, що поняття «конституція» є досить багатовимірним, але основні розбіжності містяться саме в сутнісному змісті цього терміну. Це представляє, на мою думку, найбільший інтерес, оскільки в залежності від певного історичного періоду та правових традицій конкретної країни, конституціоналізм розглядався з різних точок зору.

Основоположні принципи конституціоналізму Сполучених Штатів Америки беруть свій початок, ще за часів панування на території тринадцяти північноамериканських англійського права. Звісно треба враховувати деякі обмеження в його правозастосуванні, адже Тринадцять колоній перебували в статусі колоніальних володінь, хоч і з широкою автономією. Ідеї англійського права для свого часу мали досить демократичні цінності разом з головною важливою рисою – визначальна роль у державному владному механізмі двопалатного парламенту. На все це також великий вплив мали прогресивні ідеї англійського філософа і правознавця – Джона Локка. Він у своїй найвідомішій праці – «Два трактати про врядування», орієнтуючись на політичну ситуацію тогочасної Англії, відчутно розвинув концепція засобів і способів обмеження державної влади на користь громадянського суспільства, прав і свобод людини [1]. Це обмеження повинно засновуватися на підпорядкуванні законодавчої влади природним законам, в основі яких *суспільне благо*. Виконавча ж влада обмежується законодавчою у відповідності до прийнятих законів і є основним джерелом управління. Водночас за народом закріплено статус основного джерела влади, який має право не тільки формувати законодавчі органи влади, а й, у разі невідповідності своїм зобов'язанням, усувати владу шляхом колективного волевиявлення. Так виникла нова правова доктрина природного права, яка трохи пізніше стане основоположною для розвитку нової ідеології, під впливом якої сформується власне американський конституціоналізм – *класичний лібералізм*.

Для того, щоб зрозуміти сутність американської конституційної моделі можна навести дуже влучне гасло, яке складається лише з трьох слів – «Жити, щоби жити». Це певним чином відобразилося на головній меті американської ідеї конституціоналізму – сформувати людину-власника з розвиненим почуттям власної гідності та відповідальності. У якійсь мірі

це можна назвати втіленням ідей «невидимої руки» ринку, тобто єдність здатна до співробітництва та доктрини розумного егоїзму, згідно з якою завжди забезпечується власний індивідуальний інтерес, але при цьому де завжди є можливість вибору. Саме під впливом таких чинників відбувався розвиток американського конституціоналізму. Загалом, як для американського, так і для європейської конституції притаманні спільні риси: свобода і рівність, права людини, періодичні вибори, «відкрите» суспільство, верховенство права, представницька демократія, народний суверенітет. Але необхідно також враховувати пріоритети цих ідей в конституційних моделях, оскільки це становить найбільший інтерес для даного дослідження. Європейський конституціоналізм в цьому питанні першочерговість надає принципу *рівності*. Про це може свідчити зміст першої статті Декларації прав людини і громадянина 1789 року: «Люди народжуються і залишаються вільними і рівними в правах» [2]. Для американської моделі характерний дещо інший підхід. Для неї пріоритетною ідеєю є *індивідуальна свобода* разом із абсолютизмом приватної власності, яка характерна саме для американського конституціоналізму. Американці в цьому питанні завжди були переконані, державна влада повинна відігравати службову роль по відношенню до громадянського суспільства. Також важливою особливістю американського конституціоналізму є закріплення Конституції, як основного закону, який є головним джерелом не тільки прав та свобод громадян, а й обмеженням влади уряду. Так, наприклад, згідно Конституції США: законодавча влада закріплена за двопалатним Конгресом, виконавча влада за Президентом, судова влада належить Верховному суду [3]. У свою чергу, система стримувань та противаг формується не якимось конкретним органом, а безпосереднім джерелом, який формує всі гілки влади. Конгрес обирається народом, Президент – колегією виборщиків, а на Верховний Суд не поширюється принцип виборності. Його призначає Президент з поради та згоди Сенату. Друга умова, яка забезпечує незалежність гілок влади є суттєве обмеження впливу одна на одну. У Президента США немає права розпустити Парламент, а Парламент позбавлений права висунути вотум недовіри уряду Президента. Ці елементи саме американської конституційної моделі свідчать про те, що законодавці приділили дуже багато уваги до засобів, які здатні були забезпечити систему стримувань та противаг.

На початку розгляду особливостей розвитку американського конституціоналізму ми звертали увагу на головну вихідну ідеологію, під впливом якої він безпосередньо сформувався – *лібералізм*. У його осно-

ву були покладені прогресивні ідеї англійських утилітаристів, які добре характеризує вислів «найбільше щастя для найбільшої кількості людей». Схожі за своїм змістом погляди згодом стали фундаментом й для європейської конституційної моделі, але з деякими особливостями. Річ у тому, що для континентальної Західної Європи були притаманні дещо інші традиції лібералізму. Вихідні ідеї, під впливом яких сформувався європейський конституціоналізм, перебували в дуже тісному зв'язку з ідеями прямої або *партисипаторної учасницької демократії*, яка формувалася ще за період Античності та пізніше була відображена в поглядах Шарля Монтеск'є та Жана-Жака Руссо під час Великої французької революції кінця XVIII століття. Як зазначалося раніше, якщо для американської ліберальної традиції пріоритетною цінністю завжди була індивідуальна свобода, то для континентально-європейської характерною стала концепція демократії, як необмеженої влади більшості [4]. Як результат, у Західній Європі під впливом взаємодії класичного американського лібералізму та античної демократії сформувалася нова ідеологія, яка стала основою для зародження європейського конституціоналізму – *ліберальна демократія*. Відповідно, модель європейської конституційної моделі отримала власну назву – *ліберально-демократичний конституціоналізм*. Яскравим прикладом може слугувати Декларація прав людини і громадянина 1789 року та прийнята через 2 роки Конституція Франції. В її основу лягли прогресивні ідеї діячів епохи Просвітництва XVIII століття. Конституція Франції 1791 року мала дуже тісний концептуальний зв'язок із американською конституцією 1787 року. Так, наприклад, шістнадцятий пункт Декларації, яка включала в себе французька конституція наголошував: «Суспільство, в якому не забезпечено гарантії прав і не проведено розподіл влади, не має конституції». Це вказує на її зв'язок з ідеями розділення влад Ш. Монтеск'є, народного суверенітету Ж.-Ж. Руссо та невідчужуваними правами, на яких наполягав Дж. Локк. Як для американської, так і для європейської конституційних моделей притаманні багато спільних рис. Якщо детально розглянути структуру європейського конституціоналізму, у ній можна чітко виділити наступні структурні елементи: парламентаризм, незалежна судова влада, вертикальний поділ, який може характеризуватися федералізмом або унітарністю та основоположні права людини. Реалізація кожного з цих елементів по-різному відображений в американському та європейському конституціоналізмі, але сутність та зміст залишається однаковим.

Європейський конституціоналізм є ключовим для розуміння формування та розвитку конституційних принципів та інститутів в Європі. Еволюцію конституційного устрою країн певного регіону неможливо уявити без ретельного дослідження правових та ідеологічних традицій кожної окремої країни. Надзвичайно важливим залишається не тільки питання появи основоположних конституційних принципів конституційної демократії, правової держави, розділення влади та права людини, а також їхнє втілення в конституційних документах та практиці країн Європи.

Список використаних джерел:

1. Конституційне право: підручник / за загальною редакцією М. І. Козюбри. / Ю. Г. Барабаш, О. М. Бориславська, В. М. Венгер, М. І. Козюбра, А. А. Мелешевич. – К.: Ваіге, 2021. – 528 с.
2. The Judiciary Act of 1789. URL: <https://usa.usembassy.de/etexts/democrac/8.htm>.
3. Конституція США 1787 року. URL: https://uk.wikisource.org/wiki/Конституція_США
4. Бориславська О. Сутність конституціоналізму: конституціоналізм як ідеологія, доктрина і практика обмеженого правління // Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2015. Вип. 61. С. 247–256.

Науковий керівник: Павшук Катерина Олександрівна, к.ю.н., доцентка, доцентка кафедри конституційного права України.

*Дар'я ФІЛІПОВА,
Христина КЛИМУС,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
студентки 3 курсу, 16 групи
факультету прокуратури*

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЧИННИКИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА СИСТЕМУ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Організація та діяльність влади в Україні як і в будь-якій державі світу будується на положеннях сукупності нормативно-правових актів,

що утворюють законодавчий базис. Вони визначають: її розподіл між гілками, структуру й ієрархічність органів, рівень залученості громадян до вирішення питань державного значення, процедури прийняття рішень. Оскільки цей перелік не є вичерпним, але вказані аспекти вважаються фундаментальними – теоретично їх упорядковують в чинники, що знаходяться відображення в Конституції. Оскільки цей акт є особливим інститутом з верховенством по відношенню до решти, закріплені тут норми, включаючи вищенаведені, прямо відображаються на порядку в соціумі, і мають особливе значення.

Для характеристики такого конституційно-правового чинника як форма держави, важливо розуміти, що історично, серед науковців ще аж з радянських часів постійно точилися суперечки, пов'язані зі змістом цього правового явища і його складових. Так, за позицією А. М. Вітченка, форма держави буває зовнішньою (правове оформлення складових частин держави через конституційні та інші акти) і внутрішньою (структура державного механізму, інструмент зв'язку між виконавчо-розпорядчими органами, відносини останніх з представницькими та громадою). Згідно з інтерпретацією Л. А. Каска, змістом держави є механізм, а будова цього механізму (варіанти комунікації між органами, їх підзвітність, змістовне наповнення правління та державного устрою тощо) є формою. Взагалі ж, для 60–70-х рр. 20 століття традиційним було уявлення про форму держави як про інститут з формою правління і формою державного устрою, але згодом утвердилася думка, актуальна і до сьогодні, згідно з якою в окресленій тематиці треба говорити і про державний (політичний) режим [2].

Форма державного правління, як інструмент організації верховної влади, впливає на спосіб прийняття рішень, захист прав громадян, є чинником із вагою для керівного механізму країни. В якості підтвердження виступають, наприклад, конституційні реформи. Саме завдяки їм можливо перерозподілити співвідношення державних сил, а також адаптувати законодавство й інституційні структури до сучасних викликів та соціальних змін [3]. Показовими є події в нашій державі 1995р. (мова про Конституційний договір, який скасував частину Конституції 1978р., встановивши президентську республіку з ознаками змішаної) та 2004р. (внесення змін до Конституції 1996р., перетворивши політичну систему країни з президентсько-парламентської до парламентсько-президентської).

Форма державного територіального устрою являє собою спосіб забезпечення адміністративно-територіальної, національно-територіальної єдності держави, а також відтворює особливості відносин між її складовими. Політичний (державний) режим є сукупністю засобів і методів здійснення влади в країні, що відображає взаємовідносини між нею та населенням. Сюди входить чимало елементів – усталені звичаї прийняття рішень, контроль за представниками держави і баланс сил, рівень розвиненості діяльності громадських організацій тощо, але саме якість нормативно-правової бази та ефективність уряду науковці виділяють як провідні.

Так, регуляторна якість показує здатність компетентних осіб формулювати і втілювати на практиці обрану політику. Напряму цей чинник залежить від рівня демократії, дотримання більшістю принципу законності та від ефективності системи державного управління. Прикладом належного функціонування даного чинника є факт того, що в Україні, як у правовій державі (ст. 1 Основного Закону), нпа проходять публічну дискусію, консультації та обговорення в парламенті, а це сприяє легітимності та законності їх змісту, котрий відповідає запитам громадян, вирішує наявні проблеми і має підтримку серед населення [1]. Протилежне спостерігається у тоталітарних або авторитарних режимах, де законодавчий базис приймається без громадського обговорення та перевірки, оскільки де-факто пишеться під інтереси того, хто сконцентрував у себе максимальний обсяг владних повноважень. Якщо положення викладені чітко, лаконічно і не провокують двозначного тлумачення – вони слугують вирішенням конфліктів та забезпечують стабільність і правову визначеність, а це в свою чергу сприяє покращенню роботи системи державного управління.

Якість наповнення нпа полягає і в тому, якою мірою гарантуються основоположні права та свободи громадян. У демократичних країнах, до яких, беззаперечно, відноситься і Україна, каталог є максимально широким, акцентується увага на свободі слова (ст. 34 Конституції), праві на справедливий судовий процес (розділ 8 Конституції), на приватність (ст. 32 Конституції) тощо, в той час як ці самі права і свободи часто обмежені чи ж просто відсутні за недемократичних режимів [1]. Каталог, як конституційно-правовий чинник, вказує на: політику держави щодо введення прав людини різних поколінь; підхід, який використовується з приводу розуміння правового статусу особи; способи й засоби держави

для захисту матеріальних й духовних цінностей кожного; інститут виборів; ступінь можливостей для вираження поглядів, утворення асоціацій, незалежної роботи ЗМІ, сповідання обраної на власний розсуд релігії тощо.

Щодо верховенства права, яке визнається і діє в Україні згідно зі ст. 8 Конституції, важливо зазначити, що в науковій літературі це поняття тлумачать двома способами – класично спираючись на загальноприйняте розуміння того, що жодна людина не є вище закону; враховуючи, що показник оцінює довіру громадян до правил, встановлених в суспільстві, контролю над їх виконанням уповноваженими органами [4]. Основна мета розглянутого чинника – виключити можливість для органів і їх представників зокрема позиціонувати себе вище закону, оскільки вони наділені компетенцією, зловживання котрою нестиме особливо серйозні наслідки. Такий підхід висловив КСУ при тлумаченні статті 8 Конституції України у рішенні від 20 червня 2019 року № 6-р/2019 – «Верховенство права слід розуміти, зокрема, як механізм забезпечення контролю над використанням влади державою та захисту людини від свавільних дій державної влади» [5].

Ефективність роботи уряду – це чинник, який унаочнює значення державних послуг для громади і ступінь їх незалежності від політичного тиску, також це про якість формулювання обраного напрямку для змін у державі і належне слідування йому. Предметно, що тут наявний тісний взаємозв'язок з чинником «регуляторна якість», оскільки на практиці спостерігається, що країни-лідери з добре прописаною законодавчою базою одночасно мають добре функціонуючий уряд, а країни з нпа, де слабка юридична техніка, мають і слабку гілку виконавчої влади.

Зважаючи на викладене, можна стверджувати, що такі конституційно-правові чинники як форма держави; каталог свобод, прав та гарантій; верховенство права; засоби й методи здійснення влади – різною мірою та шляхами, з відмінними наслідками, але всі мають вплив на те, яким чином провадиться державне управління і якого значення воно набуває для людей. Аналіз Основного закону України дає змогу дійти до висновків, що правотворцем не було проігноровано жоден з охарактеризованих аспектів, але це не виключає необхідності у вдосконаленні. Дотримання громадою вимог закону; створення державою умов, необхідних для впорядкованого функціонування суспільства; належний розподіл владних повноважень; результативна діяльність уряду – це одні з фундаменталь-

них факторів, практичне втілення яких (і закріплення на конституційному рівні) є необхідним для правових країн, де здійснюється якісне керування державними справами.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. URL: <http://surl.li/henxsr>
2. Форма правління: питання конституційно-правової теорії та практики : монографія / С. Г. Серьогіна. – Х. : Право, 2011. – 768 с.
3. Державне управління : підручник : у 2 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; ред. кол. : Ю. В. Ковбасюк (голова), К. О. Ващенко (заст. голови), Ю. П. Сурмін (заст. голови) [та ін.]. – К. ; Дніпропетровськ : НАДУ, 2012. – Т. 1. – 564 с.
4. Сайт «ScienceDirect.com»: Worldwide governance indicators: Cross country data set 2012–2022. [Електронний ресурс] (дата звернення 24.04.2024 р.). URL: <http://surl.li/draeqm>
5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 62 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президента України «Про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України та призначення позачергових виборів» від 20.06.2019 року № 6-р/2019.

Науковий керівник: Павшук Катерина Олександрівна, доцентка, кандидатка юридичних наук, доцентка кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Василь ГОРБАТЕНКО,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
2 курс, група 01-23-22
факультет прокуратури

ЕЛЕКТРОННЕ ГОЛОСУВАННЯ В УКРАЇНІ ЯК КРОК НА ШЛЯХУ ДО ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Україна перебуває на шляху європейської інтеграції, і одним із аспектів, який наближає її до стандартів ЄС, є цифровізація виборчого процесу.

У багатьох країнах Європейського Союзу, як от Естонія, Норвегія, Бельгія, електронне голосування вже використовується як альтернатива традиційним виборчим методам. Досвід цих країн показує, що такий вид волевиявлення сприяє підвищенню явки виборців та спрощує участь у виборах громадянам, які проживають за кордоном або в інших регіонах країни.

Естонія, яка стала першою країною у світі, що впровадила інтернет-голосування на загальнодержавному рівні, вперше застосувала досвід електронної демократії на місцевих виборах у 2005 році. За два роки таким чином можна було вже обрати парламент країни. І хоча традиційна процедура голосування була збережена як альтернатива, скористатися можливістю проголосувати он-лайн обирали все більше виборців. Під час місцевих виборів 2009 року можливістю інтернет-голосування скористалися 9,5% громадян, а вже під час парламентських виборів 2011 року їх кількість зросла до 24,5% [1, с.2].

Конституція України закріплює право громадян на участь у виборах, тому держава має забезпечувати максимально зручні та сучасні механізми для реалізації права на вибір громадянами. Також Основний закон гарантує вільне волевиявлення таємним голосуванням, що є основою для забезпечення електронного волевиявлення, яке має забезпечувати таємницю та захист виборця від будь-якого тиску.

Варто зазначити, що впровадження інструменту електронного голосування в Україні вимагатиме також адаптування основних конституційних принципів до нових форматів голосування, зокрема, шляхом модернізації та доповнення чинного законодавства, задля забезпечення належної нормативної бази.

Запровадження електронного голосування вимагатиме ухвалення спеціального нормативного акту (закону), який би детально врегулював порядок, технічні вимоги та інші аспекти електронного виборчого процесу.

В Україні спеціалісти та експерти вже достатньо давно обговорюють проблему електронних виборів. В 2011 р., у Верховній Раді був зареєстрований законопроект № 8656 «Про концепцію запровадження системи електронного голосування». Пізніше, 06.03.2019 р., законопроект № 10129 «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення виборчих прав громадян України шляхом запровадження на виборах голосування поштою та інтернет-голосування». Жоден з законо-

проектів не отримав належної підтримки. З 01.01.2020 р. в Україні набрав чинності новий Виборчий Кодекс, але механізм голосування та підрахунку голосів поки що залишається старий [2, с.5].

Існуюча виборча система України потребує суттєвих змін шляхом запровадження новітніх технологій для голосування. І з одного боку, це великий крок у майбутнє, що дає змогу подолати значну кількість недоліків традиційної моделі голосування, таких як підробка бюлетенів, підкуп комісії, відносно висока вартість проведення виборів, значна тривалість виборчого процесу тощо [3, с.154].

З іншого боку, електронне голосування в Україні може стикнутися і з низкою викликів. По-перше, технічна та інфраструктурна забезпеченість: для того, щоб електронне голосування стало доступним, потрібен надійний інтернет-доступ навіть у найвіддаленіших регіонах країни. По-друге, і найголовніше, – кібербезпека. Електронне голосування передбачає значні ризики щодо безпеки даних та захисту від кіберзагроз. Для України, яка регулярно зазнає кібератак, надзвичайно важливо розробити систему, яка буде стійкою до зовнішніх втручань і гарантуватиме достовірність даних. Це передбачає впровадження високих стандартів безпеки, зокрема сертифікації програмного забезпечення для голосування. Тому для ефективного функціонування електронного голосування надзвичайно важливою буде потреба значних інвестицій у сферу кібербезпеки та інформатизації населення.

Отже, на сьогоднішній день питання запровадження технології електронного голосування в Україні є неоднозначним, хоча й має більше позитивних рис порівняно з традиційними.

Варто зазначити, що електронне голосування може мати великий потенціал для посилення легітимності конституційних порядків, але лише за умови, що вони будуть жорстко децентралізовані, прозорі та гарантовано безпечні [4, с.39].

Електронне голосування в Україні є важливим кроком на шляху до євроінтеграції та зміцнення демократичних засад держави. Це нововведення дасть можливість забезпечити реалізацію виборчих прав громадян, сприятиме легітимності виборів та підвищить довіру до виборчого процесу. До того ж електронне волевиявлення стане важливим інструментом забезпечення відповідності українських виборів європейським стандартам.

Список використаних джерел:

1. Ярова А. Електронні вибори в Естонії: досвід для України. Сутність та перспективи впровадження електронної демократії в Україні. 2016. URL: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/e-democracy/e-democracy2016/paper/viewFile/1694/1384> (дата звернення: 03.11.2024).
2. Ситник Е. В. Чи не час громадянам України перейти до е-голосування на виборах?. URL: https://www.novadoba.org.ua/pdf/20210308_065907_Кейс%20№3%20Електронне%20голосування%20ЕС.pdf (дата звернення: 04.11.2024).
3. Панкратова В. О. Електронне голосування як елемент електронної демократії: досвід країн ЄС. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». 2023. № 6. С. 152–156. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/294405/287190> (дата звернення: 07.11.2024).
4. Павшук К. О. Довіра до електронного голосування: естонський кейс. Проблеми законності : зб. наук. праць. – Харків : НЮУ ім. Ярослава Мудрого, 2024. – Вип. 166. – 256 с.

Науковий керівник: Павшук К. О., к.ю.н., доцентка, доцентка кафедри конституційного права України НЮУ імені Ярослава Мудрого.

Софія ВАСЮХНО,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка 2 курсу, 5 групи
факультету юстиції

АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ РЕФОРМУВАННЯ КОНСТИТУЦІЙНОЇ КОНЦЕПЦІЇ СУЧАСНИХ ВИБОРІВ

Важливе місце серед фундаментальних понять, котрі становлять сутність демократії, займають вибори, як актуальний інститут політичного волевиявлення громадян та інструмент їхньої участі в житті держави. Але останні роки прекрасно продемонстрували, що законодавство у сфері виборів потребує суттєвого реформування, щоб знову повернути довіру суспільства до виборчого процесу і самих виборів. Аналізуючи

актуальні проблеми цього питання, стає очевидною важливість підвищення відсотку прозорості, чесності, відкритості подібного механізму забезпечення демократії.

Для усвідомлення важливості проблеми виборів на сучасному етапі їхньої градації необхідно детальніше розглянути причини, котрі призвели до пришвидшення деструкції довіри громадян до цього процесу. Одним із важливих викликів можна назвати недостатній рівень прозорості фінансування виборчої кампанії. Подібна тенденція вирізняється особливою загрозою для збільшення корупційних ризиків внаслідок незаконних махінацій, котрі реально забезпечують переваги певним кандидатам. Така проблема є закономірним наслідком недостатнього висвітлення перед суспільством механізму фінансування, що може проявлятися у прихованому спонсоруванні виборчої кампанії самими кандидатами.

Ще одним проблематичним моментом постає можливість дезінформації та упередженість засобів масової інформації. У сучасних реаліях суцільної цифровізації зростає загроза впливу фейкової інформації на вибори, що також потребує врегулювання на законодавчому рівні. Медіа також можуть перетворитись на джерело неправдивої інформації, критикуючи або заохочуючи громадян для голосування за певних кандидатів. Серед актуальних викликів можна також виокремити неусвідомлення населенням сутності пропорційної системи, котра може виявитись складною для розуміння. Не потрібно забувати й про проблему голосування за кордоном. Це питання потребує детальнішої уваги та врегулювання для забезпечення права громадян на політичне волевиявлення під час перебування в інших державах. Система подібних викликів зумовлює стрімке зниження довіри громадян до справедливості, чесності та прозорості проведення виборів та результатів голосування. Тому для збільшення подібного показника важливим є внесення змін до законодавства та забезпечення їхньої реалізації. Необхідним етапом для підвищення рівня довіри населення до виборчого процесу є збільшення відсотку прозорості фінансування виборчої кампанії. Важливим аспектом подібних змін є провадження звітності за розподілом коштів, з якою громадяни могли б ознайомитись на офіційних державних ресурсах. Це дозволило б знизити рівень корупційних схем та можливості відмивання коштів. Для захисту виборів від маніпулятивного впливу засобів масової інформації та медіа потрібно зафіксувати в нормативно-правових актах

вимоги для забезпечення більшої прозорості та запровадити відповідальність за поширення дезінформації та фейків. Подібні зміни виявляться ефективним покращенням для зменшення подібного негативного впливу на вибори. Також значним викликом для реформування законодавства є забезпечення голосування громадянам, котрі перебувають за межами держави на період проведення виборів. Подібну проблему реалістично вирішити за допомогою новітніх технологій. Але під час такого процесу потрібно запобігати втручанню інших органів, котрі не мають повноважень у сфері виборів.

Не варто забувати й про необхідність створення нормативно-правових актів, котрі б містили положення про різні заходи для підвищення розуміння громадянами процесу виборів, порядку їх проведення та можливих наслідків. Адже подібне усвідомлення структурної та змістової сутності цієї події спроможне підняти на новий рівень довіру суспільства до такого різновиду політичного волевиявлення. Для цього актуально запровадити на різних освітніх рівнях дисципліну, яка б містила важливі аспекти виборчого процесу, а також запровадити можливість реєстрації на безкоштовні онлайн курси у вільний час. В межах подібного предмета можна розкрити найважливіші аспекти медіа грамотності, створюючи ще один механізм запобігання підпорядкуванню суспільства фейкам та дезінформації. Також для створення більш безпечного середовища виборів та протидії різноманітним махінаціям перспективним є фундаменталізація конституційних гарантій прав громадян та посилення відповідальності за порушення правил виборчого процесу, що б здійснило позитивний вплив на зменшення відсотку таких правопорушень.

Отже, реформування виборчого законодавства отримає позитивний прояв у інтенсифікації інтеграції держави у сферу демократичних стандартів та підвищення рівня довіри населення до виборчого процесу.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 р. №254к/96-ВР.
2. Кодекс виборчий, Кодекс України від 19.12.2019 № 396-ІХ (Редакція станом на 31.12.2023)

Науковий керівник: Павшук К. О., к. ю. н., доц.

Ярина ГАРАЩЕНКО,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка 5 курсу, 1 групи
факультету прокуратури

«ТРИСКЛАДОВИЙ ТЕСТ»: ПОНЯТТЯ, СКЛАДОВІ, ЗАСТОСУВАННЯ

Основою демократичного суспільства й однією із першорядних цінностей сучасного правопорядку насамперед є права та свободи людини, що закріплені в міжнародних документах і Конституції України. Зокрема, у статті 64 Основного Закону передбачено, що конституційні права і свободи людини й громадянина не можуть бути обмежені, окрім випадків, передбачених Конституцією України [1]. Під таким обмеженням прав людини розуміють допустиме міжнародним правом або національним правом держав втручання в права і свободи людини, які відповідають принципам законності, необхідності, доцільності і співрозмірності цілі, яка переслідується втручанням чи обмеженням [6]. Саме для визначення того, чи порушує втручання права, застосовують «трискладовий тест».

«Трискладовий тест» являє собою юридичну конструкцію, за допомогою якої перевіряють наявність необхідних умов для обмеження прав, гарантованих Конвенцією. Так, стаття 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод проголошує, що кожен має право на повагу до свого приватного й сімейного життя, до свого житла і кореспонденції, а органи державної влади не мають права втручатись у здійснення цього права, окрім випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб [2]. Зважаючи на це, значущою є перевірка будь-якого обмеження права на відповідність сукупності трьох важливих умов: законності, правомірній меті та необхідності в демократичному суспільстві. Варто детально розглянути кожен з наведених складових.

Обмеження прав людини повинне ґрунтуватися передусім на законі. У рішенні за справою ЄСПЛ «Толстой-Мілославський проти Сполуче-

ного Королівства» від 13.07.1995 року міститься положення, що під терміном «закон» слід розуміти не лише законодавчий акт, а й правила, які сформувались в прецедентному (звичаєвому) праві. Водночас закон повинен відповідати вимогам «доступності» та «пропорційності» – має бути сформульований настільки чітко, щоб можливо було з усією очевидністю передбачити наслідки, які може тягнути за собою певна дія. У рішенні за справою Хелфорд проти Сполученого Королівства від 25 червня 1997 року наведено, що будь-яке втручання з боку публічних властей в право особи на повагу до приватного життя та кореспонденції повинно бути «передбачено законом» і це означає не лише необхідність дотримання національного законодавства, але й стосується якості цього законодавства, вимагаючи, щоб воно було сумісним з принципом верховенства права [6]. Ці положення знайшли відображення і в інших рішеннях ЄСПЛ, наприклад, у справах «Пехович проти Польщі» від 17 квітня 2012 року, «Сільвер та інші проти Сполученого Королівства» від 25 березня 1983 року та інших.

Наступною складовою цієї конструкції є легітимна мета, котра може виправдати конкретне обмеження прав. Такі цілі повинні ґрунтуватись на тих цінностях, на яких побудоване суспільство в конституційній демократії [9]. Пункт 2 статті 8 Конвенції передбачає, що законними випадками, які можуть виправдовувати порушення прав, є випадки обмеження в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб [2]. Якщо обмеження прав особи здійснювалось не задля досягнення легітимної мети, то відповідно такі засоби не можуть бути визнані законними. Легітимна мета не обов'язково закріплюється законодавчо, а й може виходити з принципу верховенства права та духу закону.

До останнього критерію належить необхідність у демократичному суспільстві, котре полягає в неможливості вирішити ситуацію без такого обмеження, а також досягнення пропорційності за обмеження права однієї особи й захисту прав інших осіб [5, с. 388]. У справі «Z проти Фінляндії» від 25 січня 1997 року Європейський суд з прав людини зазначив, що для визначення того, чи оскаржувані заходи були «необхідними в демократичному суспільстві», треба насамперед дослідити, чи були причини виправданими, належними й достатніми та чи були заходи пропорційними до законних цілей [8]. У зазначеній раніше спра-

ві «Пехович проти Польщі» поняття «необхідність» трактують як втручання, котре повинно відповідати нагальній соціальній потребі й передусім повинно залишатися пропорційним досягнутій законній меті [7]. Буткевич В. та Речицький В. також акцентують, що Конвенція вимагає, аби реальному застосуванню обмежень передувало виконання необхідної умови – визнання необхідності таких обмежень не просто в державі, а в демократичній державі. Науковці стверджують, що «демократична держава», на відміну від «простої» держави, вдається до накладення обмежень лише у крайньому разі, тобто коли без цього вже очевидно не можна обійтися. Своєю терпимою атмосферою демократичні держави запобігають зловживанню правами. Такі держави надають великого значення гідності людини, відтак вони усіяко уникають проявів державного примусу чи насильства [3, с. 48].

Варто зазначити, що під час розгляду критеріїв «трискладового тесту» дуже важливо дотримуватись черговості. Спочатку досліджується законність обмеження, і якщо ця складова дотримана, тоді визначається дотримання легітимних цілей та необхідності в демократичному суспільстві.

Отже, застосування «трискладового тесту» для визначення правомірності обмеження прав людини виступає значущим інструментом для забезпечення збалансованості між необхідністю обмеження прав та свобод і захистом основоположних прав особи. В ідеалі, для цього кожен випадок обмеження має пройти перевірку на відповідність трьом складовим елементам: законності, правомірній меті та необхідності в демократичному суспільстві, що сприяє більш обґрунтованим та справедливим рішенням.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. №254 к/96 – ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. №30. Ст. 141.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод [Електронний ресурс]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
3. Буткевич В., Речицький В. Права і свободи та обов'язки людини громадянина. Національна безпека і оборона. 2015. №4. С. 44–49.
4. Мерник А., Стоян Є., Артеменко К. Обмеження прав людини та основоположних свобод в умовах воєнного стану в Україні. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 11. С. 49–52.

5. Міжнародні критерії допустимості обмеження прав людини в умовах воєнного стану [Текст] / Л. В. Півненко // Управління розвитком соціально-економічних систем : матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 20–21 квіт. 2023 р. – Харків : ДБТУ, 2023. – С. 386–391
6. Рішення у справі «Хелфорд проти Сполученого Королівства». URL: <https://khpq.org/1363591929>
7. Рішення у справі «Пехович проти Польщі». URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-110499%22%5D%7D>
8. Рішення у справі «Z проти Фінляндії». URL: http://medicallaw.org.ua/fileadmin/user_upload/pdf/Z_against_Finland.pdf
9. Серватюк Л. В. Правомірне обмеження прав людини: міжнародне та національне право. Наукові записки міжнародного гуманітарного університету. 2020 р. С.23–28
10. G. Van der Schyff. Limitation of Rights: a Study of the European Convention and the South African Bill of Rights // Van der Schyff G. – Netherlands, 2005. – P. 145.

Науковий керівник: Летнянчин Л. І., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри конституційного права України.

ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА УКРАЇНИ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Адріана СТЕЛЬМАЩУК,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
студентки 1 курсу, 1 групи
факультету слідчої та детективної ді-
яльності

ОСОБЛИВОСТІ НІМЕЦЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ЗА ВЕЙМАРСЬКОЮ КОНСТИТУЦІЄЮ

Прийняття Веймарської Конституції 1919 року стало важливим історичним прикладом реалізації федеративного устрою в умовах складної економічної, соціальної та політичної ситуації. Насамперед викликає інтерес баланс між урядом та владою на місцях, а також вплив федералізму на історію Німеччини.

Метою наукової тези є дослідження основних недоліків федеративного устрою Німеччини за Веймарською Конституцією та аналіз впливу форми правління на політичну стабільність в умовах демократичної нестійкості й поширення у суспільстві ідеї реваншизму.

Конституція визначила Німеччину як федеративну республіку з президентсько-парламентським правлінням. Однак у тексті зберігся термін «імперія», він виступав синонімом до слова «держава» [1, с.442]. Під час розробки Конституції виникла дискусія щодо проблеми балансу між центральною та регіональною владою, а також політичної долі Пруссії, поділу держави на землі, які суттєво різнилися за територією, населенням, економічним та політичним потенціалом [2, с.82].

Стаття 2 зафіксувала, що Німеччина складається з території земель. Федералізм Веймарської республіки ґрунтувався на принципі рівноправ'я земель та сильної централізованої влади. Конституція проголошувала демократичні цінності, проте включала положення, що послаблювали федеративні принципи. Наприклад, землям було надано обмежений су-

веренітет, а президент отримав значні повноваження у кризових ситуаціях, які були закріплені у ст. 48 про надзвичайні повноваження Президента. На підставі цієї статті президент мав право за допомогою збройних сил примусити будь-яку землю «виконувати обов'язки, покладені на неї Конституцією або імперським законом», а також вживати заходи у разі «серйозного порушення громадської безпеки і порядку» чи загрози такого порушення. При цьому він міг повністю або частково призупинити дію статей про основні права і свободи громадян [3, с. 656]. Питання автономії суб'єктів федерації призвело до зниження їхньої ролі в ухваленні рішень та до зростання конфліктів між центральним урядом і регіонами.

У зв'язку з нестабільною ситуацією в державі уряд часто застосовував надзвичайні повноваження для придушення політичних опозицій. Структура федерації не змогла протистояти політичній поляризації та економічним проблемам, які посилювалися через Велику депресію.

Особливості німецької федерації за Веймарською Конституцією виявилися недостатніми для забезпечення стійкої демократичної системи, особливо в умовах соціально-економічної кризи. Відсутність гнучкості федеративного устрою та переважання централізованої влади підготували ґрунт для підйому нацистського режиму та подальшого краху Веймарської республіки.

Список використаних джерел:

1. Історія держав і права зарубіжних країн : навч. посіб. / Л. М. Маймескулов, Д. А. Тихоненков, В. В. Россіхін, С. І. Власенко ; за ред. Л. М. Маймескулова. Київ : Право, 2011. 520 с.
2. Майор О. Становлення німецького федералізму: політико-правові та історичні аспекти // Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії. 2014. Вип. 5. С. 79–85.
3. Глиняний В. П. Історія держави і права зарубіжних країн : навч. посіб. / 5-те вид., перероб. і допов. Київ : Істина, 2005. 768 с.

Науковий керівник: Григоренко Дмитро Артурович, кандидат юридичних наук, доцент.

Поліна ЦВЕТКОВА,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
студентка 1 курсу, 1 групи
факультету слідчої та детективної ді-
яльності

ПРАВО ПРИВАТНОЇ ВЛАСНОСТІ ЗА ЗАКОНАМИ XII ТАБЛИЦЬ

Вже за часів найдавнішої римської пам'ятки права XII таблиць велика увага приділялась приватній власності (способам набуття власності та класифікації речей).

У цивільному праві найважливішим розмежуванням речей, що могли виступати об'єктами в господарському обігу був поділ на манциповані (*res mancipi*) та неманциповані (*res nec mancipi*). До першої категорії належать землі в Італії, будь-яка четверонога тварина, раби, всі ж інші речі вважаються неманципованими.

Особливим речовим правом, що виникло в ранній період, є право сервітуту. Сервітут – це право користування чужим майном, встановлене і обмежене звичаєм або законом, що з'явився з початком приватизації землі та необхідністю чіткого правового регулювання відповідних відносин. Через свою економічну важливість сервітуту належать до категорії об'єктів торгівлі.

Способи набуття речових прав:

1. Манципація – основний ритуал, який використовувався при купівлі-продажу, виникла в часи, коли римляни не мали своєї чеканної монети, вона була найдревнішим способом переходу права власності від продавця до покупця, а також одночасно і актом передачі речі, і могла здійснюватися лише між римськими громадянами використовуючись відносно манципних речей [1, ст.114].

2. Специфікація – це створення нової речі з чужого матеріалу або з'єднання кількох речей для виготовлення. Якщо було використано чужий матеріал, виробник речі вважається її власником, а власник матеріалу може вимагати відшкодування вартості матеріалу в подвійному розмірі.

3. Поступка права – фіктивний судовий спір перед претором. У цьому разі покупець заявляв про своє право власності на відчужувану річ, володар речі не заперечував, і претор присуджував річ набувачеві як його власність [2, ст.175].

4. Набуття власності шляхом тривалого володіння (usucapitio). Лише щодо крадених речей було заборонено набуття права власності. Давність володіння для набуття власності становила один рік для рухомого майна і два роки для нерухомого.

5. Спадкування.

6. Традицію – проста передача неманципованої власності за гроші, під поруку або застава [2, ст.175].

Отже, саме в Римській імперії у Законах XII таблиць право приватної власності було кодифіковано та набуло значного розвитку, зокрема, було запроваджено початковий поділ об'єктів на категорії та визначено способи набуття і захисту прав на власність. Хоч з погляду сучасності ці закони досить загальні та незавершені, свого часу вони були достатньо прогресивними, саме тому Закони XII таблиць послугували основою для сучасного права власності.

Список використаних джерел:

1. Вовк В. Манципація як елемент культу предків у римській правовій культурі. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2014. № 1. С. 114. URL: <https://elar.naiu.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/0d602402-796e-4a6f-91cc-8905824522f2/content> (дата звернення: 31.10.2024).
2. Історія держави і права зарубіжних країн : Підручник / Л. Майсескулов та ін. ; ред. К. Гулий. Харків : Право, 2011. 517 с.

Науковий керівник: Григоренко Дмитро Артурович, кандидат юридичних наук, доцент.

Вікторія КАЙДАН,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
студентка 1 курсу, 1 групи
факультету та детективної діяльності

СПАДКОВІ ПРАВА ДРУЖИНИ ТА ДІТЕЙ У РИМСЬКОМУ ПРАВІ: ЕВОЛЮЦІЯ ТА ЗНАЧЕННЯ

Спадкові права чоловіків завжди захищалися у давні часи, що не можна сказати про жінок, оскільки їх постійно обмежували у виборі, правах, поведінці та інше.

З самого початку історії Стародавнього Риму не існувало інституту спадкування. У науковців розходяться думки щодо причин та допоміжних інститутів. Одні вважають, що при виникненні інституту сім'ї та право власності почалися нові відносини – спадкові, де батько вважався головою сім'ї і після смерті якого його майно залишалось близьким [1].

Інші вважаються, що без існування спадкового права після смерті людини її майно розкрадали, а родина залишалась без нічого, хоча могла мати достатні статки. Кредитори також були невдоволені, оскільки боржник помер, а правонаступників на законних підставах не існувало, то вони могли втрачати вигоду з цього зобов'язання [4]. Тому вважалося у Стародавньому Римі, що спадкове право було інститутом, розташованим між «Res» та «Actio». «Res» означало «Речі», а «Actio» – «Позов», оскільки спадкування було пов'язане із захистом права власності та прав спадкоємців, які часто порушувалося [2].

Були різні етапи спадкування, а саме:

1. За Законами XII таблиць. Спадкування мало природній характер, коли спадщина залишалась дітям померлого, а якщо їх не було, то переходила до осіб з якими він становив одну сім'ю. Види спадкового права поділялось за законом та за заповітом. Найбільшим недоліком на той час було те, що не можна було передати половину майна за заповітом, а іншу – за законом. Вважалося, що якщо одна половина перейшла спадкоємцю, то і інша має бути успадкована. Як наслідок, родинне спадкування почало зникати. Люди за заповітом передавали будь-кому своє майно, що не давало змоги отримати його родинні. А через половину спадкування та передачею цілої спадщини викликали невдоволення та могло призвести про визнання закону та договору недійсними.

2. За преторською реформою. Спадкове право даного етапу розвитку відрізнялось від Закону XII таблиць, оскільки закон та заповіт погано виконували свою функцію, а спадкування не було дуже стабільним, преторський едикт полегшив укладання заповітів, оскільки визнавав заповіти дійсними актами, але навіть в них були порушення або відхилення у змісті. Ще однією проблемою для суспільства було те, що дочки не могли стати спадкоємцями. Оскільки після одруження вони переставали бути агноткою (член сім'ї при владі голови сім'ї) свого батька, преторіанській династії довелося втрутитися, щоб надати дочкам право на спадщину, а також утворити черги спадкування, що до цього часу не існува-

ло. До першої черги належали діти померлого, а також діти, які були усиновлені, а також когнати (особи, які споріднені по жіночій лінії і кровні родичі загалом). Друга черга передбачала усіх агнатів, які не входили до першої черги. До третьої входили когнатські родичі, але до шостого ступеня спорідненості. Та остання четверта черга належала до подружжя, який залишився живим. Якщо ж у померлого не було родичів, то його спадщина належала державі. Недоліком поділу на класи було те, що спадщина ділилася на частки всіх спадкоємців, не залежавши від черги.

3. Спадкування за імператорськими законами. У цей період було прийнято низку імператорських конституцій та зібрань сенатус-консул, але вони не мали значного впливу на розвиток спадкового права. Спадкування за законом все ще було дуже складним і існувало багато деталей, які не дозволяли повністю зрозуміти цей інститут.

4. Спадкування в праві Юстиніана мав великий вплив. Право Юстиніана навряд чи було римським правом, але він створив новели, які дали великий поштовх для розвитку інститутів. Юстиніан створив систему спадкування за законом і за заповітом простіше, оскільки мала чіткі приписи. Він розділив спадкування на п'ять класів та зробив чергу поступовою. Наприклад, за відсутності першого класу спадщина переходила до другого класу, і не було поділу спадщини, який мав місце за преторським едиктом. [3]. Перший клас спадкоємців за законом були: сини, дочки, внуки, правнуки. Другий клас: батько, мати, дід, баба, а також повнорідні брати і сестри та їхні діти. Третій клас: неповнорідні брати і сестри, а також їхні діти. До четвертого класу входили усі інші родичі без обмеження ступенів. А вже в п'ятий клас відносили чоловік або жінка, які пережили одне одного [4].

На підставі викладеного можна констатувати, що становлення спадкового права було дуже складним. До закону додавали зайві приписи, оскільки він був новим і не звичним, а процедура відкриття спадщини за законом була дуже громіздкою. Заповіти були простішими, ніж закон, але вони не досягали того результату, якого хотів спадкодавець. Лише в системі імператора Юстиніана все стало простим і зрозумілим, адже його новели були настільки детальними і систематизованими, наскільки це було можливо на той час. Діти мали переважне право на спадщину, ніж їх мати, але вона входила до черги спадкоємців, що є поштовхом для становлення прав жінок у всіх сферах життя.

Список використаних джерел:

1. В. І. Борисова, Л. М. Баранова, М. В. Домашенко та ін.; Основи римського приватного права: Підручник За заг. ред. В. І. Борисової та Л. М. Баранової. – Х.: Право, 2008. – 224 с.
2. І. Г. Козуб, М. І. Боднарук. Основи римського цивільного права : навч. посібник – Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2020. – 488 с.
3. О. А. Підпригора, С. О. Харитонов. Римське право : підруч. – 2-ге вид. – К. : Юрінком Інтер, 2009. – 528 с. —Бібліогр.: с. 487–491
4. Орач Євген Михайлович, Тищик Борис Йосипович. Основи римського приватного права: Навчальний посібник – Львів: Ред.-вид. відділ Львів. ун-ту, 2000. – 238с.

Науковий керівник: Д. А. Григоренко, к. ю. п., доцент кафедри теорії і історії права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Артем ФЕНЬКО,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
студент 1 курсу, 1 групи факультету
слідчої та детективної діяльності

ЗАКРІПЛЕННЯ ФЕДЕРАТИВНОГО ДЕРЖАВНОГО УСТРОЮ В КОНСТИТУЦІЇ США 1787 р.

Конституція Сполучених Штатів Америки, прийнята в 1787 році, є першою письмовою конституцією в історії людства. Вона заклала основи для формування демократичного, федеративного устрою нового виду. Не беремо до уваги Конституцію Пилипа Орлика, укладену ще в 1710 році, адже вона так і не набула чинності через обставини вигнання її авторів. Конституція США була прийнята в період, коли в більшості країн світу існував монархічний устрій, і навіть найбільш розвинені держави Європи ще не мали демократичних систем. Цей документ став революційним для свого часу, оскільки оформив створення єдиної демократичної республіки на американському континенті.

Поява Конституції США в 1787 році передувала Великій французькій революції, що також мала великий вплив на подальший розвиток

демократичних ідей в Європі та світі. Конституція Сполучених Штатів залишається однією з найстаріших діючих конституцій і є прикладом для багатьох сучасних демократичних держав. Хоча документ був змінений лише 27 разів за понад двісті років, його основи залишаються стабільними. Це пояснюється тим, що Конституція була створена не лише як юридичний документ, але й як живий організм, що змінюється через судові прецеденти, акти президента і закони Конгресу.

1. Британська Колонізація і Створення Основ Конституційного Ладу

Процес колонізації Північної Америки розпочався в XVI столітті, коли перші англійські поселення були засновані в таких місцях, як Джеймстаун (1607 рік) та Новий Плімут (1620 рік). Англійці активно освоювали нові землі, більшість колоній була заснована не королівським урядом, а торговими компаніями або приватними особами на підставі королівських хартій, які визначали територіальні межі колоній і основи політичної влади. Вони закріплювали принципи самоврядування, що дозволяло колоніям розвиватися, вибирати політичні форми, які сприяли їх процвітання.

У Філадельфії 5 вересня 1774 р. було скликано I Континентальний конгрес для формування спільної позиції в боротьбі за права колоній. Його учасників об'єднувало прагнення якомога швидше вирішити конфлікт із метрополією, бажано мирним шляхом і з частковим збереженням колоніальних форм правління, однак за більш широких гарантій прав колоністів. Ця позиція, характерна для першого етапу американської революції, позначилася й на рішеннях конгресу. У прийнятій ним декларації прав вказувалося, що американцям повинні належати всі ті привілеї, які мали британські піддані [3, с. 38; 4, с. 120–121].

Англійські хартії надавали переселенцям права і привілеї підданих Британії, включаючи свободу особистості, що стало основою для подальшого розвитку правових норм в колоніях. У 1641 році в Массачусетсі був прийнятий перший кодифікований акт – «Звід свобод», який закріплював права громадян, включаючи рівність перед судом, право на суд присяжних, принцип змагальності в кримінальному процесі і апеляцію судових рішень.

2. Перші Конституційні Кроки

Після проголошення незалежності США спроби створити стабільну політичну систему не увінчалися успіхом. У 1777 році був ухвалений так званий «Акт Конфедерації», який визначав країну як конфедерацію не-

залежних штатів. Але система була надзвичайно неефективною: кожен штат мав свій голос у Конгресі, і процес ухвалення рішень часто блокувався через суперечності між штатами.

Невдоволення такою ситуацією призвело до скликання Конституційного конвенту в 1787 році. Делегати цього конвенту розпочали роботу над новою конституцією, яка повинна була забезпечити створення централізованої, але водночас децентралізованої, демократичної федерації. Важливими фігурами на конвенті були Джордж Вашингтон, Бенжамін Франклін, Джеймс Медісон, Олександр Гамільтон, Роберт Мейсон та інші. Вони прагнули створити політичну систему, що враховувала як інтереси великих штатів, так і маленьких.

Цей документ містив широкий перелік прав і свобод, який не лише відтворював традиційні «англійські вольності» (рівність перед судом, право на суд присяжних, принцип змагальності в кримінальному процесі, право на апеляцію судових рішень тощо), а й увів нові норми, не відомі праву тієї епохи. Нове розширене зведення законів Массачусетсу – «Книга загальних законів і прав» – було прийняте в 1648 р. і надалі служило зразком для аналогічних «кодіфікацій» інших колоній [1, с. 255].

Разом з тим слід зазначити, що рецепція англійського загального права в північноамериканських колоніях до середини XVIII ст. мала свої особливості. На відміну від судів Англії, колоніальні суди, як зауважив В. Г. Каленський, були не стільки органами правосуддя, скільки органами адміністративної влади. До їхніх функцій, крім правосуддя, входили такі важливі повноваження, як збір податків, контроль за комерцією, землевпорядкування, нагляд за сиротинцями, керівництво громадськими роботами і багато іншого [2, с. 115–116.].

3. Структура Конституції та Принципи Федералізму

Після численних суперечок було досягнуто компромісу, який дозволив поєднати ідеї двох основних планів: «Вірджинського» і «Нью-Джерсійського». Конституція 1787 року встановила три гілки влади – законодавчу, виконавчу та судову. Вона також закріпила федералізм як основний принцип організації держави, визначивши чіткий розподіл повноважень між федеральними органами та штатами.

Згідно з Конституцією, США повинні бути республікою, що забезпечувала верховенство закону та відповідальність уряду перед громадянами. Це стало революційним кроком у юридичній практиці того

часу. Важливим елементом було також створення системи стримувань і противаг, що дозволяла різним гілкам влади контролювати одна одну.

4. Прийняття Конституції та її Вплив

Конституція Сполучених Штатів Америки, схвалена на Філадельфійському конвенті 17 вересня 1787 року й введена в дію 4 березня 1789 року, стала першою конституцією для федеративної республіки, яка мала повну міжнародну правосуб'єктність. Хоча цей документ не був ідеальним і не враховував права жінок, чорношкірого та корінного населення, важливо зазначити, що його творці діяли в рамках морально-етичних і правових норм XVIII століття. Водночас Конституція стала фундаментом для стійкого державного устрою, який вплинув на формування подібних документів у Франції, Польщі та інших країнах.

Об'єднання 13 штатів у єдину федеральну республіку було подією величезного історичного значення. Це був перший у світі приклад буржуазної федерації, яка зберегла значні права за окремими штатами, водночас передавши федеральному уряду ключові внутрішньо- та зовнішньополітичні повноваження. Такий підхід забезпечив баланс між цілісністю держави й автономією її складових частин.

Основою для Конституції США стали ідеї європейських просвітителів XVII–XVIII століть, проте документ враховував також специфічні соціально-економічні умови молодого американської держави. Не слід забувати, що США уникнули прямого копіювання англійських конституційних норм, водночас зберігши принципи вертикальної побудови влади.

Досвід війни за незалежність відобразився в створенні системи стримувань і противаг між виконавчою, законодавчою та судовою гілками влади. Хоча на момент прийняття Конституція мала консервативний характер – із ценовими обмеженнями й двоступеневою системою виборів президента, вона включала механізми для подальшого вдосконалення й розширення демократичних свобод. Уже в середині XIX століття політичні права поширилися на все біле населення, після Громадянської війни – на чорношкірих, а у XX столітті – на жінок, індіанців і представників національних меншин.

Одним із ключових елементів Конституції стало забезпечення незалежності судової системи. Верховному суду надано право скасовувати акти президента чи закони Конгресу, якщо вони суперечать Конституції. Ця функція неодноразово впливала на розвиток США.

Варто зауважити, що інтереси на конвенті здебільшого представляли заможні верстви суспільства. Проте особливістю американського суспільства було те, що багато його заможних членів походили з прошарків фермерів, найманих працівників або законтракованих слуг. Цей демократичний досвід вплинув на гнучкість Конституції, яка зберігає здатність до вдосконалення і донині.

Список використаних джерел:

1. Слезкин Л. Ю. У истоков американской истории. – М.: Наука, 1980. – 190 с.
2. История буржуазного конституционализма XVII–XVIII вв. – М., 1983. – 328 с.
3. Лафитский В. И. Конституционный строй США. М.: Ин-т законодательства и сравн. правоведения, 2007. – 320 с. 3, С. 115–116.
4. Исаев С. А. Джеймс Мэдисон. Политическая биография. – СПб.: Наука, 2006. – 551 с.

Науковий керівник: Григоренко Дмитро Артурович, кандидат юридичних наук, асистент кафедри теорії та історії права, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого.

Олександр ЦИБУЛЕНКО,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студент групи 03-24-01
факультет слідчої та детективної ді-
яльності

ВСТАНОВЛЕННЯ ЯКОБИНСЬКОЇ ДИКТАТУРИ, ЇЇ МЕХАНІЗМИ

1. Падіння жирондистів незмінно привертає до себе увагу істориків. Написано чимало робіт, які виставляють жирондистську партію у най-вигіднішому світлі, а її вождів як безкорисливі демократи. Проте обурення ними викликали судовий процес над ними (процес розпочався 24 жовтня та закінчився 30 жовтня винесенням смертного вироку всім

обвинуваченим – 21 людині). То справді був перший судовий процес нового часу, з допомогою якого одна партія – перемогла – розправлялася з іншого – переможеною.

Об'єктивні свідчення говорять проти жирондистів як політичної партії, яка заявляла претензії на демократизм програми дій. Повстання 10 серпня 1792 року, що коштувало 2000 життів, було організовано і здійснено якобінцями, але жирондисти, що стояли осторонь, постаралися отримати з падіння монархії максимальну користь. Якобінці, звичайно, не були зачаровані поведінкою жирондистів, їх завзятим прагненням зберегти владу за собою, щоб кров проливали інші. Але боротьбу за владу розпочали не вони, а жирондисти. Саме останні стягнули до Парижа вірні собі загони з консервативно налаштованих департаментів, створили Комісію дванадцяти, вони інвестували вбивства якобінців у Ліоні.

2. Вставши при владі, якобінці повинні були вирішити завдання, від яких залежало порятунк Франції та революції. У країні панував голод, особливо в Парижі: треба було знайти продовольство та організувати його розподіл. Армія, нечисленна, дезорганізована зрадою, зазнавала поразки, війська коаліції вступили на французьку територію. У Вандеї, Бретані та деяких інших департаментах панували роялісти. Такою була перша група питань, поставлених у порядок дня.

Крім цього, якобінці мали зайнятися здійсненням своїх програмних вимог: дати землю селянам, виробити для країни демократичну конституцію, подбати про робітників. І це треба було робити не відкладаючи, бо тільки так можна було зберегти у себе революційну масу народу. Це була друга група завдань.

Далі, їм потрібно було вести за собою «болото» Конвенту і витримати опір 60 департаментів з 83 ворожих політичної гегемонії якобінців[1, с. 295–296].

3. Ситуація, як це неодноразово траплялося в історії революцій, змушувала до створення революційного уряду. Складовою революційного уряду став і сам Національний конвент. Зберігши становище вищого законодавчого органу республіки, він зосередив ще своїх руках всю верховну виконавчу владу. Таким чином було констатовано, що революційний уряд не знає поділу влади.

Ядром влади, її штабом, її фактичним центром став Комітет громадського порятунку. Комітет, який щомісяця переобирався Конвентом

у складі 9–16 членів, відповідав тільки перед останнім. Розпорядження Комітету не зазнавали критики.

Міністерства спочатку не були ліквідовані, як й інші установи республіки, проте вони були поставлені під нагляд Комітету і від нього залежали. У його руки перейшло врешті-решт все вище військове командування.

Третім важливим елементом революційного уряду став Комітет громадської безпеки. Його спеціальним завданням було переслідування контрреволюціонерів, арешт та передання суду революційного трибуналу. Роль комітету громадської безпеки різко зросла після ухвалення «декрету про підозрілих», коли на порядок дня було поставлено революційний терор.

Закон 1793 року оголошував підозрілим кожного, хто був відомий пориверженістю старому порядку, хто перебував у спорідненості з дворянами-емігрантами або перебував у них на службі, і всіх тих, хто не міг довести, на які кошти він існує.

Непросто оцінити і декрет про революційний трибунал, виданий вже тоді, коли головні небезпеки були позаду, – 10 червня 1794 року. Цей декрет вводив у право революційної Франції формулу «ворог народу», утримуючись від скільки-небудь точного її визначення та встановлюючи лише одне покарання – страту.

Різкому посиленню терору сприяли й ті процесуальні правила, які викладали відмову від щойно прийнятих форм судочинства: попереднє слідство у справах, що розглядаються у революційному трибуналі, скасовувалося, обвинувачений допитувався на суді, адвоката не належало, свідки викликалися, як правило, лише тоді, коли суд не мав якихось речових або моральних доказів; письмові докази скасовувалися. Для обвинувального вердикту присяжних достатньо було їх переконання у винності: ніхто не питав у них, на чому це переконання ґрунтується. Вирок міг означати лише одне: або повне виправдання (що рідко), або смертна кара.

Органами якобінської диктатури на місцях були революційні комітети. Вони діяли поруч із муніципальними, але грали більшу роль, ніж останні.

Загальне керівництво адміністрації департаменту доручалося особливо уповноваженим особам – комісарам Конвенту, наділеним надзвичайною владою.

Дуже важливу роль у системі якобінської диктатури грали так звані якобінські клуби, які служили збірними пунктами та водночас органами керівництва партією.

Головне, що було зроблено у військовому відношенні, – це: злиття частин та підрозділів армії з добровольчими загонами; 2) ведення планомірної політичної роботи в армії; 3) припущення всіх здібних людей, починаючи з солдата, до офіцерських посад.

4. Жирондисти наполягали на тому, що аграрне питання у Франції вже вирішено. Вони провели закон про страту для кожного, хто наважиться запропонувати переділ землі.

Якобінці ігнорували цю заборону. У червні 1793 року, через тиждень після захоплення влади, вони декретували перехід общинних земель до селян. За бажанням селянських сходок ці землі могли бути поділені між усіма членами громади.

Іншим декретом Конвенту, виданим з ініціативи Комітету громадського порятунку, безоплатно знищувалися «всі сеньйоріальні податі» і всі оброки, які мали феодальний характер. Разом із ними знищувалася десятина на користь церкви.

З цього часу феодальні путі були справді і назавжди зняті із селянства. Гарячкова гарячість нових земельних власників, які нарешті побачили здійснення своїх багатовікових сподівань перетворила французький ґрунт: вже наступна весна і літо принесли рясний урожай. Тому селяни охоче вливались до лав революційної армії. Вони були вмотивовані.

Водночас якобінці не скасували закону Ле-Шапельє. Вони встановили не мінімум, а максимум заробітної плати для робітника. При цьому категорично заборонено будь-які коаліції або зібрання робітників.

Крім того, було зупинено зростання цін на товари.

Також не можна не згадати про відміну рабства в колоніях.

5. Державний ідеал якобінців ілюструє Конституція 1793 року. Оскільки теорія і практика революційного уряду виявилися несумісними з конституційним режимом, його запровадження було відкладено. Конституція 1793 року не стала діючою. Але саме вона дає уявлення про якобінську диктатуру та її цілі.

До основних положень Конституції слід віднести таке:

1) Прямі вибори до законодавчих зборів; 2) Загальне виборче право для чоловіків, які досягли 21 року, крім тих, хто перебуває в особистому

служінні; 3) Той, хто має право обирати, має право заміщати всі виборні посади; 4) Законодавчий корпус, який обирається на один рік, складається з однієї палати; 5) Законодавчий корпус видає закони та декрети. Для законів потрібне затвердження народу[2].

Таким чином, вперше в історії нового часу здійснювалася спроба запровадити у практику законодавства постійний плебісцитарний механізм. Ця ідея якось примиряла теорію Руссо та реальну політичну практику.

6. Викладене вище дозволяє зробити висновок про те, що сприяло досягненню значних результатів якобінським урядом у такий короткий термін.

Ітервенцію було відбито. Французька революційна армія тріумфувала перемогу над коаліцією, перенісши військові дії за межі країни. Продовольчі проблеми було подолано. Але чим ближче рухалися якобінці до кінця тимчасового режиму, тим гостріше ставали протиріччя в їхніх лавах.

Розгром лівих сил активізував праве крило якобінізму, яке виражає інтереси буржуазії. Комітети приймають рішення заарештувати дантоністів. Через 7 днів після страти ебертистів Комітет приймає декрет проти дактоністів і після чотириденного розгляду революційний суд ухвалює для них смертний вирок.

Розправа над ебертистами та Комуною сприяла охолодженню плебейських елементів Парижа та Франції до режиму якобінської диктатури. Розгром дантоністів захопив у бік контрреволюції помірні буржуазні та дрібнобуржуазні кола.

У цій обстановці і дозрівала змова, спрямована на повалення революційного уряду. Змовники виступили відкрито у липні 1794 року. Підтримані Конвентом, вони домоглися наказу про арешт Робесп'єра та його колег по Комітету. Наступного дня вожді якобінського уряду, вожді Комуни, оголошені поза законом, були відправлені на гільйотину та страчені. Буржуазний Париж тріумфував закінчення революції[3].

Список використаних джерел:

1. Черниловский З. М. Всеобщая история государства и права. М. Юрист, 2000. 576 с.
2. Конституція Франції 1793 року.<https://it.barvisty.cx.ua/articles/konstituciju-1793-roku-bulo-prijnjato.html>

3. Якобінська диктатура: особливості та характерні риси. Реферат// Вища освіта в Україні//https://osvita.ua/vnz/reports/world_history/30629/

Науковий керівник: Григоренко Дмитро Артурович, кандидат юридичних наук, асистент кафедри теорії та історії права Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого.

Кирило ЗАЙЦЕВ,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студент 1 курсу, 2 групи
факультету приватного права та під-
приємництва

НАСЛІДКИ ЗВІТУ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОМІСІЇ ЩОДО ПОЛІТИКИ РОЗШИРЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ВІД 2023 РОКУ НА ДЕРЖАВНО-ПРАВОВІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ

Актуальність обраної теми полягає в необхідності дослідити наслідки звіту Європейської Комісії (далі – Єврокомісія) щодо політики розширення Європейського Союзу (далі – ЄС) від 2023 року на державно-правові процеси всередині України. Україна проходить надзвичайно складний шлях до членства в ЄС: від Угоди про партнерство і співробітництво 1994 року до проміжних (але надзвичайно важливих, фундаментальних у своєму роді) досягнень у рамках євроінтеграційного процесу України, серед яких, зокрема, Висновки Європейської Комісії від 2022 року щодо євроінтеграційної перспективи України та надання їй статусу кандидата на членство у Європейському Союзі. Відповідно, таке явище, як євроінтеграційний процес України потребує всебічного дослідження, зокрема взаємодії між найвищими органами публічної влади обох сторін цих відносин. Серед проявів такої взаємодії варто виділити звіти Єврокомісії щодо розширення ЄС, що відіграють надзвичайно важливу роль у процесі гармонізації національного законодавства до норм ЄС та виділенні фінансової допомоги задля реалізації демократичних реформ.

Зазначимо, що в рамках дослідження, термін «державно-правовий процес» розглядається як комплекс явищ, пов'язаних з формуванням, реалізацією, функціонуванням та змінами правової системи держави у певному часі та просторі.

Також слід зауважити, що Україна отримала статус кандидата у члени ЄС відносно нещодавно порівняно з іншими державами, що вже мають подібний статус. На відміну від таких держав, як Боснія і Герцеговина, Північна Македонія чи Чорногорія, Україна розглядається у звітності щодо політики розширення Європейського Союзу Єврокомісії лише за 2023 та 2024 роки, що доволі сильно хронологічно звужує предмет дослідження.

Отже, які наслідки мають звіти Єврокомісії щодо розширення ЄС на державно-правові процеси в Україні? На нашу думку, у якості наслідків слід розглядати низку нормотворчих дій українського уряду, які призвели до розгортання правотворчих та державотворчих процесів, що у свою чергу суттєво вплинули на формування, функціонування та трансформацію правової системи України; мова йде передусім про План заходів з виконання рекомендацій Європейської Комісії, прийнятий розпорядженням Кабінету Міністрів України 9 лютого 2024 року [1]. Цей план являє собою один з основних, ядроутворюючих елементів євроінтеграційного законодавства України, що визначає порядок формування, реалізації, функціонування та зміни правової системи України відповідно до рекомендацій Єврокомісії.

Сам план складається зі 350 заходів щодо виконання рекомендацій Єврокомісії та охоплює всі 6 кластерів (груп) реформ, передбачених звітом Єврокомісії від 2023 року. Серед прийнятих нормативно-правових актів, передбачених цим планом, що значно вплинули на правову систему України, можна виділити: Закон України «Про лобіювання», що заклав у національне законодавство міжнародні стандарти у сфері лобістської діяльності [2], Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2024 року «Про затвердження плану заходів, спрямованих на виконання Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки» [3], що передбачає, зокрема, цілий комплекс реформ, спрямованих на створення та удосконалення правоохоронної інфраструктури України на основних засадах законодавства ЄС. Також не можна не згадати Закон України «Про ратифікацію Римського статуту Міжна-

родного кримінального суду та поправок до нього» від 21 серпня 2024 року, який також передбачено Планом заходів з виконання рекомендацій Єврокомісії від 2023 року [4], що стало історичним рішенням для розвитку державно-правових процесів в Україні та було позитивно оцінено вже у наступному звіті Єврокомісії від 2024 року.

Задля об'єктивної характеристики наслідків виконання рекомендацій, наданих у Звіті про політику розширення Європейського Союзу за 2023 рік, важливо також звернутися до порівняння оцінок результатів відповідності стандартам ЄС за проміжок між 2023 та 2024 роками, які також надає Єврокомісія. Так, згідно до них середній рівень відповідності України за оціночним еквівалентом у 2024 році порівняно з 2023 роком не змінився та залишається на рівні 2.3 пункти. Показники засадничих цінностей ЄС на момент 2024 року також залишилися на рівні 2.1 пункти, так само як і було у 2023 році [5].

Підсумовуючи усе вищевказане, можна зробити висновок, що Звіт Європейської Комісії щодо політики розширення Європейського Союзу у 2023 році мав наслідки на державно-правові процеси в Україні, зокрема, в галузях зовнішніх відносин та антикорупційного законодавства. Український уряд виконує викладені Єврокомісією у своєму звіті про політику розширення у 2023 році рекомендації на задовільному рівні, проте швидкість імплементації та реалізації реформ знаходиться на доволі низькому рівні, а наслідки звіту на державно-правові процеси є мінімальними.

Список використаних джерел:

1. Про затвердження плану заходів з виконання рекомендацій Європейської Комісії, представлених у Звіті про прогрес України в рамках Пакета розширення Європейського Союзу 2023 року : Розпорядж. Каб. Міністрів України від 09.02.2022 № 133-р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/kr240133?an=1> (дата звернення: 08.11.2024).
2. Про лобювання : Закон України від 23.02.2024 № 3606-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3606-20#Text> (дата звернення: 08.11.2024).
3. Про затвердження плану заходів, спрямованих на виконання Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки : Розпорядж. Каб. Міністрів України від 23.08.2024 № 792-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792-2024-p#Text> (дата звернення: 08.11.2024).

4. Про ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього : Закон України від 21.08.2024 № 3909-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3909-20#Text> (дата звернення: 09.11.2024).
5. Європейська правда. Вступ до ЄС на паузі? Звіт, що став сигналом тривоги для України та інших кандидатів. Рейтинг євроінтеграції – 2024. Європейська правда. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2024/11/2/7197507/> (дата звернення: 09.11.2024).

Науковий керівник: Шигаль Денис Анатолійович, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри теорії та історії права.

ДЕРЖАВНЕ БУДІВНИЦТВО

Костянтин ХРИСТОФОРІДІС,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студент 3 курсу 07-22-02
факультету міжнародного та європей-
ського права

ЯК ЄВРОПЕЙСЬКІ ЦІННОСТІ ВИЗНАЧИЛИ ШЛЯХ УКРАЇНИ?

Amat victoria curam

Шлях України до свободи, незалежності та самовизначення є тернистим. Протягом всієї своєї історії український народ змушений виборювати право на вибір власного шляху. Свідома відмова від насаджуваних ззовні цінностей та світогляду здатна вивести нас з «пітьми» соціальної нерівності та байдужості до «світла» свободи, демократії та справедливого добробуту для кожного [2]. Таким я бачу і свій вибір шляху як українця, що прагне усвідомлено розбудовувати власну країну через ідентифікацію себе як громадянина, що прагне зберегти історичні і культурні багатства України, а також повернутися до спільних цінностей європейських народів, частиною яких є ми – українці.

24 серпня 1991 року Україна звільнилася від радянської в'язниці і почала цілеспрямовано діяти формуючи власну державність. Враховуючи 70-річний досвід союзу з Радянською Росією, а також такі його наслідки, як геноцид українського народу, голодомор, репресії, спроби знищення української культури, цинічне використання людських та природних ресурсів, Україна зрозуміла, що час завершити відносини, які призводять лише до виснаження [4].

З початку незалежного становлення Україна неодноразово підтверджувала вибір на користь та відданість Європейським цінностям. Яскравим прикладом є документи, що проголошували безповоротний курс на Євроінтеграцію, серед них: Постанова «Про Основні напрями зовнішньої політики України» від 2 липня 1993 року, у якій декларувався намір України стати членом Європейського Співтовариства та Угода про партнерство та співробітництво між Україною та ЄС 1994 року.

Розмірковуючи над питанням про які саме цінності йдеться, можна навести низку документів. Одним з перших документів, який висвітлює європейські цінності є Лісабонська угода. У ньому втілено ідеали людської цивілізації, які Європа відстоювала століттями – свобода, рівність, демократія, верховенство права, повага до людської гідності та повага до прав людини.

Україна завжди була і є членом Європейської спільноти. Європейські цінності століттями пронизували генотип українців і передавалися із покоління в покоління. Українці неодноразово демонстрували здатність боротися за європейські цінності, які визнавали своїми [3]. Однією з головних цінностей для нас є свобода. Історія України – це багатовікова боротьба за свободу. Доказом цьому є історичні події: захист українських земель від монгольської навали 1237–1241 рр., Національно-визвольна війна 1648–1657 рр., радянсько-українська війна 1919–1921 рр. та ін.

Однією з ключових подій сучасної незалежної України, яка в чергове довела світу, що українці здатні заради свободи віддати своє життя, стала Революція Гідності. У той момент, коли ми відчули, що в нас хочуть забрати те, що ми так довго відстоювали, ми вийшли на публічний протест 21 листопада 2013 року. А вже 30 листопада, коли це були вже сотні тисяч людей у самому серці України – столичному місті Києві, все змінилось назавжди. Це був не виступ за підписання Угоди про асоціацію з ЄС, а справжня революція. Ми, українці, відстоювали власні цінності. Ми не розглядали Європейський Союз як політичний інститут, а як носія цінностей, які повністю збігалися з нашими принципами і поглядами на життя у вільній демократичній державі [1].

Влада Януковича все більш віддалялася від Європейської інтеграції, та, на жаль, все більше зближувалася з Росією. В країні розгорнулася небачених масштабів корупція, не було створено незалежні суди, а відтак не йшлося про повагу до прав людини. Залишалось лише демонстративно відмовити в підписанні Угоди про Асоціацію з ЄС, що й відбулося. Стало зрозуміло, що це пастка, в яку потрапили всі ми. Першими на захист своєї країни вийшли студенти, яким, насамперед, було небайдуже майбутнє країни. А після жорсткого розгону демонстрації, на їх захист вийшли батьки. Українці зрозуміли, що їх майбутнє в небезпеці і вимагали вже не підписання угоди, а відставки Президента. Ми боролися проти брехні, свавілля влади, корупції та неволі [5]. Ми боролися за наше майбутнє, за наші цінності. І ми перемогли. Загибель сотень людей призвела до усвідомлення владою, що українці є незламними. Україна відстояла свою гідність – свої цінності.

На Євромайдані 2013–2014 років українська незалежність виборена життями героїв, які віддали їх за свободу. Трагічно, що ці жертви не стали останніми. Адже боротьба за волю України триває. Боротьба за свободу, гідність та честь перетворилася на повномасштабну війну з Росією. Моя Україна, вперта і віддана, й досі бореться за свої європейські цінності. Маю віру, що Україна переможе і цього разу доведе, що Україна – це Європа.

Список використаних джерел:

1. Марусик Я. Шлях України до європейської інтеграції //Етнічна історія народів Європи. – 2000. – №. 7. – С. 27–31.
2. Ткаченко І. Європейська перспектива: тернистий шлях України до Європи //Віче. – 2011. – №. 2. – С. 7–8.
3. Пахарь К. А. Шлях України до європейської інтеграції //The 1th International scientific and practical conference «Current issues of science and integrated technologies»(January 10–13, 2023) Milan, Italy. International Science Group. 2023. 799 p. – 2023. – С. 547.
4. Макаренко Н. А. Нові перспективи вступу України до Європейського Союзу: вплив російсько-української війни 2022 року на євроінтеграцію //Аналітично-порівняльне правознавство. – 2022. – №. 1. – С. 366–369.
5. Бурдяк В. І. Успіхи та поразки України на шляху до Євросоюзу //В: Панограма політичних студій: Науковий вісник РДГУ. Рівне. – 2011. – С. 5–6

Науковий керівник: Петришина Марина Олександрівна доцентка кафедри Державного будівництва і місцевого самоврядування к.ю.н., доцентка.

Юлія КУРИЛЮК,

Хмельницький університет управління
та права
імені Леоніда Юзькова
студентка 2 курсу, 1 групи
юридичний факультет

ПРОБЛЕМНІСТЬ НАЙМЕНУВАННЯ МУНІЦИПАЛЬНОГО ПРАВА

Однією з найновіших галузей права можна назвати галузь муніципального права. Зараз ще не має одностайності думок щодо її самостій-

ного місця в системі вітчизняного законодавства. Появу можна пов'язати із розвитком в Україні місцевого самоврядування – тобто право самостійного з'ясування питань місцевого значення в межах законів України. Багатовіковий національний досвід дав змогу спостерігати за теперішнім розвитком місцевого самоврядування. Свій внесок також зробив і закордонний досвід, який дав змогу черпати для нашого законодавства щось нову. У зв'язку з чим маємо результат того, що орієнтація влади покладена на задоволення інтересів та потреб людини. Забезпечення її ефективного функціонування в інтересах громадян дозволене лише за умови активної участі людей у процесі формування цієї влади, її підзвітності перед громадянами. Зважаючи також на те, що місцеве самоврядування, виступає найближчою до людини формою влади, одним з органів захисту прав і свобод людини.

З плином часу виникла потреба в регламентації цієї галузі. З урахуванням того, що організація та функціонування місцевого самоврядування є досить важливою для проявів народовладдя, даючи змогу в повному обсязі скористатись своїми правами на здійснення влади. Зважаючи на все це виділяють окрему галузь національного права – муніципальне право.

Схожий підхід застосовується і в закордонних країнах. Виокремлення окремої галузі права, що регулює правовідносини, які забезпечують у процесі здійснення управління на місцевому рівні органами та суб'єктами місцевого самоврядування. Однак назва цієї галузі може варіюватися залежно від країни.

Так, у Німеччині її традиційно іменують «комунальне право», а, наприклад, у Великій Британії, Іспанії, Швеції – «муніципальне право» [1, с. 7]

Стосовно України, ця галузь не має офіційного найменування, зустрічаються «комунальне», «міське право». Щодо терміну «муніципальне право», не має згадок в жодному із законодавств, також і в Конституції України. Судячи з цього можна зазначити, що цей термін є запозиченням із правових систем інших країн і походить від слова «municipium», що з латинської мови означає «самоврядна громада».

Вживаючи саме назву «муніципальне право», стає трохи не зрозуміло чому саме муніципальне, все ж таки в українській термінології більш звичним є термін «органи місцевого самоврядування» або «територіаль-

ні громади». Термін муніципальне пов'язане з процесами децентралізації, які зосереджені на передачі повноважень і ресурсів від державних органів до територіальних громад.

Аналізуючи міжнародну практику цієї галузі, термін «муніципалітет» широко використовується, зокрема в країнах Західної Європи та англосаксонської правової системи, для позначення адміністративно-територіальних одиниць з певною автономією. Його застосування в українському правовому аспекті виглядає дещо чужорідним і може спричинити термінологічну плутню.

В інших виданнях можна ще зустріти термін «Комунальне право України», яке походить від комунальної власності. Відповідно до статті 327 Цивільного кодексу України до комунальної власності відносять майно, яке належить територіальній громаді. Доцільність використання саме цього найменування можна ставити під питання, через предмет регулювання цієї галузі, який є більш широким і включає більше аспектів.

Отже, назва «муніципальне право України» є значною мірою умовною. Але зараз використовують саме це найменування для охарактеризування юридичної дисципліни у навчальних закладах з юридичним напрямком. Для позначення як галузі права та для позначення певної юридичної науки. Через відсутність одностайності думок, краще схилитись до закордонної практики. Безперечно більш знайомою та звичною звучить традиційне значення цього права, такими як «місцеве самоврядування» та «територіальні громади». Воно є більш доречним і зрозумілим як для правознавців, так і для широкого загалу. Проте ці поняття не в змозі описати всю галузь права, яка містить в собі набагато більше аспектів та повноважень.

Список використаних джерел:

1. Зимовець А. В. Конспект лекції з дисципліни «Муніципальне право». Дніпро : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2016. 298 с.

Науковий курівник: Владовська Катерина Петрівна, старша викладачка кафедри конституційного, адміністративного та права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, докторка філософії з права.

Єлизавета СВІТЛИЧНА,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка 2 курсу, 8 групи
факультету юстиції

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ І МУНІЦИПАЛЬНОЇ СЛУЖБИ В УКРАЇНІ: РЕАЛІЇ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Державна та муніципальна служба відіграє важливу роль у функціонуванні будь-якої демократичної держави. В Україні, де тривають процеси реформування публічного управління, удосконалення державної служби має велике значення. Створення системи державної служби базується на правових нормах, які забезпечують її відповідність як національним, так і міжнародним стандартам. Актуальність дослідження цієї теми полягає в таких аспектах: в результаті законодавчих змін, спричинених процесами євроінтеграції, державні установи повинні адаптувати свою практику до міжнародних стандартів; виклики спричинені військовими діями та нагальність вирішення соціально-економічних криз зумовлюють необхідність впровадження нових вимог та заходів щодо державної служби.

Закон України «Про державну службу» зазначає про правове регулювання державної служби, що включає: 1. Правове регулювання державної служби здійснюється Конституцією України та іншими законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, постановами Верховної Ради України, указами Президента України, актами Кабінету Міністрів України та центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері державної служби. 2. На державних службовців поширюється дія Закону України «Про запобігання корупції» [1].

Закон України «Про службу в органах місцевого самоврядування»: Стаття 7. Правове регулювання статусу посадових осіб місцевого самоврядування: Правовий статус посадових осіб місцевого самоврядування визначається Конституцією України, законами України «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про статус депутатів місцевих рад», «Про

вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів», цим та іншими законами України [2].

Саме ці закони є основою для подальшого розвитку сучасної державної служби і важливим елементом для побудови ефективної системи публічного управління.

Дії, які в основному не повно реалізуються:

1. Неналежне виконання обов'язків щодо підвищення прозорості. Щоб зрозуміти ефективність впровадження ІТ-технологій у сфері надання державних адміністративних послуг, ми звертаємося до досвіду невеликої європейської держави – Естонії. Вона перша в світі запровадила програму електронного резиденства та перша розпочала застосовувати штучний інтелект на рівні держави, що врегульовано законодавством. В Естонії не лише запроваджуються інновації, а й постійно перевіряються існуючі та досліджуються нові технологічні процеси [3].

2. У Європейських країнах державні службовці відомі високим рівнем професійної підготовки. Особливу роль в цьому процесі відіграють освітні програми, що організовуються спеціалізованими установами. Якщо ж казати про Україну, то в нас вони також існують, але в порівнянні з європейським підходом, їх структура менш розвинена. Недостатнє фінансування, відсутність єдиних стандартів та обмежені ресурси часто знижують якість навчання.

Реалії розвитку державної і муніципальної служби включають в себе: регулярне оновлення законодавчої бази для гармонізації із європейськими стандартами; акцент уваги на впровадження принципів прозорості, підзвітності та ефективності в державній і муніципальній службі; війна в Україні створює нові умови та вимоги для державної і муніципальної служби; процес децентралізації включає передачу більшої частини повноважень органам місцевого самоврядування, що вимагає вдосконалення законодавства про муніципальну службу.

Перспективи розвитку: подальше вдосконалення правової системи державної служби згідно з міжнародними стандартами (наприклад, використання європейської практики); прозорість і відкритість процедур: розширення електронних платформ для оголошення конкурсів на посади, щоб громадяни мали вільний доступ до інформації про етапи та результати конкурсів; формування сучасних стандартів для державних службовців, вдосконалення атестацій та кар'єрного зростання службовців; впровадження незалежного моніторингу діяльності державних і муніци-

пальних службовців; акцент на етичних принципах діяльності службовців; важливим аспектом розвитку є підвищення кваліфікації службовців, оскільки вимоги до їх роботи постійно змінюються.

Отже, вдосконалення правового регулювання діяльності державних службовців є необхідним етапом розвитку демократичної правової системи, яка має бути побудована на принципах ефективності та прозорості. Це дозволить створити більш відкриту систему управління, підвищити рівень довіри громадян до органів влади і забезпечити належне виконання державними службовцями своїх функцій.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про державну службу» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>
2. Закон України «Про службу в органах місцевого самоврядування» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2493-14#Text>
3. Грицишин В. Е-урядування Естонії: досвід для України [Електронний ресурс]. https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/36103/2/MSNTK_2021_Hrytsyshyn_V-E_government_of_Estonia_219-220.pdf

Науковий керівник: Фролов Олександр Олександрович, доцент, кандидат юридичних наук, доцент кафедри державного будівництва.

АДВОКАТУРА, СУДОУСТРІЙ, ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ

Олена КОЛІСНИК,

кандидатка юридичних наук, старша
наукова співробітниця,
асистентка кафедри цивільної юстиції
та адвокатури
Національного юридичного універси-
тету імені Ярослава Мудрого

«ПЕРЕЙМЕНУВАННЯ» ТА РЕОРГАНІЗАЦІЯ МІСЦЕВИХ ЗАГАЛЬНИХ СУДІВ В АСПЕКТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТУПНОСТІ ПРАВОСУДДЯ

Станом на 2024 р. в Україні все ще діють ленінські, жовтневі, красноармійські, орджонікідзевські, дзержинські, московські, куйбишевські та інші подібні суди, при тому, що відповідні райони у містах та областях вже перейменовані відповідно до Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» [1]. Очевидним є той факт, що місцеві загальні суди також мають отримати нові назви, проте чинним законодавством про судоустрій в Україні «перейменування судів» не передбачено. Виходить, що змінити «комуністично-радянські» назви судів можна лише шляхом їх ліквідації і утворення нових судів з іншими назвами.

Так, відповідно до ст. 19 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [2] суд утворюється, реорганізовується і ліквідується законом, проект якого вносить до Верховної Ради України Президент України після консультацій з Вищою радою правосуддя; підставами для утворення, реорганізації чи ліквідації суду є зміна визначеної цим Законом системи судоустрою, необхідність забезпечення доступності правосуддя, оптимізації видатків державного бюджету або зміна адміністративно-територіального устрою; утворення суду може відбуватися шля-

хом створення нового суду або реорганізації (злиття, поділу) судів. Водночас варто наголосити, що відповідно до ч. 1 ст. 21 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» місцевими загальними судами є окружні суди, які утворюються в одному або декількох районах чи районах у містах, або у місті, або у районі (районах) і місті (містах). На жаль, на сьогоднішній день все ще діють (як місцеві загальні) районні та міськрайонні загальні суди, такі як Ленінський районний суд м. Миколаєва, Держинський районний суд м. Кривого Рогу, Красногвардійський районний суд м. Дніпропетровська, Жовтневий районний суд м. Запоріжжя тощо.

На виконання підпункту 6 пункту 16⁻¹ розділу XV «Перехідні положення» Конституції України, статті 19, частини першої статті 21, пункту 40 розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» 29 грудня 2017 р. було видано Указ Президента «Про ліквідацію та утворення місцевих загальних судів» [3], відповідно до якого потрібно ліквідувати 117 районних та міськрайонних судів, а замість них створити 50 окружних судів. До прикладу, відповідно до цього Указу у м. Харків має бути створено 5 окружних судів: Перший окружний суд міста Харкова – у Київському та Шевченківському районах міста Харкова із місцезнаходженням у місті Харкові; Другий окружний суд міста Харкова – у Московському районі міста Харкова із місцезнаходженням у місті Харкові; Третій окружний суд міста Харкова – в Індустріальному та Немишлянському районах міста Харкова із місцезнаходженням у місті Харкові; Четвертий окружний суд міста Харкова – в Основ'янському та Слобідському районах міста Харкова із місцезнаходженням у місті Харкові; П'ятий окружний суд міста Харкова – у Новобаварському та Холодногірському районах міста Харкова із місцезнаходженням у місті Харкові. На сьогодні фактично у дев'яти районах м. Харкові функціонують 9 районних судів, які є наближеними до населення і зручними для звернення. Як впливає із Закону України «Про судоустрій і статус суддів» формальними підставами вищезазначених змін є: забезпечення доступності правосуддя, оптимізація витратків бюджету та зміна адміністративно-територіального поділу. Доступність правосуддя, зокрема, передбачає територіальну наближеність судів до населення. Так у чому ж тоді полягає забезпечення доступності правосуддя у разі, коли, по-перше,

зменшується кількість судів, а по-друге, їх назви стають незрозумілими для потенційного позивача, оскільки для звернення з позовною заявою потрібно спочатку з'ясувати, у якому районі проживає відповідач (у разі застосування правил загальної підсудності), а потім розібратися, на які райони Харкова поширюється територіальна юрисдикція Першого чи Другого окружного суду. У цьому аспекті слушною є думка О. М. Овчаренко, висловлена нею ще у 2008 р., що «лише збереження існуючого принципу відповідності судових округів, особливо на рівні судів першої інстанції (місцевих судів), і адміністративно-територіальних одиниць може забезпечити доступність правосуддя для населення» [4, с. 85]. У Харківській області замість 27 районів створено 7 районів, отже, відповідно до оновленого адміністративно-територіального устрою мають діяти відповідні окружні суди як місцеві загальні суди. Однак якщо в межах міста Харкова дістатися до будь-якого суду досить легко, то в межах області зменшення кількості судів ускладнюватиме явку учасників справи на судові засідання. На прикладі Закону України «Про ліквідацію Окружного адміністративного суду міста Києва та утворення Київського міського окружного адміністративного суду» від 13 грудня 2022 р. №2825-ІХ О. Г. Свида робить цілком логічний висновок: «Якщо ретельно проаналізувати правовідносини, що мають місце у цьому разі, то по суті, відбулося перейменування, оскільки утворюється аналогічний орган із таким самим правовим статусом, такою самою внутрішньою побудовою, аналогічним штатним розписом та такими самими функціями» [5, с. 596]. Саме тому, на нашу думку, не варто штучно ускладнювати процес перейменування судів, що має проводитися з метою декомунізації та забезпечення доступності правосуддя в широкому сенсі (адже перед зверненням до суду потрібно з'ясувати, як співвідносяться, напр., Дзержинський районний суд і Шевченківський район м. Харкова). Крім того, не слід змішувати процедуру перейменування із більш складною процедурою ліквідації і створення нових судів, що проводиться з метою реалізації судової реформи.

Таким чином, питання реорганізації, ліквідації та створення нових судів потрібно розмежовувати з питанням перейменування судів з метою декомунізації. Перейменування місцевих загальних судів, що досі мають «комуністично-радянські» назви, повинно бути здійснене найближчим

часом, особливо в нинішніх умовах боротьби України та українців за свою незалежність від росії та відголосків радянщини. При цьому, на рівні Закону України «Про судоустрій і статус суддів» має бути закріплена окрема процедура перейменування судів, а не «перейменування» через «ліквідацію» і «створення». Замість того, щоб по кожному суду ухвалювати окремий Закон про його ліквідацію і створення нового суду, з новою назвою, простіше внести зміни до одного Закону України «Про судоустрій і статус суддів», передбачивши можливість та відповідний механізм перейменування судів, які мають радянські назви. Вважаємо, що закріплені в Указі Президента від 29 грудня 2017 р. на виконання Конституції України та Закону України «Про судоустрій і статус суддів» положення щодо ліквідації районних (міськрайонних) судів та створення окружних судів у меншій кількості є нераціональними, «штучно обґрунтованими» та такими, що обмежують доступність правосуддя, оскільки віддаляють суди від населення і дезорієнтують осіб, які прагнуть судового захисту. Оскільки реорганізація судів проведена лише частково, то все ще залишається можливість замислитися над реальним забезпеченням територіальної доступності судів і не робити нераціональних кроків.

Список використаних джерел:

1. Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки. Закон України від 9 квітня 2015 р. № 317-VIII. Відомості Верховної Ради. 2015. № 26. Ст. 219. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19#Text>
2. Про судоустрій і статус суддів. Закон України від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII. Відомості Верховної Ради. 2016. № 31. Ст. 545. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>
3. Про ліквідацію та утворення місцевих загальних судів. Указ Президента від 29 грудня 2017 р. № 449/2017. Офіційний вісник України від 29 грудня 2017 р. № 28. Стор. 3. Стаття 574. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/449/2017#Text>
4. Овчаренко О. М. Доступність правосуддя та гарантії його реалізації: Монографія. Х.: Право, 2008. 304 с.
5. Свида О. Г. До питання щодо утворення, реорганізації або ліквідації судів. 2023. № 2. С. 594–597.

Владислав ІЛЬЄНКО,

магістр права

Дмитро ІЛЬЄНКО,

Університет митної справи та фінансів,
аспірант кафедри Публічного та приватного права

НАДІЛЕННЯ ВЕРХОВНОГО СУДУ ПРАВОМ ЗАКОНОДАВЧОЇ ІНІЦІАТИВИ, ЯК СПОСІБ УДОСКОНАЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Судова влада в Україні відіграє важливу роль у забезпеченні справедливості, правопорядку та стабільності в суспільстві, шляхом: забезпечення дотримання законів, захисту прав і свобод людини і громадянина, унормування правових норм, подолання колізій права, заповнення прогалин у праві, стимулювання розвитку права.

При цьому судові інструменти, щодо подолання колізій та прогалин права, є дещо обмежені. Так, з метою вирішення вказаних проблем, суди звертаються до інституту судової практики, забезпечення та наповнення якої покладено на Верховний Суд.

Саме робота Верховного Суду, його правові позиції слугують орієнтиром для нижчестоящих інстанцій, у вирішенні спорів де зустрічаються колізії та прогалини законодавства.

При цьому, постає питання у доцільності існування правових норм, що слугують колізіями, а також питання заповнення прогалин права у законодавчій площині.

Робота Верховної Ради України, як законодавчого органу, є ключовою для формування правової системи країни. Однак, іноді вона стикається з труднощами в реагуванні на правових колізій та прогалини права, виявлених судовою владою.

В наслідок чого постає питання наділення Верховного Суду правом законодавчої ініціативи, з метою подолання вказаних колізій та прогалин права, а також з метою унормування правових норм для єдиного підходу до вирішення спорів та єдності судової практики.

Статтею 93 Конституції України передбачено вичерпний перелік вказаних суб'єктів законодавчої ініціативи. До них відносяться:

Президент України, Кабінет Міністрів України, народні депутати України.

Приділяючи увагу питанню надання Верховному Суду права законодавчої ініціативи слід також приділити увагу принцип поділу гілок влади, за для збереження та забезпечення засадничих принципів демократії.

На нашу думку, наділення Верховного Суду правом законодавчої ініціативи, слід чітко унормувати, і звузити до питань подолання існуючих колізій та прогалин права, що створюють умови різного підходу до застосування правових норм суб'єктами суспільних правовідносин, а також судами під час вирішення спорів між вказаними суб'єктами.

Тобто, Верховний Суд повинен мати право розробляти та направляти Верховній раді України законопроекти, що вирішували колізійні проблеми у законодавстві, а також прогалини правових норм. При цьому, на нашу думку вказаний законопроект повинен бути обґрунтований пояснювальною запискою з посиланням на конкретну судову практику та правові позиції Верховного Суду.

При цьому, за Верховною Владою України треба залишити право на прийняття та відхилення вказаних законопроектів. Тобто, направлені Верховним судом законодавчі ініціативи повинні буди досліджені Верховною радою України, її комітетами перед поданням на голосування, а в подальшому також розглядатися на пленарних засіданнях під час голосування.

Вказане могло б зберегти та забезпечити принцип поділу гілок влади, так як, Верховна рада України сама розглядала б законопроекти (ініціативи), подані Верховним Судом, і лише вона приймала б рішення про їх затвердження чи відхилення, перед поданням на голосування, а в подальшому народні депутати на пленарних засіданнях вирішували відхиляти чи приймати вказані законопроекти (ініціативи) в дію.

Отже, Верховний Суд буде наділений правом лише ініціювання законів, і тільки з метою покращення існуючих законодавчих актів, а не прийняття нових. Реалізація вказаного матиме сприятливі наслідки для розвитку суспільних відносин, українського законодавства та судової системи, з огляду на наступне:

– надання Верховному Суду права лише ініціювати зміни до вже існуючих законодавчих актів дозволяє зосередитися на конкретних проблемах та недоліках, які виникають у практиці їх застосування;

– судова система, аналізуючи існуючі закони, може виявити прогалини або колізії, які потребують коригування. Ініціативи з боку Верховного Суду можуть бути основані на реальних випадках, що свідчить про потребу в змінах, і таким чином покращують законодавство відповідно до потреб суспільства;

– адаптація законодавчих актів відповідно до рекомендацій суддів, може призвести до більш якісного та однозначного їх застосування. Це, в свою чергу, зменшує кількість правових спорів і конфліктів, що позитивно позначається на стабільності правової системи;

– коли Верховний Суд матиме можливість ініціювати зміни, це може сприяти підвищенню довіри громадян до судової системи. Люди бачать, що судді не тільки вирішують справи, але й активно працюють над покращенням законодавства.

– надання лише ініціативи, а не повноваження для прийняття нових законів, зберігає баланс між законодавчою та судовою владами. Це знижує ризик зловживання та політичного впливу на судову систему;

– коли Верховний Суд виявляє потребу в змінах, це може пришвидшити процес вдосконалення законодавства. Замість того, щоб чекати на ініціативи з боку парламенту, зміни можуть бути швидко ініційовані на основі реальних потреб.

Таким чином, такий підхід не лише покращить якість законодавства, а й позитивно вплине на суспільні відносини та загальний розвиток правової системи в Україні.

Марія ВОВЧЕНКО,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка 2 курсу, 3 групи
факультету адвокатури

ЩОДО ІСНУВАННЯ АПЕЛЯЦІЙНОЇ ПАЛАТИ У СТРУКТУРІ ВИЩОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО СУДУ

Громадяни України, іноземці, особи без громадянства мають право на оскарження в суді загальної юрисдикції рішення, дії чи бездіяльності будь-якого органу державної влади, органу місцевого самоврядування,

посадових і службових осіб, якщо зазначені особи вважають, що їх рішення, дія чи бездіяльність порушують, обмежують права і свободи або перешкоджають їх здійсненню, а тому потребують правового захисту в суді. Це право є гарантованим та закріпленим статтею 55 Основного Закону України. Апеляційний перегляд справи забезпечує її об'єктивний та незалежний розгляд, захист прав та свобод, справедливість, підвищує довіру до судової ланки державної влади в Україні, запобігає зловживанням, уможливиле виявлення помилок, недоліків та перегляд за новими обставинами [1].

7 червня 2018 року голосами 317 народних депутатів було прийнято Закон України «Про Вищий антикорупційний суд», яким було забезпечено існування третього рівня антикорупційної системи України – органів, що здійснюють судову функцію. Вищий антикорупційний суд є вищим спеціалізованим судом, що здійснює правосуддя згідно із засадами та процедурами судочинства, захищаючи особу, суспільство та державу від корупційних і пов'язаних із ними кримінальних правопорушень (нецільове використання бюджетних коштів, недостовірне декларування, зловживання службовим становищем тощо), контролюючи досудове розслідування, дотримуючись прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні. До повноважень постійно діючого вищого спеціалізованого суду у системі судоустрою України належать:

1. Здійснення правосуддя як суд першої та апеляційної інстанцій у кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, що належать до його підсудності, та у справах про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави.

2. Судовий контроль за дотриманням прав і свобод людини у кримінальних провадженнях.

3. Аналіз судової статистики, вивчення судової практики та її узагальнення [2].

Для забезпечення принципів верховенства права, законності, незалежного суду, рівності перед законом і судом, у складі Вищого антикорупційного суду утворюється апеляційна палата для розгляду справ в апеляційній інстанції, що здійснює свою діяльність на засадах інституційної, організаційної, кадрової та фінансової автономії [3]. Основною метою роботи Апеляційної палати є надання можливості реалізувати своє право на перегляд справи та оскарження судового рішення, гарантування справедливого судового процесу та притягнення особи до криміналь-

ної відповідальності в міру своєї вини. Таким чином, станом на 4 листопада 2024 року було розглянуто 5148 апеляційних справ та надіслано 5266 скарг та матеріалів [4].

Однак, не зважаючи на значну кількість апеляційних справ, саме існування Апеляційної палати в структурі вищого спеціалізованого суду поруч з судом першої інстанції, залишається дискусійним питанням. Адже, апеляційна інстанція має забезпечити повторний розгляд справи, уможливлючи виявлення помилок, недоліків та зловживань судом першої інстанції. Цей процес може бути ускладнений утворенням та функціонуванням Апеляційної палати, що здійснює апеляційний перегляд, у складі саме Вищого антикорупційного суду. Тим більше, Рекомендація № R (94) 12 Комітету Міністрів Ради Європи містить важливий європейський стандарт – незалежність та безсторонність суддів, що може мати певний вплив на оцінку існування Апеляційної палати у складі Вищого антикорупційного суду [5].

Список використаних джерел:

1. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянки Дзюби Галини Павлівни щодо офіційного тлумачення частини другої статті 55 Конституції України та статті 248–2 Цивільного процесуального кодексу України (справа громадян : Рішення Конституц. Суду України від 25.11.1997 № 6-зп. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-97#Text>
2. Про Вищий антикорупційний суд : Закон України від 07.06.2018 № 2447-VIII : станом на 8 листоп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-19#Text>
3. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII : станом на 8 серп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>
4. Апеляційна палата. *Апеляційна палата*. URL: <https://ap.vaks.gov.ua/>
5. Рекомендація N (94) 12 «Незалежність, дієвість та роль суддів»: Рек. Ради Європи від 13.10.1994 : станом на 17 листоп. 2010 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_323#Text

Науковий керівник: Дудченко Олександр Юрійович, доцент, кандидат юридичних наук.

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

Олексій СУХОВЕЦЬКИЙ,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студент I курсу магістратури
факультету юстиції

ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРЕДМЕТНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНИХ СУДІВ

В ч. 1 ст. 2 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України) зазначено, що завданням адміністративного судочинства є справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів у сфері публічно-правових відносин *з метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень* [1]. Визначаючи межі предметної юрисдикції адміністративних судів, законодавець встановив, що вона поширюється на справи *у публічно-правових спорах фізичних чи юридичних осіб із суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень (нормативно-правових актів чи індивідуальних актів), дій чи бездіяльності* [1].

Проте, в той же час на підставі п. 7 ч. 1 ст. 20 Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК України) господарські суди наділені повноваженням розглядати справи у спорах, пов'язаних з оскарженням рішень Антимонопольного комітету України, а також справи за заявами, клопотаннями органів Антимонопольного комітету України з питань, віднесених законом до їх компетенції [2].

На мою думку ці категорії справ мають розглядатися в межах адміністративної юрисдикції з огляду на таке:

1. Адміністративні суди – це спеціалізовані суди, основним завданням яких є захист прав, свобод та законних інтересів приватних осіб від посягань з боку суб'єктів владних повноважень (далі – СВП). Антимонопольний комітет України (далі – АМКУ) є державним органом із спеціальним статусом, метою діяльності якого є забезпечення державного захисту конкуренції у підприємницькій діяльності та у сфері публічних закупівель [3]. Під час оскарження рішень, дій чи бездіяльності АМКУ, між приватною особою та АМКУ виникають не господарсько-правові,

а адміністративно-правові відносини. З огляду на це, зазначену категорію справ слід розглядати в межах позовного провадження за правилами адміністративного судочинства.

2. У відносинах щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності АМКУ спостерігається нерівність сторін, притаманна спорам, які розглядаються за правилами адміністративного судочинства. З метою необхідності встановити ефективні механізми захисту порушених прав приватних осіб слід звернути увагу на принцип офіційного з'ясування всіх обставин справи відповідно до якого суд може вийти за межі позовних вимог, якщо це необхідно для ефективного захисту прав, свобод, інтересів людини і громадянина, інших суб'єктів у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку суб'єктів владних повноважень й вживати визначені законом заходи, необхідні для з'ясування всіх обставин у справі, у тому числі щодо виявлення та витребування доказів з власної ініціативи [1]. Таким чином, приватна особа матиме можливість більш ефективно захистити свої права та інтереси у справах за позовом до АМКУ.

3. Розгляд господарськими судами справ, визначених в п. 7 ч. 1 ст. 20 ГПК України є процесуальним архаїзмом, адже був закріплений ще в редакції Арбітражного процесуального кодексу України від 23 квітня 1995 року в ст. 12 «спори, підвідомчі арбітражним судам». Тобто тоді, коли адміністративного судочинства в його сучасному вигляді не існувало. Таким чином, розгляд спорів з АМКУ за правилами арбітражного (пізніше – господарсько-го) судочинства є традиційним у вітчизняному праві, але після набуття чинності КАС України ця категорія справ мала б бути за природою та суб'єктним складом таких спорів мав бути переданий до юрисдикції адміністративних судів. Спекуляції щодо можливого господарсько-правового характеру спірних відносин не витримують критики і не мають нічого спільного з дійсністю. Відсутність активних дій з боку законодавця щодо зміни юрисдикції цієї категорії справ можна пояснити лише небажанням реформування предметних юрисдикцій спеціалізованих судів.

4. В п. 7 ч. 1 ст. 20 ГПК України також зазначено що господарські суди здійснюють розгляд справ за заявами, клопотаннями органів Анти-монопольного комітету України з питань, віднесених законом до їх компетенції [2]. На наш погляд, ці спори також мають розглядатися за правилами адміністративного судочинства, хоча визнаємо, що такий розгляд слід проводити не за правилами позовного провадження. Як варіант пропонуємо розглянути можливість розгляду спорів за зверненням АМКУ за правилами контрольного провадження [5].

Видається, що розгляд справ у спорах, пов'язаних з оскарженням рішень Антимонопольного комітету України, а також справ за заявами, клопотаннями органів Антимонопольного комітету України за правилами адміністративного судочинства позитивно вплине на ефективність захисту порушених прав та законних інтересів приватних осіб, а також сприятиме захисту цілісності предметної юрисдикції адміністративних судів.

Список використаних джерел:

1. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>
2. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 р. № 1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>
3. Про Антимонопольний комітет України: Закон України від 26.11.1993 р. № 3659-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3659-12#Text>
4. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 р. № 1798-XII. Редакція від 23.04.1995 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12/ed19950423#Text>
5. Суховецький О. О., Георгієвський Ю. В. Контрольне провадження як непозовний порядок адміністративного судочинства. *Економіка. Фінанси. Право*. Київ, 2024. № 6. С. 141–145.

Науковий керівник: Георгієвський Ю. В., д.ю.н., професор, професор кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Тетяна ДОЛИНСЬКА,

викладачка кафедри Методологій
роскультурних практик
Харківської державної академії
дизайну і мистецтв

ОГЛЯД ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ЗАХИСТУ ВИКРИВАЧІВ КОРУПЦІЇ: МІЖНАРОДНИЙ ТА УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД

Україна проводить активну роботу в сфері боротьби з корупцією: створюються спеціалізовані органи, запроваджуються нові механізми. Проте, така боротьба неможлива без взаємодії з громадськістю, яка по-

відомляє про корупційні випадки. Інститут викривачів в українському законодавстві є достатньо новим, тому дана тема є актуальна для дослідження.

Закон України «Про запобігання корупції»(далі – Закон) закріпив визначення поняття «викривач». Відповідно до згаданого закону не будь-яка особа може набути статус викривача та користуватись його гарантіями. Викривачем є фізична особа, яка: по-перше, володіє інформацією про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, по-друге, така особа переконана в достовірності цієї інформації, та по-третє, отримала цю інформацію під час трудової, професійної, господарської, громадської, наукової діяльності, проходження служби чи навчання[1].

Таким чином, викривач – це людина, яка знаходиться всередині організації та якій стало відомо про порушення антикорупційного законодавства. В обмін на повідомлення, така людина отримує гарантії захисту трудових і інших прав.

Права та гарантії захисту викривачів закріплені в статті 53–3 Закону, проте вдалою практикою є прийняття локального акту з зазначеного питання на підприємствах, установах та організаціях, а також ознайомлення всіх працівників з процедурами захисту своїх прав у випадку набуття статусу викривача.

В 2019 році до Закону було додано статтю 53–7, яка передбачає надання викривачу винагороди розміром 10 відсотків від грошового розміру предмета корупційного правопорушення або розміру завданих державі збитків від правопорушення після ухвалення обвинувального вироку суду.

На практиці ця норма вперше реалізувалась 4 жовтня 2024 року. коли викривачу, який повідомив про пропозицію надання йому неправомірної вигоди в розмірі 24 мільйонів гривень, була виплачена винагорода. Вищий антикорупційний суд виніс вирок у цій справі 24 березня 2023 року, однак відмовив у виплаті винагороди викривачу, аргументуючи це тим, що він повідомив про злочин у рамках виконання своїх службових обов'язків, що позбавляє його права на винагороду. Викривач оскаржив це рішення, і наприкінці 2023 року Апеляційна палата ВАКС задовольнила його апеляцію та призначила виплату[2].

Даний прецедент є вдалою практикою в антикорупційній діяльності України та слугує мотиватором для інших людей, які бояться повідо-

мляти про корупційні правопорушення та правопорушення пов'язані з корупцією.

Щодо проблем в сфері захисту викривачів, варто зазначити, що в українському законодавстві відсутні норми стосовно фізичного захисту викривачів та членів їх родини поза кримінальним провадженням. У майбутньому варто також розширити законодавчий імунітет на осіб, які допомагали викривачам у процесі подання повідомлення. Крім того, необхідно розглянути можливість надання права на медичну допомогу. Варто зазначити, що передбачене в Законі право на психологічну допомогу неможливо реалізувати через відсутність відповідних механізмів.

Якщо говорити про міжнародний досвід, розвинені країни мають спеціалізовані закони щодо захисту викривачів. Зазначені закони передбачають захист викривачів, які повідомляють про порушення законодавства держави в будь-яких сферах, а не тільки про порушення антикорупційного законодавства.

Для уникнення неоднозначностей щодо того, хто підлягає захисту, деякі країни (Велика Британія, Сербія) включають до категорії захищених осіб не лише державних службовців і постійних працівників, а й тих, хто працює за цивільно-правовими договорами, звільнених працівників, кандидатів на посаду та волонтерів.

У більшості країн існують три рівні каналів для повідомлення про порушення: повідомлення про правопорушення уповноваженій особі на підприємстві (внутрішнє повідомлення); повідомлення спеціально уповноваженого органу (зовнішнє повідомлення) і публічне викриття для громадськості або ЗМІ. Публічне викриття зазвичай дозволяється без попередніх процедур лише тоді, коли є обґрунтоване переконання, що дія або бездіяльність є серйозним правопорушенням, а також існує ризик неминучої загрози життю, здоров'ю, безпеці людей або довкіллю.

Отже, можна зробити висновок, що запровадження інституту викривання в Україні було важливим кроком без якого неможливо увести боротьбу з корупцією. Держава активно переймає вдалі практики в цій сфері, напрацьовані іншими країнами. Тому, зважаючи на міжнародний досвід, українському законодавцю також потрібно розробити спеціалізований закон для захисту викривачів. Водночас в новому законі не можна обмежуватися лише сферою боротьби з корупцією. Викриття порушень прав людини, екологічних злочинів, проблем безпеки харчових продуктів – всі ці питання заслуговують на увагу і мають бути частиною

правового поля. Це відповідатиме Директиві ЄС щодо захисту викривачів та кращим міжнародним практикам, які давно демонструють ефективність комплексного підходу.

/Список використаних джерел:

1. Чудик Н., Антоник Є. Інститут викривачів у запобіганні та протидії корупції в Україні. Актуальні проблеми правознавства. 2019. Т. 1, №4. С. 135–140. URL: <https://doi.org/10.35774/app2019.04.141>
2. Вперше в історії України викривач корупції отримав винагороду. НАЗК | Національне агентство з питань запобігання корупції. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/vpershe-v-istorii-ukrainy-vykryvach-koruptsii-otrymav-vynagorodu/>
3. Баранова Є. Міжнародний досвід захисту викривачів корупції та його імплементація в Україні. Інформаційне право. 2020, №4. С. 224–227. URL: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.4.37>
4. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII : станом на 11 жовт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>

Олена ГЕРАСИМЕНКО,
здобувачка вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Національний авіаційний університет,
м. Київ, Україна

РОБОТА ПРОКУРАТУРИ ПІД ЧАС ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ

У даній роботі ми розглянемо те, як вплинуло повномасштабне вторгнення країни агресора на прокуратуру України.

Беручи до особливої уваги актуальність роботи прокуратури України на період воєнного вторгнення РФ на територію України, зі слів керівника Хмельницької прокуратури, а саме на пресконференції, яка відбулась в Хмельницькій обласній прокуратурі ми можемо визначити для себе, що вже за два роки повномасштабного вторгнення прокуратура України виконує забезпечення розслідування злочинів, вчинених росією, та притягнення агресора до відповідальності. Олексій Олійник також

зазначив: «Ми продовжуємо стабільно виконувати свою роботу – координуємо діяльність органів правопорядку, здійснюємо представництво інтересів держави в судах та, звісно, документуємо воєнні злочини», – додав керівник прокуратури» [1].

Слід також звернути увагу на такий вагомий фактор як розширення повноважень керівника прокуратури в умовах воєнного стану. Зазначається, що у випадку, якщо слідчий суддя не зможе об'єктивно виконати свої повноваження, керівнику прокуратури надається право вибору запобіжного заходу.

У період до 25 серпня 2022 (до набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення окремих положень досудового розслідування в умовах воєнного стану» від 27 липня 2022 року №2462-IX), року керівник прокуратури мав повноваження самостійно визначити запобіжний захід у вигляді тримання під вартою протягом 30 діб щодо особи, яка підозрюється у скоєнні тяжких або особливо тяжких злочинів, якщо затримка в призначенні запобіжного заходу може призвести до втрати слідів злочину або втечі особи [2].

Також важливим було б зазначити, що на період воєнного стану в країні дуже важливу роль відіграє налагоджена взаємодія прокурора із судом, як на стадії досудового розслідування так і під час підтримання публічного обвинувачення в суді. Під час підтримання публічного обвинувачення в суді важливим є те, щоб обвинувачена особа отримала ту міру покарання, яка є пропорційна вчиненому злочину, щоб було враховано всі пом'якшуючі та обтяжуючі обставини [2].

Розпочинаючи з самого початку повномасштабного вторгнення та послаючись на офіційний сайт Офісу Генерального прокурора можна зазначити, що значного тиску зазнала вся прокуратура в Україні. На сайті Офісу Генерального прокурора нам зазначається, що головним завдання прокуратури в умовах воєнного стану є – забезпечення розслідування злочинів, вчинених росією, та притягнення агресора до відповідальності. Так нам зазначає дійсний на/до Генеральний прокурор України Костін Андрій Євгенович на пресконференції 22.02.2023: *«Ми – перша країна, яка розслідує воєнні злочини вже під час повномасштабної агресії, що триває. Це безпрецедентний виклик для усієї системи правосуддя. Але ми вистояли в перші, найскладніші дні війни та продовжуємо стабільно виконувати свою роботу – координацію органів правопорядку,*

представництво інтересів держави в судах та, звісно, документування воєнних злочинів.» – цитуючи Андрія Костіна [3]. Роблячи посилання на Офіс Генерального прокурора нам зазначають, що за рік повномасштабного було зареєстровано понад 68 000 воєнних злочинів. Задokumentовано 952 факти застосування заборонених засобів ведення війни. Серед них – касетні боєприпаси, міни, хімічні та запальовальні боєприпаси. Всі ці злочини призвели до загибелі 9 655 осіб, в тому числі 461 дитини. Поранення отримали 12 829 осіб, з яких 926 – діти.

Висвітлено також масштабність знищення енергетичної інфраструктури України протягом року. З початку повномасштабного вторгнення зруйновано або пошкоджено понад 81 тисяча цивільних об'єктів. Це понад 62000 житлових будинків, понад 2 300 – навчальних та виховних закладів, понад 450 – медичних закладів. Пошкоджено або знищено 4040 інфраструктурних мереж – газопроводів водопроводів, електромереж. З початку повномасштабного вторгнення зруйновано або пошкоджено понад 81 тисяча цивільних об'єктів. Це понад 62000 житлових будинків, понад 2 300 – навчальних та виховних закладів, понад 450 – медичних закладів [3].

Також беручи до уваги злочини про Національну та цілісну безпеку нашої держави на момент 22.02.2023 розслідується понад 16 800 злочинів, як нам зазначає Офіс Генерального прокурора. Серед таких злочинів ми можемо спостерігати: державну зраду, колабораційну роботу, коригування ворожого вогню та інші види сприяння країні агресора [3].

Опираючись на вище викладене ми можемо зробити висновки, що робить РФ не припустимо для усього цивілізованого світу, а саме яких кількісних втрат країна агресор завдала Україні тільки за один рік повномасштабного вторгнення. Підводячи підсумки ми можемо зрозуміти діяльність Генеральної прокуратури та те як вона сприяє за для відновлення справедливості не тільки в країні, а й в усьому світові, доводячи нашим партнерам, що росія не має місця в цивілізованому світі поки при владі диктатор.

Список використаних джерел:

1. На Хмельниччині зареєстровано 353 воєнних злочини, – Олійник. URL.: <https://www.xm-inside.com/news/na-hmelnichchyni-zareyestrovano-353-voenyh-zlochyn-olijnyk/>.
2. Кісліцина І. О. Актуальні питання діяльності прокуратури в умовах воєнного стану. URL.: <https://legalposition.umsf.in.ua/archive/2023/3/33.pdf>.

3. Пресконференція Андрія Костіна про роботу прокуратури за рік повномасштабної агресії РФ. URL.: <https://gp.gov.ua/ua/posts/preskonferenciya-andriya-kostina-pro-robotu-prokuraturoi-za-rik-povnomashtabnoyi-agresiyi-rf-2>.

Науковий керівник: Юринець Ю. Л., д.ю.н., професор.

Валерія СЛЕСАРЕНКО,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка 4 курсу, 3 групи факультету
прокуратури

ТЕРМІНОВІ АДМІНІСТРАТИВНІ СПРАВИ ТА МОЖЛИВІ ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОВАДЖЕННЯ ЗА КАС УКРАЇНИ

Термінові адміністративні справи є важливою складовою адміністративного судочинства, оскільки їх розгляд часто безпосередньо пов'язаний із забезпеченням основних прав і свобод громадян, захистом громадських інтересів, а також швидким реагуванням на правові спори, що потребують оперативного втручання. У таких справах особливо важливо забезпечити швидке прийняття судового рішення, оскільки затримки можуть призвести до серйозних негативних наслідків для громадян і суспільства в цілому. Наприклад, адміністративні справи, що стосуються захисту права на свободу мирних зібрань, виборчий процес чи процес референдуму, потребують негайного розгляду, аби уникнути можливих збитків та негативного впливу на добробут громадян. Проте, на сьогодні чинний Кодекс адміністративного судочинства України (КАСУ) не містить належного правового механізму для швидкого розгляду таких справ, що створює труднощі у реалізації права на оперативний судовий захист. Тому забезпечення ефективного й своєчасного розгляду термінових адміністративних справ є актуальним питанням для розвитку української судової системи. Однією з головних перешкод на шляху до ефективного розгляду термінових адміністративних справ є те, що вони підпадають під загальний порядок провадження (не всі, але деякі з них – так), який

передбачає багатоступеневий процес, включаючи детальний збір доказів, багатоетапні слухання та винесення рішення після розгляду всіх аспектів справи. Цей порядок є надто складним і тривалим для справ, які потребують термінового реагування. Наприклад, адміністративні справи, які вимагають невідкладного рішення для захисту права на доступ до життєво необхідних послуг або ресурсів, можуть затримуватися на кілька місяців або навіть довше, що не тільки суперечить суті терміновості, а й може призвести до серйозних соціальних наслідків. Відсутність спеціальної процедури для термінових справ в адміністративному судочинстві також створює правову невизначеність, коли окремі суди по-різному трактують вимоги щодо строків розгляду та застосовують власні підходи, що може призводити до нестабільності у правозастосуванні. Тому вдосконалення чинного законодавства є необхідним кроком для забезпечення ефективності адміністративного судочинства та захисту прав громадян.

У процесі вдосконалення адміністративного судочинства особливу увагу слід приділити змінам до процедур, передбачених Кодексом адміністративного судочинства України, щоб забезпечити їхню ефективність, прозорість і відповідність європейським стандартам. По-перше, необхідно запровадити спеціальну процедуру розгляду термінових справ. Необхідно розробити окремий розділ у КАСУ, який би чітко визначав порядок розгляду термінових адміністративних справ, включаючи суворо визначені строки для розгляду таких справ та винесення рішень. Запровадження такої процедури дозволить зменшити кількість процедурних етапів, скоротивши їх до мінімально необхідного обсягу, що дозволить максимально швидко ухвалити рішення. Наприклад, встановлення обов'язкового строку розгляду таких справ протягом 3–5 днів залежно від обставин дозволило б значно зменшити кількість відкладених справ, а також уникнути негативних наслідків для заявників, які часто стикаються із затримками у задоволенні своїх вимог. По-друге, якщо впровадження спеціальної процедури для термінових справ з якихось причин є складним, доцільно скоротити строки розгляду в межах існуючої загальної процедури, запровадивши обмеження на підготовчі етапи. Наприклад, подання матеріалів сторонами у скорочені строки може допомогти швидше завершити процес і винести остаточне рішення. Це дозволить мінімізувати вплив бюрократичних процедур на швидкість розгляду справи. По-третє, у термінових справах доцільно запровадити

спрощену процедуру доказування, яка дозволить обмежитися наявними документальними доказами без необхідності додаткового збору матеріалів. Це значно зменшить тривалість процесу та дозволить винести попереднє рішення до остаточного розгляду. Крім того, така спрощена процедура знизить навантаження на суди, надавши їм можливість сфокусуватися на розгляді термінових справ.

Запровадження електронних технологій у розгляд адміністративних справ є важливим кроком для забезпечення доступності та зручності подачі заяв і документів. Електронне судочинство дозволяє подавати заяви, документи та відстежувати стан справи в режимі онлайн, що значно скорочує час обробки та забезпечує доступ громадян до правосуддя, навіть у випадках, коли особиста явка до суду є проблематичною. Крім того, електронна система покращить прозорість процесу, дозволяючи сторонам швидко отримувати доступ до рішень та процесуальних документів. Важливим є забезпечення спеціалізованих навчань для суддів і працівників суду, які відповідають за розгляд термінових адміністративних справ. Це дозволить ефективніше розглядати такі справи, уникати затримок, а також забезпечити високу якість винесених рішень. Професійна підготовка суддів сприятиме зменшенню кількості помилок, що виникають під час розгляду термінових справ, а також підвищить ефективність роботи суду в цілому.

З точки зору європейської інтеграції України та цілей вступу до ЄС, гармонізація Кодексу адміністративного судочинства України (КАСУ) з європейськими стандартами є важливим кроком на шляху до гармонізації національного законодавства з міжнародним правом та забезпечення прав громадян на своєчасний судовий захист, особливо у невідкладних адміністративних справах. Стаття 6 Європейської конвенції з прав людини (ЄКПЛ), яка гарантує право на справедливий суд у розумний строк, є ключовою для термінових справ, оскільки забезпечує громадянам можливість отримати оперативне судове рішення. Підтримка європейських стандартів також сприяє підвищенню міжнародного іміджу української судової системи та дозволяє уникнути скарг до Європейського суду з прав людини з боку громадян України. Належна адаптація положень КАСУ до європейських стандартів дозволить зменшити правову невизначеність, забезпечити правову визначеність та сприяти підвищенню ефективності адміністративного судочинства в Україні.

Підсумовуючи вищевикладене, хочу звернути увагу на те, що запровадження спеціалізованої процедури для термінових адміністративних справ у КАСУ є надзвичайно важливим для усунення неузгодженостей між вимогами терміновості та загальним порядком розгляду. Це дозволить адміністративним судам швидко та ефективно розглядати справи, які потребують невідкладного втручання, забезпечити права громадян на судовий захист у розумні строки та підвищити довіру до української судової системи. Адаптація процедур до європейських стандартів і використання сучасних технологій сприятиме більш ефективному захисту прав громадян, а також розвитку правової системи в цілому.

Науковий керівник: Георгієвський Юрій Валентинович, д.ю.н., професор кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Анастасія ДАЦЕНКО,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
студентка 3 курсу, 3 групи
юридичного факультету

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО АДМІНІСТРАТИВНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

В основу правового регулювання інституту адміністративної відповідальності покладені Конституція України, відповідні законодавчі та підзаконні акти. У зв'язку з цим питання щодо вирішення проблем його вдосконалення повинно розглядатися через призму особливостей відповідних законів та інших нормативно-правових актів України. [1, с. 207]

Чинний Кодекс про адміністративні правопорушення в умовах переходу України до ринкової економіки, розбудови правової держави вже не відповідає сучасним реаліям та умовам сьогодення. У зв'язку з цим законодавство України про адміністративну відповідальність у сучасних умовах є неефективним: не забезпечує надійний захист прав і свобод

громадян, недостатньо ефективно у підтриманні громадського порядку та нездатне забезпечити законність на належному рівні внаслідок своєї нестабільності, постійного внесення змін і наявності дещо «розмитих», нечітких формулювань. [2, с. 80]

Наприклад, стаття 41 Кодексу України про адміністративні правопорушення «Порушення вимог законодавства про працю та про охорону праці» у ч. 2 передбачає відповідальність за порушення вимог законодавчих та інших нормативних актів про охорону праці, але законодавець у статті не визначає, в чому саме можуть виявитися такі порушення, не розмежує їхніх видів і не вказує на документ, яким цей порядок встановлюється. Тому на підставі цієї статті неможливо чітко визначити, в чому саме проявляється порушення вимог законодавчих та інших нормативних актів про охорону праці. Що стосується адміністративно правового захисту трудових прав громадян, то такої статті в чинному Кодексі про адміністративні правопорушення взагалі не існує. Такий стан чинного Кодексу свідчить про суперечливість адміністративного законодавства, невизначеність об'єктивної сторони правопорушень, що є передумовою порушення прав громадян і появи корупції під час здійснення адміністративної діяльності. [2, с.80–81]

Необхідність суттєвих змін законодавства про адміністративну відповідальність обумовлена рядом причин, зокрема:

- із прийняттям Україною незалежності, відбулися значні політичні, демографічні, соціальні, економічні зміни, що значно вплинуло на всі діючі на той час правові норми, оскільки вони, в тому числі і Кодекс про адміністративні правопорушення, були прийняті за інших умов, в іншій державі – колишньому СРСР;

- окремі статті діючого Кодексу про адміністративні правопорушення застаріли: в них відсутній чіткий поділ на матеріальні і процесуальні норми, останні містяться як у Загальній, так і Особливій частинах;

- розширення ринкових відносин і поява численної кількості юридичних осіб різних організаційних форм зумовлює необхідність законодавчого встановлення відповідальності цих осіб, у тому числі необхідність встановлення у зв'язку з цим нових видів адміністративних стягнень;

- наявним є потреба у розширенні кількості складів правопорушень в адміністративно – правовому регулюванні;

- потреба в зміні видів адміністративних стягнень.

На даному етапі існує декілька шляхів реформування законодавства про адміністративну відповідальність. По-перше, прийняття нової ре-

дакції Кодексу про адміністративні правопорушення з проведенням змістовних змін діючого адміністративного законодавства в цій сфері, а по-друге, удосконалення окремих положень чинного Кодексу України про адміністративні правопорушення шляхом внесення до нього змін та доповнень. [3, с. 221–222]

Таким чином, правові норми, які зараз регулюють адміністративну відповідальність, не повністю відповідають сучасним стандартам і повинні бути удосконалені шляхом систематизації адміністративного законодавства. Реформування правових норм у сучасному світі повинно базуватися на пріоритеті захисту прав людини та громадянина та встановлення правових засад, які відповідають сучасним потребам.

Список використаних джерел:

1. Гришина Н. В. Шляхи вдосконалення інституту адміністративної відповідальності. № 12. С. 207–215.
2. Кондратьєв В. О., Петрова О. І. Удосконалення та розвиток правового регулювання адміністративної відповідальності як перспектива забезпечення надійного захисту прав і свобод людини і громадянина. *Вісник Донецького національного університету економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського*. 2013. С. 78–85.
3. Яковенко В. В., Біденко І. Р. Проблеми вдосконалення законодавства України про адміністративну відповідальність. С. 220–223.

Науковий керівник: Галайдюк Лідія Юріївна, доцент кафедри адміністративного та фінансового права юридичного факультету НУБіП України.

Анастасія ШАБАТИНА,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
студентка 3 курсу, 3 групи
юридичного факультету

АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ В СФЕРІ ЕКОЛОГІЇ

Адміністративні правопорушення в галузі охорони навколишнього середовища визначені у главі 7 КУпАП і класифікуються за галузевою

ознакою на: земельні правопорушення; правопорушення в галузі використання й охорони надр; водні правопорушення; лісові та рослинні правопорушення; правопорушення в галузі охорони атмосферного повітря; правопорушення в галузі використання й охорони тваринного й рослинного світу [4, с. 164].

Адміністративна відповідальність у сфері екології настає за еколого-правові проступки.

Види екологічних правопорушень – це визначені чинним екологічним законодавством категорії незаконних дій (бездіяльність), за які в залежності від характеру і ступеню екологічної небезпеки, об'єкта, предмета посягання та інших ознак можуть застосовуватись заходи державно-правового примусу.

Стягнення накладаються на юридичних і фізичних осіб, посадових осіб, громадян за порушення правил поведінки, використання природних ресурсів, охорони навколишнього середовища та забезпечення екологічної безпеки [5, с. 160]. Суб'єктами екологічного правопорушення є правоздатні та дієздатні фізичні і юридичні особи. Суб'єктивні ознаки включають вину, необережність або умисел, а також екологічний ризик. Об'єктами посягання є навколишнє середовище та здоров'я людини. Об'єктивні ознаки – дія чи бездіяльність, що порушують екологічні вимоги, призводять до екологічної небезпеки та шкоди природним ресурсам і здоров'ю [1].

Згідно з КУпАП, адміністративні стягнення за порушення екологічного законодавства включають: попередження, штраф, конфіскацію знарядь правопорушення, вилучення незаконно добутих об'єктів природних ресурсів, позбавлення права займатися певною діяльністю.

Ст. 47–50 КУпАП регулюють правопорушення щодо державної власності на водні ресурси, ліси та тваринний світ [5, с. 160]. Виділяють іншу групу екологічних правопорушень, що пов'язані з порушеннями вимог екологічної безпеки у процесі: невиконанням правил у процесі створення, виробництва, зберігання, транспортування, використання, знешкодження та захоронення біотехнологій (ст. 90¹); невиконанням вимог екологічної безпеки при впровадженні винаходів, технологій, речовин (ст. 91¹); порушенням ядерної та радіаційної безпеки (ст. 95 КУпАП); наднормативними викидами та скидами (ст. 59¹, 78); порушенням правил зберігання, транспортування, знешкодження хімічних засобів, відходів (ст. 82¹-82⁷, 83); відмовою чи несвоєчасним наданням екологічної інформації (ст. 91⁴) [3, с. 47].

Органи, які мають право розглядати справи про адміністративні екологічні правопорушення та накладати адміністративні стягнення, складають розвинену систему з дворівневою структурою: перший рівень – підсистема органів Міністерства захистів довкілля та природних ресурсів України (система загальної екологічної адміністративної юрисдикції). Другий рівень – підсистема галузевих органів, юрисдикційні функції яких обмежені галуззю чи сферою державної політики. Недоліком системи є дублювання юрисдикційних функцій обома підсистемами, що уявляється невинуватим [2, с. 9].

Отже, інститут адміністративної відповідальності є дієвим засобом, саме охорони навколишнього середовища та здоров'я громадян, спрямованим на запобігання значної шкоди та оперативне реагування на правопорушення у природоохоронній діяльності з боку держави.

Список використаних джерел:

1. Екологічне правопорушення. Юридична відповідальність за екологічні правопорушення. URL: <https://pecheneguy.org.ua/ru/node/809> (дата звернення: 21.09.2024).
2. Куян І. А. Адміністративна відповідальність за екологічні правопорушення : автореф. 15 с.
3. Матчук С. В., Кріпостна Т. В. Адміністративно-правова відповідальність за екологічні правопорушення. Юридична література. 2015. №7. С. 51. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&S21COM=S&S21P03=FILE=&S21STR=jnn_2015_7_8 (дата звернення: 22.09.2024).
4. Сливка М. М. Окремі аспекти адміністративної відповідальності у сфері охорони навколишнього природного середовища. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2017. С. 166. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/33991/1/ОКРЕМІ%20АСПЕКТИ%20АДМІНІСТРАТИВНОЇ%20ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ.pdf> (дата звернення: 22.09.2024).
5. Тищенко Г. В. Юридична відповідальність за порушення екологічного законодавства. Екологічне право: навч. посібник. С. 163. URL: <https://buklib.net/books/29048/> (дата звернення: 21.09.2024).

Науковий керівник: Галайдюк Лідія Юріївна, доцент кафедри адміністративного та фінансового права юридичного факультету НУБіП України.

Єлизавета СВІТЛИЧНА,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
студентка 2 курсу, 8 групи
факультету юстиції

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО: ПОНЯТТЯ ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ У СТРУКТУРІ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Адміністративне право регулює відносини, що пов'язані з реалізацією прав, свобод і законних інтересів фізичних осіб, які не мають владних повноважень, а також юридичних осіб у відносинах з представниками виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями та іншими суспільними утвореннями [1, с. 7].

Адміністративне право охоплює сукупність норм, що регулюють організацію та реалізацію публічного управління, контроль за дотриманням законів, а також забезпечують правопорядок у державі. Ця галузь права регулює різноманітні відносини, які виникають при виконанні повноважень органами виконавчої влади, зокрема у таких сферах, як надання адміністративних послуг та підтримання законності в різних аспектах публічної адміністрації.

Значуща особливість адміністративного права полягає в тому, що воно здебільшого охоплює відносини, де одна зі сторін представлена органами державної влади, які володіють специфічними владними повноваженнями, тобто здатні здійснювати управлінський контроль над фізичними або юридичними особами. Проте ці відносини завжди здійснюються відповідно до закону, і порушення прав громадян та юридичних осіб у цих відносинах може призвести до настання юридичної відповідальності.

Таким чином, адміністративне право виступає не лише як система норм діяльності органів державної влади, але й як важливий інструмент захисту прав і свобод громадян у їхніх взаєминах з органами державного управління та іншими публічними структурами.

Звичайно, важливо розглянути значення адміністративного права у структурі правової системи України. Це право відіграє ключову роль у правовій системі України, оскільки регулює взаємодію органів держав-

ної виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, громадян і юридичних осіб, що є одними з найважливіших сторін суспільних відносин у державі. Адміністративне право встановлює порядок публічного управління, додержання адміністративних вимог та виконання адміністративних функцій.

Зокрема, адміністративне право гарантує дієву роботу органів державної влади та місцевого самоврядування, встановлюючи чіткі кордони для здійснення ними своїх повноважень у різноманітних сферах, таких як адміністративні послуги та забезпечення виконання законодавства. Окрім того, воно регулює такі найважливіші процедури, як видача ліцензій, надання дозволів, проведення перевірок, дотримання екологічних стандартів та інше.

Значення адміністративного права проявляється і в його ролі у захисті прав та свобод громадян від можливих зловживань з боку осіб, які мають владу, адже громадяни мають можливість оскаржувати рішення державних органів, звертатися за правовим захистом своїх прав до суду та брати участь у процедурах, що формують їхній соціальний статус.

Крім того, адміністративне право є важливим механізмом збалансування прав громадян з потребами держави. У цьому контексті воно не лише обмежує повноваження органів державної влади, а й надає можливості громадянам впливати на ці процеси, підвищуючи прозорість та підзвітність.

Отже, адміністративне право, безперечно, не лише гарантує ефективне функціонування держави, але й забезпечує баланс між суспільними потребами та індивідуальними правами і сприяє сталому розвитку правової держави. Воно не лише регулює важливі суспільні процеси, а й слугує потужним інструментом побудови справедливого та цивілізованого суспільства, в якому кожен громадянин відчуває себе захищеним та рівним перед законом.

Список використаних джерел:

1. Адміністративне право України (загальна частина) : навч. посіб. / [Остапенко О. І. Ковалів М. В., Єсімов С. С. та ін.] ; [Вид. 2-е, доп.] Львів : СПОЛОМ, 2021. 616 с. Бібліогр.: с. 612–614 (29 назв).

Науковий керівник: Битяк Оксана Василівна, асистентка, докторка філософії у галузі права.

Денис ЛАУХІН,

Київський національний економічний
університету
ім. Вадима Гетьмана
аспірант 2 курсу кафедри публічного
та міжнародного права
юридичного інституту

ПРОБЛЕМА ОСКАРЖЕННЯ ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ДЕЯКИХ АДМІНІСТРАТИВНИХ РІШЕНЬ

Конституцією України передбачено, що Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава.

Відповідно до статті 19 Основного Закону України органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України [1].

Виходячи із положень статей 4 та 19 Кодексу адміністративного судочинства України юрисдикція адміністративних судів поширюється на справи у якому хоча б одна сторона здійснює публічно-владні управлінські функції.

Аналіз пунктів 3, 5 частини першої статті 19 КАС України вказує на наявність певних обмежень, зокрема, у разі наявності спору між суб'єктами владних повноважень, він буде прийнятий і розглянутий судом лише у випадках, коли право на звернення до суду для вирішення публічно-правового спору надано такому суб'єкту законом, або з приводу реалізації компетенції таких суб'єктів у сфері управління, у тому числі делегованих повноважень [2].

Згідно зі статтею 9–1 Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» (далі – Закон) Державній регуляторній службі України (далі – ДРС) надані повноваження щодо проведення перевірок додержання органами державного нагляду (контролю) вимог цього Закону в частині здійснення державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності, та складення актів за результатами таких перевірок та внесення в установленому Кабінетом Міністрів України порядку подань до органів державного нагляду (контролю) щодо усунення порушень вимог цього Закону, які є обов'язковими до розгляду [3].

Водночас, можливості оскарження подань ДРС органам державної влади законодавством передбачено не було. Чинні законодавчі норми не закріплюють права звернення до суду адміністративним органом чи його керівником для вирішення відповідних публічно-правових спорів.

Таким чином, у зв'язку із тим, що у законодавстві відсутня пряма вказівка, яка дає право оскаржити зазначені рішення ДРС органами державної влади адміністративні суди відмовляють у відкритті провадження на підставі статті 170 КАС України (до прикладу, ухвала Окружного адміністративного суду м. Києва від 02.06.2021 у справі № 640/13527/21).

У додаток Касаційний адміністративний суд в складі Верховного Суду в постанові від 31.03.2024 у справі № 522/14769/18 робить висновок: *«38. Отже, за загальним правилом один орган державної влади не може звертатися з позовом до іншого органу, бо це означатиме позов держави до неї самої.»*

Частково можна погодитись із даною тезою, однак 30.10.2024 Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про Рахункову палату» та деяких інших законодавчих актів України» (законопроект № 10044-д), яким поміж іншого передбачено, що рішення Рахункової палати можуть бути оскаржені в судовому порядку до Верховного Суду як суду першої інстанції протягом тридцяти днів з дня їх прийняття.

Зазначене дає обґрунтовані підстави стверджувати, що неможливість оскарження органами державної влади рішень ДРС є перешкодою щодо забезпечення основних засад судочинства.

Конституційний Суд України у своєму рішенні від 12.04.2012 № 9-рп/2012 зазначає, що право на доступ до суду полягає в можливості особи ініціювати судовий розгляд та брати участь у цьому судовому процесі. Нікого не можна позбавити чи обмежити в такому праві [4].

Європейський суд з прав людини у справі «Шестоपालова проти України» зазначив «...що відповідно до практики пункт 1 статті 6 втілює «право на суд», за яким право на доступ до суду (тобто право ініціювати провадження у національних судах) становить лише один з його аспектів. Для того, щоб право на доступ до суду було ефективним, особа повинна мати чітку практичну можливість оскаржити діяння, що становить втручання в її права (див., зокрема, рішення у справах «Белле проти Франції» (Bellet v. France), від 04 грудня 1995 року, пункт 36, Серії А № 333В; «Церк-

ва села Сосулівка проти України» (Tserkva Sela Sossoulivka v. Ukraine), заява № 37878/02, пункт 50, від 28 лютого 2008 року, та наведені в них посилання.)» [5].

До того ж, наявна проблема може сприяти розвитку корупційної складової, яка виникає у зв'язку із тим, що одні посадові особи знають про неможливість оскарження і відповідно відсутність відповідальності за прийняті рішення, а інші не мають необхідних засобів вплинути на такі рішення.

Підсумовуючи викладене, є підстави для висновку, що чинне законодавство України потребує удосконалення в частині передбачення механізму оскарження рішень ДРС суб'єктами владних повноважень.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#top> (дата звернення: 14.11.2024).
2. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06.07.2005 № 2747-IV. Дата оновлення: 19.10.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15/conv#Text> (дата звернення: 14.11.2024).
3. Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» : Закон України від 05.04.2007 № 877-V. Дата оновлення: 30.06.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-16#Text> (дата звернення: 10.11.2024).
4. Рішення Конституційного Суду України від 12 квітня 2012 року № 9-рп/2012 у справі за конституційним зверненням громадянина Трояна Антона Павловича щодо офіційного тлумачення положень статті 24 Конституції України (справа про рівність сторін судового процесу) URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-12#Text> (дата звернення: 14.11.2024).
5. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Шестопалова проти України» (Заява № 55339/07), Страсбург 21 грудня 2017 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_c61#Text (дата звернення: 14.11.2024).

Науковий керівник: Цвіркун Юрій Іванович, доктор юридичних наук, професор кафедри публічного та міжнародного права Київського національного економічного університету ім. Вадима Гетьмана.

Елізавета КОЗАРЕНКО,
Хмельницький національний універ-
ситет управління та права
імені Леоніда Юзькова,
студентка 2 курсу, 1 групи
юридичного факультету

ДИСЦИПЛІНАРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ

На даний момент державний апарат виконує ключову роль у стабільному функціонуванні держави та задоволенні потреб громадян. Щоб цей механізм працював на благо суспільства, важливо, щоб державні службовці виконували свої обов'язки з високим рівнем відповідальності та прозорістю.

Для забезпечення ефективного управління та дотримання встановлених норм створено основні засади дисциплінарної відповідальності державних службовців. Ці засади становлять основу для процедур і правил, що регулюють процес притягнення посадовців до відповідальності за їх порушення.

Згідно зі частиною 1 статтею 64 Закону України «Про державну службу» державний службовець несе відповідальність за будь-які порушення або неналежне виконання покладених на нього обов'язків. У разі недотримання встановлених вимог до посадових обов'язків службовці можуть бути притягнуті до дисциплінарної відповідальності.

Передумовою до притягнення до дисциплінарної відповідальності є вчинення дисциплінарного проступку.

Дисциплінарний проступок – це протиправна винна дія або бездіяльність чи прийняття рішення, що полягає у невиконанні або неналежному виконанні державним службовцем своїх посадових обов'язків та інших вимог, встановлених Законом та іншими нормативно-правовими актами, яке тягне за собою застосування (накладення) дисциплінарного стягнення [1]

Хочу узагальнити такі основні категорії дисциплінарних проступків, а саме:

– порушення Присяги та етики – невиконання зобов'язань, прийнятих при вступі на службу, а також ігнорування правил поведінки;

- недотримання обов’язків – неналежне виконання службових завдань, наказів і актів органів влади;
- прояв неповаги до держави – дії, що принижують державні символи, народ України або авторитет державної служби;
- конфлікт інтересів – використання службових повноважень в особистих інтересах;
- прогули та зловживання – прогул без поважних причин, а також поява в нетверезому стані.

Важливо зазначити, що державний службовець не може бути притягнений до дисциплінарної відповідальності якщо від моменту, коли керівник служби дізнався або повинен був дізнатися про порушення, пройшло понад шість місяців (за винятком часу відпустки або тимчасової непрацездатності працівника). Крім того, притягнення до відповідальності неможливе, якщо минув один рік з моменту порушення або ухвали суду у відповідній справі.

Також законом встановлено, що за кожний дисциплінарний проступок до державного службовця може бути застосовано лише одне дисциплінарне стягнення.

Підсумувавши все вище сказане можна узагальнити, що дисциплінарна відповідальність державних службовців є ключовим елементом підтримки високих стандартів державної служби. Вона покликана забезпечити належне виконання обов’язків, дотримання етичних норм та підзвітність працівників державного сектору. Закон встановлює чіткі правила щодо умов і процедур притягнення до дисциплінарної відповідальності, що допомагає уникати зловживань і забезпечує рівність перед законом. Обмеження щодо термінів притягнення до відповідальності та принцип одного стягнення за кожен проступок підсилюють принципи справедливості та об’єктивності. Загалом, ефективне застосування дисциплінарної відповідальності є важливим інструментом управління, спрямованим на підвищення ефективності роботи державного апарату. Оскільки від ефективного контролю за поведінкою державних службовців залежить якість виконання державних функцій, довіра громадян до влади та підтримка законності в суспільстві. Державні службовці відіграють ключову роль у реалізації державних рішень, тому їх відповідальність за порушення дисципліни має бути чітко регламентованою і зрозумілою.

Список використаних джерел:

1. Дисциплінарна відповідальність державних службовців URL: <https://rozdilna-rda.od.gov.ua/wp-content/uploads/2022/03/50-dyscyplinarna-vidpovidalnist-derzhavnyh-sluzhbovcziv.pdf> (дата звернення 30.10.2024)
2. Про державну службу : Закон України від 2016, № 4 URL: Про державну службу | від 10.12.2015 № 889-VIII (дата звернення 30.10.2024)

Науковий керівник: Владовська Катерина Петрівна, докторка філософії з права, старша викладачка кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права.

ТРУДОВЕ ПРАВО

Поліна ДОРОШЕНКО,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка 3 курсу, 9 групи,
факультету прокуратури

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ МОБІНГУ У ТРУДОВИХ ВІДНОСИНАХ: ПРОБЛЕМАТИКА ДОКАЗУВАННЯ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Мобінг (цькування) для українського законодавства є відносно новим феноменом. Проте працівники в усі часи стикалися із приниженням на роботі з різних причин, що є неприпустимим у сучасному демократичному суспільстві.

У науковому середовищі присутнє двояке розуміння такого поняття як мобінг. Одні дослідники визначають його як окреме явище, що містить ознаки й дискримінації, і психологічного насильства. Інші стверджують, що дане поняття потрібно розуміти у двох аспектах: широкому та вузькому. У широкому аспекті мобінг виступає формою знущання з працівника на робочому місці. У вузькому аспекті він є підвидом дискримінації.

Однак КЗпП України робить наголос на тому, що це явище є відмінним від дискримінації, і являє собою систематичні умисні діяння, вчинені роботодавцем, окремими працівниками або їх групою, які здійснюються шляхом психологічного чи/та економічного тиску.

Можна виокремити безліч причин цькування працівника. Зокрема: через зменшення робочих місць або страх втратити роботу особи можуть здійснювати психологічний тиск на інших працівників, таким чином довести їх до звільнення; через заздрість; внаслідок суперечностей у поглядах на певну ситуацію та інше. Тому мобінг є досить дестабілізуючим фактором. Оскільки у такому разі може спричинитися втрата результативності праці як окремого працівника, так і загалом трудового колективу.

Проявами мобінгу може бути створення нерівних можливостей у кар'єрному зрості, безпідставне позбавлення особи передбачених пре-

мій та інших виплат, необґрунтоване виокремлення працівника з трудового колективу (наприклад, шляхом зміни місця роботи в інше непристосоване місце для виконання відповідної роботи тощо) [2].

На законодавчому рівні встановлено дисциплінарну та адміністративну відповідальність за чинення відповідних дій. Так, відповідно до п. 12 ч. 2 ст. 40 КЗпП України, вчинення працівником мобінгу є підставою для його звільнення. Однак важливим моментом у цьому випадку є наявність судового рішення, що набрало законної сили. Щодо адміністративної відповідальності, КУпАП передбачає за скоєння даного правопорушення штраф у розмірі від 50 до 150 н.м.д.г. або громадські роботи від 20 до 30 годин [3]. Також встановлюються кваліфіковані склади – вчинення мобінгу групою осіб або повторно.

Крім того, якщо працівник стикається зі цькуванням на роботі, йому буде досить важко зібрати доказову базу щодо цього. Аналізуючи судову практику з даного питання, можна зробити висновок, що у більшості випадків рішення приймаються не на користь позивача. Причиною цього є не доведеність тих чи інших проявів мобінгу, а саме у контексті встановлення причинного зв'язку між вказаними діями та наслідками, які настали.

На міжнародному рівні дане явище не є новим, і на противагу законодавству України є більш врегульованим. Першою країною, яка законодавче закріпила поняття мобінгу є Швеція. Було введено обов'язок роботодавців розслідувати та протидіяти будь-яким ситуаціям приниження чи знущання, а також запроваджено превентивний механізм протистворення ворожої, образливої атмосфери.

Варто зазначити досить цікавий досвід Німеччини з цього приводу. Німецьке законодавство передбачає такий механізм доказування як ведення щоденника. Тобто працівник, який зазнав психологічного чи економічного тиску, може вносити до записника дані, при цьому детально висвітлюючи час, події, суб'єктів тощо. Уже в ході судового провадження такий щоденник вважається достатнім доказом того, що права працівника було порушено [5].

Також вважаю за необхідне згадати досвід Франції. Регулювання мобінгу здійснюється, зокрема, Трудовим кодексом, який покладає обов'язок на роботодавця щодо вжиття усіх необхідних засобів для запобігання принизливого ставлення до працівників. Крім того, встановлюється як дисциплінарна відповідальність, так і кримінальна. При

цьому тягар доказування лежить не на працівникові, а на його роботодавцеві.

Якщо говорити про нормативне забезпечення на рівні Європейсько-го Союзу, то тут також відсутній єдиний нормативно-правовий акт, який би запобігав випадкам мобінгу. Однак все ж таки наявні низка документів, які хоч і не повною мірою, але дотичні до даного питання. Зокрема, мова йде про Резолюцію Європарламенту від 2011 року, яка встановлює заходи щодо превенції мобінгу та сексуального домагання на робочому місці, у політичному та громадському житті. Також варто зазначити Рішення Європейського управління праці №6/2022 від 15 березня 2022 року щодо захисту гідності особи та запобігання психологічним і сексуальним домаганням [6].

Враховуючи все вищевикладене, можна зробити висновок, що проблема мобінгу досі залишається актуальною не тільки в Україні, а й у світі. Сьогодні ми маємо недостатнє законодавче регулювання даного питання. Нормативно-правові акти України хоч і містять норми про заборону мобінгу, встановлюють відповідальність за порушення відповідних прав працівників, проте не мають ефективного механізму захисту цих прав.

Список використаних джерел:

1. Кодекс законів про працю України : Кодекс України від 10.12.1971 №322-VIII : станом на 27 верес. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 12.11.2024).
2. Дайджест судової практики з питань встановлення мобінгу (цькування) в Україні. 2024. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/publications/Дайджест_з_питань_встановлення_фактів_мобінгу.pdf (дата звернення: 12.11.2024).
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1–212-24) : Кодекс України від 07.12.1984 №8073-X : станом на 25 жовт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 12.11.2024).
4. Легка Ю., Ядловська О. МОБІНГ У ТРУДОВИХ ВІДНОСИНАХ ТА ПРОБЛЕМИ ДОКАЗУ. Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти. URL: <https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/14055/1/247.pdf> (дата звернення: 12.11.2024).
5. Косінов М. П. Мобінг у трудових відносинах: вдосконалення національного законодавства шляхом застосування зарубіжного досвіду та вітчиз-

няних науково-практичних напрацювань. Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції «Концептуальні шляхи розвитку науки та освіти». С. 73. URL: <http://viv-forum.inf.ua/save/2020/03-04.10.2020/Zbirnik.pdf#page=75> (дата звернення: 12.11.2024).

6. Валецька О. В., Смоляр Ю. В. Правове регулювання протидії мобінгу. Всеукраїнська науково-практична конференція «взаємодія норм міжнародного і національного права крізь призму процесів глобалізації та інтеграції». С. 14–16. URL: https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2024/03/conf_29.03.2024.pdf#page=13 (дата звернення: 12.11.2024).

Науковий керівник: Бурнягіна Юлія Миколаївна, кандидатка юридичних наук, доцентка, асистентка кафедри трудового права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Олександр ЄВТУШЕНКО,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студент 3 курсу, 9 групи
факультету прокуратури

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДИСЦИПЛІНАРНИХ СТЯГНЕНЬ ЗА ТРУДОВИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Правове регулювання дисциплінарних стягнень є важливим аспектом трудових відносин в Україні, оскільки забезпечує дотримання трудової дисципліни, підтримку продуктивності праці та захист прав працівників. Дисциплінарна відповідальність безпосередньо спрямована на корекцію поведінки працівника та запобігання подальшим порушенням, проте існує низка проблем, пов'язаних із правовим регулюванням відповідного питання. Так, відсутність досконалого переліку можливих дисциплінарних стягнень та нечіткість у формулюванні підстав для їх застосування часто спричиняє труднощі в правозастосуванні.

Основним нормативним актом, що регулює питання дисциплінарної відповідальності в Україні, є Кодекс законів про працю України (далі – КЗпП). У статті 147 КЗпП визначені види дисциплінарних стягнень,

зокрема догана і звільнення. Це вичерпний перелік дисциплінарних стягнень для більшості працівників, тоді як для окремих категорій можуть застосовуватись інші види відповідальності, закріплені в спеціальних нормативно-правових актах. Важливим аспектом є також дотримання процедурних вимог щодо застосування дисциплінарних стягнень, що закріплені як у КЗпП, так і в підзаконних актах, внутрішніх правилах підприємства чи організації.

Тож, українське законодавство передбачає лише два види дисциплінарних стягнень для працівників – догану та звільнення. Це створює першочергові проблеми, оскільки в багатьох випадках догана є надто м'яким покаранням, а звільнення – надто жорстким. При цьому, багато країн мають ширший арсенал дисциплінарних заходів, таких як штрафи, зниження кваліфікації, або інші стягнення, які дозволяють більш гнучко реагувати на різні види порушень трудової дисципліни. Так, наприклад, у Кодексі законів про працю Франції, наявні такі види дисциплінарних стягнень, як попередження та догана, тимчасове відсторонення від роботи, зниження кваліфікації чи зміна посади, звільнення, при чому до кожного з них додається окрема деталізована процедура у їх застосуванні. Різноманітність дисциплінарних стягнень дозволяє мінімізувати конфліктні ситуації і забезпечує належний захист прав працівників [5].

Також, хоча КЗпП, у статті 149 і встановлює фактично основні принципи накладення дисциплінарних стягнень, однак у ньому не визначено детально процедуру їхнього застосування. Зокрема, в Україні часто виникають спори щодо того, чи була процедура застосування стягнення прозорою і справедливою [1]. Недостатня конкретизація дій роботодавця при застосуванні дисциплінарного стягнення, зокрема щодо документування порушення та його обґрунтування, часто веде до неправомірно звільнення або оскарження дій роботодавця в суді.

Працівники мають і обмежені можливості захисту своїх прав у випадку накладення на них дисциплінарних стягнень. Судова практика показує, що працівники часто не можуть довести незаконність стягнення через відсутність належних доказів або недостатньо чітку аргументацію своїх прав. Крім того, на практиці не завжди враховуються обставини, що пом'якшують або виправдовують порушення працівника, через що дисциплінарні заходи часто не відповідають принципу пропорційності. Так, відповідну проблему також розкрив і Верховний Суд у Пленумі №9 від 06.11.92 «Про практику розгляду судами трудових спорів»,

у якій наголосив на тому, що у справах про трудові спори деякі суди допускають недостатню підготовку справи до розгляду та не повністю з'ясовують їх особливості, що є причиною затягування процесу та перегляду рішень у касаційному чи наглядовому порядку. [2].

Велика кількість фахівців, котрі мають професійні правові знання у галузі юридичних наук, законодавства і практики його застосування висунули власні твердження, щодо вирішення даних проблем шляхом необхідності вдосконалення, зокрема трудового законодавства. Так, В. І. Щербина вважає, що для підвищення ефективності дисциплінарних санкцій необхідно внести значні зміни до трудового законодавства України. Він пропонує запровадити такі стягнення, як догана, зниження кваліфікаційного розряду, попередження про неповну професійну придатність, призупинення дії трудового договору до 10 днів та звільнення за серйозні порушення дисципліни [3, с.49]. У свою чергу, Т. Ф. Слепченко, відзначає, що чинні норми дисциплінарних стягнень не відповідають вимогам ринкових умов і пропонує розширити їхній перелік, зокрема запровадивши дисциплінарні штрафи з чітко визначеними підставами та порядком застосування [4, с.97].

Таким чином, варто зробити висновок, про те що дисциплінарні стягнення є важливим інструментом підтримання трудової дисципліни, проте українське законодавство вимагає удосконалення, щоб ефективніше захищати права працівників і сприяти справедливому застосуванню дисциплінарних заходів. Розширення переліку дисциплінарних стягнень, запровадження чіткої процедури накладення стягнень і посилення правових механізмів захисту працівників дозволять знизити кількість трудових спорів та підвищити рівень відповідальності як працівників, так і роботодавців.

Список використаних джерел:

1. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення 07.11.2024)
2. Пленум Верховного Суду України №9 від 06.11.92 «Про практику розгляду судами трудових спорів». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-92#Text> (дата звернення 07.11.2024)
3. Щербина В. І. «Проблеми ефективності дисциплінарних санкцій у ринкових умовах». Підприємництво, господарство і право, 2006, № 10, С. 45–49.

4. Слепченко Т. Ф. «Становлення і розвиток інституту дисциплінарних стягнень в українському законодавстві». Юридичний вісник Причорномор'я, 2011, №1, С. 94–97.
5. Кодекс законів про працю Франції. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006072050 (дата звернення 07.11.2024)

Науковий керівник: Бурнягіна Юлія Миколаївна, кандидатка юридичних наук, доцентка, асистентка кафедри трудового права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Олександра ГУБА,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка 3 курсу, 9 групи
факультету прокуратури

МОБІЛІЗАЦІЯ ТА ПРАЦЯ: ПРАВА МОБІЛІЗОВАНИХ ПРАЦІВНИКІВ

У контексті сучасних викликів, що постають перед Україною та суспільством, питання щодо забезпечення прав долучених до лав Збройних сил України працівників набуває особливого значення. Мобілізація трудових ресурсів не тільки впливає на обороноздатність країни, а й торкається широкого спектра економічних, соціальних та правових аспектів, які пов'язані із зайнятістю, захистом прав та соціальних гарантій працівників. Сьогодні громадяни не повинні втрачати свої трудові права, а роботодавці мають забезпечити дотримання чинного законодавства, яке охоплює питання збереження робочого місця, виплат зарплат, а також надання підтримки сім'ям мобілізованих.

Вивченням даного питання займались: Р. Бутинська, А. Галак, А. Сафарова, А. Сидоренко, М. Ткачук, Х. Кметик, Ю. Шиян, О. Черноус та інші. Проте, наразі певні аспекти залишаються нерозкритими, тому надзвичайно актуальним завданням є розгляд питань, які пов'язані із захистом прав мобілізованих працівників.

Перш за все слід визначити нормативно-правові акти, які регулюють трудові гарантії мобілізованих. А. Сафарова у своїй праці наголошує

на тому, що у ст. 65 Конституції закріплено військовий обов'язок щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України. Також зазначається, що «громадяни України відбувають військову службу відповідно до закону». Наступним документом є Кодекс законів про працю України, яким визначено правові засади і гарантії для працівників на час виконання державних або громадянських обов'язків. Працівникам, які залучаються до виконання обов'язків, передбачених законами України «Про військовий обов'язок і військову службу», «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», надаються гарантії та пільги відповідно до цих законів.

Основною гарантією, як зазначає М. Ткачук, є збереження за мобілізованими місця роботи, посади, а підставою реалізації таких гарантій є факт призову або прийняття працівника на військову службу за контрактом. Тобто жодне призупинення трудових правовідносин на час перебування на службі не відбувається, а відносини тривають і пролонгуються до закінчення фактичної військової служби. Винятком із правил може бути ліквідація установи.

Разом з тим, деякі гарантії мобілізованим працівникам втратили свою чинність. Так, внесено зміни до статті 119 КЗпП України, відповідно до яких скасована вимога до роботодавців в частині збереження середнього заробітку за мобілізованими працівниками. Тобто, у роботодавця немає обов'язку виплачувати такому працівнику заробітну плату за час його служби, оскільки за цей час здійснюється виплата грошового забезпечення коштом Державного бюджету. Але, варто пам'ятати й про те, що це не позбавляє права роботодавця здійснювати такі виплати відповідно до положень, що закріплені в окремих законах та за власної ініціативи.

Окрім цього А. Галак підкреслює, що час проходження військовослужбовцями військової служби в особливий період, що оголошується відповідно до Закону України «Про оборону України», зараховується до їх вислуги років, стажу роботи, стажу роботи за спеціальністю, а також до стажу державної служби на пільгових умовах у порядку, який визначається Кабінетом Міністрів України.

Попри законодавчі норми, на практиці мобілізовані працівники часто стикаються з проблемами такими, як: затримка виплат, порушення права на збереження посади або ускладнений доступ до медичних і соціальних пільг. Багато роботодавців, особливо у приватному секторі,

не виконують вимоги щодо гарантій працівникам, що призводить до правових конфліктів

На мою думку, необхідно вдосконалювати законодавство шляхом розробки спеціальних програм підтримки мобілізованих працівників та їхніх сімей, а також створенням єдиної системи виплат, що гарантуватиме своєчасність нарахування компенсацій. Важливо також покращувати механізми контролю за дотриманням трудових прав для того, щоб забезпечити більш ефективну допомогу мобілізованим.

Таким чином, підтримка трудових прав мобілізованих працівників є одним із пріоритетів соціально-орієнтованої держави. Надання гарантій у збереженні робочих місць та матеріальної підтримки для мобілізованих є основою соціальної справедливості та економічної стабільності під час воєнних дій.

Список використаних джерел:

1. Бутинська Р. Особливості правового регулювання трудових відносин в умовах війни в Україні: реалізація права на працю громадян України, які входять до лав ЗСУ. *Теоретико-прикладні проблеми правового регулювання в Україні*: Зб. матеріалів VII Всеукр. науково-практ. конф. Львів. С. 237–241.
2. Галак А. Трудові гарантії мобілізованих працівників в умовах воєнного стану. *«Актуальні проблеми приватного та публічного права»*: Матеріали VI Міжнар. науково-практ. конф., м. Харків, 29 берез. 2024 р. С. 176–178. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.11065711> (дата звернення: 07.11.2024).
3. Сафарова А. Нормативне забезпечення обліку гарантій для мобілізованих працівників. *Сучасні тенденції розвитку обліку, аналізу, контролю, аудиту та оподаткування*: Тези доп. VI міжнар. науково-практ. конф., м. Луцьк. С. 122–124.
4. Сидоренко А. Правове визначення трудових гарантій мобілізованих працівників: окремий аспект. *Адаптація правової системи України до права Європейського союзу: теоретичні та практичні аспекти*: Матеріали VIII Всеукр. науково-практ. конф. 26 жовт. 2023 р., м. Полтава. 2023. С. 60–63.
5. Ткачук М. Правові та соціальні аспекти трудових правовідносин: особливості та проблеми. *Літописець*: Зб. наук. пр. VIII Всеукр. науково-практ. конф. Житомир, 2021. С. 247–250.

6. Х. Кметик, Ю. Шиян. Правове регулювання трудових відносин з працівниками, мобілізованими до ЗСУ. *Юридичний вісник*. Т. 2, № 67. С. 156–161. URL: <https://orcid.org/0000-0003-3707-7733> (дата звернення: 01.11.2024).
7. Чорноус О. Проблеми правового регулювання трудових прав та гарантій призовників та мобілізованих. *«Актуальні проблеми приватного та публічного права»*: Матеріали II Міжнар. науково-практ. конф., м. Харків. С. 68–69. URL: <https://doi.org/0000-0002-1475-7990>.

Науковий керівник: Бурнягіна Ю. М., асистентка, к. юр. наук., доцентка.

Максим ЛОДЖУК,

Law Office of Maksym Lodzhuk PLLC
(Чикаго, США),

керівник правничого офісу, імміграційний адвокат,

адвокатська ліцензія в штаті Ілліной, США,

кандидат юридичних наук
(2014, Україна)

ПОСАДА «ПРОФЕСОР ПРАВНИЧОЇ КЛІНІКИ» В УКРАЇНІ: НЕЗДІЙСНЕННА МРІЯ ЧИ БЛИЗЬКА РЕАЛЬНІСТЬ?

Російське вторгнення в Україну взимку 2022 року та наближення вступу України до Європейського Союзу змінило пріоритети у вищій правничій освіті нашої держави [1], так само як і розставило зовсім інші акценти у вітчизняній юриспруденції [2]. Після перемоги на цьому етапі російсько-української війни, що розпочався з повномасштабного вторгнення російських військ в Україну 24 лютого 2022 року, в усіх сферах повоєнної економіки України відчуватиметься також і дефіцит правників, які, крім наявності у них дипломів про вищу правничу освіту, вміли ще б «думати як юристи», не кажучи уже про володіння ними базовими практичними вміннями, навичками та компетенціями професії сучасного правника [3].

В умовах воєнного стану, під постійні ракетні, бомбові та дроніві атаки країни-агресора, за відсутності стабільного електро-, водо-, газо- та тепlopостачання, доволі складно організувати навчальний процес студентів-правників в стінах вишу, навіть дистанційно («онлайн»), де надання освітніх послуг є першочерговим завданням [4]. Не кажучи уже про ознайомчу, виробничу та інші види навчальних практик таких студентів, що мали б відбуватися на базі підприємств, установ чи організацій, де, як правило, кількатижневе «кураторство» працівниками-наставниками над студентами-практиками взагалі не оплачується (ані навчальними закладами, ані роботодавцями), ніяк по-іншому не заохочується (у формі якоїсь подяки, грамоти, премії тощо) та, певною мірою, навіть відвертає їх від виконання основних завдань. В кращому випадку, студент-практикант має можливість спостерігати за щоденною діяльністю свого куратора/керівника практики, ознайомлюватися із документами правничого характеру та виконувати якісь «не юридичні» завдання на кшталт «піді-принеси», «піді-занеси», «сядь-надрукуй», «біжи-відскануй», «зроби ксерокс» тощо. В гіршому випадку, така навчальна практика існує лише «на папері» як проста формальність, а студент нібито «самонавчається» вдома [5].

За таких умов, чи не єдиними нормально-функціонуючими базами навчальної практики студентів-правників в Україні є правничі клініки при вищих закладах освіти. Автор свідомо відходить від традиційно звичного терміну «юридична клініка» та «юридична клінічна освіта» з огляду на закономірне поширення в законодавстві та науковій літературі України останніми роками україномовних термінів «правник, правничий, правнича» (що походять від основного, базового для правників терміну «право») замість «юрист, юридичний, юридична». При цьому автор погоджується із твердженням колеги з правничого клінічного руху Андрія ГАЛАЯ, доктора юридичних наук, про те, що історія запровадження правничих клінік на теренах сучасної України є мало розвіданою до сьогодні, а тому її вивчення залишається бути актуальним предметом історико-правового дослідження з огляду на безпосереднє відношення таких українських міст як Київ та Львів до перших згадок про «юридические клиники» (старослов'янською мовою) та «klinik prawnych» (польською мовою) ще у середині позаминулого та початку минулого століть [6].

Наступного 2025 року, правнича клінічна освіта уже незалежної України буде відзначати 30-ти річчя з дня появи першої правничої клініки – навчально-практичної лабораторії «Юридична клініка» Донецького національного університету імені Василя Стуса. Правничі клініки в нашій державі почали з'являтися після 1995 року, коли перші хвилі українських студентів, аспірантів, та викладачів права у США повернулися додому в Україну та почали ділитися своїм досвідом навчання та викладання права саме в «law clinics» при американських школах права. Як правило, завдяки їх ентузіазму, наполегливості та співпраці між собою, а також за фінансової підтримки міжнародних благодійних фондів, кількість правничих клінік в Україні зростала з кожним роком, а їх мережа навіть «інституціоналізувалася» в громадську організацію «Асоціація юридичних клінік України» на початку ХХ ст. [7].

З того моменту, саме Асоціація юридичних клінік України як об'єднання керівників найбільш активних (що діють, а не «на папері») правничих клінік нашої держави перебрала естафету першості в лобюванні «правничої клінічної освіти» в підготовці правників та успішно справилася з основними цілями того етапу протягом 2003–2010 рр. (в тому числі визначення на підзаконному рівні статусу правничих клінік як структурного підрозділу закладу вищої освіти, впровадження курсу з основ практичної клінічної діяльності в навчальний план з підготовки бакалаврів права, використання правничих клінік як баз проведення навчальної практики студентів-правників тощо) [8]. Важливо також відзначити ініціативу представників юридичного клінічного руху щодо впровадження правничих клінік в державу систему безоплатної правової допомоги України на початку другого десятиліття нашого століття. І хоча відповідний проект закону про визначення статусу правничих клінік як суб'єктів надання безоплатної первинної та вторинної правової допомоги так і не був розглянутий у другому читанні Верховною Радою України VI скликання, ця ініціатива призвела до поновлення суспільного інтересу до стану правничої клінічної освіти в нашій державі. [9].

Станом на 2024 рік, Асоціація юридичних клінік України звітує про 61 (шістдесят одну) правничу клініку в нашій державі, представники яких входять до складу цієї організації та які оновили дані цього року [10]. Ще у далекому 2006 році Міністром освіти і науки України було наказано усім ректорам закладів вищої освіти, що надають послуги з

підготовки правників, створити у своїй структурі правничу клініку, а таких вишів сьогодні є понад 160 (сто шістдесят). Така статистика вказує на те, що значна частина правничих клінік в Україні (майже сто) або існує лише «на папері», або їх керівники та представники не є активними в правничому клінічному русі, що останніх двадцять років персоналізується в Асоціації юридичних клінік України, або ж свідомо не вступили чи вийшли з цієї Асоціації через незгоду з політикою її керівництва (як це зробила юридична клініка Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, очолювана колегою з правничого клінічного руху Віктором ЯНИШЕНИМ, кандидатом юридичних наук). В будь-якому випадку, навіть в період війни, мережа правничих клінік України продовжує розвиватися, однак, як і в перші роки їх появи в нашій державі, не стільки завдяки підтримці профільного міністерства та керівників закладів вищої освіти, скільки завдяки ентузіазму окремих викладачів-представників правничого клінічного руху та фінансовій допомозі постійних партнерів-донорів: Міжнародного Фонду «Відродження», Агентства США з міжнародного розвитку (USAID), Координатора проєктів ОБСЄ в Україні (OSCE Project Co-ordinator in Ukraine) [11].

Навіть в період «автономності» закладів вищої освіти, «лібералізації» стандартів підготовки правників та «демократизації» навчальних планів, статус правничих клінік в структурі закладів вищої освіти та стан правничої клінічної освіти в Україні ще далекий до американських (західних) стандартів [12]. Наочним прикладом цього є споконвічне «волонтерство» викладачів-кураторів в правничих клініках України, які залучаються туди до діяльності за вказівкою керівництва вишів на так званих «громадських» (тобто, безоплатних) засадах, а тому більшість з них не є достатньо вмотивованими та зацікавленими робити це якісно та тривалий час. За дуже рідкісним винятком, якщо посади керівника, лаборанта чи секретаря правничої клініки входять до штатного розпису цього структурного підрозділу вишу, то жодних посад для викладачів-кураторів в штаті правничої клініки уже не передбачається. В кращому випадку, такі викладачі отримують заробітну плату за читання студентам навчального курсу «Основи юридичної клінічної практики», в рамках якого семінарські чи практичні заняття проводяться в стінах правничих клінік (частіше, розглядаючи вигадані справи, рідше працюючи із «живими» клієнтами), а ось уже їхня діяльність там як кураторів навчальної та іншої

видів практик студентів взагалі не оплачується. На жаль, вищезгаданий звіт Асоціації юридичних клінік України за 2024 рік не містить інформації про те, чи отримують викладачі-куратори якусь компенсацію за час, витрачений на навчання студентів в правничих клініках України.

Що більше, навіть на 30-ту річницю появи перших правничих клінік в Україні, жоден керівник чи співробітник правничої клініки з-поміж викладачів усіх закладів вищої освіти нашої держави не має запису в трудовій книжці (чи резюме), що він працює на посаді професора, доцента, асистента чи навіть старшого викладача саме правничої клініки, а не якоїсь галузевої чи міжгалузевої кафедри. Не применшуючи ваги спеціалізованих кафедр при університетах, академіях та інститутах України, де здійснюється науково-теоретична та навчально-методична діяльність, в очах сучасного студента-правника теорія з практикою по-справжньому «зустрічаються» саме в правничих клініках, на викладацький персонал яких і лягає тягар навчання студентів практичним навичкам діяльності правника (якщо адвоката, то це – проводити інтерв'ювання та консультивання клієнтів, шукати та аналізувати законодавство та судову практику, складати документи процесуального характеру, представляти інтереси клієнтів в судах тощо). Так само як аспірант робить свої перші кроки в науці саме на базі кафедри, до якої він закріплений, відвідуючи засідання кафедри, вивчаючи рукописи наукових праць колег, заслуховуючи їх виступи під час «малих захистів» дисертацій та дискутуючи з ними, студент-правник починає «думати як юрист» саме в правничій клініці, консультиючи відвідувачів/клієнтів клініки та готуючи проекти документів правового характеру під контролем викладачів-кураторів.

З особистого досвіду автора як студента-клініциста, викладача-куратора та керівника (завідувача) Юридичної клініки Національного університету «Одеська юридична академія», дисертаційне дослідження якого також стосувалося правничих клінік в Україні [13], двох-трьох навчальних годин в тиждень в правничій клініці протягом трьох-чотирьох навчальних семестрів є достатнім, щоб студент-правник володів основними навичками та компетенціями практикувати цивільне, спадкове, сімейне, житлове, трудове, пенсійне та соціальне право як самостійний юрист, а не як «особа з юридичним дипломом». Провівши в цілому в одеській юридичній клініці на 5-тій станції Великого Фонтану не більше восьми

років, автор не знає такого міністерства, агентства, чи установи в Україні, де б на керівних посадах того чи іншого рівня не перебували його колеги чи студенти з-поміж клініцистів, не кажучи уже про студентів-клініцистів з інших правничих клінік України.

І за спиною кожного такого студента-клініциста, який за крайні 30 років зробив успішну кар'єру в Україні чи за кордоном та пов'язану з правом, стоїть його викладач-куратор з правничої клініки, який передав йому/їй усі свої знання, вміння та навички протягом їх спільної діяльності в рамках правничої клініки. В останні роки є доволі поширеним явищем, коли такий викладач-куратор правничої клініки стає з часом постійним автором рекомендаційних листів для своїх студентів-клініцистів, які намагаються поступити на подальше навчання в провідні закордонні виші, знайти престижну роботу в міжнародних неурядових організаціях або більш оплачувану посаду у великих транснаціональних компаніях. До сьогодні, такий викладач-куратор повинен пояснювати «всім кого це стосується» абзацом-другим свою приналежність до правничої клініки (рідше – за сумісництвом, частіше – на «громадських посадах») і, таким чином, применшуючи роль правничої клінічної освіти в Україні та, подекуди, навіть піднімаючи настрій читачам таких рекомендаційних листів (наприклад, коли посада доцента кафедри загально-теоретичної юриспруденції поєднується із викладанням та кураторством в правничій клініці). В подібній ситуації, було б усе набагато простіше та логічніше, якби такий рекомендаційний лист підписав професор, доцент, асистент чи навіть старший викладач саме правничої клініки, байдуже на повній чи неповній ставці, але в штатному розписі правничої клініки, як це заведено в більшості елітних західних школах та коледжах права.

Наприклад, у школах та коледжах права в США та Канаді, як правило, відсутні спеціалізовані кафедри, а тому назва посади штатних співробітників їхніх правничих клінік містить акцент на клінічну правничу освіту та академічний титул (наприклад, «Clinical Law Professor», «Clinical Associate Professor of Law», чи «Visiting Professor of Clinical Law» тощо). Враховуючи майже 30-ти літню історію правничих клінік в незалежній Україні, щось подібне уже давно мало б бути і в нашій державі, якби таку ініціативу проявив перший український виш (державної чи приватної форми власності), керівництво якого дійсно усвідомлює

важливість правничих клінік та правничої клінічної освіти в професійній підготовці студентів-правників, а також цінує працю не так уже й численної когорти викладачів-клініцистів.

Список використаних джерел:

1. Чому якісна юридична освіта – вкрай важлива для успішної євроінтеграції України (2024). Блог Проєкту ЄС «Право-Justice». LB. ua («Лівий Берег»). Вилучено із https://lb.ua/blog/pravo_justice/630974_chomu_yakisna_yuridichna_osvita-vkray.html
2. Правова система України в умовах воєнного стану: збірник наукових праць / за загальною редакцією О. О. Кота, А. Б. Гриняка, Н. В. Міловської, М. М. Хоменка (2022). Одеса: Видавничий дім «Гельветика». ISBN 978-617-554-054-1. Вилучено із https://lawmaking.academy/wp-content/uploads/KRTS_Pravova-systema-Ukrayiny.pdf
3. Зазирнути в майбутнє юридичного ринку... (2024). Юридична газета. Вилучено із <https://jur-gazeta.com/publications/legal-business-in-ukraine/zazirnuti-v-maybutne-yuridichnogo-rinku.html>
4. Вилучено із <https://dejure.foundation/frp4aji9b1-zdobuttya-yuridichno-osvti-v-umovah-vini/>
5. Шемелинець, І. (2024). Здобуття юридичної освіти в умовах війни. Як змінюється підготовка правників у нових реаліях? Фундація «DEJURE». Вилучено із <https://hromadske.ua/specials/229567-zabahato-studentiv-zamalo-znan-i-vidsutnist-zmin-shcho-vidbuvayetsia-z-iurydychnoi-osvitoiu-v-ukrayini>
6. Галай, А. (2017). Дискусія першоджерел про походження юридичних клінік. Українська Гельсінська спілка з прав людини (УГСПЛ). Вилучено із <https://www.helsinki.org.ua/articles/dyskusiya-pershodzherel-pro-pohodzhennya-yurydychnyh-kllinik/>
7. Про нас: Історія (2024). Асоціація юридичних клінік України. Вилучено із <https://legalclinics.in.ua/pro-nas/>
8. Про затвердження Типового положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України (Наказ Міністра освіти і науки України). № 592. (2006). Вилучено із <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0956-06#Text>
9. Про прийняття за основу проєкту Закону України про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визначення статусу юридич-

- них клінік як суб'єктів надання безоплатної первинної та вторинної правової допомоги (Постанова Верховної Ради України). № 5100-VI. (2012). Вилучено із <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/5100-17>
10. Про юрклініки: Реєстр юридичних клінік (2024). Асоціація юридичних клінік України. Вилучено із <https://legalclinics.in.ua/wp-content/uploads/2020/11/Reyestr-AYUKU-2024.pdf>
 11. Сущенко, В. М. (ред.) (2020) Вступ. Правнича клінічна освіта в Україні: Навчальний посібник. К.: Ваіте. ISBN 978-617-7627-34-9. Вилучено із <https://www.osce.org/files/f/documents/d/7/481582.pdf>
 12. Правнича освіта і практика: проблеми і можливі шляхи їх розв'язання (2024). Блог Володимира Сущенка. LB.ua («Лівий Берег»). Вилучено із https://lb.ua/blog/volodymyr_suschenko/636808_ppravnich_a_osvita_i_praktika_problemi.html
 13. Лоджук, М. Т. (2015). Юридичні клініки в Україні: освіта та правова допомога: монографія. Одеса: Фенікс. ISBN 978-966-438-852-5. Вилучено із <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f85e91e2-682e-41bf-9c6c-76fde3c1edc1/content>

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС

Владислав МЕДВЕДЕВ,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірант кафедри цивільної юстиції
та адвокатури

МІНІМАЛЬНІ СТАВКИ АДВОКАТСЬКОГО ГОНОРАРУ ЯК ГАРАНТІЯ СПРАВЕДЛИВОГО РОЗПОДІЛУ ВИТРАТ НА ПРОФЕСІЙНУ ПРАВНИЧУ ДОПОМОГУ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Одним із основних компонентів судових витрат у цивільному судочинстві є витрати на професійну правничу допомогу. Базовою складовою цих витрат традиційно є гонорар адвоката за представництво в суді та іншу правничу допомогу, пов'язану зі справою.

Розподіл цієї категорії витрат за результатами розгляду справи здійснюється судом за правилами, передбаченими у ст.ст. 137, 141–142 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК) [1].

Важливою ознакою вітчизняного механізму розподілу витрат на професійну правничу допомогу є *відсутність законодавчого лімітування розміру відшкодування таких витрат (як за нижньою, так і за верхньою межею)*¹.

Аналіз існуючих у правозастосовній практиці проблем демонструє, що нормативне закріплення мінімальних ставок гонорару адвоката та їх використання судами як грошового орієнтиру (бази) при вирішенні питання про судові витрати потенційно може мати суттєвий позитивний ефект у світлі забезпечення справедливого та співмірного розподілу судових витрат.

Справа у тому, що у судовій практиці непоодинокими є випадки, коли суди, лише формально посилаючись на норми ЦПК (без розкриття змісту цих положень саме відносно розглядуваної справи), без переоцінки

¹ Примітно, що до 15 грудня 2017 року у цивільному процесі існувало обмеження права сторін на компенсацію витрат на правову допомогу у межах граничних розмірів відшкодування, визначених Законом України №4191-VI.

доказів та без надання належного обґрунтування, зменшують заявлений сторонами розмір відшкодування витрат на професійну правничу допомогу.

Наприклад, у постанові від 30.01.2024 року Львівський апеляційний суд відмовив у стягненні семи тисяч гривень у порядку розподілу витрат на професійну правничу допомогу, понесених стороною у суді першої інстанції, вважаючи розумним та співмірним відшкодування у розмірі однієї тисячі гривень за роботу представника у вигляді аналізу документів та судової практики, підготовки та складання відзиву на позовну заяву, участі адвоката в судовому засіданні тощо [2]. При цьому, зі змісту розглядуваної постанови невідомо, на якій підставі, з яких міркувань та якими саме мотивами керувався апеляційний суд, зменшуючи розмір відшкодування більше ніж на 85%, та чому заявлений до відшкодування стороною розмір витрат був неспівмірним, нереальним та нерозумним¹.

Подібні приклади з судової практики наочно підкреслюють складність та глибину проблеми відсутності адекватних кількісно-якісних критеріїв розподілу витрат на професійну правничу допомогу на засадах справедливості та пропорційності.

У контексті окресленої проблеми, важливо усвідомлювати, що причини її виникнення не є суто процесуальними за своєю природою; підґрунтя недосконалого розподілу витрат на професійну правничу допомогу слід шукати у неврегульованості гонорарного питання в законодавстві про адвокатуру та адвокатську діяльність, яке не встановлює мінімальний, максимальний та орієнтовний розмір гонорару адвоката.

Однією зі спроб вирішення органами адвокатського самоврядування розглядуваного питання є затвердження радами адвокатів регіонів мінімальних (рекомендованих) ставок адвокатського гонорару².

Варто визнати, що застосування подібного способу «м'якого» регулювання безумовно має певний цінний практичний ефект. Зокрема, деякі суди дійсно враховують існуючі рекомендації, надають їм оцінку як доказам та ухвалюють рішення про розподіл витрат з їх урахуванням [3].

¹ Особливо з урахуванням того, що присуджений до відшкодування розмір витрат на професійну правничу допомогу у цій справі є втричі меншим за встановлений у 2024 році розмір одного прожиткового мінімуму для працездатної особи.

² Подібні рекомендації нині затверджені рішенням Ради адвокатів Чернігівської області № 119 від 17.03.2023 року, рішенням Ради адвокатів Харківської області № 13/1/7 від 21.07.2021 року тощо.

Утім, попри позитивний досвід, розглядуваний інструмент не може претендувати на універсальність застосування, оскільки: по-перше, рішення органів адвокатського самоврядування не є джерелом цивільного процесуального права (ст. 10 ЦПК); по-друге, зміст таких рішень має рекомендаційний, а не нормативний характер; по-третє, рекомендації щодо мінімальних ставок гонорару адвоката стосуються відносин «адвокат – клієнт» та не поширюються на відносини «адвокат – суд», а тому відсутні підстави використання їх як бази для розподілу витрат у цивільному судочинстві; по-четверте, рішення рад адвокатів регіонів за колом осіб поширюється виключно на адвокатів, адреса робочого місця яких знаходиться у відповідному регіоні (ч. 2 ст. 57 Закону 5076-VI), а тому рішення окремих регіональних рад не мають застосовності для адвокатів з інших регіонів, та, відтак, не можуть бути використані ними у справах за їх участі.

Вивчаючи питання можливих шляхів вирішення існуючої проблеми, неодмінно слід звернути увагу на позитивний досвід країн-членів ЄС. У межах цієї роботи досліджується польський механізм розподілу витрат на професійну правничу допомогу у цивільних провадженнях, для якого притаманне *законодавче визначення мінімальних ставок адвокатського гонорару*.

Так, згідно з ч. 2 ст. 22⁵ Закону Республіки Польща *«Про правових радників»*, міністр юстиції після отримання висновку Національної ради правових радників та Вищої ради адвокатури визначає своїм розпорядженням розмір гонорару за діяльність правових радників у судових органах, який є підставою для присудження судами витрат на юридичне представництво, беручи до уваги, що встановлення гонорару, вищого за мінімальну ставку, зазначену в частині 3, але не більше ніж у шість разів, може бути обґрунтоване характером і складністю справи та необхідним обсягом роботи правового радника.

Відповідно до ч. 3 цієї статті, міністр юстиції, після отримання висновку Національної ради правових радників та Вищої ради адвокатури, своїм розпорядженням встановлює мінімальні ставки за діяльність правових радників з урахуванням складності справи, а також необхідного навантаження на правового радника [4].

На виконання цих положень 22.10.2015 року було видано розпорядження Міністра юстиції Республіки Польща *«Про оплату послуг адвокатів»*, яким одночасно затверджені: **(1)** мінімальні ставки гонорарів

за діяльність адвокатів (*stawki minimalne*); та **(2)** розмір гонорарів за діяльність адвокатів у судових органах (*oplate*) [5].

У питанні регламентації мінімальних ставок адвокатських гонорарів у цивільному судочинстві польський нормотворець використовує змішаний вартісно-правовий критерій, фіксуючи мінімальний розмір гонорару залежно від таких параметрів: **(1)** ціна позову (вартість предмета спору); **(2)** характер спірних правовідносин; **(3)** форма і стадія цивільного провадження. При цьому, за загальним правилом, базою визначення мінімальної ставки гонорару є ціну позову (вартість предмета спору)¹, крім випадків встановлення спеціальних ставок для конкретних категорій немайнових справ (приміром, для деяких сімейних справ, справ у сфері земельного, трудового та спадкового права тощо).

У контексті розподілу витрат на правову допомогу у цивільному судочинстві розпорядження від 22.10.2015 року передбачає, що *гонорар, який є основою для присудження витрат на юридичне представництво, визначається з урахуванням мінімальних ставок, встановлених у цьому розпорядженні*.

При цьому, встановлюються такі правила розподілу цих витрат: **(1)** у справах, що не потребують слухання, – встановлюється мінімальна ставка гонорару; **(2)** у справах, що потребують слухання, – відшкодування гонорару може провадитися у розмірі, що перевищує мінімальну ставку (але не більше шестикратного розміру цієї ставки або вартості предмета спору) за умови належного обґрунтування в окремій заяві сторони².

Таким чином, польський досвід свідчить, що нормативне запровадження мінімальних ставок адвокатського гонорару як елементу механізму розподілу судових витрат у цивільному судочинстві дозволяє зафіксувати нижній поріг розміру відшкодування витрат на професійну правничу допомогу та уніфікувати процедуру розподілу таких витрат у типових справах. Отже, мінімальні ставки виступають двосдино:

¹ При цьому, якщо вартість предмета спору, на якій ґрунтується мінімальна ставка гонорару, змінюється під час розгляду справи, змінена вартість для визначення нової мінімальної ставки гонорару береться до уваги при розгляді справи уже в наступній інстанції.

² Потреба у «підвищеному» відшкодуванні може бути обґрунтована: (1) навантаженням адвоката; (2) вартістю предмета спору; (3) внеском роботи адвоката у з'ясування фактів, що мають значення для вирішення справи, а також у роз'яснення та вирішення важливих правових питань, які викликають сумніви у судовій практиці та доктрині; (4) видом та складністю справи, зокрема з огляду на спосіб та тривалість розгляду справи, надмірність зібраних у справі доказів тощо.

і як база для визначення розміру грошової компенсації витрат сторони, і як гарантія справедливого розподілу, що унеможливило відшкодування витрат за принципом «нижче нижчого».

Список використаних джерел:

1. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. Дата оновлення: 23.09.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 14.10.2024).
2. Постанова Львівського апеляційного суду від 30.01.2024, судова справа № 464/4505/22. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/116668643> (дата звернення: 14.10.2024).
3. Постанова Полтавського апеляційного суду від 11.10.2023, судова справа № 646/1876/16-ц. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/114149411> (дата звернення: 14.10.2024).
4. Про правових радників: Закон Республіки Польща від 06.07.1982 № 145. Дата оновлення: 21.03.2024. URL: <http://surl.li/qvcilk> (дата звернення: 14.10.2024).
5. Про оплату послуг адвокатів: розпорядження Міністра юстиції Республіки Польща від 22.10.2015 № 1804. Дата оновлення: 14.05.2024. URL: <http://surl.li/pavtos> (дата звернення: 14.10.2024).

Науковий керівник: Овчаренко Олена Миколаївна, докторка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри цивільної юстиції та адвокатури Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Роман ПАНАСЕНКО,

Приватний вищий навчальний заклад
«ЄВРОПЕЙСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
здобувач III курсу третього
(аспірантського) рівня вищої освіти,
спеціальності 081

ДІЄДАТНІСТЬ ФІЗИЧНИХ ОСІБ ПРИ ВЧИНЕННІ ЕЛЕКТРОННИХ ПРАВОЧИНІВ

Поняття «Електронний правочин» визначено пунктом 7 статті 3 Закону України «Про електронну комерцію» від 3 вересня 2015 року

№675-VIII [1] який встановлює, що електронний правочин це дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків, здійснена з використанням інформаційно-комунікаційних систем.

Аналіз даної норми законодавства України та інших нормативно-правових актів (зокрема Глави 16 Розділу IV Цивільного кодексу України від 16 січня 2003 року N 435-IV [2]) дозволяє прийти однозначного висновку, що поняття «Правочин» є ширшим ніж поняття «Договір» і включає в себе всі типи договорів проте не обмежується ними.

Використанням інформаційно-комунікаційних систем вже давно є невід'ємною складовою нашого життя, реєстрація на сайтах мережі Інтернет, оформлення «підписок», інсталяція та використання різноманітних програм (зокрема ігор, месенджерів та соціальних мереж), онлайн оплати та навіть участь у даній Конференції підпадає під визначення «Електронного правочину».

Спочатку епідемія коронавірусу, а згодом вторгнення країни-агресорки призвели до поширення он-лайн освіти у дітей і як наслідок збільшення частки неповнолітніх осіб в електронних правочинах, оскільки без використання інформаційно-комунікаційних систем такий вид освіти є фізично неможливим.

Водночас розділ II, підрозділ 1 глава 4 Цивільного кодексу України [2] встановлює обмеження на вчинення дій спрямованих на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків наявністю дієздатності у фізичних та юридичних осіб.

З дієздатністю юридичних осіб все відносно зрозуміло, а от щодо фізичних осіб стаття 30 Цивільного кодексу України [2] зазначає, що часткова дієздатність виникає у них з 14 років, неповну дієздатність фізична особа має у віці з чотирнадцяти до вісімнадцяти років, і тільки з 18 років особа набуває повну дієздатність.

Тобто згідно приписами законодавства України до досягнення чотирнадцятирічного віку громадяни України де-юре позбавлені права вчиняти електронні правочини. В якому віці діти де-факто починають вчиняти електронні правочини, зокрема реєстрацію на сайтах, встановлення та використання навчальних програм чи ігор зрозуміло всім, і це точно не 14 років, а значно молодше.

Дана ситуація має місце через «анонімність» і «принцип довіри» в мережі Інтернет, ідентифікація особи, якщо і відбувається то без можливос-

ті та необхідності реальної перевірки інформації про особу, зокрема її віку та відповідно дієздатності. Це в свою чергу є наслідком відсутності відповідальності за недостовірні чи неповні відомості, як для фізичної особи, яка не володіючи необхідним обсягом дієздатності вчиняє електронний правочин так і до іншої сторони чи сторін такого правочину. Внаслідок цього приватна інформація про осіб не має належного захисту, а неповнолітні особи мають змогу отримувати контент який їм заборонено до перегляду чи використання. Це питання потребує законодавчого врегулювання, для чого можливо використати зокрема міжнародний досвід.

Зокрема Сенатом США були прийняті Законопроекти Закон про безпеку дітей в Інтернеті (Kids Online Safety Act – KOSA ,або, як пропонують його ще назвати Закон про безпеку та конфіденційність дітей в Інтернеті (Kids Online Safety and Privacy Act – KOSPA) [3,4]. і Закон про захист конфіденційності дітей і підлітків в Інтернеті (Children’s and Teens Online Protection Act – COPPA2.0) [5].

Обидва законопроекти мають на меті створити базові вимоги для того, щоб соціальні медіа відповідали за безпеку дітей в Інтернеті. KOSA (KOSPA) поєднує в собі змінену версію COPPA 2.0 і Закон про безпеку дітей в Інтернеті (KOSA) [3].

Що наша держава може взяти для себе з даних нормативно правових актів:

США встановлює певну правосуб’єктність (дієздатність) дітей до 13 років в мережі Інтернет, наділяє їх певними правами, а на інших учасників покладає обов’язки по перевірці віку дитини та передбачає обов’язкову згоду батьків, або опікунів (verifiable parental consent – VPC), на доступ дітей до певного контенту (програмних можливостей) на ранніх стадіях взаємодії з контентом, що дозволяє батькам обмежити такий доступ. При чому батьки (опікуни) мають проходити ідентифікацію для надання такої згоди. Перевірена згода батьків (VPC) дозволяє притягти до відповідальності або батьків, або компанії поширювачів контенту (програмного забезпечення) до відповідальності.

Збільшення прав користувачів Інтернету в США відбувається в 13 років і діє до 16, а згодом продовжено до 17 років.

В США існує централізований механізм, за допомогою якого користувачі можуть вимагати від брокерів даних видалення їх особистої інформації, накладає обмеження на цільову рекламу та збір даних без згоди неповнолітніх користувачів 13–16 (17) років.

KOSPA вимагає, щоб платформи вмикали найсильніші налаштування конфіденційності за замовчуванням, змушували платформи запобігати та пом'якшувати певні небезпеки для неповнолітніх, надавали батькам і вихователям нові елементи керування, щоб допомогти захистити дітей, а також вимагали незалежних перевірок і досліджень соціальних платформ [3].

Для ідентифікації користувачів в мережі Інтернет в США використовується зокрема: відбитки пальців, зразки голосу, зображення обличчя.

Варто зазначити що нормативно-правові акти США з зазначених питань постійно оновлюються та еволюціонують разом з розвитком технологій.

Наше законодавство також має забезпечити механізм чіткого та прозорого регулювання ідентифікації особи та здійснення правочинів з використанням інформаційно-комунікаційних систем зокрема і фізичними особами, які не мають повної дієздатності, з метою захисту прав та охоронюваних законом інтересів таких осіб та їх батьків та невідвратною і адекватною відповідальності за порушення електронних правочинів.

Список використаних джерел:

1. Про електронну комерцію : Закон України від 03.09.2015 № 675-VIII : станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#Text>
(дата звернення: 21.10.2024)
2. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV : станом на 3 верес. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
(дата звернення: 21.10.2024).
3. Суперечливий захист. Чому законопроекти про безпеку дітей в інтернеті викликають суперечки. Інтернет Свобода. URL: <https://netfreedom.org.ua/article/superechlivij-zahist-chomu-zakonoproekti-pro-bezpeku-ditej-v-interneti-viklikayut-superechki> (дата звернення: 21.10.2024).
4. S.2326 – Children’s Online Privacy Protection Act of 1998 URL:<https://www.congress.gov/bill/105th-congress/senate-bill/2326/text> (date of access: 21.10.2024).
5. Senators Markey and Cassidy Reintroduce COPPA 2.0, Bipartisan Legislation to Protect Online Privacy of Children and Teens | U. S. Senator Ed Markey of Massachusetts. Home | Senator Edward Markey of Massachusetts. URL: <https://www.markey.senate.gov/news/press-releases/senators-markey-and->

cassidy-reintroduce-coppa-20-bipartisan-legislation-to-protect-online-privacy-of-children-and-teens (date of access: 21.10.2024).

Науковий керівник: Тимошенко М. О. доктор юридичних наук, доцент.

Альона ЗАДОРЖНА,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка 4 курсу, 6 групи
факультету юстиції

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ В УКРАЇНІ

Наразі ми спостерігаємо широке поширення мережі Інтернет по всьому світу. Згідно даним Statista, станом на 2024 рік, кількість користувачів цієї мережі становить 5,44 мільярда, тобто близько двох третин населення планети. [6.] У зв'язку з цим, набула активного розвитку електронна комерція. Всього за кілька років, вона стала невід'ємною частиною життя людей по всьому світу.

Поняття електронної комерції є досить новим для України. Все ще багато вітчизняних підприємців є прихильниками традиційних варіантів. Наука також дещо відстає в цьому напрямку, адже досі ще не сформовано конкретного визначення цього поняття та його особливостей. Проте є легітимне визначення електронної комерції. Воно передбачене в статті 3 ЗУ «Про електронну комерцію» Відповідно до даного визначення: «Електронна комерція – відносини, спрямовані на отримання прибутку, що виникають під час вчинення правочинів щодо набуття, зміни або припинення цивільних прав та обов'язків, здійснені дистанційно з використанням інформаційно-комунікаційних систем, внаслідок чого в учасників таких відносин виникають права та обов'язки майнового характеру.» [3.] Варто зазначити, що особа, яка пропонує такі товари та послуги, чи обіцяє виконати роботи, має бути офіційно зареєстрована як фізична особа-підприємець, або ж інший суб'єкт господарювання, який має право займатись електронною комерцією.

Наразі існують питання з розмежуванням досить схожих понять, а саме «електронної комерції», «електронної торгівлі» та «електронного

бізнесу». Варто зазначити, що вони не є тотожними. Поняття електронного бізнесу є більш широким, і охоплює собою електронну комерцію, тобто вона є його частиною. В свою чергу поняття електронної комерції є ширшим за електронну торгівлю, так як включає в собі не тільки відносини купівлі-продажу, а й виконання робіт, надання послуг, тощо. Тобто електронна торгівля є її складовою.

Е-комерція має багато переваг порівняно з традиційною, проте також має свої недоліки. Серед основних плюсів можемо зазначити більш широкий вибір товарів і послуг, можливість їх порівняти, а також економія часу на їх пошук. Підприємці мають змогу економити на складських приміщеннях, і показувати в мережі більший асортимент товарів, ніж це можливо зробити в стаціонарному магазині. Також можна добре зекономити на утриманні магазинів і персоналу.

Проте варто зазначити, що попри велику кількість переваг, існує ряд недоліків. Серед основних каталізуючих популяризацію е-комерції чинників є погані інфраструктура і логістика в Україні. Послуги доставки працюють не достатньо швидко, і тому деякі товари потрібно чекати досить довго. Також варто звернути увагу, що далеко не в кожному населеному пункті є відділення пошти, що заважає актуальності таких послуг у віддалених населених пунктах. Однією з значних проблем є відсутність кібербезпеки. Наразі мало підприємців можуть похизуватися гарно налаштованою системою безпеки даних, тому люди не дуже довіряють свою інформацію в мережі. Якби то не було, але все ж переваг е-комерції значно більше, тому вона набуває значного поширення в Україні, та за її межами. COVID-19 та війна пришвидшили ці процеси. Проте лишається проблемою недостатнє її правове регулювання, а також налагодження процесу оподаткування.

Основним нормативно-правовим актом, який регулює відносини електронної комерції є ЗУ «Про електронну комерцію» [3.]. Ним передбачено основні поняття в цій сфері, основні принципи правового регулювання, учасники та порядок вчинення таких правочинів. Принципи, передбачені статтею 5 даного Закону, фактично і є підґрунтям правового регулювання е-комерції в Україні. Серед основних з них є: свобода провадження підприємницької діяльності з використанням інформаційно-комунікаційних систем; свобода вибору контрагента, електронних засобів, видів та форм діяльності; тощо.[3.]

Також, деякі елементи регулювання е-комерції передбачені й іншими нормативно-правовими актами, такими як ГК України, ЦК України,

ЗУ «Про захист прав споживачів» та інші. Але ними не передбачена специфіка саме е-комерції. Так, ЦК України [5.] розкриває питання дійсності електронної форми договору, вимог до такої форми, тощо. ЗУ «Про рекламу» [4.] регулює питання, щодо розміщення реклами з використанням електровз'язку. ЗУ «Про електронні довірчі послуги» [2.] визначає засоби та схеми електронної ідентифікації, необхідні під час укладення електронного правочину, визначає юридичне значення електронного підпису в порівнянні з власноручним підписом, тощо. Проте жоден з цих актів не охоплює особливості саме електронної комерції, хоча й зачіпає певні аспекти її правового регулювання.

Україна взяла на себе міжнародні зобов'язання, тому нам є на що рівнятися. Наприклад, Директива ЄС «Про електронну комерцію» [1.] є основним документом який регулює діяльність електронної комерції в ЄС. Вона спрямована на забезпечення вільного руху інформаційних послуг, захисту споживачів а також розвиток електронного бізнесу. Україна поступово адаптує своє законодавство до норм ЄС. Проте, багато норм, викладених в Директиві, імplementовані в наше законодавство неповно, деякі питання взагалі не врегульовані. Основні вимоги були дотримані і імplementовані. Однак деякі аспекти, як-от відповідальність онлайн-посередників та адаптація законодавства до GDPR, ще потребують доопрацювання.

Також досить проблематичним є процес оподаткування суб'єктів е-комерції. Податковий кодекс є основним нормативно-правовим актом, який регулює відносини у сфері справляння податків і зборів. Проте ним не передбачено механізму стягнення податків в сфері е-комерції. Однією з причин є те, що немає чіткого порядку оподаткування суб'єктів у цій сфері, і законодавство більше уваги приділяє регулюванню традиційного бізнесу, залишаючи поза увагою суттєву кількість суб'єктів е-комерції. Також не слід забувати про тіньовий ринок, який функціонує нелегально, без офіційної реєстрації суб'єкта господарювання. Таких суб'єктів важко відслідкувати, і їх діяльність є «сліпою зоною» для податкової. ЗУ «Про електронну комерцію» передбачає, що продавцями у сфері електронної комерції можуть бути виключно суб'єкти господарювання, проте не рідно продавцями виступають особи, які не зареєстровані як підприємці. Відповідно, складно оцінити доходи, які вони отримують зі своєї діяльності, і вони не сплачують належним чином податки. [3.]

Щодо юридичних осіб – резидентів України, то вони в безготівковій формі здійснюють всі транзакції з грошовими коштами. І держава може чітко відстежити джерела походження коштів, а також визначити підстави проведення таких транзакцій, і відповідно також дізнатися, чи особа ухилилася від сплати податків, чи сплатила їх у повному обсязі. Щодо юридичних осіб – нерезидентів у сфері електронної комерції, то раніше обов’язковим було постійне представництво в Україні. Наразі, їх присутність в країні де вони проводять свою діяльність не є обов’язковою. Так як зважаючи на стрімкий розвиток інформаційного світового простору, який дає можливість надання нерезидентам послуг в електронному вигляді у певних юрисдикціях, їх присутність стала не обов’язковою. У Податковий кодекс вносились зміни, з метою введення поняття електронних послуг, їх видів, тощо. Проте це так і не виправило проблеми в системі стягнення податків з суб’єктів е-комерції.

Отож, розвиток е-комерції є важливим етапом у становленні економіки України. Пропри свої недоліки, вона має ряд переваг, які роблять її привабливою для споживачів і суб’єктів господарювання. Проте розвиток е-комерції значно випереджає її правове регулювання. У вітчизняному законодавстві не визначено усіх важливих умов електронного договору, також є недостатнім правове регулювання захисту інформації, в тому числі особистих даних споживачів. Питання захисту прав споживачів, а також загалом процес здійснення електронної комерції має бути більш врегульованими. Також існує велика прогалина в сфері оподаткування діяльності осіб, які не зареєстровані як суб’єкти господарювання, але ведуть таку діяльність. Тому, законодавець має переглянути нормативно-правову базу регулювання е-комерції, та доповнити її положеннями, які б регулювали вищезазначені питання. Також, окремої уваги заслуговує процес оподаткування осіб, що ведуть електронний бізнес, та запровадження дієвої схеми обліку їх доходів.

Список використаних джерел:

1. Директива 2000/31/ЄС Європейського парламенту та Ради «Про деякі правові аспекти інформаційних послуг, зокрема, електронної комерції, на внутрішньому ринку» («Директива про електронну комерцію») (укр/рос) : Директива Європ. Союзу від 08.06.2000 р. №2000/31/ЄС. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_224#Text (дата звернення: 29.09.2024).

2. Про електронні довірчі послуги : Закон України від 05.10.2017 р. №2155-VIII : станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text> (дата звернення: 29.09.2024).
3. Про електронну комерцію : Закон України від 03.09.2015 р. №675-VIII : станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#Text> (дата звернення: 29.09.2024).
4. Про рекламу : Закон України від 03.07.1996 р. №270/96-ВР : станом на 27 квіт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/270/96-вр#Text> (дата звернення: 29.09.2024).
5. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 р. №435-IV : станом на 3 верес. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 29.09.2024).
6. Petrosyan A. Topic: Internet usage worldwide. Statista. URL: <https://www.statista.com/topics/1145/internet-usage-worldwide/#topicOverview> (date of access: 29.09.2024).

Науковий керівник: Голіна Олена Володимирівна, кандидатка юридичних наук, асистентка кафедри господарського права НІОУ ім. Ярослава Мудрого.

Єлизавета МАТВІЙЧУК,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка 4 курсу, 23 групи
факультет прокуратури

АКТУАЛЬНІ ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА В ГОСПОДАРСЬКИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ

У сучасних умовах розвитку ринкових відносин в Україні господарське законодавство відіграє важливу роль у регулюванні правових відносин між суб'єктами господарювання. Належне правове регулювання є ключовим фактором для забезпечення стабільності та передбачуваності економічних процесів, що в свою чергу сприяє залученню інвестицій, розвитку підприємництва та економіки в цілому. Однак чинне законодавство України потребує вдосконалення з огляду на нові виклики та умови, що виникають внаслідок глобалізації, економічної кризи, розвитку цифрових технологій тощо.

Однією з основних проблем українського господарського законодавства є його фрагментарність та несистемність. Зміни до законів вносяться нерідко поспіхом, без належного аналізу їх впливу на загальну правову систему, що призводить до правової невизначеності та суперечностей між окремими нормативно-правовими актами. Зокрема, це стосується таких сфер, як корпоративне управління, інвестування, антимонопольне регулювання та банкрутство. Наприклад, в Україні існує проблема правової невизначеності у сфері банкрутства підприємств, що знижує ефективність захисту прав кредиторів та ускладнює процес відновлення платоспроможності боржників [1, с. 12].

Також викликає занепокоєння недостатня правова визначеність у сфері інвестиційної діяльності. Інвестори часто стикаються з нестабільністю законодавства та непередбачуваністю судової практики, що створює ризики для здійснення інвестиційної діяльності. Дане питання потребує невідкладного вирішення з метою поліпшення інвестиційного клімату в Україні.

Для вирішення вищезазначених проблем необхідно провести комплексні реформи господарського законодавства з урахуванням новітніх тенденцій розвитку економіки та права. Одним із першочергових кроків є створення єдиної концепції господарського законодавства, яка б враховувала особливості сучасних правовідносин та забезпечувала системність правового регулювання. Слід також звернути увагу на гармонізацію українського законодавства із нормами Європейського Союзу, що сприятиме інтеграції України до європейського економічного простору [2, с. 77].

Важливим напрямком удосконалення є впровадження цифрових технологій у господарські правовідносини. Зокрема, необхідно законодавчо врегулювати питання використання електронних договорів, смарт-контрактів та інших інструментів, що забезпечують цифрову трансформацію економіки, що дозволить спростити та прискорити процеси укладення договорів, а також підвищити їхню надійність та захист [3, с. 34].

Окрім цього, важливим є вдосконалення законодавства у сфері корпоративного управління. Запровадження більш прозорих та ефективних механізмів контролю за діяльністю акціонерних товариств та інших господарських суб'єктів сприятиме підвищенню відповідальності керівництва та захисту прав акціонерів. Наприклад, удосконалення механізмів захисту міноритарних акціонерів може сприяти розвитку фондового ринку та залученню додаткових інвестицій [4, с. 102].

Зважаючи на викладене вище, можна запропонувати такі заходи для удосконалення господарського законодавства України: необхідно створити єдиний Кодекс господарського права, який би врегулював всі основні аспекти правовідносин між суб'єктами господарювання; законодавчі ініціативи мають бути спрямовані на приведення українських норм у відповідність до вимог ЄС, особливо у сферах антимонопольного регулювання, корпоративного управління та захисту інвесторів [5, с. 19]. Крім того, потрібно створити законодавчу базу для впровадження електронних договорів та інших інструментів цифрової економіки, що сприятиме розвитку сучасних бізнес-практик та забезпечить правову визначеність у нових умовах. Також, з метою підвищення ефективності захисту прав суб'єктів господарювання, необхідно забезпечити стабільність судової практики та підвищити рівень кваліфікації суддів, що розглядають економічні спори [6, с. 45].

Таким чином, удосконалення українського законодавства в сфері господарських правовідносин є важливою умовою для створення сприятливого бізнес-клімату, підвищення економічної активності та інтеграції України в глобальну економіку. Проведення системних реформ у цій галузі дозволить зменшити правову невизначеність, підвищити ефективність функціонування господарських суб'єктів та забезпечити належний захист прав інвесторів та інших учасників господарських відносин.

Список використаних джерел:

1. Підприємницьке право України: сучасний стан та перспективи розвитку / за ред. О. В. Задорожнього. – К.: Юрінком Інтер, 2019. – 240 с.
2. Базовий аналіз господарського законодавства України та європейських країн // Юридична наука. – 2020. – № 3. – С. 75–78.
3. Петренко І. В. Використання смарт-контрактів у підприємницьких правовідносинах. – Львів: ЛНУ, 2021. – 112 с.
4. Корпоративне управління та захист прав акціонерів в Україні / О. М. Третьяк. – К.: НВП «Юридична практика», 2022. – 256 с.
5. Гармонізація законодавства України з правом ЄС у сфері господарського права / О. В. Литвин. – К.: Інститут економіки, 2018. – 180 с.
6. Реформи в сфері господарських правовідносин в Україні: проблеми та перспективи / за ред. І. В. Коваленко. – Харків: Право, 2021. – 300 с.

Науковий керівник: Остапенко Юлія Ігорівна, асистентка, докторка юридичних наук.

Наталія КОРОБЦОВА,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
кандидатка юридичних наук, доцентка
кафедри цивільного права

ДОПОМІЖНІ РЕПРОДУКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК МЕТОД СТВОРЕННЯ ДІТЕЙ ІЗ ФІЗИЧНИМИ ВАДАМИ: ЕТИКО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ

Використання допоміжних репродуктивних технологій (далі – ДРТ) як в Україні так і у світі вже доволі давно не є новою медичною технологією, методом лікування для отримання дитини. Методики лікування ДРТ використовуються лише за наявності медичних показань, які свідчать про неможливість мати дитину природнім шляхом.

В Україні на сьогодні існує доволі лояльне законодавство в цій сфері при одночасному лише фрагментарному регулюванні багатьох питань, в тому числі й етичних. Лояльність українського законодавства та цілком помірні ціни роблять нашу країну привабливою в сфері в'їзного медичного туризму для іноземців, які бажають мати дитину за допомогою ДРТ. А наявність законодавчої заборони на певні методи ДРТ в окремих країнах тільки збільшує кількість охочих отримати дитину за допомогою окреслених медичних технологій.

Декілька слів щодо законодавчого регулювання ДРТ в Україні. Незважаючи на непоодинокі законодавчі ініціативи, в Україні на сьогодні немає спеціального закону, який би комплексно та повно регулював відносини в сфері ДРТ. Наказом Міністерства охорони здоров'я України від 09.09.2013 р. № 787 затверджений Порядок застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні [1], який по суті є основним актом в даній сфері відносин. Однак даний акт містить багато прогалин та не врегульованих питань, в тому числі й етичного характеру.

Важко не погодитися із думкою, що «ДРТ є по суті окремою біологічною проблемою сучасності, оскільки не можна надати єдино правильну відповідь щодо добра чи шкоди, які можуть наступити внаслідок використання цього нового знання» [2, с. 143]. З використання ДРТ виникає багато проблем етичного характеру, серед яких окремої уваги заслуговує створення дітей із фізичними вадами. При цьому мова йде саме

про *цілеспрямоване* створення таких людей, а не випадковість, яку можливо було б «пов'язати» з певними ризиками при проведенні даної медичної процедури.

На перший погляд здається нелогічним мати бажання отримати дитину з певними фізичними вадами. Більшість потенційних батьків навпаки – піддаються спокусі, завдяки редагуванню генів під час проведення ДРТ, отримати «ідеальну», «дизайнерську» дитину певної статі, яка не тільки не буде мати фізичних вад, але й буде стійкою до різного роду захворювань.

Натомість окремі подружні пари виявляють бажання мати глухих або сліпих дітей, оскільки самі мають відповідні вади. І тут постає питання: чи можливо з точки зору моралі, біоетики *свідомо* створювати дітей з вадами для відповідних батьків? Чи не буде в такому випадку порушень прав дитини, в тому числі й права на здоров'я? І чи не є при цьому бажання батьків отримати дитину «собі подібну» проявом їхнього «егоїзму» та «злочином» з боку закладу охорони здоров'я по її створенню?

Відповідь на всі ці питання криється у «визначенні грані фізичної нормальності людини» [2, с. 152]. Чи можна вважати «нормою», «певним стандартом фізичної нормальності» те, чому відповідає більшість людей, а певна категорія цього позбавлена?

Зарубіжне суспільство виробило різне ставлення до фізичних вад. Так, сліпота не дає можливості людині жити повноцінним життям на відміну від глухоти, яка не впливає на «нормальність» життя, знижуючи його якість [2, с. 152]. З цих позицій глухота не визнається фізичною вадою, а глухі батьки цілком мають право на передімплантаційну генетичну діагностику з метою створення глухих дітей. Прибічники можливості цілеспрямованого створення таких дітей не бачать в цьому а ні жодних порушень норм моралі, а ні прав таких дітей, вважаючи, що мова жестів зробить таку дитину «більш візуально та тактильно чуттєвою» [2, с. 152]. А це, в свою чергу, розкриє для неї додаткові можливості, яких позбавлені звичайні люди. В підтримку цієї позиції прибічники зазначають, що «глухота розуміється як проста відмінність та має цінність за свою культурну ідентичність... тому іноді морально допустимо створювати глухих дітей» [3].

При цьому проблема, яка постає при відповіді на питання щодо можливості створення дітей з певними вадами, – неможливість з'ясувати думку дитини щодо бажання мати відповідні вади. Питання її долі ви-

рішуються батьками разом із лікарями, а це, на нашу думку, є несправедливим та неетичним по відношенню до майбутньої дитини.

Отже, як на це, так і на багато інших питань етико-правового характеру в сфері ДРТ повинно надати відповідь законодавство, необхідність оновлення якого в цій сфері на сьогодні є очевидним.

Список використаних джерел:

1. Порядок застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні від 09.09.2013 р. № 787: Наказ Міністерства охорони здоров'я України / Міністерство охорони здоров'я України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1697-13#Text> (дата звернення: 25.10.2024).
2. Триньова Я. О. Сурогатне материнство: те, що ви хотіли знати, але не було у кого запитати (настільна книга практикуючого адвоката, лікаря, сурмами, генетичних батьків та правоохоронця). Київ : Норма права, 2021. 356 с.
3. Jacqueline Mae Wallis. Is it ever morally permissible to select for deafness in one's child? URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC7040060/#:~:text=Selection%20for%20deafness%2C%20with%20deafness,for%20deafness%20in%20one's%20child> (дата звернення: 25.10.2024).

Катерина ШАПОВАЛОВА,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка 4 курсу, 24 групи
факультету прокуратури

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИХ ПОСЛУГ В РАМКАХ СОТ

У сучасному світі телекомунікації є одним з найбільш динамічних секторів економіки, який активно розвивається на глобальному рівні. Інтеграція до Світової організації торгівлі (далі – СОТ) сприяє розвитку міжнародного правового регулювання телекомунікаційних послуг, що, у свою чергу, допомагає країнам інтегруватися у світову економіку та забезпечувати конкурентоспроможність у цифровій галузі [1, с. 23]. Проте,

така інтеграція вимагає дотримання певних міжнародних норм і правил. Дана доповідь присвячена аналізу правових аспектів регулювання телекомунікаційних послуг в рамках СОР, а також визначенню можливих напрямів удосконалення національного законодавства у цій сфері.

Правова база СОР для регулювання торгівлі телекомунікаційними послугами базується на Генеральній угоді про торгівлю послугами (далі – ГАТС). Дана угода є основою для регулювання доступу іноземних компаній до ринків телекомунікаційних послуг країн-членів СОР. Відповідно до ГАТС, країни-члени мають право надавати доступ до свого ринку телекомунікацій на умовах, що не дискримінують іноземні компанії, за винятком випадків, коли національне законодавство передбачає обмеження у стратегічних сферах [2, с. 7].

Слід зазначити, що ГАТС встановлює принцип недискримінації, що означає рівне ставлення до всіх учасників ринку, як національних, так і іноземних. Такий підхід сприяє залученню іноземних інвестицій та створенню умов для підвищення конкуренції у сфері телекомунікацій. Водночас деякі країни використовують винятки з цього принципу для захисту стратегічних інтересів, зокрема в контексті захисту державної безпеки [3, с. 18].

З моменту приєднання України до СОР у 2008 році, країна зобов'язалась дотримуватись принципів і норм ГАТС, адаптувати національне законодавство до міжнародних стандартів. На даний час існує потреба у вдосконаленні законодавства у зв'язку зі швидким розвитком технологій та появою нових видів телекомунікаційних послуг.

Серед прикладів відповідності міжнародним стандартам можна навести положення українського законодавства щодо рівних умов для всіх учасників ринку. Проте, з практичної точки зору, в Україні все ще існують проблеми з забезпеченням реальної конкуренції у телекомунікаційному секторі, зокрема у контексті монополії певних операторів на ринку мобільного зв'язку [5, с. 41].

Для України особливо важливим є досвід Європейського Союзу, де активно розвивається єдиний цифровий ринок і впроваджуються нормативні акти, спрямовані на забезпечення конкуренції та захисту прав споживачів у сфері телекомунікацій [6, с. 27]. Такі країни, як Німеччина та Франція, активно залучають іноземні інвестиції, створюючи сприятливі умови для іноземних компаній на телекомунікаційному ринку. Використання аналогічних підходів може підвищити інвестиційну привабливість українського ринку та сприяти розвитку галузі.

Іншим важливим прикладом є США, де національне регулювання телекомунікаційних послуг значною мірою базується на принципі технологічної нейтральності. Це означає, що держава не віддає переваги жодній технології, що дозволяє створити конкурентоспроможне середовище для різних типів телекомунікаційних операторів. Такий підхід також може бути корисним для України в умовах переходу до нових технологій, таких як 5G, оскільки він дозволяє уникнути монополізації певних сегментів ринку.

Основними проблемами, що стоять перед Україною у сфері телекомунікаційного регулювання, є відсутність чіткої стратегії розвитку галузі, недостатній рівень конкуренції та висока вартість послуг у порівнянні з іншими країнами. Крім того, існує потреба у вдосконаленні правового регулювання захисту прав споживачів, зокрема в частині прозорості тарифів та забезпечення якості послуг.

Пропозиції щодо вдосконалення законодавства включають в себе введення більш жорстких правил контролю за монополіями у сфері телекомунікацій, що дозволить створити більш сприятливі умови для нових операторів і знизити вартість послуг для кінцевих споживачів. Адаптація законодавства до сучасних технологічних умов для стимулювання впровадження нових телекомунікаційних технологій може позитивно позначитися на якості послуг. Запровадження більш прозорих процедур тарифоутворення та нагляду за якістю послуг, що дозволить підвищити довіру споживачів до операторів.

Правове регулювання телекомунікаційних послуг у рамках СОТ відкриває для України значні перспективи у сфері міжнародного співробітництва та розвитку ринку телекомунікацій. Проте для досягнення високих стандартів якості та забезпечення конкуренції на ринку необхідне вдосконалення національного законодавства. Успішна інтеграція з міжнародними стандартами дозволить Україні розвинути телекомунікаційну галузь та забезпечити її сталий розвиток в умовах глобалізації.

Список використаних джерел:

1. Гладун, І. В. Міжнародне регулювання телекомунікаційних послуг: правовий аспект. – Київ: Юрінком Інтер, 2020. – 344 с.
2. Генеральна угода про торгівлю послугами (ГАТС). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_017#Text
3. Макаренко, Л. В. Міжнародна економіка. – Харків: ХНУ, 2018. – 289 с.

4. Ковальчук, Т. А. Правове забезпечення ринку телекомунікаційних послуг в Україні. – Львів: Львівський нац. ун-т, 2021. – 305 с.
5. Офіційна веб-сторінка Світової організації торгівлі. URL: www.wto.org
6. Європейська комісія. Стратегія розвитку єдиного цифрового ринку. URL: <https://eufordigital.eu/uk/discover-eu/eu-digital-strategy/>

Науковий керівник: Остапенко Юлія Ігорівна докторка юридичних наук, доцентка, асистентка кафедри господарського права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Дмитро ЧАЛИЙ,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студент 4 курсу, 24 групи
факультет прокуратури

ПРОБЛЕМИ ГАРМОНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО ГОСПОДАРСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА ТА ПРАВА КРАЇН ЄС

21 березня 2014 року наша країна підписала угоду про асоціацію з ЄС. Такий крок відкрив для нас можливість інтеграції до європейських політичних, економічних, соціальних та правових інститутів. Проте такі можливості пов'язані з певними обов'язками які ми маємо виконати перед вступом в ЄС. В свої роботі я хочу обговорити проблему гармонізації українського господарського законодавства та права країн ЄС.

Українське законодавства перенесло багато змін, так як історично склалося, що наша країна, нажаль, знаходилась великий час під окупацією іноземних держав. 24 серпня 1991 року після проголошення незалежності наша країна отримала свободу, але досі знаходилась у кайданах радянського права, яке вже на той час було неефективне. Така проблема і досі існує в нашій правовій системі. В той час як українське законодавство базується на змішаній системі права, яка поєднує елементи романо-германського та пострадянських правових традицій. Водночас право ЄС базується на принципах загального європейського права, яке значно відрізняється від пострадянського законодавства. Це створює труднощі

в адаптації українського законодавства до норм ЄС, особливо у питаннях, що стосуються регулювання ринку, антимонопольного права та захисту прав споживачів.

Наша правова система має такі слабкі місця як: захист прав інвесторів та бізнесу(українські підприємства часто стикаються з правовими проблемами, пов'язаними з відсутністю стабільності у законодавстві та захисту прав інвесторів), економічні виклики(станданти ЄС щодо екології, енергетики або сільського господарства вимагають інвестицій у модернізацію підприємств, що може бути складним для українського бізнесу), секторальна гармонізація(відсутня гармонізація в окремих секторах економіки, таких як транспорт, енергетика, телекомунікації, аграрний сектор) та відсутність системи яка на практиці може ефективно регулювати використання прав інтелектуальної власності.

Нині господарське законодавство України не можна назвати досконалим. Не вперше виноситься питання доцільності Господарського кодексу як єдиного, кодифікованого нормативно-правового акту. Однією з проблем є також застарілий підхід до визначення основних правових явищ та велика кількість нормативно-правових актів або їх відсутність, що створює колізії та прогалини.

Головним питанням є те, як саме має проводитися гармонізація нашого законодавства. Відповідно до Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, сторони розвивають та зміцнюють співробітництво з питань політики у сфері промисловості та підприємництва і таким чином покращують умови для підприємницької діяльності всіх суб'єктів господарювання з особливою увагою до малих та середніх підприємств (МСП). Поглиблене співробітництво має покращити адміністративну структуру та нормативно-правову базу для українських і європейських суб'єктів господарювання в Україні та ЄС, повинно ґрунтуватися на політиці ЄС щодо розвитку малого і середнього підприємництва та промисловості з урахуванням визнаних на міжнародному рівні принципів і практики у цих сферах [1, с. 118].

Як слушно зазнавав Замрига А. В з цього можна зробити висновок, що головним принципом є співробітництво. Підтвердження цьому можна знайти в такому нормативно-правовому акті як УГОДА ПРО АСОЦІАЦІЮ між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Євро-

пейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. В статті 1 цієї угоди йдеться про те, що цілями асоціації є посилення співробітництва у сфері юстиції, свободи та безпеки з метою забезпечення верховенства права та поваги до прав людини і основоположних свобод[2].

Головною метою такого співробітництва є:

1) Створення єдиного економічного простору. Інтеграція економіки України в єдиний економічний простір ЄС є однією з головних цілей співробітництва. Це означає вільний доступ українських товарів, послуг, капіталу та робочої сили на ринок ЄС, а також можливість європейських компаній працювати в Україні на рівних умовах;

2) Захист прав інвесторів та бізнесу. Співробітництво спрямоване на підвищення рівня захисту прав інвесторів, зокрема через впровадження прозорих і стабільних правових норм. Це є важливим кроком для підвищення довіри іноземних інвесторів до українського ринку.;

3) Впровадження європейських стандартів та практик. Європейський Союз висуває високі стандарти у сфері охорони праці, екології, якості продукції, корпоративного управління;

4) Захист конкуренції та боротьба з монополіями;

5) Захист прав інтелектуальної власності;

6) сприяння розширенню контактів між приватними підприємствами України та ЄС, між цими підприємствами й органами влади України та ЄС;

7) підтримка вжиття заходів щодо стимулювання експорту в Україні.

Висновки. Співробітництво в сфері господарського права між Україною та ЄС має на меті не тільки економічну інтеграцію, але й також покращення інституційних і правових умов для розвитку бізнесу. Гармонізація українського законодавства з європейськими нормами є одним з найважливіших кроків до європейської інтеграції України, що сприятиме зміцненню економіки та створенню сприятливих умов для бізнесу та інвестицій.

Список використаних джерел:

1. Замрига А. В. ГАРМОНІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА ТА КОМЕРЦІЙНОГО ПРАВА КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ. Науковий вісник Ужгородського національного університету, 2017.С. 118

2. УГОДА ПРО АСОЦІАЦІЮ між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Ст. 1.

Науковий керівник: асистентка, докторка юридичних наук кафедри господарського права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Остапенко Ю. І.

Олександра ЯКИМЧУК,

Державний податковий університет
студентка 4 курсу, групи ПБ-21–4

Навчально-наукового інституту права

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ШЛЮБНОГО ДОГОВОРУ В УКРАЇНІ ТА КРАЇНАХ ЄС

Україна, будучи на шляху вступу до ЄС, активно переймає правовий досвід регулювання різних галузей права, в тому числі сімейного. В країнах Європи інститут шлюбного договору успішно функціонує ще з давніх часів. К. А. Казарян у своїй роботі вказує, що ще «за часів Стародавнього Риму між громадянами Риму та іноземцями виникали відносини подружжя на підставі укладення шлюбу певної форми – *usus*, – порядок укладення якого не відрізнявся особливою урочистістю, та є подібним до фактичного шлюбу сьогодення. За часів римського права існували договірні відносини між чоловіком та дружиною з приводу майна, які можна вважати засадами розвитку подальших договірних шлюбних відносин у формі шлюбного договору» [1, с. 91].

Сьогодні питання шлюбного договору активно обговорюється вітчизняними науковцями. Відсутність поняття шлюбного договору у радянський період можна пояснити наявністю заборони щодо приватної форми власності, сімейні відносини регламентувалися суто імперативними положеннями нормативно-правових актів.

Взагалі точкою відліку для розвитку в Україні інституту шлюбного договору слід вважати прийняття постанови Кабінету Міністрів України від 16 червня 1993 року №457, якою було затверджено «Порядок укладання шлюбного контракту» (втратила чинність 1 січня 2004 року) [2].

Проте, зміст цієї постанови суперечив положенням Кодексу про шлюб та сім'ю, який був чинним на момент її прийняття, внаслідок чого утворювались колізії у правовому регулюванні. Такі суперечності були усунуті з прийняттям Сімейного кодексу України у 2002 році [3].

Положення Сімейного кодексу не надають визначення поняття шлюбного договору, що ускладнює його розуміння. І. Жилінкова, наприклад, зазначає, що: «шлюбний договір може розглядатися як згода осіб, які беруть шлюб або перебувають у шлюбі, якою встановлюються майнові права і обов'язки подружжя в шлюбі та у разі його розірвання» [4, с. 90].

Слід взяти до уваги і думку О. Ульяненко, у роботі якої шлюбний договір визначено як «угоду (правочин) фізичних осіб різної статі, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, чи угоду подружжя, що визначає майнові права та обов'язки подружжя в період шлюбу, зокрема, порядок поділу майна на спільне і роздільне, порядок його використання, відчуження, розподіл доходів і витрат, а також їх майнові права та обов'язки як батьків у шлюбі і (чи) у випадку його розірвання». [5, с. 261]

Щодо особливостей змісту такого договору, то положення ст. 93 Сімейного кодексу встановлюють, що шлюбний договір:

- регулює майнові відносини між подружжям, визначає їхні майнові права та обов'язки;
- визначає майнові права та обов'язки подружжя як батьків;
- не може регулювати особисті відносини подружжя, а також особисті відносини між ними та дітьми;
- не може зменшувати обсягу прав дитини, які встановлені Сімейним кодексом, а також ставити одного з подружжя у надзвичайно невігідне матеріальне становище;
- не може передавати у власність одному з подружжя нерухоме майно та інше майно, право на яке підлягає державній реєстрації [3].

Л. Радченко наголошує на важливості належного оформлення шлюбу згідно із чинним законодавством, оскільки це є передумовою функціонування і самого шлюбного договору [6, с.38].

Німецьке законодавство, на відміну від українського, встановлює презумпцію особистої власності кожного з подружжя, в той час як питання встановлення спільної сумісної власності має обумовлюватись саме положеннями шлюбного договору (§ 1363–1364 Німецького цивільного кодексу) [7, с. 346].

Питанням для обговорення серед правників є можливість укладення шлюбного договору через представника. Зокрема, німецьким законодавством передбачено таку можливість, оскільки такий договір зосереджується лише на майнових питаннях. Це пояснюється тим, що в Німеччині інститут шлюбного договору вважається частиною цивільного права, тоді як в Україні укладення такого договору більшою мірою регулюється сімейним законодавством, тому важливою є особиста присутність осіб, які мають намір його укласти.

Цікавим є і питання можливості укладення шлюбного договору особами, що не досягли повноліття. Наприклад, Французький цивільний кодекс передбачає, що неповнолітня особа має право на укладення шлюбного договору за умов наявності дозволу батьків чи інших законних представників. Крім того, за французьким законодавством, шлюбний договір повинен укладатися перед реєстрацією шлюбу.

Німецьке та французьке законодавство дозволяє у шлюбному договорі врегулювати питання, до кого з подружжя переходитиме частина майна, у разі вчинення одним з подружжя зради чи появи алкогольної або наркотичної залежності.

Слід зазначити, що за законодавство Швеції встановлює, що шлюбний договір повинен бути підписаний не лише подружжям, а ще й двома свідками. При цьому в Україні присутність свідків є добровільною, та швидше традиційною. Шлюбний договір регулює правовий режим майна та здійснення управління ним. Крім того, його потрібно зареєструвати в реєстрі шляхом звернення до окружного суду. Допустимими є зміни та розірвання договору.

Подібні правила укладення шлюбного договору існують у Данії та Швейцарії, проте у цих країнах він є складовою свідоцтва про шлюб. У Швейцарії обов'язковою є згода кожного з подружжя щодо розпорядження майном, що є спільною власністю.

Для Нідерландів характерна особлива форма шлюбного договору – Амстердамський пакт. Для цього договору характерне встановлення режиму особистої кожного з подружжя, проте кожного року надлишки доходів обох сторін після проведення розрахунку витрат на спільне господарство ділиться навпіл [8, с.83].

Процес посвідчення шлюбного договору у Франції до реєстрації шлюбу, внесення змін до нього та його посвідчення після реєстрації шлюбу має певні особливості. При посвідченні шлюбного договору

до реєстрації, нотаріус повинен надати подружжю консультації, запропонувати проєкт письмового договору з метою попереднього ознайомлення, а потім після спілкування зі сторонами, записати остаточну його редакцію, попередньо узгодивши її з подружжям. Тож у Франції нотаріус не пропонує шаблон договору, натомість особи складають його самостійно [9, с. 84].

Дискусійним у юридичній літературі залишається питання, що стосується можливості укладення шлюбного договору через представника. З цього приводу І. Жилінкова зазначає, що шлюбний договір не може бути укладений ані за участю законного представника, ані за довіреністю [10, с. 14].

Зважаючи на викладене, можемо підсумувати, що інститут шлюбного договору в Україні та країнах ЄС має спільні та відмінні риси, зважаючи на наявність особливостей національної правової системи. Для удосконалення правового регулювання питання укладення та функціонування шлюбного договору Україні слід переймати позитивний досвід інших держав та здійснювати послідовну імплементацію відповідних положень до українського законодавства.

Список використаних джерел:

1. Казарян К. А. Шлюбний договір у міжнародному приватному праві: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2016. 199 с.
2. Про порядок укладання шлюбного контракту: постанова Кабінету Міністрів України від 16.06.1993 №457. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/457-93-%D0%BF#Text> (дата звернення: 23.10.2024).
3. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 №2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 23.10.2024).
4. Жилінкова І. В. Особливості законодавчих конструкцій сімейно правових договорів. *Проблеми цивільного права*. 2011. № 1 (64). С. 85–94.
5. Ульяновко О. О. Шлюбний контракт – основа вільного вибору. *Підприємство, господарство та право*. 2003. № 7. С. 259–262.
6. Радченко Л. Шлюбний договір в іноземних правопорядках: окремі заходи правового регулювання. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 9. С. 38–41.
7. Verlag C. H. Beck. Bürgerliches Gesetzbuch mit Eifuhrugsgesetz, Beurkundungsgesetz, AGB-Gesetz. Deutscher Taschenbuch Verlag. Munchen, 1996. S. 550–551.

8. Соболев В. П. Шлюбний договір: зарубіжний досвід і перспективи його запозичення в законодавство України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 6. С. 82–84.
9. Фурса Є. Є. Шлюбний договір: досвід Франції, Данії та Мексики та його значення на діяльність консула з його посвідчення. *Scientific collection «Interconf»*. 2022. № 119. С. 83–92.
10. Бобокал О. М., Кучак О. Є. Проблеми шлюбного договору за національним законодавством в умовах євроінтеграційних процесів. *Гармонізація законодавства України з правом Європейського Союзу : зб. тез доповідей III Всеукраїнської наукової конференції, присвяченої 60-річчю Хмельницького національного університету*. Хмельницький : ХНУ, 2022. С. 13–16.

Науковий керівник: Самілик Людмила Олексіївна, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права та процесу.

Ілля ЯЩЕНКО,

Державний податковий університет

Студент 4 курсу, групи ПБ-21–5

Навчально – науковий інститут права

ОСОБЛИВОСТІ РЕГУЛЮВАННЯ СІМЕЙНИХ ВІДНОСИН В УМОВА ВОЄННОГО СТАНУ

Сімейне право є однією з найбільш стабільних галузей права, однак у період воєнного стану виникає необхідність у певних змінах, пов'язаних з особливостями функціонування державних інститутів, а також соціально-економічними умовами. Воєнний стан, як надзвичайний правовий режим, впливає на всі сфери життя, включно з сімейними відносинами, які потребують окремого правового регулювання в умовах підвищеної нестабільності.

Одним з основних засобів регулювання сімейних відносин є правові норми. Законодавство визначає права та обов'язки членів сім'ї, порядок розлучення та вирішення спорів. Важливою складовою є захист прав дітей та створення умов для їх гармонійного розвитку.

Сімейні відносини підпадають під регулювання Закону про сім'ю та інших відповідних правових актів. За своєю природою вони є части-

ною цивільного права, оскільки відповідають критеріям цивільних відносин, визначеним у статті 1 Цивільного кодексу України. Це включає особисті та майнові відносини, що базуються на рівності перед законом, вільному волевиявленні, та майновій самостійності учасників. Одним з основних завдань законодавства про сім'ю є встановлення принципів шлюбу, визначення прав і обов'язків подружжя, батьків, дітей та інших членів сім'ї [3, с. 28–31].

Воєнний стан передбачає обмеження певних прав громадян з метою забезпечення національної безпеки та обороноздатності країни. Це безпосередньо впливає на регулювання сімейних відносин, оскільки окремі правові інститути, що забезпечують ці відносини, можуть функціонувати в обмеженому режимі. Наприклад, реєстрація актів цивільного стану, таких як шлюб або розлучення, може бути ускладненою в зонах активних бойових дій або на тимчасово окупованих територіях.

В умовах воєнного стану законодавець передбачив спрощені процедури для реєстрації шлюбу, особливо для військовослужбовців. Так, можливість укладання шлюбу через представника або в дистанційному режимі є важливим кроком для забезпечення прав громадян під час воєнних дій. Одночасно із цим, процедура розлучення також може бути змінена: через обмежений доступ до судових органів, розлучення в деяких випадках може бути відкладено до стабілізації ситуації в країні.

Варто зазначити, що останнім часом набуло популярності використання шлюбного договору в сімейних відносинах. Сімейним законом передбачено, що шлюбний договір регулює майнові відносини між подружжям, визначає їх майнові права та обов'язки, а також майнові права та обов'язки подружжя як батьків.

Відповідно до третьої частини статті 93 Сімейного закону шлюбний договір не може регулювати особисті відносини подружжя, а також особисті відносини між ними та їхніми дітьми. Таким чином, подружжя не зможе брати на себе деякі обов'язки особистого характеру по відношенню один до одного, а також особисті немайнові відносини між ними та дітьми. Це відповідь на питання, чи можна встановлювати у шлюбному договорі, наприклад, порядок інтимних відносин, як у таких договорах за законодавством інших країн [5].

Важливою умовою шлюбного договору є те, що його положення не можуть обмежувати обсяг прав дитини, встановлених Сімейним за-

коном, а також ставити одного з подружжя у край несприятливе матеріальне становище.

Крім того, передбачено, що нерухоме та інше майно, право на яке підлягає державній реєстрації, за шлюбним договором не може передаватися одному з подружжя. Наприклад, у шлюбному договорі не може бути зазначено, що чоловік дарує дружині квартиру. Такий договір дарування має бути укладений окремо та нотаріально посвідчений.

Найважливішою особливістю шлюбного договору є можливість встановлення майнових прав та обов'язків подружжя відмінно від загальних норм сімейного права. Наприклад, у такому договорі може бути передбачено, що певне майно, яке було власністю одного з подружжя до шлюбу або отримане в подарунок під час шлюбу, стає спільною власністю обох; розмір часток у праві власності на майно, набуте під час шлюбу, може визначатися в угоді між подружжям; також можна встановити умови щодо поділу спільного майна у разі розірвання шлюбу та порядок погашення боргів кожного з подружжя за рахунок спільного або окремого майна. Крім того, шлюбний договір може містити положення про те, що він не поширюється на майно, набуте протягом шлюбу, або про умову вважати це майно спільною частковою власністю або особистою приватною власністю кожного з них [2, с. 49–53].

У шлюбному договорі може бути змінено правило статті Сімейного кодексу України, яким передбачено, що якщо за час шлюбу майно, що належить одному з подружжя, значно збільшилося в ціні внаслідок спільної праці або грошових витрат чи витрат, подружжя, іншого з подружжя, у разі спору воно може бути визнане за рішенням суду об'єктом права спільної власності без частки. Також може бути передбачено, що це майно не змінить свого правового режиму, тобто воно перейде до того з подружжя, який був його первісним власником, або до подружжя у спільній власності в нерівній частці.

У шлюбному договорі сторони можуть встановити використання майна, що належить обом або одному з них, для забезпечення потреб своїх дітей, а також інших осіб. Наприклад, можна включити до договору положення про те, що подружжя зобов'язується утримувати непрацездатних батьків, одного з них або дітей, народжених поза шлюбом, надавати цим особам матеріальну допомогу та/або надавати їм можливість проживати спільно з подружжям шляхом виділення окремої кімнати в будинку чи квартирі тощо.

Згідно з договором, одним із обов'язків дружини, наприклад, може бути дбайливий підхід до сімейного бюджету, фіксування витрат до певної суми та інформування про ці витрати чоловіка.

На практиці шлюбний договір в першу чергу використовується не для регулювання спільного проживання та користування майном, а у разі припинення шлюбних відносин. Тому визначити можливий порядок розподілу майна у шлюбному договорі, безумовно, можна навіть після припинення шлюбу. У цьому випадку в разі розлучення можна уникнути тривалих судових розглядів поділу майна та мати більше шансів зберегти добрі стосунки після розлучення.

У шлюбному договорі необхідно відзначити важливість визначення правил користування житлом. Власник майна, який може бути одним із подружжя, повинен враховувати інтереси всієї сім'ї, зокрема дітей. При цьому у поведінці з майном слід враховувати інтереси дітей та інших членів сім'ї, які також мають право на користування майном згідно з законом. При укладанні шлюбного договору сторони можуть включити положення щодо користування житлом, вказати умови вивільнення житлових приміщень після розірвання шлюбу для тих, хто проживав у них через реєстрацію шлюбу, а також визначити умови проживання родичів одного з подружжя [1, с. 136–149].

У шлюбному договорі особи можуть на власний розсуд визначити право на аліменти незалежно від непрацездатності та потреби в матеріальній допомозі, умови, розмір і строки їх виплати. Водночас, у разі невиконання одним із подружжя зобов'язань за договором, аліменти можуть бути стягнені на підставі виконавчого запису нотаріуса, а значить, звертатися до суду не доведеться. Шлюбним договором може бути встановлена можливість припинення права на утримання одного з подружжя у зв'язку з одержанням майнової (грошової) компенсації.

Укладення шлюбного договору є вільним вирішенням обох осіб вирішувати питання сімейного життя на власний розсуд, а не обов'язковим застосуванням. Такі умови шлюбного договору, які суперечать волі одного з подружжя та погіршують їхнє становище порівняно з правовими нормами України (наприклад, дискримінаційні, позбавляють права на частку в нажитому майні), вважаються недійсними згідно з законодавством України. Шлюбний договір повинен бути укладений у письмовій формі та нотаріально посвідчений. Перед укладенням такого договору нотаріус повинен роз'яснити сторонам його основні положення, права та обов'язки. Посвідчити шлюбний договір можуть як державні, так і приватні нотаріуси [4, с. 29–32].

Якщо шлюбний договір укладено до реєстрації шлюбу, він набирає чинності з дня реєстрації шлюбу. Якщо шлюбний договір укладено подружжям, він набирає чинності з дня його нотаріального посвідчення, про що має бути зазначено в тексті договору.

У шлюбному договорі можуть бути встановлені загальний строк його дії, тривалість окремих прав та обов'язків. Дійсність договору або окремих його умов може настати і після розірвання шлюбу.

Що стосується віку, з якого особи мають право самостійно укласти шлюбний договір, то він збігається зі шлюбним віком, який встановлюється сімнадцять років для жінок і вісімнадцять років для чоловіків.

Законодавець встановив можливість внесення змін до шлюбного договору. Крім того, не допускається одностороння зміна умов шлюбного договору. Подружжя може змінити шлюбний договір. Договір про внесення змін до шлюбного договору також нотаріально посвідчується.

Отже, регулювання сімейних відносин в умовах воєнного стану потребує гнучкого підходу та оперативних правових рішень. Основні зміни стосуються спрощення реєстраційних процедур, захисту прав дітей, вирішення майнових спорів та забезпечення соціальних гарантій для військовослужбовців і їхніх сімей. У той час, коли сім'ї опиняються в надзвичайно складних обставинах, держава повинна забезпечити якнайширший захист їхніх прав та інтересів, що є запорукою стабільності та відновлення суспільства після закінчення військових дій.

Список використаних джерел:

1. Калашник О. М. Механізм правового регулювання цивільних відносин як об'єкт наукових досліджень: генеза та сутність. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 2 (14). С. 136–149
2. Менджул М. В. (2019). Застосування принципів сімейного права. *Підприємництво, господарство і право*, 11. С. 49–53.
3. Сафончик О. І. Теоретичні аспекти шлюбно-сімейних відносин. *Часопис цивілістики*. 2016. Вип. 21. С. 28–31.
4. Середницька І. А. Цивільний процес в питаннях та відповідях: Навчальний посібник /І. А. Середницька. – Одеса: ОДУВС, 2019. 143 с.
5. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року № 2947-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>.

Науковий керівник: Самілик Людмила Олексіївна, кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного права та процесу Державного податкового університету.

Оксана ШАПОВАЛЕНКО,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
студентка 4 курсу, 23 групи,
факультету прокуратури

СВОБОДА ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ЇЇ ОБМЕЖЕННЯ

Свобода підприємницької діяльності є одним із ключових конституційних прав громадян України, воно закріплено у статті 42 Конституції України, де підкреслюється важливість свободи підприємництва для розвитку суспільства та економіки. Конституційне положення деталізується у галузевих законах, таких як Цивільний та Господарський кодекси, де свобода підприємницької діяльності встановлена як один із основних принципів правового регулювання. Вона відіграє центральну роль у створенні правової бази для регулювання відносин у сфері економіки, будучи своєрідним «правовим кодом» економічних відносин.

Принцип свободи підприємницької діяльності ґрунтується на кількох фундаментальних ознаках підприємництва, таких як самостійність і ініціативність. Самостійність означає, що підприємець має право вільно обирати рід своєї діяльності, визначати напрямки розвитку бізнесу, ухвалювати рішення щодо його функціонування та розвитку без втручання з боку держави або інших суб'єктів. Свобода підприємництва передбачає не лише можливість вільно починати і вести бізнес, але й право ухвалювати рішення щодо того, чи займатися взагалі підприємницькою діяльністю. Важливо зазначити, що цей принцип відображає економічну самостійність громадян, їхню здатність реалізовувати власні бізнес-ідеї, досягаючи як особистих, так і суспільних економічних цілей [2, с. 21].

Свобода підприємництва не є абстрактним поняттям. Вона конкретизується через правові норми, які визначають її межі та можливості. Наприклад, у Цивільному кодексі України, статті 3, закріплена загальна засада свободи підприємництва, що забезпечує підприємцям право на вільний вибір форми діяльності та її реалізацію в межах законодавства [3]. Водночас, Господарський кодекс України також визнає принцип свободи підприємницької діяльності, проте регламентує його більш

конкретно через правові обмеження та відповідальність. Цивільний кодекс України виконує важливу роль у регулюванні підприємницьких відносин. Зокрема, він визначає правовий статус фізичної особи як підприємця, а також врегульовує питання щодо правового становища господарських товариств та виробничих кооперативів, які є суб'єктами цивільно-правових відносин. Книга п'ята Цивільного кодексу деталізує договірні зобов'язання, що виникають між підприємцями. Можна зробити висновок, що Цивільний кодекс є основним актом у регулюванні підприємницької діяльності.

Однак, залишається питання: чому, окрім Цивільного кодексу, існує ще й Господарський кодекс, якщо основні аспекти підприємництва вже врегульовані першим? Господарський кодекс доповнює і конкретизує норми Цивільного кодексу, особливо у тих сферах, де йдеться про державне регулювання економічної діяльності, взаємодію підприємств з органами влади, а також про питання відповідальності підприємців за порушення законодавства.

Поряд зі свободою законодавство також встановлює певні обмеження, які мають на меті забезпечити баланс між інтересами підприємців і суспільства. Такі обмеження спрямовані на захист громадської безпеки, здоров'я, довкілля, а також національних інтересів. Законодавчо визначено, що не всі особи мають право займатися підприємницькою діяльністю. Наприклад, існують певні вимоги до кола суб'єктів, які можуть здійснювати бізнес, зокрема, юридичні особи зобов'язані отримувати ліцензії для діяльності, що підлягає ліцензуванню. Відповідно до частини 3 статті 91 Цивільного кодексу України, Юридична особа може здійснювати окремі види діяльності, перелік яких встановлюється законом, після одержання нею спеціального дозволу (ліцензії) [3].

Частина 3 статті 43 Господарського кодексу України також встановлює перелік видів підприємницької діяльності, які дозволені виключно після отримання спеціального дозволу [1]. Крім того, існує категорія діяльностей, які взагалі заборонені на законодавчому рівні. Серед таких – операції з наркотичними засобами, психотропними речовинами та їх прекурсорами, торгівля зброєю та боєприпасами, а також видобуток бурштину, оскільки вони вимагають особливо пильного контролю з боку держави, оскільки вони пов'язані з високими ризиками для безпеки, здоров'я та екології. Держава також обмежує діяльність, пов'язану з охороною об'єктів державної власності, проведенням судово-медичних,

криміналістичних та психіатричних експертиз, а також із розробленням і випробуванням ракетних технологій, включно із запуском космічних об'єктів. Такий контроль є частиною загальної системи захисту стратегічних інтересів країни та підтримки громадської безпеки.

Таким чином, свобода підприємництва є одночасно і можливістю, і відповідальністю, оскільки кожен підприємець має дотримуватися правових норм та етичних стандартів. Однак свобода підприємницької діяльності не є абсолютною. Вона підпорядковується певним правовим і етичним нормам, які спрямовані на забезпечення справедливих умов конкуренції, захист прав споживачів та запобігання зловживанню свободами з боку окремих підприємців.

Список використаних джерел:

1. Господарський кодекс України: Кодекс України від 16.01.2003 №436-IV: станом на 3 верес. 2024 р. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
2. Харківська К. В. Правові гарантії свободи підприємницької діяльності: актуалізація проблеми. Економічна теорія та право. 2015. № 1. С. 20–25.
3. Цивільний кодекс України: Кодекс України від 16.01.2003 №435-IV: станом на 3 верес. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

Науковий керівник: Остапенко Юлія Ігорівна, доктор юридичних наук, доцент, асистент кафедри господарського права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Анастасія КАПУСТА,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет прокуратури, 4 курс, 24 група

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО РЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ ВІДНОСИН

Розвиток законодавства щодо регулювання господарських відносин є однією з ключових складових ефективної економічної політики держави. У сучасному світі, що характеризується швидкими змінами в еконо-

міці, технологічному прогресі та глобалізації, забезпечення стабільності і передбачуваності правового середовища стає нагальною потребою. У цьому контексті важливою є не лише адаптація існуючих норм законодавства до нових реалій, але й створення умов для інновацій та розвитку бізнесу. Перспективи вдосконалення законодавства у цій сфері включають впровадження нових механізмів регулювання, підвищення прозорості господарських відносин та забезпечення захисту прав усіх учасників ринку.

Згідно зі статтею 3 Господарського кодексу України, сфера господарських відносин включає господарсько-виробничі, організаційно-господарські та внутрішньогосподарські відносини. Господарсько-виробничі відносини – це майнові та інші зв'язки, що виникають між суб'єктами господарювання під час здійснення господарської діяльності. Організаційно-господарські відносини охоплюють взаємини між суб'єктами господарювання та суб'єктами організаційно-господарських повноважень у процесі управління господарською діяльністю. Внутрішньогосподарські відносини виникають між структурними підрозділами суб'єкта господарювання та між самим суб'єктом і його структурними підрозділами [1]. Відповідно до чинного законодавства України, господарська діяльність включає дії суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, які направлені на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг, що мають вартісний характер і можуть бути оцінені в грошовому еквіваленті.

Вплив цифрових технологій на ведення господарської діяльності та цифровізацію економічних відносин в Україні активно обговорюється юристами та науковими спільнотами. Виникло поняття «цифрова економіка», що сприяє модернізації напрямків розвитку правової системи.

Діджиталізація торкається не лише суб'єктів права, а й об'єктів, серед яких інформація займає центральне місце. Запровадження інформаційних технологій призводить до нових методів створення речей (наприклад, 3D-друк), що вимагає визначення правового режиму для нових об'єктів. Це потребує не тільки адаптації існуючих норм до нових відносин, а й розробки нових правових норм, які регулюватимуть взаємини щодо віртуальних об'єктів.

Законодавче регулювання сучасних форм господарсько-правових відносин повинно базуватися на створенні нового підходу до їх правового забезпечення. Традиційні господарсько-правові інститути вже

не здатні в повній мірі забезпечити належне правове регулювання нових відносин у сфері господарювання, що формуються під впливом досягнень у галузі інформаційно-комунікаційних технологій [1].

Як підкреслює А. О. Крупнов, «з огляду на ситуацію, в якій опинилася наша країна через негативні економічні, політичні та військові події, забезпечення інформаційної безпеки України є пріоритетним завданням в загальному контексті національної безпеки» [2]. О. В. Марченко також зазначає, що «перехід до цифрової економіки є складовою частиною національної безпеки та конкурентоспроможності вітчизняної економіки у глобальному просторі в довгостроковій перспективі» [3].

Враховуючи, що Україна є кандидатом на вступ до ЄС, її законодавство має бути адаптоване до європейських норм. Так, з 25 травня 2018 року почав діяти Регламент Європейського Парламенту та Ради (ЄС) 2016/679 від 27 квітня 2016 року про захист фізичних осіб у зв'язку з обробкою персональних даних і вільним рухом таких даних, скасувавши Директиву 95/46/ЄС (Загальний регламент захисту даних) [4].

Цей регламент гарантує захист персональних даних фізичних осіб, їхніх прав і свобод, а також визначає правові підстави для обробки даних (наприклад, якщо суб'єкт даних дав згоду або це необхідно для виконання контракту, стороною якого він є) та їх передачу за кордон. Загальний регламент має пряму дію у всіх 27 країнах-членах ЄС і застосовується до всіх компаній на його території, які обробляють персональні дані громадян і резидентів. Крім того, в рамках Європейського Союзу захист персональних даних забезпечується пунктом 1 статті 16 Договору про функціонування ЄС та пунктом 1 статті 8 Хартії Європейського Союзу про основні права.

Прийняття закону «Про віртуальні активи» [5] стало важливим кроком у регулюванні технологій розподіленого реєстру в Україні. На базі технології блокчейн розробляються нові цифрові активи, такі як токени, біткоїни та інші криптовалюти. Все більше країн усвідомлюють необхідність окремого законодавчого регулювання емісії та обігу криптовалют, хоча до нещодавнього часу в Україні ставлення до них було неоднозначним. До ухвалення зазначеного закону в судовій практиці часто висловлювали думку, що операції з криптовалютами перебувають поза правовим регулюванням, однак деякі суди визнали певні вимоги щодо «нелегалізованих» об'єктів цивільних прав, які не мають правової охорони. В умовах правової невизначеності науковому співтовариству було рекомендо-

вано звернутися до практики ЄСПЛ, відповідно до якої навіть активи, не легітимізовані законом як об'єкти прав або не визнані матеріальними в рамках об'єктивного права, підлягають охороні, якщо вони мають економічну цінність. Ще одним цікавим явищем цифрової економіки є смарт-контракт – програмний код, що забезпечує автономність та автоматичне виконання умов контракту за зазначених у ньому обставин. Можливо закріпити смарт-контракт як окрему форму письмового договору, що дозволить внести зміни до Цивільного кодексу України. При цьому законодавець має врахувати всі нюанси, пов'язані з використанням смарт-контрактів. Попри зниження ризиків невиконання зобов'язань, основною вразливістю цього типу договору є можливість помилки в коді, що може призвести до неможливості виконання всіх зобов'язань. Тому важливо передбачити справедливий розподіл ризиків між сторонами або встановити міри відповідальності для розробника такого програмного коду. Окрім зазначених цифрових технологій, детального правового регулювання потребують й інші явища цифрової економіки, такі як хмарні обчислення та технології штучного інтелекту. Ініціативи законодавця в сфері правового регулювання цифрових технологій, що реалізуються в рамках програми цифровізації економіки України, не обмежуються лише згаданими нормативно-правовими актами. Наприклад, було оновлено правове регулювання і у сфері трудового законодавства, до якого внесено зміни щодо переходу від паперових трудових книжок до електронного обліку відомостей про працівників. Незважаючи на очевидні успіхи в правовому регулюванні цифрової економіки, в Україні залишається ряд невирішених питань. Зокрема, Д. О. Котелевець зазначає, що «забезпечення стабільного розвитку цифрової економіки вимагає якісного інтернет-покриття, підготовки висококваліфікованих спеціалістів для роботи з інформаційно-комунікаційними технологіями та розвитку новітніх цифрових інфраструктур» [5].

Забезпечення інформаційної безпеки та адаптація законодавства України до європейських стандартів є критично важливими етапами на шляху інтеграції в Європейський Союз. Прийняття Регламенту ЄС щодо захисту персональних даних, а також законодавчих ініціатив у сфері криптовалют і смарт-контрактів, демонструє прагнення України до впровадження сучасних цифрових технологій і захисту прав громадян. Однак, поряд з цими позитивними змінами, існує безліч викликів, які потребують невідкладного вирішення, зокрема в сфері забезпечення

якісного інтернет-покриття, підготовки кваліфікованих спеціалістів та розробки детальних регуляцій для нових цифрових технологій. Важливо продовжувати роботу над створенням стабільної правової бази, що сприятиме розвитку цифрової економіки в Україні та забезпечить безпеку її громадян у новому інформаційному середовищі.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що перспективи розвитку законодавства щодо регулювання господарських відносин визначаються необхідністю створення адаптивної правової системи, здатної реагувати на виклики сучасності. Важливо продовжувати роботу над реформуванням законодавчої бази, впроваджувати нові підходи до регулювання та забезпечувати ефективний контроль за дотриманням норм. Це не лише підвищить рівень довіри до державних інститутів, а й створить сприятливі умови для розвитку бізнесу, що, в свою чергу, сприятиме зростанню економіки та покращенню добробуту населення.

Список використаних джерел:

1. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. №436-IV. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
2. Крупнова А. О. Перспективи правового регулювання інформаційної безпеки України. Актуальні проблеми протидії корупції в Україні в умовах воєнного стану. 2023. URL: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-293-0-16>
3. Марченко М. В. Цифрова економіка в Україні: основні тенденції та перспективи розвитку. 2020. Галицький економічний вісник URL: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu
4. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2016/679 від 27 квітня 2016 року про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних, та про скасування Директиви 95/46/ЄС (Загальний регламент про захист даних): Регламент Європ. Союзу від 27.04.2016 р. No 2016/679. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_008-16#Text
5. Про віртуальні активи: Закон України від 17.02.2022 р. No 2074-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text>

Науковий керівник: асистентка, докторка юридичних наук кафедри господарського права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Остапенко Ю. І.

*Віталій ДИМЧУКОВ,
Ольга БЛОВОДСЬКА,*
здобувачів вищої освіти першого
(бакалаврського) рівня
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

ПРО СУМІСНІСТЬ ПРИВАТНИХ І ПУБЛІЧНИХ ІНТЕРЕСІВ У СІМЕЙНОМУ ПРАВІ

Сумісність приватних і публічних інтересів у сімейному праві є важливою темою, що стосується взаємовідносин між індивідуальними правами членів сім'ї та соціальними інтересами держави. Сімейне право регулює не лише приватні відносини між особами, а й враховує загальнодержавні інтереси, пов'язані із захистом прав дітей, підтримкою стабільності сім'ї та забезпеченням соціальної справедливості.

Поняття позитивного приватних і публічних інтересів у сімейному праві є надзвичайно актуальним. Проблеми приватних і публічних інтересів у сімейному праві досліджуються у працях таких провідних вчених, як Бабецька І. В. [1], Шусть М. С. [2], Ходак С. М. [3] та ін.

Метою даної роботи є аналіз приватних і публічних інтересів у сімейному праві

Сумісність приватних і публічних інтересів у сімейному праві є важливою темою, оскільки вона визначає, як особисті потреби та права індивідів співвідносяться з вимогами суспільства. У сучасному правовому полі сімейні стосунки повинні враховувати як інтереси окремих осіб, так і суспільні норми, які забезпечують стабільність та гармонію в сім'ї.

Основні принципи, які визначають цю сумісність, включають забезпечення прав дитини, захист сімейних відносин, а також дотримання етичних норм. Публічний інтерес у цій сфері полягає в запобіганні насильству в сім'ї, підтримці сімейних цінностей і сприянні загальному добробуту суспільства [1].

Приватні інтереси, з іншого боку, включають бажання особи реалізувати свої права на майно, виховання дітей та прийняття рішень про сімейне життя. Сумісність цих інтересів вимагає дотримання законодавства, яке повинно забезпечити баланс між особистими свободами та суспільними обов'язками.

При цьому важливим є врахування індивідуальних потреб кожного члена сім'ї, адже успішна інтеграція приватних і публічних інтересів сприяє створенню гармонійних стосунків у суспільстві. Тому необхідно розвивати механізми, які б забезпечували захист як приватних, так і публічних інтересів у сфері сімейного права.

Важливо зазначити, що сумісність приватних і публічних інтересів у сімейному праві є ключовою умовою для забезпечення стабільності сімейних відносин та підтримки соціального порядку.

Головним завданням формування цієї сумісності є створення правової бази, яка б забезпечувала баланс між інтересами особи та суспільства, адже ефективне сімейне право повинно враховувати потреби всіх членів родини, а також вимоги, що виникають у соціумі [2].

У розвинених країнах світу активно розробляються механізми, які дозволяють досягати гармонії між приватними та публічними інтересами, сприяючи захисту прав дітей і забезпеченню рівноправності подружжя.

В Україні ж процес інтеграції цих інтересів стикається з численними викликами, такими як недостатня правова регламентація, соціальні стереотипи та нерівність у сімейних відносинах.

Отже, для досягнення більшої сумісності приватних і публічних інтересів у сімейному праві Україні необхідно активізувати реформування правової системи, впроваджувати нові норми та підходи, що сприятимуть захисту інтересів кожного члена сім'ї.

Таким чином, сумісність приватних і публічних інтересів у сімейному праві є важливим аспектом, що потребує комплексного підходу для досягнення гармонії у відносинах між особистими потребами індивідів та суспільними вимогами [3].

Забезпечення цього балансу можливе шляхом вдосконалення законодавства, формування соціальної свідомості та підвищення рівня правової обізнаності громадян. Важливо, щоб правова система активно реагувала на зміни у суспільстві, враховувала різноманітні аспекти сімейних відносин та сприяла розвитку нових механізмів захисту прав кожного члена сім'ї. Лише за таких умов можна створити справедливую та ефективну систему, яка забезпечить дотримання як приватних, так і публічних інтересів у сфері сімейного права.

Список використаних джерел:

1. Бабецька І., Ходак С. Приватні і публічні інтереси як критерій визначення предмета галузі сімейного права. *Національний юридичний журнал*

- нал. 2019. С. 1–5. URL: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/70-73_13.pdf (дата звернення: 01.11.2024).
2. Ходак С. Класифікація інтересів у сімейному праві за різними критеріями. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2021. № 1. С. 144–148. URL: <https://doi.org/10.51547/prp.dp.ua/2021.1.22> (дата звернення: 01.11.2024).
 3. Шусть М., Поліщук М. Проблема визначення місця сімейного права в системі права. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2022. № 67. С. 106–109. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.67.21> (дата звернення: 01.11.2024).

Науковий керівник: Самілик Людмила Олексіївна к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права та процесу Державного податкового університету.

Валерія ШАРКОВА,

Державний податковий університет
студентка 4 курсу, групи ПБ-21–3,
Навчально-наукового інституту права

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ЕТИЧНІ ВИКЛИКИ ІНСТИТУТУ СУРОГАТНОГО МАТЕРИНСТВА В УМОВАХ ВІЙНИ

Сурогатне материнство стало важливим аспектом сучасного сімейного права, що дозволяє сім'ям, які не можуть мати дітей, реалізувати своє право на батьківство. В умовах війни особливого значення набуває правове регулювання сурогатного материнства, оскільки нестабільність, переміщення населення та гуманітарні проблеми створюють нові виклики для всіх сторін процесу: дитини, сурогатної матері та генетичних батьків. Україна, одна з небагатьох країн, де сурогатне материнство дозволено на законодавчому рівні, зараз стикається із серйозними проблемами у цій сфері.

На сьогодні в Україні застосування сурогатного материнства регулюється кількома окремими положеннями, закріпленими у різних нормативно-правових актах. Цивільний кодекс України (ЦК України) містить загальні положення щодо правових дій у випадку використання допо-

міжних репродуктивних технологій; Сімейний кодекс України (СК України) визначає правові аспекти батьківства та порядок реєстрації новонароджених дітей, однак не забезпечує достатнього регулювання прав та обов'язків сурогатних матерів і генетичних батьків [1]. Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» включає норми щодо здоров'я та безпеки пацієнтів, які використовують допоміжні репродуктивні технології (ДРТ), але не надає чітких регуляцій, які б враховували специфіку сурогатного материнства. Закон України «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людині» регулює загальні питання трансплантології та використання анатомічних матеріалів, не охоплюючи особливостей сурогатного материнства. Крім того, Правила державної реєстрації актів цивільного стану України, затверджені Наказом Міністерства юстиції України від 18 жовтня 2000 р., передбачають положення щодо державної реєстрації дитини, народженої сурогатною матір'ю, але не містять норм щодо вирішення можливих спорів у цьому процесі.

Практика надання послуг сурогатного материнства в Україні справді має значний акцент на міжнародному ринку. Велика частина звернень до українських клінік походить від іноземних громадян, що обумовлено кількома факторами, зокрема відносно низькими цінами порівняно з країнами Європи чи Північної Америки, а також високою кваліфікацією медичних працівників, яка робить український ринок привабливим для іноземців. Однак така ситуація породжує певні ризики для національної системи охорони здоров'я та сімейного права.

Оскільки війна внесла значні корективи у функціонування багатьох сфер, сурогатне материнство постало перед новими викликами, пов'язаними як із забезпеченням безпеки для сурогатних матерів та дітей, так і з обмеженнями для генетичних батьків з-за кордону.

Однією з найбільш тривожних проблем є можливість вивезення новонароджених дітей, народжених українськими сурогатними матерями, на окуповані території та подальшого транспортування їх за кордон у невідомому напрямку. У воєнних умовах контроль над переміщенням людей та дітей значно ускладнений, а відсутність чіткого державного регулювання сурогатного материнства підвищує ризик незаконного вивезення новонароджених дітей. Фактично, за відсутності належних інструментів моніторингу, такі дії набувають ознак незаконного транспортування осіб, що може трактуватися як торгівля дітьми [2].

Інша велика проблема полягає в обмеженому доступі генетичних батьків, які здебільшого є іноземцями, до території України, щоб забрати своїх дітей після народження. Після закриття кордонів і припинення авіасполучення в Україну багато іноземних громадян втратили можливість приїхати до країни через відсутність прямого транспортного сполучення, загрозу обстрілів та нестабільну ситуацію у безпековій сфері. У деяких випадках генетичні батьки змушені чекати до завершення воєнних дій або знаходити складні маршрути через інші країни, що значно затягує процес отримання документів і повернення додому [3].

У відповідь на загрози, пов'язані з воєнними діями, деякі сурогатні матері змушені евакуюватися до інших країн. Це, з одного боку, дозволяє генетичним батькам зустрітися з дитиною на безпечній території, проте з іншого боку породжує низку нових правових проблем. Однак, питання реєстрації народжених за кордоном дітей, за яких юридично відповідають генетичні батьки, залишається складним. У багатьох країнах, куди евакуюються сурогатні матері, немає чіткого регулювання для реєстрації новонароджених від сурогатних матерів, що ускладнює юридичне оформлення батьківських прав для генетичних батьків.

Також у країнах, де сурогатне материнство обмежене або заборонене, генетичні батьки можуть зіткнутися зі труднощами щодо офіційного визнання свого батьківства. Підтвердження генетичної спорідненості є обов'язковою вимогою для багатьох держав, що особливо важливо для іноземних батьків, які залучають українських сурогатних матерів. Однак, через розгортання бойових дій в Україні доступ до ключових документів, особливо тих, які підтверджують генетичну спорідненість між подружжям і дитиною, народженою сурогатною матір'ю, став суттєво обмеженим. Для вирішення цих проблем були б необхідні спеціальні правові механізми та міжнародні угоди, які б враховували надзвичайні обставини, пов'язані з війною, і дозволяли швидке визнання батьківства та видачу тимчасових документів, що підтверджують спорідненість. Це сприяло б безпечному вивезенню дітей з території України та їхньому правовому захисту у країнах батьків [4].

На тлі цих викликів стає очевидним, що інститут сурогатного материнства в Україні потребує реформ, які відповідають сучасним умовам і захищають права всіх сторін цього складного процесу. Насамперед,

важливо забезпечити контроль за діяльністю сурогатних агентств та клінік, створити механізми реєстрації народжених дітей і захисту прав на етапі транспортування та оформлення батьківства. Забезпечення юридичної та медичної підтримки для жінок, які стають сурогатними матерями в умовах війни, зокрема надання державної допомоги для їх безпеки та доступу до необхідних послуг.

Отже, війна в Україні істотно ускладнила сферу сурогатного материнства, поставивши під загрозу захист прав як сурогатних матерів, так і генетичних батьків та дітей. У контексті цих викликів стає очевидним, що для забезпечення належного функціонування цієї сфери необхідно провести комплексне правове вдосконалення. Основною концептуальною засадою майбутніх законопроектів щодо регулювання сурогатного материнства повинна стати вимога статті 16 Конституції України, яка акцентує на важливості збереження генофонду Українського народу.

Список використаних джерел:

1. Сімейний кодекс України : Кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III : станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 01.11.2024).
2. Борисенко Т. До €70 тис. за дитину: судитимуть директора клініки та його спільників, яких звинувачують у торгівлі немовлятами. <https://suspilne.media/kyiv/>. URL: <https://suspilne.media/kyiv/850215-vid-50-do-70-tisac-etro-za-ditinu-u-kievi-torgovali-nemovlatami-narodzenimi-vid-surogatnih-materiv/> (дата звернення: 01.11.2024).
3. Ukraine conflict highlights legal issues surrounding international commercial surrogacy. International Bar Association | International Bar Association. URL: <https://www.ibanet.org/Ukraine-conflict-highlights-legal-issues-surrounding-international-commercial-surrogacy#:~:text='The%20situation%20in%20Ukraine%20has,be%20recognised,%20or%20potentially%20even%20>
4. Островська Б. В. Діти війни: проблеми сурогатного материнства під час військової агресії російської федерації проти України. *New Ukrainian Law*. 2022. № 2. С. 73–79. URL: <https://doi.org/10.51989/nul.2022.2.10> (дата звернення: 01.11.2024).

Науковий керівник: Самілик Людмила Олексіївна, к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права та процесу Державного податкового університету.

Оксана ІВАНЕНКО,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка 2 курсу, 4 групи
факультет адвокатури

ПІРАТСТВО ЯК ОДИН ІЗ ВИДІВ ПОРУШЕНЬ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

Проблема піратства в Україні є однією з ключових перешкод на шляху розвитку правової держави та інтеграції країни в міжнародну економіку. Незаконне використання інтелектуальної власності – від цифрового контенту до підроблених товарів. Це не тільки порушує права авторів і компаній, але й негативно впливає на інвестиційний клімат та культурний розвиток. Незважаючи на наявність законодавчих актів, рівень захисту інтелектуальних прав залишається недостатнім, а відсутність дієвих механізмів боротьби з піратством сприяє поширенню безкарності.

Основні питання, на які роблять акцент праволодільці, відсутність законодавчих реформ у сфері інтелектуальної власності, зокрема авторського права. Традиційно Україну визнають притулком для найбільш завзятих порушників копірайту, наводячи вичерпні статистичні дані та аналізуючи законодавчу сферу. Робиться акцент на відсутності законодавчо прописаної процедури досудового блокування контенту та безкарності провайдерів, які розміщують піратські ресурси [1, с.78].

Закон України «Про авторське право і суміжні права» у ст.53 зазначає, що піратство у сфері авторського права і суміжних прав – відтворення, ввезення на митну територію України, вивезення з митної території України і розповсюдження піратських примірників творів (у тому числі комп'ютерних програм і баз даних), фонограм, відеограм, незаконне використання програм організації мовлення, камкординг, а також Інтернет-піратство, тобто незаконне використання об'єктів авторського права та/або об'єктів суміжних прав із застосуванням мережі Інтернет [2].

В теорії не має єдиного погляду на піратство в праві інтелектуальної власності, але попри деякі розбіжності між визначеннями даного поняття все ж таки можна визначити основні риси, які виділяються більшістю вчених:

1) загроза піратства існує не тільки для авторів та праволодільців об'єктів права інтелектуальної власності, але й для всієї держави в цілому;

2) збитки, які настають в результаті розповсюдження піратської продукції сягають мільярдів доларів;

3) об'єктами, на які посягає піратство виступають: контрафактні примірники творів (у тому числі комп'ютерних програм і базданих), фонограм, відеограм і програм організацій сповіщення;

4) це протиправна поведінка, яка полягає в умисному протиправному опублікуванні, відтворенні, ввезенні на митну територію України, вивезенні з митної території України та поширенні контрафактних примірників;

5) дана діяльність здійснюється в комерційних масштабах;

6) основною метою піратства виступає отримання прибутку [3, с. 66].

В Україні склалось лояльне та поблажливе ставлення до сучасних піратів. Історично в Україні сформувалася культура доступу до інформації через неофіційні канали, що має глибоке коріння ще з радянських часів, коли книги та фільми, особливо західні, часто поширювалися в обхід офіційних заборон. Нині, в умовах глобалізації та стрімкого розвитку інтернету, ця тенденція частково збереглась. Таке ставлення до сучасних піратів, які надають у відкритому доступі різноманітні фільми, літературу, програми, ігри, музику тощо, при цьому не сплачуючи жодних коштів правовласникам, є вкрай неправильним та деструктивним, і ось чому:

- Піратство є крадіжкою. Пірати крадуть об'єкти інтелектуальної власності в осіб, які вклали свої сили й кошти у створення того чи іншого продукту.

- Піратські продукти часто містять віруси, шкідливий код або інші загрози для безпеки. Окрім того, пірати часто отримують за це додаткові кошти від зацікавлених осіб.

- Піратські продукти нерідко містять модифікації, які можуть збирати особисті дані користувачів без їхньої згоди. Це створює ризик порушення конфіденційності та приватності користувача.

- Піратство може вплинути на індустрії та компанії, що створюють контент і продукти, і призвести до втрати робочих місць у цих секторах [4].

Отже, підсумовуючи вищезазначене, хочеться зробити висновок, що піратство в Україні є серйозною проблемою, яка не тільки порушує права авторів, але й суттєво стримує розвиток економіки, перешкоджаючи інвестиціям і культурному розвитку. Незважаючи на наявність законодавчих актів, недостатній рівень правозастосування і відсутність дієвих механізмів боротьби з піратством сприяють формуванню поблажливого ставлення суспільства до нелегального використання інтелектуальної власності. Вирішення цієї проблеми вимагає системного підходу:

посилення відповідальності за порушення авторських прав, проведення законодавчих реформ, зокрема введення механізмів досудового блокування нелегального контенту, а також підвищення обізнаності громадян про значення легального використання контенту. Тільки за умови комплексного підходу та підтримки з боку суспільства і держави можна досягти суттєвих зрушень у подоланні піратства і сприяти розвитку України як правової, економічно розвинутої та культурно збагаченої держав.

Список використаних джерел:

1. Маковій В. П., Симонова Г. М. Проблеми піратства у сфері інтелектуальної власності в умовах сучасного суспільства. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2018. №3. С. 77–80.
2. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 01.12.2022. №2811-IX. Дата оновлення: 15.04.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#n855> (дата звернення: 01.10.2024).
3. Грігор'янц Г. І. Визначення піратства в праві інтелектуальної власності та його основні ознаки. *Часопис цивілістики*. 2014. №16. С. 64–67.
4. Штрафи за піратство в Україні: зміни у 2023 році. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/zahist-intelektualnoyi-vlasnosti-avtorske-pravo/shtrafi-za-piratstvo-v-ukrayini-zmini-u-2023-roci.html> (дата звернення: 01.10.2024).

Науковий керівник: к.ю.н., доцентка, доцентка кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Н. В. Коробцова.

Єлизавета ДЕПУТАТ,

Віта ПЕТРУК,

здобувачі вищої освіти першого

(бакалаврського) рівня

Навчально-наукового інституту права

Державного податкового університету

ПРОБЛЕМА ВСТАНОВЛЕННЯ ФАКТУ СПІЛЬНОГО ПРОЖИВАННЯ ОДНІЄЮ СІМ'ЄЮ ІЗ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЕМ

Актуальність теми дослідження обумовлена необхідністю забезпечення правового захисту сімей військовослужбовців у сучасних умовах, коли через

бойові дії зростає ризик для життя і здоров'я громадян. Повномасштабне вторгнення в Україну виявило критичну потребу в регулюванні відносин для тих, хто не може офіційно зареєструвати шлюб, що стосується й військових, чії партнери залишаються без юридичного захисту та соціальних гарантій у разі їх поранення, зникнення безвісти або загибелі.

Крім того, недостатньо розвинені правові механізми для доведення факту спільного проживання унеможливають своєчасний доступ до державної допомоги і соціальних пільг для родин військових. Ці правові прогалини створюють перешкоди у реалізації прав членів сімей на отримання компенсацій, медичних послуг та інших пільг, що є особливо актуальним у воєнний час, коли втрата підтримки може негативно вплинути на добробут таких сімей.

Такі питання, як мета та умови судового встановлення факту спільного проживання чоловіка та жінки без офіційного шлюбу, були предметом досліджень науковців, серед яких А. О. Григор'єва, В. В. Круковес, Ю. Д. Притика та інші. Однак у вітчизняній юридичній науці бракує комплексного аналізу цього питання, особливо стосовно критеріїв фактичного шлюбу, а також особливостей доказування у таких справах.

Згідно з п. 5 ч. 1 ст. 315 ЦПК України справи про встановлення факту спільного проживання чоловіка та жінки однією сім'єю без реєстрації шлюбу розглядаються у судовому порядку [1].

Сімейні відносини, що виникають як у шлюбі, так і внаслідок спільного проживання чоловіка і жінки без реєстрації шлюбу, мають спільні ознаки, визначені Сімейним кодексом України: спільне проживання, спільний побут, взаємні права та обов'язки [2]. Доказуванню підлягають саме ті відомості, на основі яких суд визначає наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги та заперечення учасників справи, а також інші обставини, які мають значення для вирішення справи.

Для визнання фактичних шлюбних відносин, крім спільного проживання, потрібно довести, що чоловік і жінка вели спільне господарство, мали спільні гроші та майно, допомагали один одному і мали певні домовленості про користування житлом, а також інші обставини, що підтверджують реальність сімейних відносин. (постанова Верховного Суду від 18 березня 2020 р. у справі № 695/1732/16-ц) [3].

Варто зазначити, що важливу роль у доведенні певних обставин у таких справах відіграють докази, що свідчать про спільне дозвілля, відпочинок та інші прояви сімейних відносин, що будуть підтверджені показаннями свідків. Судова практика свідчить, що спільні подорожі вказують

на наявність відносин між чоловіком і жінкою, але не підтверджують статус сім'ї через відсутність ознак сімейних відносин, таких як спільне проживання, взаємні права та обов'язки, які характерні подружжю. Для встановлення факту спільного проживання без реєстрації шлюбу спільних фотографій та показань свідків недостатньо, вони можуть бути тільки доповненнями до інших доказів, що й підтверджує судова практика.

Встановлення факту проживання однією сім'єю з військовослужбовцем без офіційної реєстрації шлюбу може бути ускладнене через відсутність чітко визначеного на законодавчому рівні критерію «тривалого проживання». Зокрема, законодавство не уточнює конкретний термін такого спільного проживання, що спричиняє труднощі в доведенні «усталеності» таких стосунків у суді, особливо коли йдеться про військовослужбовців, які не можуть перебувати вдома на постійній основі. З огляду на це, українське законодавство фактично перекладає питання встановлення факту спільного проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу на судові органи, оскільки законодавчо визначений строк такого проживання відсутній, а критерії можуть варіюватися залежно від обставин. Тобто, судова практика грає ключову роль у таких справах, особливо за умов військової служби.

Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» створює правові умови, що дозволяють військовослужбовцям та їхнім сім'ям реалізувати свої конституційні права в повному обсязі. Наприклад, стаття 16 даного Закону детально описує, які саме особи мають право на отримання одноразової грошової допомоги у випадку загибелі військовослужбовця, а також визначає її розмір [4]. Згідно з цією статтею, до членів сімей загиблих (померлих) належить, зокрема, жінка (чоловік), з якою (яким) померла особа проживала однією сім'єю без укладення шлюбу або будь-якого іншого шлюбного зв'язку, але для цього необхідно мати рішення суду, що підтверджує факт спільного проживання. Тобто, Закон передбачає, що для встановлення юридичного факту спільного проживання жінки (чоловіка) із загиблим військовослужбовцем, за відсутності зареєстрованого шлюбу між ними, необхідно отримати відповідне судове рішення.

Відповідно до законодавства України, військовослужбовці та їх сім'ї мають право на низку соціальних пільг, наприклад, 50% знижку на оплату житлово-комунальних послуг, безкоштовний проїзд усіма видами міського транспорту та 50% знижку на міжміські перевезення. Також законодавством передбачено додаткові соціальні гарантії для родин вій-

ськових, такі як перевага при працевлаштуванні, можливість підвищення кваліфікації та збереження робочого місця в разі скорочення штату, а також передбачено одноразову грошову допомогу, якщо військовослужбовець зазнав травм, став інвалідом або загинув під час військових зборів чи служби в резерві, зокрема саме ці виплати є підґрунтям для встановлення факту проживання однією сім'єю із військовослужбовцем.

Доречно розглянути постанову від 22 березня 2023 р. у справі №290/289/22-ц, де Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду дійшов висновку, що вимоги жінки про встановлення факту спільного проживання без реєстрації шлюбу з чоловіком, який загинув під час бойових дій, з метою отримання одноразової грошової допомоги, передбаченої ЗУ «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», є визначальним, а вже потім – кровні зв'язки [5].

Проте існують також випадки коли особи звертаються до суду про встановлення такого факту для того щоб мати змогу отримувати інформацію про обставини, які сталися під час виконання бойового завдання, оскільки така інформація надається лише рідним особи. Для прикладу розглянемо рішення Красногвардійського районного суду м. Дніпропетровська, від 16.10.2023, заявниця займалася пошуком свого чоловіка, зверталась із запитом до військового командування різного рівня, спілкувалась із свідками трагедії яка сталася за місцем служби під час ворожого обстрілу, але без офіційного підтвердження родинних стосунків не мала права на отримання такої інформації, тому вона звернулася до суду з заявою для встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без реєстрації шлюбу з зниклим військовослужбовцем. У цій ситуації допитавши свідків та врахувавши інші докази суд задовольнив таку заяву [6].

Зважаючи на всі складнощі цієї теми, вважаємо, що для полегшення врегулювання питання встановлення факту спільного проживання однією сім'єю з військовослужбовцем варто запровадити договори про цивільне (реєстроване) партнерство. Застосування такого договору стало б дієвим засобом для спрощення реалізації прав чоловіка та жінки, які проживають разом без реєстрації шлюбу.

Отже, проблема встановлення факту спільного проживання однією сім'єю з військовослужбовцем потребує вдосконалення законодавства. Недостатність правових механізмів створює бар'єри для членів сімей військових, які потребують своєчасної соціальної підтримки та юридич-

ного захисту. Відсутність чітко визначених критеріїв для доказування таких відносин ускладнює судові процеси й призводить до відкладення реалізації пільг.

Список використаних джерел:

1. Цивільний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 18.03.2004 №1618-IV : станом на 19 жовт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 01.11.2024).
2. Сімейний кодекс України : Кодекс України від 10.01.2002 №2947-III : станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 01.11.2024).
3. Постанова Верховного Суду від 18.03.2020 у справі №695/1732/16-ц. Єдиний державний реєстр судових рішень України. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88375870> (дата звернення: 01.11.2024)
4. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : Закон України від 20.12.1991 №2011-XII : станом на 25 серп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text> (дата звернення: 01.11.2024).
5. Постанова Верховного Суду від 22 березня 2023 року по справі №290/289/22-ц URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109854993> (дата звернення: 01.11.2024).
6. Рішення Красногвардійського районного суду м. Дніпропетровська від 28.11.2023 у справі №204/858/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114445557> (дата звернення: 01.11.2024).

Науковий керівник: Самілик Людмила Олексіївна к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права та процесу Державного податкового університету.

Сергій ВИХОВАНЧУК,
Національний юридичний
університет імені Ярослава Мудрого,
студент 4 курсу 20 групи
факультет прокуратури

СУЧАСНІ ПРАВОВІ ЗАСОБИ БОРОТЬБИ З ТОВАРНИМ ДЕМПІНГОМ

У світовій економіці товарний демпінг залишається серйозною загрозою для національних виробників та конкурентного ринку. Демпінг,

що полягає у продажі товарів за заниженими цінами з метою витіснення конкурентів, вимагає ефективних правових інструментів. Сучасні методи протидії демпінгу включають низку правових, адміністративних та економічних заходів, які відповідають стандартам міжнародних організацій і покликані забезпечити справедливую торгівлю[2].

Демпінг зазвичай використовують у процесі зовнішньої торгівлі, коли експортери ставлять ціни нижчі, ніж у вітчизняних виробників цієї ж продукції. Це явище є дуже негативним і тягне за собою знищення вітчизняних виробників. Для недопущення такої ситуації створені як національні (ЗУ «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту»), так і міжнародні (Стаття VI ГАТТ(СОТ) 1994р.; Угода про застосування Статті VI ГАТТ(СОТ) 1994 року; Митний кодекс ЄС) нормативно-правові акти, які захищають національних товаровиробників подібних товарів [1].

Антидемпінгові розслідування – основний метод оцінки наявності демпінгу та його впливу на національний ринок. Державні органи розпочинають розслідування за наявності обґрунтованих скарг на демпінгову практику з боку іноземних компаній. Це дозволяє встановити демпінгову маржу (різницю між собівартістю виробництва і ринковою ціною) та оцінити негативний вплив на внутрішніх виробників. В Україні такими розслідуваннями займається Міжвідомча комісія з міжнародної торгівлі[3].

Антидемпінгові мита – це додаткові податки на товари, які ввозяться за демпінговими цінами. Вони встановлюються як компенсаційний захід після проведення розслідування і підтвердження демпінгу. Розмір мита зазвичай відповідає демпінговій маржі, що робить імпорт менш вигідним для іноземних компаній і відновлює конкурентний баланс. Це один з найефективніших правових інструментів захисту національних виробників [2].

Введення квот на імпорт товарів, які ввозяться за демпінговими цінами, дозволяє контролювати обсяги дешевого імпорту, що потрапляє на внутрішній ринок. Це допомагає зберігати конкурентоспроможність національних виробників, не блокуючи повністю іноземні товари, але обмежуючи їх вплив на ринок. Водночас квотування повинно відповідати стандартам Світової організації торгівлі (СОТ), щоб уникнути суперечностей у міжнародних відносинах[2].

Ефективне антидемпінгове регулювання потребує надійної законодавчої бази, яка чітко визначає процедуру розслідування, механізм вве-

дення мита та квотування. В Україні чинним нормативним документом є Закон «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту», який регулює всі стадії антидемпінгового процесу. Важливим аспектом є адаптація законодавства до міжнародних стандартів і зобов'язань у рамках СОТ, що забезпечує дотримання принципів відкритої та справедливої торгівлі[3].

Міжнародна співпраця, зокрема у рамках СОТ, дозволяє країнам узгоджувати антидемпінгові заходи, забезпечуючи їх прозорість і ефективність. СОТ регулює порядок введення антидемпінгових мит і запобігає зловживанням цими інструментами, що робить боротьбу з демпінгом об'єктивною та взаємоприйнятною. Двосторонні угоди також можуть містити положення про захист від демпінгу, що дозволяє країнам домовлятися про умови торгівлі[4].

Державна підтримка національних виробників, стимулювання експорту та розвитку інновацій підвищують їхню конкурентоспроможність і знижують ризик впливу демпінгу. Держави часто застосовують інструменти, як-от податкові пільги, кредити та субсидії, які дозволяють підприємствам зберігати свої позиції на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Сучасний ринок постійно змінюється, і з'являються нові форми демпінгу, пов'язані з цифровізацією та електронною комерцією. Це зумовлює потребу в оновленні правових механізмів, щоб врахувати особливості інтернет-торгівлі, де ціни на товари часто змінюються та регулюються інноваційними алгоритмами. Така адаптація дозволяє швидко реагувати на зміни в умовах ринку та ефективніше захищати національні інтереси[2].

Отже, сучасні правові засоби боротьби з товарним демпінгом є важливим інструментом захисту національних ринків від недобросовісної конкуренції. Вони допомагають підтримувати баланс між відкритою торгівлею і захистом внутрішнього виробництва, забезпечуючи стабільність економіки та розвиток здорової конкуренції.

Список використаних джерел:

1. Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту : Закон України від 22.12.1998 № 330-XIV : станом на 31 груд. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/33014#Text> (дата звернення: 27.10. 2024).

2. Гужва І. Ю. Кращі світові практики застосування інструментів торговельного захисту: висновки та пропозиції для України / І. Ю. Гужва // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – 2014. – № 5–6 (76-77).
3. Генеральна угода з тарифів і торгівлі 1947 року // Україна і Світова організація торгівлі: Збірник офіційних документів. – Київ, 2002. – 384 с.
4. Угода про застосування статті 7 Генеральної угоди з тарифів і торгівлі 1994 року: міжнародний документ від 15.04.1994 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=981_010

Науковий керівник: Остапенко Юлія Ігорівна, д. ю. н., доцент кафедри господарського права Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого.

Микита МЕДВЕДЄВ,
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
студент 4 курсу, 19 групи
факультету прокуратури

СВОБОДА ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ЇЇ ОБМЕЖЕННЯ

З початку 2023 року підприємці сплатили до бюджету 15,2 млрд грн єдиного податку. Наразі мікро та малий бізнес намагаються відновити свою роботу під час воєнного часу, а деякі підприємці користуються пільгами, надані державою.

Свобода підприємницької діяльності полягає в тому, що суб'єкт має право, можливість здійснювати на власний розсуд і ризик господарську діяльність, не заборонену законом, з метою одержання прибутку. [4]

Свобода підприємницької діяльності, це звичайно формальність, так як абсолютної свободи в введенні підприємницької діяльності ніякий орган надати не може, так як виникає конфлікт інтересів, між задоволенням інтересів власника, та задоволенням потреб суспільства. Тому виходячи з того, що задоволенні всі залишитися не можуть, регулюванням свободи підприємництва проводиться з боку держави.

Принципи свободи підприємницької діяльності становлять його сутність. Основи підприємництва, відповідно до Статті 44 Господарського Кодексу, формують базове розуміння, якою свободою володіє власник для здійснення підприємницької діяльності.[2]

Посилаючись на вищенаведене, хочу зазначити, що розуміння про важливість підприємницької діяльності для економіки є незаперечною, особливо під час воєнного стану, вклад підприємців малих, середніх бізнесів є дуже великим.

Виходячи з цього держава створює певні механізми для того щоб стимулювати населення України займатися підприємницькою діяльністю, а саме спрощеними процесами відкриття, наданням пільг, цифровізації даного процесу за допомогою ДП.

Доповнити свою думку, хочу словами А. В. Сакуна, який під свободою підприємницької діяльності виділяє не тільки умови, процедури створення, принципи, а й можливість самостійно приймати важливі рішення лише на основі своїх переконань, а не відповідно до дозволу державного органу. Цей процес він пов'язує з глобалізацією світу, та не можливістю з боку держави услідкувати за всіма процесами одразу, наслідком якого є неможливість з боку підприємців приносити нові підходи, стратегії. [3]

Регулювання підприємницької діяльності державою проводиться з метою встановлення контролю, це не завжди має позитивний вплив, та потребує нових ідей, для того, щоб створювати умови для зайнятості громадян підприємницькою діяльністю. Державне регулювання, проводиться з приводу створення здорової конкуренції на ринку, підтримкою вітчизняних виробників, спрощення процесів створення. [1]

Підбиваючи підсумки, хочу зазначити, що система, за якою регулюється підприємницька система, звичайно потребує відповідних реформ, наприклад, з приводу отримання дозволів займатися певною діяльністю, але існують і плюси, це те, що розвиток відбувається дуже швидко. І головне розуміння, що держава намагається створювати механізми, які стимулюють займатися підприємницькою діяльністю, та надають людям цю можливість.

Список використаних джерел:

1. Безугла Л. С. Механізми державного регулювання підприємницької діяльності в Україні. Інвестиції: практика та досвід № 6/2011 – с.89–92

URL : http://www.investplan.com.ua/pdf/6_2011/25.pdf]

2. Господарський кодекс України від 16.01.2003 №436-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
3. Сакун А. В. Синергія «свободи» і «несвободи» у суперечностях глобального світу [електронний ресурс]/ а.в. сакун // нова парадигма. – 2014. – вип. 123. – с. 102–111. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nora_2014_123_13
4. Чумаченко І., Квітко , В. Свобода підприємницької діяльності : сучасні реалії та виклики. Молодий вчений 2018, 11 (63), 951–954. URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/3624>

Науковий керівник: Остапенко Юлія Ігорівна, докторка юридичних наук, асистентка кафедри господарського права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Дар'я ШУЛЬГІНА,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Студентка 4 курсу, 23 групи
факультету прокуратури

ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ КОМЕРЦІЙНОЇ ТАЄМНИЦІ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Питання комерційної таємниці завжди є актуальним в наші часи, оскільки всі підприємства так чи інакше мають свої прийоми та методи для реалізації власної діяльності і підтримки ринкової економіки. Комерційна таємниця сама по собі проходить через всі сфери господарської діяльності і її використання є стратегічно необхідним для підприємств задля досягнення економічно вагомого результату.

Згідно із статтею 505 Цивільного кодексу України, комерційна таємниця – це інформація що є секретною, тобто не є легкодоступною для осіб, компетенцією яких є робота з таким видом інформації [1]. Досить часто науковці наголошують на тому, що визначення в ЦК є досить розмитим і не представляє собою конкретики, так як у визначенні можна зустріти такі відносні поняття як «легкодоступна», «таким видом інформації», тощо. В даному випадку доцільніше використовувати визначення, яке нам надає Господарський кодекс у частині 1 статті 36, оскільки воно

є більш деталізованим та конкретизованим: *«Відомості, пов'язані з виробництвом, технологією, управлінням, фінансовою та іншою діяльністю суб'єкта господарювання, що не є державною таємницею, розголошення яких може завдати шкоди інтересам суб'єкта господарювання, можуть бути визнані його комерційною таємницею...»*[2].

Підсумовуючи визначення і із ЦК, і ГК, можна сказати, що комерційною таємницею є комерційно цінна інформація щодо діяльності суб'єкта господарювання, яка є захищеною та має режим конфіденційності і доступ до якої є обмеженим для осіб, яким він не наданий.

Відмінними ознаками комерційної таємниці підприємства є: 1) суб'єктом є лише суб'єкт господарювання; 2) статус конфіденційності починається з моменту життя відповідних заходів власником цієї інформації і діє доти, поки зберігається фактична монополія особи на інформацію в ній; 3) сама інформація є придатною до її комерційного використання; 4) не вимагає державної реєстрації; 5) необмежений термін тривалості такого статусу [3].

Що саме може бути інформацією, яка має такий режим, ступінь її захищеності та заходи для підтримання такого захисту, визначає сам суб'єкт господарювання. Перелік видів інформації, яка не може становити собою комерційну таємницю, зазначений у постанові Кабінету міністрів України «Про перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці» від 9 серпня 1993 р. №611. Підприємство має право призначати особу\осіб, які будуть мати доступ до такої таємниці та матимуть повноваження для того щоб розпоряджатися, надавати доступу до неї, а також встановлювати інші умови щодо комерційної таємниці. У випадку доступу до такої інформації неналежних для цього осіб, особа, яка отримала доступ до такої інформації та використовувала її в протиправних цілях, зобов'язана відшкодувати збитки, принесені її використанням [1, 4]. Також Законом України «Про захист від недобросовісної конкуренції» передбачено можливість застосування в такому випадку штрафу у вигляді адміністративно-господарської санкції.

Сам інститут режиму комерційної таємниці є господарсько-правовим, так як сферою її використання є господарська діяльність, яка є предметом регулювання господарського кодексу. Метою використання цієї таємниці є досягнення комерційно успішного результату у господарській діяльності для суб'єкта, що відповідає сутності господарсько-правових відносин [3].

Наразі питання корпоративної таємниці регулюється різними галузями права – цивільним, господарським, трудовим, тощо, і, в основному, забезпечують лише визначення загальних засад. Інші деталі як захист конфіденціальної інформації, яка міститься в корпоративній таємниці, перелік заходів з її охорони, із застосуванням яких і буде виникати статус корпоративної таємниці зараз є лише об'єктом дискусій у правовій доктрині та залишені на розсуд самих суб'єктів господарювання безпосередньо.

Окрім законодавчого закріплення корпоративної таємниці в ЦК та ГК, згадки також мають у проекті нового Трудового кодексу, де хочуть ввести норми про обов'язки працівників підприємства щодо нерозголошення корпоративної таємниці та розірвання трудового договору як наслідок порушення цієї норми. Але, на мою думку, враховуючи всі особливості впровадження такого режиму, законодавцям варто звернути увагу і на регулювання з точки зору господарсько-правового аспекту. Держава повинна сприяти розвитку інституту корпоративної таємниці задля підтримки конкурентоспроможності підприємств і, як наслідок, власної економіки.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 №435-IV : станом на 3 верес. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 24.10.2024).
2. Господарський кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 №436-IV : станом на 3 верес. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 24.10.2024).
3. Топалова, Людмила Дмитрівна. «Правовий режим комерційної таємниці.» (2006). URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/51202/5/Topalova_Pravovyi_rezhym.pdf (дата звернення: 26.10.2024).
4. Kravchenko O. M. Improvement of the organizational and legal security of the protection of confidential information and commercial business secrets in Ukraine. ENVIRONMENTAL LAW. 2024. № 1–2. С. 21–27. URL: <https://doi.org/10.37687/2413-7189.2024.1-2.4> (дата звернення: 26.10.2024).
5. Белуга Ю. Питання правової охорони комерційної таємниці в контексті вдосконалення чинного законодавства. Scientific works of national aviation university. Series: Law Journal «Air and Space Law». 2021. Т. 4, № 61.

Науковий керівник: Остапенко Юлія Ігорівна, докторка юридичних наук, доцентка, асистентка.

Віталій ЦУШКО,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студент 4 курсу, 24 групи
факультету прокуратури

ТЕНДЕНЦІ РОЗГЛЯДУ СПРАВ ПРО БАНКРУТСТВО З ПОЗИЦІЙ ВЕРХОВНОГО СУДУ

Процедура банкрутства не є чимось новим для українського права, адже ще у 1992 р. було ухвалено Закон України «Про банкрутство», а з 1999 р. така процедура регулювалася вже оновленою редакцією зазначеного нормативно-правового акта, назва якого була змінена на «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом». Важливим кроком в розвитку досліджуваного інституту було прийняття у 2018 р. Кодексу України з процедур банкрутства (далі – КУзПБ), який набув чинності у 2019 р. Зважаючи на те, що застосування норм права коригується судовою практикою, та на досить нетривалий час функціонування наведеного Кодексу, дослідження процедури банкрутства в площині правових позицій Верховного Суду є доцільним.

Варто зазначити, що в практиці Верховного Суду багато уваги приділено питанню того, в порядку якого судочинства мають розглядатися справи про банкрутство, стороною яких є боржник. Вихідним положенням в цьому аспекті є ч. 1 ст. 7 КУзПБ, згідно з якою спори, стороною в яких є боржник, розглядаються господарським судом за правилами, передбаченими Господарським процесуальним кодексом України, з урахуванням особливостей, визначених цією статтею [1]. Посилаючись, зокрема, на норми наведеної статті КУзПБ, Верховний Суд у Постанові Великої Палати Верховного Суду від 15.01.2020 р. у справі №607/6254/15-ц (провадження № 14-404цс19) дійшов висновку, що розгляд всіх майнових

спорів, стороною в яких є боржник у справі про банкрутство, повинен відбуватися саме і виключно господарським судом, у провадженні якого перебуває справа про банкрутство, в межах цієї справи [2]. Такої позиції він притримується і надалі, свідченням чого є Постанова Великої Палати Верховного Суду від 31.08.2023 р. у справі № 640/26320/20 (провадження N 11-97апп23).

Різні думки були стосовно питання, за правилами якої юрисдикції розглядати позов боржника, щодо якого відкрито провадження у справі про банкрутство, про визнання протиправним та скасування податкового повідомлення-рішення з огляду на положення КУзПБ, згідно з яким всі майнові спори, стороною в яких є боржник вирішує господарський суд, у провадженні якого перебуває справа про банкрутство. У Постанові Великої Палати Верховного Суду від 21. 09. 2021 у справі № 905/2030/19 (905/1159/20) (провадження N 12-92гс20) зазначений спір був розтлумачений як майновий за своїм характером, обґрунтувавши це потенційним стягненням з боржника грошової суми як майнового права. Відповідно, визначено юрисдикційність розгляду такого спору за господарським судом. Досить ґрунтовно Верховний Суд підійшов до цього питання у Постанові Великої Палати Верховного Суду від 01.11.2023 р. у справі № 908/129/22 (908/1333/22) (провадження № 12-46гс23), відступивши від попередньої позиції. В якості аргументів було зазначено те, що юрисдикція судів щодо розгляду певної категорії спорів встановлюється лише процесуальними кодексами, при цьому КУзПБ та ПК України є спеціальними в частині розгляду окремого виду господарських спорів (про банкрутство), що здійснюється господарськими судами в порядку, встановленому Господарським процесуальним кодексом. Вимоги платника податку (у тому числі й після відкриття провадження у справі про банкрутство та визнання його банкрутом з відкриттям щодо нього ліквідаційної процедури) щодо правомірності рішень, дій чи бездіяльності контролюючого органу стосуються насамперед перевірки законності дій суб'єкта владних повноважень, що свідчить про публічно-правовий характер такого спору, в якому суб'єкт владних повноважень реалізує свої владно-управлінські функції, а тому цей спір віднесено до розгляду саме за правилами адміністративного судочинства [3].

В практиці Верховного Суду неоднозначно в свій час вирішувалося також питання способів захисту прав та інтересів кредитора у справах про банкрутство. Так, в Постанові Великої Палати Верховного Суду

від 06.07.2022 р. у справі №914/2618/16 (провадження №12-25гс21) акцентувалося на тому, що вимоги про визнання недійсними результатів аукціону та договору купівлі-продажу майна, укладеного внаслідок такого аукціону, не є ефективними способами захисту прав та інтересів позивача у досліджуваній категорії справ. Обґрунтовувалося це похідним характером інтересу кредитора від інтересу боржника у стягненні відповідного майна. У Постанові Великої Палати Верховного Суду від 13.02.2024 р. у справі №910/2592/19 (провадження №12-41гс23) Верховний Суд, фактично, змінив раніше зазначену правову позицію на зворотню за змістом, адже визначив, що, якщо за результатами аукціону з переможцем укладено договір купівлі-продажу, то ефективним способом захисту порушеного права особи, яка вправі оскаржувати результати аукціону, є пред'явлення позову про визнання недійсними результатів аукціону й укладеного з переможцем аукціону договору купівлі-продажу майна боржника та застосування реституції [4]. Наведений спосіб застосовується у випадку, коли набуте за договором купівлі-продажу майно перебуває у власності переможця аукціону.

Своєрідною новелою КУзПБ є врегулювання процедури відновлення платоспроможності фізичної особи, зокрема, яка не є суб'єктом підприємницької діяльності. У зв'язку з цим практикою Верховного Суду на основі положень КУзПБ було вироблено принцип добросовісної поведінки боржника-фізичної особи. Вперше такий принцип було сформульовано в Постанові Верховного Суду від 26.05.2022 р. у справі №903/806/20. Зі змісту цього принципу можна виокремити такі основні ознаки добросовісного боржника: відсутність протиправного умислу особи у власній неплатоспроможності; дотримання обов'язків боржника як сторони у справі про банкрутство, інформування щодо обставин, які можуть вплинути на розгляд справи чи задоволення кредиторських вимог; виявлення ініціативи компромісу з кредиторами щодо реструктуризації боргів, а також вжиття заходів щодо задоволення їх вимог. Позитивним аспектом є те, що наведена правова позиція з визначеним принципом знайшла своє широке застосування в подальшій практиці вирішення спорів в сфері процедури банкрутства, прикладом чого може бути Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 25.06.2024 р. у справі №916/1584/21.

Отже, можна зробити висновок, що попри доволі нетривалий проміжок часу, що пройшов з моменту початку дії КУзПБ, судова практика з про-

цедури банкрутства є достатньо широкою та спостерігається тенденція її активного розвитку, про що свідчить велика кількість правових позицій Верховного Суду з проблемних питань цього інституту. При цьому вона характеризується як певною динамічністю, адже існує ряд випадків відступу Верховним Судом від своїх нещодавно сформульованих правових позицій, так і ознаками стабільності, з огляду на те, що стосовно визначених питань банкрутства було сформовано сталу судову практику.

Список використаних джерел:

1. Кодекс України з процедур банкрутства (Закон України). №2597-VIII. (2024). Вилучено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text>.
2. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 15 січня 2020 р., судова справа №607/6254/15-ц. Єдиний державний реєстр судових рішень. Вилучено з <https://reestr.court.gov.ua/Review/87115553>.
3. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 1 листопада 2023 р., судова справа №908/129/22 (908/1333/22). Єдиний державний реєстр судових рішень. Вилучено з <https://reestr.court.gov.ua/Review/114904850>.
4. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 13 лютого 2024 р., судова справа №910/2592/19. Єдиний державний реєстр судових рішень. Вилучено з <https://reestr.court.gov.ua/Review/118520069>.

Науковий керівник: Остапенко Юлія Ігорівна, докторка юридичних наук, асистентка кафедри господарського права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Олександр СКУБАК,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студент 4 курсу, 24 групи
факультету прокуратури

САМОРЕГУЛІВНІ ОРГАНІЗАЦІЇ В ГОСПОДАРСЬКОМУ ОБОРОТІ: ЇХНЄ МІСЦЕ, ЗНАЧЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

В той час як поняття саморегулівної організації (далі – СРО) почало закріплюватися на законодавчому рівні в США ще за часів Нового курсу

Рузвельта (30-ті роки ХХ ст.) [1] і наразі активно використовується в розвинених економіках світу [2], українське законодавство оперує такою категорією вкрай обмежено й скоріше побіжно.

Під СРО у доктрині й практиці розуміють непідприємницьке товариство, яке засноване на засадах членства суб'єктів професійної та/або підприємницької діяльності і створюється задля задоволення інтересів її членів і захисту інтересів їхніх клієнтів шляхом виконання нормотворчої, контрольної, каральної та інших функцій [1].

Ключовими ознаками СРО є те, що вона (а) є юридичною особою приватного права; (б) має форму непідприємницького товариства; (в) у певних випадках має набувати статусу регулятора ринку [3]; (г) основним завданням має визначення правил і стандартів здійснення діяльності її членів та здійснення контролю за їх дотриманням; сприяння діяльності її членів [4].

Про можливість створення СРО згадано у Законі України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки», Законі України «Про оцінку земель», Законі України «Про депозитарну систему України» тощо, однак Н. Філатова справедливо зазначає, що існування таких організацій можливе не лише в тих сферах, в яких їх утворення безпосередньо передбачене законодавством [1].

Зважаючи на наведене вище, висунемо тезу, що розробка і поширення інституту саморегульованої організації в Україні може закласти важливі підвалини її подальшого сталого економічного розвитку.

Так, переваги саморегульованої діяльності активно обстоюються цивілістами й господарниками [5, 2, 6, 4], адже давно стала аксіомою ідея: «поступовий відхід від абсолютного регулювання приватного права позитивним чином впливає на величезну групу суспільних відносин, які виникають між юридично рівними суб'єктами» [5].

СРО, яка має функції (1) нормотворця, (2) контролера, (3) карально-го органу і не тільки, виконує важливу роль у господарському обороті: покращує діяльність суб'єктів господарювання з метою задоволення інтересів широкого кола споживачів, з одного боку, а також забезпечення ділових інтересів її членів – з другого [1].

Той факт, що регулювання не є монопольним правом і обов'язком держави впливає вже із положень Основного Закону. Детально це обґрунтовано, зокрема, в працях Остапенко Ю. та Кочина В. Серед іншого, можливість і навіть потреба в саморегулюванні впливає із засад верхо-

венства права, демократії, економічної багатоманітності, свободи об'єднання тощо [2, 5].

Однак, незважаючи на ряд описаних вище переваг саморегулювання, не варто забувати й про великий публічний інтерес в регулюванні господарської діяльності, через що держава має встановити чіткі й прозорі рамки дозволеного самостійного регулювання. Тому погодимося з тезою Гончаренко О., що ефективне саморегулювання не можливе без визначених державою критеріїв і меж його здійснення, системи засобів регулювання [6].

Отже, вдається за доцільне запропонувати розробку, прийняття й впровадження уніфікованого законодавства, яке б регулювало поняття й ознаки СРО, порядок їх створення, існування та припинення. Це дозволить розширити сферу діяльності СРО, зробити її прозорою та зрозумілою.

Такий крок має бути поєднаний з державною політикою популяризації й заохочення діяльності СРО, що, в свою чергу, неодмінно позитивним чином вплине на сферу господарювання в Україні.

Список використаних джерел:

1. Філатова Н. (2013). Поняття та ознаки саморегулівних організацій. *Вісник Академії правових наук України*, (1), 280–290. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/varpu_2013_1_30.
2. Остапенко Ю. І. (2018). Саморегулівна діяльність у сфері господарювання: завдання господарсько-правового забезпечення. *Теорія і практика правознавства* (Вип. 2 (14)). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2018_2_13.
3. Кочин В. (2014). Саморегулівна організація: поняття та ознаки. *Юридична Україна* (9), 35–40. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/urykr_2014_9_8.
4. Гарбар Ж. В., Гарбар В. А. (2017). Саморегулівні організації в системі функціонування фінансового ринку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. (Вип. 15 (1)), 76–79. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2017_15\(1\)_19](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2017_15(1)_19).
5. Кочин В. (2014). Поняття та ознаки саморегулювання у цивільному праві України. *Юридична Україна*, (10), 52–56. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/urykr_2014_10_11.

6. Гончаренко О. (2017). Саморегулювання та співрегулювання господарської діяльності. *Підприємництво, господарство і право*, (9), 62–66. URL: <http://www.pgj-journal.kiev.ua/archive/2017/9/13.pdf>

Науковий керівник: Остапенко Юлія Ігорівна, докторка юридичних наук, асистентка кафедри господарського права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Анжеліка САМОЙЛІК,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка 4 курсу, 10 групи
факультету юстиції

РОЗВИТОК АГРАРНИХ ХОЛДИНГІВ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

Із розвитком суспільних відносин в економічній сфері в Україні почала з'являтися потреба впровадження нових форм господарювання. Таким чином, шляхом трансформацій ринку та інтеграційних дій на теренах нашої держави з'явився новий суб'єкт господарської діяльності – «холдинг». Слід зазначити, що холдинг має певні різновиди, що займають провідне місце в економічному секторі. Зокрема, питання врегулювання правового статусу такого суб'єкта як «агрохолдинг» наразі потребує належного врегулювання та наукового вивчення як з боку законодавця, так і науковців.

У ст. 1 Закону України «Про холдингові компанії в Україні» визначено, що холдингова компанія – це акціонерне товариство, яке володіє, користується та розпоряджається холдинговими корпоративними пакетами акцій (часток, паїв) двох або більше корпоративних підприємств [1].

Господарським кодексом України (далі – ГК України) також чітко закріплено поняття «холдингова компанія», а також законодавець у ч. 5 ст. 126 ГК України деталізував у визначенні, що пакети акцій, які перебувають у державній власності не входять до корпоративних акцій холдингових компаній.

На даний момент законодавством України не врегульовано правовий статус агрохолдингів, що створює певні проблеми у врегулюванні суспільних відносин у агрономному секторі. Але існують певні підходи до визначення поняття «агрохолдинг» серед науковців. Зокрема, А. Мартін розуміє агрохолдинг як один із різновидів холдингу, в якому материнська компанія контролює ряд дочірних компаній, які займаються господарською діяльністю у сфері виробництва та переробки сільськогосподарської продукції [2].

З юридичної точки зору А. Данкевич тлумачить агрохолдинг як певне об'єднання капіталів підприємств під контролем управлінської компанії [3].

У ст. 1 Закону України «Про холдингові компанії» закріплено що корпоративними акціями холдингової компанії вважається пакет акцій відповідного підприємства, холдингової компанії, що більше ніж 50 відсотків або становить величину, яка дозволяє право вирішального впливу на господарську діяльність компанії[1].

До особливостей агрохолдингів відносять їх можливість на основі синергетичних ефектів збільшувати свій дохід, забезпечувати компанію новими технологіями, охоплювати весь процес виробництва, переробки та реалізації продукції і впроваджувати цю сферу на технологічних, організаційних та економічних основах.

Тому, агрохолдинги розглядаються як специфічна форма інвестицій у сільськогосподарський сектор. Відповідно до тверджень відомих фахівців діяльність агрохолдингів сприймається як форма організації агропромислового виробництва, яка вкотре підтверджує, що основним шляхом їх утворення є інвестування як національного, так і зарубіжного капіталу в переробну промисловість, що забезпечує більш швидкий обіг та відповідно окупність[4].

У європейських країнах простежується тенденція значного підтримання аграрного підприємства. Слід зазначити, що рівень підтримки залежить від рівня доходів країни. Зокрема, у Німеччині є відповідна управлінська програма «Загальна концепція науково-технічної політики в співвідношенні з аграрним підприємством», яка полягає у сприянні держави у сферах наукових досліджень, фінансування ризикових видів діяльності, створення умов для трансферу технологій та забезпечення науковими кадрами. Також, в країні діє низка інституцій, які надають консультації фермерам з різних питань.

Німеччина вважається яскравим прикладом, де країна надає достатню підтримку фермерським господарствам шляхом надання субсидій

та вигідних кредитів для процвітання агробізнесу. Програма, що надає субсидії для агробізнесу федеральним урядом має спеціальну статтю субсидій для збільшення коефіцієнту самофінансування, яка становить майже 30% від загального обсягу субсидій. Доречно зазначити, що сімейним фермерським господарствам надаються кредити строком на 20 років. Тобто, це означає, що уряд Німеччини віддає перевагу допомагати малим суб'єктам агробізнесу ніж агрохолдингам [5].

Проаналізувавши особливості підтримання агробізнесу в Німеччині слід звернути увагу на один із найпроблемніших аспектів діяльності агрохолдингів, що полягає у зосередженні більш на економічному забезпеченні ніж на правовому врегулюванні таких суспільних відносин у агросфері.

На нашу думку, Україна має перейняти іноземний досвід щодо фінансування відповідних програм для підтримання не тільки агрохолдингів, а й малого агробізнесу. Тому, що саме такі дії з боку держави допоможуть українцям розвинути економічний сектор нашої країни, що матиме стратегічний підтекст для відновлення нашої країни у повоєнний час.

Доречно, зазначити думку В. Зеліч, який вважає, що в Україні відсутні інші спеціалізовані договори про діяльність транснаціональних компаній, за винятком Законів України «Про зовнішньоекономічну діяльність», «Про режим іноземного інвестування», «Про акціонерні товариства», у яких чітко закріплено про: портфельні і прямі іноземні інвестиції у публічні акціонерні товариства в Україні через придбання пакетів акцій у них; переходу агрохолдингів під керівництво іноземних компаній шляхом утворення дочірнього підприємства (для здійснення таких дій необхідна згода Антимонопольного комітету України); порядок сплати на прибуток дочірніх компаній і податку на доходи фізичних осіб дочірніх підприємств [5].

Отже, сучасний стан правового регулювання викликає низку питань, зокрема пов'язаних із якістю правового забезпечення окремих аспектів діяльності та організації агрохолдингів. Здійснивши дослідження особливостей правового врегулювання статусу агрохолдингів можемо зазначити, що проблеми утворення агрохолдингів висвітлюються переважно в організаційній та економічній галузі. Але, питання щодо організаційно-функціональної діяльності досліджуваних аграрних формувань стосується саме права в частині правового регулювання процедур утворення аграрних формувань, в якому існує низка неврегульованих базових питань. Наприклад, установчі документи, вимоги до засновників, інвестиційні відносини у сфері аграрної власності.

Список використаної літератури:

1. Про холдингові компанії в Україні: Закон України від 15.03.2006 №3528-IV станом на: 27.04.2024 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3528-15#Text> (дата звернення: 25.10.2024).
2. Martin, A. (2010), «Protection of economic competition in agricultural land use: advantages and disadvantages of agricultural holdings», *Zemlevporiadnyi visnyk*, [Online], vol. 8, pp. 26–32. (дата звернення 25.10.2024)
3. Данкевич А. Є. Роль агрохолдингів у соціально-економічному розвитку http://nbuv.gov.ua/UJRN/agrosvit_2011_12_6. (дата звернення 25.10.2024)
4. В. Ю. Юркевич «Правові проблеми функціонування агрохолдингів в Україні» URL: <https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2014/01/Urkevych.pdf> (дата звернення 26.10.2024)
5. В. В. Русанюк «Зарубіжний досвід державного регулювання аграрного підприємництва». *Економіка АПК, 2020 № 4*. с. 121–129. URL:https://eaprk.com.ua/web/uploads/pdf/Ekonomika%20APK_Iss.4_2020_121-129.pdf (дата звернення 26.10.2024)
6. Самсонова Я. О., Федюк В. В. «Правове забезпечення діяльності аграрних холдингів в Україні: історичний аспект та проблеми сучасного стану. *ПРАВО І СУСПІЛЬСТВО. № 2 частина 2 /2020*. УДК 349.42 DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.2> –

Науковий керівник: Кудрявцева Вікторія Вікторівна, асистентка, к.ю.н. кафедри господарського права.

Діана ЛОБАК,

Здобувачка вищої освіти

Державного податкового університету

студентка 4 курсу, групи ПБ-21-3, ННІ

права

ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ ЗАПОВІТУ ПОДРУЖЖЯ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ПРАКТИКИ

Питання спадкування завжди було важливим аспектом правового регулювання, оскільки воно безпосередньо пов'язане з майновими правами осіб та забезпеченням їхнього правового статусу після смерті. Однією з основних форм волевиявлення особи щодо розподілу свого майна є заповіт, який набуває особливої ваги у випадку подружжя. В умовах

сучасного суспільства, де існують різноманітні моделі сімейних відносин, питання спадкування у разі смерті одного з подружжя стає актуальним і для правників, і для громадян.

Так, В. А. Луценко та Н. В. Лаговська наголошують, що «заповіт подружжя є новелою Цивільного кодексу України. Хоча цей вид заповіту виник лише порівняно недавно, але кількість укладених, саме, заповітів подружжя, в відсотковому співвідношенні до кількості укладених заповітів щороку зростає» [1, с. 116]. На даному аспекті наголошує є Л. В. Фокша, що «інститут спільного заповіту є поширеною практикою в спадковому праві європейських країн: спільні заповіти досить популярні в Англії, Німеччині, країнах Балтики. У свою чергу, для України це явище – новація, бо раніше заповіт укладався виключно від імені однієї особи, тому для тлумачення і застосування законодавчих норм особливого значення набуває судова практика» [2, с. 89].

Заповіт подружжя – вид заповіту, який відповідно до ч. 1 статті 1243 Цивільного кодексу України, «складається подружжям щодо спільної сумісної власності» [3]. Значною перевагою складання заповіту подружжя є наявність «гарантії» для того з подружжя, хто залишиться живим, отримати частину спадщини зі спільної сумісної власності. У випадку заповіту подружжя не відбувається відкриття спадщини одразу, оскільки виникає право на обов'язкову частку для живого члена подружжя. Так, спадкоємці зможуть реалізувати своє право на обов'язкову частину спадщини лише після смерті останнього з подружжя [1, с. 117]. Відповідно до ст. 1223 Цивільного Кодексу України, «право на спадкування мають ті особи, які зазначені у заповіті або за його відсутності чи недійсності, настає спадкування за законом відповідно до встановленої черговості» [3].

Так, можемо стверджувати, що укладати заповіт має можливість лише подружжя, яке перебуває у зареєстрованому шлюбі. Фактичні шлюбні відносини, без реєстрації шлюбу, не надають права на спільний заповіт, оскільки відповідно до ст. 21 Сімейного кодексу України шлюбом визнається лише сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований у державному органі реєстрації актів цивільного стану [4].

Важливо зазначити, що спільний заповіт подружжя може бути укладений лише стосовно майна, яке є спільною сумісною власністю подружжя, навіть якщо це майно зареєстроване на ім'я одного з подружжя (наприклад, нерухоме та рухоме майно, придбане під час шлюбу, є спільним майном). У той же час майно, що належить кожному з подружжя на праві приватної власності (наприклад, особисті кошти чи майно, набуто до шлюбу

бу або отримане під час шлюбу в порядку спадкування чи дарування), успадковується за волевиявленням власника. Тому, окрім спільного заповіту, кожен з подружжя має право скласти індивідуальний заповіт і визначити спадкоємців щодо власного майна на випадок своєї смерті [2, с. 90]. Тобто, спадкування за заповітом подружжя відбувається в декілька етапів: спершу успадковується частка у спільній сумісній власності одного з подружжя другим з подружжя, який його пережив, а після смерті останнього зазначене в заповіті майно успадковується спадкоємцями за заповітом.

Звернемо увагу на зазначення судді Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду О. Ступак, що «за життя дружини та чоловіка кожен з них має право відмовитися від спільного заповіту. Така відмова підлягає нотаріальному посвідченню. Відмова від спільного заповіту одним з подружжя що розпорядження, від якого особа відмовилася, втрачає силу, але розпорядження іншого з подружжя залишається чинним. У такому випадку чинне розпорядження є не чим іншим, як заповітом одного з подружжя стосовно належної йому частки у праві спільної сумісної власності» [5]. Слід також додати, що заповіт подружжя втрачає свою силу у разі розірвання шлюбу або його визнання недійсним. Після смерті одного з подружжя, переживший другий вже не має права змінювати спільний заповіт. Однак заповіт подружжя може бути визнаний недійсним через суд. В такому випадку, той з подружжя, хто залишився живим, має право скласти новий заповіт щодо своєї частки спільного майна, а майно померлого буде спадкуватися відповідно до закону [2, с. 91].

При цьому, Л. В. Фокша доречно відзначає, що укладання заповіту подружжя являє собою серйозну відповідальність, оскільки такий правочин накладає певні обмеження на учасників, адже волевиявлення, висловлене заздалегідь, до смерті другого з подружжя, може негативно позначитися на його правах. Так, матеріальний і фізичний стан живого подружжя може значно погіршитися після смерті другого, а майно, зазначене в заповіті, вже обтяжене забороною відчуження [2, с. 91].

Підсумовуючи, відзначимо, що заповіт подружжя є важливим юридичним інструментом для регулювання майнових прав та зобов'язань у разі смерті одного з подружжя. Він дозволяє чітко визначити, як буде розподілено майно між спадкоємцями, що особливо актуально в умовах сучасної правової практики, коли правові норми та практики змінюються, а питання захисту майнових прав набувають все більшої значущості.

Таким чином, заповіт подружжя є важливим інструментом для правового регулювання спадкових відносин, що забезпечує захист інтересів

подружжя та їх спадкоємців. З огляду на сучасні реалії та юридичну практику, необхідно постійно вдосконалювати законодавчі норми, що регулюють питання спадкування, зокрема в аспекті заповітів, щоб запобігти потенційним юридичним колізіям і забезпечити справедливий та ефективний процес спадкування.

Список використаних джерел:

1. Луценко В. А., Лаговська Н. В. Особливості нормативно-правового регулювання заповіту подружжя. *Актуальні проблеми приватного права*. Ірпінь. 2023. С. 116–117.
2. Фокша Л. В. Особливості укладення заповіту подружжя. *Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів*. Суми. 2024. С. 89–92.
3. Цивільний кодекс України від 03.09.2024 р. №435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 08.11.2024 р.)
4. Сімейний кодекс України від 01.01.2024 р. №2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення 08.11.2024 р.)
5. Ступак О. Спільний заповіт подружжя і режим спільної сумісної власності. *Практика Верховного суду України*. URL: <http://surl.li/xrpxdlt> (дата звернення 08.11.2024 р.)

Науковий керівник: Самілик Людмила Олексіївна, к.ю.н., доцент кафедри цивільного права та процесу, кандидат юридичних наук.

Дар'я КУДЕЛЯ,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка 4 курсу, 24 групи
факультет прокуратури

ІНВЕСТИЦІЙНІ ЗАХОДИ ПОВ'ЯЗАНІ З ТОРГІВЛЕЮ ЧИ «PERFORMANCE REQUIREMENTS»: СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД ПРАВА СОТ

Світова організація торгівлі (далі – СОТ) відіграє ключову роль у регулюванні міжнародної торгівлі та забезпеченні справедливих умов для

учасників торговельних відносин. Однією з важливих тем, які привертають увагу правознавців та економістів у рамках СОТ, є інвестиційні заходи, пов'язані з торгівлею, зокрема так звані «performance requirements» (далі – ПЗТ), або вимоги до виконання. Дані заходи включають умови, які країни можуть висувати до інвесторів, пов'язані з місцевим змістом, експортом продукції або технологіями. У сучасних умовах правове регулювання таких вимог в межах СОТ є важливою темою для обговорення, оскільки вони можуть мати як позитивні, так і негативні наслідки для міжнародної торгівлі.

Інвестиційні заходи, пов'язані з торгівлею, за своєю суттю стосуються обмежень або умов, які держави можуть накладати на іноземних інвесторів з метою досягнення певних економічних або соціальних цілей. Такі заходи часто зосереджені на заохоченні розвитку внутрішнього виробництва, стимулюванні експорту або передачі технологій. Поняття «performance requirements» охоплює широкий спектр заходів, які можуть включати вимоги до використання певної частки місцевих компонентів у виробництві (local content requirements); вимоги щодо експортної діяльності (export performance requirements); умови щодо передачі технологій або знань іноземними компаніями до країни-реципієнта.

Такі заходи широко використовуються державами для стимулювання економічного зростання, залучення інвестицій та сприяння розвитку ключових галузей економіки. Однак їхній вплив на торгівлю є неоднозначним, оскільки вони можуть створювати торгові бар'єри та спотворювати конкуренцію на міжнародних ринках [1, с. 12].

Одним із головних правових інструментів СОТ, що регулює інвестиційні заходи, пов'язані з торгівлею, є Угода про інвестиційні заходи, пов'язані з торгівлею (далі – TRIMs). Угода TRIMs встановлює правила для таких заходів, які можуть створювати перешкоди для міжнародної торгівлі. Зокрема, Угода забороняє застосування певних видів ПЗТ, якщо вони суперечать основним принципам ГАТТ, таким як принципи недискримінації (статті III та XI ГАТТ 1994 року) [2, с. 45].

Угода TRIMs забороняє, наприклад, вимоги щодо місцевого змісту, що вимагають від компаній використовувати певну частку місцевих товарів або послуг у своїй діяльності, оскільки це порушує принцип рівних можливостей на ринку. Також заборонені вимоги до експортної діяльності, оскільки вони можуть спотворювати ринок, штучно збільшуючи експорт і порушуючи умови справедливої конкуренції.

Проте TRIMs залишає державам певну свободу дій у регулюванні іноземних інвестицій. Важливо зазначити, що Угода TRIMs не стосується всіх видів ПЗТ, зокрема вимог, пов'язаних із передачею технологій або навчанням місцевих працівників, що дозволяє державам використовувати ці інструменти для досягнення своїх економічних цілей [3, с. 78].

Інвестиційні заходи, пов'язані з торгівлею, викликають різні думки серед експертів. Прихильники вважають, що ПЗТ можуть бути корисними інструментами для країн, що розвиваються, оскільки вони сприяють розвитку місцевої промисловості, створенню робочих місць і передачі технологій. Наприклад, країни, що впроваджували вимоги до місцевого змісту в автомобільній промисловості, змогли стимулювати розвиток національних виробничих ланцюгів і зменшити залежність від імпорту [4, с. 32].

Проте критики ПЗТ зазначають, що такі заходи можуть мати негативні наслідки для міжнародної торгівлі та економічної ефективності. Вимоги щодо місцевого змісту можуть призвести до підвищення витрат на виробництво, що робить товари менш конкурентоспроможними на міжнародних ринках. Окрім того, ПЗТ можуть створювати бар'єри для іноземних інвесторів, обмежуючи їхню свободу вибору постачальників або ринків збуту. Як результат, це може призводити до зниження рівня іноземних інвестицій у країну [5, с. 56].

Існує багато прикладів використання ПЗТ різними країнами з різними результатами. Наприклад, у Бразилії та Індії були впроваджені вимоги до місцевого змісту у виробництві відновлювальної енергії, що допомогло стимулювати розвиток місцевих підприємств, однак водночас викликало невдоволення іноземних інвесторів і спричинило торгові суперечки в рамках СОТ [6, с. 92].

У Канаді вимоги до місцевого змісту в секторі електроенергетики призвели до судових процесів в рамках Угоди про вільну торгівлю між Канадою та Європейським Союзом (СЕТА), даний випадок показує, що ПЗТ можуть бути проблематичними не тільки в рамках СОТ, але й у двосторонніх або регіональних угодах про вільну торгівлю [7, с. 104].

Для покращення регулювання інвестиційних заходів, пов'язаних з торгівлею, важливо забезпечити баланс між інтересами країн, що розвиваються, і розвинених держав. Однією з пропозицій є розширення компетенції СОТ у сфері регулювання ПЗТ, зокрема через розробку нових угод, що враховували б інтереси різних економік. Наприклад,

країни, що розвиваються, могли б отримати більше прав на використання певних видів ПЗТ для стимулювання своєї економіки в межах визначених умов [8, с. 120]. Ще одним можливим шляхом є впровадження більш чітких критеріїв для визначення законності ПЗТ. Це дозволило б уникнути неоднозначності в тлумаченні правил СОТ і зменшити кількість торгових суперечок, пов'язаних із використанням цих заходів.

Отже, інвестиційні заходи, пов'язані з торгівлею, або «performance requirements», залишаються важливим інструментом для регулювання міжнародних економічних відносин. Вони можуть мати як позитивний, так і негативний вплив на економіку країн та на міжнародну торгівлю. Регулювання цих заходів у рамках СОТ є важливим для забезпечення справедливих умов конкуренції та стимулювання економічного зростання, особливо в країнах, що розвиваються. Однак для досягнення цього необхідно вдосконалити правове регулювання, щоб забезпечити баланс між економічними інтересами різних держав.

Список використаних джерел:

1. Генеральна угода з тарифів і торгівлі (ГАТТ), 1994.
2. Угода СОТ про інвестиційні заходи, пов'язані з торгівлею (TRIMs), 1994.
3. Smith J. «Investment Measures and Trade: A Legal Perspective». *Journal of International Trade Law*, 2019. – С. 78.
4. Johnson R. «Local Content Requirements and International Trade: Case Studies from Emerging Economies». *Trade Policy Review*, 2021. – С. 32.
5. Сидоренко О. «Інвестиційні заходи в міжнародній торгівлі: правові аспекти». *Право і міжнародна економіка*, №3, 2020. – С. 56.
6. Garcia A. «Renewable Energy and Trade: Lessons from Brazil and India». *Energy Law Journal*, 2018. – С. 92.
7. Гриньов М. «Вимоги до місцевого змісту в угодах про вільну торгівлю: канадський приклад». *Торгове право*, №2, 2019. – С. 104.
8. Williamson E. «The Future of Performance Requirements in WTO Law». *International Trade Journal*, 2020. – С. 120.

Науковий керівник: докторка юридичних наук, доцентка, асистентка кафедри господарського права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Остапенко Ю. І.

Рустам БРАЗЛУК,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
студент 4 курсу, 23 групи
факультету прокуратури

ВИГОТОВЛЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ЗБРОЇ: ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Під час війни в державі сфера виготовлення зброї та навчання громадян правил поведження зі зброєю є доволі таки актуальна і потребує врегулювання, оскільки за весь період незалежності відносини в цій сфері чітко не унормовані. Дана проблема набула свого максимального поширення з моменту вторгнення РФ і в умовах воєнного часу одним із найважливіших чинників перемоги є військово-промисловий комплекс, який повинен розвиватися і підтримуватися державою, але, на жаль, це не так. Наразі в Україні існує така проблема, що закону про зброю немає, але натомість є відповідальність за незаконне поведження зі зброєю, що передбачено статтею 263 ККУ, що, на мою думку, є радянським пережитком, який в умовах війни підриває обороноздатність держави [4].

Відповідно до статті 19 Конституції України правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України [1].

Справа, яка набула великого резонансу: кримінальне переслідування снайпера ЗСУ Олександра Мінькова з позивним «Одеса», якому інкримінують вчинення злочину передбаченого статтею 263 ККУ [4]. Олександр після поранення вирішив розпочати волонтерську діяльність з виготовлення спеціальних «МАТЧЕВИХ» боеприпасів для задоволення потреб снайперів і ефективного виконання бойових завдань, оскільки в Україні є дефіцит снайперських набойів. Олександром за власні кошти було розроблено кулю для високоточних стрілецьких комплексів та придбано устаткування для релоадингу «спорядження та переспорядження набойів». Олександр мав змогу проводити свою волонтерську діяльність до тих пір, поки йому не було повідомлено про підозру у вчиненні кри-

мінального правопорушення передбаченого частиною 1 статті 263 ККУ [4]. Після цього у військовослужбовця було проведено обшуки та вилучено його зброю придбану відповідно до наказу Міністерства внутрішніх справ від 21.08.1998 р. № 622 «Про затвердження Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів», устаткування для виготовлення набоїв, та самі набої. Цими діями співробітники поліції, по суті, «паралізували» виробництво боєприпасів, які необхідні для виконання бойових задач [3].

Відповідно до Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» виробництво та ремонт вогнепальної зброї військового призначення і боєприпасів до неї не належить до видів господарської діяльності, що підлягає ліцензуванню, внаслідок чого для виробництва цієї продукції отримання ліцензії не потребується. Також, в цій господарській діяльності не можна застосовувати і постанову Кабінету міністрів України від 12.10.1992 р. № 576 «Положення про дозвільну систему». [2].

Дозвільна система – це особливий порядок виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, обліку і використання спеціально визначених предметів, матеріалів і речовин, а також відкриття та функціонування окремих підприємств, майстерень і лабораторій з метою охорони інтересів держави та безпеки громадян. В пункті 2 вищенаведеної постанови зазначено вичерпний перелік предметів, матеріалів і речовин на які поширюється дозвільна система. В даному переліку не передбачено поширення дії дозвільної системи на боєприпаси військового призначення, порядок їх виробництва, продажу та зберігання [2].

Враховуючи вищезазначені перешкоди, які здійснюють правоохоронні органи стосовно неврегульованих господарських відносин у даній сфері, на мою думку єдиним виходом є легалізація вогнепальної зброї, оскільки цей крок, допоміг би волонтерам та підприємцям уникнути непорозумінь з правоохоронними органами.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#Text>.

2. Усунути перешкоди виробництву боєприпасів для ЗСУ : Відповідь на електрон. петицію від 01.03.2024 № 22/213562-еп. URL: <https://petition.president.gov.ua/petition/213562>.
3. https://zbroya.info/uk/partner/oklegal/blog/24125_7-kil-pekla-dozvilnoyi-sistemi-mvs-na-virobnitsvo-zbroyi-v-ukrayini/.
4. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III : станом на 25 жовт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

Науковий керівник: Остапенко Юлія Ігорівна, доктор юридичних наук, доцент, асистент кафедри господарського права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Марія ЖУК,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
студентка 3 курсу, 4 групи
факультету адвокатури

ВПЛИВ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА РОЗВИТОК ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА: ПРАВОВА ПРИРОДА СМАРТ- КОНТРАКТІВ

Цифровізація сучасного світу впливає на всі сфери суспільного життя, включаючи правову систему. Одним із яскравих проявів цього впливу є впровадження смарт-контрактів – інноваційного інструменту, що поєднує в собі програмний код і договірні відносини. Смарт-контракти пропонують нові можливості для автоматизації виконання зобов'язань, мінімізації ризиків та спрощення процесів у сфері договірного права.

Водночас, їхня поява породжує низку юридичних викликів: визначення правової природи, співвідношення з традиційними договорами, тощо. Ці аспекти є актуальними не лише для науковців та практиків, але й для законодавців, оскільки потребують адаптації чинних норм права до нових реалій.

Смарт-контракт – це цифровий протокол, розроблений для автоматичного виконання, моніторингу та фіксації дій відповідно до попередньо узгоджених умов договору. Найчастіше його застосовують у блокчейн-

технологіях і пов'язують із криптовалютами, хоча його можливості виходять далеко за межі цієї сфери. Головна перевага смарт-контрактів полягає в їхній здатності самостійно забезпечувати виконання домовленостей, що особливо актуально в ситуаціях, де важливо гарантувати дотримання умов без залучення додаткових механізмів примусу [1, с.16].

У законодавстві України відсутнє визначення поняття смарт-контракту, а також відповідні вимоги до таких контрактів. Ряд науковців вважають, що смарт-контракт не можна розглядати як різновид договору, укладеного в електронній формі. Згідно з п. 3 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про електронну комерцію», електронна форма представлення інформації передбачає її документування у вигляді, що дозволяє візуальне відтворення та сприйняття людиною [2], смарт-контракт же створюється за допомогою мови програмування, а такий формат подання інформації не відповідає критеріям, необхідним для її сприйняття людиною. Проте смарт-контракт може виконувати функції автоматизованої системи, яка сприяє реалізації договору, укладеного в іншій формі. Подібні автоматизовані системи активно використовуються у діяльності банків, телекомунікаційних операторів та інших організацій [3, с. 92].

Розглянемо принцип роботи смарт-контракту на прикладі оренди житла через онлайн-платформу. Уявімо, що ви плануєте орендувати квартиру для відпочинку, але орендодавець вимагає передоплату, оскільки побоюється, що ви можете скасувати бронювання в останній момент. З іншого боку, ви теж хвилюєтеся, що після оплати орендодавець може виявитися недобросовісним – не надасть доступ до житла або запропонує квартиру, яка не відповідає опису.

У такій ситуації може бути використаний смарт-контракт. Умови договору, наприклад, оплата оренди після підтвердження доступу до квартири, прописуються у вигляді коду. Коли обидві сторони виконують свої зобов'язання (орендодавець надає доступ до житла, а орендар підтверджує його відповідність опису), смарт-контракт автоматично перераховує гроші орендодавцю. Якщо одна зі сторін порушує умови, програма автоматично накладає штраф або повертає кошти.

Розумні контракти забезпечують захищеність угод завдяки використанню криптографії, а також виключають ризик неоднозначного трактування умов. Це вигідне рішення, оскільки не потребує залучення посередників, таких як юристи або судові органи, а всі дії виконуються автоматично з мінімальними витратами.

Однак постає питання: чи можна регулювати смарт-контракти на основі чинного цивільного законодавства? Щоб відповісти, потрібно зрозуміти механізм їхньої роботи. Коли одна зі сторін виконує умову, транзакція передається в мережу вузлів (нодів). Вузли перевіряють транзакцію, підтверджують її та додають у блокчейн. Цей блок займає унікальне місце в ланцюжку та не може бути змінений. Таким чином, смарт-контракт є кодом, написаним мовою програмування, і його форма суттєво відрізняється від традиційних договорів [4, с. 81].

На мою думку, смарт-контракт можна розглядати як технологічний механізм, який гарантує виконання умов договору. У цьому контексті він не є договором, а лише засобом, який допомагає сторонам уникнути суперечок і забезпечити прозорість виконання зобов'язань. Розгляд смарт-контрактів як автоматизованої системи забезпечення виконання договору базується на їхній технічній природі та основній функції: вони не створюють нових правовідносин, а забезпечують виконання вже існуючих зобов'язань між сторонами.

Смарт-контракт – це програмний код, що виконується в децентралізованій мережі (блокчейн) і автоматично виконує прописані в ньому умови. Проте код сам по собі не створює правовідносин – він лише механізм, який реалізує те, про що домовилися сторони, і забезпечує виконання цих домовленостей.

Щодо наведеного раніше прикладу, договір оренди укладається в традиційній письмовій або електронній формі. Смарт-контракт діє як система, що блокує гроші орендаря і автоматично переводить їх орендодавцю після підтвердження доступу до житла. Тут код виконує функцію виконання договору, але сам по собі не є договором.

З точки зору цивільного права, смарт-контракт не відповідає класичним формам договору (усній чи письмовій), оскільки кодова мова не є доступною для безпосереднього розуміння людиною і законодавство України та багатьох інших країн не передбачає мови програмування як форму вираження волі сторін. Через це смарт-контракт виконує технічну функцію забезпечення виконання умов, які закріплені іншим, юридично визнаним способом (наприклад, у письмовій або електронній формі).

Наразі в Україні спостерігається активний рух у напрямку цифровізації, що охоплює різні сфери економіки та права. Яскравим підтвердженням цього є прийняття Закону України «Про віртуальні активи»,

який хоча ще не набрав чинності, але є важливим кроком до впровадження правового регулювання інноваційних технологій, зокрема блокчейну та криптовалют.

Цей закон відкриває двері для подальшого розвитку цифрової економіки та створює базу для інтеграції новітніх технологій у правову систему. Враховуючи глобальні тенденції, можна очікувати, що з часом українське законодавство адаптується до нових реалій, і смарт-контракти також знайдуть своє правове закріплення. Їх потенціал як інструменту автоматизації договірних відносин може суттєво сприяти підвищенню прозорості та ефективності бізнес-процесів, що стане логічним продовженням цифровізації правової сфери в Україні.

Розвиток правового регулювання смарт-контрактів повинен зосереджуватися на створенні чіткого визначення цього поняття та його закріпленні у законодавстві. При цьому важливо врахувати специфіку смарт-контрактів, яка дозволяє їм функціонувати у межах цивільного права, забезпечуючи реалізацію принципу свободи договору. Особливу увагу слід приділити тому, щоб акцент не обмежувався лише їхньою роллю як інструменту для контролю за виконанням зобов'язань, а розглядав їх потенціал для ширшого застосування в договірних відносинах.

Список використаних джерел:

1. Варавка В. Смарт-контракт як форма цивільно-правового договору. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. 2019. Вип. 4 (111). С. 15–20.
2. Про електронну комерцію. Закон України від 03 вересня 2015 року № 675-VIII із зм. і доп. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#Text> (дата звернення: 12.11.2024).
3. Л. Мамчур, О. Недибалюк. Цивільно-правові реалії допустимості використання смарт-контракту у договірних відносинах. Історико-правовий часопис. 2018. № 2 (12). С. 90–94.
4. Кривенко Ю. В. Щодо поняття та ознак смарт-контракту. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Юриспруденція. 2023. № 64. С. 80–83.

Науковий керівник: Коробцова Н. В. Доцентка, кандидатка юридичних наук, доцентка кафедри цивільного права НЮУ ім. Ярослава Мудрого.

Ольга МОХОРТ,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
студентка 2 курсу, 9 групи
факультету прокуратури

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК І РОЗМЕЖУВАННЯ КОНДИКЦІЇ ТА ВІНДИКАЦІЇ: СУЧАСНІ ПРАВОВІ ВИКЛИКИ

Позови кондикції і віндикації об'єднуються майновим характером. В судових процесах ці спірні питання мають різні тлумачення та юридичний аналіз, що в свою чергу визначає актуальність даної теми.

Кондикція є позадоговірним зобов'язальним способом захисту права власності, який може бути реалізований самостійно відповідно до статті 1212 Цивільного кодексу України через подання кондикційного позову [1]. Основною особливістю кондикційних зобов'язань є те, що їх підстави виникнення охоплюють широкий спектр, адже такі зобов'язання можуть виникати внаслідок як дій, так і подій. При цьому дії можуть бути здійснені як сторонами зобов'язання, так і третіми особами, і можуть бути як запланованими, так і випадковими, а також правомірними або неправомірними. Важливо також, що у рамках кондикційного зобов'язання не враховується, чи майно вибуло з володіння власника за його волею, чи всупереч їй, а також чи є набувач добросовісним чи недобросовісним.

Кондикційне зобов'язання виникає за наявності двох умов: по-перше, майно набувається або зберігається однією особою (набувачем) за рахунок іншої (потерпілого); по-друге, це відбувається без правової підстави або ж підстава, на якій майно було набуто, згодом відпала [2, с. 24, 30].

Зокрема стаття 1212 Цивільного кодексу України та інші норми глави 83, підкреслюють необхідність встановлення «абсолютної» безпідставності набуття або збереження майна не лише на момент його отримання, а й на час розгляду спору [1].

Ознаки, що характеризують кондикцію, свідчать про можливість визнання пред'явлення кондикційної вимоги належним самостійним способом захисту порушеного права власності за таких умов: річ визначена родовими ознаками, зокрема, грошовими коштами; потерпілий вимагає повернення майна, яке визначено родовими ознаками, від особи (набувача), з якою він не має договірних відносин щодо цього майна.

Віндикаційний позов, або віндикація, є позовом власника про витребування майна із чужого незаконного володіння. Це означає, що віндикаційний позов – це звернення особи, яка не володіє майном, до незаконного володільця з вимогою повернення. В Україні термін «віндикація» використовується виключно в значенні «витребування» і відображений у статті 387 Цивільного кодексу України [1, 3].

Віндикаційний позов захищає право власності в цілому, адже він подається в ситуаціях, коли порушуються права володіння, користування та розпорядження одночасно. Право власності залишається за власником, адже він має документальні підтвердження, а також свідчення та інші письмові докази. Якщо позивач самостійно вибирає тип позову, залежно від правостановлюючих і доказових матеріалів, це не свідчить про конкуренцію між позовами, а про кваліфікацію відносин. Більшість авторів вважають, що головна відмінність між цими вимогами полягає в тому, що віндикаційний позов є речовим, тоді як позов з безпідставного збагачення або збереження майна має зобов'язально-правову природу [3].

Протягом тривалого часу в юридичній літературі вивчалися спільні характеристики кондикційних і віндикаційних позовів: обидва види вимог відносяться до позадоговірних правовідносин; вони можуть бути пред'явлені особі, яка стала відповідачем через як добросовісну, так і недобросовісну поведінку; при визначенні обсягу стягнення враховується фінансовий стан відповідача, а не позивача; в обох випадках майно витребується у особи, яка незаконно володіє ним [4, с. 113].

У висновку варто зазначити, що позови кондикції і віндикації, попри свій майновий характер, мають суттєві відмінності, що впливають на їх правове тлумачення. Кондикція є позадоговірним способом захисту права власності, заснованим на широкому спектрі підстав, пов'язаних як з діями, так і з подіями. Вона охоплює всі випадки незаконного набуття майна.

Натомість віндикація зосереджена на витребуванні майна із чужого незаконного володіння. Вибір між цими позовами залежить від конкретних обставин справи, що підкреслює важливість правильного аналізу відносин між сторонами. Актуальність цієї теми залишається високою, оскільки виклики, пов'язані з кондикційними та віндикаційними вимогами, потребують подальшого вивчення та вдосконалення законодавства для ефективного захисту прав власників.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 №435-IV : станом на 03 вер. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 30.10.2024).
2. Романюк Я. М., Майстренко Л. О. Реституція, відшкодування шкоди: окремі аспекти співвідношення та розмежування. *Вісник Верховного суду України*. 2014. № 10 (170). С. 22–31.
3. Постанова від 29.01.2019 по справі №911/3312/17 Касаційний господарський суд. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/79687790> (дата звернення: 30.10.2024).
4. Гончаров І. М. Співвідношення правових інститутів кондикції та відшкодування шкоди у цивільному праві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2015. Т. 1, №33. С. 112–116.

Науковий керівник: Янишен Віктор Петрович, к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права №1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки.

Тимофій МИРОШНІЧЕНКО,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
студент 3 курсу, 1 групи,
факультету прокуратури

ОСОБЛИВОСТІ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ НЕРУХОМОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Актуальність дослідження. В умовах воєнного стану особливість купівлі-продажу нерухомості зумовлена значними змінами, що відбуваються в економічній, правовій і соціальній сферах. Введення воєнного стану створює особливі умови, які впливають на ринок нерухомості, змінюючи як попит і пропозицію, так і процеси оформлення угод, доступ до фінансових інструментів, а також правові механізми захисту прав власників та покупців.

Водночас аналіз ринку нерухомості в умовах воєнного стану дозволяє дослідити питання адаптації економічних процесів до кризових умов,

що має практичну значущість як для ріелторів і юристів, так і для осіб, які планують придбання або продаж нерухомого майна. Розробка рекомендацій для учасників ринку нерухомості в нинішніх умовах може сприяти зниженню ризиків і підвищенню рівня безпеки операцій в даній сфері.

Виклад основного матеріалу. В умовах воєнного стану, який Україна переживає з 2022 року, операції з купівлі-продажу нерухомості стали складнішими, оскільки постало питання забезпечення юридичної безпеки та виконання процедур, що дозволяють знизити ризики. Воєнний стан впливає на економічну стабільність, обмежує доступ до реєстрів, змінює вимоги до нотаріального посвідчення правочинів, а також викликає нові труднощі в доступі до об'єктів нерухомості в регіонах бойових дій. [1].

Законодавство передбачає можливість обмеження певних видів правочинів для зниження ризиків шахрайства або незаконних дій щодо майна в умовах воєнного стану. Зокрема, було введено норми щодо обмеження діяльності нотаріусів територіально, у зонах підвищеного ризику, а також застосовано додаткові заходи безпеки для угод з нерухомістю. [2] Наприклад, операції з нерухомістю в зонах бойових дій або на тимчасово окупованих територіях заборонені, якщо немає можливості встановити юридичну безпечність операції, що є обґрунтованим з точки зору захисту інтересів держави.

Однією з особливостей правочинів з нерухомістю в умовах воєнного стану є ускладнення нотаріального посвідчення угод. Нотаріуси отримали право відмовляти у посвідченні правочинів, якщо виникають сумніви щодо автентичності поданих документів або реєстри не можуть надати необхідну інформацію для перевірки прав на майно. Крім того, в умовах бойових дій та обмеженого доступу до державних реєстрів право власності інколи може бути не підтвержене, що ускладнює сам процес продажу нерухомості.[3]

Також варто зазначити про заборону купівлі майна у осіб, що мають зв'язок з державою-агресором.[4] Такі особи визначаються постановою Кабінету міністрів України № 187 та до них відносяться: 1) громадяни російської федерації, окрім тих, які проживаються на території України на законних підставах; 2) юридичні особи, які були створені та зареєстровані відповідно до законодавства рф; 3) юридичні особи, які були створені відповідно до законодавства України або іноземної держави,

де кінцевим бенефіціаром власником, членом чи учасником, який має частину в статутному капіталі від 10 і більше відсотків є російська федерація або її громадяни.[5]

Окрім того, в умовах воєнного стану була встановлена заборона на продаж нерухомості фізичною особою на підставі довіреності, що надало право продажу тільки безпосередньо власнику майна та була встановлена заборона на внесення майна до статутного капіталу підприємства або його отримання у разі виходу із складу учасників компанії. [2].

Варто зазначити, що також існує висока ймовірність того, що документи, які підтверджують право власності, можуть бути знищені, а майно пошкоджене або зруйноване. В таких випадках зростає важливість страхування нерухомості як інструменту зниження фінансових ризиків. Страхування на випадок пошкодження або руйнування є рекомендацією як для покупців, так і для продавців нерухомості, щоб мінімізувати збитки у разі бойових дій. Страхові компанії, однак, підходять до таких випадків обережно, а умови страхування нерухомості значно змінюються, що впливає на доступність таких послуг для учасників ринку. [1].

Змінюються також психологічні фактори, які впливають на попит і пропозицію на ринку нерухомості. Військовий стан супроводжується високим рівнем економічної нестабільності, що стримує інвесторів і знижує попит на купівлю нерухомості у зонах підвищеного ризику. Натомість спостерігається зростання попиту в безпечних регіонах, що підвищує ціни на житло в цих зонах і викликає певний дисбаланс на ринку нерухомості. Таким чином, воєнний стан сприяє зміні ринкової вартості нерухомості, що значно впливає на вартість житла і доступність для громадян.

Отже, особливості купівлі-продажу нерухомості в умовах воєнного стану перш за все пов'язані з дотримання нових законодавчих вимог. Обмеження нотаріального посвідчення, ризику втрати права власності та зниження обсягу доступного житла стають ключовими перешкодами, з якими стикаються покупці й продавці. Законодавчі обмеження та вимоги до учасників правочину спрямовані на захист прав і інтересів громадян та держави, проте створюють додаткові труднощі та обмеження в умовах війни.

Список використаних джерел:

1. Микола Стефанчук «Особливості договірної відповідальності в умовах воєнного стану» – Режим доступу: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/3>

16497/48762/1/%D0%A1%D1%82%D0%B5%D1%84%D0%B0%D0%BD%D1%87%D1%83%D0%BA.PDF

2. Постанова КМУ №480 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо діяльності нотаріусів та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану» – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/480-2022-%D0%BF#Text>
3. Закон України «Про державну реєстрацію прав на нерухоме майно та їх обтяження» – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1952-15#Text>
4. Постанова КМУ №164 «Про деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану» – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/164-2022-%D0%BF#Text>
5. Постанова КМУ №187 «Про забезпечення захисту національних інтересів за майбутніми позовами держави Україна у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації» – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/187-2022-%D0%BF#Text>

Науковий керівник: Янишин Віктор Петрович, к.ю.н., доц. кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки.

Тетяна ЧОБАНУ,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка 1 групи, 3 курсу
факультету прокуратури

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ: ЙОГО ПРАВОВИЙ РЕЖИМ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ

Штучний інтелект – це галузь комп'ютерних наук, яка здатна виконувати завдання, які під силу людському інтелекту. Він вже давно допомагає у багатьох сферах діяльності людини, вміє розпізнавати мову, зображення, приймати рішення, допомагати у навчанні і навіть у медицині. Звісно штучний інтелект знайшов своє місце і в цивільно-правовому регулюванні.

На даний момент штучний інтелект це тема, яку обговорюють на конференціях та зібраннях різних організацій саме у сфері юриспруденції. Важливо зазначити, що в національному законодавстві, а також на міжнародному рівні приймають нормативно-правові акти, які регулюють поняття пов'язані із штучним інтелектом, роз'яснюють їхні правила використання та все, що з ним пов'язано.

Європейський парламент здійснив важливий крок для регулювання штучного інтелекту, ухвалив резолюцію про пропозиції до регламенту щодо гармонічних правил про штучний інтелект. Важливо, що у даному документі зазначено визначення штучного інтелекту: «машину систему, розроблено для роботи з різними рівнями автономності» [1].

Також у березні 2024 р. Генеральна асамблея ООН прийняла резолюцію A/78/L.49 «Використання можливостей безпечних, надійних і таких, що заслуговують на довіру, систем штучного інтелекту для сталого розвитку», яка стосується розвитку штучного інтелекту. У ній прописано, що країнам-членам ООН рекомендується забезпечувати рівноправність у використанні та розробці штучного інтелекту, сприяти його розвитку, створити умови для його використання [2]. Таким чином, міжнародні організації відображають своє ставлення до штучного інтелекту, програму залучення його до сфер діяльності людини та регулювання. Міжнародні організації все більше усвідомлюють потенційні переваги та ризики, пов'язані з розвитком і застосуванням штучного інтелекту (ШІ), і намагаються розробити відповідні стратегії та регулювання.

Важливо зазначити, що цивільне право регулює більшість сфер суспільних відносин, які пов'язані з використанням штучного інтелекту та стикається з новими викликами. Можна розглядати штучний інтелект у таких аспектах: об'єкт, суб'єкт.

Штучний інтелект як об'єкт цивільних прав, може виступати як інтелектуальна власність. Під цим терміном розуміється програмне забезпечення, алгоритми, дані, що лежать в основі штучного інтелекту, які підлягають захисту як об'єкти інтелектуальної власності. Також він може виступати як майно, яке може бути предметом купівлі-продажу, дарування та передачі в оренду.

Якщо розглядати штучний інтелект як суб'єкт цивільних прав, тоді виникає питання про надання штучному інтелекту такого статусу за допомогою якого він може набувати прав та обов'язків. Може виступати,

як суб'єкт, тому що виконує людські завдання за допомогою знання та алгоритмів для обробки застосування та здобуття інформації. Це питання потребує детальнішого дослідження та нормативного закріплення.

Отже, штучний інтелект зі зростанням автономності стає важливим елементом нашого життя, тому положення цивільного законодавства мають бути адаптовані до даних змін. Потрібно розробити нові інструменти впливу для регулювання відносин, пов'язаних з штучним інтелектом, щоби вирішувати спори, які в майбутньому можуть виникати в цій сфері, щоби джерела права були сучасними та модернізованими до нових тенденцій сьогодення. Важливо зберегти баланс між нововведеннями, які пропонують нам сучасні вчені та захистом прав і свобод людини, щоб вони не обмежувалися та були гарантованими.

Важливо, щоб українські законодавці чітко прописали такі речі, як визначення штучного інтелекту, щоб воно було зрозумілим та всеосяжним та охоплювало всі його різновиди та форми. Визначили хто буде нести відповідальність за шкоду, яку завдав штучний інтелект. Як захистити інтелектуальну власність, творцем якої став штучний інтелект. Також важливо прописати про захист персональних даних, щоб забезпечити конфіденційність та їх нерозголошення. Якщо говорити про перспективи розвитку законодавства, про штучний інтелект в Україні, пропонується розробка і створення окремого закону, який би комплексно регулював всі аспекти використання штучного інтелекту, внесення змін до чинного законодавства, щоб не виникало казусів, створити відповідні органи, які б займалися наглядом за використанням та розвитком штучного інтелекту, а також важливо співпрацювати з міжнародними організаціями для того, щоб розробки спільних принципів і стандартів регулювання штучного інтелекту були прогресивними та ефективними.

Список використаних джерел:

1. Регламент (ЄС) 2024/1689 Європейського Парламенту та Ради від 13.06.2024, що встановлює гармонізовані правила щодо штучного інтелекту. *An official website of the European Union*. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ%3AL_202401689.
2. United Nations General Assembly, Resolution A/78/L.49 «Seizing the opportunities of safe, secure and trustworthy artificial intelligence systems for sustainable development». Available at: URL: <https://documents.un.org/>

Науковий керівник: Янишен Віктор Петрович, к.ю.н., доц. кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки.

Ольга ХРЕБТОВА,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка 3 курсу 1 група
факультету прокуратури

МЕЖІ ЗДІЙСНЕННЯ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ФОРС-МАЖОР І АДАПТАЦІЯ ДОГОВІРНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

Межі суб'єктивного права є фундаментальним елементом правової системи, оскільки саме вони допускають можливості реалізації прав особи. Застосування меж у здійсненні цивільних прав спрямоване на забезпечення публічного порядку й виступають гарантією законних прав й інтересів учасників цивільних правовідносин.

Визначення меж здійснення цивільних прав встановлює баланс між правами та обов'язками і визначають чіткі правила для кожного учасника правовідносин. Порушення меж цивільних прав призводить до зловживання правом, тобто є підставою для виникнення цього правового явища, закріпленого в ч. 3 ст. 13 Цивільного кодексу України [1].

Цивільний кодекс України надає особам можливість здійснювати свої права у межах, визначених законом або договором, що забезпечує правову визначеність та захищає інтереси всіх учасників правовідносин. Учасник цивільних правовідносин, реалізуючи суб'єктивне право, не може діяти необмежено, не враховуючи прав та інтересів іншого учасника правовідносин, вкрай важливо окреслити межі, оскільки саме вони створюють механізм стримування й запобігають зловживанню правами.

М. О. Стефанчук під межами права передбачає передбачені актами цивільного законодавства чи правочином способи, якими правомочна

особа здатна набути ті можливості, що складаються в юридичному закріпленні цих прав, а також виявляти свою волю щодо здійснення чи захисту цих прав. Можливості, які надаються особам у межах права, пропонуються як правові дії, дозволені законом або правом, і мають конкретний обсяг, що регулюється відповідними правовими нормами. [2 с. 11]

Внаслідок повномасштабного вторгнення росії на територію України виникло багато правових змін, що, зокрема, призвело до створення умов особливого порядку меж здійснення цивільних прав, оскільки правова держава якою є Україна, не може допустити порушення прав й інтересів суб'єктів правовідносин. Тому держава змушена вдаватися до обмеження певних прав для стабілізації, забезпечення національної безпеки й громадського порядку в цілому.

Важливо зацентувати увагу на моменті адаптації договірних зобов'язань й ввести обмеження, що відповідатимуть умовам воєнного стану, гарантуючи правову визначеність на меті матимуть першочергово захист права усіх учасників цивільних правовідносин. Окреслення чітких меж здійснення цивільних прав допомагає ефективно посприяти унеможливленню правового свавілля та забезпечити стабільність правовідносин навіть у надзвичайних умовах, наприклад в контексті обмеження права на розпорядження майном у разі його знищення чи конфіскації може захистити інтереси власників, зменшити кількість спірних ситуацій між контрагентами, якщо одна зі сторін не в змозі виконувати свої зобов'язання через форс-мажорні обставини, чи інші обставини пов'язані з війною.

Особливого значення набувають форс-мажорні обставини (обставини непереборної сили), зумовлені військовою агресією, що створюють спеціальні умови для виконання договірних зобов'язань. Серед основних змін є надання можливості для звільнення боржників від відповідальності за невиконання зобов'язань в силу форс-мажорних обставин, коли виконання договору об'єктивно стає неможливим, через введення активних бойових дій, окупацію чи інші обставини, що ставить під загрозу життя і здоров'я. В такому випадку боржники звільняються від сплати штрафів у випадках передбачених законом, пені, інфляційних втрат та інших фінансових санкцій, але це не поширюється на всі типи договорів, виключно на конкретні категорії, зокрема, договори позики [3].

Також форс-мажор може бути підставою для зміни договору, якщо одна із сторін не може виконати своє зобов'язання в повному обсязі,

необхідно повідомити іншу сторону про можливість зміни виконання договору. Будь-які зміни до договору мають бути внесені належно, відповідно до вимог законодавства та виключно за добровільною згодою сторін.

Звільнення від відповідальності передбачено лише за умови наявності форс-мажорних обставин, які повинні бути належним чином підтверджені, відповідно до вимог. Форс-мажор, не скасовує договірні зобов'язання, а лише є підставою для відстрочки або звільняє від відповідальності за неналежне виконання у конкретних видах договорів.

Обмеження меж здійснення цивільних прав в умовах воєнного стану сприяє забезпеченню правомірності дій учасників цивільного обороту. Запровадження конструкції форс-мажору дозволяє сторонам, що постраждали внаслідок бойових дій чи інших непередбачуваних ситуацій, уникнути штрафів й санкцій за невиконання зобов'язань, що в свою чергу забезпечує соціальну та економічну справедливість та захищає інтереси всіх учасників правовідносини.

Отже, основною прерогативою меж цивільних правовідносин є недопущення зловживань правами та надійний механізм захисту прав. Договірні зобов'язання в умовах воєнного стану, набувають особливого значення, коли у ситуації сторони відповідають за договором, де закріплено певний обсяг прав і обов'язків, що встановлює певні рамки виконання. Проте через об'єктивні обставини в умовах війни виконання цих зобов'язань може стати неможливим, що вимагає адаптації умов договору або застосування форс-мажору. Форс-мажорні обставини, не скасовують договірних зобов'язань, лише дозволяють сторонам уникнення санкцій за невиконання, якщо це неможливо виконати через наявність реальної загрози. Встановлені чіткі межі здійснення цивільних прав в умовах війни захищають права сторін, й гарантують їхню відповідальність перед законом.

Список використаної літератури:

1. Науково-практичний коментар від 15.11.2007, «Науково-практичний коментар до статті 13 Цивільного кодексу України» URL: <https://ips.ligazakon.net/document/КК001105>.
2. Стефанчук М. О. Межі здійснення суб'єктивних цивільних прав: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2006. 21 с.

3. Воєнний стан: чи змінилися наслідки невиконання цивільно-правових зобов'язань. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analytys/210706_vonniy-stan-chi-zmnilis-naslDKi-nevikonannya-tsvilno-pravovikh-zobov'yazaniy.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки Янишен Віктор Петрович.

Данило КАЛЕНИК,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студент 3 курсу, 4 групи
факультету прокуратури

ПРИНЦИП ДОБРОСОВІСНОСТІ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Цивільне право, як і будь-яка галузь права, базується на системі основоположних принципів, які є суттєвими та визначальними для його функціонування. До сьогодні у Цивільному кодексі України законодавець використовує значну кількість широких оціночних понять та категорій, серед яких, зокрема, зустрічається принцип добросовісності, проте не надає чіткого визначення даному терміну. Хоч така невизначеність надає можливість застосовувати норми з певною гнучкістю, проте це водночас ускладнює інтерпретацію, оскільки кожен випадок має унікальні обставини, що потребують індивідуального підходу і тонкого розуміння правової сутності добросовісності для прийняття справедливих рішень.

Так, у Постанові Верховного Суду від 10 квітня 2019 року у справі № 390/34/17 добросовісність визначено як певний стандарт поведінки, що характеризується чесністю, відкритістю і повагою інтересів іншої сторони договору або відповідного правовідношення [1].

В іншій Постанові Верховного Суду від 10 вересня 2018 року у справі № 920/739/17 добросовісність визначено як прагнення особи сумлінно використовувати цивільні права та забезпечити виконання цивільних обов'язків [2].

Законодавець, вказавши принцип добросовісності у Цивільному кодексі України, встановив певні етичні та правові межі для учасників

цивільних відносин. Це зобов'язує сторони здійснювати свої права й обов'язки з дотриманням поваги до прав інших, усвідомлюючи можливість шкоди внаслідок своїх дій чи бездіяльності. Цей принцип має практичне значення, адже його недотримання спричиняє реальні порушення прав та інтересів інших учасників цивільного обороту, не будучи формальністю, а дійсним регулятором поведінки.

Добросовісність при реалізації прав і повноважень включає в себе недопустимість зловживання правом, яке означає, що здійснення прав та свобод людини не повинно порушувати права та свободи інших осіб. У випадках зловживання права особа надає своїм діям видимість юридичної правильності, проте насправді використовує свої права з метою, що суперечить намірам позитивного права.

Принцип справедливості можна розглядати в контексті моралі та філософії, проте в цивільному праві він має бути сприйнятий виключно як юридична категорія. В об'єктивному сенсі добросовісність являє собою визначені нормами права, звичаями ділового обороту вимоги до поведінки невизначеного кола учасників цивільних правовідносин. У суб'єктивному розумінні добросовісність це оцінка поведінки суб'єкта цивільних правовідносин на відповідність сформованим у суспільстві нормам моралі, поваги до прав інших учасників правовідносин [3, с. 201].

Аналізуючи норми Цивільного кодексу України чітко вбачається загальний обов'язок учасників цивільних відносин діяти добросовісно, тобто проявляти уважність та обачність до прав та інтересів інших сторін, чітко виконувати свої зобов'язання. В деяких випадках такий обов'язок закріплений безпосередньо, наприклад, ч. 3 ст. 92, що передбачає добросовісність представника юридичної особи при реалізації своїх повноважень. Водночас в інших – опосередковано, наприклад, ч. 2 ст. 767, де вказано, що наймодавець зобов'язаний попередити наймача про особливі властивості та недоліки речі.

Принцип справедливості в цивільному праві є гарантією, що забезпечує захист прав та інтересів учасників правовідносин і окреслює межі реалізації суб'єктивних прав.

Відповідно до ч. 5 ст. 319 Цивільного кодексу України власник не може використовувати право власності на шкоду правам, свободам та гідності громадян, інтересам суспільства, погіршувати екологічну ситуацію та природні якості землі. Зазначена норма описує модель добросовісної поведінки власника через її ключові ознаки. Добросовісність

власника полягає у використанні права власності так, щоб не порушувалися права, свободи, інтереси інших.

Отже, модель добросовісної поведінки учасника цивільних правовідносин є сукупністю дій, що виражають турботу та увагу до прав і інтересів інших сторін. Вона передбачає сумлінне виконання зобов'язань, визначених законом чи договором, а також сприяння між сторонами у виконанні цих зобов'язань. Такий підхід забезпечує взаємну підтримку й дотримання інтересів усіх учасників правовідносин, допомагаючи уникати конфліктів і сприяти ефективному виконанню покладених обов'язків.

Навіть в умовах воєнного стану одним із напрямків розвитку приватного права України є гармонізація із законодавством Європейського Союзу, тому необхідно звернутись до визначення добросовісності в положеннях Принципів, визначень і модельних правил європейського приватного права (DCFR). Так, згідно ст. I-1:103 DCFR «поведінкою, яка суперечить добросовісності та чесній діловій практиці, є, зокрема, поведінка, що не відповідає попереднім заявам або поведінці сторони, за умови, що інша сторона, яка діє собі на шкоду, розумно покладається на них» [4].

У правовій доктрині США добросовісність часто трактується як стан розуму, що включає чотири основні елементи: чесність у стосунках, переконаннях і намірах; надійність у виконанні обов'язків; відповідність розумним комерційним стандартам чесної практики; відсутність наміру вводити в оману чи отримувати нечесні або незаконні переваги.

Підсумувавши викладене, необхідно зазначити, що добросовісність слід розглядати, як морально-етичний принцип, що вимагає від суб'єктів сумлінної та чесної поведінки під час реалізації своїх прав та виконання обов'язків. Принципи добросовісності є одним з ключових в регулюванні цивільно-правових відносин. Його розуміння впливає на поведінку учасників таких відносин і визначає, як суди застосовують цивільне законодавство під час вирішення справ.

Список використаних джерел:

1. Постанова Верховного Суду від 10 квітня 2019 року у справі №390/34/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81263995>
2. Постанова Верховного Суду від 10 вересня 2018 року у справі №920/739/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/77748947>

3. Бакалінська О. О. Категорія «добросовісність» у цивільному праві України. Часопис Київського університету права. №4. 2011. С. 201.
4. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR). Munich: Interim Outline Edition, 2008. С. 650.

Науковий керівник: Янишен Віктор Петрович, к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки.

Розальс БЕКІРОВА,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка 2-го курсу, 5 групи
факультету адвокатури

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ СКАСУВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

12 січня 2023 року Верховна Рада України прийняла за основу проєкт Закону «Про особливості регулювання підприємницької діяльності окремих видів юридичних осіб та їх об'єднань у перехідний період» (реєстр. №6013). Згідно з проєктом таким, що втратив чинність визнається Господарський кодекс України. Проєкт включає в себе запровадження перехідного періоду в 7 років для поступового перетворення «підприємств» у господарські товариства. Окрім скасування Господарського кодексу України, проєкт пропонує внесення істотних змін до більше ніж двадцяти нормативно-правових актів, які встановлюють і регулюють на головні правові вихідні для життєдіяльності суб'єктів різноманітних організаційно-правових форм господарської діяльності.

Ідея скасування Господарського кодексу України висловлюється досить давно, майже з моменту прийняття цього Кодексу і має як прихильників, так і противників. Прихильники ідеї, зазначають, що сам кодекс містить в собі чисельність застарілих, бланкетних та «неправових» норм, але чи є це істотною причиною для остаточного скасування Господарського кодексу України?

Деякі правові експерти вважають, що ці суперечності можна усунути лише шляхом скасування Господарського кодексу України. Так, заступник керівника робочої групи з питань рекодифікації Цивільного кодексу Олексій Кот на Всеукраїнському Форумі «Україна 30. Розвиток Правосуддя» зазначив: «Ми маємо Господарський кодекс та Цивільний кодекс. Вся ця ситуація доволі відома, вона не потребує додаткових коментарів. Тим не менш, чому ми наполягаємо на тому, що Господарський кодекс не просто не потрібен, він заважає розвитку нашій державі, нашому суспільству в цей час. Об'єктивно ми розуміємо, що цей розвиток не є можливим без належного підкріплення розвитку української економіки з боку іноземних держав, з боку іноземних інвесторів».

Так само інші правники-експерти, є противниками цього екстремального заходу вирішення проблеми, вказуючи на важливу роль Господарського кодексу у регулюванні господарських відносин. Вони наголошують, що навіть у країнах, які не мають окремого господарського кодексу, підприємницькі відносини регулюються спеціальним законодавством. На круглому столі, присвяченому скасуванню Господарського кодексу, який пройшов в 2023 році, відбулася фахова дискусія, на якій Сергій Власенко, народний депутат України, член Комітету з питань правової політики, зауважив, що після першого читання до законопроекту No 6013, яким пропонується скасувати Господарський кодекс та до якого було подано 1177 поправок, що свідчить про проблемність та актуальність даної проблеми

Наразі законопроект, що пропонує скасування Господарського кодексу України наразі готується до другого читання, із продовженням строку підготовки.

Основні положення законопроекту, що спричиняють активні обговорення, включають:

1) зміну або навіть повне скасування деяких організаційно-правових форм суб'єктів господарювання, що на думку авторів, є важливим кроком у становленні Цивільного кодексу України як основного рекодифікованого джерела;

2) вилучення із Господарського кодексу України таких прав, як право господарського відання та право оперативного управління, замінюючи їх на приватноправовий підхід щодо управління та використання чужого майна в межах цивільного законодавства. Слід зазначити,

що йдеться саме про управління та використання державної та комунальної власності в умовах сучасної української економіки.

Після проведення засідання 24 жовтня 2024 року, Комітет ВР з економічного розвитку ухвалив рішення рекомендувати Верховній Раді за результатами розгляду в другому читанні прийняти законопроект в цілому.

У Комітеті зазначили, що законопроект враховує найкращі світові практики в сфері корпоративного управління, зокрема через чітке визначення обов'язків посадових осіб юридичних осіб. Поняття «право господарського відання» та «право оперативного управління» замінені на більш прозорі приватноправові механізми, зокрема, оренду та управління чужим майном. Це також вводить в цивільне законодавство України ринкові методи контролю за власністю державних та комунальних об'єктів, підвладних новоствореним товариствам і установам.

Робоча група при Комітеті, готуючи законопроект до другого читання, провела значну кількість засідань для узгодження положень з європейськими нормами, включаючи вдосконалення процедур припинення юридичних осіб. У процесі було розглянуто понад 1 225 пропозицій та поправок від державних органів, інвесторів, громадських організацій та бізнесу, що дозволило створити узгоджену версію законопроекту.

Скасування Господарського кодексу може призвести до суттєвих змін у правовій сфері, створити період правової невизначеності та викликати труднощі для юридичних осіб, яким буде потрібна адаптація до нових умов. Так, у статті «PRO VS CONTRA рекодифікації господарського законодавства України» автори У обговорюють негативні наслідки одночасного функціонування Цивільного та Господарського кодексів України, акцентуючи на важливості реформування господарського законодавства для встановлення чітких принципів і умов реалізації правових норм. Автори наголошують на потребі забезпечення узгодженості між правовими нормами, інститутами, галузями законодавства та кодексами.

Згідно з думкою авторів, Європейський Союз прагне до уніфікації господарського законодавства, чому слугує приклад створення «Господарського кодексу ЄС», що систематизує основні нормативно-правові акти. Для українських законодавців важливо звертати увагу на цей досвід, що сприятиме зближенню стандартів ЄС і стандартів господарських відносин в Україні. Але слід враховувати різницю у підходах до струк-

тури і змісту ГК України і уніфікованих актів господарського законодавства ЄС, які об'єднує хіба що назва.

Скасування Господарського кодексу України та зміни, запропоновані законопроектом № 6013, є одним із найбільш обговорюваних питань у правовому полі України. Основні положення законопроекту, такі як ліквідація окремих організаційно-правових форм суб'єктів господарювання, запровадження приватноправових механізмів управління та користування майном державної і комунальної власності, а також перехідний період для адаптації підприємств, свідчать про амбітний характер реформи.

Реформа має дві основні мети: забезпечення узгодженості господарського законодавства з європейськими стандартами та створення умов для більш прозорого управління економічними відносинами в Україні. Прихильники скасування ГКУ наголошують на усуненні нормативних конфліктів та підвищенні привабливості для іноземних інвесторів, а критики вказують на можливі ризики правової невизначеності, що може негативно вплинути на діяльність суб'єктів господарювання. З огляду на значну кількість запропонованих поправок та активні обговорення, цей процес потребує продуманої реалізації, щоб уникнути правових колізій і забезпечити ефективний перехід до нових принципів. Врахування міжнародного досвіду, зокрема «Господарського кодексу ЄС», може допомогти Україні досягти збалансованості між стабільністю та гнучкістю правових норм у сфері господарських відносин.

Список використаної літератури:

1. Чи є доцільним скасування Господарського Кодексу України? | НААУ. НААУ. URL: <https://unba.org.ua/publications/7706-chi-e-docil-nim-skasuvannya-gospodars-kogo-kodeksu-ukraini.html> (дата звернення: 06.11.2024).
2. Сегал, Є. А. «Причини та наслідки скасування Господарського кодексу в Україні.» Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право 1.83 (2024): 385–390. (дата звернення: 06.11.2024).
3. Мешкова, К. О. «ПРОБЛЕМИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО І ГОСПОДАРСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.» Збірник наукових праць ХНПУ імені ГС Сковороди» Право» 38 (2024): 83–90. (дата звернення: 06.11.2024).
4. Серебряк С. В. Реформування господарського законодавства в умовах воєнного стану. Актуальні проблеми права: теорія і практика. 2024. №47. С. 305–321. URL: <https://doi.org/10.33216/2218-5461/2024-47-1-305-321> (дата звернення: 06.11.2024).

5. Олександра Кознова. Законопроект про скасування Господарського кодексу рекомендовано ухвалити в цілому – рішення Комітету ВР | Think brave. Think brave | Останні новини бізнесу України. URL: https://biz.ligazakon.net/news/231483_zakonoprokt-pro-skasuvannya-gospodarskogo-kodeksu-rekomendovano-ukhvaliti-v-tslomu---rshennyakomtetu-vr (дата звернення: 06.11.2024).
6. Людмила Присяжна. Рада ухвалила у першому читанні законопроект про скасування Господарського кодексу | Think brave. Think brave | Останні новини бізнесу України. URL: https://biz.ligazakon.net/news/216706_rada-ukhvalila-u-pershomu-chitann-zakonoprokt-pro-skasuvannya-gospodarskogo-kodeksu?&_ga=2.203291473.1794816440.1730100966-1104002998.1722931492#_gl=1*1d3y3m7*_gcl_au*MTI4MDQzMjA0MC4xNzlyOTMxNDky (дата звернення: 06.11.2024).

Науковий керівник: Печений Олег Петрович, доцент кафедри цивільного права України, кандидат юридичних наук.

Мілена ЛИПЧАНСЬКА,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка 3 курсу, 1 групи,
факультету прокуратури

ДОГОВІРНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Актуальність дослідження є очевидною в контексті сучасних викликів, з якими стикається Україна. Введення воєнного стану у зв'язку з повномасштабним вторгненням суттєво вплинуло на більшість сфер правовідносин, включно з цивільно-правовими. Незважаючи на складні умови, цивільний обіг не припинився, а потреба у правочинах з майном, які вимагають нотаріального посвідчення, збереглася. Це створює нові вимоги до правового регулювання договірних відносин, що потребують дослідження та аналізу.

Зміни в цивільному законодавстві, зокрема в Цивільному кодексі України, стали необхідними для адаптації до умов війни. Оперативне

внесення змін дозволило не тільки задовольнити оборонні потреби, але й забезпечити захист прав та інтересів учасників цивільних правовідносин. У таких умовах виникла потреба в уникненні зловживань та захисті державних реєстрів від несанкціонованого втручання.

Дослідження цього питання є актуальним також тому, що воєнний стан ставить нові виклики перед правовою системою, і існуючі правові норми повинні відповідати не лише воєнним потребам, але й захищати права громадян. Зміни в законодавстві мають на меті не лише реагувати на нові виклики, але й створювати основу для подальшого розвитку цивільно-правового регулювання в післявоєнний період.

Отже, науково-правовий аналіз договірної регулювання в умовах воєнного стану допоможе краще зрозуміти, як змінюється правова сфера в кризових умовах та які механізми забезпечують її стабільність і ефективність. Це важливо для побудови правової системи, що здатна адаптуватися до викликів війни і водночас захищати права громадян та підтримувати економічний обіг.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Певні аспекти, пов'язані зі змінами в законодавстві щодо укладення цивільно-правових договорів під час воєнного стану, були досліджені такими науковцями, як О. О. Бондаренко, І. І. Крилова, Д. О. Маріц, М. І. Ромась, І. В. Скиба та інші. Однак, аналіз наукових робіт цих та інших дослідників показує, що їхні праці зосереджені на окремих видах цивільно-правових договорів або на конкретних аспектах правового регулювання договірних відносин в умовах воєнного стану. Наразі ж відсутні достатні комплексні дослідження цього питання.

Виклад основного матеріалу. Для врегулювання особливостей укладення цивільно-правових договорів в умовах воєнного стану було внесено зміни до низки законодавчих актів, зокрема Цивільного кодексу України, Земельного кодексу, законів України «Про оренду землі», «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» та інших. Також Кабінет Міністрів України ухвалив постанови, які внесли зміни до регулювання діяльності нотаріусів і державних реєстрів під час воєнного стану [1, 2].

Ці зміни стосуються порядку укладення та виконання різних видів цивільно-правових договорів, зокрема договорів, об'єктом яких є державна та комунальна власність. Окремі зміни вплинули на процедури укладення договорів публічних закупівель для забезпечення оборонних

потреб, що вимагало оперативного реагування. У науковій літературі підкреслюється, що у воєнний час пріоритетом є захист національної безпеки, тому було введено кілька механізмів для досягнення цієї мети: дозволено публікувати неповну інформацію про сторони договору, змінювати його суттєві умови після підписання, спрощено процедуру звітування та встановлено закриті процедури для запобігання розголошенню державних таємниць.

Крім того, щодо оренди державного майна встановлено, що термін дії договорів оренди, укладених під час воєнного стану, не може перевищувати 12 місяців після його завершення. Законодавчі зміни також стосуються договорів найму (оренди) державного або комунального майна та встановлюють винятки щодо переважного права наймача на придбання речі. У сфері земельних відносин для земель державної та комунальної власності передбачено поновлення договорів оренди на один рік без додаткового волевиявлення сторін, а також встановлено особливі умови оренди для ведення сільськогосподарського виробництва на строк до одного року [3].

Зміни та доповнення, які були внесені, мали на меті забезпечити продовольчу безпеку в умовах, коли державні реєстри, включаючи Державний земельний кадастр, не працювали належним чином, а адміністративні послуги надавалися обмежено, що ускладнювало землекористувачам продовження договорів оренди. Зі відновленням роботи Центрів надання адміністративних послуг і реєстрів, актуальність деяких з цих змін зменшилася, проте в перші місяці воєнного стану ці заходи були вкрай необхідними для підтримки землекористувачів.

Також були внесені зміни до порядку укладення цивільно-правових договорів між суб'єктами приватного права, зокрема тих, які потребують нотаріального посвідчення. Як зазначають науковці, в умовах воєнного стану в Україні з'явилися певні обмеження щодо здійснення права власності на нерухоме майно за договорами, такими як строк, територія, та обмеження у виборі нотаріусів і представників за договором.

Ці обмеження були введені для запобігання зловживанням і несанкціонованим втручанням в роботу державних реєстрів. Наприклад, згідно з постановою Кабінету Міністрів України, нотаріусам було дозволено посвідчувати деякі правочини без використання спеціальних бланків. Також було спрощено процедуру перевірки автентичності документів, посвідчених без таких бланків, і продовжено терміни для внесення даних у державні реєстри [4].

Крім того, зміни стосувалися процедури виїзду дитини за кордон, де нотаріусам дозволили оформляти документи без спеціальних бланків, а матері більше не потрібна нотаріально засвідчена згода батька для вивезення дитини за кордон [5].

Ці заходи виявилися необхідними для підтримки безперервної роботи системи укладення цивільно-правових договорів в умовах воєнного стану та забезпечення захисту прав власності [6].

С. В. Резніченко пропонує вдосконалити регулювання договірних зобов'язань під час воєнного стану за кількома напрямками: 1) розробити спеціальні законодавчі акти, що визначатимуть умови виконання договорів під час воєнного стану; 2) створити міжнародні механізми для координації виконання договорів між країнами в умовах воєнного стану; 3) запровадити інструменти, які дозволять сторонам контролювати виконання договірних зобов'язань одне одного в умовах війни; 4) включити в договори положення, що забезпечать гнучкість щодо зміни умов або тимчасового припинення їх виконання під час криз, зокрема у фінансових та торговельних угодах; 5) визначити гуманітарні винятки в договорах, що дозволять сторонам відступати від певних зобов'язань задля захисту життя та добробуту населення [7].

Також важливо, щоб цивільне законодавство, зокрема Цивільний кодекс України, містило положення про те, що сторона, яка посилається на форс-мажор як причину неможливості виконання зобов'язань за договорами, укладеними після введення воєнного стану, повинна довести, що такі обставини не існували або не могли бути передбачені на момент укладення договору. При цьому, сам факт введення воєнного стану не може розглядатися як форс-мажор для договорів, укладених після 24 лютого 2022 року [7].

Отже, підсумовуючи результати цього дослідження, варто відзначити, що з початком воєнного стану в Україні відбулися суттєві зміни у правовому регулюванні укладення цивільних договорів. Зокрема: 1) спрощено процедури укладення деяких видів цивільно-правових договорів, особливо тих, що стосуються оборонних потреб, постачання гуманітарної допомоги та інших важливих сфер, для оперативного реагування на виклики воєнного часу; 2) змінено процедури публічних закупівель для оборонних і безпекових потреб, що дозволило укладати прямі договори без відкритих тендерів; 3) для забезпечення продовольчої

безпеки дія певних договорів оренди державної та комунальної землі продовжена на рік без переоформлення; 4) щодо договорів, що потребують нотаріального посвідчення, таке право надано лише нотаріусам, включеним до спеціального переліку Міністерства юстиції України; 5) нотаріусам дозволено посвідчувати окремі правочини без використання спеціальних бланків, а також встановлено процедуру перевірки їхньої достовірності тощо.

Список використаних джерел:

1. Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 р. № 164. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/164-2022-п#Text>.
2. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо діяльності нотаріусів та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 19 квітня 2022 р. № 480. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/480-2022-п#Text>.
3. Про оренду землі: Закон України від 06.10.1998 № 161-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161-14#Text>.
4. Ромась М. І. Порядок укладення цивільно-правових договорів за участі держави Україна в умовах воєнного стану. Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького: Журнал. Серія Право. 2023. Вип. 15(27), Т. 2. С. 187–193.
5. Маріщ Д. О., Грачова О. Особливості укладання договору купівлі-продажу нерухомого майна в умовах воєнного стану в Україні. Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. 2022. Вип. 4(56). С. 55–61.
6. Скиба І. В., Крилова І. І., Редзюк В. В. Укладення договорів в цивільно-правових відносинах: аспект публічного управління в умовах воєнного стану. Інвестиції: практика та досвід. 2022. № 18. С. 88–92.
7. Резніченко С. В. Правова природа договірних зобов'язань в умовах воєнного стану. Юридичний науковий електронний журнал. 2024. № 4. С. 208–210.

Науковий керівник: Янишен Віктор Петрович, к.ю.н., доц. кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки.

Даниїл ДАЦІЙ,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студент 3 курсу, 1 групи
факультету прокуратури

ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ПОРУШЕННЯ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабне вторгнення 24 лютого 2022 року призвело до змін практично в усіх сферах громадського життя. Стосується це також і приватної сфери суспільних відносин, зокрема цивільного права, у тому числі і зобов'язань. Одним із центральних питань, що стосуються зобов'язань, перш за все договірних, є питання правових наслідків їх порушення. Цивільне законодавство досить добре та широко регламентує його, проте збройна агресія РФ проти України та поадльше введення воєнного стану зумовило прийняття змін до багатьох нормативно-правових актів, що торкнулося, зокрема, і вище зазначеного питання. Через це пересічному громадянину стало надзвичайно важко передбачити наслідки порушення умов тих чи інших зобов'язань, а також ефективно захистити порушені права. З огляду на це комплексне дослідження питання правових наслідків порушення зобов'язання в умовах воєнного стану є вкрай необхідним.

Виходячи із положень Цивільного кодексу України можна зробити висновок, що наслідком порушення умов зобов'язання може бути одностороння відмова від нього, розірвання договору, зміна умов, сплата неустойки, а також відшкодування завданих порушенням збитків та моральної шкоди [1]. На сьогоднішній день цей перелік залишається незмінним, а введення воєнного стану ніяк не вплинуло на його розширення або звуження. Проте, незважаючи на це, деякі вище зазначені правові наслідки відтепер повинні застосовуватися з деякими особливостями. Таким чином, Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу та інших законодавчих актів щодо дії норм на період воєнного стану» передбачив внесення змін до Цивільного кодексу, якими визначено, що у період воєнного стану та у тридцятиденний строк після його припинення або скасування, позичальник, який прострочив зобов'язання за договором позики, звільняється від обов'язку сплати неустойки та від

відповідальності за порушення грошового зобов'язання, яка передбачена статтею 625 ЦКУ, у частині, що стосується нарахування індексу інфляції та трьох відсотків річних від простроченої суми, а неустойка та інші платежі, які були нараховані включно з 24 лютого 2022 року підлягають списанню позикодавцем [2]. Подібне положення, що стосується споживчого кредиту, цим же законом було включено до Закону України «Про споживче кредитування». Таким чином, неустойка за прострочення боржником договорів позики та споживчого кредиту більше не нараховується, а вже нарахована у період воєнного стану повинна бути списана. Окремо можна також згадати зміни, що були внесені до Закону України «Про іпотеку», оскільки звернення стягнення на предмет іпотеки також є правовим наслідком порушення боржником зобов'язання. Звідси, в умовах воєнного стану зупинена дія норм, що стосуються продажу предмета іпотеки, передачі права власності на нього та виселення мешканців у випадку звернення стягнення на житлові приміщення, які є предметом іпотеки [3]. Вище вказані зміни є вузьконаправленими, стосуються, відповідно, лише договорів позики та іпотеки та значно послаблюють відповідальність осіб, які порушили умови зазначених зобов'язань. Проте це не є єдиними особливостями регулювання питань правових наслідків порушення зобов'язання в умовах воєнного стану.

Таким чином, у контексті даного питання варто звернути увагу на Закон України «Про торгово-промислові палати в Україні» та Лист Торгово-промислової палати України (далі – ТПП) від 28.02.2022. Виходячи із положень, наведених у зазначених вище актах, ТПП реалізуючи свої повноваження із засвідчення форс-мажорних обставин, з початку повномасштабного вторгнення, визнала військову агресію РФ форс-мажорною обставиною, тобто надзвичайною та невідворотною подією, яка не залежить від волі сторін зобов'язання і при цьому унеможлиблює його виконання (належне виконання), тобто, фактично є обставиною непереборної сили [5]. Враховуючи це та відповідні положення Цивільного кодексу, зокрема статтю 617, можна дійти до висновку, що сторона, яка порушила будь-яке зобов'язання через військові дії (воєнний стан тощо) може бути звільнена від відповідальності у зв'язку із цим. Проте кожний окремий випадок слід досліджувати і враховувати те, чи насправді військова агресія РФ проти України унеможливила виконання (належне виконання) зобов'язання і, незважаючи на те, що ТПП визнала її як форс-мажорну обставину, сторона, що порушила зобов'язання повинна до-

водити наявність таких обставин. Це питання досі залишається проблемним і вже неодноразово досліджувалося судами України, зокрема Верховним Судом, який у своїх судових рішеннях вже визначив як і коли повинна застосовуватися така форс-мажорна обставина.

Важливо також зазначити, що в окремих випадках збройна агресія може не бути визнана обставиною непереборної сили, проте це безумовно є істотною обставиною, що може вплинути як на статус зобов'язання, так і на становище його сторін. Виходячи із цього, сторона, що порушила зобов'язання може просити про зменшення неустойки, у випадку призначення такої у відповідь на порушення зобов'язання, із урахуванням збройної агресії як обставини, що має істотне значення, відповідно до статті 551 Цивільного кодексу, зміну умов зобов'язання тощо [1].

Отже, початок повномасштабного вторгнення став причиною багатьох змін у законодавстві, торкнулися вони і зобов'язального права, зокрема і правових наслідків порушення зобов'язань. Таким чином дещо була пом'якшена відповідальність боржників, які прострочили договори позики, іпотекодавців, які порушили зобов'язання, що були забезпечені договорами іпотеки, а перелік форс-мажорних обставин, які звільняли порушника від відповідальності був поповнений новою – збройною агресією РФ проти України, що розпочалася 24 лютого 2022 року. Проте проблемні питання все ще залишаються, а їх вирішення покладається здебільшого на судову систему України. Перш за все це стосується урахування збройної агресії як обставини непереборної сили. Загалом перед Україною ще стоїть великий обсяг нормотворчої роботи, оскільки окремі вкрай важливі питання все ще залишаються невирішеними в умовах повномасштабного вторгнення.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 №435-IV : станом на 3 верес. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
2. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану : Закон України від 15.03.2022 №2120-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text>.
3. Про іпотеку : Закон України від 05.06.2003 №898-IV : станом на 15 квіт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-15#Text>.

4. Про споживче кредитування : Закон України від 15.11.2016 № 1734-VIII : станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1734-19#Text>.
5. Лист Торгово-промислової палати України від 28.02.2022 № 2024/02.0-7.1.

Науковий керівник: Янишен Віктор Петрович, кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки.

Денис КРИЖОВИЙ,
аспірант Інституту правотворчості та
науково-правових експертиз
Національної академії правових наук

ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПОРУШЕННЯ ОСНОВНОГО ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ТА/АБО ІПОТЕЧНОГО ДОГОВОРУ ЯК ЕЛЕМЕНТ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ЗАХИСТ ІПОТЕКОДЕРЖАТЕЛЯ

Механізм захисту порушених прав іпотекодержателя є складною комплексною системою, обумовленою правовою природою та змістом іпотечного зобов'язання, а також його похідним вторинним характером. Важливе значення в контексті дослідження особливостей реалізації права іпотекодержателя на захист є аналіз всіх елементів вказаного механізму для забезпечення його належного функціонування. Іпотекодержатель має право захистити свої порушене, невизнане або оспорюване право як в судовому, так і в позасудовому порядку. Таким чином, нарівні із судовим захистом, іпотекодержатель може використовувати також і ряд позасудових інструментів, спрямованих на захист свого цивільного права, такі як: договірний порядок врегулювання правовідносин та захист прав іпотекодержателя в нотаріальному порядку.

Погоджуємося з позицією А. Покровської з приводу того, що наділення кредитора як іпотекодержателя такою можливістю шляхом домовленості сторін іпотечних відносин не тільки сприяє захисту приватних інтересів, адже сторони можуть самостійно та оперативно захисти-

ти свої права, а й суспільних, значною мірою розвантажуючи систему судів щодо розгляду справ про звернення стягнення на іпотечне майно [1, с. 32].

Відповідно до статті 35 Закону України «Про іпотеку» у разі порушення основного зобов'язання та/або умов іпотечного договору іпотекодержатель надсилає іпотекодавцю та боржнику, якщо він є відмінним від іпотекодавця, письмову вимогу про усунення порушення [2].

Так, законодавець виділяє в структурі позасудового захисту цивільних прав іпотекодержателя такий елемент як повідомлення про порушення основного зобов'язання та/або іпотечного договору. Вказаний документ становить вимогу про усунення порушення прав іпотекодержателя протягом чітко передбаченого строку та направлений іпотекодавцю або боржнику, якщо він є відмінним від іпотекодавця.

Відповідне повідомлення спрямоване на доведення до відома іпотекодавця або боржника факту порушення та строків його усунення з метою запобігання звернення стягнення на майно та забезпечення належного виконання зобов'язання. В структурі таких правовідносин іпотекодавцю надається можливість добровільного усунення порушень та добросовісного виконання покладених на нього зобов'язань. В свою чергу, іпотекодержатель має можливість захистити свої право без застосування інструментів примусового стягнення.

В ході правозастування положень щодо повідомлення іпотекодержателем іпотекодавця про порушення основного зобов'язання та/або договору виникають труднощі на практиці в контексті визначення обов'язковості такого повідомлення в структурі захисту права іпотекодержателя в позасудовому та в судовому порядку.

Так, варто зазначити, що іпотекодержатель набуває право звернення стягнення на предмет іпотеки в позасудовому порядку виключно за умови перд'явлення вимоги до іпотекодержателя в передбаченому чинним законодавством порядку. Таке повідомлення передуює зверненню стягнення на предмет іпотеки на підставі договору або на підставі виконавчого напису нотаріуса без звернення до суду.

В контексті позасудового захисту прав іпотекодержателя вказане повідомлення є обов'язковим елементом реалізації такого права. Відповідно до підпункту 2.3 пункту 2 Глави 16 розділу II Порядку вчинення нотаріальних дій вчинення виконавчого напису в разі порушення основного зобов'язання та (або) умов іпотечного договору здійснюється

нотаріусом після спливу тридцяти днів з моменту надісланих іпотекодержателем повідомлень – письмової вимоги про усунення порушень іпотекодавцю та боржник, якщо він є відмінний від іпотекодавця [3].

У Постанові Великої Палати Верховного Суду від 23 червня 2020 року у справі № 645/1979/15-ц вказано, що як порушення нотаріусом порядку вчинення виконавчого напису, так і порушень порядку повідомлення іпотекодавця про вимогу про усунення порушення є самостійними і достатніми підставами для визнання виконавчого напису таким, що не підлягає виконанню [4].

Тобто, недотримання нотаріусом порядку вчинення виконавчого напису в контексті перевірки факту повідомлення іпотекодержателем іпотекодавця та спливу належного строку з моменту повідомлення призводить до визнання виконавчого напису таким, що не підлягає виконанню. У зв'язку з цим, повідомлення про порушення є необхідною передумовою для реалізації договірного або нотаріального порядку захисту порушених прав іпотекодержателя.

В свою чергу, відповідно до частини другої статті 35 Закону України «Про іпотеку» положення частини першої цієї статті не є перешкодою для реалізації права іпотекодержателя звернутись у будь-який час за захистом своїх порушених прав до суду у встановленому законом порядку.

Тобто, обов'язковий характер звернення вимоги до реалізації процедури звернення стягнення на предмет іпотеки притаманний виключно позасудовому порядку. Таким чином, іпотекодержатель не обмежується у праві безпосереднього звернення до суду без здійснення порядку повідомлення іпотекодавця або боржника про порушення, які є підставою звернення стягнення.

Так, у Постанові Верховного Суду від 26 травня 2021 року у справі № 635/5796/14-ц зазначено, що за змістом припису частини другої статті 35 Закону України «Про іпотеку» визначена у частині першій цієї статті процедура подання іпотекодержателем вимоги про усунення порушення основного зобов'язання та/або умов іпотечного договору (яка передує прийняттю іпотекодержателем рішення про звернення стягнення на предмет іпотеки у позасудовий спосіб на підставі договору) не є перешкодою для реалізації іпотекодержателем права звернутись у будь-який час за захистом його порушених прав до суду з вимогами: 1) про звернення стягнення на предмет іпотеки у спосіб його реалізації шляхом проведення прилюдних торгів (статті 41–47 Закону) – незалежно від того,

які способи задоволення вимог іпотекодержателя сторони передбачили у відповідному договорі (в іпотечному застереженні); 2) про звернення стягнення на предмет іпотеки у спосіб продажу предмета іпотеки іпотекодержателем будь-якій особі-покупцеві (стаття 38 Закону) – якщо у відповідному договорі (в іпотечному застереженні) сторони цей спосіб задоволення вимог іпотекодержателя, встановлений статтею 38 Закону, не передбачили [5].

Таким чином, іпотекодержатель не обмежений досудовими процедурами у праві безпосереднього звернення до суду за умови, що він обрав належний та ефективний спосіб захисту своїх порушених прав та інтересів. Однак, недотримання іпотекодержателем порядку повідомлення іпотекодавця про порушення за умови звернення стягнення на предмет іпотеки може в подальшому негативно відобразитися на реалізації судового захисту іпотекодержателем своїх суб'єктивних прав та законних інтересів, у випадку оскарження іпотекодавцем правомірності звернення стягнення в досудовому порядку. Тобто, незважаючи на незалежний характер позасудового та судового порядку захисту прав іпотекодержателя, вони формують цілісний взаємопов'язаний механізм.

Список використаної літератури:

1. Покровська А. Договір про задоволення вимог іпотекодержателя як інструмент реалізації самозахисту. Підприємництво, господарство і право. № 12. 2020. С. 28–33.
2. Про іпотеку: Закон України від 5 червня 2003 року. № 898-IV. ВВР. 2003, № 38, Ст.313.
3. Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України: наказ Міністерства юстиції України від 22.02.2012. № 296/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12#Text>
4. Постанова Верховного Суду від 23 червня 2020 року. Справа № 645/1979/15-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90458929>
5. Постанова Верховного Суду від 22 грудня 2022 року. Справа № 537/974/16. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108059566>

Науковий керівник: Великанова Марина Миколаївна, доктор юридичних наук, професор, завідувач відділу приватноправових досліджень Інституту правотворчості та науково-правових експертиз НАН України.

Ксенія ВАРБАНЕЦЬ,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка 4 курсу 20 групи,
факультет прокуратури

ПРАВОВІ НАСЛІДКИ СКАСУВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМАТИКА ТА ВИКЛИКИ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Питання про скасування Господарського Кодексу України (далі ГКУ) не є новим, але наразі набуло особливої актуальності. Це пов'язано з тим, що у проєкті Закону України «Про особливості регулювання підприємницької діяльності окремих видів юридичних осіб та їх об'єднань у перехідний період» ГКУ визначається таким, що втратив чинність. Тож важливо проаналізувати доцільність скасування Господарського Кодексу України та наслідки які це може за собою тягнути. [1]

Якщо говорити про даний законопроект в цілому, то відповідно до пояснюючої записки проєкту, необхідність його ухвалення пов'язана з тим, що, на разі, в українському законодавстві наявна велика кількість прогалів, які ще існують з радянських часів, особливо, стосовно таких аспектів як господарське відання, оперативне управління, підприємницька діяльність, тощо. З прийняттям Цивільного Кодексу України та ГКУ ситуація в цих сферах не змінилася, більш того, автори цього законопроекту вважають, що ці акти призвели навіть до ще більшого поглиблення проблеми. Це пов'язано з тим, що згадані кодекси тлумачать та регулюють одні й ті самі поняття по-різному, а деколи навіть суперечать одне одному. [2]

Автори зазначають, що більшість положень ГКУ є декларативними за своїм змістом, не мають регулятивного характеру, суперечать нормативним приписам та загальним засадам цивільного законодавства. До того ж, ініціатори законопроекту наголошують, що цей кодекс містить в собі застарілі норми, які вже не можуть ефективно регулювати сучасні правовідносини. Ще одним аргументом на користь скасування ГКУ є те, що багато положень цього кодексу містить в собі або «дублювання» з інших нормативно-правових актів, або просто є бланкетними та від-

силають до інших законів для вирішення певного питання. Варто звернути увагу, що певні положення ГКУ, які на думку авторів є найбільш доцільними (як ними ж і зазначається, таких норм буде невелика кількість) збережуть свою чинність у вищезгаданому проєкті та будуть діяти протягом всього перехідного періоду. [3]

Та важко не помітити, що багато науковців, практиків категорично не погоджуються з необхідністю скасування даного кодексу, більш того вони впевнені, що це призведе до катастрофічних наслідків для правозастосовчої діяльності та правової системи України в цілому.

За словами голови Касаційного Господарського суду Лариси Рогач, то попри те, що ГКУ містить велику кількість «мертвих» норм ухвалення законопроєкту призведе до ще більших проблем щодо реалізації прав власників державного, комунального майна щодо регулювання економічної конкуренції, тощо. І як вирішення цієї проблеми бачить удосконалення кодексу, але аж ніяк не його ліквідацію. Прихильники кодексу також стверджують, що в ГКУ регулюються правовідносини, які не регулюються в жодному іншому нормативному акті, як приклад, це некомерційне господарювання, регламентація інституту концесійної діяльності, виключно чинний кодекс встановлює особливості укладання господарських договорів, визначає поняття фіктивної діяльності суб'єкта господарювання, тощо. Тож ліквідація кодексу призведе до того, що буде створена ще більша правова невизначеність пов'язана з незрозумілістю, яким чином вирішувати певний правовий конфлікт, якщо питання яке постає перед судом ніде на нормативному рівні не закріплюється.

Також, скасування ГКУ призведе до того, що базові поняття для господарського права просто зникнуть, що в свою чергу приведе до «безладу» в правовому полі. Наприклад, відсутність закріплення понять «господарської діяльності», «господарського договору» спричинить виникнення нових спорів щодо юрисдикції судових справ, тощо. [4]

Отже, на мою думку, ліквідація ГКУ не є правильним рішенням на шляху до реформування законодавства України. Безперечно, цей кодекс містить в собі вищенаведені недоліки, але їх доцільніше вирішувати вносячи зміни до кодексу та удосконалюючи його, шляхом ліквідації з нього застарілих норм, приведення його у відповідність до міжнародних стандартів, тощо. Як приклад, можна навести Торговий кодекс Польщі, який у свій час теж містив низку прогалин та недоліків, але його скасовано так і не було, натомість відбулося його повне реформування, що призвело до низки позитивних наслідків.

Список використаних джерел:

1. Проект Закону про особливості регулювання підприємницької діяльності окремих видів юридичних осіб та їх об'єднань у перехідний період : Законопроект. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72707.
2. ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА до проекту Закону України «Про особливості регулювання підприємницької діяльності окремих видів юридичних осіб та їх об'єднань у перехідний період» : від 06.09.2021. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72707.
3. Стефанчук Р. [Шлях до дерадянізації українського законодавства]. URL: <https://www.facebook.com/100058105416952/posts/pfbid0b9YNQLbH2TR4zf5nYRxUgV6KSksQQKfWQVXRAN9Ho7zdJ4emmDKrezUSbcmWP41ul/?app=fbl>.
4. Осетинська Г. Чи є доцільним скасування Господарського Кодексу України?. Національна Асоціація Адвокатів України. URL: <https://unba.org.ua/publications/7706-chi-e-docil-nim-skasuvannya-gospodars-kogo-kodeksu-ukraini.html>.

Науковий керівник: асистентка, докторка юридичних наук, Остапенко Юлія Горівна.

Іван ЮРКО,

Полтавський юридичний інститут
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
студент 2 курсу, групи ПІ-21

РОЛЬ ДОКТРИНИ «VENIRE CONTRA FACTUM PROPRIUM» У ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ: ЗАСТОСУВАННЯ У ДОГОВІРНИХ ЗОБОВ'ЯЗАННЯХ

Принцип «venire contra factum proprium» є важливим інструментом у правовому полі, спрямованим на стримування недобросовісної поведінки сторін, які беруть участь у договірних відносинах. У цивільному праві України існують загальні положення, що запобігають зловживанню правом, проте відсутність конкретизації цих принципів дозволяє окремим суб'єктам порушувати вимоги щодо добросовісності. І тому принцип

заборони суперечливої поведінки стає вагомим інструментом, спрямованим на збереження довіри та стабільності правових відносин.

Так, критерієм оцінки добросовісності дій особи на основі ретроспективного аналізу її попередньої поведінки у спірних правовідносинах виступає доктрина «*venire contra factum proprium*», відповідно до якої, дії, які суперечать попереднім заявам або поведінці сторони, вважаються недобросовісними (несумісними з принципами добросовісності та чесної ділової практики), особливо, якщо інша сторона обґрунтовано покладається на ці заяви чи поведінку собі на шкоду.

Історичну еволюцію доктрини, що забороняє суперечливу поведінку, відомою як «*venire contra factum proprium*», можна простежити ще із римського права та юридичної науки пізнього Середньовіччя. Згодом цей принцип був інтегрований у «*rule of honesty*» в правових рамках романо-германської правової сім'ї, тоді як *estoppel* виник у контексті англосаксонського права [1].

На практиці суди України застосовують доктрину «*venire contra factum proprium*», коли сторона, яка бере участь у спірних правовідносинах, посідає взаємовиключні правові позиції, вказуючи, що така поведінка є недобросовісною та порушує встановлені принципи цивільного права. Проте чинне законодавство не містить положення про заборону суперечливої поведінки («*venire contra factum proprium*»), тому його реалізація відбувається на основі всеосяжних принципів приватного права, що відображає принцип добросовісності, викладений у пункті 6 частини першої статті 3 ЦК України [2].

Добросовісність – це особливий стандарт поведінки, що характеризується чесністю, прозорістю та врахуванням інтересів іншої сторони, яка бере участь у договорі або відповідних правовідносинах [3]. Загалом поняття «добросовісність», разом із пов'язаними з ним термінами «розумність» і «справедливість» належить до категорії «оціночних понять». Ці ідеї закладені в правових нормах і представляють різні емпіричні характеристики явищ шляхом визначення їх юридично релевантних типів. Вони також впливають на застосування окремих підзаконних актів і конкретизацію суспільних відносин, а також на незалежну оцінку конкретних ситуацій з боку суб'єкта правозастосування. І так як оціночні поняття це нероз'яснені детально законодавцем, узагальнені, типові емпіричні ознаки певних правових явищ, то їх конкретизація здійснюється шляхом оцінки в рамках конкретної ситуації на розсуд суду.

Саме тому законодавець не конкретизує оціночні поняття, тим самим надаючи суду повноваження оцінювати факти та враховувати особливості конкретного правовідношення в межах, встановлених законом. Тим не менш, відсутність визначених оціночних категорій в українському законодавстві, зокрема таких термінів, як «добросовісність», призводить до потенційних різноманітних тлумачень під час застосування закону. Така ситуація зумовлює необхідність встановлення критеріїв, якими може керуватися суд при оцінці правомірності конкретних дій особи [4].

Верховний Суд України безпосередньо реалізує доктрину «*venire contra factum proprium*» у своїй практиці з 2018 року, хоча випадки застосування цього положення (без прямого посилання на нього) трапилися й до цього. Доктрину в основному використовували для розгляду спорів, пов'язаних із визнанням договорів неукладеними або недійсними, зокрема на таких підставах, як недосягнення сторонами згоди щодо всіх істотних умов. Тому її метою було уникнути недійсності правочинів та стабілізувати цивільний оборот. [3]. Застосовуючи доктрину «*venire contra factum proprium*» суди наголошують, що сторони договору не можуть діяти всупереч своїй попередній поведінці, у тому числі попереднім заявам чи діям, тим самим і забезпечуючи сталість цивільних правовідносин.

Показовою є Постанова Верховного Суду від 10 квітня 2019 року, де суд, вирішуючи справу, застосував доктрину «*venire contra factum proprium*». Суд вказав, що в основі доктрини «*venire contra factum proprium*» знаходиться принцип добросовісності. Поведінкою, яка суперечить добросовісності та чесній діловій практиці, є, зокрема, поведінка, що не відповідає попереднім заявам або поведінці сторони, за умови, що інша сторона, яка діє собі на шкоду, розумно покладається на них. Суд зазначив, що дії позивача, який уклав 24 грудня 2013 року додаткову угоду до договору оренди землі від 19 листопада 2007 року №61, а згодом пред'являє позов про визнання договору оренди землі від 19 листопада 2007 року №61 неукладеним, суперечить його попередній поведінці (укладенню додаткової угоди та отриманню плати за користування земельною ділянкою) і є недобросовісними [5].

Доктрина «*venire contra factum proprium*», або ж принцип заборони суперечливої поведінки, відіграє важливу роль у вирішенні різноманітних правових спорів, особливо у сфері договірних відносин. Аналіз судової практики показує, що цей принцип може застосовуватися як універсальний механізм у цивільних спорах, забезпечуючи сторонам надійність

у процесі укладання договорів та інших правочинів і захищаючи від проявів недобросовісної поведінки учасників договірних відносин.

Список використаних джерел:

1. Паркулаб А. Доктрина *venire contra factum proprium* (заборони суперечливої поведінки) в судовій практиці. *Юридичний інтернет ресурс*. URL: https://protocol.ua/ua/doktrina_venire_contra_factum_proprium (дата звернення: 05.11.2024).
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. №435-IV. Дата оновлення: 03.09.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 05.11.2024).
3. Крат В. Застосування доктрини приватного права в практиці Верховного Суду є важливим. *Офіційний сайт Верховного Суду*. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1595277/> (дата звернення: 05.11.2024).
4. Крат В. Доктрина і «доктринки» при вирішенні договірних спорів. *Офіційний сайт Верховного Суду*. URL: <https://supreme.court.gov.ua/> (дата звернення: 05.11.2024).
5. Постанова Верховного Суду у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду від 10.04.2019 року у справі №390/34/17. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81263995> (дата звернення: 05.11.2024).

Науковий керівник: Покровська Анастасія Олегівна, докторка філософії, асистентка кафедри цивільного, господарського і фінансового права Полтавського юридичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Катерина КШЕВІНСЬКА,
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
студентка 4 курсу 17 групи
факультету прокуратури

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРОБЛЕМ ЗАХИСТУ ПРАВ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Відповідно до Основного Закону України кожен має право на захист своїх прав та свобод у судовому порядку, як одному із найефективніших

способів [1]. Дана норма знайшла своє відображення і в Господарському процесуальному кодексі, де зазначено, що гарантується право на звернення до суду за захистом своїх прав та відмова від такого права є недійсною [2].

На даний час щодо захисту прав суб'єктів господарювання виникають певні проблеми. Перш за все, це зумовлено внесенням численних змін до багатьох законодавчих актів, що не забезпечує зрозумілого і чіткого врегулювання відносин в повній мірі. Спори, що пов'язані із захистом прав та інтересів суб'єктів господарювання, характеризуються специфічною правовою природою та ознаками, тому і розгляд таких питань потребує їх детального аналізу та ретельного вивчення при вирішенні відповідних справ. За умов воєнного стану, законодавство, що покликане врегулювати відносини у сфері господарювання, на жаль, не може забезпечити належного рівня свободи конкуренції, що і зумовлює необхідність звернення до суду за захистом своїх законних прав та інтересів.

Так, на думку П. В. Хотинця, однією з головних проблем, з якою стикаються суб'єкти господарювання, є неузгодженість норм законодавчих актів та діяльності державних органів [3]. Відповідно до ст.6 Конституції України – органи виконавчої влади здійснюють свою діяльність виключно в межах наданих їм повноважень [1]. Проте існують випадки, коли органи державної влади виходять за межі наданих їм повноважень. Наприклад, чимало проблем виникає з Державною податковою службою (далі – ДПС). Оскільки, доволі часто трапляються ситуації, коли ДПС звертається до суду з позовом про необхідність визнання укладених між суб'єктами господарювання договорів – недійсними, та зазначають про необхідність застосування наслідків щодо недійсності даних договорів, обгрутовуючи це тим, що договір укладено без наміру його виконання, а виключно з метою заниження сум податкових зобов'язань. Дійсно, інколи такі випадки мають місце, коли суб'єкт господарювання з метою відмивання доходів укладає договори, отримує відповідні накладні та привласнює собі певні кошти в результаті діяльності неправомірно. Проте, більшість суб'єктів господарювання намагаються здійснювати свою діяльність чесно і прозоро. Тому, можна зробити висновок, що ДПС втручається у сферу приватноправових відносин, що склалися між відповідачами на принципах свободи вибору контрагентів та свободи договору. Відповідно до Постанови Великої Палати Верховного Суду у справі N 580/4531/23 зазначено, що для ДПС не передбачено такого способу податкового контролю, як оспорення правочинів [4]. Тож, у даному випадку, відповідно до Конституції України, внаслідок незаконних

дій чи бездіяльності органів державної влади особа, чиє право було порушено, має право на відшкодування збитків [1].

До того ж, ще однією проблемою є історичне підвищення військового збору для фізичних осіб-підприємців. Верховна Рада України ухвалила законопроект №11416д, який вводиться в дію 1 жовтня 2024 року та триватиме до кінця року, коли буде скасовано воєнний стан. Тож даний захід є тимчасовим. Варто наголосити, що даний законопроект порушує принцип стабільності, згідно з яким зміни до податків та зборів повинні бути внесені не менш як за шість місяців до початку нового бюджетного періоду, в якому діятимуть нові правила та ставки. Аналогічний підхід узгоджується із практикою КАС ВС у Постанові від 9 грудня 2019 року у справі №826/3644/17, де зазначено, що зміни, які посилюють податкове навантаження впроваджуються щонайменше за півроку. Даний законопроект прямо суперечить Конституції України, адже норми не мають зворотної сили дії в часі, крім випадків, якщо вони пом'якшують відповідальність особи. Згідно з даним законопроектом, платники єдиного податку мають додаткове податкове зобов'язання та сплачуватимуть військовий збір з доходів, що отримуються в результаті господарської діяльності. Прийняття даного законопроекту створює додаткове фінансове обтяження фізичних осіб-підприємців, в незалежності від факту отримання доходу та викличе необхідність в збільшенні вартості товарів та послуг. Як наслідок, зможемо спостерігати закриття підприємств, припинення діяльності фізичних осіб-підприємців, переведення бізнесу в тінь та виведення капіталу закордон.

Проте, кожен суб'єкт, що здійснює господарську діяльність має право на захист своїх прав та законних інтересів у судовому порядку, а також на досудове врегулювання спору завдяки медіації. Законодавством передбачені також і інші способи захисту, такі як самозахист або звернення до третейського суду. Таким чином, якщо орган державної влади порушує чи обмежує права та інтереси, суб'єкт господарювання має право на відшкодування завданої шкоди. Щодо неправомірних дій ДПС при втручанні у діяльність суб'єктів господарювання, суд здебільшого захищає інтереси позивачів, зазначене узгоджується із Постановою Великої Палати Верховного Суду від 1 березня 2023 року по справі №925/556/21 [5], де було зазначено правовий висновок, що суд покладає на державу обов'язок відповідати за неправомірні дії органів виконавчої влади, в особі податкової, перед особою, у зв'язку з недостатністю контролю за діями податкової. Запровадження підвищення податкового збору, безумовно, матиме негативний вплив як на діяльність підприємств, так

і фізичних осіб-підприємців, оскільки за тяжких часів воєнного стану, підприємства не зможуть компенсувати різницю своїм працівникам, а фізичні особи-підприємці, за негативних супутніх обставин – таких як малий дохід, вимушені будуть припиняти свою діяльність у зв'язку з неможливістю несення додаткового податкового навантаження.

Список використаних джерел:

1. Конституція України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text>
2. Господарський процесуальний кодекс URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>
3. Проблеми захисту прав суб'єктів господарювання в господарських судах України URL: <https://lbku.krok.edu.ua/index.php/legal-bulletin/article/view/344>
4. Постанова від 29.02.2024 № 580/4531/23 Верховний Суд. Велика Палата URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/117884139?utm_source=jurliga.ligazakon.ua&utm_medium=news&utm_content=jl03
5. Постанова від 01.03.2023 № 925/556/21 Верховний Суд. Велика Палата URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/109390170?utm_source=jurliga.ligazakon.ua&utm_medium=news&utm_content=jl03&ga=2.182334692.215455653.1728054591-1556037972.1698743710#_gl=1*1b2xmct*_gcl_au*MTY0ODI2NDY2OC4xNzI2NTE0ODQ1

Науковий керівник: Кудрявцева Вікторія Вікторівна асистентка, кандидатка юридичних наук, кафедра господарського права Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого.

Владислав ШЕПІТЬКО,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студент 3 курсу, 2 групи
факультету прокуратури

ПРОБЛЕМАТИКА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОБІГУ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ В УКРАЇНІ

Питання обігу вогнепальної зброї в Україні завжди було актуальною темою для дискусій через відсутність чіткого та системного підходу держави до врегулювання цієї проблеми.

Наразі у зв'язку з повномасштабним вторгненням рф, активними бойовими діями та введенням воєнного стану в Україні, 3 березня 2022 року був прийнятий, а 7 березня 2022 року набув чинності Закон України «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України» [1], яким з метою відсічі та стримуванні збройної агресії рф цивільним особам (громадяни України, а також іноземці та особи без громадянства) було надано право на період дії воєнного стану в Україні отримати вогнепальну зброю та боєприпаси до неї або застосовувати власну нагородну чи спортивну зброю, мисливську нарізну, гладкоствольну чи комбіновану зброю та бойові припаси до неї [1].

Стаття 3 Закону України «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України» передбачає обов'язок цивільних осіб здати отриману ними вогнепальну зброю і невикористані боєприпаси до неї до органів Національної поліції України не пізніше 10 днів (з 25.11.2024 у зв'язку з внесенням змін до цього закону – 90 днів) після припинення або скасування дії воєнного стану в Україні [1].

Проте можуть виникнути певні проблеми зі строками, особливо у випадку зі знайденою вогнепальною зброєю, оскільки Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України» щодо вдосконалення порядку отримання, декларування та поводження з вогнепальною зброєю» [2], закріплює обов'язок цивільних осіб здати знайдену ними зброю для подальшого її декларування або вилучення впродовж 24 годин. У випадку пропуску цього строку може настати кримінальна відповідальність, що, навпаки, сприятиме приховуванню такої зброї від держави через певні побоювання цивільного населення.

Крім цього, може виникнути така ситуація, коли цивільна особа знайде вогнепальну зброю, що є засобом або знаряддям вчиненого кримінального правопорушення. Але встановити причетність цієї зброї до кримінального правопорушення самостійно є неможливим. Тому у такому випадку особа, яка її знайшла та задекларувала, може стати першою, на кого впаде підозра, та буде притягнена до відповідальності за порушення механізму декларування знайденої зброї.

До того ж Закон України «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України» та ряд підзаконних нормативних актів, прийнятих з метою реалізації положень вищезазначеного Закону України, врегулю-

вують питання обігу вогнепальної зброї лише на час дії воєнного стану в Україні та пов'язані з ним особливості у безпековій ситуації. Проте після припинення дії такого стану залишаються невирішеними такі питання: 1) розповсюдження вогнепальної зброї на прифронтових та деокупованих територіях України, 2) наявність великої кількості зброї на руках у цивільного населення (зокрема, у іноземців та осіб без громадянства), 3) низький рівень довіри цивільного населення до органів державної влади. Зазначені проблеми в свою чергу можуть призвести до зростання злочинності серед цивільного населення та ризиків вогнепальних поранень у побутових конфліктах, виникнення умов для корупційних схем та продажу нелегальної зброї тощо.

Такий стан справ пояснюється ще й тим, що значна кількість вогнепальної зброї перебуває в цивільному обігу, але ця сфера в Україні досі не врегульована на законодавчому рівні, що суперечить вимогам статті 92 Конституції України, у якій, чітко встановлено, що: «правовий режим власності має бути врегульований виключно законами України» [3].

Основним серед підзаконних актів, який регулює обіг вогнепальної зброї в Україні у мирний час, є наказ Міністерства внутрішніх справ України № 622 від 21 серпня 1998 року «Про затвердження Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів» [4].

Загалом за весь час незалежності України у Верховній Раді України було зареєстровано чимало законопроектів, метою яких було врегулювання сфери обігу вогнепальної зброї. Основними перешкодами у їх прийнятті завжди була неспроможність дійти компромісу та відсутність значного суспільного інтересу до розв'язання цього питання. Проте все ж таки останній проект Закону України «Про право на цивільну вогнепальну зброю» від 23.06.2021 № 5708 [5] був прийнятий в першому читанні 23 лютого 2022 року, за день до повномасштабного вторгнення рф в Україну. Він був доопрацьований, і 21 грудня 2023 року

був поданий на друге читання, але й досі не був розглянутий у Верховній Раді України. Однак і в цьому законопроекті є дискусійні питання, особливо щодо:

1) мінімального віку, з якого буде дозволено володіти зброєю, що постійно змінюється в різних редакціях законопроекту (спочатку це було 18 років, потім почалися дискусії про 25–30 років);

2) моделі носіння та транспортування зброї (так, цей законопроект забороняє носіння цивільної вогнепальної зброї приховано від оточуючих навіть в кобурі, чохлах, сумках тощо. Це не стосується травматичної зброї та нагородної, за винятком місць, де існує заборона перебування зі зброєю, крім спеціально визначених місць: за місцем зберігання або під час занять із стрільби (тренування), полювання чи проведення спортивних заходів у межах стрілецьких тирів, стрільбищ або стендів) [5];

3) особливого статусу нагородної зброї, до якої не застосовуються обмеження, що передбачені для цивільної вогнепальної зброї (щодо віку та моделі носіння та транспортування зброї);

4) часу, з якого цивільним особам буде дозволено легально купувати вогнепальну зброю (у законопроекті пропонується дозволити це лише через 5 років після закінчення воєнного стану) [5].

Якщо підсумувати сказане, то вогнепальна зброя є об'єктом власності, на який поширюється особливий режим регулювання, що має бути врегульований виключно законом. Сучасний стан правового регулювання обігу вогнепальної зброї в Україні має певні недоліки. Найголовнішим серед них є відсутність спеціального закону про обіг вогнепальної зброї, в той час як низка існуючих нормативно-правових актів містить положення, які є застарілими і не врегульовують важливі сфери обігу вогнепальної зброї, або відсилають до актів законодавства, які вже не є чинними.

Такий стан речей та відсутність узгодженої термінології призводить до неналежного нормативного закріплення прав цивільного населення на необхідну оборону із застосуванням вогнепальної зброї, знижує якість цивільних правовідносин у сфері обігу вогнепальної зброї та позбавляє органи державної влади можливості ефективно контролювати її обіг, внаслідок чого виникають корупційні ризики в цій сфері та значно ускладнюється процес євроатлантичної інтеграції України. Тому для утвердження режиму законності в державі потрібно прийняти відповід-

ний закон щодо обігу вогнепальної зброї, який має стати одним з найважливіших напрямків реформування національного законодавства, та вжити суттєвих змін у державній політиці щодо вказаного питання з урахуванням особливостей прифронтових та деокупованих територій України, а також відмінностей викликів воєнного стану від умов мирного часу після припинення збройного конфлікту.

Список використаних джерел:

1. Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України: Закон України № 2114-IX від 03.03.2022. Дата оновлення: 03.03.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2114-20#Text> (дата звернення: 15.11.2024).
2. Про внесення змін до Закону України «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України» щодо вдосконалення порядку отримання, декларування та поводження з вогнепальною зброєю»: Закон України № 3899-IX від 20.08.2024. Дата оновлення: 20.08.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3899-20#Text> (дата звернення: 15.11.2024).
3. Конституція України № 254к/96-ВР від 28.06.1996. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 15.11.2024).
4. Про затвердження Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, та патронів до них, а також боеприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів: Наказ Міністерства внутрішніх справ України № 622 від 21.08.1998. Дата оновлення: 19.07.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0637-98#Text> (дата звернення: 15.11.2024).
5. Про право на цивільну вогнепальну зброю: проект Закону України № 5708 від 23.06.2021. Дата оновлення: 21.12.2023. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72360 (дата звернення: 15.11.2024).

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки Віктор Янишен.

Катерина КОРНЄВА,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка 3 курсу, 4 групи
факультет прокуратури

СПВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «ОХОРОНА» ТА «ЗАХИСТ» ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ

Поняття «охорона» та «захист» цивільних прав є ключовими у сфері правозастосування. На думку Желіховської Ю. В., ці два поняття є складовими, що входять до структури державної діяльності із забезпечення прав і свобод людини та громадянина. Проте вони відображають різні аспекти правовідносин і мають власні значення та функції.

Так, Корнєєв С. М. вважає, що охорона цивільних прав є ширшим поняттям, яке включає комплекс заходів і правових норм, що запобігають порушенням прав громадян і юридичних осіб. Вона діє превентивно та спрямована на забезпечення того, щоб суб'єкти мали можливість реалізувати свої права в повному обсязі, не зазнаючи обмежень чи втручань. Це створення правових умов для стабільного функціонування правових відносин. В свою чергу, захист цивільних прав, на відміну від охорони, активується лише в тому разі, коли права вже порушено або є реальна загроза порушення. Захист спрямований на відновлення порушеного права або компенсацію збитків, які зазнала особа в результаті порушення. Це конкретні дії, що здійснюються компетентними органами з метою усунення наслідків правопорушення.

Охороною прав в сучасному цивільному праві, можна виокремити певні законодавчі норми, що визначають права та обов'язки сторін (наприклад, право на власність, свободу підприємництва). Також, сюди можна віднести державний контроль за дотриманням законодавства та відповідно заходи щодо забезпечення обов'язкових умов, за яких не допускаються порушення прав (наприклад, вимоги до договорів, умови конфіденційності інформації).

Захистом же є втручання органів державної влади в процес реалізації прав і свобод як охоронна реакція на певні чинники, що свідчать про відхилення від правопорядку, шляхом накладення санкцій. Це може бути судовий розгляд справи, що стосується порушення прав та законних інтересів позивача та ухвалення рішення щодо компенсації збитків, від-

шкодування вартості пошкодженого майна або його повернення, а також, як зазначалось вже раніше, застосування санкцій щодо порушника.

Крім того, охорона є первинним, базовим заходом для забезпечення прав, у той час як захист є реактивним заходом. Охорона передбачає створення правової інфраструктури для безпеки прав, а захист виникає, коли ця інфраструктура не спрацювала або була порушена. Охорона має дещо превентивний характер, спрямована на попередження порушень, захист же є реактивним і діє лише після виникнення загрози або факту порушення.

Охорона включає правові норми та організаційні механізми, що запобігають порушенням (закони, що регулюють договірні відносини, норми про права власності тощо). Захист включає способи відновлення порушених прав, такі як відшкодування шкоди, забезпечення виконання договору, компенсація моральної шкоди.

Охорона може здійснюватися самими суб'єктами правовідносин, що можуть приймати рішення, не допускаючи порушень. Захист, як правило, здійснюється в судовому порядку.

Таким чином, охорона і захист цивільних прав є взаємодоповнюючими категоріями. Охорона спрямована на створення умов для стабільного існування прав і правопорядку, в той час як захист застосовується тоді, коли ці умови порушуються. Охорона забезпечує можливість захисту, а захист, у свою чергу, відновлює право, тим самим підтримуючи загальну систему правової охорони та стабільності цивільних відносин.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки Віктор Янишен.

Сергій ШВЕЦЬ,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студент 4 курсу, 23 групи
факультету прокуратури

ТЕНДЕНЦІ РОЗВИТКУ ГОСПОДАРСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Як відомо, велика кількість галузей права потребує постійного оновлення і покращення в силу розвитку людства в цілому, тому і господар-

ське право не є виключенням. На сьогодні досить актуальною темою є вдосконалення та зміни господарського законодавства, як через часткову застарілість, так і через повну застарілість певних норм Господарського кодексу (далі-ГК). Ще однією причиною можна вважати потребу у узгодженні українського законодавства із європейським, адже господарське право має великий вплив для інтеграції України до Європейського Союзу[1].

На сьогоднішній день існує чимала потреба у розвитку господарського законодавства, і думки щодо майбутнього цієї галузі розділились: прихильники скасування Господарського кодексу, а з іншого боку, прихильники того, щоб працювати із чинним ГК і займатись його покращенням, удосконаленням. Ця дискусія не є новою як для України, так і для світу, але вона залишається досить суперечливою. 12 січня 2023 року Верховна Рада України вже прийняла проєкт Закону «Про особливості регулювання підприємницької діяльності окремих видів юридичних осіб та їх об'єднань у перехідний період» у першому читанні, але казати про скасування ГК, як про вже закінчену дію, ще рано, адже як зазначалось раніше, у скасування чинного кодексу є досить велика кількість противників. Національна асоціація адвокатів України виступила проти ухвалення даного законопроекту у своїх зауваженнях та пропозиціях[2].

Звичайно, у кожній з цих позицій наявні як плюси, так і мінуси. Прихильники скасування Господарського кодексу в аргументацію своєї думки вказують на те, що ГК має норми, які повторюють інші нормативно-правові акти або суперечать їм, але схожі явища присутні і в Цивільному кодексі України[3]. Тут можна вказати і певну «застарілість» термінології, недостатню визначеність деяких понять та їх неузгодженість з іншими нормативно-правовими актами. Якщо більше зосередитись на питанні термінології, то вона, без сумнівів, потребує оновлення і задля привертання уваги інвестицій з інших держав, оновлення згідно з реаліями сьогодення могло би пришвидшити цей процес. Велика кількість посилань та відсилок дає змогу говорити про альтернативність господарського законодавства, на чому робиться висновок про його другорядність та похідну природу, але наявність власної окремої судової системи та розмежування господарської відповідальності як самостійного виду юридичної відповідальності дещо спростовують такі твердження. Також зазначається, що ГК має надмірну диспозитивність, але цей аргумент можуть використовувати як прихильники так і противники скасування

кодексу. Одним із аргументів вказується те, що ГК за змістом не відповідає положенням торгових кодексів інших країн[4].

За бажання, список мінусів чинного законодавства можна доповнювати, але вважаю доцільним зупинитись і на плюсах нинішнього ГК. Господарський кодекс регулює низку правовідносин, які не знаходять відображення ані в Цивільному кодексу України, ані в інших нормативно-правових актах і регулюються виключно ГК, як наприклад застосування адміністративно-господарських санкцій чи господарювання підприємств різних форм власності. Господарський кодекс регулює і такі норми, які не можуть бути інтегровані у цивільне законодавство. Мова йде про відносини, що мають певний публічно-правовий елемент, до прикладу це може бути підтримка промисловості. Також варто зазначити, що ГК дає визначення багатьом поняттям, які до його прийняття не були закріплені у законодавстві[3].

Припинення дії Господарського кодексу може потягнути за собою безліч негативних наслідків. Скасування багатьох спеціальних норм може призвести до виникнення великої кількості прогалин у сфері господарювання. Хоча ГК і містить іноді застарілу термінологію, відбудеться втрата багатьох потрібних для господарського права термінів, особливо на час «перехідного» періоду. Велика кількість понять та засад даної правової сфери стануть невизначеними, хоча деякими з них користуються і інші законодавчі акти. Відсутність законодавчого визначення господарської діяльності та господарського договору внаслідок скасування ГК ускладнить розмежування судової юрисдикції і спричинить нові спори щодо підвідомчості судових справ господарським судам[3].

Загалом, господарське законодавство потребує суттєвих змін, і в нього є 2 основні шляхи розвитку: скасування діючого Господарського кодексу або його доопрацювання. На мою суб'єктивну думку кращим варіантом буде саме доопрацювання ГК, адже його скасування може потягнути за собою велику кількість законодавчих прогалин у сфері господарювання, особливо у перехідний період.

Список використаних джерел:

1. Куйбіда А. Ю. (2018) Історія становлення та розвитку господарського права України.
2. Зауваження та пропозиції НААУ до проекту Закону України «Про особливості регулювання підприємницької діяльності окремих видів юри-

дичних осіб та їх об'єднань у перехідний період» (2023) <https://unba.org.ua/assets/uploads/publications/%D0%9F%D0%BE%D0%B7%D0%B8%D1%86%D1%96%D1%8F.docx.pdf>

3. Осетинська Г. А. (2022) Чи є доцільним скасування Господарського кодексу? <https://unba.org.ua/publications/7706-chi-e-docil-nim-skasuvannya-gospodars-kogo-kodeksu-ukraini.html>
4. Скасування Господарського кодексу: думка регуляторів та громадськості (2016) <https://uba.ua/documents/presentation/22-04-2016/Pyetukhov.pdf>

Науковий керівник: Остапенко Юлія Ігорівна, асистентка, докторка юридичних наук.

Злата РОСОМАХА,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка 4 курсу, 3 групи,
факультет прокуратури

ДОГОВІР ДОВІЧНОГО УТРИМАННЯ (ДОГЛЯДУ): ЙОГО ОСОБЛИВОСТІ ТА СПІВВІДНОШЕННЯ ІЗ ДОГОВОРОМ ДАРУВАННЯ ТА ЗАПОВІТОМ

На сьогодні укладення договору між особами є дуже поширеним явищем, адже кожна з них прагне юридично закріпити свої права, а також інші зобов'язання, які можуть виникнути у процесі договірних правовідносин. Особливого поширення набуває договір довічного утримання (догляду), що зумовлено динамічним розвитком приватного права та необхідністю у відчужувача та набувача за таким договором встановити індивідуальний правовий режим своєї поведінки.

Відповідно до ст. 744 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) за договором довічного утримання (догляду) одна сторона (відчужувач) передає другій стороні (набувачеві) у власність житловий будинок, квартиру або їхню частину, інше нерухоме майно або рухоме майно, яке має значну цінність, взамін чого набувач зобов'язується забезпечувати відчужувача утриманням та (або) доглядом довічно [1]. Мета укладення такого договору полягає у відчуженні права власності на майно та наданні матеріального утримання (догляду) [2, с. 180]. З цього можна

зробити висновок, що договір довічного утримання (догляду) є складовою частиною цивільно-правових договорів про передачу майна у власність.

Однією із особливостей такого виду договору є спрямованість його укладення на відплатну передачу відчужувачем майна у власність, оскільки його набувач взамін на набуття майна на праві власності зобов'язується забезпечувати відчужувача утриманням або доглядом. З цього випливає наступна його специфіка, яка полягає у тому, що зустрічне майнове задоволення виражається виключно в натуральній формі без будь-якої альтернативи щодо можливості його заміни грошовою формою. Це відрізняє договір довічного утримання (догляду) від, наприклад, договору ренти, де подібна альтернатива у виборі надається сторонам договору [2, с. 181].

Вищезазначене дозволяє виділити такі особливості договору довічного утримання (догляду): по-перше, договір є відплатним незалежно від того чи сплачуються відчужувачеві платежі в межах наданого утримання; по-друге, відплатність договору не означає його еквівалентність, оскільки сторони на момент його укладення вже передбачають, що він буде безеквівалентним; за цим договором розмір зустрічного задоволення залишається для сторін невідомим, оскільки залежить від тривалості дії договору та дати настання смерті відчужувача; по-третє, характер відплатності договору визначається вартістю майна та розміром наданого утримання [2, с. 181].

Таким чином, договір довічного утримання (догляду) є особливим видом цивільно-правового договору, який має свої визначені законом особливості, які дозволяють зрозуміти його правову природу, а також нюанси укладення та виконання, аби у майбутньому запобігти можливих негативних наслідків, пов'язаних із необізнаністю щодо його місця у системі договірних правовідносин.

Окремо варто звернути увагу на співвідношення договору довічного утримання із договором дарування та заповітом. Так, за договором довічного утримання майно переходить у власність набувача з дня його державної реєстрації, але до смерті відчужувача він не може ним повноцінно розпоряджатись. Натомість за договором дарування обдарований може вільно розпоряджатись подарованим йому майном. У разі укладення заповіту майно переходить у власність спадкоємцю тільки після смерті спадкодавця [3].

До договору довічного утримання, на відміну від дарування, можуть вноситись зміни за згодою сторін, замінюватись майно, передане набувачу, або передаватись обов'язки набувача іншій особі. Заповіт також може змінюватись та скасовуватись спадкодавцем необмежену кількість разів [3].

Договір довічного утримання може бути розірваний за рішенням суду у випадку невиконання (неналежного виконання) або неможливості виконання його умов, а договір дарування – за рішенням суду протягом року з його укладення за певних істотних обставин, якими можуть бути, для прикладу, вчинення обдаровуваним кримінального правопорушення проти певних осіб, створення загрози безповоротної втрати дарунка тощо. Заповіт може скасовуватись спадкодавцем невизначену кількість разів [3].

Умовами договору довічного утримання визначено дії у вигляді догляду (утримання) відчужувача. Умовами договору дарування можуть бути передбачені певні дії обдаровуваного на користь третьої особи, а заповіт може бути складений з умовою як пов'язаною, так і не пов'язаною з поведінкою спадкоємця [3].

Отже, договір довічного утримання є надійним способом забезпечення гідного рівня догляду відчужувача, досягнути якого можливо завдяки уважному ознайомленню з умовами договору, а також узгодженню усіх пов'язаних з таким договором питань, аби в подальшому уникнути небажаних наслідків, зумовлених необізнаністю сторін у його специфіці та правових наслідках, пов'язаних з його укладенням.

Список використаної літератури:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. №435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003. №40–44. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> – Text.
2. Погребняк М. В. «Правова природа договору довічного утримання (догляду)». Юридичний науковий електронний журнал. №9 (2022). С. 180–183.
3. Заповіт, договір дарування та договір довічного утримання. Асоціація Юридичних клінік України. URL: <https://legalclinics.in.ua/consult/consultation-07-05-2020/>

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки Віктор Янишен.

Марко САВОВСЬКИЙ,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студент 3 курсу, 4 групи
факультету прокуратури

СПАДКОВІ ПРАВОВІДНОСИНИ В УКРАЇНІ ТА КРАЇНАХ ЄС

Спадкові правовідносини є важливим елементом правової системи, оскільки регулюють передачу майна, прав та обов'язків після смерті особи. Спадкове право визначає порядок розподілу спадщини, ідентифікації спадкоємців, а також процедури відкриття і поділу спадкового майна.

Дослідження спадкового права в Україні та за кордоном є актуальним через постійні зміни, зумовлені розвитком суспільства, зміною цінностей та економічних умов. Порівняльний аналіз спадкового законодавства різних країн дозволяє виявити ключові тенденції, відмінності й ефективні практики, що сприяє вдосконаленню правової бази. У контексті глобалізації та зростаючої мобільності населення, бізнесу й володіння майном у різних юрисдикціях, такий підхід допомагає зменшити правові конфлікти та покращити захист прав спадкоємців.

Забезпечення відповідності українського спадкового законодавства європейським стандартам є важливим етапом євроінтеграції України, який передбачає гармонізацію правової системи з нормами ЄС. Це спрямовано на підвищення рівня захисту прав громадян та надання їм гарантій на рівні, прийнятному для ЄС. Одним із ключових напрямів такого оновлення є рекодифікація цивільного законодавства, що передбачає його адаптацію до сучасних норм ЄС. Ухвалення нових стандартів має на меті усунення правових бар'єрів, створення прозорої, справедливої правової системи та підвищення ефективності правової держави.

Гармонізація українського права з європейськими нормами не лише сприяє зближенню з ЄС, а й формує сприятливі умови для розвитку бізнесу, залучення інвестицій та забезпечення прав громадян, що є визначальним на шляху до інтеграції в європейський простір і побудови правової держави.

На відміну від практики в багатьох зарубіжних правових системах, де спадковий договір є законним механізмом передачі спадщини, в Україні ця форма не передбачена чинним законодавством. Стаття 1217 Цивільного кодексу України чітко встановлює два основні способи спадкування: за заповітом та за законом, закріплюючи їх як єдині можливі варіанти спадкових відносин [1, с. 37].

В українській юридичній доктрині існують різні думки щодо доцільності впровадження спадкового договору як окремого способу передачі спадщини. Деякі фахівці вважають, що такий договір варто визнати самостійною підставою для спадкування нарівні із заповітом і спадкуванням за законом. Це питання важливе, оскільки запровадження спадкових договорів може надати громадянам більше можливостей для розпорядження своїм майном після смерті та зменшити ризики спадкових конфліктів. Для цього потрібен детальний аналіз як міжнародної, так і української правової практики, з урахуванням національних особливостей і потреб суспільства.

Глава 90 Цивільного кодексу України не розглядає спадковий договір як засіб регулювання спадкових відносин. Згідно з цією главою, передача майна за спадковим договором не підпадає під норми спадкового права, а майно, передане від відчужувача до набувача, не вважається спадковим [2].

Постанова Пленуму Верховного Суду України щодо судової практики у справах про спадкування підтверджує, що перехід майна за спадковим договором не є видом спадкування, а тому на такі договори не поширюються загальні правила спадкового права, зокрема право на обов'язкову частку у спадщині. Це важливий аспект для розуміння специфіки спадкових договорів в Україні, а також їх відмінностей від традиційних способів спадкування. Такий підхід знижує ризики непорозумінь і спадкових конфліктів, забезпечуючи права сторін.

Спадковий договір є видом угоди про передачу майна, регульованої Главою 90 Цивільного кодексу України, і належить до зобов'язального права, а не спадкового. Це означає, що спадковий договір фактично розглядається як угода між сторонами про передачу майна після смерті, де регулювання зосереджене на зобов'язаннях набувача після смерті відчужувача. Отже, аналіз природи спадкового договору, пов'язаний із його функцією як інструменту майнової передачі, а не спадкового акту,

допомагає зрозуміти його правовий статус і захистити права сторін у таких угодах [3, с. 335].

Законодавство Чехії [4] та Естонії [5] демонструє інший підхід до спадкового договору, визнаючи його окремим видом спадкування, спрямованим на визначення спадкоємця. У цих країнах спадковий договір є додатковим механізмом передачі спадщини нарівні із заповітом та спадкуванням за законом, і на відносини між сторонами такого договору поширюються норми спадкового права. Цей підхід контрастує з українською практикою, де спадковий договір не розглядається як спадковий акт.

Згідно з § 1941 Німецького цивільного кодексу, спадковий договір є правочином на випадок смерті, що передбачає узгоджене рішення про передачу спадщини, яке можуть ухвалити обидві сторони або лише одна з них з договірним зобов'язанням. Цей документ має особливий статус як розпорядження, чинне після смерті, і не відповідає загальним зобов'язанням, передбаченим § 320 Німецького цивільного кодексу [6, с. 46]. Це свідчить про специфічний підхід німецького законодавства до врегулювання спадкових відносин, що варіюється від підходів інших країн і створює передумови для відмінностей у правовому регулюванні спадщини на міжнародному рівні.

Особливістю німецького спадкового договору є його подвійна природа: він виступає як правочин, який ґрунтується на взаємній згоді обох сторін, до якого застосовуються положення не лише загальної частини цивільного кодексу, а й загальних норм зобов'язального права. Такий підхід гарантує чіткість правових відносин та захист інтересів учасників договору.

Отже, порівняння правових систем виявляє значні відмінності між спадковим договором в Україні та його аналогами в європейських країнах. В Україні цей договір розглядається як цивільно-правовий інструмент із функціями, подібними до довічного утримання, та не створює спадкових правовідносин. У свою чергу, в Німеччині, Чехії та Естонії спадковий договір визнається специфічним видом спадкування, що формує спадкові правовідносини та надає йому статус окремого правочину, чинного після смерті особи. Таким чином, міжнародний аналіз спадкового права демонструє різні концепції спадкових договорів, підкреслюючи необхідність адаптації цих підходів до національних правових систем для забезпечення належного правового захисту спадкоємців.

Список використаних джерел:

1. Васильченко В. Спадковий договір: деякі міркування з приводу нормотворчості. Підприємництво, господарство і право. 2003. № 10. С. 34–37.
2. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про спадкування» від 30.05.2008 р. № 7. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-08#Text>
3. Кухарєв О. Є. Спадкове право України : підручник. Київ : Алерта, 2020. 362 с.
4. Civil Code of the Czech Republic, as of 3 February 2012. URL: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Civil-Code.pdf>
5. Law of Succession Act of Estonia: Passed 17.01.2008, Entry into force 01.01.2009. URL: http://www.riigiteataja.ee/en/eli/5061120_13007/consolide
6. Ішина Н. А. Інститут спадкового договору у законодавстві України та Німеччини: порівняльно-правовий аналіз. Право і суспільство. 2016. № 2. Частина 3. С. 45–51.

Науковий керівник: К.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки Янишен Віктор Петрович.

Данііл РИЧКА,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студент 3 курсу, 1 групи
факультету прокуратури

ОСОБЛИВОСТІ СПАДКУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

З'ясовуючи актуальність цього питання, необхідно виходити з того, що вона зумовлена повномасштабною війною, яка розпочалася 24 лютого 2022 року. Війна вплинула на багато сфер нашого життя, зокрема й на спадкові відносини. Важливо розуміти, що законодавство у сфері спадкування змінилося, і ці зміни слід враховувати як спадкодавцям під час планування, так і спадкоємцям при оформленні спадщини. Потреба

у вивченні цього питання також викликана тим, що науковці ще не висвіглили його в достатній мірі. Отже, питання щодо спадкових відносин в умовах воєнного стану є як актуальним, так і нагальним.

Право для спадкоємців на спадкування того чи іншого майна виникає в день відкриття спадщини. Спадщина вважається такою, що відкрита з дня, коли особа помирає або в день її оголошення померлою [1]. Особа, яка має право на спадкування, має декілька варіантів своєї поведінки, зокрема: прийняти спадщину; відмовитися від неї чи відмовитися від неї на користь іншої особи; не вчиняти юридично значимих дій щодо прийняття спадщини. Для особи, яка прийняла рішення щодо спадкування майна важливим є місце відкриття спадщини, оскільки саме від нього залежить, до якого державного чи приватного нотаріуса необхідно звертатися для оформлення спадкових документів. За правилами, встановленими Цивільним кодексом України (далі – ЦК України), під місцем відкриття спадщини треба розуміти місце, в якому спадкодавець проживав в останнє, а якщо воно є невідомим, то за місцезнаходженням нерухомого майна або основної його частини, а якщо воно відсутнє, то за місцезнаходженням основної частини рухомого майна [1].

Для з'ясування питання про зміни у законодавстві, які стосуються спадкових відносин, необхідно проаналізувати положення закону, що набув чинності 30 січня 2024 року, який вносить зміни щодо порядку відкриття та оформлення спадщини, а саме Закон України «Про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо вдосконалення порядку відкриття та оформлення спадщини» від 08.11.2023 № 3450-IX (далі – Закон України № 3450-IX).

Даний Закон запровадив нововведення у спадкові відносини під час воєнного стану, змінивши, зокрема, положення ЦК України та Закону України «Про нотаріат». Зміни стосуються статті 1221 ЦК України, яка визначає місце відкриття спадщини. Зокрема, третя частина статті була змінена на таке формулювання: «якщо спадкодавець мав останнє місце проживання на території іноземної держави, місце відкриття спадщини визначається відповідно до Закону України «Про міжнародне приватне право»» [1], який регулює питання спадкування у розділі X, де закріплені правила щодо форми заповіту та спадкування нерухомого майна й майна, що підлягає державній реєстрації.

Законом України № 3450-IX було внесено зміни до прикінцевих і перехідних положень ЦК України, додавши пункт 21. Він передбачає, що на

час дії воєнного стану в Україні та протягом шести місяців після його завершення або скасування, якщо місце відкриття спадщини знаходиться в населеному пункті, де державні органи тимчасово не здійснюють або частково здійснюють свої повноваження, де ведуться активні бойові дії або де територія є тимчасово окупованою без визначеної дати завершення бойових дій чи окупації, заяви про прийняття спадщини та інші спадкові заяви можуть подаватися до нотаріуса незалежно від місця відкриття спадщини. Важливим є й те, що це правило також поширюється на випадки, коли місце відкриття спадщини знаходиться на тимчасово окупованій території, і діє протягом всього періоду окупації та шести місяців після її завершення [2]. Отже, якщо місце відкриття спадщини підпадає під умови пункту 21 прикінцевих і перехідних положень ЦК України, особа може подати заяву нотаріусу в будь-якому іншому місці, відступаючи від правил, встановлених статтею 1221 ЦК України.

Отже, ми встановили, що заяви, які стосуються спадщини можуть подаватися нотаріусу незалежно від того в якому місці вона відкривається, якщо виконуються умови, передбачені пунктом 21 прикінцевих та перехідних положень ЦК України. Проте виникає питання щодо видачі свідоцтва, якщо спадкова справа була заведена на території, що не перебувала під окупацією, але такою стала. Для врегулювання зазначеного питання також були внесені зміни до Порядку вчинення нотаріальних дій щодо вчинення видачі свідоцтва. Аналізуючи даний порядок, дійшов до наступного висновку, якщо спадщина була відкрита на територіях України, на яких до початку тимчасової окупації була відкрита спадкова справа, а потім дана територія стала такою, що окупована, будь-який нотаріус має право продовжити провадження цієї спадкової справи. Підставами до такого продовження є звернення відповідної особи з заявою [5].

Важливим при спадкуванні є й строк, який встановлений законодавцем для прийняття спадщини, недотримання якого тягне за собою наслідки, які передбачені статтею 1272 ЦК України. Так, якщо особа, яка має право на спадкування майна протягом строку, встановленого статтею 1270 ЦК України, не подає заяву про прийняття такої спадщини, вона буде вважатися такою, що не прийняла її [1]. Таким чином, з огляду на важливість даних положень вважаємо за необхідне проаналізувати усі зміни, які були внесені стосовно даного строку.

Майже відразу після повномасштабного вторгнення росії на територію України, Кабінет Міністрів України ухвалив постанову від 28.02.2022, якою регулював деякі питання, що пов'язані зі вчиненням нотаріальних

дій. Пізніше до цієї постанови Кабінет Міністрів України вніс зміни, шляхом ухвалення іншої постанови від 24.06.2022, згідно з якою перебіг строку для прийняття спадщини або ж відмови від неї повинен зупинятися на період дії воєнного стану, який був введеним Президентом України, але на строк, який не перевищує чотири місяці. Таким чином, до встановлених ЦК України загальних 6 місяців додається ще 4 місяці, що в сумі складає 10 місяців. Проте слід зазначити й те, що в разі якщо воєнний стан скасовується, то строк для прийняття або відмови від спадщини може бути меншим за 10 місяців, але на скільки цей строк може бути зменшено встановлено не було [3]. Однак, 09.05.2023 Кабінет Міністрів України ухвалив постанову, якою це положення було скасовано, і строки повернулися до передбачених статтею 1270 ЦК України 6 місяців [4]. Тут знову треба повернутися до того, що 30.01.2024 набув чинності Закон України № 3450-ІХ, яким додано прикінцеві та перехідні положення ЦК України пунктом 20. Даний пункт встановлює особливості, які стосуються порядку обчислення строку при спадкуванні, за умови якщо на території України введено воєнний стан, та протягом двох років з дня його припинення або скасування [2]. ЦК України встановлює строк для прийняття спадщини у 6 місяців, який повинен починати обчислюватися з дня смерті особи. Якщо смерть фізичної особи зареєстрована пізніше ніж через один місяць з дня фактичної смерті, то строки починають обчислюватися з дня державної реєстрації смерті такої особи [1].

Отже, підсумовуючи результати цього дослідження, варто відзначити, що з початком воєнного стану, який був введений Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 № 64/2022 [6], в Україні відбулися суттєві зміни в спадкових правовідносинах. Зокрема, спрощення процедури оформлення спадщини, оскільки введення воєнного стану ускладнює доступ до нотаріальних послуг, тому законодавство спрощує процедури оформлення спадщини, дозволяючи звертатися для продовження спадкової справи до будь-якого нотаріуса в Україні, який перебуває на доступній території. Передбачено можливість звернення до будь-якого нотаріуса незалежно від місця відкриття спадщини. Зміни в законодавстві, обумовлюються тим, що велика кількість людей вимушена була залишити свої домівки, внаслідок окупації, а в деяких регіонах України робота нотаріатів була ускладнена або тимчасово припинена, що створює додаткові перешкоди для оформлення спадкових справ тощо. Саме через ці причини законодавець вимушений вносити зміни в національне законодавство з метою забезпечення права

громадян в умовах воєнного стану і дати можливість у найкращий спосіб забезпечити захист прав спадкоємців.

Список використаних джерел:

- 1) Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>;
- 2) Про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо вдосконалення порядку відкриття та оформлення спадщини: Закон України від 08.11.2023 № 3450-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3450-20#Text>.
- 3) Постанова КМУ від 28 лютого р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/164-2022-п/ed20240327#Text> № 64
- 4) Постанова КМУ від 9 травня 2023 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/469-2023-п#n51> № 469
- 5) Наказ Мін'юста 22.02.2012 № 296/5 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12#n646>
- 6) Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022, затверджений Законом України від 24 лютого 2022 року № 2102-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> .

Науковий керівник: Янишен Віктор Петрович, к.ю.н., доц. кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки.

Юлія КИФАЛА,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка 3 курсу, 1 групи
факультету прокуратури

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК СУБ'ЄКТ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

Розвиток штучного інтелекту (ШІ) не лише змінює технологічні та економічні процеси, але й ставить нові виклики перед цивільним правом. Серед найважливіших питань – можливість визнання ШІ суб'єктом

права. Технологія вже здатна створювати об'єкти інтелектуальної власності, але постає питання, чи може вона нести юридичну відповідальність за свої дії. Відсутність чітких правових механізмів щодо авторства та відповідальності у випадках, де ключову роль відіграє ШІ, відкриває простір для зловживань і невизначеності. Таким чином, питання включення ШІ до системи суб'єктів цивільного права потребує термінового та глибокого правового аналізу, що вимагає перегляду чинного законодавства для забезпечення ефективного регулювання нових правових реалій.

Щоб особа могла бути визнана суб'єктом цивільного права, вона повинна володіти цивільною правосуб'єктністю, яка охоплює правоздатність, дієздатність і деліктоздатність.

Під цивільною правоздатністю розуміють здатність особи мати цивільні права та обов'язки, що надаються їй законом. Згідно з статтею 25 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), фізичні особи набувають цивільної правоздатності від моменту народження і втрачають її зі смертю. Стаття 24 ЦК України визначає, що саме людина є фізичною особою. Юридичні особи, відповідно до статті 91 ЦК України, також можуть володіти цивільними правами і обов'язками, за винятком тих, що за своєю природою належать лише людині [1].

Цивільна дієздатність – це здатність особи набувати цивільних прав і обов'язків через свої дії. Для штучного інтелекту важливо визначити здатність набувати цивільних прав, оскільки це є основою для інших прав і обов'язків. Необхідно надати чіткі обґрунтування для наділення штучного інтелекту правами, і визнання його здатності набувати права може бути передумовою для їх реалізації.

А от щодо деліктоздатності – як здатності нести відповідальність за свої протиправні вчинки. Важливо, щоб штучний інтелект, щоб бути деліктоздатним, був відокремлений від свого творця, проявляв волевиявлення і управляв своїми діями, що дозволить йому нести відповідальність за ці дії.

Питання полягає в тому, чи може штучний інтелект мати права та обов'язки просто внаслідок свого існування. Штучне походження ШІ не повинно автоматично виключати його з можливих суб'єктів цивільних правовідносин.

Дослідники мають різні погляди на можливість наділення штучного інтелекту правосуб'єктністю. Так, М. Стефанчук стверджує, що роботи мають отримати цивільну правоздатність, що дозволить їм брати участь

у правовідносинах нарівні з фізичними особами [2]. Інші науковці, зокрема Є. Харитонов та О. Харитонova, пропонують запровадити нову категорію правосуб'єктності – «кіберздатність», яка б дозволяла штучному інтелекту брати участь у відносинах у сфері ІТ. Це підкреслює значення технологій у сучасному праві та відкриває нові перспективи для його розвитку. Однак, варто також враховувати етичні аспекти та ризики, пов'язані з тим, що надання такої правосуб'єктності може призвести до серйозних викликів у відповідальності та контролі за діями штучного інтелекту [3].

Для вирішення питання правового статусу штучного інтелекту необхідно відійти від традиційного підходу, де він розглядається як винахід, програма чи корисна модель, створена розробником, який має на нього майнові та немайнові права. Можна визнати, що розробник повинен володіти лише немайновими правами, оскільки, отримуючи весь дохід від роботи штучного інтелекту, сам штучний інтелект залишається поза цим процесом, не отримуючи жодних прав чи винагород. Хоча штучний інтелект створюється для користі суспільства, важливо врахувати, що і робот, і людина мають спільну мету – сприяти покращенню життя в суспільстві. З цього випливає, що штучний інтелект потенційно міг би бути наділений певними правами та обов'язками, подібними до людських, але з урахуванням його специфіки.

Деякі науковці вважають, що штучний інтелект можна розглядати як об'єкт права. Є. О. Мічурін, обґрунтовуючи свою позицію, зазначає, що з юридичної точки зору штучний інтелект являє собою пристрій або комп'ютерну програму, створену людиною для здобуття, обробки та використання інформації, а також для формування «вмінь», які нагадують дії, що їх свідомо виконує людина [4].

На нашу думку, не можна повністю погодитися з підходом, за яким штучний інтелект розглядається лише як об'єкт цивільних прав. Основна відмінність штучного інтелекту полягає в тому, що він може розвиватися й з часом досягти рівня усвідомлення своїх дій. Таким чином, штучний інтелект перестане бути просто програмою або механізмом, пов'язаним із програмним забезпеченням. Він може стати суб'єктом, здатним не тільки приймати рішення, але й самостійно накопичувати досвід, що дозволить йому мати правоздатність, дієздатність та деліктоздатність. Виходячи з цього, штучний інтелект не може розглядатися як об'єкт правочинів, які укладаються між людьми.

Якщо прийняти можливість того, що штучний інтелект з часом набуде таких ознак, як «воля» та «інтелект», то виникає перспектива його визнання новим суб'єктом цивільного права. Проте це не означає, що всі роботи повинні отримати такий статус. Наприклад, побутові роботи, що використовуються для прибирання, або роботи, що допомагають у будівництві чи працюють у важкій промисловості, не потребують правосуб'єктності, оскільки їх завданням є виконання специфічних, технічних функцій. Для таких роботів не буде створюватися емоційний інтелект чи інші характеристики, що наближають їх до людини.

Натомість спеціального врегулювання вимагатимуть лише «розумні роботи», тобто роботи, здатні до самонавчання, прийняття рішень та усвідомленої взаємодії з людьми. В Європейському парламенті вже розглядається проект резолюції про правовий статус роботів, де вводиться термін «електронна особа». Цей підхід передбачає розробку системи реєстрації таких роботів та визначення їхнього правового статусу як електронних осіб. Це дозволить встановити чіткі правові рамки для використання штучного інтелекту, що забезпечить баланс між інноваціями та захистом прав людини.

На основі проведеного дослідження можна дійти висновку, що розвиток штучного інтелекту ставить перед цивільним правом нові та складні виклики, особливо у контексті визнання ШІ як потенційного суб'єкта права. Сучасні технології здатні не лише створювати інтелектуальні продукти, але й демонструвати рівень самостійності, що може вплинути на правові відносини. Проте, існуючі правові системи поки що не готові адекватно відреагувати на ці зміни через відсутність чітких механізмів для визначення правоздатності, дієздатності та деліктоздатності ШІ. Необхідно провести глибокий аналіз і перегляд чинного законодавства, щоб адаптувати його до нових реалій. Розмежування між різними типами ШІ, такими як технічні пристрої та розумні системи, допоможе сформувати чіткі правові рамки. Введення категорії «електронна особа» для «розумних» систем, здатних до самонавчання і взаємодії з людьми, може стати ефективним рішенням, яке забезпечить баланс між інноваціями та правовим захистом.

Визнання правосуб'єктності ШІ вимагає розробки нових правових підходів, що дозволить інтегрувати ШІ в правову систему, забезпечуючи належний захист і сприяючи подальшому розвитку технологій. Це є ключо-

човим для забезпечення як правової чіткості, так і підтримки інноваційних досягнень у сучасному суспільстві.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
2. Стефанчук М. О. Теоретичні засади цивільної правосуб'єктності фізичних осіб та особливості її здійснення. – К. 2020.: <https://stefanchuk.com/wp-content/uploads/2024/03/Stefanchuk-M-dis-doctor.pdf>
3. Харитонов Є., Харитонova О. Інтернет речей: проблеми правового регулювання та впровадження : Матеріали другої наук.-практ. конф., 29 лист. 2018 р., м. Київ / Упоряд. : В. М. Фурашев, С. О. Дорогих. – Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, Вид-во «Політехніка», 2018. С. 42–46.
4. Мічурін Є. О. Правова природа штучного інтелекту. Форум права. 2020. № 64 (5). С. 67–75.

Науковий керівник: Янишен Віктор Петрович, к.ю.н., доц. кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки.

Вероніка ЄГІАЗАРЯН,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка 3 курсу, 5 групи
факультету прокуратури

ДОГОВІР ДОВІЧНОГО УТРИМАННЯ (ДОГЛЯДУ): ДО АНАЛІЗУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Загальновідомим є факт євроінтеграційних процесів в Україні, що передбачають приведення у відповідність правового регулювання правовідносин до європейських стандартів. Відповідне стосується і сфери цивільного права, зокрема законодавчого регулювання договору довічного утримання (догляду). Запозичення досвіду європейських країн в цьому контексті є досить актуальним, тож заслуговують на де-

тальний аналіз певні питання, що стосуються інституту довічного утримання.

Першочергово звернемося до законодавства Польщі. Регулювання договору довічного утримання передбачене Цивільним кодексом Польщі, ст. 908 якого закріплює, що в обмін на передачу майна, набувач зобов'язується утримувати відчужувача довічно. Положення нормативного припису містить досить цікаве формулювання, що стосується обов'язку набувача, а саме – прийняти відчужувача як домашнього, забезпечити його їжею, одягом, житлом, світлом і теплом, надати йому належний догляд у разі хвороби та поховати за свій рахунок. Відповідно до ст. 910 Цивільного кодексу Польщі перехід права власності на майно за договором супроводжується одночасним обтяженням нерухомоті правом на довічне утримання. Як і будь-який інший правочин, відповідний договір може бути розірваний судом, у виняткових випадках (§ 2 ст. 913), на вимогу однієї із сторін. Крім цього, відмінним від законодавства інших країн є наявність положення, що передбачає випадки, коли з яких-небудь причин між відчужувачем та набувачем виникають такі відносини, що сторони не можуть продовжувати підтримувати безпосередній контакт між собою, а тому суд може на вимогу однієї з сторін здійснити заміну всіх чи частину обов'язків, що охоплюються договором довічного утримання, на довічну ренту, відповідним розміром вартості. Особливим є положення ст. 916 Цивільного кодексу Польщі, що свідчить про те, що договір довічного утримання є дійсним 5 років [1].

Аналізуючи Цивільний кодекс Румунії, слід зазначити, що порядок укладання, розірвання, умови та інші питання, що стосуються даного виду правочину регулюється Главою XVIII (ст.ст. 2.254–2.263). Законом встановлено сувору форму укладання договору – нотаріальне посвідчення. Недотримання цієї форми тягне за собою абсолютну нікчемність правочину. Важливо, що набувач за договором не може бути звільнений від зобов'язання, пропонуючи повернення майна, будучи пов'язаним з відчужувачем аж до його смерті, та утримувати останнього незалежно від того, наскільки обтяжливим може стати для набувача виконання обов'язку. Що стосується обов'язку набувача, то законодавець ввів таке формулювання як «справедливо визначене утримання», тобто таке, що відповідає вартості капіталу та попереднього соціального стану від-

чужувача. Цивільний кодекс Румунії містить положення, що стосується, так званих, гарантій для відчужувача, та певною мірою наділяє набувача альтернативою виконання обов'язку з утримання. Припис ст. 2.261 встановлює, що у разі наявності об'єктивних причин, з яких не може більше продовжуватись надання або одержання утримання або, якщо набувач помер, суд на вимогу однієї з сторін може тимчасово замінити утримання «в натурі» на відповідну грошову суму. Також, якщо з вини однієї з сторін надання або одержання утримання «в натурі» більше не може продовжуватись, суд в залежності від обставин, збільшує або зменшує розмір грошової суми, яка замінює утримання [2].

Регулювання договору довічного утримання у Словенії подібно до регулювання румунського законодавства. Проте, відмінним залишаються деякі моменти, зокрема, під договором розуміють саме спільне проживання відчужувача та набувача, а також спільність їхнього майна до смерті утримуваного. Більше того, договір підлягає нотаріальному посвідченню, однак не встановлено дотримання цієї форми як обов'язкової, оскільки відсутнє формулювання, що засвідчує недійсність договору у разі порушення вимог ст. 558 Цивільного кодексу Словенії [3].

Відповідно до Розділу XXIII (ст. 6.491–6.496) Цивільного кодексу Угорщини, договір довічного утримання укладається в письмовій формі, та передбачає обов'язок утримувача забезпечити іншу сторону правочину належним доглядом, піклуванням, лікуванням у разі хвороби та поховати у разі смерті. Аналогічно законодавству Польщі та Румунії, законодавець не виключає можливості заміни судом договору утримання на договір довічної ренти на вимогу однієї зі сторін, якщо внаслідок певних обставин утримання в натурі стало неможливим. У випадках, коли мета договору не може бути досягнута шляхом зміни договору, на вимогу однієї з сторін договір підлягає розірванню в судовому порядку [4].

Інститут утримання за законодавством Латвії має дещо відмінні моменти регулювання. Цікаво, що за договором одна сторона зобов'язується передати другій стороні майнову цінність в натурі або в грошах, в свою чергу інша сторона зобов'язується надавати їй утримання протягом усього життя відчужувача, якщо не встановлено строку виконання зобов'язання. Водночас, договір може укладатись відчужувачем на користь третьої особи. Відповідно до ст. 2098 Цивільного кодексу Латвії під утриманням розуміється харчування, житло, одяг та догляд, а якщо

одержувачем утримання є неповнолітній – виховання та забезпечення освітніми послугами в навчальних закладах. За відсутності зазначених умов в договорі, розмір утримання визначається судом з урахуванням умов життя відчужувача та вартості цінності, що одержана набувачем. Розірвання договору теж має свої особливості. Зокрема, якщо ініціатором розірвання договору є відчужувач, то він має право вимоги на повернення переданого майна. В ситуаціях, коли ініціатором виступає набувач, йому повертається все те, що він передав відчужувачу, однак з'являється зустрічний обов'язок – повернути майнову цінність, передану йому за договором (ст. 2105 ЦК Латвії) [5].

Отож, підсумовуючи, слід зазначити, що, переважно, регулювання договору довічного утримання в законодавстві європейських країн є подібним, однак не досконалим, порівняно з вітчизняним законодавством. Як вбачається, в українському правовому полі наявне більш детальне регулювання цього виду правовідносин, внаслідок чого, мінімізується ризик виникнення питань під час правозастосовної діяльності. Проте, враховуючи динамічний характер суспільних відносин, ми можемо тільки прагнути досконалості, однак залишається сумнівним її остаточне досягнення.

Список використаних джерел:

1. Civil Code of Poland of 23.04.1964. URL: https://www.global-regulation.com/translation/poland/10_092092/act-of-23-april-1964-civil-code.html (дата звернення: 10.11.2024).
2. Civil Code of Romania of 17.07.2009. URL: <https://faolex.fao.org/docs/pdf/rom211534.pdf> (дата звернення: 10.11.2024).
3. Civil Code of Slovenia of 25.10.2001. URL: <https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=ZAKO1263> (дата звернення: 10.11.2024).
4. Civil Code of Hungary of 2013. URL: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1300005.tv> (дата звернення: 10.11.2024).
5. Civil Code of Latvia of 28.01.1937. URL: <https://likumi.lv/doc.php?id=225418> (дата звернення 10.11.2024).

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки Віктор Янишен.

Володимир СОПРУН,
Донецький національний університет
імені Василя Стуса
здобувач ступеня «Доктор філософії»,
3 курс, адвокат

ЗАКОНОДАВЧА ОСНОВА ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВОПОРЯДКУ У СФЕРІ ПРОМИСЛОВОЇ ВЛАСНОСТІ

Правове регулювання правовідносин промислової власності забезпечує реалізацію та охорону прав суб'єктів господарювання, які здійснюють свою діяльність у цій сфері. Враховуючи, що промисловість є рушійною силою розвитку та ефективності економіки держави, саме правове забезпечення набуття, використання та захисту прав на об'єкти промислової власності відіграє основоположну роль у формуванні державної політики у цій сфері та гарантуванні суб'єктам правовідносин господарського правопорядку.

З огляду на викладене, наведена тематика наразі є актуальним напрямом наукових досліджень.

Первинним джерелом права, яке визначало актуальне поняття промислової власності та її об'єкти є Паризька конвенція про охорону промислової власності від 20.03.1883, яка набула чинності для України 21.12.1991.

Українське законодавство у сфері промислової власності розвивається поетапно та його становлення досі триває. Ю. О. Гладьо, Л. Л. Тарасенко виділяють наступні етапи: 1) 1991–2004 роки – започаткування (становлення) вітчизняного законодавства щодо промислової власності; 2) 2004–2014 роки – розвиток національного законодавства у цій сфері; 3) 2014 рік і до тепер – гармонізація національного законодавства у сфері промислової власності з правом ЄС та вдосконалення законодавства з урахуванням розвитку цифрового середовища [1, с. 8].

Ключовою подією, яка активізувала удосконалення законодавства у сфері промислової власності, є підписання та ратифікація у 2014 році Угоди про асоціацію з Європейським Союзом. У цій Угоді наявна окрема глава, яка визначає регулювання відносин у сфері інтелектуальної влас-

ності, складовою частиною яких є відносини у сфері промислової власності. Взятє Україною зобов'язання щодо приведення національного законодавства у відповідність до визначених Угодою про асоціацію вимог сприяє європеїзації законодавства у сфері промислової власності [2].

Нормативно-правові акти, які регулюють відносини у сфері промислової власності доцільно поділити за сферою дії на загальні (щодо відносини у сфері інтелектуальної власності в цілому) та спеціальні (лише щодо відносин у сфері промислової власності). До загальних відносяться Конституція України, Господарський кодекс України, Цивільний Кодекс України, Кодекс законів про працю України, Кримінальний Кодекс України, Кодекс про адміністративні правопорушення України, Митний Кодекс України, а також Закони України «Про Антимонопольний комітет України», «Про інноваційну діяльність», «Про інвестиційну діяльність», «Про інформацію», «Про науково-технічну інформацію», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про науково-технічну експертизу», «Про захист від недобросовісної конкуренції», «Про захист економічної конкуренції». До спеціальних відносяться Закони України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», Закон України «Про охорону прав на промислові зразки», «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», «Про правову охорону географічних зазначень», «Про особливості правової охорони географічних зазначень для сільськогосподарської продукції та харчових продуктів, захист прав та застосування схем якості, включаючи традиційні гарантовані особливості для сільськогосподарської продукції та харчових продуктів», «Про географічні зазначення спиртних напоїв», «Про охорону прав на компонування напівпровідникових виробів», «Про охорону прав на сорти рослин», «Про племінну справу у тваринництві», а також постанови та розпорядження Кабінету міністрів України та відомчі підзаконні нормативно-правові акти [3].

Окрім того, до джерел права про промислову власність також відносяться ратифіковані Україною міжнародні конвенції, договори та угоди.

Наведена кількість нормативно-правових актів вказує, що система національного законодавства про промислову власність є дворівневою із кодексами та спеціальними законами.

Серед наукової спільноти наявні дискусії щодо переваг та недоліків дворівневої системи законодавства, та необхідності його кодифікації за аналогією деяких розвинутих країн Європи.

І. Ф. Коваль зазначає, що сучасному законодавству, яке регулює відносини у сфері інтелектуальної власності, притаманна низка недоліків, серед яких суперечливість, декларативність, економічна необґрунтованість, відсутність системних підходів до викладення нормативних положень тощо. У зв'язку із чим наявна необхідність у кодифікації нормативних положень щодо інтелектуальної власності [4].

На думку Н. М. Мироненко наявна необхідність у розробці окремих спеціальних кодифікаційних актів законодавства у сфері авторського права і суміжного права та у сфері промислової власності із врахуванням правового режиму їх об'єктів, які набувають правову охорону [5].

Даючи оцінку необхідності кодифікації законодавства у цій сфері необхідно брати до уваги, що правовий режим об'єктів промислової власності регулюється 2 кодексами, 9 законами та майже 40 підзаконними нормативно-правовими актами, які, з поміж іншого, регламентують організаційні та процедурні питання реалізації прав суб'єктів господарювання. Таке розгалужене законодавство не може бути достатньо ефективним, у зв'язку із чим і наявна потреба у його систематизації шляхом кодифікації норм нормативно-правових актів, які регулюють відносини сфері промислової власності, в один кодекс (для прикладу – Кодекс України про промислову власність).

У межах даного дослідження потребує уваги те, що наразі діє Національна стратегія розвитку сфери інтелектуальної власності в Україні на період 2020–2025 років (далі – Стратегія), яка розроблялася спільно з Всесвітньою організацією інтелектуальної власності. Метою Стратегії є покращення економічних показників України шляхом розвитку системи інтелектуальної власності, щоб вона краще давала можливість новаторам, творцям, винахідникам, бізнесменам, дослідникам та викладачам створювати, розпоряджатися та захищати свою інтелектуальну власність. Стратегія також покликана дати можливість Уряду розширити свій досвід в галузі управління та застосування законів у сфері інтелектуальної власності та відповідних прав [6].

У межах Стратегії внесено низку змін у законодавство України та створено Державну організацію «Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій» (далі – УКРНОІВІ), який виконує функцію Національного органу інтелектуальної власності.

Окрім того, Кабінетом Міністрів України та УКРНОІВІ наразі проводиться робота щодо розробки проекту Національної Стратегії розвитку сфери інтелектуальної власності до 2030 року [7].

Потребує уваги також Закон України «Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією російської федерації проти України» від 01.04.2022 №2174-IX. Метою прийняття даного закону є створення правових механізмів захисту інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності, не допущення втрат прав інтелектуальної власності у період дії воєнного стану. На державу покладено обов'язок мінімізувати вплив негативних факторів та наслідків дії воєнного стану на громадян України [8].

Таким чином, держава оперативно реагує на виклики сьогодення з метою додержання законності у сфері інтелектуальної власності.

Підводячи висновки доречно визнати, що національне законодавство у сфері промислової власності перебуває у стадії активного розвитку та навіть під час злочинної воєнної агресії російської федерації вживаються дієві заходи щодо європеїзації правового забезпечення та його ефективності.

У той ж час, норми нормативно-правових актів, які регулюють відносини у сфері промислової власності, потребують систематизації шляхом кодифікації в один кодекс, що сприятиме їх системності та узгодженості, та підвищить дієвість правового регулювання у забезпеченні господарського правопорядку в цілому.

Список використаних джерел:

1. Гладь Ю. О., Тарасенко Л. Л. Становлення та розвиток законодавства про промислову власність в Україні. *Форум права*. 2020. №62 (3), С. 6–17.
2. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 13.11.2024).
3. Нормативно-правова база. *Державне підприємство «Український інститут інтелектуальної власності»* : веб-сайт. URL: <https://iii.ua/uk/normativno-pravova-baza> (дата звернення: 13.11.2024).
4. Коваль І. Ф. Підстави та способи систематизації законодавства України у сфері інтелектуальної власності. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2021. №5, С 119–127.
5. Мироненко Н. М. Деякі теоретичні та практичні підходи до кодифікації законодавства у сфері інтелектуальної власності. *Теоретико-методо-*

логічні підходи до розуміння приватного права в сучасних умовах. 2023. С. 30–38.

6. Національна стратегія розвитку сфери інтелектуальної власності в Україні на період 2020–2025 роки. *Державна система правової охорони інтелектуальної власності* : веб-сайт. URL: <https://ukrpatent.org/atachs/IP-Strategy-2020–25.pdf> (дата звернення: 13.11.2024).
7. Мінекономіки: Презентовано концепцію проекту Національної Стратегії розвитку сфери інтелектуальної власності до 2030 року. *Урядовий портал* : веб-сайт. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/minekonomiky-prezentovano-kontseptsiiu-proektu-natsionalnoi-stratehii-rozvytku-sfery-intelektualnoi-vlasnosti-do-2030-roku> (дата звернення: 14.11.2024).
8. Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією російської федерації проти України : Закон України від 01.04.2022 №2174-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2174–20#Text> (дата звернення: 14.11.2024).

Науковий керівник: Коваль Ірина Федорівна, доктор юридичних наук, професор, декан юридичного факультету Донецького національного університету імені Василя Стуса.

Кирило ГАРМАШОВ,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
студент 3 курсу, 5 групи
факультет прокуратури

ОСОБЛИВОСТІ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД МОБІЛІЗАЦІЇ ОСІБ, ЯКІ ЗАБЕЗПЕЧУЮТЬ УТРИМАННЯ ДИТИНИ

З моменту оголошення мобілізації в Україні після початку повномасштабної війни з росією питання правового регулювання відносин між сім'єю та державою в умовах воєнного часу стали особливо актуальними. Одним із найбільш спірних і важливих аспектів є звільнення від мобілізації осіб, які є основними утримувачами дітей, що породжує низку юридичних і практичних проблем, пов'язаних із балансуванням між потребами захисту держави і правами громадян на сімейне благополуччя.

Згідно з українським законодавством, звільнення від мобілізації для осіб, які забезпечують утримання дитини, є однією з підстав для відстрочки або звільнення від служби. Стаття 23 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» визначає, що особи, які є єдиним годувальником для неповнолітніх дітей, можуть бути звільнені від мобілізації або отримати відстрочку на певний період. У разі наявності кількох дітей віком до 18 років або дітей з інвалідністю це може бути підставою для звільнення від призову.

Визначення того, хто є «основним годувальником» дитини, є ключовим у процесі звільнення від мобілізації. На практиці часто виникають питання щодо статусу осіб, які не є біологічними батьками дитини, але виконують роль єдиного годувальника (наприклад, у випадках, коли особа не є офіційно зареєстрованим опікуном або батьком за документами, але активно забезпечує утримання дитини). Судова практика показує, що в таких випадках для отримання звільнення від мобілізації важливо довести факт наявності фінансової підтримки та догляду за дитиною.

Однією з основних проблем є неоднозначність у правозастосуванні норм, що регулюють звільнення від мобілізації для осіб, які утримують дітей. Часто виникають суперечки між мобілізаційними комісіями та особами, що претендують на звільнення, через недостатню документальну базу або незрозумілість критерію «єдиного годувальника». Наприклад, можуть бути питання щодо того, чи потрібно підтверджувати факт утримання дитини через суд, чи достатньо подання свідчень з боку соціальних служб або органів опіки.

В особливих випадках, коли людина, що забезпечує утримання дитини, не є її біологічним батьком або офіційним опікуном, але фактично виконує роль батька, існує низка труднощів у застосуванні норм про мобілізацію. Це можуть бути випадки, коли особа фактично виховує дитину як батько, але не має юридичного статусу батька або опікуна, що обмежує її право на звільнення від мобілізації. Судова практика свідчить про те, що такі справи часто потребують індивідуального розгляду, де важливо враховувати реальні умови утримання і виховання дітей.

Звільнення від мобілізації для осіб, які забезпечують утримання дитини, є важливим не тільки з правової точки зору, але й з соціальної. Сім'ї, де один з батьків або інша особа є основним годувальником, можуть зазнати значного стресу та фінансових труднощів через мобілізацію. Тому визнання за такою особою права на звільнення від мобілізації є за-

ходом, що дозволяє забезпечити стабільність у родині та сприяє належному виконанню її соціальних обов'язків.

У контексті мобілізації в Україні важливо враховувати не лише потреби держави в захисті, а й соціальні умови сімей, де один із батьків чи опікун є основним годувальником. Законодавчі норми, що передбачають звільнення від мобілізації для таких осіб, повинні бути чітко застосовуваними, що дозволить уникнути правових колізій та зберегти соціальний баланс. Однак, судова практика свідчить про необхідність гнучкого підходу до оцінки ситуацій, коли годувальник не є біологічним батьком дитини, а також потребу в детальному правовому регулюванні таких випадків для забезпечення прав громадян у складних умовах війни.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки Віктор Янишен.

Микита ІЛЬЄНКОВ,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студент 3 курсу, 3 групи
факультету прокуратури

ОСОБЛИВОСТІ ДОГОВОРУ ПРОКАТУ

З набранням чинності 1 січня 2004 року Цивільним кодексом України (далі – ЦК) була введена новела у вигляді договору прокату, замінивши собою положення Цивільного кодексу Української РСР (далі – ЦК УРСР), а саме ст. 273–276. Відповідно до ч. 1 ст. 273 за договором побутового прокату (саме так він називався у ЦК УРСР), наймачами могли бути тільки фізичні особи для задоволення побутових потреб і дещо недоцільний опис допустимих предметів такого договору, а саме «...предмети домашнього вжитку, музичні інструменти, спортивний інвентар, легкові автомобілі та інше майно» [2]. Хоча доволі лаконічно і зрозуміло за чинним ЦК, предметом договору прокату визначається рухома річ, яка використовується для задоволення побутових невиробничих потреб, а якщо договором обумовлена виробнича потреба, то це цілком легально (ч.1 та ч.2 ст. 788 ЦК) [1]. У постанові від 18 квіт-

ня 2018 року у справі № 753/13595/15-ц Касаційний цивільний суд у складі Верховного Суду зазначає, що однією із особливих рис договору прокату є те, що об'єктом договору прокату може бути лише рухома річ, крім транспортних засобів, щодо яких ЦК України містить окремі положення. Як правило, об'єкт договору прокату використовується для задоволення побутових невиробничих потреб. Отже, найм (оренда) транспортного засобу виділяється в окремий різновид договору найму, виходячи із особливостей його об'єкта, яким є повітряні, морські, річкові судна, а також наземні самохідні транспортні засоби тощо (частина перша статті 798 ЦК України) [3].

Також доцільно додати за чинним ЦК наймачами можуть бути фізичні та юридичні особи, фізичні особи – підприємці, які не можуть використовувати предмет прокату для отримання прибутку. Таким чином, можна дійти до висновку, що зміна юридичного змісту договору побутового прокату у договір прокату було зумовлена переходом нашої держави на колії ринкової економіки.

Доцільно почати з того, що відповідно договору прокату все ж таки це різновид такого договору, як договір найму (оренди), оскільки він містить дещо специфічні властивості на відміну від останнього. Це пояснюється закріпленням § 2 глави 58 ЦК, а саме ст.ст. 787–791. Отже, потрібно вважати, що загальні положення про договір найму (оренди) розповсюджуються і на положення договору прокату, відповідно, враховуючи його особливості [1].

Відповідно до рішення Дніпровського районного суду м. Києва від 29 липня 2019 у справі № 755/5655/19 згідно зі ст. 787 ЦК України за договором прокату наймодавець, який здійснює підприємницьку діяльність з передання речей у найм, передає або зобов'язується передати рухому річ наймачеві у користування за плату на певний строк. Договір прокату є договором приєднання. Наймодавець може встановлювати типові умови договору прокату. Типові умови договору прокату не можуть порушувати прав наймачів, встановлених законом. Умови договору прокату, які порушують становище наймача порівняно з тим, що встановлено типовими умовами договору, є нікчемними. Договір прокату є публічним договором. Тобто, таким чином, законодавець легально закріплює у цій статті, що договір прокату є договором приєднання і публічним договором [4].

Наступною особливістю є те, що, оскільки такий договір є публічним, до нього у разі спору про право будуть застосовуватися положення Закону України «Про захист прав споживачів» (далі – ЗУ «Про

захист прав споживачів»), що цілком логічно пояснюється тим, що наймодавцем виступає у цьому випадку та особа, яка здійснює підприємницьку діяльність з передання речей у найм (ч. 1 ст. 787 ЦК) [1], що надає правові гарантії наймачу щодо якості, кількості продукції, яку він винаймає (п. 4 ч. 1 ст. 4 ЗУ «Про захист прав споживачів») [5]. Слід також зазначити, що у п. 10 Порядку здійснення торгової діяльності і правил торгового обслуговування на ринку споживчих товарів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 15 червня 2006 року № 833 передбачено, що суб'єкти господарювання повинні забезпечити зокрема: наявність на видному та доступному місці куточка покупця, в якому розміщується інформація про найменування власника або уповноваженого ним органу, книга відгуків та пропозицій, адресу і номери телефонів органів, що забезпечують захист прав споживачів [6].

Специфічною ознакою договору прокату, на відміну від договору найму (оренди) (ст. ст. 782, 784 ЦК), є те, що наймач має право відмовитися від першого і повернути річ наймодавцеві у будь-який час без будь-яких на те умов (ч. 1 ст. 790 ЦК) й у такому разі плата за прокат зменшується до фактичного часу користування такою річчю (ч. 2 ст. 790 ЦК). Наймач також не має переважного права на придбання такої речі у наймодавця у разі продажу (ч. 2 ст. 791 ЦК), на відміну від «родового» договору найму (оренди), де наймачу гарантується таке право (ч. 2 ст. 777 ЦК). Особливістю є й те, що капітальний і поточний ремонт речі проводиться саме наймодавцем, якщо він не доведе, що пошкодження речі сталося не з вини наймача [1].

Визначальною рисою такого договору також є заборона на укладення договору піднайму (ч. 1 ст. 791 ЦК). Тому у разі укладання такого договору порушуються положення цієї норми і норм, що регулюють порядок укладення правочинів § 1 глави 16 ЦК, а саме ч. 1 ст. 203 та ч. 1 ст. 215, тому у такому разі договір може бути визнаний недійсним, оскільки прямої вказівки на нікчемність такого договору у § 1 глави 58 ЦК та § 2 глави 58 ЦК не вказується (ч. 2 ст. 215 ЦК) [1].

Щодо форми укладення договору прокату, то відповідно ч. 1 ст. 639 ЦК він може укладатися як у письмовій, так і в усній формі [1].

Таким чином, проаналізувавши законодавчий масив та судову практику, можна зробити висновок, що договір прокату є невід'ємною частиною сучасного ладу нашої країни в умовах ринкової економіки, який має певні особливості у своєму юридичному змісті, коли суб'єктів та об'єктів.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України від 13.06.2003 р. №435-IV // Офіційний вісник України. – 2003. – № 11. – ст. 461. (дата звернення: 14.11.2024).
2. Цивільний кодекс Української РСР від 18.07.1963 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/154006?find=1&text=%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%BA%D0%B0%D1%82#o1086>.
3. Постанова від 18.04.2018 р. № 753/13595/15-ц /Верховний суд. Касаційний цивільний суд. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/73627575?from=+%22%D0%B4%D0%BE%D0%B3%D0%BE%D0%B2%D1%96%D1%80+%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%BA%D0%B0%D1%82%D1%83%22+>.
4. Рішення від 29.07.2019 р. № 755/5655/19 /Дніпровський районний суд м. Києва. URL: <https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/court-document/83339055/>.
5. Про захист прав споживачів : Закон України від 12.05.1991 р. URL : // <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1023-12>. (дата звернення: 14.11.2024).
6. Про затвердження Порядку провадження торговельної діяльності та правил торговельного обслуговування на ринку споживчих товарів: Постанова Кабінету Міністрів України від 15.06.2006 № 833 станом на 13.03.2019 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/833-2006-%D0%BF#Text> (дата звернення: 14.11.2024).

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки Віктор Янишен.

Олександр НОВИКОВ,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студент 3 курсу, 5 групи
факультету прокуратури

ПРАВОВІ АСПЕКТИ СПАДКУВАННЯ ЦИФРОВИХ АКТИВІВ

Сучасні технології відкривають нові можливості для самореалізації та комунікації, розширюючи суспільні відносини у віртуальному

середовищі. Цифрові активи, як криптовалюти та онлайн-акаунти, стають важливою частиною майна, однак правове регулювання їх спадкування потребує вдосконалення, зокрема щодо можливості передачі у спадщину.

Спадкоємці мають право на доступ до цифрових активів спадкодавця, якщо надано інформацію для аутентифікації, зокрема паролі або інші засоби ідентифікації, які зафіксовані або передбачені заповітом. До об'єктів спадкування можуть належати цифрові ресурси, такі як криптовалюта, онлайн-гаманці, акаунти в соціальних мережах, хмарних сховищах, електронних поштових сервісах та авторські права на цифровий контент [1]. Особливості спадкування цифрових активів включають динамічність, анонімність, відсутність впливу держави, нетрадиційні способи монетизації та невизначеність цінності об'єктів [2, с. 8].

Прийняття Закону України «Про віртуальні активи» від 17 лютого 2022 року (який ще не набрав чинності) вводить в правове поле термін «віртуальний актив» – нематеріальне благо, що є об'єктом цивільних прав, має вартість і представлене сукупністю даних в електронній формі [3]. Це важливий крок вперед, але питання цифрових активів поки що не отримало належного законодавчого регулювання.

Особливості правовідносин щодо спадкування цифрових активів можна поділити на кілька етапів. Першим є визначення цифрових активів, що підлягають спадкуванню, таких як файли, акаунти в соцмережах, криптовалюти тощо. Це складне завдання через різноманітність активів і їх правову природу, що потребує консультацій з адвокатами та нотаріусами. Другим етапом є аналіз чинного правового регулювання в країні спадкодавця, оскільки в деяких країнах, як США, є закони щодо цифрового спадкування, а в більшості ця сфера не має належного регулювання. Третім етапом є визначення волевиявлення спадкодавця щодо післясмертного використання активів, включаючи акаунти та паролі. Четвертим є вибір спеціальних сервісів для оформлення цифрової спадщини. Останнім етапом є складання цифрового заповіту – документу, у якому визначено, як саме розподілятимуться цифрові активи особи після її смерті, який містить розподіл цифрових активів між спадкоємцями і потребує нотаріального засвідчення для юридичної сили [4, с. 41].

Слід зазначити питання співвідношення цифрового заповіту зі звичайним. За об'єктом заповіту: у звичайному заповіті йдеться про фізичне і фінансове майно (нерухомість, гроші, коштовності); у цифровому заповіті зазначаються виключно цифрові активи, які існують у віртуальній формі (файли, акаунти, криптовалюта). За способом управління: звичайний заповіт часто вимагає участі нотаріуса і виконавців спадщини, які працюють із фізичними об'єктами; цифровий заповіт потребує технічного забезпечення: надання паролів або інструкцій, які можуть передбачати залучення спеціальних цифрових сервісів. Взаємодоповнюваність: цифровий заповіт не замінює звичайний, а доповнює його, покриваючи сферу цифрових активів, яка не врахована у звичайному заповіті.

Цифрові активи, такі як криптовалюти та акаунти в соцмережах, стають важливою частиною спадщини, але їх спадкування потребує вдосконалення законодавства. Закон України «Про віртуальні активи», хоча і не набрав чинності, є кроком у правильному напрямку. Для ефективного спадкування важливо визначити волю спадкодавця щодо своїх цифрових активів, використовувати спеціальні сервіси та скласти цифровий заповіт. Однак правове регулювання цієї сфери досі потребує розвитку для забезпечення прав спадкоємців.

Список використаних джерел:

1. Ларченко М. О., Ткач О. О. Юридичне оформлення процесу спадкування цифрових активів. Проблеми сучасних трансформацій. *Серія: право, публічне управління та адміністрування*. 2024. № 13. URL: <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2024-13-01-08>
2. Аліна С. С. Спадкування ІТ-об'єктів за сучасним цивільним законодавством : дис. ... д-ра філософії : 081 – Право. *Національний університет «Одеська юридична академія»*, Одеса, 2020. 204 с.
3. Про віртуальні активи: Закон України від 17 лютого 2022 року №2074-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text>
4. Калітенко О. Саморегулювання в сфері цифрового спадкування: окремі аспекти. *Юридичний вісник*. 2023. 4. С. 38–43.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки Віктор Янишен.

Єгор КУБРАКОВ,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студент 4 курсу, 23 групи
факультету прокуратури

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОЦЕДУРИ БАНКРУТСТВА ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану правове регулювання господарських правовідносин є не менш важливою ланкою задля забезпечення стабільного функціонування держави. Це в тому ж числі стосується й відносин пов'язаних з процедурою банкрутства, які також потребують адаптації відповідних законодавчих норм до сьогоденних реалій.

Минулого року Верховною Радою України було прийнято два нормативно-правові акти що стосуються впровадження певних змін у процедурі банкрутства у зв'язку з введенням воєнного стану задля забезпечення сталого функціонування правовідносин у відповідній сфері, а також через необхідність приведення норм національного законодавства у відповідність стандартам Євросоюзу.

Один з відповідних нормативних актів, а саме Закон України №2911-IX стосується змін які вносяться до законодавчих актів які регулюють застосування процедури банкрутства під час дії воєнного стану. Зокрема, тепер проводити збори та засідання комітетів кредиторів можливо у дистанційному режимі шляхом застосування технічних засобів. Ця норма передбачає проведення такої процедури у форматі відеоконференції або шляхом опитування.

В рамках відповідних змін у законодавстві були розширені повноваження арбітражного керуючого. Він отримав можливість: ініціювати проведення зборів та засідань кредиторів з підстав їх бездіяльності або за дорученням самих кредиторів; направляти запити щодо отримання інформації від органів державної влади, місцевого самоврядування, установ стосовно коштів боржника на рахунках або електронних гаманцях. Зокрема, останнє стосується саме отримання інформації з банків. Арбітражний керуючий отримав гарантії щодо неможливості притягнення його до дисциплінарної відповідальності у зв'язку з невиконанням

своїх професійних обов'язків якщо їх виконання неможливе через бойові дії за місцем перебування особи-боржника, його майна або кредитора, а також за місцем перебування самого арбітражного керуючого.[2]

Встановлені норми що передбачають можливість продовження суддею процесуальних строків зокрема щодо: проведення попереднього судового засідання, можливості звернення під час провадження у справі про банкрутство щодо визнання правочинів недійсними, які були вчинені особою-боржником, виконання плану санації, реструктуризації, процедури щодо ліквідації або погашення боргів. Також, якщо боржник не зміг звернутися до суду щодо відкриття провадження у справі про банкрутство через збройну агресію з боку РФ, а саме якщо майновий комплекс боржника знаходиться в зоні активних бойових дій, або на тимчасово окупованій території, то це унеможливорює застосування солідарної відповідальності до боржника та його органів управління. [1]

Суд має право відмовити у відкритті провадження за заявою кредитора, якщо боржник, до стадії підготовчого засідання зможе довести що про нього були внесені відомості в реєстр учасників відбору та виконавців державних договорів та в нього наявний контракт який є чинним із державними замовниками в оборонній сфері. Також підставою відмови у відкритті відповідного провадження по справі про банкрутство може бути наявність у боржника доказів щодо об'єктивної неможливості на час виконання вимог кредитора через військову агресію проти України.

Впровадження відповідних законодавчих змін у період повномасштабного вторгнення та запровадження воєнного стану є позитивним напрямком діяльності держави. Забезпечення ефективності функціонування інституту банкрутства сприяє стабільності економіки, захисту законних прав та інтересів кредиторів і боржників, а також підтримці підприємницької діяльності навіть в умовах кризи з якою стикнулася наша країна. Такий підхід дозволяє оперативно реагувати на фінансові виклики воєнного часу та закладає фундамент для швидкого відновлення економіки після завершення військових дій.

Список використаних джерел:

1. Shvydka T., Ostapenko J. The features of the reform of bankruptcy legislation during the martial law period. *Analytical and Comparative Jurisprudence*. 2023. № 1. С. 229–234. URL: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.01.35>.

2. PUNDA O., ARZIANSEVA D. Peculiarities of Applying Bankruptcy Procedures During the Period of Marital State. *Privat Law and Business*. 2023. № 23. С. 228–234. URL: <https://doi.org/10.32849/2409–9201.2023.23.27>.
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України : Закон України від 20.03.2023 № 2971-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2971–20#Text>.

Науковий керівник: Остапенко Юлія Ігорівна, доктор юридичних наук, доцент, асистент кафедри господарського права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Олег ПОПЕРЕЧНИЙ,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студент 3 курсу, 4 групи
факультету прокуратури

ІСТОТНІ УМОВИ ДОГОВОРУ НАЙМУ

Істотні умови цивільно-правового договору мають безумовно фундаментальне значення для будь-якого договору, адже саме вони визначають його суть та є такими без додержання яких такий договір буде вважатись неукладеним, а отже не буде мати жодного значення. Вказана вимога закріплена у статті 638 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), частина 1 якої вказує, що договір є укладеним лише тоді, коли сторони досягли згоди з усіх істотних його умов [1].

Що ж стосується того, погодження яких саме істотних умов необхідне, щоб договір вважався укладеним, то законодавче визначення таких умов договору міститься вже у згаданій вище статті 638 ЦК України, яка є загальною нормою для всіх видів договорів, та вказує на такі умови: насамперед головною умовою договору є визначення предмету цього договору, а також умови які визначені істотними законом або є необхідними для певних видів договорів, проте вартє уваги і закріплення законом того, що істотною умовою будь-якого договору може бути та умова, на якій наполягає хоча би одна із сторін майбутнього договору [1]. З даного визначення можна дійти до висновку, що ця норма поділяє істотні

умови на кілька видів. Так, вона встановлює загальну істотну умову для всіх видів договорів умову про предмет, спеціальну умову, яка буде передбачена законом лише для певних видів договорів і також індивідуальну умову для будь-якого договору, на яку буде наполягати будь-яка зі сторін за наявності відповідної заяви.

Проте, які ж все такі істотні умови закріплені у ЦК України для договору найму, та без погодження яких, такий договір не буде вважатись укладеним. Так ЦК України у статті 759, дає визначення договору найму. Особливість такого визначення в тому, що воно одночасно встановлює істотні умови для такого договору. Так, у визначенні вказано, що договір найму (оренди), це договір за яким наймодавець (власник речі) передає або зобов'язується на майбутнє передати наймачеві майно тобто те, яке буде окреслене у договорі як предмет, у володіння і користування на певний строк, а з іншого боку буде брати плату за таке володіння та користування [1]. З даного визначення можна встановити про наявність загальної істотної умови для всіх видів договорів – предмету, це у нашому випадку майно, яке наймодавець передає або зобов'язується передати, та дві спеціальні умови, які притаманні саме для такого виду договорів як договір найму (оренди), це відповідно встановлення строку на який буде передане певне майно у володіння та користування, а також плата за такі дії.

Встановивши такі істотні умови у визначенні договору найму, це мало б означати, що якщо вони не будуть погоджені у договорі, то і договір буде вважатись неукладеним, проте це не так, адже якщо більш детально проаналізувати положення ЦК України, у яких вказано особливості договору найму, то можна помітити цікаві моменти щодо саме названих істотних умов.

Так умова про предмет зрозуміло є загальною істотною умовою, а отже якщо її погоджено не буде, то і договір буде неукладеним, із цим все зрозуміло, проте що стосується такої умови як плата за найм майна, то дійсно стаття 762 ЦК України, вказує у частині 1, що за найм майна справляється плата, розмір такої плати повинен встановлюватись у договорі. Вказана норма є імперативною, проте лише у частині, де вказано, що за такий найм справляється плата, що ж стосується встановленню розміру, то ця ж стаття встановлює такий виняток, що у договорі у якому не буде встановлено розміру плати, такий розмір буде визначатись з ура-

хуванням споживчої якості даного майна та інших істотних обставин характерних для такого виду майна [1].

На підтвердження вказаного, доцільно навести в якості прикладу деякі положення із постанови Верховного Суду у складі колегії судів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 07.08.2024 у справі № 757/18462/21-ц. Так у даній постанові суд, посилаючись на норми ЦК України, вказує про те, що за своєю юридичною суттю договір найму (у даному випадку договір найму житла) є імперативно оплачуваним, тобто суд вказує на те, що оскільки у договорі найму оплатність має імперативний характер, то сторони такого договору можуть самостійно погодити таку умову, або буде застосований механізм, який передбачений у вже згаданій статті 762 ЦК України, оскільки саме ця умова дозволяє відрізнити договір найму від договору позички [2]. Отже суд дійшов висновку, що законодавець не встановлює плату за користування майном істотною умовою договору найму, проте встановлює імперативно оплачуваність такого договору.

Що ж стосується іншої «спеціальної істотної» умови про строк такого договору, то ця умова також, незважаючи на закріплення її у визначенні договору найму, має виняток, який встановлений у статті 763 ЦК України, в якій вказано, що за загальним правилом договір найму повинен укладатись на певний строк, а отже така умова повинна бути погоджена у договорі. Проте частина 2 цієї статті встановлює наступний виняток: у разі, коли такий строк не буде погоджений, то презюмується, що такий договір є укладеним на невизначений строк [1], отже знову ж ситуація така ж як і з умовою про плату.

Отже, дослідивши положення ЦК України щодо договору найму, а саме його істотних умов, а також підкріпивши дані доводи судовою практикою Верховного Суду, можна дійти до висновку, що істотною умовою договору найму є лише погодження предмету такого договору, тоді як відсутність інших умов такого договору не буде підставою вважати такий договір неукладеним.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України : Кодекс України № **435-IV** від 16.01.2003 / станом на 20 жовтня 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>. (дата звернення: 27.10.2024).

2. Постанова Верховного Суду від 7 серпня 2024 року у справі № 757/18462/21-ц (провадження № 61-1829св24). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121003090>.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки Віктор Янишен.

Єва ФАУСТОВА,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
студентка 2 групи, 3 курсу,
факультету прокуратури

СУРОГАТНЕ МАТЕРИНСТВО В УКРАЇНІ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ ТА ЕТИЧНІ ВИКЛИКИ

Сурогатне материнство, як метод допоміжних репродуктивних технологій (ДРТ), стало однією з найсуперечливіших тем у сучасному праві, що викликає численні дискусії як серед науковців, так і в суспільстві. В Україні ця практика є легальною, що робить її привабливою як для українців, так і для багатьох іноземних пар, які не мають можливості мати дітей природним шляхом. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, майже 17,5% дорослого населення світу страждає від безпліддя. В Україні щорічно народжується близько 500 дітей за допомогою сурогатного материнства, що свідчить про значний попит на цю послугу, особливо серед іноземних громадян, які часто обирають Україну через її ліберальне законодавство та відносно низькі витрати на дану процедуру [1, с. 194].

Сурогатне материнство в правовому контексті визначається як запліднення жінки шляхом імплантації ембріона, створеного з генетичного матеріалу подружжя, з метою виношування та народження дитини, котра буде визнана такою, що походить від цього ж подружжя. Це, зазвичай, здійснюється на комерційній основі за договором між подружжям і сурогатною матір'ю. На сьогоднішній день, у нашому законодавстві, на жаль, не існує єдиного нормативно-правового акту, який би сам ви-

рішував питання сурогатного материнства, тому правове регулювання цієї сфери в Україні базується на кількох основних законодавчих актах, таких як Сімейний кодекс України, Цивільний кодекс України та наказ Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні» № 787 від 09.09.2013 року (далі – Порядок). У 2018 році на розгляд Парламенту також був представлений законопроект № 8629 «Про допоміжні репродуктивні технології», але на даний момент він так і не набув правового статусу закону. Кожен із раніше зазначених актів регулює свою сферу відносин процесу сурогатного материнства. Норми Сімейного кодексу, насамперед, стосуються визначення походження дитини, народженої шляхом використання ДРТ, а саме, у статті 123 якого зазначається, що батьками дитини визнається подружжя у тому випадку, коли ембріон людини, зачатий даним подружжям, переноситься до організму іншої жінки шляхом застосування допоміжних репродуктивних технологій. Також потрібно відзначити, що відповідно до Порядку, вітчизняним законодавцем дозволяється лише гестаційний тип сурогатного материнства, тобто мається на увазі спосіб, коли сурогатна мати не є генетичною родичкою дитини [3].

На даний момент, українське законодавство не визначає права та обов'язків учасників правовідносин у сфері сурогатного материнства, не регулює відповідальність за порушення у цій сфері і навіть не містить юридичного визначення цього поняття. Це призводить до правових колізій та труднощів у застосуванні законодавчих норм на практиці. Така правова невизначеність дозволяє багатьом клінікам і посередникам зловживати своїми обов'язками, порушуючи права генетичних батьків, дітей і сурогатних матерів. І. Я. Верес, досліджуючи питання сурогатного материнства, підкреслює відсутність належного правового регулювання підстав виникнення правовідносин у цій сфері та наголошує на необхідності розробки правової моделі договору про сурогатне материнство з подальшим його закріпленням у Сімейному кодексі України.

При укладанні такого договору, важливо б було передбачити в ньому строки виконання зобов'язань сторонами, зокрема строки проходження сурогатною матір'ю медичних обстежень, а також період, протягом якого подружжя зобов'язується покривати матеріальні витрати на оздоровлення сурогатної матері після вагітності та пологів, обов'язок конфіденційності як зі сторони замовника, так і зі сторони «виконавця» тощо.

Окрім зазначеного, доцільно на нормативному рівні закріпити істотні умови договору, такі як місце проживання жінки під час вагітності, яка виношує та народжує дитину, а також правові наслідки у разі порушення сурогатною матір'ю медичних вимог, що може призвести до загрози життю та здоров'ю майбутньої дитини або народження дитини з фізіологічними чи психологічними вадами. [1, с. 195] Щодо форми договору про сурогатне материнство, то вважаємо, що вона повинна бути лише письмовою з нотаріальним посвідченням. Зокрема, О. Розгон наголошує на обов'язковому нотаріальному посвідченні цього документа, що дасть змогу в разі оскарження його в суді підтвердити добровільність дій сторін [4, с. 132].

Етичні аспекти сурогатного материнства викликають не менше суперечок. Одним із головних аргументів проти є комерціалізація материнства, що, на думку критиків, перетворює дитину на товар [5]. Деякі науковці, наприклад, Е. Андерсон, Н. М. Басай, стверджують, що сурогатне материнство підриває норми батьківської любові та емоційної прив'язаності. З іншого боку, прихильники сурогатного материнства, такі як Р. Арнесон, О. Б. Крікало, вважають, що ця практика є справедливою, оскільки обидві сторони отримують вигоду: сурогатна мати – фінансову компенсацію, а генетичні батьки – можливість мати дитину. Вони також наголошують на важливості свободи вибору та автономії жінки у прийнятті рішення стати сурогатною матір'ю. За даними Міністерства охорони здоров'я України, щорічно в країні проводиться близько 500 програм сурогатного материнства. Більшість з них здійснюються для іноземних громадян, що підкреслює міжнародний характер цієї практики. Дослідження показують, що основними мотивами для жінок, які погоджуються стати сурогатними матерями, є фінансові труднощі та бажання допомогти бездітним парам.

Таким чином, сурогатне материнство в Україні є складним і багатогранним явищем, яке потребує подальшого дослідження та чіткої законодавчої регламентації. Важливо забезпечити баланс між правами та інтересами всіх учасників процесу, включаючи сурогатних матерів, біологічних батьків чи дітей, а також, розробити окремий нормативно-правовий акт, який би врегулював усі аспекти даного виду материнства, забезпечив права та обов'язки всіх учасників процесу, а також захистив інтереси дитини. Лише таким чином можна забезпечити справедливість та етичність цієї допоміжної репродуктивної технології.

Список використаних джерел:

1. Markovych K. M., Krikalo O. B. SURROGATE MATERNITY IN UKRAINE: PROBLEMATIC ASPECTS OF LEGAL REGULATION. Juridical scientific and electronic journal. 2020. № 7. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-7/49> (дата звернення: 12.11.2024).
2. Сімейний кодекс України : Кодекс України від 10.01.2002 №2947-III : станом на 29 жовт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 12.11.2024).
3. Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні : Наказ МОЗ України від 09.09.2013 № 787: станом на 16 квіт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1697-13#Text> (дата звернення: 12.11.2024).
4. Розгон О. В. Сурогатне материнство: проблеми правового та договірно-го регулювання. 2010. № 3 (51). С. 120–140
5. Сурогатне материнство: етичні аспекти – *Jurfem. Jurfem*. URL: <https://jurfem.com.ua/surogatne-materynstvo-etychni-aspekty/> (дата звернення: 12.11.2024).

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки Віктор Янишен.

Владислава ЛУТАЙ,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка 4 курсу 20 групи
факультет прокуратури

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ ПРАВА НА ДІЛОВУ РЕПУТАЦІЮ СУБ'ЄКТАМИ ГОСПОДАРЮВАННЯ

В умовах конкурентного ринку важливою є ділова репутация суб'єкта господарювання, адже вона формує уявлення про його діяльність, підвищує його привабливість як для споживачів, так і для інвесторів, сприяє більшій результативності бізнесу. Переконавання щодо позитивної, або навпаки, негативної репутации компанії формується на підставі комплекс-

сної оцінки низки факторів, таких як якість запропонованих товарів та послуг, їх відповідність стандартам, професійність персоналу, ставлення до клієнтів, партнерів, прозорість діяльності, наявність гарантій тощо.

Принагідно зауважити, що, застосовуючись в ряді нормативно-правових актах, поняття «ділова репутація» може або не знайти легального визначення; або висвітлюватись в якості категорії, яка притаманна юридичним особам не враховуючи при цьому фізичних осіб – підприємців, якими охоплюється поняття «суб'єкти господарювання» (ЦКУ) [1]; або розкриватися через інші поняття, такі як «об'єкти інтелектуальної власності» (ГКУ) [2] чи «гудвіл» (ПКУ) [3]. Недосконале тлумачення цього терміну можна побачити також в ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення залучення інвестицій та запровадження нових фінансових інструментів» [4]. Все це зумовлює потребу у введенні до законодавчих актів саме дефініції «ділова репутація суб'єктів господарювання», оскільки правильна термінологія дозволяє мінімізувати потенційні запитання і колізії, які можуть виникати під час практичного застосування норм.

Правовою основою регулювання відносин у сфері використання і захисту господарюючими суб'єктами ділової репутації, виступають положення вітчизняного і міжнародного законодавства.

Так, ст. 94, 201, 1116, 1133 ЦК України проголошено право на недоторканність ділової репутації; віднесено її до особистих немайнових благ; надано можливість передачі права використання ділової репутації на підставі договору комерційної концесії; захищено до об'єктів, що складають вклад учасників [1].

Стосовно галузевого законодавства, то в ст. 32, 33, 366 ГК України закріплено, що неправомірне використання ділової репутації господарюючого суб'єкта є проявом недобросовісної конкуренції; наводиться перелік таких дій (серед них, приміром, неправомірне використання ресурсів, що спрямовані на забезпечення ефективної маркетингової діяльності компанії – позначень, рекламних матеріалів, упаковки); і, як і в ЦК, репутація згадується в контексті договору комерційної концесії [2].

ПК України розглядає «гудвіл» еквівалентним до поняття «вартість ділової репутації». Так, п. 14.1.40 вказує, що «гудвіл» становить собою нематеріальний актив підприємства, а також окреслює порядок визначення його вартості. Таким чином, в даному положенні акцентується на економічному вимірі ділової репутації [3].

Серед некодифікованих актів можна виділити ЗУ «Про захист від недобросовісної конкуренції», в Главі 2 якого розкривається зміст дій, які порушують правила використання ділової репутації, і який, крім цього, містить положення, присвячені відповідальності за їх вчинення, а також способам захисту від недобросовісної конкуренції, зокрема, зверненню до Антимонопольного комітету України із заявою про захист своїх прав (Глави 5, 6 Закону, відповідно) [5].

На міжнародному рівні також відсутній окремий правовий акт, який би цілком стосувався питань використання ділової репутації суб'єктами господарювання. Тією чи іншою мірою застосовними до даної сфери є, наприклад, Паризька конвенція про охорону промислової власності [6], Мадридська угода про міжнародну реєстрацію знаків [7], інші міжнародні стандарти.

Підсумовуючи, ділова репутація є цінним нематеріальним активом суб'єктів господарської діяльності, який формує їх «обличчя» перед іншими учасниками ринку. З огляду на це, а також на можливість спричинення шкоди діловій репутації, відносини, що виникають в процесі її використання, мають бути належним чином регламентовані законодавством.

Не дивлячись на наявність відповідних положень в низці нормативно-правових актів України, все ще можна казати на певний простір для вдосконалення правової бази через відсутність в них єдності розуміння цього поняття.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України: Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV: станом на 3 верес. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
2. Господарський кодекс України: Кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV: станом на 3 верес. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>.
3. Податковий кодекс України: Кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI: станом на 1 жовт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>.
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення залучення інвестицій та запровадження нових фінансових інструментів: Закон України від 19.06.2020 № 738-IX: станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/738-20#Text>.

5. Про захист від недобросовісної конкуренції: Закон України від 07.06.1996 № 236/96-ВР: станом на 16 жовт. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236/96-вр#Text>.
6. Паризька конвенція про охорону промислової власності від 20 березня 1883 року (укр/рос): Конвенція Ліги Націй від 20.03.1883: станом на 25 груд. 1991 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_123#Text.
7. Мадридська угода про міжнародну реєстрацію знаків від 14 квітня 1891 року (укр/рос): Угода Королівство Іспанія від 14.04.1891: станом на 25 груд. 1991 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_134#Text.

Науковий керівник: Остапенко Юлія Ігорівна, д. ю. н., асистентка кафедри господарського права Національного юридичного університету імені Яр

Аліна ЧАЛА,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка 2 курсу, 16 група
факультету прокуратури

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ДОГОВІРНИХ ТА ПОЗАДОГОВІРНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

Дослідження договірних та позадоговірних зобов'язань відіграє важливу роль для розуміння основ правового регулювання зобов'язальних відносин, адже обидва зазначені види зобов'язань спрямовані на забезпечення балансу інтересів сторін, а також захист прав учасників правовідносин. Договірні зобов'язання, що ґрунтуються на волевиявленні сторін, та позадоговірні зобов'язання, маючи примусовий характер, суттєво відрізняються як за підставами виникнення, так і за правовими наслідками.

Р. А. Канторович відзначав, що на ранніх етапах розвитку правової культури зобов'язання можна розглядати як панування над особою боржника, аналогічно до того, як право власності є пануванням над річчю [2, с. 42]. Ф. К. Савіньї підкреслював, що зобов'язання включає розширену свободу кредитора, оскільки він має право вимагати від боржника певних

дій або утримання від них, тоді як свобода боржника є обмеженою, оскільки він повинен виконати ці дії або утриматися від них на користь кредитора [3, с. 9]. Д. І. Мейєр характеризував зобов'язання як правовідносини, в яких одна особа має право вимагати дії від іншої особи [1, с. 656]. Таким чином, у цьому контексті йдеться про право вимоги, коли одна сторона має право на здійснення певних дій іншою стороною.

На відміну від Д. І. Мейєра, В. І. Голевінський описував зобов'язання як правовідносини між двома або більше особами, де для однієї з них виникає юридичний обов'язок щось надати, зробити або утриматися від дій на користь іншої [1]. У науці цивільного права існує два підходи до розуміння терміна «цивільне зобов'язання». Перший підхід охоплює всі правові зв'язки між сторонами, що виникають на основі двостороннього договору. Другий підхід розділяє ці правові зв'язки на два зобов'язання, де в кожному виступає лише один кредитор і один боржник [4, с. 23].

Відповідно до ч. 1 ст. 509 Цивільного кодексу України, зобов'язанням є правовідносини, в яких одна сторона (боржник) зобов'язана виконати на користь іншої сторони (кредитора) певні дії (як-от передача майна, виконання робіт, надання послуг, сплата грошей тощо) або утриматися від певних дій, а кредитор має право вимагати від боржника виконання цього обов'язку [5].

Договірні зобов'язання – це відносини, у яких сторони за угодою, що виражає їхнє взаємне волевиявлення, вчиняють певні дії, передбачені цією угодою. Стосовно договірних зобов'язань, застосовується принцип свободи договору, що надає сторонам право визначати зміст і умови взаємних зобов'язань, за умови, що вони не суперечать закону.

У новому Цивільному кодексі немає окремої статті, яка була б присвячена виконанню саме договірному зобов'язання, але в ст. 526 зазначені загальні правила для виконання будь-якого зобов'язання. Згідно з цією статтею, зобов'язання має бути виконане належним чином, у відповідності до умов договору, вимог Цивільного кодексу та інших актів цивільного законодавства. Якщо ж такі умови або вимоги відсутні, то виконання має відповідати загальноприйнятим звичаям ділового обороту або іншим вимогам, які є загальноприйнятими [5, 6].

Р. Колосов критикує положення ст. 907 ЦК України, яка надає право кожній стороні договору про надання послуг відмовитися від нього в односторонньому порядку, вважаючи, що ця стаття недостатньо висвітлює правові наслідки такої відмови [7, с. 95].

Позадовірні зобов'язання – це правовідносини, які виникають не через домовленість сторін, а внаслідок певних подій або дій, що призводять до виникнення відповідальності. Важливою особливістю таких зобов'язань є те, що вони виникають без згоди чи волевиявлення учасників, тобто без попереднього договору. Зобов'язання цього типу, наприклад, можуть виникнути через заподіяння шкоди або отримання необґрунтованого збагачення [8].

У договірних зобов'язаннях ключовим є узгодження умов між сторонами, які в договорі чітко фіксують свої обов'язки, строк виконання, а також відповідальність за порушення. Відповідно до ст. 527 ЦК України, боржник зобов'язаний виконати свій обов'язок, а кредитор прийняти виконання особисто, якщо інше не передбачено договором або законом, не впливає із суті зобов'язання чи звичаїв ділового обороту. Це підтверджується рішенням Касаційного господарського суду (КГС ВС) у справі №924/1107/18 від 10 березня 2020 року, де було вказано, що покупець, приймаючи товар, був зобов'язаний перевірити наявність супровідних документів (інструкцій, сертифікатів якості). Якщо ці документи були відсутні, покупець повинен був скласти акт з фіксацією недоліків. Оскільки такий акт не був складений, посилання відповідача на відсутність сертифікатів визнано необґрунтованим. Це свідчить про важливість узгодження умов у договірних зобов'язаннях і про наслідки недотримання цих умов [9]. Позадовірні зобов'язання, навпаки, не залежать від волі обох сторін і часто виникають у випадках, коли правопорушення вже сталося (наприклад, завдання шкоди) або коли одна сторона безпідставно отримала вигоду за рахунок іншої. Такі зобов'язання покладають на порушника обов'язок відшкодувати шкоду чи повернути безпідставно набуте майно. Це робить позадовірні зобов'язання більш жорстким інструментом відновлення справедливості, адже вони виникають незалежно від домовленостей між сторонами.

Договірні зобов'язання, як правило, мають чітко встановлений строк виконання, визначений у самому договорі. Це проілюстровано у постанові КГС ВС у справі №904/6455/17 від 10 квітня 2019 року, де суд дійшов висновку, що коли строк виконання зобов'язання визначений у договорі (зокрема, 10 днів з моменту підписання акта виконаних робіт), цей строк є обов'язковим для виконання. Суд відхилив спробу застосувати семиденний строк для виконання зобов'язання з дня пред'явлення вимоги, оскільки він застосовується лише за відсутності встановленого

в договорі строку виконання [9]. Отже, у договірних зобов'язаннях строки виконання є гнучкими й залежать від узгоджених умов. Позадоговірні зобов'язання виникають внаслідок правопорушення, тому строки їх виконання визначаються законодавчими нормами, які регулюють порядок відшкодування збитків або повернення необґрунтованого збагачення. Оскільки позадоговірні зобов'язання не базуються на попередній домовленості, строки можуть варіюватися залежно від конкретного виду правопорушення або іншої юридичної обставини [10].

Отже, договірні та позадоговірні зобов'язання є ключовими елементами правової системи, оскільки вони забезпечують механізми для встановлення та підтримання відповідальності сторін у різних правовідносинах. Договірні зобов'язання ґрунтуються на добровільній угоді сторін, що дозволяє їм самостійно визначати права, обов'язки і наслідки невиконання договору.

Позадоговірні зобов'язання, зі свого боку, забезпечують захист прав осіб, коли договірні відносини відсутні, але все ж виникає необхідність у відновленні справедливості. Вони охоплюють випадки правопорушень і сприяють запобіганню безпідставного збагачення або відшкодуванню шкоди. Обидва види зобов'язань спільно впливають на розвиток правової культури, оскільки встановлюють баланс між свободою договірних відносин та юридичною відповідальністю за дії, що порушують права інших осіб.

Подальші дослідження у цих напрямках сприятимуть вдосконаленню правового регулювання зобов'язальних відносин, зробивши їх більш прозорими та ефективними для учасників цивільного обороту.

Список використаних джерел:

1. *Grazhdanskoe pravo: aktualnyie problemyi teorii i praktiki / pod obsch. red. V. A. Belova.* – М.: Yurayt-Izdat, 2007. – 993 p.
2. *Kantorovich Ya. A. Osnovnyie idei grazhdanskogo prava / Ya. A. Kantorovich.* – Harkov, 1928. – 512 p.
3. *Savini F. K. Obyazatelstvennoe pravo / F. K. Savini.* – М., 1876. – 581p.
4. Карабань Я. А. Поняття зобов'язання за цивільним правом України / Я. А. Карабань // Вісник Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова. Серія: Правознавство. – 2013. – Т. 18. – Вип. 1 (18). С. 22–29.
5. Цивільний кодекс України <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

6. Сібільов М. Структура та основний зміст загальних положень про зобов'язання – 1997. – № 1 (6). – С. 70.
7. Колосов Р. Проблеми правового регулювання договорів і зобов'язань про надання послуг. Підприємництво, господарство і право. 2009. № 9. С. 93–96.
8. Зобов'язальне право: теорія і практика / О. В. Дзера, Н. С. Кузнецова, В. В. Луць та ін. За ред. О. В. Дзери. – К., 1998. – С. 892.
9. Судова Влада України <https://supreme.court.gov.ua/supreme/presentr/news/1137204/>
10. Боброва Д. Недоговірні зобов'язання у проекті ЦКУ 1997. – С.93

Науковий керівник: Біляєв Олександр Олександрович, кандидат юридичних наук.

Іванна БОБЕР,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка 3 курсу, 1 групи
факультету прокуратури

УКЛАДАННЯ ТА ПРИПИНЕННЯ ШЛЮБУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Актуальність дослідження. В умовах воєнного стану тема укладення та припинення шлюбів набула особливої актуальності через нові соціальні та правові виклики. Воєнний стан в Україні безпосередньо вплинув на порядок здійснення юридичних дій, включаючи сімейно-правові відносини. Попри труднощі, громадяни продовжують як одружуватися, так і розривати шлюб, що спонукало державу адаптувати правові механізми під нові реалії.

На сьогодні українське законодавство встановлює, що шлюб базується на вільній згоді обох сторін, і ця норма залишається чинною. Конституція України забезпечує рівні права й обов'язки подружжя, а Сімейний кодекс визначає загальний порядок реєстрації шлюбу, яка відбувається в органах РАЦСу через місяць після подання заяви. У зв'язку з особливими обставинами для військовослужбовців передбачено окре-

мий механізм, що дозволяє їм зареєструвати шлюб без фізичної присутності, якщо це неможливо.

Процедура розірвання шлюбу також залишається доступною навіть під час воєнного стану, однак у ній є свої нюанси, пов'язані з новими умовами. Тож у цих непростих обставинах важливо з'ясувати, як змінився порядок проведення шлюбних процедур, а також визначити можливі правові питання та шляхи їх вирішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти, пов'язані зі змінами в сімейному законодавстві під час воєнного стану, були розглянуті такими науковцями, як Є. О. Харитонова, О. І. Харитонов, К. Г. Некіт, Ю. Бабенко, К. Гранатова та іншими. Проте аналіз наукових праць зазначених та інших дослідників показує, що їхні роботи здебільшого зосереджені на окремих питаннях, таких як механізми укладення шлюбу військовослужбовцями або особливості розірвання шлюбів під час війни, але необхідне комплексне дослідження регулювання цих відносин та процедур.

Виклад основного матеріалу. В Україні законодавчо визначено порядок укладення шлюбу, що передбачає конкретні дії як від органів РАЦС, так і від осіб, які планують одруження. Для укладення шлюбу особи звертаються до РАЦС, де подають відповідну заяву. Важливими етапами є інформування про права та обов'язки, а також перевірка всіх необхідних документів перед реєстрацією. У разі, якщо обставини унеможливають особисте звернення, законодавством передбачено можливість подання заяви через представника за наявності нотаріально засвідченої довіреності. Ця опція доступна лише у випадках, коли існують поважні причини для відсутності особи [1].

Воєнний стан, запроваджений в Україні після початку масштабної агресії з боку країни-агресора[2], вніс суттєві зміни в процедуру реєстрації шлюбів. З огляду на особливі обставини, законодавство було адаптоване для спрощення умов, особливо для військовослужбовців та правоохоронців. Тепер шлюб може бути зареєстровано за один день, навіть без обов'язкової присутності обох партнерів. Це рішення дозволяє тим, хто бере участь у бойових діях або виконує інші важливі завдання з оборони країни, узаконювати свої стосунки в найкоротші терміни.

Згідно з нововведеннями, акти цивільного стану, пов'язані з реєстрацією шлюбів, можуть оформлюватися не лише в органах РАЦС, але й підписуватися командирами військових частин або начальниками під-

розділів, де проходить службу один із партнерів. Це дозволяє командирі засвідчити заяву про шлюб і відправити її до РАЦС, де перебуває інший з подружжя, що дає можливість узаконити стосунки навіть у віддалених від бойових дій районах країни [3].

Окрім того, запроваджено можливість повністю дистанційної реєстрації шлюбів. За допомогою відеозв'язку, такого як «Zoom», партнери можуть брати участь у церемонії онлайн, перебуваючи в різних місцях. Цей підхід забезпечує можливість реєстрації для тих, хто служить на передовій або виконує свої обов'язки в місцях, де відсутня можливість безпосереднього відвідування РАЦС. Така процедура зручна та адаптована до умов воєнного часу [3].

Стосовно припинення шлюбу, то особливої актуальності набули випадки, коли один із подружжя помирає або оголошують його померлим. Загибель одного з партнерів або зникнення безвісти під час бойових дій призводить до припинення шлюбних відносин за особливими умовами. При цьому факт смерті або зникнення безвісти підтверджується медичною довідкою або, у випадку відсутності інформації про місце перебування особи, може бути встановлений судом. Законодавство дозволяє оголосити особу померлою в судовому порядку для військовослужбовців після 2 років з моменту завершення бойових дій, за винятком випадків, коли суд вирішить оголосити особу померлою раніше, якщо відсутність триває мінімум шість місяців. Таке рішення має юридичну силу та є підставою для оформлення свідоцтва про смерть, що підтверджує припинення шлюбу [4].

Юридичні наслідки оголошення особи померлою рівнозначні факту її смерті, тому в цьому разі шлюб припиняється автоматично, без необхідності подальших юридичних дій. У випадках, коли один із подружжя оголошений померлим, другий партнер отримує право на повторне одруження, маючи рішення суду на підтвердження. Особливість полягає в тому, що особа, оголошена померлою, навіть не підозрюючи про це рішення, не може укласти новий шлюб. Якщо ж вона з'явиться, попереднє рішення може бути скасоване судом, але будь-який шлюб, укладений після цього рішення, буде недійсним [5].

При з'явленні особи, яку раніше оголошено померлою, суд на вимогу скасовує рішення про її смерть. У такому випадку шлюб з попереднім партнером може бути відновлено, якщо обидва партнери на це згодні та жоден із них не перебував у повторному шлюбі. Це дозволяє поновити

шлюбні права, як тільки обидва партнери звернуться до РАЦС з відповідною заявою, але поновлення можливе лише при взаємній згоді.

Питання про припинення шлюбу за фактом смерті або зникнення безвісти в умовах війни розглядається за правилами окремого провадження, що встановлюються Цивільним процесуальним кодексом України. Якщо з'являються нові докази про місцеперебування зниклого або його повернення, суд за участю заявника та інших зацікавлених осіб переглядає своє рішення. У таких випадках РАЦС надає підтвердження про скасування акта про розірвання шлюбу на підставі нового судового рішення [6].

Також треба зазначити й інший випадок розірвання шлюбу, наприклад, якщо один із подружжя або обидва перебувають за кордоном, і при цьому відсутні неповнолітні діти, то для розірвання шлюбу вони можуть звернутися до найближчої консульської установи України. Якщо ж один із партнерів не згоден на розлучення або у подружжя є неповнолітні діти, розірвання шлюбу має здійснюватися в судовому порядку на території України [7].

Отже, дослідивши особливості укладення та розірвання шлюбу під час воєнного стану, можна зробити такі висновки: процедура укладення шлюбу спрощена, що особливо важливо для забезпечення права на шлюб тих, хто перебуває на захисті держави. Крім того, зміни в правовому регулюванні охоплюють можливість дистанційного укладення шлюбу, оформлення шлюбу на окупованих територіях, розірвання шлюбу на непідконтрольних територіях, а також завершення шлюбу без обов'язкової присутності одного з подружжя.

Список використаних джерел:

1. Сафончик О. І. Теоретичні аспекти шлюбно-сімейних правовідносин. Часопис цивілістики. 2015. Вип. 21. С. 28–32.
2. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022, затверджений Законом України від 24 лютого 2022 року № 2102-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>;
3. Деякі питання державної реєстрації шлюбу в умовах воєнного стану. Постанова КМУ від 07.03.2022 № 213. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213-2022-п#Text>;
4. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>;

5. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>;
6. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>;
7. Особливості укладання і розірвання шлюбу під час воєнного стану: довід України / Сабіна Азізова. // Юридичний науковий електронний журнал. – 2022. – С. 864.

Науковий керівник: Янишин Віктор Петрович, к.ю.н., доц. кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки.

Єлизавета КАЛІБЕРДА,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка 3 курсу, 5 групи
факультет прокуратури

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ОСОБИСТИХ ДАНИХ

Цифровізація – це не тільки швидке впровадження інформаційних технологій у різні сфери життя, але й значні зміни у правовій системі, які неминуче впливають на всіх громадян. У епоху цифровізації виникає багато нових викликів для цивільного права, зокрема питання правового захисту персональних даних. Це питання набуває особливої актуальності через зростаючі ризики витоку інформації, зменшення меж приватного життя та глобалізацію доступу до даних, що вимагає своєчасних і адекватних заходів захисту прав і свобод громадян з боку правової системи. У цифрову епоху персональні дані стають одним з найцінніших і найуразливіших ресурсів. Особистий простір людини вже не обмежується лише фізичними межами, адже майже кожен аспект життя сучасної людини пов'язаний з обробкою її персональних даних – це може бути купівля товарів в інтернеті, використання соціальних мереж, медичні та банківські послуги. При цьому особиста інформація більше не зберігається лише в рамках однієї країни чи навіть континенту, а стає частиною глобальних інформаційних потоків.

Основна проблема полягає в тому, що персональні дані можуть збиратися та використовуватися без відома та згоди людини або бути піддані незаконним маніпуляціям. Наприклад, несанкціонований збір даних про користувачів у соціальних мережах, продаж особистих даних третім особам для маркетингових цілей, а також витоки інформації через хакерські атаки. Ці загрози піддають сумніву здатність традиційних правових механізмів ефективно захищати права громадян у цифровому світі. Тож давайте розглянемо законодавство, яке регулює захист даних, а саме Загальний регламент про захист даних (GDPR) в ЄС та Закон України «Про захист персональних даних» від 01.06.2010 № 2297-VI.

Загальний регламент про захист даних (GDPR) був прийнятий у 2016 році та набув чинності 25 травня 2018 року. Цей регламент став основним нормативно-правовим актом Європейського Союзу, який регулює збирання, обробку, зберігання та передачу персональних даних громадян ЄС. Основною метою GDPR є забезпечення високих стандартів захисту персональних даних, гарантування прав суб'єктів та забезпечення відповідальності компаній за обробку даних. У контексті цифровізації цей регламент надає правову основу для управління ризиками, пов'язаними з обробкою особистої інформації. Перевагами цього регламенту по-перше є те, що посилюється довіра до компаній, а це сприяє покращенню репутації компанії серед споживачів і партнерів, оскільки вони можуть бути впевнені, що їхні дані обробляються безпечно і відповідально. По-друге, через те що GDPR надає уніфікований стандарт для обробки даних у всіх країнах ЄС, що зменшує юридичні бар'єри та спрощує роботу міжнародних компаній. Хоча, з одного боку, GDPR став значним кроком уперед у захисті персональних даних, встановивши суворі правила та відповідальність за їхнє порушення. З іншого боку, цифровізація продовжує створювати нові дзвінки. Технології розвиваються швидше, ніж законодавство, і з'являються нові способи збирання та використання даних, які ще не повністю охоплені чинним законодавством. Особливе занепокоєння викликає використання даних для цільового маркетингу, політичної агітації та аналізу поведінки користувачів. Ці методи можуть порушувати право на приватність та використовуватися без явної згоди користувачів.

Закон України «Про захист персональних даних», який був прийнятий у 2010 році, є основним нормативно-правовим актом, що регулює правові відносини, пов'язані із захистом і обробкою персональних даних в Україні. Цей закон має на меті забезпечити захист прав фізичних осіб у процесі обробки їх персональних даних, а також визначає права і обов'язки як суб'єктів

даних, так і операторів персональних даних. Перевагами даного закону є що він відповідає міжнародним стандартам а це в свою чергу допомагає Україні інтегруватися у світову економіку та співпрацювати з міжнародними компаніями та державами, які ставлять високі вимоги до захисту особистої інформації. Другою перевагою – є захист прав і свобод громадян: закон гарантує, що персональні дані збиратимуться, оброблятимуться та використовуватимуться лише за згодою суб'єктів даних (громадян), що запобігає їх використанню без відома чи згоди власника.

Отже, в епоху цифровізації захист персональних даних стає ключовим питанням, яке потребує ефективного правового регулювання. Закони, такі як Загальний регламент про захист даних (GDPR) ЄС та Закон України «Про захист персональних даних», відіграють важливу роль у забезпеченні безпеки особистої інформації громадян та захисті їх прав в умовах глобалізації та технологічних змін. Обидва нормативні акти ставлять у пріоритет захист особистих даних, забезпечуючи права суб'єктів даних та зобов'язання для операторів даних, що сприяє підвищенню довіри користувачів та зниженню ризиків витоків інформації. Однак швидкий розвиток технологій потребує постійного вдосконалення законодавства, щоб врахувати нові виклики, такі як цільовий маркетинг та аналіз поведінки, які можуть загрожувати конфіденційності та правам на приватне життя.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки Віктор Янишен.

Дар'я ТРОФІМОВА,
Національний юридичний університет
Імені Ярослава Мудрого,
студентка 3 курсу, 5 групи
факультету прокуратури

ДОГОВІР ОРЕНДИ ЗЕМЛІ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Відповідно до ст. 14 Основного закону України земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави

[1]. Тому, всі землі, які знаходяться на території нашої держави складають земельний фонд України. Основні правомочності, які виникають з приводу володіння, користування та розпорядження земельними ділянками повинні здійснюватися відповідно до їхнього цільового призначення.

У ст. 1 Закону України «Про оренду землі» визначено, що оренда землі – це засноване на договорі строкове платне володіння і користування земельною ділянкою, необхідною орендареві для проведення підприємницької та інших видів діяльності [2]. Відповідно до ч. 1 ст. 792 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) за договором найму (оренди) земельної ділянки наймодавець зобов'язується передати наймачеві земельну ділянку на встановлений договором строк у володіння та користування за плату [3]. Отже, орендні земельні правовідносини врегульовані нормами земельного та цивільного законодавства. Така регламентація підтверджується тим, що по-перше, орендні правовідносини є земельними, адже насамперед стосуються об'єкта правового регулювання з приводу використання землі та отримання її корисних властивостей, по-друге, з метою отримання прибутку, що входить до предмету цивільного права.

У зв'язку з повномасштабною військовою агресією РФ, 24 лютого 2022 року на всій території України було введено воєнний стан. Це призвело до значних змін у всіх сферах суспільних відносин, зокрема в питаннях забезпечення продовольчої безпеки та укладання договорів оренди земельних ділянок. 24 березня 2022 року Верховна Рада України ухвалила Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану» [4]. Цей закон вступив у силу 7 квітня 2022 року і врегулював такі важливі питання:

- продовження терміну дії договорів оренди, суборенди, емфітевзису, суперфіцію та земельного сервіту на земельні ділянки сільськогосподарського призначення на один рік, якщо строк дії попередніх договорів закінчився після введення воєнного стану;

- умови оренди земельних ділянок для товарного сільськогосподарського виробництва, що належать до державної та комунальної власності, або залишаються у колективній власності сільськогосподарських підприємств, кооперативів чи акціонерних товариств, а також мають статус нерозподілених та невитребуваних земельних ділянок чи земельних часток (паїв).

Ст. 142 Конституції України встановлює, що земля є власністю територіальних громад [1]. Це положення повністю відповідає ч. 3 ст. 78 Земельного кодексу України, яка визначає, що земля в Україні може бути у приватній, комунальній чи державній власності. Враховуючи зазначене, норми вищезазначеного Закону України від 24 березня 2022 року щодо земельних ділянок, що залишилися у колективній власності колективного сільськогосподарського підприємства, видаються неактуальними.

Натомість норми цього ж Закону, що стосуються земель сільськогосподарського призначення, які належать до приватної, комунальної та державної власності, є надзвичайно важливими. Положення вищезазначеного Закону про продовження дії договорів оренди, суборенди, емфітевзису, суперфіцію та земельного сервітуту на один рік, за умови, що строк користування за попередніми договорами завершився після введення воєнного стану, стосуються земель всіх форм власності (приватної, державної, комунальної). Умови, викладені в п. «а», «б», «в», «г», «г» пункту 2, стосуються лише земель державної та комунальної власності. З аналізу Закону України від 24 березня 2022 року випливає, що строк дії договорів оренди земель державної та комунальної власності не тільки продовжується на один рік, але й визначаються певні умови: встановлений максимальний розмір орендної плати, обмеження можливості орендаря передавати земельну ділянку в суборенду, вимоги щодо закладання багаторічних насаджень, будівництва об'єктів нерухомості, встановлення земельного сервітуту тощо [4]. Аналізуючи норми Закону України від 24 березня 2022 року, слід зазначити, що вони суттєво обмежують свободу контрагентів договору.

Правовий аналіз правової природи договору оренди землі не є метою цього дослідження, оскільки це питання вже досліджували вчені. Так, Гнідан Р. М. у своєму дисертаційному дослідженні розглянув три погляди на оренду землі: як цивільно-правовий, земельно-правовий та адміністративно-правовий договір [5, с. 45–65]. На думку автора, договір оренди землі є земельно-правовим, але має ознаки цивільно-правового характеру. Тому укладення цього договору підпорядковується принципу свободи договору. За ст. 627 Цивільного кодексу України сторони вільні у виборі контрагента та умов договору, з урахуванням вимог законодавства та звичаїв ділового обороту.

Багато науковців зазначають, що свобода договору може бути обмежена в інтересах суспільства чи слабшої сторони. Так, Басай О. В.

зазначив, що обмеження можливе в інтересах суспільства або кредитора [6, с. 127]. З нашої точки зору, свобода договору оренди землі була обмежена для забезпечення продовольчої безпеки держави під час воєнного стану. Згідно з п. 2.13 ст. 2 Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України», продовольча безпека забезпечує доступ до продуктів харчування для підтримання життєдіяльності людини. Тому важливе використання земель сільськогосподарського призначення, що регулюється цим Законом.

Стосовно обмежень прав орендодавців і орендарів, їх можна визнати легітимними. В умовах воєнного стану, відповідно до ст. 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», можливе тимчасове обмеження прав і свобод, зокрема прав юридичних осіб. Закон України від 24 березня 2022 року є прикладом таких тимчасових обмежень.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 08.06.1996 р. Відомості Верховної Ради України, 1996, № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Про оренду землі : Закон України від 06.10.1998. Відомості Верховної Ради України, 1998, №46–47, ст. 280. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161-14#Text>.
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003. Відомості Верховної Ради України, 2003, №№40–44, ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану : Закон України від 24.03.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-20#Text>.
5. Гнідан Р. М. Договір оренди земельної ділянки : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Івано-Франківськ, 2017. 201 с.
6. Басай О. В. Принцип свободи договору за цивільним законодавством України. Прикарпатський юридичний вісник. 2013. Випуск 1(3). С. 117–127

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки Віктор Янишен.

Анна НАЗАРЕНКО,

Державний торговельно-економічний
університет
студентка 1 курсу магістратури, 9м
групи, ФМТП

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЗА ПРАВОМ УКРАЇНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Через значне спрощення та пришвидшення виконання різноманітних процесів без зайвих розумових і фізичних навантажень, у багатьох сферах життя надзвичайної популярності набуває використання штучного інтелекту (далі – ШІ). З огляду на його стрімкий розвиток і необхідність забезпечення охорони та захисту прав і свобод осіб, природно актуалізується і питання щодо формального закріплення правового режиму ШІ. Першим кроком на цьому шляху є розробка відповідного термінологічного апарату.

Як зазначають С. О. Сліпченко та А. С. Сліпченко, «правовий режим – це нормативно встановлені правила щодо можливості або неможливості вчинення з об'єктами цивільних прав певних дій, що тягнуть за собою відомий юридичний результат» [1]. Відповідно до представленого підходу основними ознаками правового режиму є його нормативна визначеність; її спрямування на встановлення меж вчинення юридично значущих дій суб'єктами стосовно певних об'єктів цивільних прав; визначеність юридичного результату.

Водночас Н. Коваленко пропонує розглядати правовий режим як «нормативно закріплений винятковий порядок державного регулювання особливих суспільних відносин, який об'єктивується через структуровану сукупність різноманітних регулятивно-правових методів, комплекс котрих визначено специфікою відносин, що регулюються» [2]. Тож йдеться про підхід, у якому прослідковується належність відповідності у межах певного правового режиму визначених регулятивних методів суті врегульованих за їх допомогою суспільних відносин.

Враховуючи вищезазначені підходи і вплив правового регулювання на інтереси учасників цивільних відносин (його результативність), правовий режим ШІ можна визначити як нормативно встановлені особли-

вості набуття, здійснення, припинення і захисту прав суб'єктами у суспільних відносинах, пов'язаних з тими об'єктами цивільних прав, в яких утілено цифрову форму штучного інтелекту.

Питання щодо унормування правового регулювання ШІ у ЄС актуалізувалось у 2021 році, коли Європейською комісією був запропонований проєкт Регламенту ЄС про ШІ. Вже влітку 2024 року даний Регламент набрав чинності. У його ст. 3 надано визначення «системи ШІ», що являє собою програмне забезпечення, яке розроблене для роботи з різними рівнями автономності і яке, з явними або неявними цілями, робить висновки на основі вхідних даних, та генерує результати, такі як прогнози, контент, рекомендації або рішення, які можуть впливати на фізичне або віртуальне середовище [3]. У наданому визначенні можна виокремити ключову характеристику ШІ як об'єкта цивільних прав – це саме програма (програмне забезпечення), що створюється з метою розроблення різних висновків на базі вхідних даних та прямо чи опосередковано може впливати на середовище. Отже, правовий режим ШІ має враховувати й особливості правової охорони об'єктів авторського права, до яких належать комп'ютерні програми.

Україна, дотримуючись законодавчо встановленого в Основному Законі євроінтеграційного курсу, взяла на себе зобов'язання щодо наближення свого законодавства до права ЄС. Таким чином, Україна задля виконання встановлених умов для набуття нею статусу члена ЄС має, зокрема, адаптувати своє законодавство відповідно до права ЄС. Це стосується також і нормативних актів у сфері регулювання правовідносин, що виникають у ході застосування ШІ.

Тож, враховуючи виклики сьогодення, Україною вже були зроблені «перші кроки» у сфері регулювання ШІ – йдеться про Концепцію розвитку штучного інтелекту в Україні та План заходів з її реалізації. Відповідно до цієї Концепції штучний інтелект – це організована сукупність інформаційних технологій, із застосуванням якої можливо виконувати складні комплексні завдання шляхом використання системи наукових методів досліджень і алгоритмів обробки інформації, отриманої або самостійно створеної під час роботи, а також створювати та використовувати власні бази знань, моделі прийняття рішень, алгоритми роботи з інформацією та визначати способи досягнення поставлених завдань [4]. Порівнюючи надане визначення з тим, яке закріплене у Регламенті ЄС про ШІ, можна помітити, що загалом окреслені

в Концепції характеристики ШІ виглядають недостатньо чіткими як щодо визначення суті ШІ (як сукупності інформаційних технологій), так і напрямів його використання (виконання складних комплексних завдань).

Загалом наразі єдиної дефініції штучного інтелекту немає. Наприклад, О. А. Баранов дійшов до висновку, що «штучний інтелект – це певна сукупність методів, способів, засобів та технологій, насамперед, комп'ютерних, що імітує (моделює) когнітивні функції, які мають критерії, характеристики та показники еквівалентні критеріям, характеристикам та показникам відповідних когнітивних функцій людини» [5]. Як вбачається з даного визначення, науковець виокремлює у ШІ можливості імітування когнітивних функцій людини, що є доволі дискусійним.

Натомість С. Холявка зазначає, що твори, згенеровані ШІ, створює не конкретна людина, «а машина, яка не володіє жодними когнітивними здібностями, які властиві людині» [6]. Однак з обох окреслених підходів безпосередньо не впливає належність закріплення певного правового режиму, тому дане питання підлягає подальшому дослідженню.

Порівнюючи надані вище визначення можна зазначити, що ШІ за всіх обставин постає як сукупність інформаційних (комп'ютерних) технологій, що є складовою єдиного програмно-апаратного комплексу. Також в усіх визначеннях підкреслюється так звана «автономність» ШІ з огляду на його можливість робити висновки, генерувати різноманітні дані з отриманих вхідних. Отже, можна сформулювати наступне визначення: ШІ – це організована система програм, що забезпечує здатність до самостійного виконання поставлених завдань і прийняття рішень на основі аналізу вхідних даних.

Оскільки ШІ являє собою відповідний комплекс програм, неможливо не згадати про авторське право. Зокрема, відповідно до ст. 433 ЦК України до об'єктів авторського права належать і комп'ютерні програми [7]. Важливим є розуміння того, що законодавчо закріплено те, що комп'ютерні програми охороняються як літературні твори.

Відповідно до Закону України «Про авторське право та суміжні права» визначено також правовий режим неоригінальних об'єктів, згенерованих комп'ютерною програмою [8], яка, на наш погляд, може відповідати

ознакам ІІІ. Так, на неоригінальний об'єкт, згенерований комп'ютерною програмою, виникає право особливого роду (*sui generis*) внаслідок факту генерування цього об'єкта і починає діяти з моменту його генерування. Відповідне нормативне закріплення особливостей регулювання відносин, що виникають у зв'язку з можливим використанням ІІІ є прогресивним і істотним кроком.

Отже, проведене дослідження переконує у закономірному взаємозв'язку між визначенням ІІІ та його правовим режимом як за правом України, так і за правом ЄС. Зазначене передбачає необхідність чіткого визначення особливостей набуття, здійснення, припинення та захисту прав у відносинах, що виникають у ході створення та використання ІІІ. При цьому Україна, впевнено рухаючись у напрямку гармонізації національного законодавства з правом ЄС, має адаптувати до нього своє законодавство щодо ІІІ.

Список використаних джерел:

1. Сліпченко С. О., Сліпченко А. С. Правовий режим цифрових речей в контексті вітчизняної концепції права власності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 4. С. 216–223. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/items/eacf8d3d-85a4-4293-9b46-b30564cf874b> (дата звернення: 04.11.2024).
2. Коваленко Н. До питання про визначення поняття та ознак правового режиму. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. Т. 12. С. 254–258. URL: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.12.47> (дата звернення: 04.11.2024).
3. Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32024R1689> (дата звернення: 04.11.2024).
4. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні : Розпорядж. Кабінету Міністрів України від 02.12.2020 № 1556-р : станом на 29 груд. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-p#Text> (дата звернення: 04.11.2024).
5. Баранов О. А. Визначення терміну «штучний інтелект». *Інформація і право*. 2023. Т. 1. № 44. С. 32–49.
6. Холявка С. Щодо проблематики штучного інтелекту та авторського права. *Економіко-соціальні відносини в галузі фізичної культури та сфери обслуговування* : Тези доп. V Міжнар. науково-практ. конф., м. Львів

(27–28 квітня 2023 р.). С. 185–188. URL: <http://surl.li/syqsbu> (дата звернення: 04.11.2024).

7. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 №435-IV : станом на 3 верес. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 04.11.2024).
8. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 01.12.2022 №2811-IX : станом на 15 квіт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text> (дата звернення: 04.11.2024).

Науковий керівник: Володимир Дмитрович Примак, д.ю.н., професор кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права.

Богдан ВОЛОДЬКО,

Національного юридичного університету

імені Ярослава Мудрого

студент 3 курсу 1 групи

факультету прокуратури

ПРОБЛЕМА ПРАВА ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану, на жаль, наявна велика кількість порушень у сфері права власності різних суб'єктів. Так окрім потенційної можливості втрати майна від дій ворога, існує проблема реалізації права власності та певні обмеження обумовлені таким станом. Тому пропонується ознайомитися із цими змінами, щоб мати уяву що може обмежуватися, а що ні, а також запропонувати шляхи вирішення проблем, що можуть виникнути у майбутньому.

Відповідно до Конституції України стаття 41 якої встановлює, що ніхто протиправно не може бути позбавлений права власності, але існує виняток щодо відчуження такого майна під час дії воєнного чи надзвичайного стану [1].

Для того аби детально зануритися про порядок і обсяг такого відчуження, то пропонується звернутися до Закону України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану», де зазначено про ці нюанси. Так

у ст. 1 цього Закону відразу наведено два визначення, а саме – примусове відчуження майна та вилучення майна. Це пов'язано з тим, що такі порушення права власності спрямовані на різне коло суб'єктів та мають різні цивільно-правові наслідки. Так під категорію примусового відчуження майна підпадають звичайні фізичні та юридичні особи, які повністю передають своє право власності на майно державі із відповідним попереднім чи подальшим повним відшкодуванням шкоди (не тільки фактичної вартості майна, а й відповідно до правових позицій Верховного Суду, враховуються також інші аспекти, як моральна шкода та втрачена вигода). Натомість вилучення майна відбувається із державних підприємств та установ на потреби держави, тобто воно переходить від одного сектору держави до іншого, що не є чимось дивним, оскільки державні підприємства можуть в умовах воєнного чи надзвичайного стану в цілому змінювати рід своєї діяльності та повністю переводити її на воєнний лад [2].

У нашому випадку вилучення майна нас не цікавить, адже це ніяк не стосується персонального права власності, а ось порядок примусового відчуження майна та відповідного відшкодування й стає ключовим фактором порушень вимог законодавства з боку держави, оскільки такі відчуження не завжди відбуваються до встановленої процедури. Дана процедура зазначена у Постанові Кабінету Міністрів України «Деякі питання здійснення повної компенсації за майно, примусово відчужене в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» від 31.10.2012 № 998, де наведено певні правила, а саме, що до виплат підлягають суб'єкти визначені ст. 9 Закону України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану», шляхом звернення заяв під час воєнного стану до органу територіального центру комплектування та соціальної підтримки, де викладаються усі обставини щодо відчуження майна та фактичної вартості (потенційної шкоди), що була викликана діями уповноважених на це суб'єктів. За результатами розгляду заяви формується висновок, де й призначається повна компенсація у трьох примірниках, один залишається у органі, другий направляється особі чие право власності було порушено, а третій органу, що прийняв рішення про примусове відчуження. А далі в порядку черги із бюджету цього органу відбуваються відповідні виплати [3].

Звучить все дуже прозоро й просто, але існують нагальні проблеми, що виникають із такою процедурою. По-перше, це важкість доведення факту відчуження такого майна у суб'єктів, чие право власності було порушено, далі довгий розгляд заяв через завантаженість органів, що призначені для їх розгляду й у цілому велика кількість висновків, де уповноважені органи відмовляють у призначенні компенсації. Усе це обтяжує не тільки особу та її невідчужуване право власності, а й суди, оскільки виникає велика кількість спорів, особливо в умовах воєнного стану, що пов'язано із справами, де стороною виступає орган державної влади.

Отже, враховуючи все вищесказане пропонується запровадити такі реформи у відповідних актах, по-перше, принаймні усно, але швидко й зручно підтверджувати факт примусового відчуження майна, а також створити окремий орган, які відповідно до порядку встановленого Кабінетом Міністрів України, зможе самостійно розглядати та робити висновки щодо цих заяв, натомість органи територіального центру комплектування та соціальної підтримки спрямувати на пошук і забезпечення Збройних Сил України на території конкретної громади будівлями, приміщеннями, транспортними засобами тощо. Саме такі заходи зможуть якомога швидше компенсувати шкоду завдану суб'єктам, чие майно було відчужене та ефективніше врегулювати дану сферу.

Список використаної літератури:

1. Конституція України від 28.06.1996. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану: Закон України від 17.05.2012 №4765-VI / станом на 21 червня 2024 р.. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4765-17#Text>.
3. Деякі питання здійснення повної компенсації за майно, примусово відчужене в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану: Постанова Кабінету Міністрів України №998 від 31.10.2012р. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/998-2012-%D0%BF>.

Науковий керівник: Янишен Віктор Петрович, к.ю.н., доц. кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки.

Анна МОГИЛЬНА,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
студентка 4 курсу 4 групи
факультету міжнародного та європей-
ського права

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ МЕДІАЦІЇ У СФЕРІ ВИРІШЕННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ СПОРІВ В УКРАЇНІ

Як відомо, медіація вже здобула визнання на міжнародно-правовому рівні та довела свою ефективність, проте процес її запровадження в Україні, зокрема, при вирішенні земельних спорів, супроводжується значною кількістю суперечностей та прогалин у законодавчому регулюванні.

Чинне законодавство України не містить визначення земельних спорів, проте це питання давно стало предметом досліджень вітчизняних науковців. Так, земельний спір – це, насамперед, правовідносини, що сформувались на підставі розбіжностей (конфліктів) під час застосування земельного законодавства щодо володіння, користування та розпорядження земельними ділянками та реалізацією інших прав на землю з метою захисту своїх порушених прав та інтересів [1].

Завдяки своїй різноманітності, земельні спори можуть розглядатися як у цивільному й господарському судочинстві, так і в адміністративному.

Якщо ж звернутися до законодавчого визначення медіації, то, згідно з п. 4 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про медіацію» від 16.11.2021 № 1875-IX, медіація – позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів [2].

Медіація щодо земельних спорів у різних формах судочинства має свої особливості та проблеми, оскільки досліджуваний інститут є відносно новим у нашій країні та його запровадження, зокрема, набрання чинності Законом України «Про медіацію» від 16.11.2021 № 1875-IX, відбулося за декілька місяців до повномасштабного вторгнення рф в Укра-

їну, що негативним чином вплинуло на динаміку використання та розвитку даної процедури.

Так, в адміністративному судочинстві медіація має наступні особливості: сторони перебувають у відносинах «влада-підпорядкування»; даний інститут не може мати конфіденційний характер, оскільки одна із сторін є публічною, що проявляється у прозорості діяльності та слідуванні моделі «відкритого врядування» та наближенні влади до суспільства та задоволення їх інтересів; оплатність праці медіатора, що призводить до створення відповідних державних чи громадських фондів через наявність особливого суб'єкта у даних відносинах; в даній процедурі повинен брати участь спеціаліст – медіатор з адміністративних справ, оскільки основу спору складають відносини, які виникли з порушення адміністративного законодавства України; наявність інших актуальних чинників, що дає змогу виділяти даний вид медіації серед інших [3].

Для того, щоб медіація ефективно працювала в адміністративних спорах, необхідно наділити суб'єкт владних повноважень належними повноваженнями та щоб медіація була можливою в конкретній категорії спору. Перша умова викладена у статті 190 Кодексу адміністративного судочинства України та підтверджується нормою статті 19 Конституції України, згідно з якою суб'єкт владних повноважень повинен діяти лише на підставі, в межах та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Хоча це і ускладнює участь суб'єкта владних повноважень у медіації, однак, все ж таки є категорії справ, де це можливо [4],[5]. Щодо другої умови, то серед таких спорів науковці виділяють, зокрема, земельні: погодження місця розташування земельної ділянки, стягнення плати за землю, оскарження відмови надання дозволу на розробку проекту землеустрою) [6].

Що ж стосується цивільного судочинства, то його називають найбільш сприятливим для запровадження процедури медіації. Значна частина земельних спорів підлягає розгляду в порядку саме цивільного судочинства, наприклад, оскарження реєстрації права постійного користування земельною ділянкою, оскарження рішення про встановлення річного розміру орендної плати за земельні ділянки, «подвійна» оренда земельної ділянки і т.д.

Проблеми запровадження медіації в цивільному судочинстві можна поділити на дві групи: соціальні та правові. До перших відносять: низь-

ку правову культуру населення, без підняття якої неможливо провести реформу щодо введення того чи іншого правового інституту; низький рівень довіри до даної послуги, який пов'язується з недостатньою поінформованістю суспільства щодо переваг медіації, як альтернативного способу вирішення спору; прагнення однієї зі сторін задовольнити лише свої інтереси, не бажаючи йти на компроміс; усталена позиція суспільства, що звернення до суду – єдиний спосіб вирішення спору [7].

Друга група причин є наслідком недосконалості законодавчого регулювання процесу медіації. Так, відповідно до ч. 7 ст. 49 Цивільного процесуального кодексу України, сторони можуть примиритися, у тому числі шляхом медіації, на будь-якій стадії судового процесу [8]. На думку науковців, ця норма є загальною та потребує детальнішої регламентації, адже вона не розв'язує наступні питання: у разі звернення до медіації під час судового процесу, що відбувається з останнім; чи можуть сторони у разі невдоволеності медіаційною процедурою повернутись до судового провадження знову; чи можуть сторони декілька разів звертатись до медіаційної процедури і як це вплине на судовий процес; можливість відмови сторони від медіаційної процедури після її початку [9].

Що ж стосується господарського судочинства, то проблематика запровадження медіації в ньому є досить схожою з цивільним судочинством. Проте суб'єктний склад та характер спірних правовідносин дозволяють виокремити земельні спори, які підлягають розгляду за правилами саме господарського судочинства та визначити певні особливості досліджуваної процедури в них.

А однією з проблем запровадження медіації в господарському судочинстві є процес виконання угод, прийнятих за результатом проведення медіації, оскільки статтею 18 Закону України «Про медіацію» від 16.11.2021 № 1875-IX встановлено, що у разі невиконання чи неналежного виконання угоди за результатами медіації сторона спору може звернутися до суду, третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу в установленому законом порядку [2]. Тож, гарантії виконання домовленості, що буде досягнута сторонами внаслідок медіації, по суті зводяться до того, що суб'єкт господарювання матиме право звернутися до інших установ, та буде вимушений розпочати процес врегулювання спору наново, втративши час та кошти. На стадії опрацювання законів

про медіацію вже висловлювались пропозиції передбачити в процесуальному праві механізм зобов'язання судів надавати сили обов'язкового виконання медіаційним угодам, які, можливо було б доцільно врахувати [10].

Отже, хоча й процедура медіації вже посіла важливе місце у правових системах багатьох країн, проте в Україні цей інститут потребує глибшого вивчення, удосконалення законодавчого регулювання та напрацювання практики, аби вирішити наявні проблеми та розвинути рівень застосування досліджуваної процедури до європейських стандартів.

Список використаних джерел:

1. Голобутовський Р., Баглай А., Проненко В. Особливості провадження по земельних спорах за участю суб'єктів публічної адміністрації в порядку адміністративного судочинства. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2021. Т. 114, №4. С. 167–172. URL: <https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/8293/1/20.pdf>(дата звернення: 06.11.2024).
2. Про медіацію : Закон України від 16.11.2021 № 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>(дата звернення: 06.11.2024).
3. Мемель Ф.-Й. Про можливості впровадження медіації в рамках діючого Кодексу адміністративного судочинства України (КАСУ). 2007. URL: http://www.voas.gov.ua/upload/337_mediac2.pdf (дата звернення: 06.11.2024).
4. Кодекс адміністративного судочинства України : Кодекс України від 06.07.2005 № 2747-IV : станом на 19 жовт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 06.11.2024).
5. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 06.11.2024).
6. Сергеева А., Городничий О., Рищенко А. Медіація в адміністративних справах. Право-Justice. 2021. URL: <https://www.pravojustice.eu/storage/app/uploads/public/611/cc9/61d/611cc961d4853230712969.pdf> (дата звернення: 06.11.2024).
7. Ясиновський І. Г. Проблеми впровадження та проведення медіації в Україні. Актуальні проблеми політики. 2015. № 55. С. 260–267. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/425d86d2-208e-4904-ac9b-26aac2ddc92c/content> (дата звернення: 06.11.2024).

8. Цивільний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV : станом на 19 жовт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 06.11.2024).
9. Косяченко К. Є. Проблемні аспекти впровадження та проведення медіації в Україні. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 3. С. 94–96. URL: http://lsej.org.ua/3_2022/19.pdf (дата звернення: 06.11.2024).
10. Толстих А. Б. Медіація як альтернативний спосіб вирішення господарських спорів. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. 2022. № 71. С. 177–180.

Науковий керівник: Покальчук Михайло Юрійович, кандидат юридичних наук, доцент, доцент.

Аліна ШЕВЕЛЬОВА,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студент 3 курсу, 4 групи
факультету прокуратури

ЗАХИСТ ПРАВ ВЛАСНОСТІ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ

Право власності є однією з основних категорій цивільного права, гарантованих Конституцією України. Захист права власності забезпечує стабільність економічних відносин і є важливим інститутом правової системи. Водночас, постійні зміни в законодавстві та судовій практиці створюють нові виклики для ефективного захисту права власності. Це питання набуває особливої актуальності через те, що відбуваються проблеми із правозастосуванням та часто проблемною виступає незгоджена судова практика, яка ускладнює захист прав власників. У період нестабільності існує ризик рейдерства та шахрайства з нерухомістю та іншими активами, що підриває довіру суспільства. Конституція України (ст. 41) визначає право на власність як невід’ємне і непорушне, проте цей захист не є абсолютним [1]. Важливими актами цивільного за-

конодавства є Цивільний кодекс України (далі – ЦК України), який регулює питання володіння, користування і розпорядження власністю, а також інші спеціалізовані закони, які уточнюють процедури захисту прав власності в окремих сферах. Відповідно до ст. 392 ЦК України, захист прав власності здійснюється через різноманітні механізми: відновлення порушеного права, захист від порушень, поновлення правового статусу власника [2]. Аналізуючи наукову літературу та випадки, які створюють безпосередні проблемні моменти, вважаємо за потрібне зазначити наступне.

Першочерговою проблемою виступає те, що законодавча база питань права власності часто змінюється, створюючи правову невизначеність. Це тягне за собою невідповідність сучасним технологіям наприклад навіть питання, яке стосується цифрових активів. Це призводить до того, що правовий статус нових форм власності часто залишається невизначеним, що ускладнює їх захист.

Наступна актуальна проблема і дуже складна на наш час пов'язана із захистом права на тимчасово окупованих територіях. Багато громадян втратили доступ до свого майна, а процес відновлення права власності є надзвичайно складним через відсутність доступу до судових і реєстраційних органів. Також, один з основних викликів полягає у неможливості доступу власників до їхньої нерухомості, земельних ділянок чи бізнесу на тимчасово окупованих територіях. Це означає, що власники фактично не можуть реалізовувати свої права на володіння, користування та розпорядження майном. Але, важливим є також і те, що власники майна на окупованих територіях України можуть звертатися до ЄСПЛ для захисту своїх прав. Це часто є одним з найдієвіших шляхів для отримання компенсації, оскільки ЄСПЛ розглядає такі справи як порушення права на власність, гарантованого Європейською конвенцією з прав людини. Власники, які можуть довести свої права на майно, зокрема, через збережені документи або свідчення, мають шанс на отримання компенсаційних виплат.

Далі, хотілося б зазначити за рейдерство, яке нині залишається серйозною проблемою для українських власників, особливо для бізнесу. Рейдерство – це незаконне захоплення активів, майна або підприємств із метою отримання контролю над ними. Воно може мати різні форми, від незаконного заволодіння підприємством до привласнення нерухомості або земельних ділянок. В Україні рейдерство часто реалізується через

підробку документів, маніпуляції з корпоративними правами та за допомогою різних корупційних схем. Безпосереднім механізмом рейдерства є підробка документів, таких як договори купівлі-продажу, оренди тощо. Хоча в Україні впроваджені електронні реєстри, вони мають свої слабкі місця, які дозволяють вносити зміни без відома власників. Проблеми з контролем і безпекою даних дають можливість рейдерам здійснювати незаконні дії. Законодавство для боротьби з рейдерством, відповідно потребує вдосконалення, особливо щодо відповідальності за підробку документів.

Отже, шляхами вдосконалення системи захисту права власності, може стати те, що важливо створити стабільну правову базу, що не тільки захистить право власності, а й надасть зрозумілі правила щодо нових форм власності, таких як цифрові активи. Необхідним є також адаптування чинного законодавства до європейських стандартів, впровадження використання новітніх технологій, які в свою чергу покращать захист, наприклад такі як «Блокчейн», що в свою чергу дозволяє надійно фіксувати дані без можливості їх фальсифікації. Використання цієї технології в реєстраційних процесах може запобігти незаконним змінам у реєстрах і підробці документів.

Тож, захист прав власності в цивільному праві України є важливим елементом правової системи, який впливає на економічну стабільність та довіру до правової держави. Вирішення проблем захисту прав власності потребує комплексного підходу, що включатиме реформування судової системи, стабілізацію законодавчої бази та впровадження новітніх технологій. Ефективний захист права власності є запорукою соціального добробуту та залучення інвестицій в економіку України.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Дата оновлення 03.09.2019. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#n4292>. (дата звернення: 27.10.2024).
2. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. Дата оновлення 03.09.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>. (дата звернення: 27.10.2024).

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки Віктор Янишен.

Елизавета СОБЕЩАНСЬКА,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка 3 курсу, 4 групи
факультету прокуратури

КУПІВЛЯ-ПРОДАЖ НЕРУХОМОГО МАЙНА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Воєнний стан на території нашої держави вніс корективи майже у всі сфери нашого життя і реалізація права на набуття власності шляхом купівлі-продажу не є виключенням. Безумовно, зміни внесені до чинного законодавства ще у 2022 році суттєво вплинули, як на процедуру укладення такого цивільно-правового договору, так і на розвиток галузі купівлі-продажу нерухомого майна взагалі.

Після призупинення на невизначений термін роботи єдиних та державних реєстрів Міністерства юстиції України на нерухоме майно, в яких безпосередньо здійснювалась реєстрація нерухомого майна за визначеним Порядком ведення Державного реєстру речових прав на нерухоме майно механізмом, значно обмежилась можливість продавцям і покупцям здійснювати правочини щодо нерухомого майна. Але через деякий час роботу реєстрів було все ж таки відновлено та прийнято нову постанову «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо діяльності нотаріусів та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану» [1], що породило запровадження нових правил купівлі-продажу нерухомого майна.

Розглядаючи внесені зміни, спочатку необхідно зазначити про наразі наявну можливість укладення такого договору не лише за місцем знаходження квартири, будинку, споруди або її окремої частини, житлового та нежитлового приміщення, яка є предметом договору, а і за місцем реєстрації покупця чи продавця або ж за місцем знаходження юридичної особи, яка є однією зі сторін такої угоди. На нашу думку, запровадження такої варіації забезпечило не тільки комфорт продавця та покупця, а й надало змогу реалізувати своє бажання особам, яким за певними особистими причинами проблематично дістатися місця знаходження нерухомості саме для укладення договору. Також на нашу думку, такі зміни є досить доречними, враховуючи умови воєнного стану.

Нововведення не оминули і питання посвідчення договору купівлі-продажу нерухомого майна. Отже, гарантуючи додержання принципу верховенства права та добросовісності, що знаходять свій вияв у діяльності виключно професійних нотаріусів, відтепер, здійснювати таке посвідчення можуть лише нотаріуси, які включені до Переліку нотаріусів, якими в умовах воєнного стану вчиняються нотаріальні дії щодо цінного майна. Винятком є нотаріальні дії, які здійснюються щодо нерухомості, розташованої в місті Києві або Київській області. Посвідчення договорів такого типу проводиться виключно нотаріусом, робоче місце якого знаходиться на вказаній території, і можливе як за місцем розташування майна, так і за місцем знаходження юридичної особи або за зареєстрованим місцем проживання фізичної особи, що є однією зі сторін договору. Що ж стосується нерухомого майна, розміщеного в зоні бойових дій, здійснення купівлі-продажу може бути лише за умови знаходження предмета такого договору не на території адміністративно-територіальних одиниць, в межах яких припинено доступ громадян до реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції України.

За загальним правилом, оформлення договору купівлі-продажу нерухомого майна має відбуватися за особистої присутності власника майна, але ст. 244 ЦК України надає змогу довірчій особі здійснювати дії без участі власника майна від його ж імені [2]. Зокрема таке нововведення є досить корисним для осіб які зараз вимушено знаходяться за кордоном, таким чином цим громадянам надається можливість розпоряджатися своїм майном. Таку довіреність вони можуть оформити у закордонній дипломатичній установі або ж у місцевого нотаріуса. Проте процесу укладення довіреності характерні певні специфічні риси, зокрема проміжок часу між посвідченням договору нотаріусом та днем укладення такого договору має бути не більше одного місяця (консульською установою – не більше двох місяців). Якщо ж цей час минув, посвідчення договору купівлі-продажу можливе лише після отримання нотаріусом заяви від довірителя, яка має підтверджувати чинність відповідної довіреності. Ця заява, зокрема, має містити підпис особи, засвідчений нотаріусом не пізніше ніж за 7 днів до моменту подання, а у випадку здійснення дій дипломатичним представництвом України або за правилами іноземної держави – не раніше, ніж за місяць до укладення договору [3].

Вважаємо, що зміни, обмежуючі термін дії довіреності, мають важливе значення для укладення відповідного договору купівлі-продажу

нерухомості. Адже вони спрямовані на те, щоб забезпечити не тільки впевненість нотаріусу, що довіритель на момент посвідчення договору є живим і дійсно бажає укласти правочин [3], а і захистити майно власника від неправомірного привласнення чи шахрайства. Така необхідність ретельної перевірки виникла зокрема через постійні військові дії на території нашої країни. Також важливо зазначити, що вчинення такого правочину шляхом надання довіреності працює, але має низку нюансів до яких зокрема відноситься і легалізація документів із закордону та здійснення платежів між державами правомірним шляхом.

Що ж стосується обмежень, відповідно до нормативно-правового акту Уряду, реалізація мораторію на перепродаж квартир підпадає під заборону, а також зауважено, що квартира, придбана, обміняна чи подарована під час війни, не можна бути відчужена протягом місяця від дня держреєстрації права власності на нього. Але варто зазначити, що таке обмеження з нами не на завжди, адже після завершення воєнного стану він втратить свою силу.

Підбиваючи підсумки можна зазначити, що у період воєнного стану в Україні були запроваджені зміни та обмеження щодо укладення договору купівлі-продажу, які зокрема торкнулися строків, територій, діяльності нотаріусів та представників за договором. Нововведення включають зміни як у матеріальному праві, так і в процедурно-нотаріальних аспектах, що сприяє зменшенню ризику шахрайства в операціях з нерухомістю. Попри певні обмеження прав громадян, такі заходи є виправданими в таких умовах. Безумовно зміни й обмеження діють лише під час воєнного стану й мають на меті забезпечити баланс між здійсненням суб'єктивних цивільних прав та їхніми обмеженнями. Уявляється, що державі все ж таки вдалося адаптувати законодавство до нових умов, що у підсумку дозволило підвищити рівень охорони та захисту прав громадян на нерухоме майно. Та все ж таки не можна оминати проблему пов'язану з можливістю осіб розпоряджатися нерухомістю, розташованою на адміністративно-територіальних одиницях, де діють обмеження. На нашу думку це питання має бути врегульоване задля того, щоб кожен громадянин нашої країни міг здійснити надане Конституцією право на розпорядження своєю власністю.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо діяльності нотаріусів та функціонування єдиних та державних реєстрів,

держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану: *Постанова Кабінету Міністрів України № 480* від 19.04.2022 / станом на 20 жовтня 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/480-2022-%D0%BF>.

2. Цивільний кодекс України : Кодекс України № **435-IV** від 16.01.2003 / станом на 20 жовтня 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
3. Специфіка укладення та виконання договорів купівлі-продажу нерухомого майна в умовах воєнного стану/Н. М. Павлюк, Н. В Слобода// Юридичний науковий електронний журнал. – 2023. – № 4. – с.203–206. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-4/48>.
4. Соломонова К. О. Особливості укладення договорів купівлі-продажу нерухомості в умовах війни / К. О. Соломонова // Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди «ПРАВО». – 2023. – № 37. – с.145–151. DOI: <https://doi.org/10.34142/23121661.2023.37.18>.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки Віктор Янишен.

Анастасія ГРАБАЗЕЙ,

Державний торговельно-економічний університет
студентка 1 курсу магістратури, групи 9-м,
факультету міжнародної торгівлі та права

ПРАВО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ: ДЖЕРЕЛА АДАПТАЦІЇ ВІТЧИЗНЯНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ДО ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Важливим чинником розвитку вітчизняної правової системи є використання зарубіжного і міжнародного досвіду правового регулювання відносин у сфері інтелектуальної власності (далі – ІВ). Потужним інструментом для вдосконалення національного законодавства стали положення Угоди про асоціацію між Україною та ЄС [1], складовою якої є глава 9

«Інтелектуальна власність» розділу IV «Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею».

Нині актуальність порушеної теми посилюється з огляду на необхідність забезпечення приватних та публічних інтересів у площині взаємозв'язку інтеграції до Європейського Союзу (далі – ЄС) та післявоєнної відбудови України. Адже міжнародна (також і від ЄС) допомога у цьому процесі напевно потребуватиме й вирішення питань щодо правового режиму об'єктів права інтелектуальної власності, дотичних до різноманітних технологічних рішень. Тому основною метою даного дослідження є визначення ключових джерел права ЄС у сфері ІВ та прогнозування можливості імплементації їх положень в національне законодавство задля якісного та швидкого відновлення важливих галузей наукової, технологічної, промислової діяльності у повоєнний період.

Насамперед варто наголосити на розмежуванні об'єктивного і суб'єктивного права ІВ. Так, останнє, згідно з ч. 1 ст. 418 Цивільного кодексу України, є правом особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт права ІВ, визначений цим Кодексом та іншим законом [2]. Водночас правовий режим охорони такого роду суб'єктивних прав деталізовано нормами спеціальних законів і підзаконних нормативно-правових актів у межах національного права, а також правовими актами міжнародного рівня. Сукупність норм окреслених джерел систематизується у межах об'єктивного права інтелектуальної власності, основними («традиційними») інститутами особливої частини якого є авторське право і суміжні права, а також право промислової власності.

У контексті права ЄС відповідні джерела правового регулювання забезпечують охорону і захист прав на об'єкти ІВ у межах спільних ринків ЄС. Враховуючи стрімкий розвиток інновацій та технологій, правова система ЄС у цій сфері спрямована на гармонізацію законодавства держав-членів та захист інтересів суб'єктів права ІВ, у тому числі шляхом усунення перепон у торгівлі та запобігання недобросовісній конкуренції.

Основу правового регулювання відносин ІВ в ЄС закладають установчі договори, зокрема Договір про Європейський Союз та Договір про функціонування Європейського Союзу [3]. Ці два документи визначають базові принципи внутрішнього ринку, який передбачає вільний рух товарів, послуг, капіталу та осіб, а також захист прав ІВ для забезпечення єдності ринку.

У свою чергу, вторинне право ЄС складається з регламентів, директив і рішень, що встановлюють деталізовані вимоги у площині охорони прав

ІВ щодо конкретних об'єктів або видів діяльності. Так, серед регламентів, що мають обов'язковий характер і діють безпосередньо на території усіх держав-членів ЄС, можна згадати Регламент Ради 2017/1001/ЄС від 14 червня 2017 р. про торгівельну марку Європейського Союзу; Регламент Ради 2002/ЄС від 12 грудня 2001 р. про промислові зразки Співтовариства; Регламент Ради 2100/94/ЄС від 27 липня 1994 р. про права на сорти рослин Співтовариства; Регламент Ради 2081/92/ЄС від 14 липня 1992 р. щодо захисту географічних зазначень і зазначень походження для сільськогосподарських і харчових продуктів та багато інших.

Водночас директиви закріплюють ті норми, які зобов'язують узгодити з приписами ЄС національне законодавство (при цьому кожна держава вільна у виборі способів, засобів та форм реалізації такого узгодження). Окремі директиви стосуються визначення правового режиму певних об'єктів права ІВ. Наприклад, серед інших директив у сфері авторського права і суміжних прав можна згадати Директиву Європейського парламенту та Ради 2001/84/ЄС від 27 вересня 2001 р. про право слідування на користь автора оригінального твору; Директиву Європейського парламенту та Ради 2001/29/ЄС від 22 травня 2001 р. про гармонізацію певних аспектів авторського права і суміжних прав в інформаційному суспільстві; Директиву Європейського парламенту та Ради 2006/115/ЄС від 12 грудня 2006 року про право на надання в прокат і право на надання в позичку та про деякі суміжні права у сфері інтелектуальної власності; Директиву Європейського Парламенту та Ради 2009/24/ЄС від 23 квітня 2009 р. про правову охорону комп'ютерних програм.

Сучасні виклики у сфері цифровізації потребують інноваційних рішень. Тому ЄС вдається до адаптації правової системи до новітніх умов, зокрема через Директиву Європейського Парламенту та Ради №2019/790/ЄС від 17 квітня 2019 р. про авторське право і суміжні права на Єдиному цифровому ринку, яка регулює захист авторських прав в Інтернеті та визначає правила для платформ, що розповсюджують контент. Вважаємо, що такий підхід сприяє легальному використанню контенту, підтримує баланс між інтересами творців і користувачів.

У площині аналізу окресленої тематики складно залишити поза увагою питання міжнародної охорони прав ІВ в рамках Світової організації торгівлі та значимість Угоди про торговельні аспекти прав ІВ (Угода ТРІПС) [4]. Зазначена Угода покликана гармонізувати базові поняття та принципи у площині охорони прав на об'єкти ІВ, а також визначити

належні механізми захисту цих прав не лише на національному, а й на міжнародному рівні.

Незважаючи на значний прогрес в адаптації вітчизняного законодавства з ІВ до права ЄС, у цій царині залишається чимало проблемних моментів, зокрема щодо визначення окремих термінів і об'єктів права інтелектуальної власності [5].

Загалом термінологічна визначеність нерідко відіграє вирішальну роль у правозастосуванні. Тут варто звернутися до такого порушення авторського права, як плагіат. З 1 січня 2023 р. набрала чинності нова редакція Закону України від 01 грудня 2022 р. №2811-ІХ «Про авторське право і суміжні права», п. 1 ч. 2 ст. 53 якого надає чіткого визначення поняттю «плагіат», що забезпечує певну визначеність й у судовій практиці з розгляду відповідних справ (див., наприклад, постанову Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду у справі №308/7570/18-ц від 17 січня 2024 р. [6]).

Натомість, аналізуючи законодавство країн-учасниць ЄС, О. Штефан звертає увагу на відсутність у ньому чіткого нормативного визначення поняття плагіату, оскільки з практичної точки зору воно «формується в правовій доктрині та судовій практиці», а «суди при розгляді таких справ «вільні» в оцінці дій осіб, які звинувачуються у плагіаті, а також у встановленні меж реалізації права на свободу творчості» [7]. Зазначене увиразнює роль національної судової практики і доктрини у сфері ІВ.

Отже, реалізація євроінтеграційних прагнень України передбачає адаптацію її законодавства та відповідної практики правозастосування до стандартів ЄС у сфері права ІВ. Це сприятиме ефективному захисту прав та інтересів суб'єктів права ІВ, є важливим кроком на шляху до європейської інтеграції, стимулювання інновацій, розвитку творчості, підтримки конкурентоспроможності української економіки та може відіграти істотну роль у повоєнній відбудові України.

Список використаних джерел:

1. Про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Угода від 27 червня 2014 р. Верховна Рада України. Офіційний веб-сайт URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 04.11.2024 року).

2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. №435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. №40–44. Ст. 356. Офіційний веб-сайт URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 04.11.2024 року).
3. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями станом на 30 березня 2010 р. Офіційний веб-сайт URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text (дата звернення: 04.11.2024 року).
4. Про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності : Угода від 15 квітня 1994 р. Офіційний веб-сайт URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_003-17#Text (дата звернення: 05.11.2024 року).
5. Комзюк Л. Т. Деякі питання гармонізації охорони суміжних прав у контексті європейської інтеграції. Теорія і практика інтелектуальної власності. 2018. № 5. С. 53–59.
6. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду у справі № 308/7570/18-ц (757/7570/18-ц) провадження № 61-7051св23 від 17 січня 2024 року URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117473137> (дата звернення: 06.11.2024 року).
7. Штефан О. Вирішення справ про плагіат: новели законодавства. Приватне право і підприємництво. 2023. Вип. 22. С. 73–79.

Науковий керівник: Примак Володимир Дмитрович, д.ю.н., професор кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права Державного торговельно-економічного університету.

**Поліна КАЛЄНІЧЕНКО,
Сніжана МІШЕНКОВА,**
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентки 3 курсу, 2 групи
факультету прокуратури

СПАДКОВЕ ПРАВО: ПОРЯДОК УСПАДКУВАННЯ ТА ЙОГО ОСОБЛИВОСТІ

Однією з найактуальніших тем спадкового права на сьогодні є питання успадкування. Спадкове право є галуззю цивільного права, яка

регулює відносини, що виникають у процесі переходу прав та обов'язків, а саме – спадщини, від фізичної особи, що померла, до інших осіб – її спадкоємців. Питання спадкування містить низку проблемних аспектів, які пов'язані насамперед з порядком спадкування. Зокрема, існує два види успадкування – за законом та за заповітом, які мають різний порядок, а також можуть «виключати» один одного. Враховуючи це, актуально розглянути основні аспекти порядку успадкування, що має вагоме практичне значення у сучасному спадковому праві.

Спадкування характеризується переходом прав та обов'язків від померлої фізичної особи до її спадкоємців. Спадкоємцями можуть бути близькі родичі померлої особи, чоловік або дружина, діти, онуки, інші родичі, або інші особи, які були зазначені нею у заповіті. Згідно з нормами спадкового права спадщина фізичної особи має бути повністю передана її спадкоємцям відповідно до вимог, встановлених законодавством [1]. Як було зазначено, може бути застосовано два види успадкування: спадкування за законом та спадкування за заповітом. У першому випадку права та обов'язки особи спадкуються у встановленому Цивільним кодексом України порядку, у другому спадкування відбувається відповідно до бажання фізичної особи, яке вона висвітлила у заповіті. Заповіт слугує правовим документом, відповідно до якого порядок успадкування, встановлений Цивільним кодексом України порядку не буде застосовуватись, натомість майном померлої особи будуть розпоряджатись так, як у ньому зазначено.

Порядок спадкування дотримується за умов спадкування за законом, відповідно до якого, якщо фізична особа не залишила заповіт, або у ньому немає умов стосовно спадкування, або ж особа, не зазначена у заповіті, не вступила у спадок чи за інших умов, застосовуються норми спадкування за законом. Особливо важливою є черговість спадкоємців, які можуть отримати майно спадкодавця у відповідних частках. Тобто, спадкування за законом передбачає особливий порядок спадкування, який полягає у наявності черг спадкоємців, кожен з яких за умов перебування в одній черзі отримує однакову частку майна.

Так, у Цивільному кодексі України порядок спадкування представлений у вигляді п'яти черг спадкоємців [2; с. 147]:

- Перша черга – діти спадкодавця, зокрема й ті, які були зачаті за його життя та народились після його смерті, а також член подружжя, який пережив спадкодавця, та батьки спадкодавця;

- Друга черга – рідні брати та сестри фізичної особи, яка є спадкодавцем, баба та дід з боку батька й матері;

- Третя черга – рідні дядько та тітка з боку батька й матері;

- Четверта черга – особи, що проживали зі спадкодавцем однією сім'єю протягом не менш ніж п'яти років до відкриття спадщини. Тобто неофіційний чоловік чи дружина, з якими не було укладено шлюб;

- П'ята черга – це інші родичі фізичної особи до шостого ступеня спорідненості включно. До числа таких осіб належать двоюрідні внуки, двоюрідні племінники, двоюрідний дід і баба та ін. Крім того, це утриманці фізичної особи, які є дітьми тієї особи, яка проживала зі спадкодавцем не менш ніж п'ять років до відкриття спадщини.

Варто зазначити, що кожна наступна черга отримує право на спадкування, якщо відсутні спадкоємці попередньої черги, якщо вони усуваються від спадщини, або не прийняли спадщину чи відмовились від неї. Окрім цього, спадкоємці також мають право за умов взаємної згоди змінити черговість спадкування, яка визначена законом. вони мають укласти нотаріально посвідчений договір, що не порушує права інших спадкоємців. При цьому, варто також додати, що поділ спадку між спадкоємцями кожної з черг є рівним за умов, якщо спадкодавець не розпорядився про розподіл часток між ними. Також мають переважне право на успадкування ті спадкоємці, які протягом не менш ніж року до відкриття спадщини проживали спадкодавцем однією сім'єю, маючи можливість успадкувати спадщину у розмірі частки, яка їм належить.

Крім того, важливим питанням у контексті порядку успадкування є його деякі зміни за умов спадкування за правом представлення. У такому випадку право на спадщину також мають онуки та правнуки, прабаба, прадід, двоюрідні брати і сестри, племінники спадкодавця, які є родичами померлих осіб фізичної особи, що належали до відповідної черги спадкування. Тобто, вони успадкували право свого родича на успадкування майна цієї фізичної особи, тому також мають право отримати відповідну частку спадщини. Такий вид спадкування застосовується, якщо родич цих осіб помер до відкриття спадщини [3, с. 79].

Таким чином, порядок успадкування у спадковому праві України зазначений чітко. У Цивільному кодексі України визначено п'ять черг спадкування, кожна з яких може бути втілена за умов відсутності осіб у попередній черзі. Порядок черг спадкування має бути обов'язково дотримано за умов успадкування за законом, враховуючи також ті ключові аспекти, які були зазначені попередньо.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
2. Сегенюк А. В. Особливості спадкування за законом / А. В. Сегенюк // Часопис цивілістики. – 2016. – Вип. 20. – С. 146–150. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/cab34c65-e4fc-4c26-9437-989d2a6b21ba/content>.
3. Фомічова Н. Спадкування за правом представлення як особливий порядок закликання до спадщини спадкоємців за законом. Юридичний вісник. 2019. № 2. С. 77–82. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/items/e2d3722f-b6b3-45eb-9205-018a1e6a5224>.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки Віктор Янишен.

Діана ПОПОВИЧЕНКО,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
студентка 4 курсу, 23 групи
факультету прокуратури

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ ПРАВА НА ДІЛОВУ РЕПУТАЦІЮ СУБ'ЄКТАМИ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Право на ділову репутацію являє собою основоположне право суб'єкта господарювання, від якого залежить його майновий стан, прибуток і довіра контрагентів.

Поняття ділової репутації закріплено в ст. 2 Закону України «Про банки і банківську діяльність», де зазначається, що це відомості, зібрані НБУ, про відповідність діяльності юридичної або фізичної особи, у тому числі керівників юридичної особи та власників істотної участі у такій юридичній особі, вимогам закону, діловій практиці та професійній етиці, а також відомості про порядність, професійні та управлінські здібності фізичної особи [1]. Також, це поняття закріплено і у

постанові Пленуму Верховного Суду України, де окреслено коло осіб на яких воно поширюється – не тільки юридичні особи, а і ФОП, нотаріуси, адвокати, підприємницькі товариства і інші особи, під самою дефініцією розуміється оцінка їх підприємницької, громадської, професійної чи іншої діяльності, яку здійснює така особа як учасник суспільних відносин. Щодо ділової репутації фізичної особи, то у згаданій постанові зазначено, що це набута особою суспільна оцінка її ділових і професійних якостей при виконанні нею громадських, службових, трудових чи інших обов'язків [2].

За своєю суттю, право на ділову репутацію є особистим немайновим правом, що закріплено ч. 1 ст. 94 ЦКУ [3].

Згідно ст. 32 ГКУ неправомірне використання ділової репутації характеризує недобросовісну конкуренцію [4]. Наприклад, використання зовнішніх позначень бренду, схожого або ідентичного маркування товару, без наданого на те дозволу. Як приклад з судової практики можна навести справу №914/1114/17 Господарського суду Львівської області: юридична особа «Animaccord LTD» подала позов проти ФОП про стягнення компенсації за порушення майнових авторських прав, а саме це розповсюдження контрафактного товару на якому відтворено самостійну частину аудіовізуального твору мультиплікаційних серіалів без дозволу позивача, який є правовласником даного товару, чим порушені авторські права, передбачені Законом України «Про авторські і суміжні права»(який діяв на момент ухвалення рішення) [5].

Дискредитація суб'єкта господарювання за своєю суттю може виражатися у перешкодах у процесі конкуренції. В ч. 2 ст. 34 ГКУ закріплено поняття дискредитації суб'єкта господарювання, що означає поширення у будь-якій формі неповних, неправдивих, неточних відомостей, які пов'язані з діяльністю чи особою суб'єкта господарювання, які могли завдати або завдали шкоди діловій репутації цього суб'єкта господарювання.

Всі ці погіршення ділової репутації можуть призводити до різних шляхів настання однакових наслідків, якими прямо чи опосередковано вже ж таки є збитки, нанесені суб'єкту господарювання. Наприклад, недовіра контрагентів, яка може втілитися у відмові від укладення договорів, до прикладу, комерційної концесії, предметом якого може бути ділова репутація, що, в свою чергу, знову ж таки призводить до збитків.

Варто зазначити, що поняття ділової репутації все ж є морально-етичною категорією і найголовніше у його застосуванні – це встановлен-

ня судом в конкретному випадку, враховуючи всі негативні наслідки, які зазнав суб'єкт господарювання від посягання на його право, обставин, які вплинули на його погіршення.

На практиці виникали питання про те, чи має право юридична особа звернутися до суду з заявою про встановлення факту недостовірності певної інформації та її спростування. До прикладу, у справі № 373/1890/19 Третя судова палата КЦС ВС зазначила, що в окремому провадженні юридична особа не наділена правом звертатися до суду з заявою про встановлення факту розповсюдження недостовірної інформації [6]. А так як, в тій ситуації, відповідач (власник сайту), який поширив недостовірну інформацію, був невідомий – то і відповідно не можна визначити юрисдикцію, до якої буде віднесено спір, і по суті до того моменту, коли позивач (юридична особа) встановить особу відповідача, він позбавлений можливості звернутися до суду в порядку позовного провадження. А вже з моменту встановлення особи відповідача, поширювача інформації, він має право на звернення за захистом свого права на ділову репутацію. Але наразі КЦС ВС відступив від згаданої позиції, висловивши її в постанові Об'єднаної палати КЦС ВС у справі № 504/4099/16-ц і зазначивши, що право на ділову репутацію не може належати тільки фізичній особі [7]. Спираючись на універсальну правоздатність, юридична особа теж має право на ділову репутацію і звернення до суду з заявою про встановлення факту недостовірності цієї інформації і її спростування, навіть якщо особа, яка її поширила – невідома. В цій ситуації у юридичної особи немає іншого правового механізму захисту цього права.

Отже, різноманітні тлумачення поняття ділової репутації та можливого неправомірного використання і посягання на неї є правовим забезпеченням використання права на ділову репутацію суб'єктами господарювання.

Список використаних джерел:

1. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000 № 2121-III : станом на 19 жовт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>.
2. Постанова Пленуму ВСУ «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи» від 27.02.2009 № 1. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_001700-09#Text.

3. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 №435-IV : станом на 3 верес. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
4. Господарський кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 №436-IV : станом на 3 верес. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>.
5. Рішення Господарського суду Львівської області від 03.08.2017 у справі № 914/1114/17. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/68211570>.
6. Постанова Третньої судової палати КЦС ВС від 30.09.2020 у справі № 373/1890/19. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=91958497∓red=1000031cf716f71fa76988ea53f2e4973755c5∓d=5>.
7. Постанова Об'єднаної палати КЦС ВС від 11.12.2023 у справі № 504/4099/16-ц. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/115750120>.

Науковий керівник: Остапенко Юлія Ігорівна, доктор юридичних наук, доцент, асистент кафедри господарського права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Владислав БІДОНЬКО,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студент 3 курсу, 5 групи
факультету прокуратури

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ

Моральна шкода є важливим елементом цивільного права, який спрямований на захист немайнових прав та інтересів фізичних і юридичних осіб. Відповідно до статті 23 Цивільного кодексу України [1] моральна шкода включає фізичний біль та страждання, яких фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я; душевні страждання, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів; душевні страждання, яких фізична особа зазнала у зв'язку із знищенням чи по-

шкодженням її майна; приниження честі та гідності фізичної особи, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи. Згідно з п. 3 постанови Пленуму Верховного Суду України від 31.03.1995 №4 «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди», ця шкода виникає внаслідок порушення немайнових прав або створення обставин, що викликають негативні переживання [2].

Однією з ключових проблем у відшкодуванні моральної шкоди є визначення її розміру. Оскільки моральна шкода має немайновий характер, оцінити її у грошовому вираженні складно. Можна виділити такі критерії для оцінки страждань: їх характер (прості переживання, фізичний біль), тяжкість ушкоджень здоров'я, вид душевних страждань (страх, сором, приниження), а також глибина страждань (від незначного до руйнівного болю).

Відсутність чітких критеріїв оцінки призводить до неоднакової судової практики. Наприклад, у деяких випадках суди враховують тривалість страждань, характер порушеного права, тяжкість наслідків і навіть матеріальний стан сторін, тоді як в інших рішеннях ґрунтуються виключно на суб'єктивній оцінці суддів [3, с. 10–11]. Ця проблема посилюється через відсутність уніфікованих методик оцінки моральної шкоди, які могли б слугувати орієнтиром для суддів. Навіть за наявності доказів, таких як висновки судово-психологічної експертизи, остаточний розмір компенсації залишається дискусійним і залежить від суб'єктивного бачення судді.

Ще однією актуальною проблемою є відмінність між поняттями «моральна шкода» та «немайнова шкода». У чинному законодавстві ці терміни використовуються як синоніми, проте вони охоплюють різні аспекти правовідносин. Моральна шкода зазвичай стосується фізичних осіб і включає душевні страждання, приниження честі та гідності, фізичний біль. Натомість немайнова шкода може охоплювати порушення прав юридичних осіб, таких як ділова репутація або інтелектуальна власність. Відсутність чіткого розмежування ускладнює правозастосовну практику, оскільки суди іноді отожднюють ці категорії, що впливає на результати розгляду справ [4, с. 19].

Додатковою проблемою є необхідність доведення причинного зв'язку між протиправною поведінкою відповідача і завданими стражданнями. Відповідно до статті 1166 Цивільного кодексу України, для відшкодування моральної шкоди потрібно довести, що шкода є безпосереднім на-

слідком дій або бездіяльності відповідача. У багатьох випадках потерпілі стикаються з труднощами у зборі доказів, які підтверджують цей зв'язок. Наприклад, у ситуаціях, пов'язаних із порушенням честі та гідності, необхідно довести, що саме конкретні висловлювання чи дії завдали душевних страждань, що часто є суб'єктивним і складним для доведення.

Важливим аспектом також є тривалість судового процесу у справах про відшкодування моральної шкоди. Через затягування розгляду справи потерпілі продовжують зазнавати страждань, що поглиблює їх моральні втрати. У таких випадках необхідно враховувати вплив самого судового процесу на моральний стан особи [5, с. 115]. Крім того, суди іноді обмежують розмір компенсації, керуючись критеріями «розумності та справедливості», які не завжди враховують індивідуальні обставини справи.

Важливою міжнародною практикою є досвід країн Європейського Союзу, де відшкодування моральної шкоди регулюється більш структуровано. Наприклад, у багатьох країнах існують таблиці для визначення розміру компенсації залежно від характеру страждань та їх тривалості. Це дозволяє досягти більшої об'єктивності при винесенні судових рішень. Утім, запровадження подібної системи в Україні потребує адаптації до національних реалій і врахування специфіки українського правозасування.

Таким чином, проблеми відшкодування моральної шкоди в цивільному праві потребують комплексного вирішення. Необхідно запровадити уніфіковані критерії оцінки моральної шкоди, розробити чіткі визначення понять «моральна шкода» та «немайнова шкода», а також удосконалити процесуальні механізми, які дозволять ефективніше доводити причинно-наслідковий зв'язок. Лише за таких умов можна забезпечити належний рівень захисту немайнових прав та інтересів фізичних і юридичних осіб.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
2. Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 31.03.1995 №4. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-95#Text>.

3. Васильєв В. Окремі питання визначення поняття моральної (немайнової) шкоди. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія Право. 2015. Вип. 32 (2). С. 10–15. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2015_32%282%29_4.
4. Отраднава О. Компенсація моральної шкоди, заподіяної порушенням цивільно-правового договору. *Вісник Національної Академії прокуратури України*. 2015. № 2. С. 18–23. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnaru_2015_2_5.
5. Толкачов Д. І. Діяльність адвоката у справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди: матеріальні та процесуальні аспекти. *Вісник Вищої Ради юстиції*. 2011. № 2. С. 103–117. https://shron1.chtyvo.org.ua/Visnyk_Vyschoi_rady_iustytstii/2011_N2_6.pdf

Науковий керівник: к. ю. н., доцент, доцент кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки Віктор Янишен

Маргарита КОРОЛЬОВА,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка 4 курсу, 23 групи
факультету прокуратури

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ОБ'ЄКТІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ У СФЕРІ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Право власності є одним з основоположних інститутів будь-якої правової системи, що забезпечує закріплення, охорону та реалізацію належності майна окремим особам чи об'єднанням. Воно надає власникам комплекс повноважень, що включає володіння, користування та розпорядження цим майном. Особливе місце у цій системі посідає право інтелектуальної власності, що становить окремий підінститут і стосується нематеріальних об'єктів, зокрема результатів творчої чи інтелектуальної діяльності, наприклад як винаходи, літературні твори та знаки для товарів і послуг. Оскільки об'єкти інтелектуальної власності мають відмінну природу порівняно з матеріальним майном, правове регулю-

вання відносин, що виникають у цій сфері, має низку специфічних особливостей, що відображають інтереси авторів і правовласників у збереженні та комерціалізації їхніх інновацій та ідей.

Регулювання відносин у царині інтелектуальної власності здійснюється одночасно на декількох рівнях, зокрема на міжнародному, регіональному та національному. Стосовно міжнародного регулювання, то воно здійснюється Конвенцією про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ) та договорами, що доповнюють її [1], Україна є учасником міжурядової організації, яка була створена цією конвенцією, а також низки міжнародних договорів у сфері інтелектуальної власності, адміністративні функції щодо яких виконує ВОІВ [2]. Також не можна оминати увагою універсальну багатосторонню Угоду про торгівельні аспекти прав інтелектуальної власності (TRIPS) у рамках Світової організації торгівлі, яка визначає мінімальні стандарти задля визнання та захисту основних об'єктів інтелектуальної власності [3].

Окрім того, ми не можемо оминати регіональні аспекти регулювання права інтелектуальної власності, оскільки ми є невід'ємною частиною європейського простору. Якщо ж надавати характеристику європейського регулювання досліджуваної проблематики, то слід зазначити, що не аби який вклад у розвиток законодавства інтелектуальної власності надала діяльність Європейського Союзу.

ЄС уклав багато двосторонніх та регіональних угод, що містять стандарти охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності, що перевершують та значно доповнюють ті стандарти, які були встановлені вищезазначеною угодою TRIPS [4]. Окрім двосторонніх угод важливою для регулювання правовідносин стосовно інтелектуальної власності є Офіс інтелектуальної власності Європейського Союзу (EUIPO), який керує правами на торгові марки та зразки ЄС, які застосовуються на всій території Союзу. Ці права доповнюють як національні права інтелектуальної власності, так і міжнародні стандарти [5].

Переходячи від регіонального до національного рівня правового регулювання відносин інтелектуальної власності, то варто зазначити, що воно відрізняється паралельним існуванням відповідних правових норм у Господарському та Цивільному кодексах та у інших нормативно-правових актах. В цілому наше національне законодавство пережило певну трансформацію у кодифікації положень права на інтелектуальну власність,

а саме суттєвих змін зазнала глава 16 Господарського кодексу України, це відбуло під впливом стрімкого розвитку відносин у цій сфері господарювання, що потребували нових рішень стосовно їх врегулювання [6].

Порівнюючи статтю 155 Господарського кодексу [6] та статтю 420 Цивільного кодексу [7], що мають однакову назву «Об'єкти прав інтелектуальної власності» можна прийти до висновку, що, хоча ці статті мають спільні положення, Цивільний кодекс пропонує ширший перелік об'єктів інтелектуальної власності та охоплює більше сфер. Стаття 155 ГКУ зосереджується на господарських відносинах, перелічуючи винаходи, корисні моделі, промислові зразки, сорти рослин, торгівельні марки, комерційні найменування, географічні зазначення, комерційну таємницю та комп'ютерні програми [6]. Своєю чергою, Стаття 420 ЦКУ, окрім цих об'єктів, включає літературні твори, бази даних, наукові відкриття, компонування напівпровідникових виробів та інші категорії, захищаючи інтелектуальну власність у ширшому правовому контексті, не обмеженому лише господарською сферою [7]. Також важливим нюансом є відсилка з Господарського кодексу на положення Цивільного, а саме у частині 2 статті 155 зазначається, що порядок захисту прав інтелектуальної власності на об'єкти, що перелічуються у цій статті, визначаються Цивільним кодексом України [6, 7]. Таке правове регулювання у царині інтелектуальної власності можна сприйняти як ігнорування законотворцями господарського аспекту даних правових відносин.

Задля врегулювання використання об'єктів інтелектуальної власності у сфері господарювання необхідно не відсилатися на цивільне законодавство, а розробити комплексний закон, який би не обмежувався восьмою статтями, а надав би чітке визначення об'єктів та порядком їх використання у сфері господарських відносин аби допомогти як суб'єктам господарювання, так і правозастосовникам у захисті прав інтелектуальної власності. Особливо зважаючи, що на разі існує низка інструментів та підходів, які наша держава може використати для якнайкращої регуляції досліджуваної сфери.

Список використаних джерел:

1. Договір Всесвітньої організації інтелектуальної власності про авторське право, прийнятий Дипломатичною конференцією 20 грудня 1996 року : Договір Всесвіт. орг. інтелект. власності від 20.12.1996 : станом на 20 верес. 2001 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_770#Text

2. Всесвітня організація інтелектуальної власності (BOIB). Постійне представництво України у Женеві. URL: <https://geneva.mfa.gov.ua/posolstvo/2610-wipo>.
3. >WTO | Intellectual property (TRIPS) – gateway. *World Trade Organization – Home page – Global trade*. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/trips_e/trips_e.htm
4. Péter M. Acquis Communautaire+: The Copyright Aspects of the EU’s Free Trade Agreements. *World Trade and Local Public Interest*. 2019. 23 January. P. 51–64. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3321077.
5. European Union Intellectual Property Office | European Union. *European Union*. URL: https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/institutions-and-bodies/search-all-eu-institutions-and-bodies/european-union-intellectual-property-office-euipo_en?prefLang=uk
6. Господарський кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 №436-IV : станом на 3 верес. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
7. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 №435-IV : станом на 3 верес. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

Науковий керівник: Остапенко Юлія Ігорівна, доктор юридичних наук, доцент, асистент кафедри господарського права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Ангеліна КОПІЙКА,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка 3 курсу, 5 групи
факультет прокуратури

ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ ЗА ДОГОВОРАМИ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ

Захист прав споживачів у договорах купівлі-продажу є важливою складовою правової системи будь-якої держави, оскільки саме ці правовідносини значною мірою визначають безпеку, якість життя та соціальну справедливість для населення. В умовах розвиненої економіки, де спо-

живач займає керівну роль на ринку, забезпечення його правових інтересів стає однією з першочергових функцій держави. Це завдання передбачає не лише закріплення законодавчих норм, а й розвиток інституцій, що гарантують їх ефективне застосування, адже права споживачів у державі із розвинутою ринковою економікою є невід'ємною складовою соціальної безпеки, що підтверджено принципом, закріпленим у ст. 3 Конституції України.

У законодавстві України захист прав споживачів покладається на державу як засіб реалізації соціальної політики, що ставить людину, її права та свободи на перший план. Зокрема, Законом України «Про захист прав споживачів» передбачено конкретні механізми, які забезпечують відновлення порушених прав споживачів у випадках недотримання умов договорів купівлі-продажу. Ці механізми є частиною цивільно-правового захисту, що включає засоби примусового виконання зобов'язань, відшкодування збитків і вжиття оперативних заходів.

Законодавство не лише надає споживачеві можливість звертатися за правовою допомогою, але й формує правову основу, яка дозволяє попереджувати можливі порушення. Така двоетапна концепція – попередження і захист – забезпечує ефективність цивільно-правового механізму охорони прав споживачів. Однак на практиці виявляється, що чинні правові норми не завжди можуть охопити всі аспекти захисту прав споживача, що створює проблеми для ефективного забезпечення його прав.

Попри теоретичну досконалість законодавства, його застосування стикається з низкою проблем. Однією з ключових є відсутність чітких критеріїв для розмежування понять «правовий захист» і «правова охорона». У юридичній науці досі триває дискусія щодо розмежування цих понять. З одного боку, правовий захист розглядається як безпосередня діяльність, спрямована на відновлення порушених прав, тоді як правова охорона охоплює ширший спектр заходів, спрямованих на попередження та забезпечення прав.

На практиці особи, що постраждали від недобросовісних продавців, у більшості випадків зацікавлені у відшкодуванні матеріальних збитків, що забезпечується засобами цивільного права. У цьому полягає одна з переваг цивільно-правового захисту – його спрямованість на захист економічних інтересів споживачів. Проте, часто важко досягти швидкого відшкодування збитків, що свідчить про недостатню ефективність практичного застосування відповідних норм.

Законодавство України містить численні положення, що забезпечують захист прав споживачів у цивільно-правовій площині. Зокрема, Цивільний кодекс України визначає засоби та способи захисту прав, серед яких: відшкодування збитків, виконання зобов'язання в натурі, накладення штрафів та пені. Ці засоби мають на меті не лише відновлення порушених прав, але й виховування суб'єктів ринку у повазі до інтересів споживачів. Такі юридичні механізми сприяють формуванню правової культури у суспільстві та попередженню порушень.

Проте відсутність у законодавстві чітких критеріїв захисту прав споживачів у договорах купівлі-продажу обмежує можливості судових органів у справедливому розв'язанні таких спорів.

Незважаючи на розвиток законодавства та зростання свідомості споживачів, у сфері договірних відносин купівлі-продажу все ще існують певні проблеми щодо недостатньої обізнаності споживачів про свої права. Багато споживачів не знають своїх прав, передбачених законодавством, і не вміють їх відстоювати.

Недостатня поінформованість громадян про їхні права при взаємодії зі сферою торгівлі, послуг та робіт є однією з головних причин зростання кількості скарг і порушень прав споживачів. Відсутність належного інформування з боку державних інституцій значно ускладнює захист прав споживачів, адже більшість із них не знає про механізми, що захищають їхні права, або ж не має доступу до необхідних правових ресурсів. Часто споживачам важко зібрати достатні докази для підтвердження порушення їхніх прав. Судовий розгляд може бути тривалим та дорогим, що відбиває бажання споживачів відстоювати свої права [Головне управління Держпродспоживслужби в Хмельницькій області].

Санкції проти недобросовісних продавців та виробників не завжди дають бажаний ефект. Нерідко навіть після сплати штрафів вони продовжують здійснювати порушення, що створює загрозу для здоров'я та безпеки споживачів. Досить поширеною проблемою є приховування недоліків товару або надання неповної інформації щодо його характеристик що часто вводить споживачів в оману, через що вони не можуть прийняти усвідомлене обґрунтоване рішення про купівлю [2, с.50]. Нав'язування додаткових послуг або страхування без належного інформування є порушенням прав споживачів, оскільки такі послуги зазвичай збільшують загальну вартість товару або послуги.

Перешкоди для повернення товару неналежної якості також є поширеною проблемою. Продавці можуть вимагати додаткові документи,

затягувати процес повернення або висувати інші необґрунтовані умови, аби уникнути відповідальності.

Для ефективного захисту прав споживачів необхідно забезпечити належне інформування громадян про їхні права, спрощення процедур судових розглядів та вдосконалення практики застосування законодавства. Лише комплексний підхід, що включає як превентивні заходи, так і ефективний правовий захист, дозволить суттєво покращити ситуацію у сфері захисту прав споживачів.

Список використаних джерел:

1. Проблеми захисту прав споживачів в Україні та шляхи їх вирішення. Головне управління Держпродспоживслужби в Хмельницькій області. (25.05.2018) URL:<https://consumerhm.gov.ua/774-problemi-zakhistu-prav-spozhyvachiv-v-ukrajini-ta-shlyakhi-jikh-virishennya>
2. Л. А. Траченко, Одеський національний економічний університет. Проблеми захисту прав споживачів в Україні в умовах Євроінтеграційних процесів. № 65 (2021): Вісник ЛТЕУ. Економічні науки. (28.01.2022) URL:<https://doi.org/10.36477/2522-1205-2021-65-06>

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки Віктор Янишен.

Артем ШЕВЧУК,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студент 3 курсу, 2 групи
факультету прокуратури

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КІБЕРБЕЗПЕКИ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ ВОЄННОГО ЧАСУ

В умовах повномасштабної війни питання забезпечення кібербезпеки критичної інфраструктури України набуло безпрецедентної актуальності. Російська військова агресія супроводжується масованими кібератаками на об'єкти критичної інфраструктури, що створює додаткові за-

грози національній безпеці та обороноздатності держави. Це вимагає комплексного аналізу правових механізмів захисту критичної інфраструктури та розробки нових підходів до забезпечення кібербезпеки в умовах воєнного стану.

Правове регулювання кібербезпеки критичної інфраструктури в Україні базується на системі нормативно-правових актів різної юридичної сили. Фундаментальним документом є Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України», який визначає правові та організаційні основи забезпечення захисту життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства та держави у кіберпросторі. Важливе значення також мають Закон України «Про критичну інфраструктуру» та Стратегія кібербезпеки України. [1]

Поняття критичної інфраструктури охоплює системи, об'єкти та ресурси, порушення функціонування яких може спричинити найтяжчі наслідки для національної безпеки. До них належать енергетичні та транспортні системи, об'єкти водопостачання, медичні заклади, фінансові установи, системи зв'язку та інші стратегічно важливі об'єкти. В умовах воєнного стану особливого значення набуває захист об'єктів оборонно-промислового комплексу та систем управління військами.

Воєнний стан створив принципово нові умови для забезпечення кібербезпеки критичної інфраструктури. Спостерігається значне збільшення кількості та складності кібератак, спрямованих на порушення роботи стратегічно важливих об'єктів. Противник активно використовує методи соціальної інженерії, програми-вимагачі, DDoS-атаки та інші засоби кіберзброї. [2]

Особливу небезпеку становлять цілеспрямовані атаки на системи управління технологічними процесами (SCADA), які можуть призвести до техногенних катастроф. Також фіксуються спроби несанкціонованого доступу до інформаційних систем органів державної влади та військового управління з метою викрадення sensitive-інформації.

Введення воєнного стану зумовило необхідність адаптації існуючої нормативно-правової бази у сфері кібербезпеки. Були внесені зміни до профільного законодавства, які розширили повноваження суб'єктів забезпечення кібербезпеки та посилили відповідальність за кіберзлочини проти об'єктів критичної інфраструктури.

Важливим кроком стало створення Об'єднаного центру кібербезпеки, який координує діяльність різних відомств у протидії кіберзагрозам. Також

запроваджено механізм обов'язкового інформування про кіберінциденти та регулярного проведення аудиту кібербезпеки критичних об'єктів. [3]

В умовах глобального характеру кіберзагроз особливого значення набуває міжнародне співробітництво у сфері кібербезпеки. Україна активно взаємодіє з партнерами в рамках НАТО, ЄС та інших міжнародних організацій. Важливим є обмін інформацією про кіберзагрози, спільне реагування на інциденти та технічна допомога у посиленні захисту критичної інфраструктури.

Значну роль відіграє імплементація міжнародних стандартів кібербезпеки, зокрема ISO/IEC 27001 та Framework for Improving Critical Infrastructure Cybersecurity. Також важливим є дотримання положень Будапештської конвенції про кіберзлочинність та інших міжнародних договорів у цій сфері.

Ефективне забезпечення кібербезпеки критичної інфраструктури вимагає комплексного підходу, який включає технічні, організаційні та правові заходи. Необхідним є впровадження ризик-орієнтованого підходу до захисту об'єктів, регулярне оновлення систем захисту та навчання персоналу.

Важливим напрямом є створення галузевих центрів реагування на кіберінциденти (CERT) та забезпечення їх ефективною взаємодією. Також необхідно вдосконалити систему державно-приватного партнерства у сфері кібербезпеки, залучаючи приватний сектор до захисту критичної інфраструктури. [4]

Аналіз практики застосування законодавства у сфері кібербезпеки виявив ряд проблемних питань, які потребують вирішення. Зокрема, існує необхідність чіткішого визначення критеріїв віднесення об'єктів до критичної інфраструктури та встановлення особливих вимог до їх захисту в умовах воєнного стану.

Потребує вдосконалення механізм відповідальності за порушення вимог кібербезпеки, особливо щодо об'єктів критичної інфраструктури. Також актуальним є питання правового регулювання використання технологій штучного інтелекту та машинного навчання для виявлення та протидії кіберзагрозам.

Подальший розвиток правового регулювання кібербезпеки критичної інфраструктури має враховувати динамічний характер кіберзагроз та необхідність швидкого реагування на нові виклики. Перспективним є впро-

вадження механізмів проактивного захисту, які дозволяють передбачати та попереджати кібератаки.

Важливим напрямом є розвиток нормативно-правової бази щодо використання новітніх технологій у сфері кібербезпеки, включаючи блокчейн, квантову криптографію та технології розподіленого реєстру. Також необхідно вдосконалити механізми міжнародного співробітництва у протидії транскордонним кіберзагрозам. [5]

Ефективна реалізація державної політики у сфері кібербезпеки вимагає чіткої координації діяльності всіх залучених органів та установ. Ключову роль відіграє Національний координаційний центр кібербезпеки при РНБО України, який забезпечує координацію діяльності суб'єктів сектору безпеки і оборони.

Важливими є повноваження Держспецзв'язку щодо формування та реалізації державної політики у сфері кіберзахисту. Також значну роль відіграють галузеві регулятори, які встановлюють специфічні вимоги до кібербезпеки у відповідних сферах.

Забезпечення кібербезпеки критичної інфраструктури України в умовах воєнного стану є комплексним завданням, яке вимагає постійного вдосконалення правових механізмів та організаційних заходів. Необхідним є подальший розвиток нормативно-правової бази з урахуванням нових викликів та загроз, посилення міжнародного співробітництва та впровадження інноваційних технологій захисту.

Особливу увагу слід приділити питанням державно-приватного партнерства у сфері кібербезпеки, розвитку системи підготовки фахівців та підвищення рівня кіберграмотності населення. Важливим є забезпечення балансу між необхідністю посилення заходів безпеки та захистом прав і свобод громадян. [6]

Ефективна реалізація зазначених заходів дозволить підвищити рівень захищеності критичної інфраструктури України від кіберзагроз та забезпечити стале функціонування важливих систем і об'єктів в умовах воєнного стану. Це є необхідною умовою забезпечення національної безпеки та підтримання обороноздатності держави.

Список використаних джерел:

1. Кібербезпека в інформаційному суспільстві: Інформаційно-аналітичний дайджест / відп. ред. О. Довгань; упоряд. О. Довгань, Л. Литвинова,

- С. Дорогих; Державна наукова установа «Інститут інформації, безпеки і права НАПрН України»; Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2023. №6. 153 с. URL: <https://ippi.org.ua/sites/default/files/2023-6.pdf> (дата звернення: 14.10.2023).
2. Організаційні та правові аспекти забезпечення безпеки і стійкості критичної інфраструктури України: аналіт. доп. / Бобро Д. Г., Іванюта С. П., Кондратов С. І., Суходоля О. М. / за заг. ред. О. М. Суходолі. Київ: НІСД, 2019. 224 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-05/Dopov_Suchodolya_print.pdf
 3. Про внесення змін до деяких законів України щодо невідкладних заходів посилення спроможностей із кіберзахисту державних інформаційних ресурсів та об'єктів критичної інформаційної інфраструктури: пояснювальна записка до проекту закону України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1490885> (дата звернення: 14.10.2023 р.).
 4. Рогов П. Д., Ворочич Б. О., Ткаченко В. А. Шляхи забезпечення кібернетичної безпеки об'єктів критичної інформаційної інфраструктури держави у війсьній сфері: збірник наукових праць Центру військово-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського. 2017. № 1. С. 64–72. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znrcvds_2017_1_13 (дата звернення: 06.01.2023).
 5. Сініцин І. П., Ігнатенко П. П., Слабоспицька О. О., Артеменко О. В. Комплексний підхід до побудови системи кіберзахисту критичної інформаційної інфраструктури держави. Проблеми програмування. 2017. № 3. С. 128–148. URL: http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/1234567_89/144499/08-Sinitsyn.pdf?sequence=1 (дата звернення: 06.01.2023).
 6. Субач І., Микитюк А., Кубрак В. Архітектура та функціональна модель перспективної проактивної інтелектуальної SIEM-системи для кіберзахисту об'єктів критичної інфраструктури. Information Technology and Security. 2019. Vol. 7, Iss. 2 (13). Pp. 208–215.
 7. Ткачук Н. А. Організаційно-правові засади формування переліку інформаційно-телекомунікаційних систем об'єктів критичної інфраструктури держави. Інформація і право. № 1(24)/2018. С. 133–138. URL: http://ippi.org.ua/sites/default/files/16_4.pdf (дата звернення: 06.01.2023).

Науковий керівник: Янишен Віктор Петрович, доцент, кандидат юридичних наук, доцент.

Олександра ГУБА,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
студентка 3 курсу, 9 групи
факультету прокуратури

ЕЛЕКТРОННЕ СУДОЧИНСТВО В УМОВАХ ВІЙНИ

Одна зі складових побудови сучасної держави – цифровізація, яка в свою чергу спрямована на створення ефективної, прозорої та інноваційної держави, що відповідатиме потребам сучасного суспільства та сприятиме його сталому розвитку. Активним поштовхом до створення «електронної держави» стала пандемія 2020 року, яка фактично змусила весь світ підлаштуватися під умови карантину. Проте, в Україні COVID-19 став не єдиним чинником, бо початок повномасштабного вторгнення вніс більш вагомі корективи у функціонування держави, у тому числі її судових органів. Однією з систем, яка діє для забезпечення безперервного функціонування судової системи та доступу до правосуддя в умовах війни є електронне судочинство. Враховуючи постійну загрозу життю українського населення, обстріли, бойові дії, вимкнення світла та проблеми зі зв'язком, забезпечення діяльності електронного судочинства є надзвичайно актуальним питанням, бо це один із механізмів реалізації гарантованого Конституцією права людини на судовий захист.

Даній темі, у період з 2022 по 2024 роки, присвятили свої дослідження такі науковці України, як: Г. Капліна, Д. Колечко, А. Деренюк, Ю. Рашед, М. Ясинок, Ю. Котвяковський, У. Лазар, В. Мельник, А. Швиденко, М. Долинський, М. Моїсєєв та інші.

Перш за все У. Лазар підкреслив проблематику, яка полягає в наступному: значна кількість судів вимушено призупинили свою діяльність у зв'язку з окупацією та знищенням цілих міст, змінилась територіальна підсудність судів, що знаходились на окупованих територіях чи в зонах активних бойових дій, окрім цього в таких умовах відбулось знищення комп'ютерної техніки, приміщень суду, документації, що перешкоджає відновленню втрачених судових справ та повноцінній роботі такого суду. Перебуваючи в такій складній ситуації надважливим моментом для нашої держави є можливість забезпечення безперервної роботи механізму захисту прав і свобод людини та громадянина [4, с.70].

Основоположним моментом, який описав у своєму дослідженні М. Моїсєєв є те, що процесуальні кодекси України не містять ані окремого розділу, ані спеціальних норм, які регулювали б порядок здійснення судочинства в умовах воєнного стану. Тому, судді вимушені «пристосувати» чинне законодавство до нових реалій [6, с.175].

Проте, А. Швиденко зазначає, що відповідно до положень Закону України «Про правовий режим воєнного стану», у період воєнного стану повноваження судів не можуть бути припинені та закріплюється, що скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства забороняється [8, с.80].

Із цього приводу у своїй роботі В. Мельник пише, що формат роботи судів та суддів зазнав змін, зумовлених особливостями воєнного стану, але все більше і більше судів адаптуються до роботи в нових умовах. Судді та всі правники продовжують працювати задля ефективної роботи судочинства [5, с.20].

У статті Г. Капліної акцентовано увагу на тому, що базою для здійснення електронного судочинства є Єдина судова інформаційно-комунікаційна система (ЄСІТС). І повноцінно вже працюють три модулі ЄСІТС – Електронний кабінет, Електронний суд, сервіс відеоконференцв'язку (ВКЗ) [2, с.128].

Підсистема «Електронний суд» надає широкий спектр можливостей для учасників справи як подавати документи, так і знайомитись з наявними у справі матеріалами, отримувати інформацію про хід розгляду справи тощо.

Як слушно зазначає М. Долинський, важливими перевагами «Електронного суду» в умовах війни є можливість оперативного доступу до судових матеріалів та документів для всіх учасників судового процесу, навіть з-за кордону, а також можливість онлайн-участі в судовому засіданні. Це сприяє швидкому розгляду справ та дозволяє суддям приймати обґрунтовані та справедливі рішення. Додатково варто зазначити, що повне впровадження цієї підсистеми призводить до значної економії бюджетних коштів, оскільки зменшується використання паперу та оптимізуються адміністративні витрати. А також складовою системи є забезпечення надійності та безпеки зберігання судової інформації [1, с.58].

Окрім цього, на думку М. Ясинока та Ю. Котвяковського, сьогодні дозволено учасникам брати участь у судовому засіданні дистанційно. Державною судовою адміністрацією розроблено порядок проведення

відеоконференцз'язку поза межами приміщення суду з використанням системи EasyCon чи інших доступних для суду та учасників судового процесу засобів, що забезпечують проведення судових засідань [9, с.37].

Однак, проаналізувавши переваги електронного судочинства, можна виокремити об'єктивні недоліки даного механізму. Перш за все, технічні проблеми: нестабільність інтернет-зв'язку, збої в системах. Також, відсутня цифрова грамотність у частини населення та на цей час велика кількість судів не під'єднана до «Електронного суду».

Таким чином, електронне судочинство в умовах війни є критично важливим для забезпечення безперерйного доступу до правосуддя, мінімізації бюрократичних затримок і збереження безпеки учасників судових процесів. Попри виклики, цифровізація судової системи дозволяє зберігати її функціональність навіть в умовах воєнних дій. Це сприяє дотриманню принципу верховенства права та захисту прав громадян у надзвичайних обставинах.

Список використаних джерел:

1. Долинський М. Особливості функціонування електронної судової системи України в умовах воєнного стану. Студвісник. Т. 2, №22., 2024 р. С. 58–60.
2. Капліна Г. А. Проблеми розвитку електронного правосуддя у сучасних умовах. Актуальні проблеми права: теорія і практика. 2023. №46. С. 124–134. URL: <https://doi.org/10.33216/2218-5461/2023-46-2-124-134> (дата звернення: 01.11.2024).
3. Колечко Д. Електронне судочинство в умовах воєнного стану. Цивільне судочинство та виконавче провадження в умовах воєнного стану : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. ім. Ю. С. Червоного., м. Одеса, 16 груд. 2022 р. С. 98–103.
4. Лазар У. Здійснення правосуддя в умовах війни. Юридичний вісник. №23.С. 69–73. URL: <https://doi.org/10.32782/yuv.v1.2023.9> (дата звернення: 24.10.2024).
5. Мельник В. Певні аспекти здійснення судочинства в умовах війни. «Права людини в умовах війни: міжнародні стандарти та національний вимір» : 36. матеріалів круглого столу до міжнар. дня прав людини. Біла Церква, 2023. С. 19–20.
6. Моїсєєв М. Електронне судочинство в умовах воєнного стану. Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку : Матеріали Міжвідом. науково-практ. конф., м. Київ, 28 квіт. 2023 р. С. 175–176.

7. Окремі аспекти електронного судочинства в умовах воєнного стану. Проблеми цивільного права у постпандемічну добу : Матеріали круглого столу, м. Одеса, 26 трав. 2023 р. С. 117–121.
8. Швиденко А. Особливості електронного суду в умовах воєнного стану. Економіка, облік, фінанси та право: аналіз тенденцій та перспектив розвитку : Зб. тез доп. Міжнар. науково-практ. конференції, м. Рівне, 28 квіт. 2023 р. С. 78–81.
9. Ясинок М., Котвяковський Ю. Електронний суд у цивільному судочинстві України. Приватне та публічне право. Т. 1, №23. С. 36–40. URL: <https://doi.org/10.32782/2663-5666.2> (дата звернення: 02.11.2024).

Науковий керівник: Колісник О. В., асистентка, к. юр. наук., старша наукова співробітниця.

Ірина ПУЧКОВСЬКА,

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільного права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ЩОДО ІСТОТНИХ УМОВ ГАРАНТІЇ

Відповідно до положень ЦК України[1] за гарантією банк, інша фінансова установа (гарант) гарантує перед кредитором (бенефіціаром) виконання боржником (принципалом) свого обов'язку. Гарант відповідає перед кредитором за порушення зобов'язання боржником (ст. 560 ЦК). Гарантія видається як письмове зобов'язання гаранта на користь бенефіціара (кредитора) сплатити вказану в ній грошову суму, відповідно представляючи собою односторонній правочин.

Істотними умовами гарантії згідно положень ст.ст. 560–569 ЦК є умови про: строк дії гарантії; максимальний розмір суми гарантії; порядок пред'явлення вимоги бенефіціаром про сплату за гарантією та перелік документів, які мають бути подані гаранту бенефіціаром разом з вимогою, або вказівка про те, що гарантія є безумовною гарантією (за першою вимогою); посилання на основне зобов'язання, що забезпечується гарантією. За відсутності у тексті гарантії хоча б однієї з названих умов гарантія не може вважатися належним чином складеною, а гарантійне зобов'язання таким, що виникло.

Дія гарантії обмежується строком, на який її видано. Строк дії гарантії – це строк існування права бенефіціара (кредитора) на пред'явлення вимоги до гаранта як третьої особи, обов'язок якої нести відповідальність за порушення зобов'язання принципалом (боржником), є стрижнем гарантії як особистого забезпечення. Цей строк має бути більшим, аніж строк виконання забезпеченого гарантією зобов'язання, оскільки кредитору (бенефіціару) у разі порушення останнього потрібен час на пред'явлення вимоги гаранта. Цей строк є присічним, і у разі його пропуску не може бути поновлений судом. Після закінчення строку дії гарантії гарант не відповідає перед кредитором за порушення зобов'язання боржником. Сплив строку, протягом якого діє гарантія, є підставою для її припинення (ч.1 ст. 568 ЦК). Пропуск строку дії гарантії є підставою для відмови гарантом у задоволенні вимоги кредитора (ч.1 ст. 565 ЦК). Тому, якщо кредитор (бенефіціар) бажає скористатися своїм правом, він має встигнути звернутися до гаранта з вимогою про здійснення платежу протягом строку дії гарантії. При цьому у строк дії гарантії має бути пред'явлена саме перша вимога про здійснення платежу. Якщо ж бенефіціар змушений буде пред'явити повторну вимогу до гаранта (абз. 2 ч. 3 ст. 565 ЦК України), то остання може бути заявлена і за межами строку дії гарантії. Але статус «першої вимоги», пред'явленої гаранту протягом строку дії гарантії, має лише оформлена належним чином вимога (письмова форма) разом з необхідними документами (документами, вказаними в гарантії) (ч.2 ст. 563 ЦК). Тільки така вимога кредитора (бенефіціара) підлягає задоволенню гарантом згідно з положенням ч. 1 ст. 565 ЦК України.

ч.2 ст. 561 ЦК визначає момент, з якого гарантія вважається чинною – день її видачі, якщо в ній не встановлено інше. Момент вступу гарантії в силу (набрання чинності) – це момент виникнення обов'язку гаранта (ч.5 ст. 202 ЦК, ч.2 ст. 621 ЦК). Зобов'язання гаранта виникає в силу одностороннього правочину: гарантія вступає в силу з моменту її видачі, тобто вчинення дії особою, яка приймає обов'язок (ч.3 ст. 202 ЦК). Це означає, що обов'язок гаранта виникає незалежно від того, чи бажає бенефіціар прийняти гарантію, чи повідомив він гаранта про її отримання і т. ін. Згідно п.27 Положення про порядок здійснення банками операцій за гарантіями в національній та іноземних валютах[2] датою видачі гарантії є день надсилання бенефіціару або банку бенефіціара, або авізуючому банку, або банкам-кореспондентам повідомлення з текстом

гарантії чи дата, зазначена на поштовій квитанції, що свідчить про надсилання гарантії поштовим зв'язком, або день передавання її бенефіціару чи принципалу для подальшого передавання її бенефіціару. Диспозитивність 2 ст. 561 ЦК дозволяє визначити у гарантії інший момент, з якого вона вважатиметься чинною. Наприклад, в гарантії може бути встановлено, що вона є чинною з дня надання гаранту бенефіціаром підтвердження факту отримання гарантії або з дня надання бенефіціаром принципалу кредиту за кредитним договором, тобто в зв'язку з певними діями бенефіціара як кредитора, на користь якого і видається гарантія. Інший момент набрання гарантією чинності, ніж день її видачі, має бути вказаний виключно в тексті самої гарантії (гарантія видається бенефіціару).

Судовій практиці відомі випадки, коли момент набрання гарантією чинності не пов'язується з певними діями кредитора (бенефіціара), міститься в договорі про видачу гарантії, стороною якого бенефіціар (кредитор) не виступає. Такі недобросовісні дії гаранта та принципала спрямовані на те, щоб ухилитися від відповідальності у разі настання гарантійного випадку – одержання банком-гарантом вимоги бенефіціара(кредитора), що становить належне представлення (п. 3 Положення про порядок здійснення банками операцій за гарантіями в національній та іноземних валютах). Наприклад, на пред'явлену бенефіціаром (кредитором) належним чином оформлену письмову вимогу про сплату за гарантією в зв'язку із порушенням принципалом (боржником) свого обов'язку гарант – «РВС Банк» відповів, що ця вимога не підлягає задоволенню, оскільки відповідно до пункту 1.4 договору про видачу гарантії гарантія вступає в силу з моменту повного грошового покриття принципалом на відповідних рахунках гаранта. Оскільки принципалом обов'язок щодо надання повного грошового покриття цієї гарантії виконаний не був банк зазначав, що його зобов'язання щодо сплати бенефіціару за гарантією не виникли[3].

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України : Закон від 16.01.2003 р. №435-IV №263-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
2. Положення про порядок здійснення банками операцій за гарантіями в національній та іноземних валютах: Постанова Правління Національного банку України від 15.12.2004 р. №639. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0041-05#Text>

3. Постанова Верховного Суду від 04.07.2019 у справі №910/1586/18. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82937942>.

Людмила БАРАНОВА,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого

ЗАГАЛЬНІ (УНІВЕРСАЛЬНІ) ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ПОРУШЕННЯ ДОГОВІРНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

Перш ніж розглядати питання правових наслідків порушення договірних зобов'язань, необхідно визначитися зі змістом поняття «порушення». За своєю юридичною природою порушення зобов'язання є об'єктивно протиправною дією або бездіяльністю сторони зобов'язання, що спричиняє шкідливі наслідки суб'єктивним цивільним правам чи інтересам другої сторони. Однак, порушення зобов'язання не завжди характеризується наявністю всіх складових елементів цивільного правопорушення (протиправність поведінки суб'єкта, наявність шкоди, причинний зв'язок між протиправною поведінкою особи і шкодою, вина правопорушника). Порушення зобов'язання є підставою трансформації регулятивних відносини в охоронні. Основною метою останніх є забезпечення захисту, а у разі можливості й відновлення порушеного суб'єктивного цивільного права.

Термін «порушення» міститься у ст. 15 ЦК України (Книга 1) в якості однією з підстав захисту суб'єктивних цивільних прав та інтересів. Однак, легальне визначення цього поняття надане у ст. 610 ЦК України (Книга 5).

У ст. 610 ЦК України порушенням зобов'язання вважається є його *невиконання* або *неналежне виконання*, тобто виконання зобов'язання з порушенням умов, визначених змістом зобов'язання. Диференціація видів порушень зобов'язання корелюється з основними принципами виконання зобов'язань, а саме: реального та належного виконання. Порушення зобов'язання є антиподом його виконання (належного виконан-

ня), оскільки характеризує аномальну поведінку учасника цивільних відносин й означає такий стан правовідношення, коли одна, а іноді обидві його сторони, не дотримуються умов досягнутої домовленості або законодавчо встановлених приписів. Отже, порушення зобов'язання є негативним фактором в існуванні зобов'язального правовідношення і не може розглядатися звичайною, тим більше бажаною, стадією його розвитку.

Вважається, що «невиконання зобов'язання має місце тоді, коли боржник не здійснив на користь кредитора жодної дії, що становить предмет зобов'язання» [1, с. 424]. Таке визначення змісту невиконання зобов'язання стосується лише порушень зобов'язань з позитивним змістом, коли боржник має вчинити на користь кредитора певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо). Однак, в зобов'язаннях з негативним змістом, зокрема, за договорами про нерозголошення та про утримання від вчинення конкурентних дій (статті 26, 27 Закону України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні») порушення договірних зобов'язання полягає саме у вчиненні дій, від яких боржник мав утриматися. Отже, основною метою і результатом виконання боржником свого обов'язку є задоволення потреб кредитора.

Неналежне виконання зобов'язання – це порушення умов, визначених змістом зобов'язання. При неналежному виконанні боржник виконує обов'язок, але з порушенням певних умов, які складають зміст договору або визначені законом. Іншими словами неналежне виконання – це виконання зобов'язання з певними дефектами. При неналежному виконанні зобов'язання може мати місце недодержання умов щодо кількості, якості, асортименту товару, якості виконаної роботи чи наданої послуги, розміру оплати, строку, способу або місця виконання тощо. Залежно від умов договору чи приписів закону, які були порушені при виконанні зобов'язання, неналежне виконання може визначатися як прострочення, заборгованість тощо.

Відповідно до статті 611 ЦК України у разі порушення зобов'язання настають правові наслідки, встановлені договором або законом, зокрема: 1) припинення зобов'язання внаслідок односторонньої відмови від зобов'язання, якщо це встановлено договором або законом або розірвання договору; 2) зміна умов зобов'язання; 3) сплата неустойки; 4) відшкодування збитків.

Цей перелік є приблизним і не вичерпним. Законодавець вказує тільки на ті правові наслідки, які є найбільш поширеними в правозастосовній практиці. Інші види негативних наслідків для порушника зобов'язання можуть встановлюватися законом як загальними нормами (наприклад, втрата завдатку (ч.2 ст. 571 ЦК); виконання зобов'язання за рахунок боржника (ст. 621 ЦК); сплата процентів (ч.2 ст. 625 ЦК) тощо), так і спеціальними нормами щодо порушень окремих видів зобов'язань, зокрема, договірних, (безоплатне усунення недоліків товару за договором купівлі-продажу (ч.1 ст. 678 ЦК); усунення наймачем погіршення речі, яка сталася з його вини (ч.1 ст. 779 ЦК); примусове повернення речі користувачем за договором позички (ст. 836 ЦК) та інші). Крім того правові наслідки порушення договірного зобов'язання можуть зазначатися в самому договорі.

Правові наслідки порушення зобов'язання за своєю юридичною природою є способами захисту порушених суб'єктивних цивільних прав та інтересів. Загальні засади захисту суб'єктивних цивільних прав та інтересів встановлені у главі 3 ЦК. Однак, не всі способи захисту, зазначені у ст. 16 ЦК можуть застосовуватися у разі порушення договірного зобов'язання. У цивільному праві терміни «способи захисту» та «правові наслідки порушення» є тотожними. Враховуючи, що у цивільному праві захист прав здійснюється за ініціативою особи, чие право порушено, правові наслідки порушення не настають автоматично. Для їх застосування необхідним є волевиявлення потерпілої особи.

Порушення зобов'язання може бути підставою одного чи одночасно декількох правових наслідків. Так, наслідками порушення умов договору купівлі-продажу щодо надання повної і достовірної інформації про товар є (а) відмова від договору, (б) відшкодування збитків, (в) відшкодування моральної шкоди (ч. 3 ст. 700 ЦК). В окремих випадках законом або договором можуть встановлюватися альтернативні наслідки порушення зобов'язання. Вибір одного з них здійснює кредитор. Так, у разі передання покупцеві товару неналежної якості покупець має право вимагати (а) пропорційного зменшення ціни; або (б) безоплатного усунення недоліків товару в розумний строк; або (в) відшкодування витрат на усунення недоліків товару. Якщо ж порушення вимог щодо якості товару є істотними покупець може відмовитися від договору і вимагати повернення сплаченої за товар грошової суми або вимагати заміни товару.

У ст. 611 ЦК України встановлено правило, що у разі порушення зобов'язання настають правові наслідки, встановлені *договором* або *законом*. Виходячи зі змісту вказаної статті правові наслідки порушення зобов'язання поділяються на три групи: 1) загальні; 2) ті, що встановлені законом за порушення певних зобов'язань; 3) ті, що встановлені конкретним договором за його порушення [2]. Правові наслідки порушення зобов'язання є неоднорідними. Вони різняться за своєю юридичною природою, метою, умовами, суб'єктом і порядком їх застосування.

При цьому ці наслідки можуть встановлюватися законом двома способами. По-перше, у законі визначені загальні правові наслідки невиконання (неналежного виконання) будь-якого зобов'язання, до яких відносяться відшкодування збитків (ст. 22 ЦК) і відшкодування моральної шкоди (ст. 23 ЦК). Ці правові наслідки застосовуються незалежно від того чи передбачені вони спеціальними нормами для конкретного виду зобов'язання. По-друге, певні правові наслідки встановлюються спеціальними нормами для окремих видів зобов'язань. Наприклад, якщо страховик порушує зобов'язання, не сплачуючи страхувальникові або іншій особі страхової виплати, він зобов'язаний сплатити неустойку (ст. 992 ЦК).

Відшкодування збитків як універсальний спосіб відшкодування майнової шкоди традиційно визнається як загальний захід цивільно-правової відповідальності. Інші способи відшкодування майнової шкоди, зокрема, шляхом її відшкодування в натурі, здійснюється лише у випадках, коли це можливо.

Щодо моральної шкоди тривалий час правова позиція Верховного Суду полягала в тому, що її відшкодування можливе лише у випадках, встановлених договором чи законом. Однак, на сьогодні Верховний Суд відступив від цієї правової позиції та зазначив, що компенсація моральної шкоди за порушення цивільно-правового договору може бути стягнута на підставі статті 23 ЦК України навіть у тих випадках, коли умовами договору право на компенсацію моральної шкоди не передбачено та не містять таких вказівок норми ЦК України чи іншого закону, що регулюють відповідний вид договору [3].

Таким чином, загальними (універсальними) правовими наслідками порушення зобов'язання є відшкодування збитків і відшкодування моральної шкоди.

Список використаної літератури:

- 1 – Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар / За ред. розробників проекту Цивільного кодексу України. К. : Істина. С. 424.
- 2 – Постанова КГС ВС від 27.05.2021 р. у справі № 902/502/20. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97242706>.
- 3 – Постанова ВП ВС від 01.09.2020 р. у справі № 216/3521/16. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91644731>.

Лука МІСНЯНКІН,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студент 3 курсу, 1 групи
факультету прокуратури

ОСОБЛИВОСТІ СПАДКУВАННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Прийняття спадщини є важливою юридичною процедурою, яка дозволяє громадянам отримати майнові права на спадкове майно. Проте в умовах воєнного стану ця процедура стає значно складнішою та набуває особливої актуальності. Воєнний стан, введений через збройну агресію Російської Федерації проти України, супроводжується значними переміщеннями населення, руйнуванням майна, обмеженням доступу до нотаріальних та судових органів, що значно ускладнює процес спадкування.

Чимало громадян, які перебувають у зоні бойових дій або на тимчасово окупованих територіях, не можуть своєчасно подати заяву про прийняття спадщини або оформити свої спадкові права через відсутність доступу до державних установ. Це призводить до ризику втрати спадкових прав, порушення майнових інтересів спадкоємців та виникнення спадкових спорів. Крім того, багато спадкоємців через переміщення за кордон змушені шукати шляхи оформлення спадщини дистанційно або через представників, що створює додаткові правові виклики. Тому питання регулювання та адаптації процедур прийняття спадщини в умовах воєнного стану є надзвичайно актуальним. Необхідність забезпечення прав спадкоємців та захисту їхніх інтересів потребує удосконалення

правових механізмів і врахування специфічних умов, які існують у цей складний для країни період.

Згідно Цивільного кодексу України спадкуванням є перехід прав та обов'язків (спадщини) від особи, яка померла, (спадкодавець) до особи (осіб), що набувають право на спадщину (спадкоємці). Особливості спадкування під час воєнного стану, на сьогодні, регулюється постановою Кабінету Міністрів України «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану» від 28.02.2022 року № 164. Окрім того, Наказом Міністерства юстиції України «Про затвердження змін до деяких нормативно-правових актів у сфері нотаріату» від 11.03.2022 № 1118/5, що набрав чинності 19.03.2022, були внесені зміни в Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затверджений наказом Міністерства юстиції України від 22.02.2012 року № 296/5. [1]

Вищевказаними нормативно-правовими актами була внесена низка змін в законодавство України щодо прийняття спадщини в умовах воєнного стану. Зокрема, строк для прийняття спадщини або відмови від неї зупиняється на час дії воєнного стану, але не більше ніж на 4 місяці, що в сумі з попередніми 6 місяцями становить до 10 місяців. Спадкову справу можна відкрити у будь-якого нотаріуса незалежно від місця відкриття спадщини. За відсутності доступу до Спадкового реєстру нотаріус заводить спадкову справу без його використання, а реєстрація спадкової справи має бути завершена після відновлення доступу до реєстру. Свідцтво про право на спадщину видається лише після реєстрації справи у Спадковому реєстрі та закінчення строку прийняття спадщини, тобто через 10 місяців з моменту смерті спадкодавця. [3]

Зміни в законодавстві щодо прийняття спадщини під час воєнного стану впроваджені з метою захисту прав спадкоємців в умовах обмеженого доступу до нотаріальних послуг та інших труднощів, викликаних військовими діями. Подовження строку для прийняття спадщини на 4 місяці компенсує спадкоємцям втрачений час через можливу неможливість вчасно подати заяву. Встановлення права відкривати спадкову справу в будь-якого нотаріуса, незалежно від місця відкриття спадщини, спрощує доступ до нотаріальних послуг для громадян, які були змушені покинути свої домівки через воєнні дії. Також передбачено процедури для випадків, коли відсутній доступ до Спадкового реєстру, що забезпечує можливість розпочати спадкову справу навіть за відсутності електронної інформації. Заборона видачі свідцтва до внесення спадкової

справи в реєстр мінімізує ризики шахрайства. Зміни щодо видачі свідоцтва через 10 місяців після смерті спадкодавця дають спадкоємцям більше часу для вирішення спадкових питань в умовах надзвичайної ситуації. [2]

Верховний Суд наголосив, що **процесуальне правонаступництво залежить від матеріального правонаступництва**, яке підтверджується відповідними документами (свідоцтвом про право на спадщину, нотаріально засвідченими заявами тощо). Суд встановив, що спадкоємці першої черги та другої черги прийняли спадщину, уклавши договір про зміну черговості спадкування. Ці дії свідчать про фактичне прийняття спадщини, незалежно від тривалості воєнного стану. Верховний Суд зазначив, що факт зупинення строків через воєнний стан не впливає на вже завершені дії щодо прийняття спадщини.

Аналізувавши Постанову Верховного Суду України від 25 січня 2023 року можемо дійти висновку, що зупинення перебігу строків прийняття спадщини під час воєнного стану не звільняє спадкоємців від обов'язку документально підтвердити своє право на спадщину. Суд підкреслив, що ключовим є фактичне прийняття спадщини (підтверджене нотаріальними документами чи іншими доказами), а не сам строк. [4]

Громадяни України, які перебувають за кордоном через воєнні дії, зберігають право на прийняття спадщини. Вони можуть звернутися до українського посольства чи консульства для засвідчення підпису на заяві про прийняття спадщини або скористатися послугами іноземного нотаріуса з подальшою легалізацією документів через апостиль. Заяву можна надіслати поштою до українського нотаріуса для відкриття спадкової справи. Крім того, спадкоємець може видати довіреність адвокату або юристу для представлення своїх інтересів і ведення спадкової справи в Україні, що полегшує процес взаємодії з нотаріусом. [5]

Спадковий реєстр працює не на всій території України. Станом на вересень 2022 року реєстр був недоступний у частинах Донецької, Луганської, Запорізької, Миколаївської, Харківської, Херсонської областей та Криму. Доступ до реєстру є важливим для перевірки наявності спадкових справ, договорів або заповітів. Якщо ж доступ до реєстру обмежений через воєнний стан, нотаріус може відкрити спадкову справу без нього, але зобов'язаний провести перевірки протягом п'яти робочих днів після відновлення доступу. До реєстрації в реєстрі видача свідоцтва про

право на спадщину заборонена, щоб уникнути зловживань у спадкових питаннях. [6]

Щодо посвідчення заповітів під час дії воєнного стану, то заповіт може бути посвідчений (1) уповноваженою особою органу місцевого самоврядування; (2) командирами (начальниками) військових частин, з'єднань, установ, військово-навчальних закладів; (3) головними лікарями, їх заступниками з медичної частини або черговими лікарями закладів охорони здоров'я; (4) Посвідчити заповіт військовослужбовцю може командир (начальник) відповідного військового формування. В подальшому, такий заповіт обов'язково реєструється у Спадковому реєстрі. Цей перелік не є вичерпним, але під час воєнного стану він є більш поширений. [1]

Найбільш поширені випадки посвідчення заповітів регулюються Порядком посвідчення заповітів і довіреностей, що прирівнюються до нотаріально посвідчених, який визначає перелік осіб та процедуру посвідчення заповітів особами, крім нотаріусів. У період воєнного стану з 6 березня 2022 року, відповідно до постанови КМУ, нотаріусам тимчасово дозволяли засвідчувати підписи на заповітах, оформлених на звичайному папері без використання спеціальних бланків. Проте з 28 квітня 2022 року це спрощення було скасовано, і нотаріальне оформлення повернулося до стандартних вимог. [7]

Отже, в умовах воєнного стану процес спадкування в Україні зазнав суттєвих змін через складну ситуацію з доступом до нотаріальних послуг, переміщення населення та обмеження роботи реєстрів. Основні нововведення передбачають подовження строку прийняття спадщини до 10 місяців, можливість відкриття спадкової справи у будь-якого нотаріуса, а також ведення спадкових справ без доступу до Спадкового реєстру з обов'язковою перевіркою після відновлення доступу. Такі зміни спрямовані на захист прав спадкоємців, забезпечення правового порядку та мінімізацію ризиків шахрайства. Для громадян, які перебувають за кордоном, передбачені дистанційні механізми оформлення спадщини через посольства або іноземних нотаріусів з подальшою легалізацією документів. Особливі умови також стосуються посвідчення заповітів, зокрема, спрощені правила тимчасово діяли лише на початку воєнного стану, але були скасовані в квітні 2022 року. Загалом, адаптація процедур спадкування до реалій воєнного стану покликана зберегти права спадкоємців і забезпечити справедливий розподіл спадщини навіть у складних умовах.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
2. Наказом Міністерства юстиції України «Про затвердження змін до деяких нормативно-правових актів у сфері нотаріату» від 11.03.2022 № 1118/5 19.03.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0325-22#Text>
3. Постанови Кабінету Міністрів України від 24 червня 2022 року № 719 Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/719-2022-п#Text>
4. постанову Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду у справі № 676/47/21 (провадження № 61-8014св22) URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/108654283?utm_source=jurliga.ligazakon.ua&utm_medium=news&utm_content=jl03
5. Про нотаріат || від 02.09.1993р. – № 3425-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text>
6. Наказ Міністерства юстиції України; Порядок від 22.02.2012 № 296/5 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12#Text>
7. Постанова Кабінету Міністрів України від 5 червня 1994 р. № 419 Про порядок посвідчення заповітів і довіреностей, що прирівнюються до нотаріально посвідчених. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/419-94-п#Text>

Науковий керівник: Янишен Віктор Петрович, к.ю.н., доц. кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки.

Михайло ДРОЗД,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
студент 3 курсу, 1 групи,
факультету прокуратури

ОСОБЛИВОСТІ РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

З початком повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну та введенням воєнного стану 24 лютого 2022 року значно змі-

нилися умови функціонування державних органів, зокрема судової системи та системи державної реєстрації актів цивільного стану. Незважаючи на нові виклики, з якими зіткнулася країна, держава забезпечує можливість реалізації громадянами своїх прав, у тому числі права на розірвання шлюбу. Це право залишається незмінним, і правові механізми розірвання шлюбу залишаються доступними навіть за складних умов воєнного стану.

Важливість підтримки прав громадян на розірвання шлюбу, особливо у період воєнного стану, підкреслюється державою, оскільки збереження можливості реалізації такого права сприяє соціальній стабільності та забезпечує правові гарантії для осіб, які прагнуть змінити свій сімейний статус у відповідь на особисті обставини. Незважаючи на труднощі у функціонуванні правової системи, органи влади вживають заходів для забезпечення доступу до судочинства та реєстраційних послуг навіть в умовах бойових дій, коли функціонування деяких установ ускладнене або навіть неможливе [1].

Процедура розірвання шлюбу в Україні регулюється Сімейним кодексом України, Цивільним процесуальним кодексом України, Законом України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану», а також низкою підзаконних актів, зокрема Наказом Міністерства юстиції № 52/2 від 18 жовтня 2000 року [2]. Законодавство визначає два основні шляхи розірвання шлюбу: через органи державної реєстрації актів цивільного стану (ДРАЦС) або через судові органи. Якщо у подружжя немає неповнолітніх дітей і вони обопільно згодні на розлучення, розірвання шлюбу може бути здійснене через ДРАЦС. У разі ж, якщо у подружжя є неповнолітні діти або один із партнерів не погоджується на розлучення, розірвання шлюбу відбувається у судовому порядку [3].

Розірвання шлюбу через ДРАЦС є спрощеним варіантом, що дозволяє швидко отримати свідоцтво про розірвання шлюбу. В умовах воєнного стану ця процедура набула особливого значення, оскільки забезпечує можливість швидкого розлучення для осіб, які перебувають у зоні бойових дій або вимушені переміститися. Для громадян, які мають спільних неповнолітніх дітей, розірвання шлюбу можливе лише через суд, що може включати додаткові кроки, зокрема врегулювання питання утримання дітей та встановлення місця їхнього проживання.

Зміни, що стали необхідними через воєнний стан, торкнулися, зокрема, територіальної підсудності справ про розірвання шлюбу. Згідно

з розпорядженням Верховного Суду від 6 березня 2022 року, підсудність деяких судів була тимчасово змінена через небезпеку на їхніх територіях. Це рішення дозволяє передавати справи до найближчих діючих судів, забезпечуючи доступ громадян до правосуддя незалежно від їхнього місцезнаходження у період війни [4]. Така адаптація судової системи дозволяє уникати затримок у розгляді справ та забезпечує безперервність судочинства.

Воєнний стан також вплинув на процедуру подання заяви про розірвання шлюбу через ДРАЦС. Подружжя з окупованих або небезпечних територій може звертатися до будь-якого працюючого ДРАЦС в Україні. Це забезпечує доступ до послуг навіть за відсутності можливості подати заяву у своєму регіоні. Крім того, у разі неможливості особистого подання заяви, документи можуть бути передані через нотаріально засвідченого представника, що спрощує процес розірвання шлюбу. Така можливість особливо важлива для осіб, які не можуть особисто прибути до установ через обмеження пересування або загрози безпеці.

На практиці це означає, що воєнний стан не обмежує право громадян на розірвання шлюбу, а правова система адаптується для забезпечення їхніх потреб навіть у складних умовах. Зокрема, завдяки змінам у підсудності судів і можливості звернення до будь-якого ДРАЦС, громадяни можуть реалізовувати свої права, незалежно від місця їхнього перебування.

У випадку розірвання шлюбу через суд шлюб припиняється з моменту винесення рішення, яке передається до ДРАЦС для внесення відомостей у Державний реєстр актів цивільного стану. Якщо розірвання шлюбу відбувається через ДРАЦС, факт припинення шлюбу підтверджується свідоцтвом про розірвання шлюбу, виданим в день реєстрації.

Таким чином, право на розірвання шлюбу залишається доступним для громадян України навіть в умовах воєнного стану, що є важливим аспектом захисту прав людини у сучасних умовах. Держава активно адаптує правові механізми для забезпечення можливості громадян реалізовувати свої права на розірвання шлюбу навіть за надзвичайних обставин.

Список використаних джерел:

1. Сімейний кодекс України : офіц. текст. Київ : Верховна Рада України, 2002. 96 с. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>

2. Цивільний процесуальний кодекс України : офіц. текст. Київ : Верховна Рада України, 2004. 120 с. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
3. Про державну реєстрацію актів цивільного стану : Закон України від 01.07.2010 р. No 2398-VI. Офіційний вісник України. 2010. No 55. С. 5–15. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2398-17#Text>
4. Про заходи забезпечення єдності судової практики : розпорядження Верховного Суду України від 06.03.2022 р. Офіційний вісник Верховного Суду. 2022. No 10. С. 45–50. URL: <https://supreme.court.gov.ua>

Науковий керівник: Янишен Віктор Петрович, к.ю.н., доц. кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки.

Віктор ЯНИШЕН,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права,
керівник Юридичної клініки

ОКРЕМІ ПИТАННЯ СПЛАТИ ПРОЦЕНТІВ ЗА КРЕДИТНИМИ ЗОБОВ'ЯЗАННЯМИ

Кредитні відносини займають важливе місце як у сфері підприємницької (господарської) діяльності, так і серед громадян для задоволення їх побутових споживчих потреб. Правовою формою кредитних відносин є кредитний договір, який є одним із видів договорів у сфері цивільних правовідносин, що відображає домовленість між кредитором (зазвичай банком або фінансовою установою) і позичальником щодо надання грошових коштів на умовах строковості, платності та зворотності. Його ключові характеристики визначені у ст.ст. 1048, 1054 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) [1]. Відповідно до ч. 1 ст. 1054 якого за кредитним договором банк або інша фінансова установа (кредитодавець) зобов'язується надати грошові кошти (кредит) позичальникові у розмірі та на умовах, встановлених договором, а позичальник зобов'язується повернути кредит та сплатити проценти. Таким чином

вказаний договір визначає чіткі обов'язки обох сторін, строковість виконання зобов'язань та порядок обчислення плати за користування грошовими коштами (процентів).

Кредитний договір є імперативно оплатним. Плата за кредитним договором за своєю сутністю є процентами, які в договорі визначаються у формі процентної ставки (фіксованої або змінюваної). Позикодавець, згідно з ч. 1 ст. 1048 ЦК України, має право на одержання від позичальника процентів від суми позики, якщо інше не встановлено договором або законом. Розмір і порядок одержання процентів встановлюються договором. Важливим у кредитних зобов'язаннях є встановлення періоду сплати процентів. Цей період може включати строк з моменту укладення кредитного договору до моменту фактичного надання грошових коштів (кредиту) позичальникові. Протягом цього періоду проценти на кредит не нараховуються, оскільки користування таким кредитом ще не розпочалося. Наступний період – з моменту одержання позичальником кредиту до спливу строку кредитного договору та погашення кредитного боргу. Цей період характеризується необхідністю сплати процентів в порядку та розмірі, встановленого договором. Він є найбільш прийнятним для сторін і відображає мету кредитного договору. В межах другого періоду припустимо також повернення кредиту до спливу строку договору зі сплатою процентів за фактичний період користування кредитом, що, фактично, достроково припиняє кредитне зобов'язання. Разом з тим може мати місце третій період існування кредитного зобов'язання. Він розпочинається з дня, наступного за днем закінчення строку кредитного договору і продовжується до моменту фактичного повернення кредиту. При цьому виникає ключове питання: чи будуть сплачуватися проценти, встановлені кредитним договором протягом періоду прострочення повернення кредиту, а якщо будуть, то в якому розмірі. Норми ЦК України, присвячені кредитному договору на це питання прямої відповіді не дають.

Оскільки кредитний договір є різновидом родової категорії позики, то до відносин за кредитним договором, за загальним правилом, застосовуються норми про договір позики, якщо інше не встановлено положеннями про кредит (§ 2 глави 71 ЦК України) і не впливає із суті кредитного договору. Якщо відсутня будь-яка домовленість між сторонами про проценти, відповідно до абз. 2 ч. 1 ст. 1048 ЦК України, виплачуються щомісяця до дня повернення позики. Така редакція правової

норми може надати підстави стверджувати, що проценти у розмірі, встановленому кредитним договором будуть сплачуватися до дня фактичного повернення позивальником кредиту. Окрім цього стан прострочення кредитного зобов'язання породжує можливість додаткового застосування кредитором штрафних санкцій (неустойки) до боржника, а також інфляційних втрат, а та трьох процентів річних від простроченої суми, якщо інший розмір процентів не встановлений договором або законом (ч. 2 ст. 625 ЦК України). Тобто за наведеною логікою у разі прострочення повернення кредиту, позичальник, окрім повернення «тіла» кредиту, зобов'язується сплачувати проценти у встановленому кредитним договором розмірі і додатково сплати неустойку, інфляційні нарахування та три (а, якщо договором встановлено – і більше) проценти річних. Такі додаткові виплати на користь кредитора здійснюються незалежно від вини позичальника у порушенні кредитного зобов'язання. Необхідно погодитися, що такі стягнення з позичальника об'єктивно є для нього досить обтяжливими, особливо для фізичних осіб – споживачів кредитних послуг.

Слід зауважити, що відповідно до п. 18 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» ЦК України у період дії в Україні воєнного, надзвичайного стану та у тридцятиденний строк після його припинення або скасування у разі прострочення позичальником виконання грошового зобов'язання за договором, відповідно до якого позичальнику було надано кредит (позику) банком або іншим кредитором (позикодавцем), позичальник звільняється від відповідальності, визначеної ст. 625 ЦК України, а також від обов'язку сплати на користь кредитодавця (позикодавця) неустойки (штрафу, пені) за таке прострочення. Неустойка (штраф, пеня) та інші платежі, сплата яких передбачена відповідними договорами, нараховані включно з 24.02.2022 за прострочення виконання (невиконання, часткове виконання) за такими договорами, підлягають списанню кредитором (позикодавцем).

Судова практика, щодо періоду застосування процентів за кредитними договорами також до недавнього часу не вирізнялась сталістю. З однієї сторони суди визнавали право кредитодавця нараховувати передбачені договором проценти за кредитним договором лише в межах його строку, після чого до позичальника можна застосовувати наслідки, встановлені ст. 625 ЦК України. Так, Великою Палатою Верховного Суду в постанові від 28.03.2018 у справі № 444/9519/12 [2] висловила наступ-

ну правову позицію: відповідно до ч. 1 ст. 1048 та ч. 1 ст. 1054 ЦК України кредитор має право на одержання від позичальника процентів від суми кредиту, розмір і порядок одержання яких встановлюються договором. Отже, припис абз. 2 ч. 1 ст. 1048 ЦК України про щомісячну виплату процентів до дня повернення позики у разі відсутності іншої домовленості сторін може бути застосований лише у межах погодженого сторонами строку кредитування. Після спливу визначеного договором строку кредитування чи у разі пред'явлення до позичальника вимоги згідно з ч. 2 ст. 1050 ЦК України право кредитодавця нараховувати передбачені договором проценти за кредитом припиняється. Права та інтереси кредитодавця в охоронних правовідносинах забезпечуються ч. 2 ст. 625 ЦК України, яка регламентує наслідки прострочення виконання грошового зобов'язання. Вказана правова позиція стала на деякий час прецедентною і суди застосовували її для вирішення спорів між позичальниками та кредитодавцями до 2022 року.

Проте, Велика Палата Верховного Суду у постанові від 18.01.2022 у справі № 910/17048/17 [3] зазначила, що нарахування процентів за користування кредитом припиняється у день фактичного повернення кредиту незалежно від закінчення строку дії кредитних договорів. Своєю позицією вона обґрунтувала, умовами кредитного договору, яким передбачено, що нарахування процентів повністю і остаточно припиняється в день фактичного повернення кредиту в повному обсязі. Погоджуючись з тим, що припис абз. 2 ч. 1 ст. 1048 ЦК України про щомісячну виплату процентів до дня повернення позики у разі відсутності іншої домовленості сторін може бути застосований лише у межах погодженого сторонами договору строку надання позики (тобто за період правомірного користування нею), а після спливу такого строку чи у разі пред'явлення до позичальника вимоги згідно з ч. 2 ст. 1050 ЦК України право позикодавця нараховувати проценти за позикою припиняється, ґрунтуючись на тому, що права та інтереси позикодавця в охоронних правовідносинах (тобто за період прострочення виконання грошового зобов'язання) забезпечує ч. 2 ст. 625 ЦК України, яка регламентує наслідки прострочення виконання грошового зобов'язання, Велика Палата Верховного Суду пристала до думки, що підстав для неврахування положень кредитного договору, яким сторони узгодили договірні умови, не вбачається. Тобто Велика Палата Верховного Суду, відступаючи від попередніх висновків, виходила з того, що у разі погодження сторонами в кредитному догово-

рі строку нарахування процентів за користування кредитом, до таких відносин не застосовується правило виплати процентів лише у межах погодженого сторонами строку кредитування.

Наведене свідчить, що створилася не вирішена виключна правова проблема щодо визначення періоду нарахування процентів за користування кредитом. Додатковим підтвердженням цього є рішення Конституційного Суду України від 22.06.2022 у справі № 3–188/2020(455/20) [4], яким перевірявся на відповідність Конституції України припис першого речення ч. 1 ст. 1050 ЦК України, згідно з яким якщо позичальник своєчасно не повернув суму позики, він зобов'язаний сплатити грошову суму відповідно до ст. 625 ЦК України.

Правова колізія стосовно змісту поняття «користування кредитом», нарахування процентів на підставі ст.ст. 1048 та 625 ЦК України, а також можливості нарахування процентів поза межами строку кредитування потребувала вирішення Великою Палатою Верховного Суду, яка 5.04.2023 у справі № 910/4518/16 [4] сформувала правову позицію, наголосивши наступне: за кредитним договором, відповідно до ч. 1 ст. 1054 ЦК України позичальник (1) отримує від банку грошові кошти, власником яких він не був, та (2) отримує можливість певний час правомірно не повертати надані грошові кошти. Натомість у позичальника виникає зобов'язання (1) повернути грошові кошти у встановлений строк та (2) сплатити визначені договором проценти за користування кредитом. Отже, позичальник отримує «чужі» грошові кошти в борг, який зобов'язується повернути в майбутньому.

Термін «користування чужими коштами» як узагальнююче поняття «користування кредитом» може використовуватися у двох значеннях. Перше – це одержання боржником (як правило, за плату) можливості правомірно не сплачувати кредиторі борг протягом певного часу. Друге значення – прострочення грошового зобов'язання, коли боржник повинен сплатити гроші, але неправомірно не сплачує їх. Відносини щодо сплати процентів за одержання боржником можливості правомірно не сплачувати кредиторі борг протягом певного часу врегульовані законодавством (ч. 1 ст. 1054 ЦК України). Наслідки прострочення грошового зобов'язання, коли боржник повинен сплатити грошові кошти, але неправомірно не сплачує їх, також врегульовані законодавством (ч. 2 ст. 625 ЦК України).

При цьому Велика Палата Верховного Суду приходиться до висновку, що «користування кредитом» є можливість позичальника за плату правомірно не повертати кредитору борг (кредит) протягом певного періоду часу, погодженого сторонами кредитного договору.

Проведений правовий аналіз положень цивільного законодавства та судової практики свідчить про актуальність та важливість правильно врегулювання питань, пов'язаних з користуванням кредитом та, відповідно, з відповідальністю за порушення строків його повернення. Необхідно визнати, що в результаті тривалого узгодження судової практики з цього питання, воно на сьогодні одержало об'єктивне та справедливе вирішення, що сприятиме захисту позичальників, в першу чергу фізичних осіб як споживачів фінансових послуг.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 №435-IV. *Законодавство України: база даних* / Верхов. Рада України. Дата оновлення: 03.09.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 15.11.2024).
2. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 28.03.2018 у справі №444/9519/12. *Судова влада України*. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/74838904> (дата звернення: 15.11.2024).
3. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 18.01.2022 у справі №910/17048/17. *Судова влада України*. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103133042> (дата звернення: 15.11.2024).
4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою Акціонерного товариства «Державний ощадний банк України» щодо відповідності Конституції України (конституційності) припису першого речення частини першої статті 1050 Цивільного кодексу України від 22.06.2022 №6-р(П)/2022 (справа №3-188/2020(455/20)). *Законодавство України: база даних* / Верхов. Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-22#Text> (дата звернення: 15.11.2024).
5. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 5.04.2023 у справі №910/4518/16. *Судова влада України*. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110084564> (дата звернення: 15.11.2024).

Микита ЧЕРВЯКОВ,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірант кафедри цивільного права

ПРАВОВА ПРИРОДА AIRDROP (КРИПТОВАЛЮТ) В УКРАЇНІ

З появою цифрових валют світ безповоротно змінився. З'являються нові механізми залучення інвестицій в різноманітні технологічні проекти, держави активно запроваджують регуляторні рамки ринку криптовалют, а бізнес спільнота вдається до творчих підходів у власних маркетингових стратегіях.

Одним з таких засобів щодо розповсюдження токенів або монет серед користувачів, з метою залучення нових учасників, підвищення обізнаності про проект та стимулювання активності мережі – є airdrop криптовалют (далі – airdrop). Простими словами, розробники криптовалютного проекту безкоштовно або за умови виконання певних завдань роздають токени/монети користувачам.

Існують такі види airdrops:

- стандартний або автоматичний: безкоштовне розповсюдження токенів без необхідності виконання будь-яких дій, користувачам просто потрібно мати гаманець, сумісний з токеном [1];
- баунті: вимагає від користувачів виконання певних завдань, таких як підписка на соціальні мережі, поширення контенту, участь у форумних дискусіях тощо;
- хардфорк: відбувається при «роздвоєнні» блокчейну, користувачі, які тримали монети оригінальної мережі, отримують нові монети;
- екстейндж: проводиться через криптовалютні біржі, користувачі отримують токени за умови тримання певних монет на біржі;
- ексклюзивний: роздача токенів обмеженому колу осіб, часто раннім інвесторам або активним членам спільноти.

Один із перших успішних стандартних airdrop відбувся у 2016 році з криптовалютою Stellar (XLM). Проект роздав безкоштовні токени XLM користувачам, які мали біткоїн-гаманці [2].

Однак, в airdrop, як і у випадку з будь-якою інновацією, недобросовісні учасники швидко ввійшли в цю сферу. Один із ризиків полягає

в тому, що шахрай може створити фальшивий акаунт X (Twitter), який імітує офіційний акаунт компанії криптовалюти. Фальшивий акаунт тоді виступає як розробник команди і запитує приватні ключі гаманця, нібито для того, щоб здійснити airdrop [1]. Для того щоб мінімізувати такі випадки інвестори, ритейл користувачі та організатори мають розуміти в якій «правовій площині» перебуває airdrop.

Станом на кінець 2024 року правове регулювання airdrop знаходиться в процесі розвитку. Одною з найбільш прогресивних країн у світі щодо регулювання криптовалют є США, де такий вид активу знаходиться під юрисдикцію Комісії з цінних паперів та бірж (SEC). Наразі SEC вважає, що криптовалюта зазвичай є цінним папером, якщо це: (1) передбачає інвестування грошей або чогось цінного; (2) є спільним підприємством; (3) здійснюється з очікуванням прибутків; (4) базується на суттєвих підприємницьких зусиллях інших. Airdrop може легко виявитися таким, що не включає перший елемент, і відповідно не повинен розглядатися як залучення цінних паперів [1].

Тим не менш, існує побоювання, що SEC буде розглядати airdrop як цінні папери так само, як вона попереджала про роздачі акцій у 1999 році. Крім того, 14 серпня 2018 року, SEC видав наказ про припинення і заборону діяльності компанії і її засновника у зв'язку з діяльністю по Initial Coin Offering (ICO) «Tomahawkcoins» або токенів «ТОМ». У цьому наказі SEC знайшла, що «Програма винагород» компанії становила пропозицію та продаж цінних паперів, оскільки компанія «надавала ТОМ інвесторам в обмін на послуги, призначені для просування економічних інтересів Tomahawk і сприяння торгівельному ринку її цінних паперів». Відсутність грошової оплати не завадила розгляду розподілу як включення цінних паперів, оскільки компанія «отримала цінність в обмін на розподіл винагород у вигляді онлайн-маркетингу...». Деякі джерела швидко почали розглядати це як потенційне засудження airdrop, хоча компанія називала це програмою винагород, і для участі потрібно було докласти значних зусиль [1].

В Україні регулювання цифрових валют перебуває у «підвішеному положенні». Цивільним кодексом України (далі – ЦК України) визначено поняття цифрової речі, відповідно до частини першої статті 179¹ цього нормативно-правового акта, цифровою річчю є благо, що створюється та існує виключно у цифровому середовищі та має майнову цінність; цифровою річчю є віртуальні активи, цифровий контент та інші блага, щодо яких застосовуються вище вказані положення [3].

Втім, правову природу airdrop можна розкрити через призму положень ЦК України. Концепція публічної обіцянки винагороди розкривається у главі 78 підрозділу II «Недоговірні зобов'язання», і для більш точного визначення відповідності airdrop положенням про публічну обіцянку винагороди необхідно здійснити порівняльний аналіз їхніх спільних і відмінних ознак.

Перш за все, варто визначити, які різновиди airdrop корелюють з концепцією публічної обіцянки винагороди. Шляхом методу виключення можна беззаперечно вказати баунті airdrop, умови якого визначають виконання певних завдань. Проте з ексчейндж та ексклюзивними airdrops не все так однозначно, враховуючи їх сутність, яка зазначена вище. Щодо автоматичних та хардфок аirdrops, то такі види дропів вказують на безоплатний правочин.

Другий етап полягає у визначенні виду зобов'язань, що впливає із публічної обіцянки винагороди та найбільш адекватно відповідає характеристикам airdrop. Навіть виходячи з назв видів публічної обіцянки винагороди: публічна обіцянка винагороди без оголошення конкурсу та публічна обіцянка нагороди за результатами конкурсу, можна одразу відкинути ті зобов'язання, які виникають із публічної обіцянки винагороди за результатами конкурсу. Airdrop – це односторонній правочин, який не передбачає змагання кандидатів, порівнюваності їх результатів, до того ж, проведення конкурсу передбачає використання або застосування результату конкурсу [4]. При airdrop результатом виконання тих чи інших завдань (за наявності) являються цифрові валюти, які не можуть бути використані, окрім як для зберігання з метою їх подальшого обміну/продажу.

Визначивши, що публічна обіцянка винагороди за результатами конкурсу не підпадає під ознаки airdrop, необхідно проаналізувати зобов'язання, які виникають без оголошення конкурсу. Відповідно до частини першої статті 1144 ЦК України особа має право публічно пообіцяти винагороду (нагороду) за передання їй відповідного результату (передання інформації, знайдення речі, знайдення фізичної особи тощо) [3]. Зазвичай умови airdrop публічно оголошуються у соціальних мережах або на сайті проєкту, при цьому інформація з таких джерел є відкритою та, відповідно, публічною.

Варто зазначити, що у випадку, коли це ексклюзивний airdrop, який розрахований для окремої аудиторії, то законодавством не визначені

умови, за яких би така обіцянка винагороди була публічною, а отже такий airdrop не може відноситися саме до зобов'язань, які виникають без оголошення конкурсу.

Однак, у публічній обіцянці винагороди за результатами конкурсу засновник має право оголосити про закритий конкурс, такий вид зобов'язання може відповідати умовам ексклюзивного airdrop, адже у цьому випадку присутній ефект змагальності, учасники, які краще виконують завдання та мають перевагу над іншими особами – отримують винагороду. Але, враховуючи кінцеву мету такого різновиду зобов'язань, питання правового регулювання ексклюзивного airdrop залишається відкритим і є предметом окремого дослідження.

Окрім цього, законодавець визначає, що оголошення має включати завдання, строк та місце його виконання, а також форму та розмір винагороди.

Щодо винагороди, то вона має представляти майновий зміст. З положень ЦК України про цифрову річ витікає, що цифрова річ має майнову цінність [3]. При цьому, монети, розіграні через airdrop, як правило надходять учасникам до моменту лістингу або появи ліквідності на біржі, і як наслідок не мають майнової цінності в юридичному сенсі. Оскільки вони ще не продаються та не мають встановленого попиту, їх вартість не визначена і вони не можуть вільно обмінюватися на інші активи. Проте, токени з airdrop мають інвестиційний потенціал, тобто існує очікування майбутньої вартості або інвестиційного прибутку цих активів, теоретично, такі монети можуть підпадати під визначення винагороди з майновим змістом.

Хоча, існують випадки, коли airdrop проводиться для токенів проекту, що вже має вартість і торгується на біржах або їхня ціна може з'явитися відразу після airdrop, якщо користувачі починають торгувати токенами на децентралізованих біржах або інших торгових майданчиках, очевидно, такі монети мають майнову ознаку, що у свою чергу відповідає положенням ЦК України про публічну обіцянку винагороди.

Продовжуючи опис умов щодо сповіщення публічної обіцянки винагороди без оголошення конкурсу, то варто зазначити про строк та місце виконання завдання. Як правило, в airdrop встановлені чіткі терміни тривалості події, які залежать від складності завдань та мети проекту. З приводу місця виконання завдання, то як не дивно мережа Інтернет може бути визнана місцем виконання зобов'язань за публічною обіцян-

кою винагороди. У правовій практиці немає вимоги, щоб місце виконання обов'язково було фізичним простором. Інтернет, як віртуальний простір, дозволяє здійснювати певні дії, наприклад, реєстрація на сайті, виконання певних дій у соціальних мережах та взаємодія з блокчейн-мережею.

Не менш важливою умовою для публічної обіцянки винагороди без оголошення конкурсу є факт того, що одержання нагороди впливає з надання визначеного результату, на який вказувала особа, що обіцяє нагороду. Нагорода повинна бути обіцяна за здійснення правомірної дії, яка може бути виконана не однією, а необмеженим колом осіб [4]. В airdrop необмежене коло учасників (в залежності від виду airdrop) отримують винагороду лише за умови виконання усіх завдань визначених в умовах проєкту.

Отже, підводячи підсумки приналежності такого інноваційного феномену як airdrop до концепції публічної обіцянки винагороди, то можна зазначити наступне:

airdrop – це спосіб безкоштовної роздачі токенів/монет користувачам для підвищення обізнаності про проєкт, залучення нових учасників та стимулювання активності мережі. Airdrops бувають різних типів: стандартний, баунті, хардфорк, ексчейндж та ексклюзивний. Кожен вид має свої умови, які можуть відрізнитися за механізмом отримання винагороди;

аналізуючи види airdrop, лише баунті потребує виконання конкретних завдань (підписки, поширення контенту), що може підходити під поняття публічної обіцянки винагороди. Всі інші види мають певну специфіку, за якої такі види дропів породжують інші відносини, а їх аналіз потребує окремого дослідження;

умови публічної обіцянки винагороди без оголошення конкурсу відповідають умовам airdrop у зв'язку з наявністю публічного оголошення, майнової ознаки винагороди, визначення завдання, строків та місця його виконання, а також отримання винагороди за результатами виконаних завдань.

У цьому дослідженні не розглядалася зміна умов публічної обіцянки винагороди в контексті airdrop, але останньому також притаманна така опція, то ж airdrop може частково відповідати поняттю публічної обіцянки винагороди, залежно від його умов. Однак, правова невизначеність та відсутність профільного законодавства щодо цифрових валют в Україні ускладнює його остаточне визначення в правовому полі.

Список використаної літератури:

1. Goforth, Carol R. It's Raining Crypto: The Need for Regulatory Clarification When it Comes to Airdrops, *Indian Journal of Law and Technology*: Vol. 15: Iss. 2, Article 3. DOI: 10.55496/OJXJ5973 (дата звернення: 28.10.2024);
2. Billion Lumens to Bitcoin Holders (стаття блогу). URL: <https://stellar.org/blog/foundation-news/bitcoin-claim-lumens> (дата звернення: 28.10.2024);
3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV: станом на 28 жовт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 28.10.2024);
4. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України ТОМ 2 (Мега-Інфо – Юридичний портал № 1). URL: <http://surl.li/tjuvga> (дата звернення: 28.10.2024).

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, керівник Юридичної клініки Віктор Янишен.

ФІНАНСОВЕ ТА ПОДАТКОВЕ ПРАВО

Ілля ЯЩЕНКО,

Державний податковий університет

Студент 4 курсу, групи ПБ-21–5

Навчально – науковий інститут права

ФІЗИЧНА ОСОБА ЯК ПЛАТНИК ПОДАТКІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Фізична особа, яка володіє особистими та соціально-економічними правами в мирний період, змушена стикатися з низкою викликів у воєнний час, коли національна безпека перебуває під загрозою. Воєнний стан, як надзвичайний стан, вносить значні зміни у всі сфери життя суспільства, у тому числі і в системі оподаткування.

Платниками податків визнаються фізичні особи (резиденти і нерезиденти України), юридичні особи (резиденти і нерезиденти України) та їх відокремлені підрозділи, які мають, одержують (передають) об'єкти оподаткування або провадять діяльність (операції), що є об'єктом оподаткування згідно з Податковим кодексом України або податковими законами, і на яких покладено обов'язок із сплати податків та зборів згідно з Податковим кодексом України. Кожний з платників податків може бути платником податку за одним або кількома податками та зборами.

До фізичних осіб, які не мають статусу суб'єктів підприємницької діяльності, належать суб'єкти, що одержують свої доходи від будь-якої іншої діяльності, не пов'язаної з підприємництвом (доходи, одержувані за місцем основної роботи, (служби, навчання); доходи, одержувані не за місцем основної роботи (служби, навчання); доходи, що підлягають сплаті з джерел в Україні громадянам, що не мають постійного місця проживання в Україні) [1].

До фізичних осіб, що мають статус суб'єктів підприємницької діяльності, належать суб'єкти, визначені такими відповідно до цивільного законодавства¹. При цьому для застосування до них особливого механізму оподаткування важливе значення має той факт, що свої доходи такі суб'єкти повинні одержувати саме від здійснення підприємницької ді-

ьяльності. Фізичні особи – суб'єкти підприємницької діяльності у встановлених законодавством випадках мають право перейти на спрощену систему оподаткування, обліку і звітності а також обрати спосіб оподаткування доходів за фіксованим розміром податку[2].

При визначенні статусу фізичних осіб – платників податків важливу роль відіграє категорія податкової правосуб'єктності. Тільки вдаючи цю юридичну властивість, фізична особа може бути безпосереднім носієм податкових обов'язків і прав і реалізовувати їх у податкових правовідносинах.

Для застосування податкової юрисдикції держави визначальне значення для платника податків має належність його до резидентів чи нерезидентів.

У законодавстві України як кількісний критерій резидентства для фізичних осіб визначено 183 календарні дні (цілком або сумарно) протягом року. Цей критерій фізичної присутності встановлюється щорічно і діє в межах календарного року. Отже, податковими резидентами України визнаються фізичні особи, що фактично перебували на території України не менш ніж 183 дні (цілком чи сумарно) у будь-якому послідовному 12-місячному терміні, що розпочинається чи закінчується в податковому періоді [1].

Фізичні особи під час воєнного стану стикаються з рядом викликів, які ускладнюють їхню здатність виконувати податкові зобов'язання. До основних проблем можна віднести [3]:

1. Втрати доходів. Через руйнування інфраструктури, скорочення робочих місць та підприємств багато фізичних осіб залишаються без стабільних джерел доходу, що ускладнює сплату податків.

2. Міграція та втрата майна. Багато людей змушені виїжджати зі своїх домівок через бойові дії, що робить неможливим подання податкових декларацій або сплату майнових податків.

3. Психологічний тиск. Психологічний стан людей, які перебувають під постійною загрозою або втратили своїх близьких, також може впливати на здатність виконувати податкові зобов'язання.

Одним із важливих аспектів функціонування фізичної особи як платника податків у воєнний час є оподаткування доходів. Доходи громадян можуть значно змінитися під час війни через втрату робочих місць, припинення діяльності підприємств або зниження попиту на товари та по-

слуги. Держава може вживати заходів щодо підтримки населення шляхом зменшення податкового тягаря.

Звільнення від оподаткування допомоги. Державна допомога, яку фізичні особи отримують під час воєнного стану, може бути звільнена від оподаткування, що дозволяє громадянам отримувати повний обсяг фінансової підтримки

Звільнення від податку на нерухомість. У деяких випадках держава може тимчасово звільняти фізичних осіб від сплати податку на майно або нерухомість, особливо якщо воно пошкоджене або зруйноване внаслідок бойових дій.

Спрощення процедур податкової звітності. Під час воєнного стану фізичним особам можуть бути надані можливості подавати податкову звітність в спрощеному порядку або з відстрочкою, що знижує бюрократичний тиск.

Отже, воєнний стан значно впливає на фінансовий стан фізичних осіб як платників податків. Держава повинна оперативного адаптувати податкову систему до нових умов, забезпечуючи одночасно надходження до бюджету та підтримку громадян, які опинилися у складних умовах. Податкові пільги, канікули, зменшення ставок і звільнення від окремих податків є важливими інструментами підтримки фізичних осіб під час війни.

Список використаних джерел:

1. Костенко, Ю. О., & Шувалова, Т. О. (2023). Щодо захисту прав платників податків в умовах воєнного стану. *Київський часопис права*, (1), 187–193.
2. Логвіновська, С. (2023). Механізм справляння податку на доходи фізичних осіб в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*, (56).
3. Маричева О. «Покарати не можна. Помилувати» або де податкова «ставити кому» за невиконання податкових зобов'язань в умовах воєнного стану в Україні. URL:https://buh.ligazakon.net/analytics/215710_pokarati-ne-mozhna-pomiluvati-abo-de-podatkova-stavit-komu-za-nevikonannya-podatkovikh-zobovyazan-v-umovakh-vonnogo-stanu-v-ukran

Науковий керівник: Мельник Олена Петрівна, кандидат юридичних наук, доцент кафедри фінансового та податкового права Державного податкового університету.

Оксана КУРМАН,
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
студентки 3 курсу, 2 групи
факультету адвокатури

ЩОДО АКТУАЛЬНИХ ПИТАНЬ ПРИЗНАЧЕННЯ ПОЗАПЛАНОВИХ ПЕРЕВІРОК ДЕРЖАУДИТСЛУЖБОЮ УКРАЇНИ

В Україні наявна розгалужена система державних контролюючих органів, що поділяються на органи загальної та спеціальної компетенції. До групи спеціальних органів державного фінансового контролю відноситься й Державна аудиторська служба України, яка була створена в 2015 році Постановою КМ України № 868 «Про утворення Державної аудиторської служби України» [1] шляхом реорганізації Державної фінансової інспекції. Правовий статус Держаудитслужби визначається Законом України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні» [2] та Постановою КМ України № 43 «Про затвердження Положення про Державну аудиторську службу України» [3].

Держаудитслужба здійснює заходи державного фінансового контролю, у тому числі, з питань дотримання законодавства у сфері закупівель, за умови реального функціонування об'єктів контролю, сервісів та інформаційних платформ (майданчиків), можливості забезпечення збереження життя та здоров'я працівників [4]. Держаудитслужба проводить планові та позапланові контрольні заходи відповідно до ст. 11 Закону України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні».

Зазначені контрольні заходи можуть бути декількох видів залежно від цілей і поставлених завдань: державний фінансовий аудит, інспектування (у формі ревізії), контроль за дотриманням законодавства у сфері закупівель (у формі моніторингу). Також в наукових джерелах виділяють й інші види фінансового контролю: 1) позавідомчий, відомчий та внутрішньогосподарський; 2) ініціативний та обов'язковий; 3) бюджетний, податковий, митний, валютний, цінний, банківський; 4) виїзний, камеральний; 5) попередній, поточний, наступний тощо [5, С. 106].

Якщо під час проведення державного фінансового контролю Держаудитслужба встановлює порушення законодавства, за які передбачено кримінальну відповідальність або які місять ознаки корупційних діянь, вона передає в установленому порядку правоохоронним органам матеріали перевірки [6, С. 270].

Однією з підстав проведення позапланової перевірки у формі ревізії¹ Законом визначено надходження доручення щодо проведення ревізії у підконтрольних установах від Офісу Генерального прокурора, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну митну політику, Національного антикорупційного бюро України, Бюро економічної безпеки України тощо. Позапланова виїзна ревізія може здійснюватися лише на підставі рішення суду. Тобто прокурор, детектив, слідчий у разі необхідності проведення ревізії під час розслідування злочину зобов'язані отримати ухвалу слідчого судді з наданим дозволом щодо позапланової ревізії. Прийняття у свій час зазначеної норми Закону, а також внесення змін у ст. ст. 36 та 40 КПК України, призвело до неоднозначного розуміння та тлумачення порядку призначення позапланових ревізій на досудовому розслідуванні. Так, при зверненні слідчого до суду з клопотанням про призначення такої ревізії, суди по різному тлумачать норми законодавства і виносять ухвали, в яких надають дозволи на проведення позапланових ревізій, або відмовляють у задоволенні клопотань, обґрунтовуючи свої рішення тими самими нормами законодавства. Одні суди задовольняють клопотання уповноважених суб'єктів, посилаючись на ст. 11 Закону України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні» [7], а інші відмовляють у задоволенні клопотання, аргументуючи своє рішення тим, що незважаючи на те, що вказаний закон надає право слідчому звертатися до суду з клопотанням про призначення позапланової ревізії, однак ця процедура не передбачена чинним КПК України, що, в свою чергу, унеможливило позитивний розгляд на користь слідчого питання щодо призначення позапланової ревізії. Призначення позапланової перевірки, як зазначають у своїх рішеннях частина суддів, не є ані слідчою (роз-

¹ Особливості призначення та проведення планових та позапланових ревізій визначаються Постановою КМ України № 550 від 20.04.2006 р. «Про затвердження Порядку проведення інспектування Державною аудиторською службою, її міжрегіональними територіальними органами» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/550-2006-%D0%BF#Text>

шуковою) дією, ані негласною слідчою (розшуковою) дією, ані заходом забезпечення кримінального провадження, з клопотаннями про проведення яких вправі звертатися слідчий за погодженням із прокурором до слідчого судді [8].

Враховуючи те, що існує суперечлива судова практика, питання взаємодії Держаудитслужби України та правоохоронних органів на стадії досудового розслідування в частині призначення позапланових ревізій потребують доопрацювання і остаточного правового врегулювання з метою формування єдиної підходу щодо цієї проблематики та припинення винесення судами України протилежних за суттю рішень.

Список використаних джерел:

1. «Про утворення Державної аудиторської служби України»: Постанова КМ України від 28.10.2015 р. № 868 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/868-2015-%D0%BF#Text>
2. Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні: Закон України від 26.01.1993 р. № 2939-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-12#Text>
3. Про затвердження Положення про Державну аудиторську службу України: Постанова КМ України від 03.02.2016 р. № 43 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/43-2016-%D0%BF#Text>
4. І. Смітнюх. Особливості проведення перевірок під час воєнного стану. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analytics/214598_osoblivost-provedennya-perevrok-pd-chas-vonnogo-stanu#:~:text=%D0%92%20%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96%20%D1%96%D1%81%D0%BD%D1%83%D1%94%20%D0%B2%D0%B5%D0%BB%D0%B8%D0%BA%D0%B0%20%D0%BA%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%BA%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C,%D1%89%D0%B5%20413%20%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%BB%D1%8E%D1%8E%D1%87%D0%B8%D1%85%20%D0%BE%D1%80%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D0%B0%20%D1%82%D0%B8%D0%BF%D1%83
5. Гребень С. Є. Види, форми та методи державного фінансового контролю: сутність та принципові відмінності. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 22. С. 103–108. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/22_2017/24.pdf
6. Фінансове право: підручник / О. О. Дмитрик, І. Є. Криницький, О. А. Лукашев та ін.; за ред. В. П. Кучерявенка, О. О. Дмитрик. Харків: Право, 2019. 416 с.

7. Ухвала Шевченківського районного суду м. Львова від 27.09.2023 р., судова справа №466/9754/23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113739310> (дата звернення: 29.09.2024).
8. Ухвала Ленінського районного суду м. Кіровограда від 06.02. 2024 р., судова справа №405/5949/23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116785719> (дата звернення: 29.09.2024).

Науковий керівник: Паращенко О. К., асистентка кафедри фінансового права Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого.

Дмитрій ГОРДІЄНКО,
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
студент 4 курсу
факультету прокуратури

ОСНОВНІ ЗАСАДИ ПОДАТКОВОГО ПРАВА: ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ТА ПРАКТИЧНІ ПІДХОДИ

Сучасна податкова система є невід’ємною частиною державного управління, оскільки забезпечує фінансову основу для виконання державних функцій та реалізації соціально-економічної політики. Вона виступає як механізм перерозподілу доходів у суспільстві та інструмент забезпечення справедливості у суспільстві. В Україні, де формуються нові соціально-економічні відносини в умовах військових дій і політичних викликів, вивчення основ податкового права набуває особливої актуальності. У зв’язку з цим виникає необхідність у детальному аналізі чинного податкового законодавства, його адаптації до сучасних умов та перспектив розвитку податкової системи.

Також слід зазначити, що правовідносини у публічній сфері характеризуються ієрархічністю та відсутністю рівноправності між суб’єктами, оскільки держава завжди перебуває у привілейованому становищі. Держави мають можливість визначати такі кодекси поведінки, які ставлять їх у привілейоване та сприятливе становище. Зобов’язані суб’єкти пови-

нні «координувати» і суворо дотримуватися обов'язкових приписів. У податкових правовідносинах є суб'єкт з правом (Державна податкова служба України) та суб'єкт зобов'язання (платник податків). Один пред'являє вимоги, інший їх виконує. Державний орган здійснює контроль за своєчасним і правильним виконанням податкових зобов'язань, що включає не лише збір податків, але й забезпечення дотримання всіх норм податкового законодавства.

Для забезпечення належного алгоритму розвитку суспільних відносин на нормативному рівні впроваджуються керівні основи з найвищим ступенем імперативності. Ці основи повинні забезпечувати систематизацію та впорядкування суспільних відносин завдяки своїй основоположній природі. Не можна ігнорувати вплив принципів податкового права на організацію податкових відносин. Принципи права встановлюють орієнтири як для правотворчої, так і для правозастосовчої діяльності. З огляду на фундаментальний характер і першочергове значення принципів права, їх можна назвати першими положеннями права. Це той «фундамент», на якому базується вся система нормативних положень. Це і є статус принципу права. Одночасно принципи права визначають напрямок правозастосовної діяльності. У даному контексті мова йде про динамічний аспект вихідних положень права. Принципи податкового права можна охарактеризувати як сукупність стійких правил, зафіксованих у діючих податково-правових нормах, фундаментальних вимог, основних і суттєвих ознак, які визначають характер системи податкового права в єдності його змісту, окреслюють особливості податково-правового регулювання та визначають перспективні напрями модернізації такого регулювання [1, с. 157]. Це пояснюється тим, що наука податкового права сприяє модернізації правозастосовної практики шляхом концептуального розвитку вчення про засади податкового права.

Принципи податкового права гарантують взаємозв'язок між податковим правом, податковим законодавством і податковою політикою та сприяють скасуванню старих і прийняттю нових правових норм. Податкове законодавство закріпило 11 засад, у Податковому Кодексі України. [2]. Засади податкового права закріплюють взаємозв'язок між податковим правом, податковим законодавством і податковою політикою та сприяють скасуванню старих і прийняттю нових правових норм.

Вихідні відповідні положення безпосередньо вплинули на формування засад податкового права через розширювальне тлумачення право-

застосовними суб'єктами. Перш за все, слід зазначити, що засади можна класифікувати на: а) прямо закріплені, що були вже зазначені; б) непрямо закріплені.

Як стверджують деякі науковці, є низка принципів податкового права, які не прямо визначені законодавством, але мають важливе значення для правового регулювання. До таких принципів належать: самозахист платника податків (абзац 5 п. 81.1 ст. 81 ПК України), що надає платникам право самостійно захищати свої інтереси у випадку порушення їх прав; засада наявності ділової мети (п. 14.1.231 п. 14.1 ст. 14 ПК України), яка визначає, що дії платника податків повинні мати ділову мету, а не лише податкові наслідки; засада недопущення подвійного оподаткування (ст. 13 ПК України), що спрямована на уникнення ситуацій, коли один і той самий дохід оподатковується двічі; та принцип презумпції добросовісності платника податків (ч. 2 ст. 77 Кодексу адміністративного судочинства України), який передбачає, що платник податків вважається добросовісним, якщо не доведено протилежного. Ці принципи, з одного боку, демонструють «гнучкість» непрямо зафіксованих положень податкового права, а з іншого – підкреслюють їхню важливість для послідовного регулювання податкових відносин, що підвищує їхню актуальність. Це дозволяє говорити про фундаментальний характер встановлюваних ними вимог, що формують основу податкової системи і впливають на ефективність її функціонування. [3, с. 35–37].

У своїй діяльності державні органи та органи місцевого самоврядування, які пов'язані зі сферою оподаткування, застосовують засади податкового права. Вони виступають гарантами реалізації принципів податкового права. Ці інституції можуть включати законодавчі органи (які засновують, змінюють тощо). Адміністративні органи сприяють формуванню та реалізації податкової політики, судові органи тлумачать засади податкового права. Конституційний Суд України є частиною судової системи України і є спеціальним судовим органом, відповідальним за конституційний контроль, в тому числі у сфері податкового права. На жаль, Конституційний Суд не приділяє достатньої уваги вирішенню податкових питань. Така ситуація призвела до виникнення прогалин та колізій у податковому законодавстві. Відображення засад податкового права в судових рішеннях зустрічається рідко, але може слугувати основою для вирішення судових справ [4, с. 196].

Недоліком принципів податкового права є відсутність чітких наслідків у разі їх порушення. Наразі українське податкове законодавство не містить механізмів, які б гарантували та забезпечували дотримання принципів податкового права. Порушення принципів податкового права не супроводжується жодними наслідками. Аналогічно, принцип стабільності начебто передбачає наслідки зміни елементів податків та зборів, але не передбачає прямих наслідків.

Таким чином, аналіз основ податкового права в контексті сучасних умов в Україні показує, що засади податкового права є ключовими у регулюванні податкових відносин. Їхня гнучкість і значущість визначають ефективність правозастосовної діяльності та впливають на стабільність і передбачуваність податкової системи. Однак, існує необхідність вдосконалення правових механізмів забезпечення дотримання цих принципів для посилення їхньої імперативності. В умовах стрімких змін, викликаних військовими діями та політичними викликами, забезпечення належного правового регулювання стає питанням першорядної важливості. Принципи податкового права мають стати не лише теоретичною основою, але й практичним інструментом для досягнення стабільності та розвитку податкової системи України. У контексті нових соціально-економічних умов та викликів, що стоять перед Україною, розвиток та адаптація податкового законодавства є важливим кроком на шляху до ефективного державного управління та соціально-економічного розвитку. Це потребує не лише вдосконалення нормативної бази, але й активного залучення всіх учасників податкових відносин до процесу правотворчості та правозастосування.

Список використаної літератури:

1. Браславський Р. Система принципів податкового законодавства// Підприємство, господарство і право. – 2017. – №9. – С. 156–159
2. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2755-17>
3. Смичок Є. Вплив принципів податкового права на формування доктрини податкового права. *Право України*. 2020. № 4. С. 32–42.
4. Товкун Л. В. До питання про визначення принципів податкового права. *Актуальні проблеми юридичної науки збірник тез Міжнародної наукової конференції «Одинадцяті осінні юридичні читання» (м. Хмельниць-*

кий, 23–24 листопада 2012 року). С. 195–196. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/17541/1/Tovkun_195–196.pdf.

Науковий керівник: Дуравкін Павло Михайлович, доцент, кандидат юридичних наук.

Катерина БІЛЯЄВА,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка 4 курсу 8 групи
факультету прокуратури

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ПРИТЯГНЕННЯ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ПОДАТКОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Податкове законодавство є одним із ключових елементів правової системи кожної держави, оскільки воно визначає механізми формування бюджету та забезпечення фінансової стабільності держави. Ефективність його застосування безпосередньо впливає на соціально-економічний розвиток країни, її здатність забезпечувати публічні блага, підтримувати державні інституції та фінансувати різноманітні програми, спрямовані на благо громадян. Однак, разом з цим, порушення податкового законодавства, такі як ухилення від сплати податків, фальсифікація звітності чи створення тіньових схем, становлять значну загрозу для економічної стабільності держави.

Актуальність дослідження сучасних проблем притягнення до відповідальності за порушення податкового законодавства зумовлена збільшенням випадків податкових правопорушень, що пов'язане з розвитком глобалізації, цифрової економіки та складністю фінансових потоків. У цьому контексті виникають численні виклики для національних контролюючих органів, які повинні забезпечувати ефективне правозастосування та виконання податкових обов'язків громадянами й бізнесом. Водночас, існує потреба у вдосконаленні правових механізмів притягнення до відповідальності та оновленні підходів до податкового контролю з урахуванням міжнародного досвіду.

Перш за все, у контексті даного дослідження варто вказати, що відповідно до п. 109. 1 ст. 109 Податкового кодексу України [1] податковим правопорушенням є протиправне, винне (у випадках, прямо передбачених цим Кодексом) діяння (дія чи бездіяльність) платника податку (в тому числі осіб, прирівняних до нього), контролюючих органів та/або їх посадових (службових) осіб, інших суб'єктів у випадках, прямо передбачених цим Кодексом.

Відповідальність за порушення податкового законодавства в Україні регламентується статтею 111 Податкового кодексу [1]. Види юридичної відповідальності, що застосовуються до таких порушень, є вичерпними і включають фінансову, адміністративну та кримінальну відповідальність. Найсерйознішою формою покарання є кримінальна відповідальність, яка визначається нормами Кримінального кодексу України. Зокрема, стаття 212 передбачає відповідальність за ухилення від сплати податків і зборів, а стаття 212–1 стосується ухилення від сплати єдиного соціального внеску. Рівень покарання за цими статтями залежить від обсягу завданих державі збитків.

Однією з основних проблем притягнення до відповідальності за порушення податкового законодавства є складність виявлення податкових правопорушень. Чимало бізнес-структур використовують складні фінансові схеми, що ускладнює роботу контролюючих органів. Використання офшорних зон, зміна структури власності компаній та приховування реальних джерел доходів створюють значні перешкоди для ефективного розслідування [2, с. 85]. Сучасна цифрова економіка відкриває нові можливості для розвитку бізнесу, але одночасно й для вчинення правопорушень. Зокрема, криптовалюти та інші цифрові активи дозволяють проводити фінансові операції, які важко простежити за допомогою традиційних інструментів контролю.

Ще одним важливим аспектом є правові недоліки у законодавчому регулюванні податкових правопорушень. Система відповідальності не завжди є достатньо ефективною, що призводить до того, що порушники можуть уникати покарання або сплачувати несуттєві штрафи, які не відповідають масштабам заподіяної шкоди. Недосконалість правових норм, зокрема, нечіткість у визначенні окремих правопорушень та відсутність механізмів запобігання схемам ухилення від податків, створює умови для розвитку тіньової економіки. Крім того, недостатньо розвинені міжнародні механізми співпраці між державами у сфері податкового контр-

олю. Це дозволяє бізнесу використовувати юрисдикції з низьким рівнем податкового нагляду для ухилення від виконання своїх обов'язків перед державою [3, с. 52].

Важливим елементом притягнення до відповідальності за порушення податкового законодавства є діяльність контролюючих органів. В Україні відповідальність за податкові правопорушення покладається на Державну податкову службу, яка здійснює перевірку фінансової діяльності платників податків та має право притягати їх до юридичної відповідальності. Проте ефективність цих органів нерідко ставиться під сумнів через нестачу кваліфікованих кадрів, недостатність технічного забезпечення та корупцію. Виникає потреба у реформуванні системи контролю для підвищення її прозорості та ефективності, зокрема, шляхом впровадження сучасних технологій для аналізу великих обсягів фінансових даних та автоматизації процесів перевірки.

Іншим важливим питанням є співвідношення відповідальності за податкові правопорушення та права платників податків. З одного боку, держава повинна забезпечити ефективний механізм стягнення податків та притягнення до відповідальності порушників. З іншого боку, важливо не порушувати права бізнесу та громадян, зокрема, право на справедливий судовий розгляд. В Україні існує низка проблем у правозастосуванні, що пов'язані з недоліками судової системи, недостатньою незалежністю судів та можливістю впливу на їхні рішення [4]. Це може призводити до порушень прав платників податків, зокрема, у випадках неправомірного притягнення до відповідальності або накладення завищених штрафних санкцій.

Таким чином, проблема притягнення до відповідальності за порушення податкового законодавства в Україні є багатогранною та потребує комплексного підходу для її вирішення. Важливо враховувати як економічні, так і правові аспекти цієї проблеми, а також необхідність реформування податкових органів і судової системи. Тільки за умови системних змін у цій сфері можна досягти ефективної боротьби з податковими правопорушеннями та забезпечити стабільність податкової системи країни.

Список використаних джерел:

1. Податковий кодекс України від 02.12.010 р. No 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>.

2. Товкун Л. В. Відповідальність за порушення податкового законодавства як складова фінансової відповідальності. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Право. 2019. No 1106, Вип. 17. С. 84–86.
3. Кобильнік Д. А. Суб'єктивна сторона податкового правопорушення: до питання визначення. Держава та регіони. Серія: Право. 2020. No 3 (69). Т. 2. С. 49–54.
4. Федоров М. О. Вина як обов'язкова умова відповідальності у фінансових правідносинах. Наука і правоохорона. 2013. No 3 (21). С. 202–209. URL: http://naukaipravoohorona.com/journal/ukr/2013_3/34.pdf

Науковий керівник: Дуравкін Павло Михайлович – кандидат юридичних наук, доцент кафедри податкового права.

Ангеліна ЛЕВИЦЬКА,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка 4 курсу, 9 групи
факультету прокуратури

ОПОДАТКУВАННЯ КРИПТОВАЛЮТ ТА ІНШИХ ЦИФРОВИХ АКТИВІВ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ ТА ПРОБЛЕМИ

Стрімкий розвиток цифрових технологій призвів до появи нових фінансових інструментів, серед яких криптовалюти займають особливе місце. Вони, як Bitcoin, Ethereum та інші, відкрили нові можливості для інвестування та зберігання активів без залучення традиційних фінансових установ. Однак, разом із цим з'явилися численні правові й регуляторні виклики, серед яких питання оподаткування займає одне з центральних місць.

Проблема оподаткування криптовалют постає не лише в Україні, а й на глобальному рівні. Багато країн все ще не мають чіткої правової бази щодо цих активів, що призводить до непорозумінь і складнощів у правовому регулюванні. Українське законодавство, зокрема Закон «Про запобігання та протидію легалізації доходів», визначає віртуальні активи

як цифрові одиниці, що можуть використовуватися для обміну чи інвестування. Такий підхід дозволяє охоплювати різні форми цифрових активів, забезпечуючи гнучкість у їхньому регулюванні.

Особливість віртуальних активів полягає в децентралізації, що заснована на блокчейн-технологіях, прозорості транзакцій і глобальній доступності, що робить їх ефективними для міжнародних операцій. Проте варто враховувати високу волатильність цих активів, яка створює як ризики, так і можливості для інвесторів. Інноваційний потенціал віртуальних активів вже сьогодні сприяє розвитку нових фінансових моделей.

Цифрові активи активно інтегруються в світову економіку, вимагаючи ефективного регулювання, яке б сприяло розвитку ринку й одночасно захищало його учасників. Держави, включаючи Україну, поступово адаптують своє законодавство для регулювання цієї сфери, розробляючи механізми захисту від незаконних операцій, таких як відмивання грошей чи фінансування тероризму. Це вкрай важливо для забезпечення стабільності й безпеки цифрової економіки.

Отже, хоча віртуальні активи надають безліч можливостей, їхнє використання потребує чіткої правової бази, яка б регулювала ризики та забезпечувала стабільний розвиток цього сектора. Водночас важливо підтримувати баланс між інноваціями і безпекою, що є ключовим завданням як для урядів, так і для міжнародних організацій.

Взагалі, інтерес до віртуальних активів значною мірою обумовлений їх здатністю подолати обмеження традиційних фінансових систем через використання технологій розподілених реєстрів. Вони діють поза рамками звичайних фінансових процесів, що забезпечує більшу швидкість і гнучкість транзакцій. Децентралізація знижує витрати на їх обробку, що робить віртуальні активи привабливими для користувачів. Крім того, висока потенційна прибутковість таких активів часто перевищує доходи від традиційних фінансових інструментів, що підвищує їхню інвестиційну привабливість. [1, С. 624].

Криптовалюти та цифрові активи відкривають нові можливості для диверсифікації інвестицій, оскільки вони менш схильні до впливу традиційних економічних факторів і можуть функціонувати поза межами національних банківських систем. Транснаціональний характер цих активів сприяє інтеграції глобальних фінансових ринків, що створює нові умови для розвитку міжнародної економіки. Інвестори мають можливість

вільніше керувати своїми фінансовими ресурсами, уникаючи обмежень, які можуть накладати національні регулятори або банки.

Однак швидкий розвиток ринку цифрових активів створює серйозні виклики для систем оподаткування. Ці активи використовуються не тільки як платіжні інструменти чи інвестиційні засоби, але й можуть стати механізмом для ухилення від податків і легалізації нелегальних доходів. В Україні відсутність чіткого регулювання криптовалют призводить до значних податкових втрат, що підкреслює необхідність термінового правового врегулювання цієї сфери для забезпечення економічної стабільності.

Міжнародні зусилля спрямовані на закриття прогалів у регулюванні цифрових активів. Наприклад, Європейський парламент у квітні 2023 року затвердив регламент *Markets in Crypto Assets* (MiCA), який набуде чинності в грудні 2024 року. Цей регламент має на меті створити єдину систему регулювання криптовалют у країнах ЄС, що підвищить захист прав інвесторів і користувачів цифрових активів.

В Україні першим важливим кроком до регулювання цієї сфери став Закон «Про віртуальні активи», ухвалений у 2022 році, який закріпив основні поняття та визначив учасників ринку. Проте питання оподаткування криптовалют досі не вирішене, оскільки в Податковому кодексі відсутні чіткі правила щодо обліку та оподаткування таких активів. Уряд та законодавці працюють над новими ініціативами для врегулювання оподаткування віртуальних активів, але цей процес потребує подальшого вдосконалення.

Один із основних законопроектів, а саме № 10225 пропонує складні правила обліку криптовалют, які включають делегування функцій Національній комісії з цінних паперів для визначення витрат, що створює додаткові труднощі для платників податків. Крім того, прирівнювання операцій з обміну криптовалют до відчуження активів і необхідність сплати ПДФО ускладнює податкове адміністрування [2].

Інший законопроект, № 10225–1, пропонує більш прозорі та зрозумілі правила оподаткування, спрямовані на полегшення процесу обліку та сплати податків з операцій із криптовалютами. Запровадження чітких правових рамок для цифрових активів відкриває нові можливості для розвитку цифрової економіки України та інтеграції у світові фінансові ринки [3].

Аналіз міжнародного досвіду свідчить, що різні країни мають різноманітні підходи до оподаткування криптовалют. Наприклад, у деяких

юрисдикціях, таких як Кайманові острови чи ОАЕ, оподаткування криптоактивів є мінімальним або взагалі відсутнє, що приваблює інвесторів і стартапи [4]. Водночас більш розвинені юрисдикції, такі як ЄС, поступово впроваджують жорсткіші правила, спрямовані на регулювання та оподаткування цифрових активів для забезпечення прозорості та фінансової безпеки.

В Україні важливо враховувати цей міжнародний досвід для створення збалансованої системи оподаткування, яка не створюватиме надмірного податкового навантаження на інвесторів, що може призвести до відтоку капіталу в юрисдикції з більш сприятливими умовами. Такі глобальні тенденції показують, що розвиток податкового регулювання криптовалют потребує гнучкості та адаптивності до змін у міжнародному правовому полі.

Отже, оподаткування криптовалют та інших цифрових активів є складним і багатогранним питанням, яке стоїть перед багатьма країнами, включно з Україною. Для ефективного розвитку цієї сфери необхідно створити прозору та справедливую систему оподаткування, яка б враховувала специфіку цифрових активів та їх глобальний характер. Ринок віртуальних активів швидко розвивається, і постійне вдосконалення податкового та правового регулювання є необхідним для забезпечення конкурентоспроможності України на міжнародній арені та сприяння розвитку цифрової економіки.

Список використаних джерел:

1. Унінець-Ходаківська В. «Оподаткування віртуальних активів» / В. Унінець-Ходаківська // Протокол Університету ДФСУ № 14, 2023. – с. 623–627.
2. Проект Закону про внесення змін до Податкового кодексу України та інших за-конодавчих актів України щодо врегулювання обороту віртуальних активів в Україні No10225 від 07.11.2023 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43123>.
3. Проект Закону про внесення змін до Податкового кодексу України та інших за-конодавчих актів України щодо врегулювання обороту віртуальних активів в Україні No10225–1 від 17.11.2023 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43232>.
4. Порівняльний огляд іноземного законодавства щодо правового статусу цифрових грошей та державного регулювання криптовалютного бізнесу : Інформаційна довідка, підготовлена Європейським інформаційно-до-

слідницьким центром. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://radaproram.org/sites/default/files/infocenter/piblications/22.pdf>

Науковий керівник: Дуравкін Павло Михайлович, доцент, кандидат юридичних наук, доцент кафедри податкового права.

Тетяна ГАСАНОВА,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка 4 курсу 9 групи
факультету прокуратури

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ ПОДАТКОВОГО АДМІНІСТРУВАННЯ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ

В умовах історичної епохи цифрової трансформації не лише українського, а і світового суспільства особливої актуальності набуває питання використання цифрових технологій у сфері податкового адміністрування. Слід констатувати, що сьогодні наша держава обрала вектор на активне запровадження та подальший розвиток інформаційних послуг. На жаль, в Україні існує безліч неоднозначних питань щодо діджиталізації податкового адміністрування, і, водночас, як серед практиків, так і серед теоретиків немає уніфікованої точки зору щодо вирішення проблем проведення ефективної та дієвої реформи [1, с. 170].

Що стосується поняття «діджиталізація», то під ним необхідно розуміти сучасний стан розвитку інновацій, який ґрунтується на інтеграції цифрових та фізичних ресурсів, які пов'язані зі споживанням та виробництвом в соціумі та економіці. Загалом діджиталізація супроводжується новітніми методами збирання, обробки, генерування, зберігання та передавання відомостей в усіх без винятку сферах життєдіяльності [2].

Метою і основним завданням сьогоднішньої влади є зменшення ризиків хабарництва та корупції, а також удосконалення існуючої системи управління у сфері податкових правовідносин, «знищення» штучних створених перешкод для здійснення господарської діяльності суб'єктами господарювання, забезпечення населенню та бізнес-спільноті спрощення доступу до контролюючих органів [3].

Статистика свідчить, що майже 75% країн в той чи інший спосіб реалізують стратегії цифрової трансформації публічного управління, з яких більше половини мають план таких змін розрахований на три – п'ять років, що свідчить про системність підходу до реформ. Як правило податкові адміністрації використовують різні цифрові технології у своїй діяльності та у комунікаціях із платниками податків, такі як: чат-боти, штучний інтелект, інтерфейси прикладного програмування, хмарні сервіси, інструменти аналітики, блокчейн, технології цифрової автентифікації (наприклад, біометрія, голосова ідентифікація) [6]. Естонія, Сінгапур, Данія, Кенія швидко впроваджують нові цифрові технології, а інші країни: США, Канада, Великобританія, Німеччина, маючи потужні управлінські системи та інструментарій більш стримані, з огляду на ризики тотальної діджиталізації [7].

Зазначимо, що сьогодні контролюючі органи різних країн мають різний рівень використання цифрових технологій у своїй діяльності та реалізації наданих їм повноважень, зокрема і у сфері адміністрування податків. Як правило, означене стосується етапів обміну файлами та інформацією, електронним обліком, проведенням електронних транзакцій, можливістю проведення електронних аудитів. Податкове адміністрування в такому прояві реалізується в: електронному поданні звітності, електронному обліку в режимі реального часу, можливість електронного зіставлення даних між типами податків та джерелами надходжень, електронний аудит, тобто цифровий податковий аудит з визначеним часом для відповіді платників податків [4].

Сьогодні звичайною практикою для більшості держав стало подання податкової звітності та іншої податкової інформації у форматі електронних документів. Наступним етапом еволюції цифрового податкового адміністрування є впровадження електронних рахунків-фактур для кожної окремої транзакції, використання електронних аудитів та поступове впровадження автоматичного нарахування сум податків зі здобутих даних без необхідності ручного заповнення податкових документів [5].

Що стосується поточного стану та перспектив запровадження діджиталізації в Україні, то сьогодні Державна податкова служба України розвиває та впроваджує сучасні онлайн-сервіси, що дозволяє спростити процедуру нарахування, декларування та сплати податків і зборів, отримати необхідні консультації. Одним із пріоритетних напрямів роботи ДПС є електронізація процесів оподаткування та забезпечення 100-відсоткової Е-готовності в роботі (E-readiness) контролюючих органів.

Констатуємо, що за останні декілька років суттєво зросла кількість послуг у сфері фінансів та оподаткування, які надаються в електронному варіанті (онлайн). Наприклад, «створено Електронний кабінет платника податків, який становить собою новий електронний сервіс веб-порталу ДПС України, який за допомогою спеціального інструмента доступу (наприклад, електронної картки платника податків) з використанням електронноцифрового підпису дозволяє платнику податків працювати з органами податкової служби в режимі реального часу» [9, с. 73]. В електронному кабінеті реалізовано «такі сервіси для платників податків – Е-реєстри, Е-системи, Е-послуги та Е-розрахунки тощо.

Окрім того, Для бізнесу у Дії доступна низка сервісів, які пов’язані з податковими питаннями: реєстрація ТОВ на підставі модельного статуту та обрання системи оподаткування; автоматична реєстрація ФОП та обрання загальної чи спрощеної системи оподаткування; подання онлайн-форми заяви на закриття ФОП та внесення змін про ФОП (зокрема, щодо громадянства, видів економічної діяльності, контактної інформації фізичної особи-підприємця) [8; 9].

Таким чином, проаналізувавши усе вище викладене, ми можемо зробити висновок про те, що сьогодні діджиталізація є невідим та закономірним елементом діяльності податкових органів. Активне запровадження процесі діджиталізації забезпечить зменшення ризиків хабарництва та корупції, а також удосконалення існуючої системи управління у сфері податкових правовідносин, «знищення» штучних створених перешкод для здійснення господарської діяльності суб’єктами господарювання, забезпечення населенню та бізнес-спільноті спрощення доступу до контролюючих органів

Список використаних джерел:

1. Литвинов О. М. Діджиталізація на порозі цифрового дахау. *Держава і злочинність. Нові виклики в епоху постмодерну*. Харків. 2020. С. 170–172.
2. Яценко В. В. Діджиталізація – сучасний фактор розвитку бізнес-процесів. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/2_2022/202.pdf (дата звернення: 31.10.2024)
3. Земельна реформа: які можливості відкрито завдяки цифровізації земельних відносин. URL: <https://minagro.gov.ua/news/zemelna-reforma-yaki-mozhливosti-vidkрито-zavdyaki-cifrovizaciyi-zemelnih-vidnosin> (дата звернення: 31.10.2024).

4. Tax authorities are going digital. Stay ahead and comply with confidence. 2017. URL: https://assets.ey.com/content/dam/ey-sites/eycom/en_gl/topics/digital/ey-tax-authorities-are-goingdigital.pdf (дата звернення: 31.10.2024)
5. How governments are expanding their tech toolboxes for tax collection. EY. URL: https://www.ey.com/en_sk/tax/how-us-tax-reformmay-carry-hidden-costs-for-workers (дата звернення: 31.10.2024)
6. Жигалкевич Ж. М., Залуцький Р. О. Діджиталізація як основний фактор розвитку бізнес-структур. Ефективна економіка. 2020. № 11. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=8380>. (дата звернення: 31.10.2024)
7. Tax Administration 2022: Comparative Information on OECD and other Advanced and Emerging Economies. Data tables. URL: https://read.oecdilibrary.org/taxation/tax-administration2022_5711f734-en#page184. (дата звернення: 31.10.2024)
8. Офіційний веб портал Дія. Бізнес національного проєкту Дія. Бізнес. URL: <https://business.diia.gov>. (дата звернення: 31.10.2024)
9. УКРАЇНА 2030Е – країна з розвинутою цифровою економікою. Український інститут майбутнього. URL: <https://strategy.uifuture.org/krainaz-rozvinutoyu-cifrovoyu-ekonomikoju.htmlua/cases/opodatkuвання/podatkovu-poslugi-v-dii> (дата звернення: 31.10.2024)

Науковий керівник: Дуравкін Павло Михайлович, доцент, кандидат юридичних наук, доцент кафедри податкового права.

Тайсія НОВІКОВА,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка 4 курсу 9 групи
факультету прокуратури

ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПОЗИТИВНИХ ТА НЕГАТИВНИХ НАСЛІДКІВ ПРИЙНЯТТЯ ЗАКОНУ «ПРО ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО ПОДАТКОВОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ ЩОДО ОСОБЛИВОСТЕЙ ОПОДАТКУВАННЯ У ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ»

21 століття – це історичний етап розвитку українського суспільства, який характеризується інтенсивними трансформаціями, не є виключенням

і вітчизняне податкове законодавство. Акцентуємо увагу на тому, що податкові зміни – це перманентний стан української податкової системи, прикладом його є Податковий кодекс України та його постійне доповнення та удосконалення зі сторони нортотворця. Попри існуючу недостатньо ефективну практику, яка проявляється в ряді випадків у процесі здійснення удосконалюючих заходів, прагнення до формування оптимально збалансованої системи оподаткування продовжує бути актуальним [1]. У цьому контексті важливим завданням є, по-перше, встановлення економічно обґрунтованого переліку податків і зборів, а по-друге, вирішення проблеми обґрунтування їхніх обсягів. В контексті зазначеного актуальним сьогодні є дослідження питання визначення позитивних та негативних наслідків прийняття закону «Про внесення змін до податкового кодексу України щодо особливостей оподаткування у період дії воєнного стану»

Усім відомо, що 10 жовтня 2024 року Верховна Рада України 247 голосами народних депутатів ухвалила в цілому законопроект 11416-д, який передбачає збільшення податків. Як вбачається із пояснювальної записки до Законопроекту, метою проекту є удосконалення окремих норм Податкового кодексу України та створення у період дії воєнного стану умов для належного забезпечення функціонування економіки, а також належного наповнення дохідної частини бюджету за рахунок надходження податкових платежів [2; 3].

Що стосується ключових новаційних положень Законопроекту № 11416-д, то передбачається: підвищення військового збору з 1,5% до 5% для зарплат, дивідендів та інших доходів фізичних осіб; запровадження військового збору в розмірі 1% від доходу юридичних осіб і фізичних осіб-підприємців – платників єдиного податку 3 групи додатково до єдиного податку; запровадження фіксованого військового збору для 1 та 2 групи ФОП додатково до єдиного податку; авансові внески по податку на прибуток для АЗС; підвищення ставки податку на прибуток для банків за 2024 рік до 50%; підвищення ставки податку на прибуток для небанківських фінансових установ (крім страховиків) на рівні 25% [3]. Змін багато, і, відповідно, останні мають свої позитивні та негативні наслідки.

По-перше, як зазначає більшість експертів, «у вииграші» від законопроекту перебуватиме передусім державний бюджет країни, оскільки описані законодавчі зміни забезпечуватимуть значні поповнення: очікується надходження близько 58 млрд грн у 2024 році та 137 млрд грн у 2025-му. Грошові кошти, отримані внаслідок підняття податків та збо-

рів, будуть спрямовані на оборону, що є пріоритетом для України в умовах повномасштабного вторгнення країни-агресора. Також матимуть розвиток державні військові програми, адже підвищення військового збору з 1,5% до 5% прямо спрямоване на забезпечення армії.

Що ж стосується негативних сторін, то – підвищення військового збору збільшить податкове навантаження на зарплати працівників і всі інші види доходів, виплачувані податковими агентами – роботодавцями. Роботодавцям, щоб зберегти рівень виплат «на руки», доведеться збільшити зарплати, що може стати фінансовим тягарем для бізнесу. На жаль, є ризики того, що зросте тінізація заробітних плат. Окрім того, великий податковий тягар «лягає на плечі» тих, хто працює в «білу».

По-друге, матиме місце ускладнення ведення господарської діяльності фізичними особами-підприємцями, що зумовлено тим, що нові правила для ФОП створять додаткове фінансове навантаження, незалежно від факту отримання доходу та змусить збільшити вартість товарів і послуг. Зміни в адмініструванні податків.

По-третє, негативні наслідки можуть спіткати і працівників, оскільки є ризики того, що через підвищення податків роботодавця ініціюватимуть звільнення працівників та видачу останнім заробітної плати «в конвертах». Підприємцям доведеться коригувати зарплати й систему оподаткування, що ускладнить бухгалтерське ведення та може створити додаткові витрати для роботодавців.

А ось на скільки ефективним і вдалим виявиться цей законопроект, покаже лише час за умови відкритості та прозорості, відсутності корупційної складової в освоєнні додаткових бюджетних надходжень і наявності комунікації між можновладцями, представниками бізнес-спільноти та громадськістю.

Таким чином, проаналізувавши усе викладене, можемо зробити висновки про те, що прийняття описаних змін має як свої позитивні, так і негативні наслідки в першу чергу для представників бізнесу. Проте, на нашу думку, влада за результати першого кварталу роботи за новими правилами повинна провести аналітичну роботу та визначити, чи дійсно дієвим є новий податковий механізм.

Список використаних джерел:

1. Ніпіаліді О. Ю. Податкова реформа в Україні: позитивні та негативні наслідки. URL: <http://global-national.in.ua/archive/8-2015/219.pdf> (дата звернення: 21.10.2024)

2. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо особливостей оподаткування у період дії воєнного стану». URL: <blob:https://itd.rada.gov.ua/ae4182ef-68a6-4c2f-a163-1a62747cab3b> (дата звернення: 21.10.2024)
3. Проект Закону про внесення змін до Податкового кодексу України щодо особливостей оподаткування у період дії воєнного стану. URL: <blob:https://itd.rada.gov.ua/0b00f0e2-50b1-4746-800a-9ce289b9426c> (дата звернення: 21.10.2024)

Науковий керівник: Дуравкін Павло Михайлович, Доцент, кандидат юридичних наук, доцент кафедри податкового права, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого.

Грина КАЛНУСЕНКО,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка 4 курсу, 8 групи
факультету прокуратури

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ПІДВИЩЕННЯ ПОДАТКІВ І ЗБОРІВ В УКРАЇНІ

У нинішніх умовах Україна стикається зі значними правовими проблемами, пов'язаними з підвищенням податків і зборів. Це питання викликає великий інтерес серед економістів, юристів та громадян. Зміни в податковій системі можуть вплинути на економіку, робочі місця та життя всіх громадян. Україна проходить через важливий історичний етап, створюючи нові соціальноекономічні взаємини на тлі воєнних дій і політичних розбіжностей. Перехід до сучасних форм державного управління відбувається з огляду на правові суперечності, які впливають на бюджетні дефіцити та економічні взаємодії.

16 вересня 2024 року Верховна Рада України отримала від Комітету з питань фінансів, податкової та митної політики доопрацьовану версію законопроекту № 11416-д «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо особливостей оподаткування у період дії воєнного стану», яка наступного дня була прийнята в першому читанні. За даними Комітету з питань фінансів, податкової та митної політики, імплементація

Закону № 11416-д додасть до державного бюджету 58 млрд грн у 2024 році та 137 млрд грн у 2025 році[1].

10 жовтня Верховна Рада України ухвалила закон про підвищення податків. Рішення підтримали 247 народних депутатів. Нові положення законопроекту набудуть чинності з 1 жовтня 2024 року. Таким чином, підвищення податків буде застосовано заднім числом. Залишається відкритим питання, чи варто змінювати цю дату, чи не суперечить законопроект принципу відсутності зворотної дії позовної давності або принципу стабільності податкового законодавства. На жаль, такі випадки в податковій сфері непоодинокі. Водночас, такі рішення завжди потребують ретельної оцінки та розрахунку, оскільки можуть викликати соціальну напругу та призвести до раптового незадоволення компаній.

Збалансована податкова система допомагає утримувати інфляцію на бажаному рівні, сприяти зайнятості та економічному зростанню. Тому питання оптимального податкового навантаження є предметом постійних дискусій в академічних колах та регуляторних органах.

Австрійський економіст і філософ Фрідріх Гаск висловлював критику на адресу державного втручання. На його думку, високі податки і надмірний державний контроль обмежують економічну свободу та знижують ефективність економіки. Мілтон Фрідман, прихильник монетаризму, вважав, що державне втручання в економіку слід мінімізувати, а податки повинні створювати умови для економічного зростання та стабільності. Фрідман підкреслював, що низькі податкові ставки стимулюють інвестиції та підприємництво. Спадщина індійського економіста і філософа Амартія Сена важлива для сучасних дискусій про оподаткування. Сен акцентував на необхідності соціальної справедливості та рівності, розглядаючи податки як засіб перерозподілу доходів і забезпечення базового рівня життя для всіх громадян. Едмунд Фелпс досліджував, як податки та державна політика впливають на економічне зростання та добробут суспільства, особливо підкреслюючи роль податків у створенні нових економічних стимулів та інновацій. Артур Лаффер прославився своєю кривою Лаффера, що демонструє зв'язок між податковими ставками та податковими надходженнями. Він визначив оптимальний рівень оподаткування, при якому бюджетні доходи максимальні зростають, а подальше підвищення податкових ставок призво-

дить до зниження надходжень. Джеймс Мірліс розробив теорію оптимального оподаткування, яка вивчає, які податкові ставки слід застосовувати для мінімізації втрат добробуту і забезпечення необхідних доходів. Він зазначав, що оптимальне оподаткування з точки зору соціальної стабільності повинно враховувати співвідношення між податковими ставками і результатами перерозподілу[2].

Повернемося до закону, Ярослав Залізник, заступник голови Комітету Верховної Ради України з питань фінансів, податкової та митної політики, розкритикував положення закону та вказав на його недоліки. За його словами, закон містить низку технічних помилок, які можуть призвести до спорів, наприклад, як розраховувати заробітну плату з врахуванням збільшення військового збору з середини місяця. Окрім підвищення податків, уряд очікує інфляцію на рівні 10%, що негативно позначиться на реальних доходах населення. Критики закону кажуть, що збільшення податків ще більше ускладнить життя бізнесу. Економіст Олег Пензин вважає, що населення постраждає від змін більше. Він прогнозує, що ціни на товари і послуги зростуть на 10 відсотків, прожитковий мінімум залишиться на тому ж рівні, а купівельна спроможність населення погіршиться. Економіст підкреслює, що збільшення військового збору, яке передбачено в законі, стосується не компаній, а їхніх працівників, які платять податок зі своєї зарплати[3].

Головне юридичне управління Верховної Ради провело аналіз закону та визначило, що певні його положення не відповідають Конституції України. Юристи вказали, що запропоновані зміни, зокрема впровадження авансових внесків з ПДФО, податку на прибуток підприємств і військового збору без врахування попередніх переplat і можливості їх повернення, порушують принцип рівності та недискримінації платників податків. Нове законодавство, яке передбачає авансову сплату податку на прибуток у євро, підриває конституційну цінність гривні. Положення щодо підвищення військового збору з 1,5% до 5% з 1 жовтня 2024 року суперечить статті 58 Конституції, яка не дозволяє закону мати зворотну дію, за винятком випадків, коли закон пом'якшує або скасовує відповідальність. Також критиці піддалася зміна розрахунку мінімального податкового зобов'язання для власників сільськогосподарських земель. Законопроектом пропонується встановити це мінімальне податкове зобов'язання на рівні 700 гривень за гектар та 1 400 гривень за гектар

для земельних ділянок, у яких більше 50% ріллі. На думку юристів, такі зміни унеможливають правильний розрахунок МПЗ. Крім того, закон зобов'язує Кабінет Міністрів змінити нормативну методика грошової оцінки земель з урахуванням впливу зміни клімату на зменшення доходів від сільськогосподарських земель. Водночас, це положення є несумісним зі статтею 6 Конституції України, яка поділяє владу в Україні на законодавчу, виконавчу та судову[4].

Отже, підвищення податків і зборів в Україні спричиняє серйозні правові та економічні проблеми. Хоча ухвалений Верховною Радою закон про підвищення податків має на меті збільшити надходження до державного бюджету, він містить низку технічних помилок і суперечливих положень, які можуть призвести до конфліктів і соціальної напруги. Хоча збільшення податкового навантаження в умовах воєнного стану необхідне для підтримки економіки, воно також створює ризики для бізнесу та громадян. Важливо ретельно оцінити нове законодавство та адаптувати його до соціально-економічних реалій і конституційних принципів.

Список використаної літератури:

1. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо особливостей оподаткування у період дії воєнного стану» № 11416-д від 30.08.2024 : законопроект. URL: <https://itd.rada.gov.ua/80767eb3-2ec1-46a3-9502-5bc9f99bce8e>.
2. Підвищення податків: як це правильно робити та коли краще не ризикувати. *Mind.ua*. URL: <https://mind.ua/openmind/20276002-pidvishchennya-podatktiv-yak-ce-pravilno-robiti-ta-koli-krashche-ne-rizikuvati>
3. Свобода Р. Що зміниться для громадян України, внаслідок «історичного» підвищення податків? Пояснюємо. *Radio Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/pidvishchennya-podatktiv-shcho-zminytsya/33154918.html>
4. Законопроект про підвищення податків не відповідає Конституції. *Громадське радіо*. URL: <https://hromadske.radio/news/2024/10/09/zakonproiekt-pro-pidvishchennia-podatktiv-ne-vidpovidaie-konstytutsii>

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри податкового права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Дуравкін Павло Михайлович.

Вадим ГАРМАШ,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студент 4 курсу, 9 групи
факультету прокуратури

ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ПЛАТНИКІВ ПОДАТКІВ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Станом на сьогодні, Україна має досить динамічне податкове законодавство. Так, з моменту введення воєнного стану до Податкового кодексу України (далі – ПК України) постійно вносяться зміни, щоб максимально адаптуватися до теперішніх умов. Тому проблема реформування податкової системи є досить актуальною, особливо в умовах війни.

Починаючи з 2022 року основна маса підприємств зменшила свою господарську діяльність, а в свою чергу держава намагалась підняти та збільшити підприємницьку активність, через зміни, пов'язані з оподаткуванням в тому числі.

Податкове законодавство в Україні характеризують такі ознаки: мінливість та недосконалість. У ПК України досить часто вносяться зміни і доповнення, які майже кожного разу призводять до значних змін у правовому регулюванні. Крім того, такі часті зміни негативно впливають на формування сталої судової практики у сфері відносин з оподаткування.

Необґрунтовані блокування податкових накладних, незрозумілі інформаційні запити та вимоги документів, проблеми з відшкодуванням ПДВ занурили бізнес в податкову прірву. Спонтанний підхід податкової до розгляду скарг спричинив необхідність звернення до суду багатьох підприємств. Тобто, замість «фінансової подушки» й підтримки бізнесу у військовий час, він піддався тотальному знищенню [2, с. 584].

Незважаючи на ряд негативних факторів у податковій сфері, все-таки є ряд змін в аспекті забезпечення прав платників податків, які відбулися під впливом воєнного стану в Україні.

Серед основних змін в податковому законодавстві – зупинення перебігу строків давності (п. 69.9 підрозділу 10 розділу XX, ПК України). Крім того, серед підстав, коли пеня не нараховується, а вже нарахована підлягає анулюванню, – додано підставу: вчинення діяння особою вна-

слідок введення воєнного, надзвичайного стану (пп. 129.9.7. п. 129.9. ст. 129 ПК України).

Варто виділити також введення мораторію на деякі податкові перевірки. Такий мораторій було введено ще в 2020 році, підставою була пандемія COVID-19, а згодом зупинено та замінено іншим мораторієм на період воєнного стану. ПК України передбачав, що під час дії воєнного стану податкові перевірки не розпочинаються, а розпочаті – зупиняються, окрім, фактичних перевірок та камеральних (пп. 69.2 п. 69 підрозділу 10 розділу XX ПК України). При цьому, варто звернути увагу, що з травня 2024 року такий мораторій було скасовано для: планових документальних перевірок; позапланових документальних перевірок; зустрічних звірок; завершення розпочатих та незавершених перевірок до лютого 2022 року.

При аналізі змін, внесених до ПК України, можна прослідкувати, що досить часто вживаним в тих чи інших статтях є поняття «територій, на яких ведуться (велися) бойові дії». Це зокрема стосується сплати земельного податку, а саме: земельний податок за земельні ділянки, розташовані на територіях активних бойових дій або на тимчасово окупованих територіях, не нараховується та не сплачується (п.п.69.14 п. 69 підрозділу 10 розділу XX ПК України). Крім того, серед підстав неможливості пред'явлення первинних документів передбачено втрату первинних документів чи знаходження їх на територіях, на яких ведуться бойові дії, і на тимчасово окупованих територіях (п.п. 69.28. п. 69 підрозділу 10 розділу XX ПК України).

Також були внесені зміни до законодавства, які стосувалися звільнення від оподаткування податком на додану вартість (далі – ПДВ) операцій з постачання товарів для потреб безпеки і оборони (п. 32 підрозділу 2 розділу XX ПК України). А для таких товарів як бензин, дизельне паливо, інші нафтопродукти та скраплений газ ставка ПДВ знижується до 7%, а акцизний податок – 0%. (п. 41 підрозділу 5 розділу XX та 82 підрозділу 2 розділу XX ПК України).

За період дії воєнного стану було прийнято низку нормативно-правових актів, якими передбачено суттєві зміни в податковій сфері в аспекті захисту та забезпечення прав платників податків, також послаблення вимог щодо подання податкової звітності, введення мораторію на проведення перевірок контролюючими органами, звільнення від фінансової відповідальності при порушенні виконання податкового обов'язку, зупинення перебігу строків, тощо [3; с.188].

Отже, можна зробити висновок, що податкова система України перебуває в процесі адаптації до умов воєнного стану та намагається сприяти захисту прав платників податків. Тому все ще нагальним та актуальним є питання створення ефективної податкової політики, яка буде максимально відповідати викликам воєнного та післявоєнного періоду. Важливо забезпечити сталість податкового законодавства, а також єдність судової практики в податкових правовідносинах.

Список використаних джерел:

1. Податковий кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 13–14, № 15–16, № 17, ст.112;
2. Татяниченко О. А. Проблеми податкового законодавства в умовах воєнного стану. – Серія ПРАВО. Випуск 80: частина 1. 2024. – с. 582–587;
3. Костенко, Ю. О., Шувалова, Т. О. (2023). Щодо захисту прав платників податків в умовах воєнного стану. Київський часопис права, (1) / 2023 – с. 187–193.

Науковий керівник: Дуравкін Павло Михайлович, к.ю.н., доцент, доцент кафедри податкового права.

Єлизавета ШАТОХА,
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
студентка 4 курсу 5 групи
факультету приватного права та підприємництва

НЕДОЛІКИ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ

Податкова система України відіграє ключову роль у забезпеченні державного бюджету, регулюванні економіки та соціальної справедливості. Однак, попри свою важливість, вона має значні недоліки, які забезпечують ефективність її функціонування, створюють додаткові навантаження на бізнес та населення, а також сприяють розвитку тіньової економіки. Вони сприяють складності та заплутаності податкового законодавства, високому рівню податкового навантаження, неповноті

та частій зміні правил, корупції в податкових органах. Зважаючи також на обставини вторгнення Росії на територію нашої держави, вдосконалення системи оподаткування України є необхідним для подальшого її розвитку.

Україна є однією з країн з найбільш складною податковою системою. Згідно рейтингу «Tax Hells Index 2023», складеного американським фондом «1841», наша країна посіла четверте місце серед зазначених в ньому 13 країн з найбільш істотними недоліками в оподаткуванні [9].

Тому, важливим є дослідження основних проблемних аспектів податкової системи України та визначення шляхів її подальшого вдосконалення.

Податковій системі має бути притаманна відкритість, що передбачає потребу в аналізі зовнішніх чинників, під впливом яких відбувається її становлення. Системність податків означає, що вони мають бути взаємопов'язані, органічно доповнювати одне одного, не суперечити системі в цілому та її окремим елементам [7, с. 1].

Одним із вагомих недоліків податкової системи є недосконалість податкового законодавства. Питання оподаткування регулюється переважно указами Президента, постановами Кабінету Міністрів України, підзаконними нормативно-правовими актами. Протиріччя в нормах податкового законодавства свідчать про його неефективність і можуть негативно впливати на діяльність господарюючих суб'єктів та відлякувати іноземних інвесторів [5].

Наступним недоліком є високі витрати на адміністрування окремих податків і зборів, які є вищими за доходи бюджету, який формується за їх рахунок [3, с. 9].

До прикладу, і надалі зростають витрати на забезпечення Державної податкової служби, зокрема, видатки на неї у 2022 році порівняно з 2019 р. підвищились в 2,5 рази [8, с.250].

Ваговою проблемою є також часті інциденти автоматизованого блокування податкових накладних. Податковий Кодекс України звісно в п. 201.16 передбачає ситуацію зупинення реєстрації податкової накладної або розрахунку коригування в Єдиному реєстрі податкових накладних у порядку, визначеному порядками з питань такої зупинки, затвердженими Постановою Кабінету Міністрів України КМУ № 1165 від 11.12.2019 р. [4]. Однак це може бути причиною значних проблем для суб'єктів господарювання, оскільки це здійснює неабиякий вплив на їхню фінансову та податкову діяльність, що може призвести до втрати прибутку, бо під-

приємства не мають змоги використовувати накладні, які є заблокованими [6, с. 5].

Також може неабияк послабитись економіка нашої країни.

Окрім того, не можна зазначити, що податки в Україні сприяють підвищенню її конкурентоспроможності. Ведучи мову про системність податкової системи, маємо на увазі гармонічне поєднання фіскальної та регулюючої функцій. Якщо перша передбачає стабільність надходжень до бюджету, то інша стосується існування в державі можливості впливу для соціально-економічного зростання. Натомість податкова система України будується таким чином, що фіскальний її характер значно перевищує реалізацію регулюючої функції [5].

Серйозним недоліком є також і те, що наявна система митно-тарифного регулювання не дає змоги реагувати на зміни становища світового ринку оперативнo, а також торговельних режимів в інших країнах та структури вітчизняної економіки [7, с. 3].

Насправді даний перелік прогалин системи оподаткування України не є вичерпним, що дійсно ускладнює ефективну боротьбу з ними. Однак, вважаю за доцільне виділити основні шляхи її вдосконалення для подальшого розвитку економіки нашої держави.

Зокрема, необхідним є проведення податкової реформи, яка б передбачала перевірку актуальності податків із врахуванням всіх змін, що відбуваються в Україні на даний час [1, с. 144].

Окрім того, можливо виділити наступні напрями реформування податкової системи України:

- спрощення нормативних положень вітчизняного податкового законодавства для господарюючих суб'єктів;
- досягнення балансу між орієнтацією на забезпечення стабільності надходжень в бюджет України та підвищенням конкурентоспроможності нашої держави;
- створення належних умов для дотримання податкового законодавства платниками податків за власною волею;
- вдосконалення механізму забезпечення прав платників податків за рахунок запровадження ефективної системи вирішення податкових спорів;
- орієнтація на розвиток інвестиційних процесів тощо. [3, с. 74]

Одним із питань, яке доцільно вирішити для ефективної реалізації даних завдань є наближення розміру мінімальної заробітної плати до рівня прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

Таким чином, податкова система України потребує суттєвих змін для забезпечення стабільного економічного розвитку, залучення інвестицій та стимулювання підприємницької діяльності. Складність податкового законодавства, високі податкові навантаження, часті зміни правил гри та корупція в податкових органах значно ускладнюють економічний розвиток країни та підривають довіру бізнесу і громадян до державних інститутів.

Покращення ситуації можливо шляхом проведення комплексної податкової реформи, яка включає спрощення та оптимізацію податкового законодавства, зниження податкових навантажень для малого та середнього бізнесу, впровадження прозорих механізмів адміністрування, а також посилення боротьби з корупцією в податковій сфері.

Список використаних джерел:

1. Бюджетно-податкова політика як чинник економічної безпеки України / Л. Максимова, Н. Костіна. 2008. – С. 97–159.
2. Варналій З. С. Реформування податкової системи України в умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів. Теоретичні та прикладні питання економіки. Збірник наукових праць. 2011. Вип. 24. с. 69–77. URL: http://tpre.econom.univ.kiev.ua/data/2011_24/Zb24_08.pdf (Дата звернення 02.11.2024).
3. Мельник М. І., Лещух І. В. Податковий контроль в Україні: проблеми та пріоритети підвищення ефективності : монографія. Львів. ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долишнього НАН України», 2015. 330 с. URL: <https://ird.gov.ua/irdp/p20150301.pdf> (Дата звернення 02.11.2024).
4. Податковий кодекс України від 02 грудня 2010. Відомості Верховної Ради. 2011. № 13–14, № 15–16, № 17. Редакція від 01.10.2024]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (Дата звернення 02.11.2024).
5. Пухальська Я. В., Прохорчук Н. О. Основні недоліки податкової системи України. Житомирський державний технологічний університет. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/01/57.pdf> (Дата звернення 02.11.2024).
6. Смирна К. В. Основні проблеми системи оподаткування Україна. Економіка та суспільство. Випуск № 59 / 2024. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3485> (Дата звернення 02.11.2024).
7. Тульчинський Р. В. Податкова система України, її недоліки та шляхи реформування. Економічний вісник НТУУ «КПІ». Збірник наукових

- праць. 2009. № 6. с. 42–47. URL: https://economy.kpi.ua/files/files/83_kpi_2009.pdf (Дата звернення 02.11.2024).
8. С. Шило. Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. Економічні науки. 2023. Вип. 1. с. 247–258. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnuvgr_ekon_2023_1_24 (Дата звернення 02.11.2024).
 9. The 1841 Foundation Tax Hells Index 2023. URL: https://the1841foundation.com/wp-content/uploads/2023/10/TH-Index-2023-The-1841-Foundation_ENG.pdf (Дата звернення 02.11.2024).

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри податкового права Дуравкін П. М.

Микита КОШЕВОЙ,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студент 4 курсу 9 групи
факультету прокуратури

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОДАТКОВЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Сьогодення та постійні трансформації українського суспільства мають своїм наслідком коло соціальних, економічних, політичних і правових завдань, які постають перед державою та, відповідно, які потребують системного та дієвого вирішення. З однієї сторони 21 століття супроводжується піднесенням правової держави, громадянського суспільства та загальнолюдських цінностей, але з іншої сторони – має місце збільшення різновидів та кількості правопорушень, зокрема і податкових, що обумовлює потребу в реформуванні та вдосконаленні механізму функціонування юридичної відповідальності. У свою чергу, актуальність дослідження проблематики податкової відповідальності зумовлена динамікою податкового законодавства, що розвивається та постійно змінюється особливо у період військової агресії Російської Федерації проти України.

Як відомо, єдиною підставою притягнення особи до юридичної відповідальності будь-якого виду є наявність складу правопорушення. Відповідно до ст. 109 Податкового кодексу України податковими правопору-

шеннями є протиправне, винне (у випадках, прямо передбачених Податковим кодексом України) діяння (дія чи бездіяльність) платника податку (в тому числі осіб, прирівняних до нього), контролюючих органів та/або їх посадових (службових) осіб, інших суб'єктів у випадках, прямо передбачених Податковим кодексом України [1]. Статті 117–128¹ Податкового кодексу України містить перелік складів податкових правопорушень.

Об'єктом податкового правопорушення є фінансові інтереси держави, що охоплюють процес формування централізованих грошових фондів за рахунок податків та зборів[2, с. 28].

Об'єктивна сторона правопорушення полягає у зовнішньому вираженні та включає ті елементи протиправної поведінки, які характеризують його як певний акт зовнішнього прояву в об'єктивній дійсності. Об'єктивна сторона правопорушення утворюється з сукупності визначених у нормі права ознак як обов'язкових (діяння, з певними – наслідки та причинний зв'язок), так і факультативних (час, місце, обстановка, спосіб, знаряддя та засоби вчинення правопорушення) [2, с. 28].

Акцентуємо увагу на тому, що окремого поняття «податкова відповідальність» як специфічного різновиду юридичної відповідальності, в науковій літературі немає. Проте, існує доволі комплексна та об'ємна терміносполука «відповідальність за вчинення податкових правопорушень та порушення іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи». З наведеного вбачається, що контролюючі органи наділені повноваженнями притягати порушників до відповідальності за: вчинення власне податкових правопорушень; вчинення порушень іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи[4].

Отже, до порушника податкового законодавства може бути застосована фінансова, адміністративна та кримінальна відповідальність.

В аспекті притягнення до фінансової відповідальності діє важливий принцип – принцип невиключності. Що він означає? Притягнення платника податків до фінансової відповідальності не звільняє такого платника податків від інших різновидів юридичної відповідальності. Так, платник податків, якого було притягнуто до фінансової відповідальності, може також бути притягнутий до адміністративної або ж кримінальної відповідальності за допущене ним податкове правопорушення[4].

Фінансова відповідальність застосовується у вигляді штрафних (фінансових) санкцій та/або пені. Штрафна санкція (фінансова санкція,

штраф) є платою у вигляді фіксованої суми та /або відсотків, що стягується з платника податку у зв'язку з порушенням ним вимог податкового та іншого законодавства, контроль за дотриманням яких покладено на податкові органи. Пеня є сумою коштів у вигляді відсотків, нарахованих на суми грошових зобов'язань, не сплачених у встановлені законодавством строки [3].

Податковий кодекс України визначає адміністративну відповідальність як засіб адміністративного впливу на порушників податкового законодавства із застосуванням адміністративно-правових норм. Підставою для адміністративної відповідальності за порушення податкового законодавства є наявність складу адміністративного правопорушення – винної або необережної дії чи бездіяльності, що посягає на захищені законом суспільні відносини, за яку законодавством передбачена адміністративна відповідальність[1].

Відповідно до статті 111 Податкового кодексу України кримінальна відповідальність застосовується при доказі винності, протиправності, умислу та особливо тяжких наслідках податкового злочину. Кримінальна відповідальність характеризується такими особливостями: суб'єктами є виключно фізичні особи; регулюється нормами Кримінального кодексу України; встановлюється лише в судовому порядку; має певні процесуальні особливості[1].

Підставою для притягнення до кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину. Притягнути до кримінальної відповідальності в сфері оподаткування можна тільки при наявності вини у формі умислу. Види такої відповідальності визначені в ст. 212 Кримінального кодексу України [5].

Таким чином, проаналізувавши усе викладене вище, ми можемо зробити висновок про те, що інститут юридичної відповідальності за вчинення податкових правопорушень є гарантованим механізмом дотримання чинного законодавства. Відповідальність за порушення податкового законодавства регламентується низкою нормативно-правових актів і застосовується контролюючими органами до платника податків, шляхом застосування таких різновидів юридичної відповідальності: фінансової відповідальності, адміністративної відповідальності та кримінальної відповідальності.

Список використаних джерел:

1. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 №2755–17. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2755-17> (дата звернення: 28.10.2024).
2. Онищук Н. Ю. Відповідальність за порушення податкового законодавства. *Фінансове право*. 2012. №2. С. 27–29.
3. Антощук Л. Податкові правопорушення: найважливіші висновки судів-Аналіз висновків судів щодо податкових правопорушень від KPMG Law Ukraine. URL: https://biz.ligazakon.net/ua/analytics/197321_podatkov-pravoporushennyanauvazhlivsh-visnovki-sud(дата звернення: 28.10.2024)
4. Манукян А. А. Відповідальність за порушення норм податкового законодавства: поняття й ознаки. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2023/5_2023/55.pdf (дата звернення: 28.10.2024).
5. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 №2341–14. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 28.10.2024).

Науковий керівник: Дуравкін Павло Михайлович Доцент, кандидат юридичних наук, доцент кафедри податкового права Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого.

Владислав ПОЛТАВСЬКИЙ,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студент 3 курсу, 19 групи
факультету прокуратури

ПОНЯТТЯ ТА ПРАВОВА ПРИРОДА ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ

Початок ХХІ століття супроводжується революційними відкриттями, стрімким удосконаленням технологій, а також розвитком суспільних відносин. Слід зазначити, що в сучасному світі цифрові технології активно змінюють фінансовий ландшафт, і одним із найважливіших інноваційних досягнень є виникнення віртуальних активів.

Попри це, на законодавчому рівні та в правовій науці немає єдиного легального визначення поняття віртуальних активів. Кожна держава та міжнародна організація регулює це питання по – своєму, а це призводить до певного уповільнення прийняття рішень на державному й світо-

вому рівні, що прямо уповільнює розвиток суспільства. Україна не є винятком, адже на сьогодні ринок віртуальних активів знаходиться на етапі легалізації. У зв'язку з цим виникає необхідність у здійсненні дослідження та визначення поняття «віртуальні активи» та їх правової природи.

Перш за все, слід відзначити, що в Україні досить довго не було нормативно – правового акту, який би визначив поняття «віртуальний актив», а також повною мірою регулював правовідносини, що виникали у зв'язку з оборотом віртуальних активів. Ситуація змінилася з прийняттям Закону України «Про віртуальні активи» №2074ІХ від 17.02.2022 року. Відповідно до прийнятого Закону, віртуальний актив – це нематеріальне благо, що є об'єктом цивільних прав, має вартість та виражене сукупністю даних в електронній формі [1].

Подібне значення можна знайти й у Законі України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», де віртуальний актив розглядається як цифрове вираження вартості, яким можна торгувати в цифровому форматі або переказувати і яке може використовуватися для платіжних або інвестиційних цілей [2]. Дані визначення мають відмінності, що свідчить про те, що вже на етапі створення правової основи для функціонування ринку віртуальних активів існують суперечності в нормативно-правовому регулюванні щодо визначення основного поняття.

Для цілісного та більш детального дослідження слід взяти до уваги міжнародний досвід тлумачення поняття «віртуальних активів». Центальною є правова позиція Європейського Союзу, викладена у відповідній Директиві ЄС 2018/843, де є інше поняття – «віртуальні валюти», що визначаються як цифрове вираження вартості, яке не випускається чи не гарантується центральним банком або державним органом, яке не обов'язково пов'язане із законодавчо встановленою валютою та не має правового статусу валюти чи грошей, але приймається фізичними або юридичними особами в якості засобу обміну, який можна передавати, зберігати та торгувати в електронному вигляді.

Цікавими є і положення законопроекту Markets in Crypto Assets Regulation (MiCA) [3], який було розроблено, для того щоб цілісно регулювати відносини у сфері криптовалютних активів. Ураховуючи положення преамбули MiCA, в яких зазначено, що законодавство ЄС має сприяти боротьбі з фінансування тероризму та відмиванню грошей,

будь-яке визначення «криптоактивів» має відповідати дефініції «віртуальних активів», сформованій в Рекомендаціях Міжнародної групи з протидії відмиванню брудних грошей (FATF). Віртуальні активи в зазначених Рекомендаціях визначено як цифрове вираження вартості, яке можна переказувати або торгувати в цифровому форматі, а також використовувати в інвестиційних або платіжних цілях [4].

Європейським центральним банком (ЕЦБ), як і в положеннях МіСА, застосовується поняття «криптоактиви» – будь-які активи, що існують у цифровій формі, які не представляють фінансових зобов'язань щодо будь-якої фізичної чи юридичної особи і які не втілюють у собі будь-яких майнових прав щодо суб'єкта господарювання [5].

Досліджуючи правову природу віртуальних активів, слід зазначити, що українським законодавцем було здійснено декілька спроб для врегулювання їхнього обігу. Зокрема, однією зі спроб є «Роз'яснення щодо правомірності використання в Україні «віртуальної валюти криптовалют» Bitcoin», видане Національним Банком України 10.11.2014 р. [6]. У роз'ясненні Національний Банк розглядав «віртуальну валюту» Bitcoin як грошовий сурогат, що не може використовуватися на території України як засіб платежу та не має забезпечення реальною вартістю.

Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 1 «Проекту Закону про стимулювання ринку криптовалют та їх похідних в Україні» № 7183–1. від 10.10.2017, криптовалюта розглядалася як децентралізований цифровий вимір вартості, що може бути виражений у цифровому вигляді, функціонує як засіб обміну, збереження вартості або одиниця обліку, що заснований на математичних обчисленнях, є їх результатом та має криптографічний захист обліку. При цьому деталізувалося, що криптовалюта для цілей правового регулювання вважається фінансовим активом.

Отже, визначення поняття та правової природи віртуальних активів є складним і багатограним, адже ці цифрові інструменти охоплюють широкий спектр економічних відносин, від криптовалют до токенів і невзаємозамінних токенів (NFT). Проаналізувавши узагальнені підходи міжнародних організацій та національного законодавства, можна дійти висновку, що поняття «віртуальні активи», «віртуальні валюти» та «цифрові активи» є синонімами, які часто використовуються в економічних дослідженнях. Разом з цим правове регулювання віртуальних активів залишається недостатньо чітким і потребує подальших досліджень та розробки правових норм, які б визначали їх статус, права власності на них та порядок регулювання фінансових операцій із ними.

Список використаних джерел:

1. Про віртуальні активи: Закон України від 17.02.2022 № 2074ІХ / Верховна Рада України // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text>.
2. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 06.12.2019 № 361-ІХ / Верховна Рада України // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>.
3. Markets in Crypto-Assets Regulation (MiCA) // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.esma.europa.eu/databases-library/esma-library>.
4. The FATF Recommendations (2023) // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.fatf-gafi.org/en/publications/Fatfrecommendations/Fatfrecommendations.html>.
5. Яксун В. С. Поняття цифрових активів та їх види. // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/12/208.pdf>.
6. Роз'яснення щодо правомірності використання в Україні «віртуальної валюти/криптовалюти» Bitcoin // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0435500-14#Text>.

Науковий керівник: Галинська К. Ю., кандидат юридичних наук, асистент кафедри фінансового права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Михайло ЛЮТКО,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студент 4 курсу, 9 групи
факультету прокуратури

ЕКОНОМІКА УКРАЇНИ У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД: АСПЕКТ ОПОДАТКУВАННЯ

Відбудова економіки України в повоєнний час, перш за все, полягатиме у стабілізації економіки як такої, відбудови промислової та соціальної інфраструктури, зацікавлення та залучення людського капітала

лу всередині країни, відбудови пошкодженого житлового фонду, доріг, виробничих та науково-освітніх потужностей та ін. Проте, все це має відбуватись з залученням величезних інвестиційних вкладень. Тому, першим питанням яке постане перед керівництвом держави – це знайти джерела, що будуть генерувати кошти для відбудови і розвитку країни. Все це можна здійснити лише в комплексі і одночасному розвитку багатьох «життєдіяльнісних» сфер одночасно. Але для того щоб бізнес ефективно працював і міг генерувати ці кошти, має бути створена міцна, максимально сприятлива система оподаткування для бізнесу в Україні.

Очевидно, що економічна ситуація, що спричинена російською агресією в Україні, потребує невідкладних заходів, котрі дали б можливість відродити стабільний економічний кістяк, що існував в державі у довоєнний час, а то й покращити його. Адже якщо задуматись глибше, то довоєнного стану економіки може бути недостатньо в повоєнні часи, щоб хоча б мати стабільний стан і незадоволення населення рівнем життя не зростало, а наші громадяни повертались з закордонну. Задля цього необхідним є проведення глибокого аналізу стану в якому зараз знаходиться економіка та розроблення поетапного плану економічної політики, яка буде спрямована на забезпечення сталого суспільного розвитку на основі принципів верховенства права та соціальної справедливості.

Як зазначають українські вчені Д. Серебрянський та А. Капелюш в своїх працях: «для забезпечення фінансової стабільності та сталого економічного зростання необхідне концептуальне переосмислення проведення державної політики...»[1]. І ця цитата є дуже актуальною і в наш час. Адже будувати економіку як раніше недоречно, оскільки потрібно не просто рухатись вперед, а робити просто титанічні кроки щоб вистояти. Потрібно генерувати нові ідеї та впроваджувати нові системи які дозволять досягти максимально швидких позитивних результатів, при цьому заохочуючи гравців ринку до бізнесової діяльності.

Повоєнна національна економічна політика повинна приділяти особливу увагу виявленню фундаментальних недоліків існуючих ринків та заохоченню нових учасників ринку, одночасно виправляючи нерівність у доходах. При цьому державне втручання має бути максимально коректним і не повинно передбачати викривлення економічних законів, підміну ринкових механізмів та компенсацію приватних збитків за рахунок інших платників податків.

Політика державного дирижизму, «що ґрунтується на поєднанні державного планування розвитку секторів економіки та мотивування конкуренції приватних фірм» [10, с. 147], для України передбачає використання всіх можливих способів та засобів, які має у своєму розпорядженні держава, задля проведення структурних реформ. Метою цих реформ є створення нової, конкурентоспроможної та збалансованої індустріальної економіки шляхом розвитку секторів економіки, які сприяють або генерують високу додану вартість. Державі відводиться особлива роль у реалізації нової національної регуляторної політики. Держава має бути ініціатором та модератором структурних реформ і зосередити свої зусилля на найбільш важливих та актуальних напрямках економічних перетворень, особливо у сфері оподаткування.

Для того, щоб створити новий економічний каркас України в рамках логіки державного регулювання, необхідно розробити довгострокову програму прискореного промислового розвитку. Ця програма має стати ключовим документом, що орієнтує розвиток української економіки та визначає вектор відповідної державної політики.

Перш за все стабільна та міцна економіка полягає в адекватному регулюванні напрямку оподаткування для можливості залучення та розвитку нового бізнесу, а також залишення на ринку гравців бізнесу, що вже існують, але зазнали майнових втрат під час військових дій. У першу чергу податкова політика має бути конкретною і зрозумілою для кожного, хто може зайти на ринок і відкрити свій бізнес. Податкова політика не має бути занадто обтяжливою прямими податками, бо такий бізнес відразу стане не вигідним для підприємця і він його просто на просто ліквідує. З багатьох джерел ЗМІ під час війни звучать заклики, що нам потрібно підвищувати прямі податки, бо в умовах війни нічим фінансувати видатки державного і місцевих бюджетів. Проте, таке твердження є некомпетентним та взагалі вкрай ворожим для держави. Адже багато підприємців знаходяться на територіях де хоча й можна вести бізнес більш менш безпечно, але це є не прибутковою сферою наразі. Це все сприятиме наростанню негативу серед підприємців, трудовій міграції та знищенню деяких ланок бізнесу.

Щодо збільшення податків то це категорично негативний з точки зору оцінки правильності крок. По-перше, це по факту не покращить наповнення дербюджету, лише слугуватиме зайвим каталізатором для суспільного невдоволення. Наприклад, підвищення ставки військового

збору нічого не надасть для бюджету, оскільки зайнятість населення в реальному секторі економіки скоротилась в рази, у багатьох випадках роботодавці сплачують своїм працівникам лише мінімальну заробітну плату (проте й це в кращому випадку). Більше того, не існує достатнього фіскального потенціалу для підвищення будь-яких податків, адже постраждали, тобто зменшились бази оподаткування всіх без винятку податків – доходи, прибутки, споживання, майно, викиди тощо.

Основні кроки в податковій політиці повоєнного часу вбачаємо в наступному:

- відновлення сплати ПДВ при імпорті готової продукції у повному обсязі;
- відновлення сплати акцизу на нафтопродукти;
- відстрочка сплати ПДВ для виробництв та підприємств АПК;
- зменшення ставки ПДФО;
- відміна на деякий час ЄСВ для окремих категорій підприємців.

З початком війни було зменшено податкове навантаження на підприємців, шляхом зменшення для окремих категорій, а то й взагалі можливості несплати податків для власників бізнесу. Проте, необхідно зазначити, що у післявоєнний час такий сценарій є нелогічним.

Варто зазначити, що податки на кінцеве споживання (ПДВ та акцизи) становлять основну частину податкових надходжень до державного бюджету (63–65% у 2021 році). Тому, з точки зору якості наповнення національної скарбниці, в першу чергу, необхідно відновити повну сплату ПДВ з імпорту промислових товарів, а також при її реалізації вітчизняними виробниками на внутрішньому ринку. Водночас, що стосується продажу промислових товарів у зонах активних бойових дій або поблизу них, доцільно дозволити суб'єктам господарювання працювати за спрощеною системою оподаткування, коли вони не реєструються як платники ПДВ і, відповідно, його не сплачують. Такий метод допоможе виробникам швидше включитися в роботу та відновитись після завданих війною майнових втрат.

Логічним кроком є збереження пільгової ставки ПДВ при імпорті чи внутрішньому виробництві та реалізації нафтопродуктів. Водночас, необхідно відновити сплату акцизу на нафтопродукти. На сьогодні цей бізнес з наявним податковим навантаженням має прибутковість більше ста відсотків. А несплата акцизу у цій сфері виглядає нелогічною, оскільки нестача коштів в держбюджеті є колосальною.

Якщо говорити про імпорт чи внутрішню реалізацію сировини та напівфабрикатів безпосередньо переробним підприємствам та підприємствам аграрного сектору, то було б чудовим кроком надати відстрочку сплати ПДВ в залежності від складності виробництва, де вони використовуються, на строк від 90 до 180 днів. Головна метою такої дії є здешевлення діяльності того чи іншого бізнесу. Крім того, він може стимулювати відновлення або розширення виробничої діяльності, оскільки об'єктивно обмежені фінансові ресурси підприємств не вилучаються. Адже якщо говорити про АПК то багато з аграріїв досі не мають ринку збуту продукції ще з минулого року, тому їм потрібен час для знаходження нового шляху та вигідної здачі продукції.

Ставку акцизного податку не слід підвищувати в перший фінансовий рік після закінчення війни. Враховуючи значне падіння доходів населення, це призведе лише до подальшої «тінізації» обігу підакцизних товарів (тютюну, алкоголю, пального) та його криміналізацію обороту. Крім того, очевидно, що важливу роль тут ще гратиме психологічний аспект. Ну і тіньова система «радянського союзу» в наш час буде найгіршим розвитком подій для економіки, в цілому.

З огляду на втрати, яких зазнали підприємства, очевидно, що значних надходжень до державного бюджету від сплати післявоєнного податку на прибуток очікувати не доводиться. Адже перший рік, а то й два, практично всі підприємства будуть збиткові. Відновлюючи діяльність, при тому що протягом найближчих місяців вона буде об'єктивно збитковою, бізнес розраховує на поступове відновлення економіки країни. За цих обставин продовжувати сплачувати податок на прибуток підприємств абсолютно недоцільно. Поодинокі підприємства, які матимуть прибуток, не виправдовують існування системи адміністрування сплати цього податку. Тому доцільно знизити ставку податку на прибуток до нуля під час воєнного стану і принаймні в перший післявоєнний фінансовий рік. Такий крок допоможе бізнесу так би мовити повірити в свої сили і не закривати бізнес, який на той момент буде збитковим.

Як пишуть українські вчені: «перехід України до вищих рівнів технологічних укладів, які є доволі наукомісткими, потребує переходу до нової економіки – економіки знань – і відповідного розвитку людського капіталу» [9, с. 204]. Так і в вищеписаній ситуації, нові реалії потребують нових нестандартних досі незастосовуваних рішень.

Також, варто було б суттєво зменшити ставку податку на доходи фізосіб (ПДФО). Взагалі, якщо розглядати глобально, то громадяни, які залишаються в країні та офіційно показують свої доходи, а також підприємства, які виплачують білу зарплату найманим працівникам – це вже дуже й дуже позитивний факт. Адже ми знаємо, скільки людей емігрувало за кордон до цього часу, і, ймовірно, ще 5–10% мігрує в подальші місяці війни. До того ж це стосується не лише окремих людей, а й бізнесів в загальному. Після припинення дії воєнного стану можливо зробити ставку на рівні до 13%. Лише з доходів, які перебільшують еквівалент 100 тис. доларів річного доходу, ставку можна підняти до 15%. При цьому протягом війни та у повоєнний час (3–5 років) варто всі кошти, сплачені з доходів фізичних осіб, залишати у місцевих бюджетах. Можливо за виключенням, отриманих ними процентних доходів по банківським депозитам та доходів по цінним паперам (процентних, дивідендів, курсових).

Окремої згадки заслуговує аграрний сектор, який є однією з основ української економіки. Основним завданням розвитку сфери АПК є створення високо конкурентної сфери економіки, яка стане однією з базових сфер, де формуватиметься висока додана вартість, а також створюватиметься мультиплікативний ефект для розвитку суміжних галузей економіки (селекція, виробництво та обслуговування техніки, логістика, транспортування, тощо). Як пише українська вчена Матросова Л. М.: «розвиток АПК України у сучасних умовах є важливим напрямом зростання конкурентоспроможності економіки країни» [5, с. 89]. Зменшення податкової ставки для бізнесу комплексу АПК є важким рішенням, проте надасть можливість швидше відновитись такому бізнесу, особливо якщо це маленькі господарства з невеликою кількістю землі і т.п.

Військовий збір, як такий варто повністю ліквідувати в повоєнний час. Це пов'язано з тим, що вони, по суті, є частиною податку на доходи фізичних осіб і лише посилює тиск на заробітну плату та збільшує «тінізацію» підприємницької діяльності. Краще замість цього підняти ставку ПДВ на один чи навіть два відсотки, що повністю перекрило б надходження до держбюджету від військового збору. Можна навіть в усіх чеках відображати цю додаткову ставку ПДВ (один чи два відсотки), як кошти, що спрямовуються на фінансування ЗСУ.

Що стосується бізнесових підприємств, то єдиний соціальний внесок у воєнний час має сплачуватися лише в межах мінімальної заробітної плати. А в районах, в яких велись активні бойові дії, чи знаходяться

у межах до 100 км від них, ЄСВ взагалі не повинен сплачуватись бізнесом. Адже сам факт легальної діяльності підприємств з наявністю найманих працівників – це вже без жодного пафосу виглядає подвигом. Та сама система сплати ЄСВ має поширюватися і на самозайнятих осіб.

Отже, якщо постає питання чи потрібно робити податкову реформу після завершення війни, то відповідь однозначно так! Оскільки податкова модель, яка існує в Україні на даний момент, не відповідала її потребам навіть для довоєнного розвитку, а для повоєнного часу відновлення економіки вона не буде відповідати ще в більшому обсязі. Проблеми існували та існують і в структурі податкової системи, і в моделі окремих податків, і в некоректних засобах їх адміністрування, проте саме це і є важелем для вирішення всіх глобальних питань і покращення всієї системи в загальному.

Отже, як бачимо, Україна для відновлення та розвитку економіки у повоєнний період має пройти досить складний шлях, що пов'язано з масштабністю завдань, які мають бути вирішені в умовах дефіциту матеріальних та людських ресурсів. Відразу слід зазначити, що суттєвих економічних змін та відродження Україна зможе досягти лише за допомогою сильної фінансової підтримки наших європейських партнерів. Тому у повоєнний період надважливим завданням, що стоятиме перед державою, владою на місцях, громадськими організаціями та іншими учасниками суспільних процесів в Україні буде пошук та залучення всіх можливих ресурсів, які можуть бути використані для економічного відновлення, побудови нових виробничих та науково-освітніх потужностей, виведення економіки країни на новий якісний рівень, тощо.

Зокрема, важливим етапом є визначення наявних помилок та реформування системи оподаткування, а також знаходження шляхів для її модернізації, що сприятиме появленню нових гравців на ринку та розвитку малого бізнесу. Складне та розмите податкове законодавство не здатне обслуговувати ослаблену війною нестабільну економіку та сприяти економічному зростанню. На етапах мікро-, малого та середнього бізнесу життєво потрібна найпростіша примітивна та прозора податкова система, щоб відволікати мінімум часу та коштів у платників податків.

Список використаних джерел:

1. Грабчук О. М. Фінансове регулювання розвитку економіки України у стані глибокої рецесії. Економічний аналіз: зб. наук. праць; Тернопіль-

ський національний економічний університет [голов. редкол. В. А. Дерій]. Тернопіль.: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2014. Т. 18. №2. С. 134–141.

2. Інноваційна Україна 2020: національна доповідь/ за заг. ред. В. М. Гейця та ін. 2015.
3. Лосіцька Т. І. Державне регулювання експортної діяльності. Наука, технології, інновації. 2019. №3. С. 11–21.
4. Матросова Л. М. Проблеми розвитку агропромислового комплексу України як напрям підвищення конкурентоспроможності економіки. Інфраструктура ринку. 2020. Вип. 42.
5. Писаренко В. П. Зарубіжний досвід антимонопольного регулювання та можливості його використання в Україні. Бізнес-Навігатор. 2016. №2 (39). С. 28–34.
6. De Long J. B., Eichengreen B. The Marshall Plan: History's Most Successful Structural Adjustment Program [El. Resource]. URL: http://www.j-bradford-delong.net/pdf_files/Marshall_Large.pdf

Науковий керівник: Дуравкін Павло Михайлович, доцент, кандидат юридичних наук, доцент кафедри податкового права Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого.

Євген БІДНИЙ,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
кафедра адміністративного права та
адміністративної діяльності, аспірант

ДО ПИТАННЯ АНАЛІЗУ ОКРЕМИХ РІШЕНЬ ВЕРХОВНОГО СУДУ ЩОДО НАРАХУВАННЯ ТА СПРАВЛЯННЯ МИТНИХ ПЛАТЕЖІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Актуальність теми даного дослідження пов'язана із потребою визначення окремих питань стосовно ролі та значення судових рішень Верховного Суду з питань нарахування і справляння митних платежів. Крім того, актуальною проблемою митного права в сучасних умовах залиша-

ється відсутність ефективного забезпечення належної реалізації та охорони прав і свобод приватних осіб у митних правовідносинах [1], зокрема при нарахуванні і справлянні митних платежів. Підкреслює актуальність вибраної теми те, що судовий спосіб захисту порушених прав приватних осіб під час нарахування і справляння митних платежів є чи не найефективнішим засобом захисту прав осіб, адже практика Верховного Суду визначає певні тенденції розвитку митного права та впливає на здійснення правосуддя у відповідних категоріях митних спорів. Також, практика Верховного Суду з питань нарахування і справляння митних платежів виступає орієнтиром для нижчих судових інстанцій адміністративних судів при розгляді судових спорів. Метою даної роботи є спроба визначення ролі і значення рішень Верховного Суду щодо нарахування і справляння митних платежів під час воєнного стану.

Окрім вчені вже звертали увагу на проблемні питання адміністративної відповідальності за порушення митних правил [2], ознаки конфлікту у сфері митних правовідносин як передумови виникнення митного спору [3]; деякі дослідники звернули увагу на визначення юридичної конструкції митно-правового спору [4] та ін. Однак вибрана нами теми залишилась поза увагою науковців з адміністративного та митного права.

Значимо, що приписами Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період дії воєнного стану» від 24.03.2022 р. [5] в умовах воєнного стану було запроваджено звільнення ввезення товарів на митну територію України у митному режимі імпорту від сплати митних платежів (зокрема, від податку на додану вартість та ввізного мита для суб'єктів господарювання, які зареєстровані платниками єдиного податку першої, другої та третьої групи).

Однак, на практиці норми цього закону мали неоднозначне тлумачення та застосування з боку посадових осіб Державної митної служби. Зокрема, ТОВ «Компанія Форт.Уна» не змогло скористатися цими преференціями та отримало картку відмови у митному оформленні (випуску) товару від 29.06.2022 р., через що почало процедури судового оскарження дій митної служби в суді першої, а згодом – і апеляційної інстанції. Обидва суди не задовольнили позовні вимоги компанії, посилаючись на те, що позивачем помилково зазначено у митній декларації від 29.06.2022 р. преференції щодо пільги зі сплати ввізного мита та по-

датку на додану вартість, передбачені Законом № 2142-IX, оскільки такі пільги розповсюджуються на товари, що імпортуються, починаючи з 01.04.2022 р., в той час як спірний товар увезено на митну територію України 10.05.2021 р. Здавалося б, аргументація, на перший погляд, логічна, адже законом установлені часові рамки дії митної преференції, проте касаційне оскарження принесло кардинально протилежний висновок і тлумачення норм цього закону.

Так, у постанові від 28.06.2023 р. у справі № 160/11478/22 Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду пішов шляхом тлумачення поняття «ввезення товару на митну територію України». Був зроблений висновок, що ця операція, з якою законодавець пов'язує звільнення від обов'язку сплати митних платежів, не обмежується лише фактичним (фізичним) перетином товару через митний кордон України, натомість, така являє собою певний алгоритм дій, який складається з виконання низки необхідних митних формальностей. Таким чином, враховуючи, що подана позивачем з метою митного оформлення ввезеного товару митна декларація, датована 29.06.2022 р. (тобто, у період з 01.04.2022 по 01.07.2022 р.), задекларований за цією митною декларацією товар підпадає під дію Закону № 2142-IX, оскільки в даному випадку виконуються законодавчо встановлені умови для звільнення від сплати ввізного мита та податку на додану вартість [6].

Виходячи з положень цього рішення, можна стверджувати, що Верховний Суд виконав тут функцію додаткового тлумачення норми права, уточнення особливостей її застосування. Так, суди першої та апеляційної інстанції не врахували положення ст. 278 Митного кодексу України, відповідно до якої, датою виникнення податкових зобов'язань із сплати мита у разі ввезення товарів на митну територію України ... є дата подання митному органу митної декларації для митного оформлення або дата нарахування такого податкового зобов'язання митним органом у випадках, визначених цим Кодексом та законами України [7]. Отже, не можна сказати, що законотворець допустив недоліки та дефекти під час нормотворення, адже понятійно-категоріальний апарат у частині нарахування та справляння митних платежів уже сформований на законодавчому рівні.

Відзначимо, що на постанову КАС ВС від 28.06.2023 р. у справі № 160/11478/22 посилаються вже й інші суди під час розгляду спорів у сфері митної справи та суміжних до неї. Наприклад, Житомирський

окружний адміністративний суд посилався на цю позицію Верховного Суду, розглядаючи позов щодо визнання дії Житомирської митниці Державної митної служби України щодо відмови у здійсненні митного оформлення автомобіля, відповідно до положень редакції Закону України № 2142-IX від 24.03.2022 р., та безоплатному поверненні автомобіля протиправними. Суд, незважаючи на те, що позивач фізично ввезив автомобіль на митну територію України 08.05.2022 р., зазначив, що ввезення відбувалося на підставі попередньої митної декларації, однак митне оформлення транспортного засобу в митний режим «імпорт» мало здійснюватися на підставі митної декларації, яка позивачем не подавалася. Тому позовні вимоги не були задоволені [8].

Отже, існування такої позиції Верховного Суду у частині особливостей процедури звільнення від сплати митних платежів операцій із імпорту під час воєнного стану додало правової визначеності в контексті вирішення митних спорів. На нашу думку, варто посилити на законодавчому рівні місце практики Верховного Суду у системі джерел права України [9], зокрема митного права.

Список використаних джерел:

1. Давиденко, Л. М. Забезпечення прав і свобод громадян при здійсненні митних процедур. *Митна справа*. 2006. № 3 (45). С. 31–37.
2. Шевчук, О. М. Зуй В. В. Порушення митних правил як підстава адміністративної відповідальності. *Актуальні проблеми держави і права*. 2024. № 102. С. 133–139. DOI <https://doi.org/10.32782/apdp.v102.2024.18>
3. Абдукадірова К. Е. Конфлікт у сфері митних правовідносин як передумова виникнення митного спору. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2020. № 47 том 1. С. 50–53.
4. Варгуляк О. Г. Поняття та юридичної конструкції митно-правового спору. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2023. № 4. С. 105–111.
5. *Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період дії воєнного стану* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2142-20#Text>
6. *Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 28 червня 2023 року у справі № 160/11478/22*. URL.: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111884041>
7. *Митний кодекс України* URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>

8. *Рішення Житомирського окружного адміністративного суду від 02 липня 2024 року у справі № 240/31653/23. URL.: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120122720>*
9. Скідан, Н. В. Роль Верховного Суду у забезпеченні дотримання та поваги до верховенства права. *Вісник НГУУ «КПП» Політологія. Соціологія. Право*. 2024. № 1(61). С. 58–69.

Науковий керівник: д.ю.н., професор кафедри адміністративного права та адміністративної діяльності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Шевчук О. М.

Олександра ГУБА,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка 3 курсу, 9 групи
факультету прокуратури

ШАГ – ІСТОРИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ВІДНОВЛЕННЯ АВТЕНТИЧНОЇ ГРОШОВОЇ ОДИНИЦІ

Минуло вже понад 30 років, як Україна офіційно отримала статус незалежної держави, проте донині ми виборюємо своє право на існування, разом з цим підкреслюємо та доводимо всьому світу різницю між нами та росією. Безперечно, питання які пов'язані з відмежуванням України від країни-агресора є на часі, бо культурна, економічна, наукова автентичність – це основа кожної суверенної держави. Суспільство потребує змін, тому держава має ініціювати заходи дерусифікації та сприяти збереженню історичної спадщини. Відповідно до положення статті 99 Конституції України: грошовою одиницею є гривня. Також Закон України «Про Національний банк України» у статті 32 передбачає, що гривня дорівнює 100 копійкам. Розмінною монетою з найнижчим номіналом є 1 копійка. Це сота частина національної грошової одиниці України. У вересні 2024 року Національний банк порушив питання повернення ідентичності в аспекті заміни назви дрібних монет з копійки на шаг, що сприяло розгортанню дискусії серед української спільноти. Тому, вважаю надзвичайно актуальним дослідити питання впровадження ШАГу замість копійки.

Насамперед низка вітчизняних науковців, а саме: А. Римар, В. Шлапінський, Т. Охріменко, Н. Тріфонова, П. Гай-Нижник, Р. Шуст, А. Бойко – Гагарін, а також інші вчені приділили увагу у своїх роботах даній проблематиці.

В. Шлапінський, досліджуючи етимологію нумізматичного значення шагу, описує, що цей термін має дуже давнє походження, його коріння сягає у часи шумерської цивілізації.

Доречним буде згадати фінансову політику УНР, яку детально описує у своїй праці А. Римар. Найперше, шаг – термін суто український. У XVI–XVIII ст. він вживався в понятті тригрошовика і став найменшою одиницею грошової системи всіх емісій України 1917–1920 рр. Шагів було надруковано на загальну суму 16014575 карбованців, але через велику кількість місцевих підробок, на ринку їх набралось вдвічі більше. Шаги не прижилися на новому фінансовому ґрунті і тому у березні 1919 р. були ліквідовані радянською владою.

Як зазначає Т. Охріменко, шаг використовувався на позначення «дрібною грошовою одиницею» впродовж мінімум двох століть. Також авторка вказує, що у сучасній Україні в 1992 р. було викарбувано пробні монети в шагах, але таку назву для розмінної монети, як відомо, не було затверджено. Поняття найменших дрібних грошей заступилося російською та загальнорадянською номінацією копійка, однак мовна пам'ять українців зберегла віддалені семантичні зв'язки поняття грошових знаків, грошей із поштовою маркою та знаком поштової оплати.

На даному етапі існують різні думки української спільноти. Для прикладу наведу декілька позицій. «Сьогодні, враховуючи те, що російський Центробанк заходить на українські окуповані території одразу за їхнім «Міністерством нападу» і нав'язує свою грошову одиницю всупереч міжнародним конвенціям, заміна московського впливу взагалі не має викликати в нас жодного запитання», – говорить історик та працівник музею грошей Андрій Бойко-Гагарін.

Протилежною є думка П. Гай – Нижника, який наполягає на тому, що відсутня жодна необхідність проведення грошової реформи. Він вважає, що немає фінансово-економічної нагальної потреби, а також і обґрунтування запровадження шагу та ще й під час війни, коли й гривня знецінена.

На моє переконання, впровадження шагу замість копійки є важливим кроком для України в контексті зміцнення національної ідентичності,

демосковізації та економічної доцільності. Відновлення шагу символізує повернення до власної історії, що є надзвичайно вагомим кроком в умовах повномасштабної війни, коли ворог буквально щоденно знищує історичну пам'ять, а також це ще один рішучий крок «відхрещення від московської культури» та модернізації власної держави.

Проте, дане питання є комплексним та потребує ретельного обговорення і зваження всіх «за» та «проти». Тому винесення та подальше дослідження на порядку денному – це ключовий момент у проведенні грошової реформи та зміни назви державної монети.

Список використаних джерел:

1. Гай-Нижник П. Шаг замість копійки: наскільки це доречно в історичному контексті. URL:<https://web.archive.org/web/20240916210223/https://mind.ua/publications/20278946-shag-zamist-kopijki-naskilki-ce-dorechno-vistorichnomukonteksti> (дата звернення: 01.11.2024).
2. Охріменко Т. Шаг як одиниця дискурсу грошових відносин східнослов'янського мовного простору. *Лінгвістичні дослідження: зб. наук. праць ХНПУ ім. Г. С. Сковороди*. 2019. № 50. С. 196–202.
3. Римар А. Українські гроші як атрибут соціокультурної самоідентифікації національної держави.: дисертація: 26. Київ, 2009. 237 с.
4. Торба Б. Коли копійки в Україні замінять на шаги та звідки взялася нова (стара) назва монети? URL: <https://life.pravda.com.ua/society/shag-zamist-kopiyki-istoriya-viniknennya-i-etimologiya-303683/> (дата звернення: 01.11.2024).
5. Шлапінський В. Про етимологію нумізматичних термінів «шаг» та «ізрой». *Вісник Львівського університету*. URL: <https://doi.org/10.30970/his.2019.0.9820>.

Науковий керівник: Овчаренко А. С., асистентка, к. юр. наук.

ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО, ЗЕМЕЛЬНЕ ТА АГРАРНЕ ПРАВО

Вадим ГАРМАШ,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студент 4 курсу, 9 групи
факультету прокуратури

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

На сьогодні в Україні починаючи з 2022 року діє воєнний стан, який негативно впливає не лише на життя та здоров'я людей, на бізнес та економіку, а також на навколишнє середовище загалом. Тому в Україні забезпечення екологічної безпеки в умовах сьогодення є нагальним питанням.

Довготривалі бомбардування міст та сіл, обстріли по всій території України спричиняють забруднення повітря, води та ґрунту. Не менш важливою в умовах воєнного стану стала проблема знищення лісів і відповідно місць проживання диких тварин. Крім того, наразі завдано значної шкоди інфраструктурі України, зокрема: знищено та пошкоджено заводи, електростанції, нафтопереробні заводи, підірвано дамбу Каховської ГЕС, страждають природоохоронні території (заповідники, національні природні парки) тощо.

Поняття «екологічна безпека» закріплено в Законі України «Про навколишнє середовище», відповідно до статті 50 цього закону екологічна безпека є таким станом навколишнього природного середовища, при якому забезпечується попередження погіршення екологічної обстановки і виникнення небезпеки для здоров'я людей.

Проаналізувавши опитування серед пересічних громадян про екологічну небезпеку в Україні, можна зробити висновок, що люди розуміють усю катастрофу ситуації, яка склалась, та переживають психічну травму війни, що є наслідком втручання країни-агресора в наш суверенітет. Тому екологічна безпека – є елементом чи складовою національної безпеки

держави, та є досить актуальною у своєму розв'язанні: спершу – на рівні просвітництва, в освіті, а потім – і на рівні науковому [2; с. 65].

Важливу роль у сфері державного нагляду (контролю) щодо охорони навколишнього середовища відіграє Державна екологічна інспекція України (далі – Держекоінспекція України). Діяльність цього органу виконавчої влади під час воєнного стану набула особливого спрямування. Так, в 2022 році при Держекоінспекції України створено Оперативний штаб, для фіксації, упорядкування інформації та формування єдиного реєстру збитків заподіяних довкіллю внаслідок вторгнення російської федерації на територію України. Згодом було створено чатбот «ЕкоШкода» для швидкої та мобільної фіксації екозлочинів, які спричинені внаслідок вторгнення російських окупантів. Цей чатбот дозволяє обрати вид екозлочину та вказати масштаби порушення за напрямками: вода, земля, повітря, рослини, тварини. Крім того, створено також сайт Оперативного штабу з фіксації екозлочинів. За допомогою нього також можна повідомити про екозлочин, заповнивши форму із декількох питань.

Враховуючи те, що природоохоронне законодавство, як і загалом все українське законодавство, розроблене в основному для мирного часу, тому станом на сьогоднішній день, в умовах війни, увесь масштаб заподіяних нашої державі екологічних збитків оцінити вкрай важко. Досить застарілими станом на лютий 2022 року були Методики обрахування шкоди довкіллю, тому Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України разом з Держекоінспекцією та з консультаціями з комітетом оперативного оновило наявні та створило нові Методики, в тому числі і Методику, за якою розраховують обсяг викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря від російських бомбардувань та відповідний розмір завданої шкоди, і Методику для визначення розміру шкоди, завданої землі, ґрунту внаслідок збройної агресії і бойових дій на території України [3; с.146].

Проаналізувавши законопроекти, з підготовки яких Комітет з питань екологічної політики та природокористування визначено головним, можна зробити висновок, що станом на сьогодні, в умовах триваючого повномасштабного вторгнення росії, законодавець все ще не приділяє достатньо уваги для адаптації екологічного законодавства до реалій сьогодення. Так, наприклад, серед зареєстрованих законопроектів щодо правового регулювання екологічної безпеки можна виділити Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення

екологічної безпеки водокористування № 8363 від 13.01.2023 року. Проте, зміст вказаного законопроекту, на жаль, не стосується особливостей забезпечення правового регулювання екологічної безпеки в умовах воєнного стану в Україні.

Шемшученко Ю. С. вважає, що знаходячись у стані війни, ми маємо дбати про майбутнє нашого навколишнього середовища, в т.ч. про удосконалення нашого екологічного законодавства і механізму управління у цій галузі. Йдеться, зокрема, про удосконалення структури та діяльності Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України. Варто також відновити діяльність регіональних екологічних прокуратур, які свого часу гарно зарекомендували себе. Більше у цій сфері може зробити і судова система. Крім того, науковець зазначає, що для України є також потреба у вдосконаленні міжнародного механізму захисту навколишнього середовища [5; с. 14].

Важливе значення посідає платформа взаємодії «Green economic recovery» (GER), яка передбачає розроблення дорожніх карт та практичних маршрутів, якими можуть скористатися компанії, що прагнуть економічно допомогти навколишньому природному середовищу, яке зазнало негативних наслідків. Платформа надасть широкий аналіз того, як бізнесспільнота може пристосуватися та зробити свій вклад у вирішальну мету – відбудову нашої держави, її сталого розвитку, яка поєднує цілі охорони довкілля та економічного зростання в післявоєнний період [4; с. 27].

Враховуючи викладене вище, війна спричиняє руйнівні наслідки не лише на соціальне середовище, а і на навколишнє природне середовище також. Довкілля – є мовчазною жертвою війни, і триваюча збройна агресія ворога не є причиною забувати про екологію.

Отже, цілком очевидним є те, що чим довше тривають воєнні дії, тим більшої шкоди вони завдають довкіллю. Тому вкрай важливим є створення чіткого плану відновлення України, який включатиме ряд заходів, необхідних для відновлення навколишнього середовища, крім того, є також необхідність у вдосконаленні чинного законодавства в сфері забезпечення екологічної безпеки та міжнародного механізму захисту навколишнього середовища.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991, №41, ст.546);

2. Семерня О. М., Любинський О. І., Федорчук І. В., Рудницька Ж. О., Семерня А. О. Екологічна безпека в умовах воєнного стану. – Екологічні науки №2(41). – 2022. с. 62–66.;
3. Скиданчук Тетяна Екологічна безпека в умовах воєнного стану. -Проблеми юридичної науки очима молодих науковців: зб. наук. пр. XVI Всеукр. наук.-практ. онлайн-конф. (м. Київ, 16 листопада 2023 р.) / Укладачка: Віра Качур. К., 2023. 234 с.;
4. Т. В. Єрмолаєва, Л. О. Баранова, А. О. Товстик Забезпечення екологічної безпеки в умовах війни. – Економіка. Фінанси. Право. 2022. №11. С. 26–29;
5. Шемшученко Ю. С. Організаційно-правові питання екологічної безпеки України в умовах воєнного стану. – Еколого-правова безпека суверенної держави в умовах воєнного стану : матеріали наук.-практ. онлайн-конференції (Харків, 8 груд. 2022 р.) / за заг. ред. А. П. Гетьмана; МОН України, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Каф. екол. права, Каф. права Європ. Союзу, Рада молодих вчених – Харків : Право, 2022. – 390 с.

Науковий керівник: Оніщенко Олександр Юрійович, доктор філософії (PhD), асистент кафедри екологічного права.

В'ячеслав ПРОКОПЕНКО,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студент 4 курсу, 9 групи
факультету прокуратури

ЕКОЛОГІЧНІ ЗЛОЧИНИ ТА ПРАВО ЄС У БОРОТБІ З ЕКОЦИДОМ

Екологічні злочини є однією з найприбутковіших незаконних промислів у світі. Оскільки жертва екологічних злочинів зазвичай не може висловитися, злочинцям дуже зручно робити з цього прибутковий бізнес. Особливо в останні кілька років серйозність і масштаб проблеми стали більш відомі завдяки неурядовим організаціям та журналістам-розслідувачам які їх висвітлюють [1; с. 3].

Якщо говорити про значимість, то екологічні злочини посідають четверте місце за масштабами серед злочинних діяльностей у світі й є

одним із ключових джерел доходів для організованих злочинних угруповань, нарівні з незаконним обігом наркотиків, зброї та людьми [2; с. 10].

Для протидії екологічній злочинності Європарламент ухвалив нову Директиву (ЄС) 2024 Європейського Парламенту та Ради про захист навколишнього середовища за допомогою кримінального права та заміни Директив 2008/99/ЄС та 2009/123/ЄС. В ній передбачається захист навколишнього середовища через кримінальне право. Вона включає оновлений перелік злочинів, таких як нелегальна торгівля лісом, виснаження водних ресурсів, серйозні порушення законодавства ЄС у сфері хімічних речовин, а також забруднення, спричинене судноплавством. Нововведені правила передбачають так звані кваліфіковані правопорушення, зокрема масштабні лісові пожежі чи широкомасштабне забруднення повітря, води та ґрунту, яке руйнує екосистеми. Такі дії можна прирівняти до екоциду.

Екологічні злочини, вчинені окремими особами та представниками компаній, каратимуться позбавленням волі залежно від того, наскільки тривалим, серйозним чи оборотним є збиток. За кваліфіковані злочини передбачено покарання у вигляді восьми років, ті, що спричинили смерть людини, – десять років позбавлення волі, інші злочини – до п'яти років позбавлення волі [3; с. 9].

Європейський Союз став першим міжнародним органом, який криміналізував найтяжчі екологічні правопорушення, прирівняні до екоциду.

Якщо говорити про саме поняття «екоцид», то у перекладі з грецької та латинської мов його можна буквально перекласти як «вбивство нашого дому».

Вперше це поняття почало обговорюватись на медіа-сцені в 1970 році, коли біолог і професор Артур В. Галстон використав цей термін на Конференції з питань війни та національної відповідальності у Вашингтоні, округ Колумбія, США. З того моменту слово «екоцид» стало джерелом багатьох дебатів серед науковців, кліматичних активістів та юристів.

Якщо говорити про сучасне тлумачення терміну «екоцид» то експертна комісія юристів-міжнародників Філіпа Сендса і Діор Фол Соу, та ще десяти юристів, сформуvalа його таким чином: «Екоцид означає незаконні або необдумані дії, вчинені з усвідомленням того, що існує значна ймовірність серйозного та широкого чи довгострокового збитку навколишньому середовищу, спричиненого цими діями» [4; с. 5].

Повертаючись до Директиви (ЄС) 2024 Європейського Парламенту та Ради про захист навколишнього середовища за допомогою кримінального права та заміни Директив 2008/99/ЄС та 2009/123/ЄС то після її прийняття країни-члени мають два роки для впровадження змін у своє законодавство.

Держави-члени можуть організовувати спеціалізовані тренінги для поліцейських, суддів та прокурорів, розробляти національні стратегії та проводити інформаційні кампанії для боротьби з екологічною злочинністю. Також держави-члени зможуть самотужки вирішувати, чи переслідувати кримінальні злочини, які не мали місця на їхній території.

Підсумовуючи, екологічна злочинність та екоцид є глобальною проблемою, яка вимагає серйозної уваги як на національному, так і на міжнародному рівнях. Враховуючи їх значні масштаби боротьба з екологічними злочинами є критично важливою для забезпечення міжнародної екологічної безпеки. Прийняті Європейським Парламентом нові правила та санкції, спрямовані на захист довкілля через кримінальне законодавство, є кроком вперед у боротьбі з цим видом злочинності. Для покращення ситуації існує потреба в подальшій координації України з європейськими партнерами, впровадження навчальних програм та підвищення рівня свідомості серед населення щодо значення екологічної безпеки, та розуміння того, що екоцид призводить не лише до серйозних проблем в тваринному і рослинному світі, а й до серйозних проблем в нашій домі, де живем ми, будуть жити наші діти та онуки.

Список використаних джерел:

1. Crime and punishment March 2020 European Environmental Bureau, Brussels, Belgium 29 p.
2. Report on Eurojust's Casework on Environmental Crime January 2021 Criminal justice across borders Eurojust, Johan de Wittlaan 9, 2517 JR The Hague, The Netherlands 31 p.
3. POSITION OF THE EUROPEAN PARLIAMENT adopted at first reading on 27 February 2024 101 p.
4. STOP ECOCIDE FOUNDATION Independent Expert Panel for the Legal Definition of Ecocide COMMENTARY AND CORE TEXT June 2021 12 p.

Науковий керівник: Оніщенко Олексій Юрійович, доктор філософії, асистент кафедри екологічного права.

Вікторія ПЕТРИЧУК,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
студентка 4 курсу, 9 групи
факультету прокуратури

РЕКОНСТРУКЦІЯ БУДІВЕЛЬ ТА ЕКОЛОГІЧНІ ВИМОГИ: ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ СКОРОЧЕННЯ ВИКИДІВ ПАРНИКОВИХ ГАЗІВ

Європейський зелений курс (далі – ЄЗК) представлений Європарламентом у 2019 році є програмою, основними цілями якої є перетворення Європи на кліматично – нейтральний континент. Дана програма є строковою; її впровадження триватиме до 2050 року.

Зважаючи на євроатлантичні прагнення України, наша держава також поділяє цілі європейської кліматичної політики, першим кроком до впровадження якої стала ратифікація Паризької кліматичної угоди. Метою цієї угоди є зміцнення швидкого і глобального реагування на загрозу зміну клімату. В рамках ратифікації даного міжнародно – правового акту було прийнято Другий Національно визначений внесок України до Паризької угоди, метою якого стало скорочення викидів парникових газів до 2030 року.

Впровадження ЄЗК для України, зважаючи на військові дії на території нашої держави, має вагомe значення, оскільки у зв'язку із руйнацією значної кількості як промислових, так і житлових забудівель, у післявоєнний час буде існувати необхідність у її відбудові.

Реконструкція та відбудова будівель, зазвичай, має своїм наслідком забруднення навколишнього середовища, що проявляється у викидах парникових газів. Водночас, зважаючи на цілі ЄЗК, національне законодавство передбачає нормативне врегулювання механізмів уникнення та скорочення викидів парникових газів під час відбудови та реконструкції будівель.

Як зазначається у інтернет виданні громадської організації Екодія, «одним з вагомих аспектів є будівництво відповідно до нових стандартів, які встановлюватимуть вимоги до високого енергоефективного режиму будівництва, шляхом використання енергії з відновлюваних джерел та теплові насоси» [1]. Дані вимоги закріплені в Директиві про енерге-

тичні характеристики будівель EU/31/201, водночас вони ще не ратифіковані Україною. Після ратифікації цієї Директиви національний законодавець має розробити механізми, які дозволять розпочати будівництво або реконструкцію будівель, що повинні бути вуглецево – нейтральними, що як наслідок приведе до скорочення рівня викидів парникових газів в навколишнє середовище.

Щодо національного законодавства, то слід зазначити, що Україна впродовж 2017–2022 років прийняла ряд нормативно – правових актів, що спрямовані на досягнення цілей кліматичної нейтральності, серед як, наприклад, Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» [2], Закон України «Про енергетичну ефективність будівель» [3], Закон України «Про фонд енергоефективності» [4] та інші.

Вищезазначені нормативно – правові акти є основоположними актами, що закладають мету та завдання впровадження вимог до енергоефективності будівель.

Так, відповідно до ст. 3 Закону України «Про енергетичну ефективність будівель», «однією із засад державної політики у сфері забезпечення енергетичної ефективності будівель є забезпечення скорочення викидів парникових газів у атмосферу» [3].

Якщо звернутися до більш профільного закону, а саме Закону України «Про Основні засади державної екологічної політики України на період до 2030 року», то можна зрозуміти, що одним із механізмів скорочення викидів парникових газів є, серед іншого, «необхідність у створенні умов для декарбонізації енергетичного сектору, впровадження технологій енергозбереження та енергоефективності, впровадження найкращих методів будівництва з використанням ресурсозберігаючих технологій виробництва, а також сучасних будівельних технологій з тепло- та енергозбереження, що дасть змогу істотно скоротити обсяги викидів парникових газів» [2].

Також в контексті теми даного дослідження уваги заслуговує Стратегія формування та реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2035 року, що була затверджена розпорядженням КМУ від 30 травня 2024 року[5].

Прийняття даної стратегії зумовлено необхідністю виконання завдань, визначених ЄЗК, врахування державною кліматичною політикою наслідків збройної агресії, вдосконалення національного законодавства в сфері клімату тощо.

В даному нормативно – правовому акті неодноразово можна зустріти формулювання «відбудувати краще» та «відбудувати екологічніше», що свідчить про те, що держава взяла курс на енергоефективну відбудову, що зумовить скорочення викидів парникових газів в процесі будівництва.

Таким чином, можна дійти висновку, що національне законодавство дійсно взяло курс на виконання завдань, визначених політикою ЄЗК, про що свідчить прийняття нормативно – правових актів, які визначають основні механізми уникнення та скорочення викидів парникових газів під час будівництва та реконструкції будівель.

Водночас, національне законодавство з даного питання наразі не є досконалим, з огляду на те, що нагальним питанням законодавця є вирішення питань, пов'язаних із військовими діями на території України, однак можна сказати, що тенденція до запровадження європейської кліматичної політики в Україні існує.

Список використаних джерел:

1. 10 важливих кроків на шляху до кліматичної нейтральності України: інтернет – джерело. URL: <https://ecoaction.org.ua/best-mitigation-measures-ukraine.html> (дата звернення: 20.10.2024).
2. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28.02.2019р. №2697-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19/conv#n3> (дата звернення: 17.10.2024).
3. Про енергетичну ефективність будівель: Закон України від 22.06.2017р. №2118-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2118-19> (дата звернення: 17.10.2024).
4. Про фонд енергоефективності: Закон України від 08.06.2017р. №2095-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2095-19> (дата звернення: 18.10.2024).
5. Про схвалення Стратегії формування та реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2035 року і затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2024–2026 роках: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30.05.2024р. №483 – р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/483-2024-%D1%80#Text>.

Науковий керівник: Оніщенко Олексій Юрійович, доктор філософії, асистент кафедри екологічного права.

Ангеліна ЛЕВИЦЬКА,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка 4 курсу, 9 групи
факультету прокуратури

ЕКОЛОГІЧНА ШКОДА ВІД ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ В УКРАЇНІ: ШЛЯХИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА ВІДНОВЛЕННЯ

Військові конфлікти, зокрема війна в Україні, завдають не лише соціально-економічних втрат, а й значної шкоди довкіллю. Бойові дії, вибухи, пожежі, руйнування інфраструктури та забруднення природних ресурсів спричиняють тривалі екологічні проблеми, з якими країна буде стикатися ще довгий час. З 2014 року війна в Україні значно погіршила екологічний стан, породивши виклики, які потребують як внутрішнього, так і міжнародного вирішення.

Внаслідок військових дій відбувається засмічення водойм, знищення природоохоронних територій, деградація ґрунтів та скорочення біорізноманіття. Особливо небезпечні вибухи на промислових об'єктах, таких як хімічні підприємства й нафтоховища, що вивільняють токсичні речовини, котрі забруднюють довкілля, шкодять здоров'ю населення та завдають шкоди екосистемам. Окрім цього, постає питання ядерної безпеки, оскільки війна загрожує стабільності атомних об'єктів, що створює ризики для глобальної екологічної безпеки.

Для оцінки та ліквідації екологічних наслідків бойових дій необхідні моніторинг постраждалих регіонів та чітке правове регулювання. Міжнародні екологічні норми мають стати основою для притягнення агресора до відповідальності, щоб забезпечити справедливу компенсацію за завдані збитки. Тільки спираючись на міжнародні та національні стандарти, можна відновити довкілля та створити умови для сталого розвитку регіонів, які постраждали від війни.

Українські урядові та неурядові організації ведуть моніторинг екологічних наслідків війни. Держекоінспекція збирає дані про екологічні втрати, а Центр моніторингу наслідків війни реагує на можливі хімічні, біологічні, радіологічні та ядерні катастрофи. Міжнародні організації, такі як PAX, Zoë Environment Network та CEOBS, аналізують дані та створюють

карти екологічних збитків. Київська школа економіки та Світовий банк оцінюють галузеві втрати й збитки від деградації природних ресурсів [1].

Впродовж трьох років, мабуть, кожен українець усвідомив, що війна є серйозною загрозою як для довкілля, так і для здоров'я населення. З початку повномасштабного вторгнення РФ зафіксовано сотні інцидентів на понад 200 промислових об'єктах, що спричинило значне забруднення з довготривалими наслідками. Донбас, з його історією важкої промисловості, був епіцентром екологічних проблем, а руйнування промислових підприємств у великих містах, як Маріуполь і Запоріжжя, посилили екологічні загрози [2].

Вибухи у містах пошкоджують промислові об'єкти, спричиняючи витоки небезпечних речовин у повітря, воду і ґрунт. Це загрожує здоров'ю людей і сприяє парниковому ефекту. Від початку війни також збільшилася кількість лісових пожеж, що призводить до втрати біорізноманіття та викидів вуглекислого газу.

Крім того, війна погіршує ситуацію зі змінами клімату через викиди сажі, яка прискорює танення льодовиків і підвищує температури. У мирний час кліматичні зміни можна передбачити, але війна в Україні створює непередбачувані фактори, що ускладнюють оцінку впливу на клімат.

Окремо зазначмо, що дані щодо викидів під час бойових дій ґрунтуються на дослідженнях Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, Київської школи економіки, Світового банку, а також використовуються коефіцієнти з праці «The climate costs of the Russian invasion» [3]. Війна завдала значної шкоди екосистемам України: промислові об'єкти та енергетична інфраструктура стали джерелами серйозного забруднення, що порушило санітарно-технічні системи та загострило проблеми здоров'я населення. Вибухи залишили по собі величезні обсяги забрудненого сміття, що ускладнює відновлення інфраструктури. Природні й аграрні ландшафти також постраждали, включно з родючими ґрунтами, що впливає на продовольчу безпеку як України, так і світу.

Питання екологічної безпеки під час збройних конфліктів потребує нових підходів у законодавчому регулюванні. Військові дії, які завдають шкоди довкіллю, повинні бути визнані міжнародною спільнотою як воєнні злочини. Для цього необхідно вдосконалити правові механізми, що дозволять притягати до відповідальності держави та конкретних осіб, відповідальних за заподіяну шкоду.

Україна вже зараз робить кроки в цьому напрямку. Було прийнято низку законодавчих актів, спрямованих на документування екологічних злочинів та їх наслідків, зокрема щодо моніторингу екологічної ситуації в зонах бойових дій. Однак цього недостатньо, оскільки проблема має глобальний характер. Міжнародні організації, такі як ООН, повинні відігравати ключову роль у встановленні стандартів і норм для захисту довкілля під час збройних конфліктів.

Для ефективного розв'язання проблеми екологічної шкоди від військових дій необхідне тісне співробітництво з іншими державами. Україна повинна співпрацювати з міжнародними екологічними організаціями для оцінки збитків та впровадження механізмів відшкодування. Міжнародні угоди та конвенції можуть стати основою для формування таких механізмів, оскільки вони регулюють питання захисту довкілля під час військових конфліктів.

Отже, масштаби екологічної шкоди, спричиненої війною в Україні, безпрецедентні і мають серйозні наслідки не лише для довкілля країни, але й для всієї території континенту. Ефективне вирішення цієї проблеми потребує комплексного підходу, що включає законодавче регулювання, міжнародну підтримку та впровадження сучасних технологій для оцінки збитків і відновлення екосистем. Важливим є також розробка національних програм для відновлення довкілля після завершення бойових дій, що стане запорукою сталого розвитку України в майбутньому.

Список використаних джерел:

1. Дайджести ключових наслідків російської агресії для українського довкілля. URL: <https://ecozaagroza.gov.ua/news> (дата звернення 20.10.2024 рік).
2. Випадки потенційної шкоди довкіллю, спричинені російською агресією. Екодія. URL: <https://ecoaction.org.ua/warmap.html> (дата звернення 22.10.2024 рік).
3. The impact of Russia's war against Ukraine on climate security and climate action. URL: <https://alpanalytica.org/wp-content/uploads/2023/02/Independent-Experts-Analysis-The-impact-of-Russiaswar-against-Ukraine-on-climate-security-and-climate-action-9-Feb-23.pdf> (дата звернення 24.10.2024 рік).

Науковий керівник: Оніщенко Олексій Юрійович, асистент кафедри екологічного права, доктор філософії.

Катерина БІЛЯЄВА,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка 4 курсу 8 групи
факультету прокуратури

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ЛІСОКОРИСТУВАННЯ В УКРАЇНІ

Лісокористування в Україні є однією з ключових сфер, що потребує належного правового регулювання, враховуючи екологічне, економічне та соціальне значення лісів. До повномасштабного вторгнення лісовий фонд країни становив понад 15% її території, однак військові дії призвели до катастрофічного зменшення площ лісів через масштабні пожежі, будівництво фортифікаційних споруд та інші руйнівні фактори. Сьогодні ефективне управління та захист лісових ресурсів вимагають подолання низки правових та організаційних проблем. Серед них – недосконалість чинного законодавства, незаконна вирубка лісів, відсутність системи моніторингу та недостатнє впровадження сучасних технологій, що необхідні для забезпечення сталого лісокористування.

Законодавство, що регулює лісокористування в Україні, базується на Конституції України, Лісовому кодексі України та низці підзаконних актів, які визначають правила використання, охорони та відтворення лісових ресурсів. Однак, існуючі норми часто є недостатньо чіткими, що ускладнює їхнє застосування на практиці. Окрім того, законодавство містить численні прогалини, які дозволяють обходити екологічні обмеження, зокрема при видачі дозволів на рубку або встановленні лімітів на заготівлю деревини. Недосконалість законодавчого регулювання також виявляється у розбіжностях між різними нормативно-правовими актами, що призводить до колізій та правової невизначеності у питаннях лісокористування [1, с.106].

Однією з головних проблем є незаконна вирубка лісів, яка набуває загрозливих масштабів. Незаконні рубки не тільки призводять до втрат державного бюджету, але й завдають значної шкоди екосистемам, зокрема знижуючи біорізноманіття та погіршуючи якість водних ресурсів. Недостатній контроль з боку держави, слабкість правоохоронної системи, а також корупція у сфері лісового господарства створюють сприятливі

умови для незаконного лісокористування. Хоча на законодавчому рівні передбачено відповідальність за незаконну вирубку, реальне притягнення до відповідальності часто ускладнюється через неефективність судової системи та недостатню доказову базу [2, с. 88].

Ще однією важливою проблемою є відсутність чіткої системи моніторингу лісових ресурсів. Сучасні методи управління лісами вимагають використання геоінформаційних систем, супутникового моніторингу та інших технологій для виявлення змін у лісовому покриві. В Україні ж ці інструменти застосовуються недостатньо широко, що ускладнює оперативне реагування на випадки незаконних рубок або пожеж. Крім того, існуюча система лісовпорядкування не враховує новітні наукові підходи до збереження екологічного балансу, що знижує ефективність лісогосподарської діяльності.

Одним із шляхів вирішення проблеми може бути вдосконалення правового регулювання лісокористування шляхом прийняття нових законодавчих актів або внесення змін до існуючих. Зокрема, необхідно підвищити прозорість процедур видачі дозволів на лісокористування, впровадити жорсткіші санкції за порушення екологічного законодавства та забезпечити ефективний контроль за дотриманням правил рубки. Важливим кроком є також розробка нової концепції сталого лісокористування, що враховуватиме екологічні, економічні та соціальні аспекти використання лісових ресурсів. Зокрема, слід забезпечити врахування принципів сталого розвитку при плануванні лісогосподарських заходів, стимулювати відновлення лісів та їх охорону [3, с. 8].

Окрему увагу слід приділити боротьбі з корупцією у сфері лісокористування, оскільки корупційні схеми є однією з головних причин незаконних вирубок та інших правопорушень. Запровадження цифрових технологій у систему управління лісовими ресурсами може сприяти підвищенню прозорості процесів та зниженню ризику корупційних дій. Наприклад, електронні системи обліку деревини та її походження дозволять посилити контроль за рухом лісоматеріалів та зменшити можливість для їхньої незаконної реалізації.

Ведення воєнних дій на території України значно ускладнило ситуацію у сфері лісокористування, спричинивши нові проблеми, пов'язані з безпекою, екологічними втратами та економічними збитками. Через бойові дії частина лісових масивів зазнала серйозних пошкоджень або була знищена внаслідок обстрілів, вибухів та пожеж. Зокрема, у Східній

та Південній Україні лісові масиви піддавалися артилерійським обстрілам, що призвело до виникнення значних лісових пожеж. Ці пожежі не лише знищують деревину, але й завдають шкоди екосистемам, погіршують якість ґрунтів і водних ресурсів, а також призводять до втрати біорізноманіття. Одним із прикладів є ситуація на Донбасі, де частина лісів була спалена через активні бойові дії.

В Оперативному штабі з фіксації екозлочинів повідомили, що загалом в Україні лише за 2022 рік постраждало 3 млн га лісів, а це майже третина лісового фонду держави. Деякі з них втрачені назавжди. Для відновлення лісів, замість тих, що були пошкоджені, спалені, загалом потрібно щонайменше 30–20 років. Переважно, йдеться про ліси Київської, Чернігівської, Житомирської, Сумської, Харківської, Луганської та Донецької областей [4].

Військові дії також призвели до ускладнення доступу до лісових ресурсів на тимчасово окупованих та прифронтових територіях. У таких зонах державні органи лісового господарства не мають можливості здійснювати належний контроль та охорону лісів, що сприяє зростанню незаконних рубок. Наприклад, на територіях, прилеглих до лінії зіткнення, зафіксовано збільшення випадків незаконного використання лісових ресурсів, оскільки в умовах війни правоохоронні органи мають обмежені можливості для ефективного контролю. Крім того, міни та невибухлі боєприпаси становлять додаткову небезпеку для лісової інфраструктури, ускладнюючи доступ до лісових ділянок та проведення відновлювальних робіт.

Ще однією серйозною проблемою є використання лісів для військових цілей, зокрема для маскуванню техніки та облаштування оборонних позицій, що також може призвести до їхнього пошкодження. Наприклад, облаштування укриттів та інженерних споруд у лісових масивах сприяє пошкодженню кореневої системи дерев і руйнуванню природних ландшафтів.

Усе це створює нові виклики для екологічного права в Україні, вимагаючи впровадження спеціальних заходів для захисту лісових ресурсів у зонах бойових дій та відновлення пошкоджених екосистем після завершення воєнних дій.

Список використаних джерел:

1. Кіндюк Б. Юридична відповідальність за лісопорушення за часів НЕП в Україні. Б. Кіндюк. Вісник прокуратури. 2018. No 4. С. 105–111.

2. Кобецька Н. Р. Екологічне право України : навч. посібник. Н. Р. Кобецька. 2-ге вид., перероб. і доп. К. : Юрінком Інтер, 2015. 349 с.
3. Мендик Л. В. Відповідальність за порушення лісового законодавства : автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.06. Мендик Л. В. ; Національний ун-т біоресурсів і природокористування України. К., 2009. 20 с.
4. Пожежі, міни, корупція та вирубка: що відбувається з українськими лісами під час війни. Режим доступу: <https://dnister.in.ua/articles/257671/pozhezhi-mini-korupciya-ta-virubka-scho-vidbuvayetsya-z-ukrainskimi-lisami-pid-chas-vijni>

Науковий керівник: Єрмоласва Тетяна Вікторівна – кандидатка юридичних наук, доцентка кафедри екологічного права.

Катерина БІЛЯЄВА,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка 4 курсу 8 групи
факультету прокуратури

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ У ПРОМИСЛОВІСТІ УКРАЇНИ

Екологічна безпека є важливою складовою національної безпеки України, особливо у воєнний час, коли завдається значна шкода навколишньому середовищу через військові дії. Внаслідок застосування зброї відбувається забруднення земель, атмосферного повітря, річок, морських акваторій, а також виникає загроза для атомних електростанцій. Ці чинники суттєво впливають на екологічну безпеку промисловості, яка є критичним сектором української економіки.

Згідно з «Основними засадами (стратегією) державної екологічної політики України на період до 2030 року» [1], ключовими проблемами в забезпеченні екологічної безпеки є підпорядкування екологічних пріоритетів економічній доцільності, неврахування наслідків для довкілля у законодавчих актах, фізичне та моральне зношення основних фондів в промисловості, а також неефективна система державного управління. Окрім цього, слабкий контроль за дотриманням природоохоронного за-

конодавства та недостатнє фінансування природоохоронних заходів створюють значні ризики для екологічної безпеки. В умовах зростання вартості енергоносіїв і ресурсів виникає потреба у впровадженні системних заходів щодо підвищення енергоефективності та екологічно безпечних технологій.

Одним із важливих напрямків є впровадження екосистемного підходу в управлінні, який сприяє інтеграції екологічної політики до інших галузевих політик, врахуванню екологічної складової під час прийняття рішень про провадження господарської діяльності, що може мати значний вплив на довкілля. Важливою є модернізація промислових підприємств, зокрема шляхом зниження екологічного податку або впровадження компенсаційних механізмів для стимулювання поліпшення екологічних характеристик продукції [2, с.114].

Забруднення атмосферного повітря є однією з найбільших екологічних проблем, що спричиняється діяльністю підприємств теплоенергетики, добувної та переробної промисловості, автотранспорту. Високий рівень забруднення вимагає впровадження нових технологій, спрямованих на зниження викидів парникових газів і поліпшення стану атмосферного повітря. Незважаючи на спад виробництва, проблема забруднення залишається актуальною, адже дві третини населення країни проживає в районах, де якість повітря не відповідає нормативам у галузі охорони атмосферного повітря.

На міжнародному рівні Україна зобов'язалася скорочувати викиди парникових газів згідно з Паризькою угодою. Цей документ передбачає поступовий перехід до сталого низьковуглецевого розвитку, а також адаптацію до кліматичних змін. У сфері надрокористування промисловість стикається з проблемами через виснаження ресурсів, недостатнє фінансування, нелегальний видобуток та відсутність рекультивациі територій.

Крім того, проблема водозабезпечення залишається актуальною через нераціональне використання водних ресурсів та забруднення річкових і морських вод токсичними речовинами. Недостатня увага до цієї проблеми може призвести до екологічних катастроф, що вимагає посилення державного контролю та впровадження міжнародних стандартів управління природними ресурсами.

Одним із шляхів вирішення проблеми є розвиток відновлюваних джерел енергії та запровадження енергозберігаючих технологій. У кон-

тексті промисловості важливим є запровадження систем управління екологічними ризиками, що сприятиме мінімізації негативного впливу на навколишнє середовище та забезпеченню сталого розвитку. Важливу роль відіграє державний моніторинг та підвищення екологічної свідомості серед населення, що дозволить створити більш ефективну систему екологічного управління [3, с. 40–41].

Ефективне управління екологічною безпекою в промисловості України потребує не лише модернізації промислових підприємств, але й суттєвих законодавчих змін. Прийняття Закону України «Про оцінку впливу на довкілля» стало важливим кроком у створенні механізмів контролю за екологічною складовою господарської діяльності, що має потенційно негативний вплив на навколишнє середовище. Цей закон передбачає, що перед початком діяльності, яка може завдати шкоди довкіллю, підприємства повинні отримати екологічну оцінку, яка визначатиме рівень впливу на природні ресурси та довкілля.

Важливою також є реалізація Закону України «Про стратегічну екологічну оцінку», який вимагає врахування екологічних наслідків під час розроблення державних і регіональних планів, програм та стратегій, що спрямовані на розвиток промисловості. Ці закони мають на меті впровадження європейських підходів до екологічного регулювання, спрямованих на інтеграцію екологічної політики в усі сфери державного управління.

В умовах воєнного часу значно зростає необхідність посилення екологічного контролю за діяльністю підприємств оборонної промисловості та енергетичного сектору, які можуть завдати непоправної шкоди природним ресурсам. Законодавство вимагає забезпечення доступу державних екологічних інспекцій до об'єктів військово-оборонного комплексу для моніторингу дотримання природоохоронних норм та запобігання техногенним катастрофам. Цей аспект є ключовим для мінімізації шкоди в умовах військових дій.

Важливу роль в організаційно-правових механізмах відіграє система екологічних податків та зборів, які стимулюють підприємства до впровадження екологічно безпечних технологій та зменшення негативного впливу на довкілля. Натомість невідворотність відповідальності за порушення природоохоронного законодавства повинна стати важливим інструментом у боротьбі з незаконною діяльністю підприємств, що спричиняє екологічну шкоду.

Одним із ключових завдань державної екологічної політики є розвиток і вдосконалення системи рекультивації порушених земель. Це питання є надзвичайно актуальним у контексті військових дій, коли значні території, зокрема сільськогосподарські та промислові зони, зазнають руйнувань і забруднень. Закон України «Про охорону земель» встановлює правові засади охорони, відтворення та використання земельних ресурсів, що є важливою складовою екологічної безпеки.

На особливу увагу заслуговує й проблема водних ресурсів України, особливо в контексті наслідків війни. Забруднення річок і морських акваторій, спричинене бойовими діями, недостатня увага до очищення водних об'єктів та нераціональне водокористування вимагають законодавчих змін та вдосконалення системи державного контролю. Закони України «Про охорону навколишнього природного середовища» та «Про охорону атмосферного повітря» закладають основи правової відповідальності за забруднення вод і атмосферного повітря.

Впровадження міжнародних стандартів, таких як ISO 14001, на підприємствах дозволить не лише підвищити рівень екологічної безпеки, але й зробить українські підприємства конкурентоспроможними на міжнародних ринках. Цей стандарт визначає вимоги до систем екологічного управління, що дозволяє підприємствам ефективніше управляти своїм впливом на навколишнє середовище [4, с. 82].

Таким чином, забезпечення екологічної безпеки в промисловості України потребує комплексного підходу, який поєднує модернізацію підприємств, підвищення енергоефективності, впровадження відновлюваних джерел енергії та суворий контроль за дотриманням природоохоронного законодавства. Важливу роль відіграє імплементація міжнародних стандартів та інтеграція екологічних норм в усі сфери державного управління. Державні органи повинні не лише забезпечити належний моніторинг і контроль за екологічними ризиками, але й створити стимулюючі механізми для підприємств. В умовах воєнного часу питання екологічної безпеки стає ще більш актуальним, оскільки відновлення довкілля та зменшення впливу на природні ресурси є невід'ємною частиною стратегії національної безпеки України.

Список використаних джерел:

1. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28.02.2019 № 2697-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2019. № 16. Ст. 70.

2. Забезпечення екологічної безпеки: підручник М. В. Сарапіна, В. А. Андронов, С. Р. Артем'єв, О. В. Бригада, О. В. Рибалова. Х. НУЦ-ЗУ, 2019. 246 с.
3. Сталінська І. В. Конспект лекцій з дисципліни «Забезпечення екологічної безпеки». І. В. Сталінська; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2017. 88 с.
4. Степаненко А. В. Еколого-економічні стратегії в системі забезпечення екологічної безпеки. А. В. Степаненко. Наука та наукознавство. 2019. №4. С. 77–89.

Науковий керівник: Єрмоласва Тетяна Вікторівна – кандидатка юридичних наук, доцентка кафедри екологічного права.

Анна ВАСИЛЕНКО,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка 4 курсу, 9 групи
факультету прокуратури

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЯКОСТІ ПИТНИХ ВОД В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ЗАБРУДНЕННЯ ТА ДЕФІЦИТ

За даними опитування Інституту Горшеніна спільно з Представництвом Фонду ім. Фрідріха Еберта в Україні забруднення води та дефіцит питної води є нагальною проблемою. Так, у звіті соціологічного опитування «Екологічні тренди в Україні: погляд громадян» зазначається наступне: «Найбільшою екологічною проблемою, яка хвилює респондентів, є забруднення води та дефіцит чистої питної води (у світі – 50,8%, в Україні – 51,0%, у своєму населеному пункті – 54,6%)». Відповідно з огляду на популярність даної проблеми вважаю за необхідне провести аналіз стану питної води та водойм та з'ясувати причини виникнення забруднення та дефіциту [1].

Щодо стану питної води, то згідно з Водною стратегією України на період до 2050 року ситуація є незадовільною через використання зношеної системи водопостачання більшість із якої знаходиться в аварійному стані. Саме через негерметичність труб відбувається забруднення водопровідної води, звідси і поява неприємного запаху, на який скар-

житьься більшість користувачів централізованого водопостачання [2]. Про цю причину вказують і результати соціологічного опитування, про яке згадувалося раніше. Так, учасники опитування відзначали те, що система постачання питної води в населених пунктах є незадовільною. Головні причини – знос комунікацій та використання застарілих методів очищення води. Винятком стала група у Чернігові, де казали, що система водопостачання в цілому є якісною. Окрім цього, негативно на стан питаної води впливає антропогенний чинник, що виявляється у надмірному використанні у сільському господарстві агрохімікатів та пестицидів, скиданні стічних вод суб'єктами господарювання у міські системи централізованого водовідведення і т.д. Такими діями населення негативно впливає на поверхневі води, які є джерелом питної води. Окрім підприємств, сільського господарства та несправних водопроводів, на водойми негативно впливає атмосферне забруднення – опади. Дощова вода може з'єднуватися з золою, сажею або різними газами, що знаходяться в атмосфері, яка в результаті потрапляє в водойми. Також вплив мають кислотні дощі, які здатні розчиняти мінерали в ґрунті, що веде до підвищення вмісту важких металів у воді [1]. Так наприклад, жителі Чернігівщини скаржаться на наявність двоокису заліза в підземних водах.

Незадовільний стан річок та інших водойм викликає також безвідповідальність людей. Так, згідно з Законом України «Про меліорацію земель» необхідним є захист водних об'єктів від виснаження і замулення [3]. Річки страждають також від заростання та засмічення. Для захисту від цього створюються полезахисні і стокорегулюючі лісосмуги, проводиться очищення річок.

Актуальною проблемою наразі є забруднення річок Десна та Сейм. Достеменно не встановлено внаслідок чого відбулось забруднення, але за словами першого заступника Міністра захисту довкілля та природних ресурсів України імовірно це спричинили стоки цукрового заводу, що розташований за 2 кілометри від кордону України. Внаслідок цієї події загинуло понад 12 тонн риб на Сумщині і 19 – на Чернігівщині [4].

Звісно можна перераховувати ще багато причин, що призводять до забруднення водойм, що в свою чергу спричиняє нестачу питної води, але наразі найвагомішою є вплив військових дій на території України. Повномасштабна агресія Російської Федерації проти України призвела до фактичного обмеження права українського народу на безпечну та чисту питну воду.

Війна спричинила численні руйнування інфраструктури, підтоплення та забруднення. Було зруйновано велику кількість підприємств, пошкоджено та зруйновано системи водопостачання, водовідведення, очисні споруди. В результаті цих руйнувань до вод потрапляє велика кількість забруднювальних речовин. Внаслідок зруйнованих каналізаційних систем річки забруднилися неочищеними стічними водами. Окрім вищезазначеного, забруднення водних ресурсів відбувається внаслідок непоодиноких випадків потрапляння в них уламків збитих ракет, техніки, а також через вибухи боєприпасів, адже всі ці засоби війни містять в собі хімічні суміші, які дуже негативно впливають на екологію. Так, внаслідок потрапляння палива від техніки та ракет, а також від їх вибухів у воду потрапляє велика кількість важких металів, найнебезпечніша властивість яких полягає у здатності накопичуватися в організмі людини, що призводить до отруєння.

Підтоплення є наслідком руйнування регулюючих споруд таких як греблі, дамби, а також водосховищ. Найбільших негативних наслідків води отримали внаслідок підриву греблі греблі Каховської ГЕС. Через руйнування греблі у воду потрапило багато паливно-мастильних матеріалів та вигрібні ями, паливо з автозаправок, внаслідок чого відбулася масова загибель риби. Також в результаті руйнування було втрачено як водний об'єкт Каховське водосховище. Об'єм втрат дорівнює тій кількості води, яку Україна могла споживати 2 роки. Отже, війна тільки загострює проблему загрози дефіциту води в Україні.

Аби відстрочити настання дефіциту води, на мою думку, необхідно зокрема підвищити відповідальність за порушення законодавства в цій сфері – внести зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення. Також необхідно посилити контроль за використанням, охороною та відтворенням водних ресурсів. Варто здійснити заходи на відновлення водної екосистеми – провести відновлення природного стану прибережних захисних смуг, завдяки яким водойми не забруднюються та не замулюються [5]. Також гарним способом для запобігання потраплянню до водойм неочищених стічних вод з каналізаційних колодязів є будівництво біоплато – заболочений комплекс, обладнаний штучними системами керування. Біоплато очищає стічні води і завдяки цьому зменшує або повністю усуває загрозу забруднення природних водних екосистем [6]. Крім того, важливим є підвищення суспільної свідомості населення в сфері екологічної охорони, адже одним із шляхів вирішення

питання дефіциту води є саме її заощадження та раціональне використання, а також ініціативність у здійсненні заходів щодо збереження та відновлення водних ресурсів.

Список використаних джерел:

1. Bibliothek der Friedrich-Ebert-Stiftung. Вилучено з <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/17805.pdf>.
2. Про схвалення Водної стратегії України на період до 2050 року : Розпорядж. Каб. Міністрів України від 09.12.2022 р. № 1134-р. Вилучено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1134-2022-p#Text>.
3. Про меліорацію земель : Закон України від 14.01.2000 р. № 1389-XIV : станом на 1 жовт. 2023 р. Вилучено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1389-14#Text> .
4. На відновлення Сейму та Десни після скиду бруду в річку на Курщині зна. inshe.tv. Вилучено з <https://inshe.tv/suspilstvo/2024-09-13/872341/>
5. Забруднення води: причини, наслідки та шляхи вирішення проблеми. Знай все!. Вилучено з <https://znai.com.ua/zabrudnennya-vodi-prichini-nasltdki-ta-shlyahi-virshennya-problemi/>
6. Відновлення і захист прибережних захисних смуг – Природоорієнтовані рішення – Платформа WWF Україна. Природоорієнтовані рішення – Платформа WWF Україна. Вилучено з <https://nbs.wwf.ua/methodology/vidnovlennia-i-zakhyst-prybereznykh-zakhysnykh-smuh/>.

Науковий керівник: Оніщенко Олексій Юрійович, доктор філософії, асистент кафедри екологічного права.

Марія ПАСАТ,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка 4 курсу, 12 групи
факультету юстиції

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У РЕФОРМУВАННІ ЗЕМЕЛЬНОГО КАДАСТРУ УКРАЇНИ

Державний земельний кадастр України, згідно з Земельним кодексом України та Законом України «Про Державний земельний кадастр», є еди-

ною геоінформаційною системою, що містить детальні відомості про землі країни. Він охоплює інформацію про цільове призначення земельних ділянок, обмеження у їх використанні, кількісні та якісні характеристики, оцінку земель, а також розподіл між власниками та користувачами [1; 2]. Ця система служить основою для ведення кадастрів інших природних ресурсів і забезпечує органи влади, підприємства та громадян необхідною інформацією для ефективного управління земельними ресурсами та їх раціонального використання.

Незважаючи на важливість та масштабність цієї системи, сучасна земельно-кадастрова система України базується на двовимірних даних, які відображають об'єкти нерухомості у плоскому форматі. Такий підхід не дозволяє повністю врахувати складні просторові характеристики земельних ділянок та будівель, особливо в умовах щільної міської забудови та розбудови інфраструктури. В основному, це призводить до неточностей у кадастрових записах, можливих конфліктів щодо прав власності та використання земель, а також обмежує ефективність управління земельними ресурсами. У зв'язку з цим виникає необхідність переходу до тривимірного земельного кадастру, який забезпечить більш точне та повне відображення інформації про об'єкти нерухомості.

Використання штучного інтелекту (далі – ШІ) у реформуванні земельного кадастру України може стати ключовим фактором підвищення ефективності та точності кадастрової інформації. ШІ виступає як саморегульована кібернетична система, що здатна автоматизувати процеси збору, обробки та аналізу великого обсягу даних, тим самим знижуючи ризик людських помилок і прискорюючи оновлення кадастрової інформації [3, с. 60]. За допомогою алгоритмів машинного навчання та глибокого навчання, ШІ може перетворювати дані, отримані з різних джерел – таких як лазерне сканування, аерофотозйомка та супутникові знімки – у точні та деталізовані 3D-моделі місцевості. Це не тільки прискорює процес створення 3D-кадастру, але й підвищує його точність та достовірність. Крім того, ШІ здатний автоматично виявляти зміни в забудові та землекористуванні, оновлюючи кадастрові дані в режимі реального часу.

В Україні наразі це питання ще не регулюється на законодавчому рівні, що створює певні перешкоди для повноцінного впровадження ШІ у кадастрову систему та переходу до 3D-кадастру. Проте, враховуючи євроін-

теграційні процеси в країні, ми вже зараз можемо спиратись на показовий досвід Європейського Союзу, де було прийнято перший нормативно-правовий акт, який регулює використання штучного інтелекту, щоб встановити правові рамки для безпечного та етичного застосування ШІ, включаючи його використання у сфері земельного кадастру [7].

Аналізуючи зарубіжну практику правового регулювання застосування штучного інтелекту в кадастрових системах, зокрема у сфері тривимірного кадастру, можна виділити три основні тенденції. Перший підхід демонструє Австралія – одна з перших країн, що впровадила тривимірний кадастр та використання штучного інтелекту в кадастрових системах, починаючи з 1997 року [6]. У цій країні 3D-кадастрова інформація передбачає внесення змін до існуючого законодавства та має таку ж юридичну силу, як і традиційний двовимірний кадастр, що дозволяє реєструвати широкий спектр об'єктів, зокрема мости, підземні приміщення, трубопроводи та інші важливі елементи інфраструктури. Паралельно з цифровою інформацією зберігається і паперовий кадастр, причому перший забезпечує загальну графічну інформацію, а другий залишається більш деталізованим. Така система дозволяє комплексно охоплювати різні правові аспекти власності та користування об'єктами нерухомості. Тобто, використання тривимірного моделювання значно розширює можливості кадастру, дозволяючи, наприклад, реєструвати об'ємні ділянки під заставу, що сприяє розвитку економіки і підвищенню прозорості в управлінні земельними ресурсами.

Інший підхід передбачає створення спеціального закону про тривимірний кадастр, наприклад, як у Китаї, що дозволяє реєструвати не лише земельні ділянки у виключній державній власності, але й будівлі та інші об'єкти інфраструктури [5]. Однак, існують випадки, зокрема у Греції та на Кіпрі, де тривимірний кадастр практично використовується, проте відсутність його правового статусу створює колізії із Цивільним кодексом, що перешкоджає повноцінному використанню таких даних.

Канада постійно оновлює кадастрові карти та звіти, що робить її кадастрову систему багатocільовою. Хоча окремого закону про 3D-кадастр немає, специфічні об'єкти тривимірного моделювання регулюються окремими нормативними актами [4]. Такий підхід дозволяє зберігати актуальність даних та використовувати їх у різних сферах, зокрема у містобудуванні та управлінні інфраструктурою.

Тобто, використання штучного інтелекту в національному кадастрі є не лише бажаним, а й необхідним кроком для України, особливо з огляду на післявоєнне відновлення та майбутні виклики економічного розвитку. Сучасний етап вимагає переходу до більш складних систем управління земельними ресурсами, і ШІ здатний вирішити накопичені проблеми, вивівши національний кадастр на якісно новий рівень. Одним з ключових факторів, що сприяють впровадженню ШІ, є використання геоінформаційних систем, які вже інтегровані в національні кадастри та слугують основою для майбутньої автоматизації. Важливим кроком також є перехід на міжнародні стандарти геодезії, зокрема на глобальну систему просторових даних (WGS-84), що створює можливість інтеграції з міжнародними кадастровими системами. Окрім того, зростаючі темпи урбанізації та розвиток інфраструктури, особливо у контексті відновлення міст і складних інженерних споруд після війни, вимагають точнішого моделювання та вдосконаленого управління земельними ресурсами, яке може забезпечити саме штучний інтелект.

Впровадження штучного інтелекту у земельний кадастр України може забезпечити низку вагомих переваг. Насамперед, це підвищить точність і достовірність даних, адже алгоритми ШІ здатні обробляти великі обсяги інформації, виявляючи помилки та невідповідності, що дозволить створити більш надійну кадастрову базу. Автоматизація процесів за допомогою ШІ значно зменшить ризик людських помилок і пришвидшить оновлення інформації, що особливо важливо для динамічного управління ресурсами. Крім того, перехід до тривимірного кадастру дозволить точніше відображати просторові характеристики об'єктів нерухомості, що підвищить якість управлінських рішень. Нарешті, забезпечення прозорості та доступності даних завдяки відкритому доступу до кадастрової інформації сприятиме зростанню довіри громадян і інвесторів до ринку землі, підвищуючи його інвестиційну привабливість.

Отже, впровадження штучного інтелекту в реформування земельного кадастру України є невідкладним та актуальним кроком, що відповідає світовим тенденціям та підвищить ефективність управління земельними ресурсами, особливо в умовах війни, коли критично важливо мати точні й актуальні дані про території, зокрема для відновлення інфраструктури та безпечного планування. Спираючись на успішний досвід інших країн, Україна має можливість адаптувати найкращі

практики під свої національні реалії, створивши тривимірний кадастр, який надасть детальнішу інформацію про об'єкти на різних рівнях і сприятиме підвищенню прозорості та точності даних. Для цього необхідно розробити відповідне правове регулювання, забезпечити належну технічну базу та підготувати кваліфіковані кадри, а також врахувати етичні аспекти використання ШІ. Комплексне впровадження цих заходів дозволить створити сучасний, прозорий та ефективний земельний кадастр, що відповідатиме потребам суспільства, зокрема в умовах війни та в подальшій відбудові країни.

Список використаних джерел:

1. Земельний кодекс України : Кодекс України від 25.10.2001 №2768-III : станом на 21 верес. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text> (дата звернення: 04.11.2024).
2. Про Державний земельний кадастр : Закон України від 07.07.2011 №3613-VI : станом на 21 верес. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3613-17#Text> (дата звернення: 04.11.2024).
3. Пчелянський Д. П., Воїнова С. А. Штучний інтелект: перспективи та тенденції розвитку. Automation of technological and business processes. 2019. Т. 11, №3. С. 59–64. URL: <https://doi.org/10.15673/atbp.v11i3.1500> (дата звернення: 04.11.2024).
4. de Rijcke I. Exploring the coordinate cadastre in Canada / Examiner la question du cadastre numérique au Canada. GEOMATICA. 2016. Vol. 70, no. 3. P. 175–176. URL: <https://doi.org/10.5623/cig2016-301> (date of access: 04.11.2024).
5. Kaiwen T., Minhua Y. Registration for 3d Cadastre in China. 2009 International Forum on Computer Science-Technology and Applications, Chongqing, China, 25–27 December 2009. 2009. URL: <https://doi.org/10.1109/ifesta.2009.140> (date of access: 04.11.2024).
6. Smith G. L. Implementation of a co-ordinated Cadastre for South Australia. Australian Surveyor. 1988. Vol. 34, no. 3. P. 251–277. URL: <https://doi.org/10.1080/00050326.1988.10438522> (date of access: 04.11.2024).
7. The AI Act: Act of 01.08.2024 no. Regulation (EU) 2024/1689. URL: <https://artificialintelligenceact.eu/the-act/> (date of access: 04.11.2024).

Науковий керівник: Мельник Наталія Олександрівна, к.ю.н., асистентка кафедри земельного та аграрного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Дмитро ТИЩЕНКО,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студент 4 курсу, 9 групи
факультету прокуратури

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВСТВА КРАЇН ЄВРОПИ ЩОДО ВИДАЧІ ДОЗВОЛІВ НА ПОВОДЖЕННЯ З ВІДХОДАМИ

Сьогодні дуже актуальним є питання вирішення проблеми поводження з відходами. Масове споживання товарів і послуг населенням планети неодмінно призводить до такого негативного результату як утворення відходів.

Неправильне управління відходами призводить до забруднення ґрунтів, води та повітря, що негативно впливає на здоров'я людей та екосистеми. Без належного правового регулювання людство ризикує наблизитись до серйозних, навіть катастрофічних, екологічних проблем.

В Європейському Союзі існує детально розроблена та уніфікована законодавча система, яка регулює управління відходами. Вона заснована на ряді директив, зокрема тих, що стосуються відходів, небезпечних відходів, а також упаковки та її відходів. Ці директиви закріплюють ключові принципи, такі як «забруднювач платить», що передбачає відповідальність виробників і споживачів за екологічні наслідки їх діяльності. Вони також зобов'язують держави-члени дотримуватися уніфікованих стандартів щодо поводження з відходами.

Порівняльний аналіз законодавства країн Європи щодо видачі дозволів на поводження з відходами виявляє значну різницю в підходах різних держав до цієї проблеми, хоча загалом всі країни ЄС дотримуються основних вимог, визначених законодавством Європейського Союзу. Основним регламентуючим документом у цій сфері є **Рамкова директива ЄС про відходи 2008/98/ЄС**, яка встановлює загальні принципи для всіх країн-членів.

Основним документом, який регулює управління відходами в Європейському Союзі, є **Рамкова директива про відходи 2008/98/ЄС**. Ця директива встановлює правову основу для управління відходами в усіх

країнах-членах ЄС і вводить ієрархію поводження з відходами, що визначає пріоритетні дії на всіх етапах життєвого циклу відходів.

Відповідно до Статті 4 Директиви, встановлюється п'ятирівнева ієрархія поводження з відходами [1]: Попередження утворення відходів; повторне використання; переробка (рециклінг); інші методи відновлення (утилізація); захоронення відходів.

Стаття 23 Директиви встановлює, що для будь-якого типу діяльності з відходами (збирання, транспортування, переробка, утилізація або захоронення) необхідно отримати дозвіл від компетентних національних органів. Цей дозвіл повинен містити такі вимоги [1]:

- Види відходів, на які поширюється дозвіл.
- Методи поводження з відходами.
- Технічні вимоги до обладнання та інфраструктури.
- Заходи для зменшення впливу на довкілля та здоров'я населення.
- Моніторинг та звітність щодо діяльності з відходами.

Німецьке законодавство щодо поводження з відходами, зокрема **Закон про економіку з відходами та циркулярне господарство (Kreislaufwirtschaftsgesetz, KrWG)**, є одним із найрозвиненіших в ЄС і забезпечує ефективну правову базу для управління відходами. KrWG втілює основні принципи європейського законодавства, зокрема Рамкової директиви про відходи 2008/98/ЄС, і доповнює їх національними специфіками Німеччини.

Для будь-якої діяльності, пов'язаної зі збиранням, транспортуванням, переробкою або утилізацією відходів, необхідно отримати дозвіл. Згідно зі Статтею 27 KrWG, для отримання такого дозволу підприємство повинне [2]:

- Подати детальну заявку до компетентного органу.
- Пройти процедуру екологічної експертизи (Umweltverträglichkeitsprüfung, UVP) відповідно до Закону про екологічний вплив (UVPG). Це оцінка потенційного впливу діяльності підприємства на довкілля, яка охоплює вплив на повітря, воду, ґрунти, флору, фауну та здоров'я людей.
- Після завершення екологічної експертизи дозвіл видається, якщо діяльність відповідає екологічним та правовим вимогам.

Однією з важливих особливостей німецького законодавства є участь громадськості в процесі ухвалення рішень щодо поводження з відходами. Відповідно до Статті 28 KrWG, громадськість має право [2]:

- Ознайомлюватися з матеріалами екологічної експертизи.
- Брати участь у публічних слуханнях, де можуть висловлювати свої зауваження та пропозиції щодо діяльності, яка потребує дозволу.
- Оскаржувати рішення, якщо воно суперечить екологічним стандартам або інтересам місцевих громад.

Така система забезпечує прозорість та врахування інтересів населення під час ухвалення рішень, що стосуються довкілля.

Італійське законодавство регулюється Декретом № 152/2006. У ньому передбачена система видачі дозволів для операцій з управління відходами, яка включає оцінку впливу на довкілля та відповідність технічним і екологічним стандартам.

Згідно з Статтею 208 Декрету № 152/2006, будь-яка діяльність, пов'язана з управлінням відходами (збирання, транспортування, переробка, утилізація або захоронення), вимагає отримання дозволу. Процедура отримання дозволу включає кілька ключових елементів [3]:

- Подання заяви до регіонального або місцевого компетентного органу.

- Оцінка відповідності підприємства технічним і екологічним стандартам.

- Проведення Оцінки впливу на довкілля (Valutazione di Impatto Ambientale, VIA), що є обов'язковою процедурою для підприємств, які планують здійснювати діяльність, що може негативно вплинути на довкілля.

Отже, законодавство країн ЄС щодо видачі дозволів на поводження з відходами має спільні риси, такі як ієрархія управління відходами, обов'язкові екологічні експертизи та значну роль громадськості в процесах прийняття рішень. Законодавство країн Європи має певну залежність від тенденцій законодавства Європейського Союзу, склад якого становить переважна більшість європейських країн, що вказує на схожість національного законодавства країн між собою, оскільки вони в певному обсязі повторюють положення права ЄС. Однак, враховуючи культурні, соціальні та економічні аспекти, правове регулювання даного питання має певні незначні відмінності.

Список використаних джерел:

1. Директива Європейського Парламенту і Ради 2008/98/ЄС від 19 листопада 2008 року про відходи та про скасування деяких директив : Між-

народний документ від 19.11.2008 № 2008/98/ЄС. Європейський Союз, 2008. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_029-08#Text (дата звернення: 22.10.2024).

2. Закон «Про циркулярну економіку»: Закон Федеративної Республіки Німеччина від 24.02.2012 № 56. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://climate-laws.org/documents/circular-economy-act-kreislaufwirtschaftsgesetz-krwg_7fe5?id=circular-economy-act-kreislaufwirtschaftsgesetz-krwg_7e83 (дата звернення: 22.10.2024).
3. Decreto Legislativo 3 aprile 2006, n. 152. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://faolex.fao.org/docs/pdf/ita64213.pdf> (дата звернення: 22.10.2024).

Науковий керівник: Оніщенко Олексій Юрійович, доктор філософії (PhD), асистент кафедри екологічного права.

Ірина КАЛНУСЕНКО,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка 4 курсу, 8 групи
факультету прокуратури

ГАРМОНІЗАЦІЯ ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА УКРАЇНИ З ЄС: ОСНОВНІ ЕТАПИ ТА РЕЗУЛЬТАТИ

Гармонізація екологічного права України з Європейським Союзом є одним із ключових напрямів інтеграційних процесів, що спрямовані на забезпечення сталого розвитку та охорони навколишнього середовища. Цей процес включає в себе адаптацію національного законодавства до норм і стандартів ЄС, що охоплює широкий спектр екологічних питань, таких як захист природи, управління відходами, водні та повітряні ресурси. Основні етапи гармонізації включають підготовку та прийняття відповідних законів, розвиток інфраструктури для їх впровадження, а також створення ефективних механізмів контролю та моніторингу. Гармонізація екологічного права є важливим кроком до інтеграції України в європейську спільноту та забезпечення екологічної безпеки майбутніх поколінь.

Країни, які претендують на членство в ЄС, повинні пройти чотири етапи: заявка, статус кандидата, переговори та вступ. 23 червня 2022 року – Європейська рада надала Україні статус кандидата, а з 14 грудня 2023 року Україна вступила у третій етап – переговори. Статус кандидата, що забезпечує перехід до політики розширення та визнання членства в ЄС, означає підготовку України до майбутніх переговорів про членство в ЄС та сприяння процесу повоєнного відновлення та модернізації країни відповідно до основних тенденцій європейської інтеграції. Відповідно до статті 363 Угоди основною вимогою до нашої країни є «поступове наближення законодавства України до законодавства та політики ЄС у сфері охорони навколишнього природного середовища» [1].

Одним із правових інструментів наближення екологічного законодавства України до правових стандартів ЄС є імплементація та виконання ключових положень Європейського зеленого курсу («Зеленого курсу ЄС»), оголошеного Президентом Європейської Комісії Урсулою фон дер Ляен у грудні 2019 року. Чинний «Зелений курс ЄС» – це дорожня карта заходів, що постійно адаптується до сучасних умов та викликів, реалізація яких дозволить перетворити економіку ЄС на ефективну, стійку та конкурентоспроможну, одночасно покращуючи здоров'я людей, якість їхнього життя тощо. Він забезпечує справедливий та інклюзивний характер «зеленої» трансформації та інтегрує кліматичні та екологічні питання в усі сектори та політики ЄС. Чиста енергетика, боротьба зі змінною клімату, будівництво та реконструкція, сталий розвиток промисловості, сталий розвиток мобільності, зменшення забруднення, біорізноманіття та політика сталого сільського господарства (стратегія «Від лану до столу») є основними напрямками Європейського зеленого курсу. [2].

Європейський зелений курс являє собою стратегічний план дій Європейського Союзу, спрямований на досягнення кліматичної нейтральності континенту до 2050 року. Ця ініціатива включає в себе низку заходів і стратегій, спрямованих на зниження викидів парникових газів, перехід до відновлювальних джерел енергії, підвищення енергоефективності та збереження біорізноманіття. Основна мета Європейського зеленого курсу полягає в тому, щоб зробити економіку ЄС стійкою та конкурентоспроможною, одночасно забезпечуючи високий рівень охорони довкілля та поліпшення якості життя для всіх громадян. Для реалізації цієї мети передбачається низка заходів у секторальній політиці, включа-

ючи прийняття галузевих стратегій, спрямованих на боротьбу із наслідками зміни клімату, розробку стратегій у сфері чистої та ефективної енергетики, захист біорізноманіття та екосистем, забезпечення продовольчої безпеки, розвиток ефективного, безпечного та екологічного транспорту, а також промислові стратегії і впровадження альтернативних джерел енергії. Серед інших заходів – прийняття Кліматичного закону та активізація залучення інвестицій через забезпечення фінансових інструментів. Україна також активно долучається до процесів адаптації національного екологічного законодавства до концептуальних засад ЄЗК. У цьому контексті важливо зазначити, що підписання Угоди з ЄС стало стимулом для країни у впровадженні сучасних екологічних стандартів та переходу до «зеленої» економіки. Значним політичним та правовим досягненням України стало прийняття у першому читанні рамкового урядового Законопроекту «Про основні засади державної кліматичної політики» (Кліматичний Закон). Цей законопроект є основою для формування державної кліматичної політики, яка орієнтована на досягнення кліматичної нейтральності держави до 2030 року. Ґрунтовним аспектом є інтеграція екологічних стандартів у всі сфери державного управління та суспільного життя. Це включає зусилля з модернізації промисловості, енергетичного сектору, транспортної інфраструктури, а також створення системи моніторингу та контролю за викидами парникових газів. Крім того, значну увагу присвячується удосконаленню альтернативних джерел енергії та впровадженню енергоефективних технологій. [3].

В умовах постійних викликів, пов'язаних з використанням традиційних (невідновлюваних) видів палива для виробництва енергії, що посилює антропогенний тиск на природні екосистеми, завдає значної шкоди навколишньому середовищу та створює ризики для життя і здоров'я людей, а також загострення екологічних проблем внаслідок воєнних дій на території нашої країни, для України важливе значення має створення правових, економічних та інституційних механізмів для впровадження альтернативної енергетики. Створення адекватної та ефективної системи правового забезпечення використання альтернативних джерел енергії в Україні було прийнято на Саміті ООН 2015 року та в Указі Президента України № 722/2019 «Про цілі сталого розвитку України на період до 2030 року». [4].

Україна зобов'язується імплементувати Директиву 2008/98/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 19 листопада 2008 року про відходи.

Українське законодавство має ґрунтуватися на принципах цієї Директиви. Важливо імплементувати всі положення Директиви, оскільки часткове чи неповне регулювання не принесе позитивних результатів. Іншими словами, захист навколишнього середовища має бути головною метою, а політика в цій сфері має ґрунтуватися на принципах циркулярної економіки. Ієрархія відходів – це комплекс заходів, спрямованих на управління відходами з метою максимізації економії ресурсів та мінімізації захоронення залишкових (змішаних) відходів на полігонах та звалищах. Термін вперше з'явився в Законі України «Про управління відходами».

Впровадження програм з роздільного збирання відходів є поширеною практикою в країнах ЄС. В Україні для підтримки цього рівня було прийнято закон «Про обмеження обігу пластикових пакетів на території України». Однак одних лише заходів щодо поліетиленових пакетів недостатньо. Самі по собі пакети не можуть вирішити проблему засмічення та утворення великої кількості залишкових відходів. На даному етапі ефективним буде впровадження товарів багаторазового використання замість одноразових. Це стосується багаторазових дитячих товарів, засобів жіночої гігієни та покупок у багаторазовому пакуванні. Ефективні рішення на цьому етапі також включають залучення виробників через механізми розширеної бізнес-відповідальності та перехід до безпакувальних продуктів і систем їхнього збуту, наприклад, запровадження молочних автоматів. Цей крок має вирішальне значення, оскільки запобіжні заходи дозволяють суспільству витратити менше коштів на більшу кількість операцій з управління відходами. Сьогодні в Україні існують експериментальні приклади превентивних заходів, які впроваджують громадські організації та компанії, такі як Zero Cup, Ecohub та Lvivsmartfood [5, с. 42–45].

Гармонізація екологічного права України з Європейським Союзом є важливим кроком на шляху до сталого розвитку та інтеграції в європейську спільноту. Цей процес забезпечує адаптацію національного законодавства до норм і стандартів ЄС, що охоплюють захист природи, управління відходами, водні та повітряні ресурси. Однак, цей процес вимагає активних дій як з боку держави, так і суспільства, включаючи впровадження законодавчих змін, розбудову інфраструктури та забезпечення ефективного контролю. Україна вже зробила значні кроки у напрямку гармонізації екологічного права, що підтверджується прийняттям важливих законодавчих актів та започаткуванням реформ у сфері охоро-

ни доквілля. Водночас, подальші зусилля з модернізації та адаптації законодавства до європейських стандартів залишаються ключовим пріоритетом для забезпечення сталого розвитку країни.

Список використаної літератури:

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.
2. Європейський зелений курс. URL: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/posolstvo/galuzeve-spivrobitnictvo/klimat-yevropejska-zelena-ugoda>
3. Про основні засади державної кліматичної політики: проект Закону від 31.05.2024 р. No 11310. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/CardByRn?regNum=11310&conv=9>
4. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30 вересня 2019 року No 722/2019. Офіційний вісник України. 2019. No 79. Стор. 7. Ст. 2712
5. Д. В. Садовський. Апроксимація законодавства України до законодавства ЄС у сфері поводження з побутовими відходами. SumDU Repository: Home. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/download/123456789/96745/3/Sadovsky_bac_rob.pdf.

Науковий керівник: Єрмолаєва Тетяна Вікторівна, доцентка, кандидатка юридичних наук.

Валерія НЯНЬКО,

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова
здобувачка 4 курсу, 1 групи
юридичного факультету

ЗАХИСТ ПРАВ НА ЗЕМЛЮ ІНОЗЕМНИХ ГРОМАДЯН ТА ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

Багато підприємців вважають землю найціннішим ресурсом України, порівнюючи її зі своєрідним українським біткоїном. Крім внутрішнього попиту, Україна є надзвичайно привабливою країною для іноземних ін-

вестицій, а чіткі та передбачувані правила могли б стати ключовим фактором, який спонукає іноземні компанії інвестувати в Україну, зокрема забезпечуючи розвиток аграрних правовідносин, незважаючи на війну.

Земельний кодекс України висвітлює низку положень, які регламентують операції із землею для іноземців та юридичних осіб з іноземним елементом, однак разом з тим, існують правові колізії, які можуть сприйматись юристами чи судами двозначно.

Відповідно до ч. 2 статті 81 Земельного кодексу України іноземці та особи без громадянства можуть набувати права власності на земельні ділянки несільськогосподарського призначення в межах населених пунктів, а також на земельні ділянки несільськогосподарського призначення за межами населених пунктів, на яких розташовані об'єкти нерухомого майна, що належать їм на праві приватної власності [1]. Фактично ця стаття ЗКУ пояснює нам, що іноземці можуть володіти землею в Україні, але є певні обмеження щодо того, яку саме землю вони мають право купити, в нашій країні існує заборона на придбання іноземцями землі сільськогосподарського призначення. Законодавцем це зроблено з метою захистити сільськогосподарські землі України та запобігти великим скупкам землі іноземцями.

Однак в контексті цієї теми варто зазначити, що є шлях набуття права власності на земельні ділянки сільськогосподарського призначення іноземцями – це спадкування, хоча навіть в цьому аспекті законотворець виклав свої обмеження, оскільки таку земельну ділянку зазначені суб'єкти мають право відчужити тільки протягом одного року. А у випадку, якщо громадяни іноземної держави не відчужає таку земельну ділянку протягом одного року – вона підлягає конфіскації за рішенням суду, у подальшому, після винесення судом рішення, така конфіскована земельна ділянка продається на публічних торгах, а її ціна виплачується колишньому власнику, а не іноземцю, що мав би її успадкувати.

Стаття 82 ЗКУ, в свою чергу, регламентує нам особливості виникнення права власності на землі у юридичних осіб, у тому числі, юридичних осіб, що створені чи зареєстровані за законодавством іноземної держави [1]. Ця стаття Кодексу встановлює обмеження на придбання сільськогосподарської земельної ділянки юридичними особами, створеними за законодавством іноземної держави. Іноземні компанії за аналогією з фізичними особами можуть набувати у власність лише земельні ділянки, які не призначені для сільського господарства.

Такі обмеження для компаній виникли через бажання держави захистити свої національні інтереси, зокрема контролювати використання сільськогосподарських земель, які є важливим ресурсом, крім того, такі обмеження значно спрощують процедуру перевірки та контролю за операціями із землею.

Норми Лісового кодексу України також встановлюють суттєві обмеження для іноземців та компаній з іноземним елементом, зокрема, землі лісогосподарського призначення не набуваються у власність іноземцями чи іноземними компаніями [2].

Питання про доцільність надання ширших прав на землю для іноземців точиться вже не перший рік в суспільних колах, лєвова частка фахівців стверджує, що це забезпечить сприяння «вільному ринку» та притоку інвестицій, інша частина доводить, що нерегульований державою ринок землі загрожуватиме продовольчій безпеці України.

Європейські країни, які стикались з такою ж проблемою, дотримуються принципу вільного руху капіталу, тому переважно ринок землі є доступним та відкритим для іноземців. Європейський Союз також дотримується принципу вільного руху капіталу, хоча й дозволяє державам-членам встановлювати певні обмеження на ринку землі, якщо вони відповідають критеріям, зокрема, переслідують легітимну мету та є пропорційними та необхідними.

У 2024 році українським юридичним особам нарешті дозволили купувати землі сільськогосподарського призначення, юристи у сфері аграрного права вважають це справжнім проривом та поштовхом до ефективного комерційного обігу. Незважаючи на те, що іноземним компаніям така опція поки що не є доступною, цей поштовх створює юридичні можливості для побудови структур опосередкованого володіння та залучення іноземного капіталу [3].

В Україні захист прав на землю іноземних громадян та юридичних осіб регулюється чіткими законодавчими нормами, що обмежують їхню можливість володіти сільськогосподарськими землями, забезпечуючи національні інтереси та контроль над цінними ресурсами. Попри обмеження, що передбачають конфіскацію спадкових сільськогосподарських земель іноземцями у разі не відчуження протягом року, українські юридичні особи отримали можливість купувати такі землі, відкриваючи перспективи для розвитку внутрішнього ринку. Європейський досвід підтримує регульований підхід до доступу іноземців до землі, що може стати орієнтиром для подальших реформ в Україні.

Список використаних джерел:

1. Земельний кодекс України : Кодекс України від 25.10.2001 №2768-III : станом на 21 верес. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text> (дата звернення: 04.11.2024).
2. Лісовий кодекс України: Кодекс України від 21.01.1994 №3852-XII: станом на 4 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3852-12#Text> (дата звернення: 05.11.2024).
3. Економічна правда. Продаж землі іноземцям: сценарії для України на шляху до ЄС. Економічна правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2024/02/16/709981/> (дата звернення: 05.11.2024).

Науковий керівник: Іван Олександрович КОСТЯШКІН, д-р юрид. наук, проф., завідувач кафедри трудового, земельного та господарського права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова.

Анастасія СІДЕНКО,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка 4 курсу
факультету адвокатури

ЦИФРОВІЗАЦІЯ У СФЕРІ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА

В умовах сьогодення складно уявити життя людини без застосування цифрових технологій, які впроваджуються у всі сфери суспільного життя. Не виключенням є й екологічна сфера.

Варто зазначити, що Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» [1] окреслює першопричини екологічних проблем в Україні, серед яких: підпорядкованість екологічних пріоритетів економічній доцільності, ігнорування екологічних наслідків у законодавчих та нормативно-правових актах; низький рівень обізнаності в суспільстві пріоритетів збереження довкілля та переваг збалансованого розвитку тощо. Названий закон визначає стратегічні цілі державної екологічної політики, серед яких в контексті розглядуваної теми слід звернути увагу на Ціль 2. «За-

безпечення сталого розвитку природно-ресурсного потенціалу України». Одним із завдань по її досягненню є впровадження технологій електронного урядування в екологічній сфері.

Цифрова трансформація екологічної сфери передбачає застосування новітніх технологій для раціонального використання природних ресурсів та мінімізації людського впливу на природу з метою побудови сталого майбутнього. Зокрема, йдеться про запровадження енергоефективних технологій та зелених ініціатив у сфері виробництва, транспорту, будівництва та інших секторах економіки, що допомагає зменшити негативний вплив на навколишнє природне середовище [2, с. 202]. Крім того, використання цифрових рішень при управлінні природними ресурсами дозволяє впровадити систему ефективного управління для забезпечення збалансованого користування природними ресурсами з урахуванням необхідності забезпечення ними прийдешніх поколінь.

Впровадження цифрових технологій у природоохоронну діяльність створює можливість більш ефективного моніторингу стану довкілля, участі громадськості у вирішенні екологічних проблем тощо.

В контексті вищезазначеного варто звернути увагу на онлайн-платформу «Екосистема», яка дозволяє отримати інформацію будь-кому без усіляких зусиль. Перевагою даного онлайн-сервісу є постійна актуальна інформація щодо: стану атмосферного повітря; рівня радіаційного забруднення; оцінки екологічного й хімічного стану масиву поверхневих та підземних вод тощо. За допомогою даної платформи у дистанційній формі можна подати заяву та отримати в електронному вигляді такі документи: довідку про величини фонових концентрацій, декларацію про відходи, ліцензію на право провадження господарської діяльності з управління небезпечними відходами, висновок про транскордонне перевезення відходів, лісорубний квиток, сертифікат про походження лісоматеріалів та виготовлених з них пиломатеріалів та ін. [3]. Єдина екологічна платформа «Екосистема» сприяє більшій поінформованості та обізнаності громадян щодо екологічних питань у їхньому регіоні. Основу для запровадження такого онлайн-інструменту закладено у **Постанові Кабінету Міністрів України № 1065 від 11.10.2021 р.** «Про Єдину екологічну платформу «ЕкоСистема» [4].

Також слід звернути увагу на мобільний застосунок «ЕкоЗагроза». Це офіційний ресурс Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, розроблений для автоматичного збору та фіксації інформації

про екологічні загрози в режимі реального часу, з географічною прив'язкою до місцевості. Він дозволяє отримувати сповіщення про забруднення атмосферного повітря, випадки радіоактивного чи хімічного забруднення, а також інші надзвичайні екологічні ситуації, що є дуже важливим, зважаючи на воєнний стан. «Екозагроза» працює у взаємозв'язку з державною системою моніторингу довкілля, що дозволяє оперативно інформувати громадян про потенційні ризики для їх життя та здоров'я [5].

Однак, слід констатувати, що застосування цифрових технологій має «двоїтий» вплив на довкілля. З одного боку, це позитивний вплив, який полягає у мінімізації негативних екологічних наслідків, обізнаності населення про екологічну ситуацію, а з іншого боку – значне збільшення енергоспоживання, що пов'язане саме з розвитком цифрової інфраструктури. Це стає серйозною проблемою, яка може нівелювати позитивні аспекти цифрової трансформації [6].

На нашу думку, лише через системний аналіз всіх можливих наслідків та їх врахування при використанні цифрових технологій, можна знизити їх негативний вплив, та забезпечити при їх застосуванні захист довкілля на засадах сталого розвитку. Адже відкриті дані можуть створювати певні ризики, наприклад, кібератаки чи зловживання цифровими можливостями, що може проявлятися у порушенні прав та законних інтересів громадян. Варто зазначити, що технології передують нормам законодавства, то доцільним видається у такому випадку впровадження гнучких та адаптивних правових рамок, які б враховували швидкі зміни в технологіях та інші нововведення.

Отже, цифровізація – це тенденція розвитку людської цивілізації, яка базується на покращенні умов механізму управління, розширенню доступу громадськості до питань, що стосуються довкілля, що у свою чергу підвищує його якість та збільшує обізнаність населення щодо питань збереження довкілля. Водночас наслідки використання новітніх технологій залишаються неоднозначними, оскільки залежать від багатьох факторів: цілей впровадження, комплексного організаційно-правового підходу, який у свою чергу забезпечує позитивні результати та допомагає мінімізувати можливі ризики.

Список використаних джерел:

1. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28.02.2019 р. № 2697-VIII.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text> (дата звернення: 07.10.2024).

2. Бречко О., Кривокульська Н. Вплив цифрової трансформації на досягнення екологічних цілей сталого розвитку України. *MODELING THE DEVELOPMENT OF THE ECONOMIC SYSTEMS*. 2023. №4. С. 201–209. URL: <https://doi.org/10.31891/mdes/2023-10-28> (дата звернення: 07.10.2024).
3. ЕкоСистема. URL: <https://eco.gov.ua/> (дата звернення: 07.10.2024).
4. Про Єдину екологічну платформу «ЕкоСистема»: Постанова Кабінету Міністрів України № 1065 від 11.10.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1065-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 07.10.2024).
5. ЕкоЗагроза. URL: <https://ecozagroza.gov.ua/> (дата звернення: 07.10.2024).
6. Вуглецевий слід цифровізації. *Центр Разумкова*. URL: <https://razumkov.org.ua/statti/vugletsevyi-slid-tsyfrovizatsii> (дата звернення: 07.10.2024).

Науковий керівник: кандидатка юридичних наук, асистентка кафедри екологічного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Олена МАЛОХЛІБ.

Олександр КУЗУБ,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студент 4 курсу, 8 групи
факультету прокуратури

ЗЕМЕЛЬНІ СПОРИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ВИРІШЕННЯ В КОНТЕКСТІ ПРАКТИКИ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Земля в Україні є однією з ключових складових національного багатства, що закріплено в Конституції України. Відповідно до Конституції України земля виступає не лише як природний ресурс, а й як стратегічний ресурс, що має вирішальне значення для економічного та соціального розвитку країни. Юридичне забезпечення захисту земельних прав є невід’ємною складовою для успішної реалізації таких прав. Кожен громадянин України, як і будь-який інший учасник земельних відносин,

має право самостійно діяти як суб'єкт суспільних відносин, використовуючи свої права у встановлених законом межах. Водночас держава не лише визнає, але й активно забезпечує ці права, що вимагає відповідного механізму їх реалізації та захисту. Загальний порядок захисту земельних прав здійснюється у судовому порядку.

Земельні спори в Україні, згідно зі статтею 158 Земельного кодексу України, можуть вирішуватися як судовими інстанціями, так і органами місцевого самоврядування [1]. Така система забезпечує розгляд різних категорій земельних спорів залежно від предмету суперечки та рівня її важливості. Зокрема, спори, що стосуються володіння, користування і розпорядження земельними ділянками, які перебувають у власності фізичних чи юридичних осіб, мають вирішуватися виключно судом, і це також стосується спорів щодо розмежування територій адміністративно-територіальних одиниць, таких як села, селища, міста, райони та області. Такий підхід обумовлений складністю та важливістю питань власності на землю та кордонів між територіями, що потребують виваженого судового розгляду з урахуванням інтересів усіх сторін.

Органи місцевого самоврядування, своєю чергою, мають повноваження вирішувати земельні спори, які виникають у межах територій територіальних громад. Їхні завдання охоплюють такі аспекти, як визначення меж земельних ділянок, що належать чи перебувають у користуванні громадян, встановлення та дотримання обмежень у використанні земель, дотримання умов земельних сервітутів, а також забезпечення добросусідства між власниками земельних ділянок. Особливо важливою функцією місцевих органів є розмежування меж районів у містах, що дозволяє врегульовувати конфлікти на рівні місцевих громад.

Щодо процедури розгляду справ, органи місцевого самоврядування зобов'язані розглянути подані заяви впродовж тижня з моменту їх отримання. Після ухвалення рішення воно має бути передане обом сторонам протягом трьох днів, що сприяє оперативності процесу. Водночас, якщо власники землі або землекористувачі не згодні з рішенням органу місцевого самоврядування, вони мають право звернутися до суду для вирішення спору у судовому порядку.

Але існують і певні винятки. У постанові Великої Палати Верховного Суду від 20 липня 2022 року в справі №910/5201/19 йшлося про випадок, коли особа незаконно отримала право оренди на 25 років на зе-

мельну ділянку у місті Києві, площа якої перевищувала площу нерухомості, що на ній розташована, у 410 разів [2]. Земельна ділянка належала територіальній громаді, і виділення її в оренду було здійснене без проведення конкурентних торгів, що порушило принципи прозорості й законності при розпорядженні комунальною власністю. Згідно з положеннями законодавства, прокурор має право подавати позов до суду у разі порушення прав та інтересів держави і територіальної громади, коли місцеві органи влади не виконують обов'язок належного управління ресурсами громади. У даній справі суд підтримав звернення прокурора. Великою Палатою ВС було зазначено, що земельна ділянка повинна була передаватися у власність лише через прозорі механізми продажу на торгах, як це визначено законом. Дії ради порушили принципи конкурентності, що є основою для забезпечення рівного доступу до комунальної власності. Отже, в такій ситуації прокурор має право втручатися та оскаржувати дії місцевого органу, адже його завданням є захист інтересів як громади, так і держави.

Земельне законодавство України займає важливе місце у правовій системі країни, оскільки регулює питання використання, розпорядження та охорони земельних ресурсів, однак, як показує практика, часто виникають ситуації, коли головною проблемою у вирішенні спору є розбіжності між різними галузями права. Такі правові розбіжності були детально розглянуті Верховним Судом у постанові Касаційного господарського суду (далі – КГС ВС) від 19 березня 2024 року у справі №915/1439/21 [3]. Відповідно до цієї справи, міськрада звернулася до суду з позовом до осіб, які здійснили самочинне будівництво, з вимогою знести незаконні торговельні комплекси, скасувати державну реєстрацію права власності на ці об'єкти та припинити права власності на них. КГС ВС зазначив, що реєстрація права власності на самочинно побудовані об'єкти не змінює їх правовий режим, оскільки такий об'єкт все одно залишається самочинним, а тому підлягає знесенню відповідно до норм земельного законодавства. Суд наголосив, що в разі самочинного будівництва застосовуються норми ЗК України, зокрема ч. 2 ст. 212, а не лише загальні положення ЦК України, які обмежують відповідальність забудовника. Водночас, КГС ВС підкреслив, що вимоги про знесення самочинного будівництва є основним способом захисту прав власника земельної ділянки, а не інші позови, наприклад, про визнання

недійсними правочинів щодо відчуження майна або скасування державної реєстрації. Крім того, суд визначив, що в контексті земельних правовідносин ЗК України є спеціальним законом, який має пріоритет перед іншими нормами, зокрема ст. 376 ЦК України. Зокрема, норма ч. 2 ст. 212 ЗК України повинна застосовуватись першочергово до спірних правовідносин, пов'язаних з самовільним зайняттям земельних ділянок та знесенням самостійного будівництва, а вже у разі неврегульованих ситуацій можуть застосовуватись положення ЦК України. Таким чином, висновок КГС ВС свідчать про те, що в земельних спорах норми земельного законодавства повинні мати пріоритет.

Одним з найбільш поширених видів земельних спорів є спори щодо визнання договорів недійсними. Однією з таких ситуацій є випадки, коли на земельну ділянку, що належить певній особі, укладається договір оренди без її відома або участі, що може стати підставою для оскарження договору в суді. Верховний Суд України у 2015 році у справі № 6-48цс15 постановив, що якщо власник земельної ділянки не підписував, а отже, не укладав договір оренди, який стосується його землі, то цей договір має бути визнаний недійсним [4]. Відповідно, у разі, коли власник земельної ділянки дізнається про існування такого договору, він повинен звертатися до суду, аби підтвердити недійсність цього договору. Це рішення стало основою для подальшої правозастосовної практики, де питання визнання договорів недійсними виникало знову і знову. Проте така практика викликала певні сумніви, оскільки у ряді випадків можна було стверджувати, що договір не є укладеним, оскільки воля однієї зі сторін (власника земельної ділянки) на укладення договору не була виражена. Лише в 2019 році Касаційний цивільний суд почав сумніватися в правомірності попереднього підходу і звернувся до Великої Палати Верховного Суду з проханням переглянути застосування норм про недійсність правочину у таких випадках. У постанові від 16 червня 2020 року у справі № 145/2047/16-ц Велика Палата Верховного Суду підтримала новий підхід, погодившись з тим, що норми про недійсність правочину повинні застосовуватись лише до укладених договорів, тобто до тих, де є волевиявлення сторін [5]. Якщо особа, яка вказана як одна з сторін договору, його не підписала, то її воля на укладення договору відсутня, і такий договір вважається неукладеним.

Таким чином, хоча законодавство передбачає два основні шляхи врегулювання земельних спорів, існуючі проблеми в судовій практиці

вказують на необхідність вдосконалення механізмів правозастосування, оскільки часто через неправильність рішень органів місцевого самоврядування доводиться вирішувати спори вже через судові органи.

Список використаних джерел:

1. Земельний кодекс України: Закон України від 25 жовтня 2001 р. №2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>
2. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 20.07.2022 у справі №910/5201/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105423477>.
3. Постанова Касаційного господарського суду Верховного Суду від 19.03.2024 у справі №915/1439/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117821029>.
4. Постанова Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 28.04.2015 у справі №6-48цс15. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/43801777>.
5. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 16.06.2020 у справі №145/2047/16-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90933484>.

Науковий керівник: Шарапова С. В., к.ю.н., доцент кафедри земельного та аграрного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Дмитрій ГОРДІЄНКО,

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
студент 4 курсу
факультету прокуратури

ЕКОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ ВІЙНИ В УКРАЇНІ ТА ЇХ ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ

Екологічні наслідки війни в Україні є надзвичайно важливими, адже вони впливають на здоров'я людей, стан природних ресурсів та біорізноманіття. Збройні конфлікти спричиняють забруднення ґрунтів і водних джерел, руйнування екосистем та зменшення сільськогосподарських угідь. Впливи війни можуть мати довготривалий характер і вимагати десятиліть для повного відновлення.

Безперервні бомбардування та обстріли, вибухи та пожежі можуть бути фатальними для довкілля. Руйнування електростанцій та нафтопереробних заводів призвели до викиду в навколишнє середовище великої кількості нафти, хімікатів, радіоактивних та інших токсичних і шкідливих речовин. Хімічні речовини забруднили ґрунт, воду та повітря і спричинили численні загрози для здоров'я місцевого населення [1, 5].

Під час вибуху ракет, мін та артилерійських снарядів утворюються хімічні сполуки, такі як чадний газ, вуглекислий газ, оксиди азоту та багато токсичних елементів (оксиди сірки та азоту), які, окислюючись, спричиняють кислотні дощі. Все це може спричинити опіки слизових тканин органів дихання людей, птахів і рослин. За даними екологів, спалювання нафти (пожежі на багатобакових нафтобазах) спричиняє забруднення повітря, еквівалентне забрудненню повітря всіма транспортними засобами Києва за один місяць. Російська армія десятки разів атакувала нафтобази та автозаправні станції. Пожежі з чорним токсичним димом не завжди вдається швидко загасити [2].

Тисячі російських танків і бронемашин продовжують забруднювати ґрунт паливно-мастильними матеріалами, а згорілі матеріали продовжують завдавати шкоди у вигляді металобрухту. Україна мала проблему з відходами ще до війни. Після закінчення війни кількість металобрухту стане ще однією проблемою. Переробка військового металобрухту є більш складним і трудомістким процесом. Це канцерогенні відходи, і поки вони залишаються над землею, вони забруднюють навколишнє середовище важкими металами, які можуть потрапити в ґрунтові води. Ще однією серйозною екологічною проблемою під час війни в Україні стало знищення лісів і місць проживання диких тварин. Регулярні бомбардування та обстріли лісів завдали серйозної шкоди екосистемі, що призвело до зміни середовища існування багатьох видів тварин. Зокрема, багато видів птахів, що мігрують через Україну, та тварини, що занесені до Червоної книги, живуть на заповідних територіях, але стають жертвами пожеж, спричинених воєнними діями. Пошкоджені ліси втрачають свою здатність відновлюватися, що знижує біорізноманіття і посилює ерозійні процеси. Такі зміни мають довготривалий вплив на екосистеми, і відновлення після завершення війни потребуватиме значних зусиль і ресурсів. Захист і відновлення природних середовищ є пріоритетом для забезпечення сталого розвитку і збереження біорізноманіття в Україні [3].

За даними Державної екологічної інспекції України, на квітень 2024 року загальний збиток, завданий Росією навколишньому середовищу, становить 2,5 трильйона гривень. Збитки для атмосфери: горіння нафтопродуктів — 137,6 млрд. грн, лісові пожежі — 1,02 трлн. грн, інші загоряння — 6 млрд. грн. Збитки для води: забруднення водних об'єктів — 48,7 млрд. грн, засмічення водних об'єктів— 8,8 млрд. грн, самовільне використання водних ресурсів — 26,4 млрд. грн. Збитки для землі: засмічення земель — 1,06 трлн. грн, забруднення ґрунтів —15,8 млрд. грн. [4].

Щодо відповідальності, то Україна стала першою країною у світі, яка почала розслідувати воєнні злочини проти довкілля та забезпечила відповідальність за ці злочини в рамках національної юрисдикції. Зокрема, Україна є однією з 15 країн світу, де передбачена юридична відповідальність за екоцид. Норми міжнародного гуманітарного права всіляко захищають довкілля, і про це прямо згадують як екологічні конвенції, так і спеціальні конвенції, що пов'язують наявність збройного конфлікту із захистом довкілля від шкоди під час воєнного конфлікту. Наприклад, Додатковий протокол до Женевських конвенцій про захист цивільного населення під час війни і про захист жертв міжнародних збройних конфліктів забороняє застосування методів і засобів ведення війни, які мають на меті або, як очікується, можуть завдати широкої, довготривалої і серйозної шкоди навколишньому природному середовищу. Українське законодавство поступово змінюється відповідно до викликів сьогодення з метою нейтралізації наслідків негативних суспільних процесів та соціальних протиріч. Прийняття Закону України № 0285 від 15 серпня 2024 року про ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього є життєво важливим для нашої країни. Представник Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України зазначає, що ратифікація Римського статуту – це реальна можливість притягнути Росію до відповідальності за екологічні злочини в МКС. Це наближає нас до нашої мети – притягнення винних до відповідальності та забезпечення відшкодування Росією збитків, завданих довкіллю України [5, с. 279].

Щодо відтворення природи після завершення бойових дій, то дослідники Всесвітнього фонду дикої природи (WWF) опублікували рекомендації щодо того, що Україна та її партнери можуть зробити для відновлення повоєнного довкілля. Даний список рекомендацій склада-

ється з 5 порад, а саме: 1. Інвестиції в лісорозведення. Якщо Україна хоче відродити свій лісовий сектор, необхідно висаджувати великі плантації. Однак через виклики, пов'язані зі зміною клімату, лісогосподарські компанії повинні підвищити свою здатність адаптувати ліси та впроваджувати технології, які допоможуть забезпечити безперервність лісового покриву. Лісова стратегія України на період до 2035 року має включати управління природними ресурсами у відповідь на зміну клімату. 2. Інвестиції для захисту річкових басейнів. Україна взяла на себе зобов'язання розробити план управління водними ресурсами з метою інтеграції в ЄС. Цей документ має включати кроки, які Україна планує здійснити для вирішення проблем у кожному річковому басейні та водосховищі окремо. Дослідники Всесвітнього фонду дикої природи вважають, що природоорієнтовані рішення можуть стати інноваційним інструментом, необхідним для захисту водних ресурсів України. 3. Сільське господарство на водно-болотних угіддях. Водно-болотні угіддя поглинають вуглець, впливають на водний баланс і сприяють збереженню біорізноманіття. Оскільки пересохлі водно-болотні угіддя становлять пожежонебезпеку, в Європі існує рух за відновлення цих територій. За даними Всесвітнього фонду природи, сільське господарство на відновлених водно-болотних угіддях є перспективним природним рішенням для України і може розглядатися як ефективний спосіб ведення сільського господарства на таких територіях, а також як внесок в екологічний баланс. 4. Міжсекторальна співпраця. Ефективна міжсекторальна співпраця є основою для успішного впровадження природоорієнтованих рішень. Такі рішення підвищують стійкість суспільства до зміни клімату, стихійних лих та дефіциту ресурсів і відіграватимуть важливу роль у післявоєнній відбудові України. 5. Плани на майбутнє. Як кандидат на членство в ЄС, Україна має прийняти низку норм, стандартів і зобов'язань та проводити «зелену» політику, спрямовану на стале використання ресурсів. На думку експертів WWF, Україні необхідно розробити колективне бачення гармонійного співіснування людей і природи [6].

На основі наведених даних можна зробити кілька ключових висновків. По-перше, війна в Україні стала причиною однієї з найбільших екологічних катастроф сучасності, із значними негативними наслідками для довкілля та здоров'я населення. Конфлікт призвів до значного забруднення повітря, води та ґрунтів, руйнування екосистем, а також

знищення лісів і місць проживання диких тварин. По-друге, впливи війни є довготривалими і можуть вимагати десятиліть для повного відновлення. Забруднення токсичними речовинами, важкими металами та канцерогенами залишає довготривалий негативний слід, який потребує серйозних зусиль для ліквідації. По-третє, Україна активно працює над удосконаленням нормативної бази для забезпечення відповідальності за екологічні злочини. Вперше у світі Україна почала розслідувати воєнні злочини проти довкілля та забезпечила юридичну відповідальність за екоцид. Нарешті, важливим кроком для відновлення довкілля після війни є впровадження стратегій і рекомендацій від міжнародних організацій, таких як Всесвітній фонд дикої природи. Інвестиції в лісорозведення, захист річкових басейнів, використання водно-болотних угідь для сільського господарства, міжсекторальна співпраця та розробка планів на майбутнє є необхідними для відновлення екологічної рівноваги та забезпечення сталого розвитку України.

Список використаної літератури:

1. Випалена земля і забруднена вода: катастрофічні екологічні наслідки війни Росії проти України 145 URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/ekolohichna-katastrofa-cherez-vynurosiyi/31921705.html>
2. Доповідь Інни Гоч з Всесвітнього фонду природи WWF-Україна
3. Війна та екологія: чому природа стає жертвою збройного конфлікту? URL: <https://iaa.org.ua/articles/vijna-ta-ekologiya-chomu-pryroda-staye-zhertvoyuzbrojnogo-konfliktu/>
4. Як війна впливає на довкілля України що робити для відновлення. *Nakypilo Osvita*. URL: <https://osvita.nakypilo.ua/yak-viyna-vplyvaye-na-dovkillya-ukrayiny/>.
5. ШЕВЧУК Т. А. ЗАХИСТ ДОВКІЛЛЯ В КОНТЕКСТІ ПРОТИДІЇ ЗБРОЙНИЙ АГРСІЇ РОСІЇ: КРИМІНОЛОГІЧНИЙ ВИМІР. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2024. Т. 32, № 2. С. 274–282. URL: <https://doi.org/10.32631/vca.2024.2.18> .
6. Америки Г. 5 порад, як відновити довкілля в Україні після війни – Всесвітній фонд дикої природи. *Голос Америки Українською*. URL: <https://www.holosameriky.com/a/dovkillya-ukrainy/7421920.html>.

Науковий керівник: Єрмолаєва Тетяна Вікторівна, доцентка, кандидатка юридичних наук.

Тетяна ГАСАНОВА,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка 4 курсу, 9 групи
факультету прокуратури

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПОВОДЖЕННЯ З ПОБУТОВИМИ ВІДХОДАМИ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Ключові слова: *відходи, утилізація, знешкодження, навколишнє середовище, забруднення.*

З моменту здобуття незалежності Україна переживає індустріальний розвиток, що супроводжується значними обсягами відходів різного ступеня небезпеки. Основні виклики в управлінні побутовими відходами включають великі обсяги їх утворення, недостатню площу для сміттєзвалищ, застарілі методи управління, а також брак системи роздільного збору та бажання населення сортувати сміття. Відходи визначаються згідно з Законом України «Про управління відходами» як речовини, від яких власник позбувається або має намір позбутися. Закон передбачає, що за відходами закріплюється право власності, що означає, що вони повинні належати відповідним особам. Суб'єктами управління відходами є громадяни, іноземці, особи без громадянства та підприємства, діяльність яких призводить до утворення відходів [1].

Високий рівень утворення відходів, поєднаний з низьким рівнем їх повторного використання, призвів до накопичення значних обсягів твердих відходів у промисловому та комунальному секторах. Лише мала частина з цих відходів підлягає повторному використанню, решта опиняється на смітниках.

Головною проблемою для України є не тільки велика кількість сміття, а й відсутність комплексної системи управління відходами. Згідно з даними Державної служби статистики, середній показник утворення відходів становить 250–300 кг на рік на особу і має тенденцію до зростання [2]. Правовий режим управління відходами є системою норм і правил, що визначають основи поводження з відходами для запобігання їх негативному впливу на екологію та здоров'я людей [3]. Першим кроком у цій системі є збирання відходів. Одним з ефективних способів

вирішення проблеми є утилізація відходів, що згідно з українським законодавством передбачає їх використання як вторинних ресурсів.

Сміття, яке утворюється внаслідок боїв, вимірюється сотнями тисяч тонн. Будівельні відходи заповнюють легальні та нелегальні сміттєзвалища швидше, ніж побутові, оскільки складаються з габаритних і важких матеріалів [4].

Водночас це сміття містить десятки фракцій, частину яких можна переробити і використати повторно в будівництві чи промисловості. В період воєнного стану, набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України від 19 червня 2023 р. №625, яка визначає особливості поводження з побутовими відходами в умовах бойових дій або тимчасової окупації, а також під час ліквідації надзвичайних ситуацій. Згідно з порядком, уповноважені органи створюють місця тимчасового зберігання побутових відходів у разі обмеженого надання послуг або відсутності можливості їх надання на прибудинкових територіях, територіях загального користування та інших закріплених територіях. Якщо під час збору та перевезення виявляються небезпечні предмети, слід терміново припинити діяльність і повідомити про це територіальні органи ДСНС і правоохоронні органи. Забороняється зберігання побутових відходів поза визначеними місцями. Протягом 90 днів після припинення воєнного стану уповноважений орган має ухвалити рішення про закриття або приведення місць тимчасового зберігання у відповідність із вимогами законодавства. Виконавчим органам місцевого самоврядування рекомендовано вжити заходів, передбачених порядком. Постанова діє під час воєнного стану в Україні та 90 днів після його припинення [5].

25 березня 2024 року Рада ЄС переглянула регламент щодо відвантаження відходів, спрямований на скорочення експорту проблемних відходів за межі ЄС і оновлення процедур відповідно до цілей циркулярної економіки. Регламент визначає, що відходи можуть надсилатися лише до місць, де їх обробка відбувається екологічно безпечно. Відходи не можуть експортуватися до країн, що не входять до ОЕСР, без підтвердження готовності цих країн імпортувати їх та демонстрації безпечного поводження через попередній аудит.

Згідно з регламентом, забороняється експорт всіх відходів для утилізації в межах ЄС, за винятком випадків, коли це узгоджено в рамках процедури попереднього письмового повідомлення. Ця процедура вимагає отримання письмового підтвердження від країн відправлення,

призначення та транзиту. Поставки відходів для утилізації в межах ЄС, що підпадають під категорію «зеленого списку», будуть дозволені за спрощеною процедурою.

Регламент зберігає заборону на експорт небезпечних відходів до країн, що не входять до ОЕСР, а також на експорт безпечних пластикових відходів до таких країн, з можливістю імпорту пластикових відходів ЄС за умови відповідності жорстким стандартам. Він також реалізує положення Базельської конвенції про контроль за транскордонними перевезеннями небезпечних відходів [6].

Проблема побутових відходів в Україні залишається однією з найактуальніших екологічних викликів. Серед перспективних напрямків її вирішення можна виділити кілька ключових аспектів. По-перше, енергетична утилізація відходів, яка включає в себе збирання біогазу на полігонах та термічне оброблення відходів, може суттєво зменшити обсяги відходів, що захоронюються [4]. Механіко-біологічне оброблення (МБО) та термічне оброблення можуть відігравати значну роль у цьому процесі. По-друге, впровадження системи роздільного збирання та сортування відходів дозволить збільшити обсяги переробки та повторного використання матеріалів. Це стане основою для більш ефективного управління відходами. Законодавчі ініціативи також є важливими: прийняття законопроектів, що реформують систему поводження з побутовими відходами, здатне зменшити кількість сміттєзвалищ і обсяги захоронюваних відходів.

Окрім того, використання європейського досвіду щодо управління відходами, таких як запобігання утворенню відходів, повторне використання та переробка, може суттєво поліпшити ситуацію в Україні. Інвестиції в інфраструктуру, зокрема будівництво сміттєпереробних заводів та інших об'єктів, є критично важливими.

Отже, сучасна Україна потребує нового підходу до проблеми відходів, розглядаючи їх як джерела вторинних енергетичних і матеріальних ресурсів. Нова стратегія управління передбачає зменшення обсягів відходів під час споживання та виробництва, максимізацію утилізації та впровадження ефективних технологій. Закон України «Про управління відходами» зобов'язує власників і користувачів забезпечувати роздільне збирання побутових відходів, що підкреслює важливість розробки регіональних планів управління.

Для вирішення проблеми необхідно вжити заходів для зменшення утворення відходів і покращення їх управління. Це включає освітні кам-

панії для населення, впровадження системи роздільного збору, створення інфраструктури для утилізації, зокрема нових сміттєзвалищ і переробних підприємств. Розвиток технологій, таких як компостування та вторинне використання, допоможе зменшити екологічне навантаження. Управління відходами в Україні є важливим аспектом екологічної безпеки та сталого розвитку, особливо в умовах індустриального розвитку і війни.

Особливу увагу варто приділити відходам, які утворюються під час бойових дій. Постанова Кабінету Міністрів України від 19 червня 2023 року визначає особливості поводження з побутовими відходами в умовах воєнного стану, включаючи створення місць тимчасового зберігання та дії в разі виявлення небезпечних предметів. Це допоможе забезпечити безпеку населення та захистити навколишнє середовище.

Останні зміни в регламенті ЄС щодо відвантаження відходів підкреслюють важливість екологічно безпечної обробки відходів і запобігання їх експорту в країни, що не входять до ОЕСР. Україна має активніше впроваджувати ці принципи в національну політику управління відходами, щоб зменшити їх негативний вплив на екологію і здоров'я людей, сприяючи формуванню більш сталої та ефективної системи утилізації відходів.

Список використаних джерел:

1. Про управління відходами: Закон України від 9 липня 2022 р. № 2320-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2320-20#Text> (дата звернення: 28.10.2024).
2. Вісім ідей для зелених міст України. авт. кол.: С. Романко, Н. Андрусевич. Київ: *350.org*, 2020. 56 с
3. Екологічне право : підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / за ред. А. П. Гетьмана. Харків : *Право*, 2013. 432 с.
4. Проблема на трильйон. Що Україна робитиме із сотнями тисяч тонн сміття, створеного росіянами. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/06/19/701281/> (дата звернення: 27.10.2024).
5. Постанова Кабінету Міністрів України від 19.06.2023 р. № 625 «Деякі питання управління побутовими відходами в особливих умовах». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/625-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення: 01.11.2024).

6. Регламент (ЄС) № 1013/2006 Європейського Парламенту та Ради від 14 червня 2006 року про перевезення відходів. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2006/1013/oj> (дата звернення: 02.11.2024).

Науковий керівник: Оніщенко Олексій Юрійович, доктор філософії (PhD), асистент кафедри екологічного права.

Дар'я КУДЕЛЯ,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
4 курс, 24 група
факультет прокуратури

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД У РЕГУЛЮВАННІ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН ТА МОЖЛИВОСТІ ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ

У процесі реформування земельного законодавства в Україні важливо вивчати міжнародний досвід для ефективного розподілу земельних ресурсів та їх використання. Досвід країн із розвиненими ринками землі може стати джерелом цінних ідей для вдосконалення української системи. На сучасному етапі реформування земельних відносин потребує значної уваги, зокрема в контексті регулювання ринку землі, правового захисту прав власності та оренди, а також впровадження механізмів охорони земель.

У багатьох європейських країнах, таких як Німеччина, Франція, Нідерланди, земля вважається економічним активом, доступ до якого регулюється жорсткими правовими обмеженнями. Наприклад, у Франції ринок землі контролюється державними органами SAFER, що здійснюють нагляд за угодами купівлі-продажу земель сільськогосподарського призначення з метою запобігання їх надмірній концентрації та підтримки рівномірного розподілу земель [1]. У Німеччині законодавство передбачає регулювання придбання землі іноземцями для забезпечення доступу місцевих фермерів до ресурсів [2].

США, з іншого боку, надає значну свободу в питаннях купівлі-продажу землі, хоча встановлює регіональні обмеження щодо використання

сільськогосподарських угідь. У США регулювання здебільшого орієнтоване на екологічні стандарти та захист земель від деградації, що контролюється на рівні штатів. Запозичення таких механізмів захисту прав землекористувачів може допомогти Україні зберегти баланс між державним регулюванням та економічною свободою в рамках ринку землі.

У країнах Європи оренда землі займає значну частку у землекористуванні. Наприклад, у Данії та Швеції широко розповсюджені довгострокові договори оренди, що дозволяє забезпечити стабільність ведення сільськогосподарського бізнесу та залучення інвестицій у аграрний сектор [3]. У Швеції орендар має можливість викупити орендовану землю після тривалого строку оренди, що надає додаткові гарантії для інвесторів [4].

Застосування подібної практики в Україні може сприяти довгостроковому розвитку аграрного сектору, а також гарантувати захист прав орендарів. Урахування міжнародного досвіду дозволить запровадити механізми, що сприятимуть зменшенню конфліктів між орендодавцями та орендарями, забезпечуючи чіткі юридичні норми.

Канада є яскравим прикладом держави, яка інтегрувала екологічну складову в регулювання земельних відносин. Наприклад, канадське законодавство вимагає проведення екологічних оцінок перед передачею земельних ділянок у користування, зокрема для сільськогосподарських та промислових потреб [5]. Це дозволяє запобігати деградації земель, сприяє збереженню природних ресурсів та підвищенню екологічної свідомості серед землекористувачів.

Впровадження подібних вимог в Україні може стати основою для більш ефективного захисту земельних ресурсів, що особливо актуально з огляду на інтенсивне використання сільськогосподарських земель та проблеми з їх деградацією. Українське законодавство може адаптувати канадський підхід шляхом запровадження обов'язкових екологічних аудитів для великих аграрних компаній.

Один із найуспішніших прикладів цифровізації земельного кадастру демонструє Естонія, де всі операції з землею проходять через єдину цифрову систему, що дозволяє скоротити час на оформлення земельних угод, забезпечити прозорість власності на землю та знизити ризики шахрайства [6]. Електронна система надає доступ до актуальної інформації про земельні ділянки, що дозволяє уникнути спорів та підвищити довіру до ринку землі.

Україна вже розпочала цифровізацію кадастру, але інтеграція естонського досвіду може суттєво покращити цей процес. Наприклад, створення єдиної платформи з усіма даними щодо земельних ресурсів, включено з екологічними, агротехнічними характеристиками, допоможе спростити процедури доступу до інформації для власників, орендарів та інвесторів.

Отже, запозичення міжнародного досвіду може стати важливим кроком для реформування української системи земельних відносин. Використання інструментів, які успішно функціонують у країнах Європи, США та Канади, може забезпечити розвиток ринку землі, захист прав землекористувачів та орендарів, а також покращити екологічну ситуацію. Враховуючи українські реалії, варто застосовувати адаптовані механізми, які відповідатимуть вимогам національного законодавства та міжнародним стандартам. Таким чином, впровадження новітніх підходів з урахуванням найкращих міжнародних практик може сприяти стабільному розвитку ринку землі в Україні, забезпечуючи прозорість, екологічну відповідальність та захист прав усіх суб'єктів земельних відносин.

Список використаних джерел:

1. Закон Франції «Про нагляд за ринком земель SAFER» (Société d'aménagement foncier et d'établissement rural). URL: <https://www.safer.fr>
2. Земельний кодекс Німеччини (Bodenrecht). URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/bbaug/>
3. Законодавство Данії про оренду земельних ділянок. Danish Ministry of Environment and Food. URL: <https://mfvm.dk/landbrug>
4. Законодавство Швеції щодо довгострокової оренди землі. Swedish Code of Statutes (Jordabalken). URL: <https://www.lagboken.se>
5. Canadian Environmental Assessment Act. URL: <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/>
6. Естонська електронна система управління земельним кадастром (E-Land Register). URL: <https://www.rik.ee/en>

Науковий керівник: кандидатка юридичних наук, асистентка кафедри земельного та аграрного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Мельник Н. О.

Василь МІТЬКО,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
студент 4 курсу, 10 група
факультету прокуратури

ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ ЗАВДАННОЇ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОМУ ФОНДУ УКРАЇНИ

Починаючи з локальних збройних зіткнень на сході та півдні України у 2014 році та переростання їх у повномасштабне вторгнення з 24 лютого 2022 року, наша держава опинилася в надзвичайно тяжкому становищі. Масштабні людські втрати серед цивільного населення, руйнування міст і сіл, знищення та розкрадання господарств, пошкодження інфраструктури – все це є наслідками агресії росії. Тривала окупація частини території України суттєво вплинула на екологічну ситуацію, зокрема на стан природно-заповідного фонду (далі – ПЗФ). Частина заповідників опинилася під контролем окупаційних сил, що призвело до обстрілів, пожеж, забруднення територій розірваними та нерозірваними боєприпасами, а також винищення тварин і рослин, занесених до Червоної книги України. У зв'язку з цим питання відшкодування збитків, завданих ПЗФ внаслідок збройної агресії росії, є надзвичайно актуальним для України.

Перед тим, як перейти до розгляду можливих шляхів відшкодування шкоди, завданої російською агресією, необхідно звернути увагу на положення Закону України «Про природно-заповідний фонд України» (далі – Закон №2456-ХІІ) [1].

Згідно зі ст. 7 Закону №2456-ХІІ, землі ПЗФ визначаються як ділянки суші та водного простору, що містять природні комплекси та об'єкти, які мають особливу природоохоронну, екологічну, наукову, естетичну, рекреаційну та іншу цінність. Таким об'єктам надається статус територій та об'єктів ПЗФ відповідно до вимог законодавства. Відповідно, віднесення землі до ПЗФ передбачає ряд гарантій для неї, зокрема на них забороняється будь-яка діяльність, яка негативно впливає або може негативно впливати на стан природних та історико-культурних комплексів та об'єктів чи перешкоджає їх використанню за цільовим призначенням [1].

Найбільшої шкоди зазнали заповідники, що розташовані безпосередньо поблизу кордону, однак, як показала війна, ушкодження зазнали також й ті, що знаходяться значно далі від лінії фронту. Наприклад, на території Донецької області розташовані чотири ПЗФ, які постраждали від дій російської агресії. Одним із таких об'єктів є заповідник «Кам'яні Могили», який є унікальним геологічним та історико-культурним комплексом і розташований поблизу села Назарівка. Російські війська розмістили свої табори і стрільбища на території заповідника. Як зазначив радник міського голови Петро Андрющенко, «з урахуванням поведінки та характеру базування, зокрема розміщення стрільбищ і використання важкої техніки, можна стверджувати, що заповідник «Кам'яні Могили» знищено» [2].

Не можна також оминати знищення природного національного парку «Меотида», що знаходиться в Донецькій області. Цей унікальний природний об'єкт, який є важливим місцем гніздування птахів, занесених до Червоної книги України, було серйозно пошкоджено внаслідок бомбардувань і розміщення військових баз. Ці дії призвели до непоправних втрат в екосистемі парку, порушивши його природну рівновагу та унікальні біорізноманіття.

Однією з найбільш болісних звісток стала ситуація з біосферним заповідником «Асканія-Нова», що розташований на тимчасово окупованій території Херсонщини. Достеменно не відомо про стан цього заповідника, проте відомо, що на його території відбулися великі пожежі, розташування та переміщення важкої російської техніки, в тому числі базування там російських військових, які в мережі Інтернет поширювали світліни з вбитими тваринами, що віднесені до Червоної книги України.

Ознакою, яка об'єднує всі заповідники, що опинилися під окупацією, є масовий вивіз рідкісних тварин і птахів, занесених до Червоної книги України та перебуваючих на межі вимирання. Російські війська вивозили ці види на територію росії та тимчасово окупований Крим під прикриттям «угоди про співробітництво». Протягом 2022–2024 років на цих територіях було створено численні зоопарки, заповідники та національні парки.

З урахуванням усіх цих подій виникає логічне питання про оцінку збитків, завданих державі внаслідок війни. Це має важливе значення для формування позову до країни-агресора в міжнародних судах щодо від-

шкодування збитків після завершення війни. Оцінка екологічної шкоди та знищення природних ресурсів є ключовою для визначення розміру компенсації, яку має отримати Україна за порушення її суверенітету та екологічної безпеки.

Оцінка збитків проводилася ще у 2014 році, але значно інтенсифікувалася починаючи з 2022 року. Проте підрахувати їх у повному обсязі наразі неможливо, оскільки шкода продовжує завдаватися щодня. Водночас органи влади вживають заходів для визначення збитків, зокрема, Міністерство охорони навколишнього середовища (далі – Міндовкілля) затвердило Методику визначення шкоди та збитків, завданих територіям та об'єктам природно-заповідного фонду внаслідок збройної агресії Російської Федерації. Це закріплено у Наказі Міндовкілля № 424 від 13.10.2022 року [3].

Відповідно до п. 1 глави 3 вищезазначеного Наказу, втрати ПЗФ внаслідок збройної агресії Російської Федерації поділяються на невідновлювані та відновлювальні [3]. Невідновлювані втрати ПЗФ включають знищення ендемічних та/або зникаючих видів тварин і рослин, занесених до Червоної книги України, а також унікальних природних ландшафтів. До таких втрат також відносяться знищені види тваринного та рослинного світу, пам'ятки природи, що не мають аналогів у світі та не можуть бути відтворені у разі їх знищення. Водночас відновлювальними втратами є такі, які можна відновити, тобто первісний стан заповідних територій чи об'єктів можна відтворити.

Визначення шкоди та збитків, завданих територіям та об'єктам ПЗФ внаслідок збройної агресії росії, здійснюється Держекоінспекцією. Розрахунок завданої шкоди здійснюється за спеціальною формулою $R_{пзф} = P_z + P_z$. В якій враховується загальні економічні втрати об'єкта ПЗФ від збройної агресії ($R_{пзф}$), сума витрат на відновлення природного стану об'єкта ПЗФ (P_z) та недоотриманні надходження від рекреаційної, наукової, природоохоронної, туристсько-екскурсійної та іншої діяльності установи ПЗФ (P_z) [3].

Попри наявність методики обрахунку шкоди, завданої ПЗФ, на практиці виникають низка перешкод, які можуть суттєво ускладнити процес реалізації права на компенсацію.

Перш за все, мова йде про безпосереднє отримання Україною компенсацій від Росії, оскільки вона навряд чи погодиться добровільно відшкодувати завдану шкоду, особливо з огляду на те, що війна триває. У ви-

рішенні цієї проблеми ключову роль мають відігравати як національні, так і міжнародно-правові інструменти. Наразі можна констатувати, що система нормативно-правових механізмів України щодо відшкодування шкоди зводиться переважно до ідентифікації та документування збитків за єдиною виробленою схемою. Однак, для ефективного вирішення цього питання необхідне подальше вдосконалення законодавства та розробка чіткої стратегії, яка б передбачала юридичні, економічні й політичні заходи для примусового стягнення компенсацій від країни-агресора.

Доволі цікавий механізм був запроваджений 14 листопада 2022 року, Генеральною Асамблеєю ООН було прийнято Резолюцію A/RES/ES-11/5 «Сприяння здійсненню правового захисту і забезпечення відшкодування шкоди у зв'язку з агресією проти України» [4], в якій визнається, що росія має бути притягнута до відповідальності за порушення міжнародного права в Україні, в тому числі шляхом виплати репарацій. У зв'язку з цією Резолюцією 12 травня 2023 року Рада Європи прийняла Резолюцію CM/Res(2023)3 «Про встановлення Розширеної часткової угоди про Реєстр збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України» [5]. Реєстр збитків створений для обліку доказів та збитків, шкоди, втрат завданих в результаті російської агресії після 24 лютого 2022 року.

І найбільш очевидним механізмом відшкодування шкоди Україні, так само в контексті шкоди ПЗФ, буде передання заарештованих російських активів Україні. Вже існують прецедент, коли певна частина країн заморозили іноземні активи росії. Однак, цей процес не буде таким легким та швидким, враховуючи особливості законодавства європейських країн, де примусове вилучення приватного майна суперечить національному законодавству цих країн і задля цього буде необхідне прийняття відповідних поправок до них. Що своєю чергою буде вимагати бажання та політичної волі лідерів країн.

Таким чином, внаслідок російської агресії проти України екологічна стабільність країни зазнала серйозних викликів, що потребують належної правової реакції як з боку українського законодавства та органів влади, так і міжнародної спільноти. Розробка методик підрахунку шкоди, завданої росією, є важливим етапом, який Україна повинна здійснити на шляху до отримання репарацій після завершення війни, зокрема на відновлення ПЗФ. Цей процес є необхідним для забезпечення ефективної компенсації та повернення природних ресурсів, що були знищені в результаті збройної агресії.

Список використаних джерел:

1. Про природно-заповідний фонд України: Закон України від 16.06.1992 р. № 2456-ХІІ. *Відомості Верховної Ради. 1992. № 34. ст. 502.*
2. Мосорко А. Російські війська перетворили заповідник біля Маріуполя на військовий полігон. Українська Правда. Життя. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/rosiyski-viyska-znishchili-zapovidnik-kam-yani-mogili-bilya-mariupolya-303270/> (дата звернення: 02.11.2024).
3. Про затвердження Методики визначення шкоди та збитків, завданих територіям та об'єктам природно-заповідного фонду внаслідок збройної агресії Російської Федерації: Наказ Міндовкілля від 13.10.2022 р. № з1416–22.
4. Резолюцію A/RES/ES-11/5 від 14.11.2022 р. «Сприяння здійсненню правового захисту і забезпечення відшкодування шкоди у зв'язку з агресією проти України». URL: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n22/693/55/pdf/n2269355.pdf>. (дата звернення: 04.11.2024).
5. Резолюція CM/Res(2023)3 від 12.05.2023 р. «Про встановлення Розширеної часткової угоди про Реєстр збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/961_001-23 (дата звернення: 05.11.2024).

Науковий керівник: Оніщенко Олексій Юрійович, доктор філософії (PhD), асистент кафедри екологічного права.

Данііл ІБРАГІМОВ,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студент 4 курсу, 10 групи
факультету прокуратури

ВИЗНАННЯ ТВАРИН СУБ'ЄКТАМИ ПРАВА ЯК НАСТУПНИЙ ЕТАП ЕВОЛЮЦІЇ ЇХ ПРАВОВОГО СТАТУСУ

Ідея наділення тварин правосуб'єктністю не є новою та набуває все більшого поширення у юридичній літературі. Так, науковці, які виступають на захист прав тварин, говорять про необхідність подолання антропоцентричного бачення нашого права, для якого тварини є власністю або

об'єктами, гідними захисту виключно в інтересах людини. Зокрема, рух до деоб'єктивації тварин визначається як ідея, згідно з якою тварини повинні наділятися особливим правовим статусом як живі істоти, що володіють відчуттями та емоціями, але без повного скасування їхнього майнового статусу. Таким чином, деоб'єктивізація тварин створює більш поміркований підхід до відносин між людиною і твариною, що обмежує контроль людини над тваринами в інтересах останньої. Деоб'єктивація не означає визнання тварин суб'єктами, а визначає насамперед їх як живих істот, які заслуговують на ставлення, відмінне від будь-якого іншого виду рухомого майна [1, с. 276,].

Втім, подальшим етапом еволюції правового статусу тварин іноземні дослідники вбачають у наділенні їх відповідними правами та визнання суб'єктами права. Серед основних аргументів противників даного підходу слід виділити відсутність у тварин здатності до розумного мислення. На противагу такому твердженню окремі науковці пропонують так званий «the argument of marginal cases». Даний підхід полягає в тому, що якщо права надаються людям з обмеженою здатністю до автономії, таким як маленькі діти, то вони мають бути надані і розумним тваринам, які мають таку саму або навіть більшу автономність [2, с. 1]. Аргумент також можна поширити й застосовувати щодо людей, які у встановленому законодавством порядку визнані недієздатними, що вказує на відсутність у них можливості розумно мислити, усвідомлювати значення своїх дій та керувати ними. Проте, слід справедливо зазначити, що такій людині, на відмінну від тварини, призначається опікун, що є дещо утонченим по відношенню до кожної без виключення тварини [3, с. 500].

На шляху до теоретичного обґрунтування можливості визнати тварину суб'єктом права, вирішення також потребує питання визначення конкретного обсягу прав, якими мають наділятися тварини. Противники визнання тварин суб'єктами права вказують на складність виокремлення хоча б приблизного переліку прав, якими вони повинні наділятися: наврояд чи каталог людських прав може бути поширений на тварин, без його пристосування з метою врахування їх інтересів. Так, деякі права, як наприклад політичні, мають безпосереднє значення лише для людей як членів людської спільноти. Проте, щонайменше тварини мають інтереси у сфері благополуччя. Це означає, що ми не повинні дозволяти тваринам страждати без необхідності [4, с. 8]. Окремі науковці пропонують виді-

ляти такі права тварин: право на життя, право на природну свободу, право на захист від страждань з вини людини, право на необхідну для життя частку земних благ, право на генетичну різноманітність, право на відсутність відповідальності перед людиною, право на опіку (для домашніх і сільськогосподарських рослин і тварин) [5, с. 185]. Таким чином, твердження щодо складності визначення приблизного переліку прав тварин видається дещо штучним, а тому можливість наділення тварин правоздатністю є цілком обґрунтованою.

Що ж до дієздатності, для визнання тварини суб'єктами права складним питанням залишається несення ними юридичних обов'язків та здатність своїми власними діями реалізовувати права. Так, окремі науковці зазначають, що разом із набуттям суб'єктивних прав тварина має бути відповідні суб'єктивні обов'язки, що кореспондують означеним правам, які вона буде зобов'язана виконувати. Проте знову ж таки, тварина зможе здійснювати наведене виключно через свого представника: від їх імені і в їх інтересах мають виступати фізичні чи юридичні особи. За таких обставин деякі дослідники вказують на передчасність визнання тварин суб'єктом права [3, с. 500].

Втім, у юридичній літературі був запропонований й інший підхід, що ґрунтується на необхідності надання правам тварин фундаментального характеру, без визнання їх повноправними суб'єктами права. Так, основоположні права тварин – це права, що слугують для захисту їх інтересів від негативного впливу з боку людини та сприяють їх збалансованому співіснуванню. При цьому, їх слід розглядати як рівнозначні основним правами людини. У літературі висловлюється позиція, що у зв'язку з цим тварини можуть стати пасивними суб'єктами права, тобто виступати суб'єктами права лише в певних правовідносинах. За такого підходу, правосуб'єктність тварини може визнаватися більшою чи меншою мірою, а тому вони можуть мати юридичні права, навіть не будучи повноцінними суб'єктами права [6, с. 22].

Таким чином, не всі правові питання, які стосуються тварин і їх відносин з людиною можуть бути вирішені за допомогою традиційної антропоцентричної перспективи права, а тому теоретичні дебати щодо питання правосуб'єктності тварин повинні бути винесені за рамки її суворих критеріїв. Так, наразі відсутні жодні перешкоди для визначення переліку прав тварин, які мають отримати рівний із правами людини

правовий захист. У свою чергу, неможливість несення тваринами певних обов'язків та вчинення самостійно юридично значущих дій аж ніяк не повинна перешкоджати подальшому розвитку їх правового статусу з метою їх деоб'єктивізації.

Список використаних джерел:

1. Lerner, Pablo. Animals Are not Objects but Are not Yet Subjects: Developments in the Proprietary Status of Animals. *Animal and Natural Resource Law Review*. East Lansing, 2022. Vol. 18. С. 267–302
2. Cupp, R. L. Children, Chimps, and Rights Arguments from 'Marginal' Cases. *45 Ariz. St. L. J. Tempe*, 2013. 1. С. 1–52.
3. Устименко О. А. Щодо можливості сприйняття тварини як суб'єкта цивільних прав: деякі загальнотеоретичні аспекти. *Форум права*. Харків, 2014. № 1. С. 497–501.
4. Ladwig B. Do Animals Have Rights? *Animals*. Berlin, 2023. Т. 13, № 7. С. 1220.
5. Турська, В. Зміст та характеристика поняття права тварин. *Evropský politický a právní diskurz*. 2015. Sv. 2, Vyd. 1. С. 181–187.
6. Wahlberg, B. Animal law in general and animal rights in particular. *Scandinavian Studies in Law*. 2021. 67. С. 13–34

Науковий керівник: Оніщенко Олексій Юрійович, доктор філософії (PhD), асистент кафедри екологічного права.

Анна ЖАДАН,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка 4 курсу, 12 групи факультету
юстиції

ОСОБЛИВОСТІ БЕЗОПЛАТНОЇ ПЕРЕДАЧІ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК У ВЛАСНІСТЬ ГРОМАДЯН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

24 лютого 2024 року розпочалося повномасштабне вторгнення Російською Федерацією, у зв'язку з чим на території України було введено

режим воєнного стану. Перед законодавцем постала необхідність врегулювання великої кількості правових питань, що, зокрема, стосуються і земельних правовідносин.

Земля – є чи не одним з найбільш цінних ресурсів, у зв'язку з чим, питання, що пов'язані з нею, в період дії режиму воєнного стану потребує їх врегулювання у спосіб, який би відповідав умовам сьогодення.

Так, Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану» (далі – Закон № 2145-IX) [1] Розділ X «Перехідні положення» Земельного кодексу України (далі – ЗКУ) [2] доповнено пунктом 27 та 28, які встановлюють особливості врегулювання окремих питань, що стосуються земельних правовідносин в умовах дії на території нашої Держави воєнного стану. Особливості, що стосуються, безпосередньо, врегулювання передачі земельних ділянок громадянам безоплатно, встановлені підпунктом 5 пункту 27 «Перехідних положень» ЗКУ.

Статтю 121 ЗКУ закріплено загальне правило, що стосується права на безоплатну передачу земельної ділянки, а саме встановлюється наступне: кожен громадянин, який досяг вісімнадцятирічного віку має право на одержання із земель комунальної або державної власності земельної ділянки безоплатно, що надаються задля: здійснення фермерського, особистого селянського господарства, садівництва, для будівництва та обслуговування господарських споруд та будівель, гаражів (індивідуальних), а також задля індивідуального дачного будівництва, у розмірах, що встановлені ЗКУ [2]. Особі надається право на одержання у приватну власність кожного виду земельної ділянки, однак лише один раз, тобто, фактично, особа може набути безоплатно до 6-ти земельних ділянок, однак різного цільового призначення.

Проте, підпунктом 5 пункту 27 «Перехідних положень» ЗКУ передбачені певні обмеження в умовах воєнного стану на реалізацію права на набуття особою земельної ділянки безоплатно. Встановлено фактичну заборону на передачу земельних ділянок на безоплатній основі у приватну власність, а також встановлено заборону на надання дозволів на розробку технічної документації задля реалізації наміру на таку передачу та на безпосередню розробку такої технічної документації [2].

Необхідно зазначити, що вищенаведеним підпунктом встановлено, що передбачена ним заборона не розповсюджується на два випадки.

Так, першим випадком є можливість безоплатної передачі громадянам земельної ділянки на якій розміщені об'єкти нерухомості (споруди, будівлі). Тобто, особи, які мають на праві власності нерухомість, право на яку отримано у відповідності з приписами чинного законодавства, однак не мають оформленої земельної ділянки під нею, мають змогу і в умовах воєнного стану отримати безоплатно земельну ділянку у приватну власність.

Другим, дозволеним випадком передачі земельної ділянки громадянам у приватну власність безоплатно в умовах воєнного стану є ситуація, коли особа одержала таку земельну ділянку у користування до того як ЗКУ набрав чинності, тобто до 1 січня 2002 року [2].

Важливо зазначити, що для вищенаведених випадків, коли можливе передання земельної ділянки у приватну власність на безоплатній основі в умовах воєнного стану, не встановлений особливий порядок їх приватизації, тобто передача у власність таких ділянок здійснюється у загальному порядку, передбаченому ЗКУ, а саме статтею 118 [2].

Як висновок, режим воєнного стану на території України перешкоджає і кидає виклики для національного законодавства в цілому і для земельного законодавства зокрема, через що до ЗКУ були внесені зміни та доповнення, що стосуються регулювання окремих питань, зокрема встановлено певні обмеження, що стосуються безоплатної передачі у приватну власність земельних ділянок про яку йшла мова.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану»: від 24.03.2022 р. № 2145-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-20#Text>
2. Земельний кодекс України: від 25.10.2001 р. № 2768-III; станом на 08.11.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>

Науковий керівник: Мельник Наталія Олександрівна, кандидатка юридичних наук, асистентка кафедри земельного та аграрного права.

Анастасія ГАРАГА,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка 4 курсу, 4 групи
факультету адвокатури

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРАВО НА БЕЗПЕЧНЕ ДОВКІЛЛЯ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ

Право на безпечне для життя і здоров'я довкілля займає центральне місце серед екологічних прав громадян. Це конституційне право виконує важливу роль у формуванні свідомості суспільства щодо екологічних проблем і відповідальності за їх вирішення. Безпечне довкілля є не лише питанням індивідуального комфорту, але й колективної безпеки. Важливим обов'язком держави в контексті зазначеного є забезпечення екологічної безпеки, оскільки вона має безпосередню відношення і до здоров'я нації, і до економічного і соціального розвитку суспільства.

Однак сьогодні, в умовах збройного конфлікту в Україні, забезпечення права на безпечне для життя і здоров'я довкілля, а також інших екологічних прав стає вкрай складним, а часто й неможливим. Військові дії несуть загрозу не тільки для національної, а й для глобальної екологічної безпеки, особливо у випадках потенційних ядерних чи радіаційних загроз на об'єктах, як-от Чорнобильська та Запорізька АЕС. Протягом лише 20 днів військового вторгнення було випущено приблизно 900 ракет різних калібрів, детонація яких призвела до утворення численних хімічних сполук (включаючи чадний газ, вуглекислий газ, формальдегід, оксиди азоту, пари ціанистої кислоти), які забруднюють атмосферне повітря та змінюють хімічний склад ґрунтів. Підриг Каховської ГЕС, забруднення Чорного моря, пожежі в лісах, забруднення водних об'єктів через бойові дії – все це має незворотні наслідки для довкілля. Кожен такий випадок тягне за собою відповідні зміни екосистем і має наслідки, які простягаються далеко за межі нашої країни. За даними Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України шкода завдана довкіллю сягає понад 65 млрд євро [1]. Найгірше в цій ситуації те, що ці цифри з кожним днем лише збільшуються.

У відповідь на виклики сьогодення, законодавець вимушений приймати відповідні рішення, покликані в деякій мірі вирішити складні

проблеми, пов'язані із збройною агресією і забезпеченню прав громадян. Так, 15 березня 2022 року, було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності у сфері довкілля та щодо цивільного захисту на період дії воєнного стану і у відбудовний період» [2]. Цей нормативно-правовий акт покликаний вирішити три надзвичайно важливі завдання: по-перше, забезпечення обороноздатності країни під час війни; по-друге, прискорення відновлення інфраструктури та економіки країни; по-третє, відновлення нормальної життєдіяльності громадян [3]. Однією із ключових переваг згаданого закону, є те, що він визначає рамки діяльності в екологічній сфері не тільки під час воєнного стану, але і в період післявоєнної відбудови.

Враховуючи необхідність забезпечення та захисту екологічних прав громадян, у 2023 році також було внесено зміни до Закону України «Про оцінку впливу на довкілля» [4]. Ці зміни спрямовані на розширення процесу консультацій з органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування при здійсненні оцінки впливу на довкілля. Відповідно до нових положень, уповноважений орган зобов'язаний проводити консультації з іншими органами під час підготовки звіту з оцінки впливу, що гарантує врахування всіх екологічних аспектів і можливих ризиків при прийнятті рішень. Крім того, додано вимогу про оперативне оприлюднення повідомлень та висновків щодо оцінки на офіційних вебсайтах, забезпечуючи максимальну прозорість для громадськості.

Таким чином, забезпечення екологічних прав в Україні під час військової агресії є багатогранним процесом, що вимагає координації зусиль на всіх рівнях – від державних установ до місцевих громад. Суспільство має усвідомлювати свою роль у збереженні довкілля, а держава повинна створювати умови для реалізації цих прав, сприяючи розвитку сталих практик і технологій, які допоможуть зберегти природу для майбутніх поколінь.

Список використаних джерел:

1. Понад €65 млрд збитків та майже 6,5 тисяч випадків знищення екосистем. *Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України*. URL: <https://mepr.gov.ua/ponad-e65-mlrd-zbytkiv-ta-majzhe-6-5-tysyach-vypadkiv-znyshhennya-ekosystem/> (дата звернення: 02.11.2024).
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності у сфері довкілля та щодо цивільного захисту на період дії воєнно-

го стану і у відбудовний період : Закон України від 15.03.2022 р. № 2132-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2132-20#Text> (дата звернення: 18.10.2024).

3. Верховна Рада спростила деякі адмінпроцедури та вимоги у сфері захисту довкілля під час дії воєнного стану та післявоєнний період. *Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України*. URL: <https://mepr.gov.ua/verhovna-rada-sprostyla-deyaki-adminprotsedury-ta-vymogy-u-sferi-zahystu-dovkilllya-pid-chas-diyi-voyennogo-stanu-ta-pislyavoyennyj-period-2/> (дата звернення: 18.10.2024).
4. Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення та цифровізації процедури оцінки впливу на довкілля : Закон України від 13.07.2023 р. № 3227-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3227-IX#Text> (дата звернення: 02.11.2024).

Науковий керівник: асистентка, кандидатка юридичних наук Малохліб Олена Сергіївна.

Вікторія ДЕОРДІЯШЕНКО,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка 4 курсу 8 групи факультету
прокуратури

ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА В УМОВАХ ІНДУСТРАЛІЗАЦІЇ ТА УРБАНІЗАЦІЇ

У сучасному світі проблеми екологічної безпеки є ключовими в контексті індустріалізації та урбанізації. В Україні, як і в інших країнах, індустріалізація не тільки значно вплинула на економічний розвиток, але також призвела до виникнення серйозних екологічних проблем. Урбанізація, тобто зростання міст та збільшення їх населення, створює додаткове навантаження на природні ресурси та довкілля. Важливо розглядати екологічну безпеку як складову частину національної безпеки країни, оскільки здоров'я населення та стійкий розвиток суспільства безпосередньо залежать від стану довкілля.

Вплив індустріалізації на екологічну безпеку. Індустріалізація в Україні розпочалася ще в кінці XIX- на початку XX століття, коли почали

розвиватися важка промисловість, металургія та енергетика. Україна, маючи потужну промислову базу, зіткнулася з негативними наслідками індустріалізації для довкілля. Викиди шкідливих речовин з металургійних, хімічних та енергетичних підприємств призводять до погіршення стану екосистем та впливають на здоров'я населення. Це спричиняє не лише локальні екологічні катастрофи, але й впливає на глобальні кліматичні зміни. Промислові відходи часто потрапляють у річки без достатньої очистки, що становить небезпеку для водних екосистем і постачання питної води населенню. Особливо постраждали великі водні артерії, як-от Дніпро, який є ключовим джерелом водопостачання для багатьох регіонів країни.

Вплив урбанізації на екологічну безпеку. Урбанізація України відбувається значними темпами, і цей процес супроводжується низкою екологічних проблем. Міста зростають, збільшується кількість населення та автомобільного транспорту, що спричиняє зростання рівня забруднення повітря. Однією з ключових проблем урбанізації є зростання обсягів твердих відходів. Існуюча інфраструктура для переробки та утилізації сміття не справляється з новими викликами, що створює серйозну загрозу для довкілля. Також варто відзначити проблему зменшення зелених зон у містах. Розширення житлових районів та комерційних об'єктів призводить до знищення парків та скверів, що негативно впливає на якість повітря та кліматичні умови.

Отже, основними проблемами екологічної безпеки в умовах індустріалізації та урбанізації України є:

Забруднення повітря. Забруднення повітря є однією з найбільших екологічних проблем України. Високі рівні викидів шкідливих речовин спричинені промисловими підприємствами та автомобільним транспортом. Рівень викидів вуглекислого газу та інших шкідливих речовин у промислових районах України значно перевищує допустимі норми. У містах спостерігається перевищення допустимих норм забруднення, що негативно впливає на здоров'я людей, викликаючи респіраторні та серцево-судинні захворювання. Наприклад, в Умані та Черкасах у 175 зразках (3,51%) було зафіксовано перевищення допустимих концентрацій. Зокрема: формальдегід перевищив норму в 1,14 раза; оксид вуглецю – в 1,4 раза; бензин – в 1,4 раза; пил – у 4,3 раза [5]

Забруднення водних ресурсів. Інтенсивна індустріалізація та урбанізація призвели до забруднення річок, озер та підземних вод в Україні.

Промислові підприємства скидають у водойми забруднені стоки, що призводить до погіршення якості води. Це створює загрозу для забезпечення населення чистою питною водою, а також для екосистем. До найбільш забруднених річок України належать Сіверський Донець, Сула, Дністер, Кальміус і Західний Буг. У Західному Бузі концентрація азоту перевищує норму в 15 разів, а важких металів – у 8 разів. У притоках Дністра рівень марганцю перевищує допустимі показники в 29 разів. Тривожні результати досліджень виявлені також у Київському, Кременчуцькому і Кам'янському водосховищах, де кількість міді та марганцю перевищує норми в 80 разів. Навіть купання в такій воді може викликати шкірні захворювання.[6]

Управління твердими відходами. Зростання кількості твердих відходів у містах України є серйозною проблемою. Існуюча система переробки та утилізації сміття не справляється з обсягами відходів. Більшість сміття відправляється на полігони, багато з яких вже переповнені і не відповідають екологічним нормам. Наприклад, в Україні нараховується 256 перевантажених полігонів, а 1347 звалищ не відповідають екологічним стандартам безпеки. Неконтрольоване спалювання відходів може призвести до розвитку респіраторних, серцевих і онкологічних захворювань. Вирощена на землі поблизу сміттєзвалища продукція стане непридатною для вживання через забруднення важкими металами та іншими небезпечними речовинами.[7]

- Деградація ґрунтів. Індустріалізація та урбанізація також спричинили деградацію ґрунтів. Внаслідок промислової діяльності, зокрема металургійних підприємств, ґрунти забруднюються важкими металами та іншими шкідливими речовинами, що ускладнює їх відновлення. У районах великих центрів чорної та кольорової металургії ґрунти забруднені сполуками важких металів. Автотранспорт є значним джерелом свинцевого забруднення. Сьогодні дедалі актуальнішою стає проблема утилізації та зберігання радіоактивних відходів військової промисловості. Теплоенергетика спричиняє викиди сажі та незгорілих речовин в атмосферу.

Шляхи вирішення екологічних проблем:

1. Законодавче регулювання. Для забезпечення екологічної безпеки необхідно посилити контроль за виконанням екологічного законодавства, щоб зменшити вплив індустріалізації на довкілля. Важливо також імплементувати європейські екологічні стандарти, які відповідають вимогам сталого розвитку.

2. Впровадження сучасних технологій. Один з ключових напрямків вирішення екологічних проблем – це впровадження сучасних технологій, які дозволяють зменшити викиди шкідливих речовин та покращити енергоефективність виробництва. Використання відновлюваних джерел енергії, таких як сонячна та вітрова енергетика.

3. Сталий розвиток міст. Для зменшення негативних наслідків урбанізації необхідно розвивати концепцію сталого розвитку міст. Це включає будівництво екологічно чистих житлових районів, збільшення зелених зон, розвиток громадського транспорту та інфраструктури для переробки відходів.

4. Громадський контроль та екологічна освіта. Важливою складовою у вирішенні екологічних проблем є участь громадськості. Активна екологічна просвіта, організація громадських акцій та контроль за виконанням екологічних норм на місцевому рівні можуть суттєво покращити ситуацію.

Висновок: Екологічна безпека в умовах індустріалізації та урбанізації України є важливою проблемою, яка потребує комплексного підходу до її вирішення. Забруднення повітря, води, деградація ґрунтів та проблема утилізації відходів мають вирішуватись як на державному, так і на місцевому рівнях. Важливо, щоб екологічна політика була інтегрована у всі аспекти економічного розвитку країни. Впровадження сучасних технологій, розвиток екологічної свідомості населення та активна участь громадськості є ключовими елементами у забезпеченні сталого розвитку та екологічної безпеки України.

Список використаних джерел:

1. Алфьоров М. А. Урбанізаційні процеси в Україні в 1945–1991 рр. – Донецьк: ТОВ «Східний видавничий дім», 2012. – 552 с.
2. Андреев, О. М. Екологічні проблеми урбанізації та шляхи їх вирішення. Київ: Наукова думка, 2019. – 320 с.
3. Георгієвський, І. В. Проблеми забруднення повітря в Україні: шляхи вирішення. Журнал екології та сталого розвитку, 2022. – № 3, с. 54–65.
4. Білоконь, В. І. Індустріалізація та її вплив на навколишнє середовище в Україні. Харків: Видавництво ХНУ, 2021. – 240 с.
5. Інтернет джерело URL: <https://www.vikka.ua/novini/u-cherkaskij-oblasti-vyuvyly-perevyshhennya-dopustymyh-norm-zabrudnennya-povitrya/>

6. Інтернет джерело URL: <https://akvantis.com.ua/stati-i-obzory/tipy-zagryazneniya-vody-i-ih-posledstviya-ua>
7. Державна служба статистики URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>

Науковий керівник: Єрмоласва Тетяна Вікторівна, доцентка, кандидатка юридичних наук, доцентка.

Єлизавета ВІНОГРАДОВА,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка 4 курсу 20 групи
факультет прокуратури

ПРОБЛЕМА РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИКИ GREEN DEAL У ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ПОДОЛАННЯ

Сучасне суспільство постійно стикається з екологічними проблемами, які стають все більш актуальними в контексті змін клімату та загроз сталого розвитку. Багато країн намагаються зменшити негативний вплив людської діяльності на навколишнє природне середовище та забезпечити якісне життя для наступних поколінь шляхом реалізації комплексних стратегій та програм.

Однією з найбільш амбіційних ініціатив у цьому напрямку є Європейська політика Green Deal [6], започаткована у 2019 році Європейським Союзом і є ключовим інструментом для забезпечення екологічної стійкості та зменшення викидів парникових газів. Ця політика підтримує основні принципи цілей сталого розвитку ООН, спрямовані на створення більш екологічних умов для життя. Дана ініціатива ставить перед собою мету до 2050 року зробити Європу «кліматично нейтральним» континентом [1]. Ключовими напрямками ЄЗК є чиста енергія, кліматичні заходи, будівництво та реновація, стійка промисловість, стійка мобільність, зменшення забруднення довкілля, біорозмаїття та стійка аграрна політика (Стратегія «Від лану до столу»).

Політика Green Deal – це новий напрям розвитку для України, реалізація цілей якої потребуватиме не лише зусиль держави, але і залучан-

ня громадськості, суб'єктів господарювання, дотримання ними екологічних норм плюс співпраця з міжнародними інституціями, підвищення інвестиційної привабливості для додаткового фінансування, грантів у національні проекти, спрямовані на досягнення цілей ЄЗК.

Основним кроком для реалізації політики Green Deal в Україні стало підписання Угоди про асоціацію, Кіотського протоколу та Паризької угоди, адже самі ці документи є фундаментом нормативно-правових актів. Наше національне екологічне законодавство приймається та змінюється відповідно до наших євроінтеграційних зобов'язань.

Основна із засад політики Green Deal стосується енергоефективності та переходу на зелену енергетику, що дозволить Україні стати енергетично незалежною та мати власний невичерпний ресурс, а імплементація основних принципів цієї концепції відіграватиме ключову роль у досягненні цілей сталого розвитку та забезпеченні майбутнього покоління здоровим та стабільним середовищем для життя [7, с. 4].

З метою визначення пріоритетних та реальних напрямів розвитку для України, суб'єкти законодавчої ініціативи розробили та прийняли Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» [4]. Дана стратегія чітко встановлює основні цілі, етапи та умови реалізації політики Green Deal в Україні та передбачає, що до 2025 року законодавство України має зазнати змін та адаптації до європейських норм та стандартів.

Наразі законодавство у напрямі реалізації політики Green Deal лиш у процесі свого формування, проте ми бачимо, що вже прийнято ряд основних нормативно-правових актів, які необхідні для якнайшвидшої практичної її реалізації.

Для наближення національного екологічного законодавства до Директиви Європейського Парламенту і Ради 2003/87/ЄС від 13 жовтня 2003 року про встановлення системи торгівлі квотами на викиди парникових газів у межах Союзу, був прийнятий Закон України «Про засади моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів», який передбачає створення системи звітності щодо обсягу викидів парникових газів шляхом реєстрації установки в реєстрі та подання звітності відповідно до планів моніторингу [3].

Незважаючи на складний час для внесення змін та формування міцного законодавчого підґрунтя, законодавство України приймає нормативно-правові акти, наприклад Лісова стратегія, Енергетична стратегія

до 2050 року, Закон України «Про основні засади державної кліматичної політики» та ін.

Реалізація політики Green Deal є важливим і актуальним питанням, але рівень скептицизму щодо її ефективності та можливості реалізації в Україні все більше зростає. З початку повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України ситуація для більшості суб'єктів господарювання стала критичною: деякі підприємства були зруйновані або знищені, інші змогли релокуватися, а частина залишилася на тимчасово окупованих територіях. Обмеження, що з'явилися в авіа і логістичних перевезеннях, а також труднощі, що виникли у важкій промисловості, серйозно ускладнюють активний розвиток даної політики. Значна частина викидів парникових газів виходить саме з цих секторів, що повинні були бути основними напрямками для Green Deal. Юридичні «перепони», такі як норма, що звільняє суб'єкти господарювання від звітності щодо викидів газів під час військового стану, сповільнюють реалізацію зазначеної політики.

Дана норма, закріплена в ст. 1 Закону України «Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни» ускладнює відстеження та оцінку обсягів викидів, що негативно позначається на ефективності реалізації політики Green Deal [2].

Економічні обмеження, такі як недостатнє фінансування та відсутність належного регулювання для надання грантів або фінансування відповідних проєктів, становлять серйозну перешкоду в напрямі реалізації даної політики, а впровадження принципів Green Deal вимагає значних фінансових і часових ресурсів, які наразі Україні важко забезпечити без міжнародної підтримки.

У 2023 році в Україні реалізовано перший проєкт з впровадження найкращих доступних технологій для зменшення промислових викидів. Серед перших, хто отримав фінансування було ТОВ «ЛІВН Лімітед», яке використовуватиме ці кошти для реконструкції Немирівського спиртзаводу та будівництва біогазового комплексу.

Ще одним із найважливіших напрямків розвитку українського законодавства в контексті імплементації та практичної реалізації політики Green Deal є створення системи торгівлі викидами парникових газів. Україна активно просувається в цьому напрямку, зокрема, готується до реалізації експериментального проєкту, який передбачає державну реєстрацію уста-

новок у Єдиному реєстрі з моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів в автоматичному режимі. Цей проєкт наразі знаходиться на стадії фінального узгодження з центральними органами виконавчої влади та підписання Кабінетом Міністрів України [5].

Тобто, можна зробити висновок, що реалізація політики Green Deal в Україні потребує суттєвих зусиль для подолання існуючих бар'єрів і перешкод. На теоретичному рівні, внесення змін у законодавство є складним процесом, що вимагає врахування інтересів різних секторів економіки та суспільства. Необхідність гармонізації інтересів та пошуку компромісів між зацікавленими сторонами ускладнює та затягує реформування національного законодавства. Також серйозною перешкодою є військова агресія російської федерації, яка суттєво збільшила обсяги викидів через пожежі, вибухи та витoki шкідливих речовин та ускладнює розвиток і впровадження політики Green Deal. Це призводить до необхідності розробки альтернативних способів збору даних про викиди парникових газів і реєстрацію установок, які постраждали від збройного конфлікту. На практичному рівні важливим є процес імплементації європейських стандартів в законодавчу базу нашої держави. Також необхідно забезпечити ефективну взаємодію з міжнародними партнерами, які мають досвід впровадження подібних реформ та зміцнити координацію між усіма зацікавленими сторонами, удосконалити механізми впровадження та контролю за виконанням законодавства. Лише за таких умов Україна зможе досягти значних успіхів у реалізації політики Green Deal та сприятиме збереженню навколишнього природного середовища для майбутніх поколінь.

Список використаної літератури:

1. Європейський Зелений Курс. URL: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/posolstvo/galuzevespivrobitnictvo/klimat-yevropejska-zelena-ugoda>
2. «Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни»: Закон України від 03.03.2022 № 2115-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2115-20#Text>
3. «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року»: Закон України від 28.02.2019 № 2697-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2019. № 16. ст. 70.
4. «Про ратифікацію Паризької угоди»: Закон України від 14.07.2016 № 1469-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2016. № 35. ст. 595.

4. Повідомлення про оприлюднення проєкту постанови Кабінету Міністрів України «Про реалізацію експериментального проєкту з державної реєстрації установок у Єдиному реєстрі з моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів в автоматичному режимі».
6. Main H., Lemaster C. The European Green Deal: A Pathway to Climate Neutrality by 2050. URL: https://www.researchgate.net/publication/381274600_The_European_Green_Deal_A_Pathway_to_Climate_Neutrality_by_2050.
7. Чубик А., Ярошевич М. Європейський зелений курс та потенційні наслідки його впровадження сусідніми державами для України. Рада зовнішньої політики «Українська призма», 2021. 81 с.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, заступник декана факультету адвокатури Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Статівка Ольга Олександрівна.

Діана БРОВАРЬ,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка 4 курсу, 7 групи
факультету прокуратури

УТИЛІЗАЦІЯ ВІДХОДІВ: ВИКЛИК СЬОГОДЕННЯ ТА ШЛЯХ ДО СТАЛОГО МАЙБУТНЬОГО

Зростання населення, розвиток промисловості та споживацькі звички призводять до того, що кількість сміття щороку збільшується. Це створює серйозну загрозу для нашого довкілля та здоров'я людей. Відходи – це будь-які речовини або предмети, від яких їх власник позбавляється або має намір позбавитися. Вони можуть бути різноманітними за своїм складом та походженням: побутові, промислові, небезпечні. Неправильна утилізація відходів призводить до забруднення ґрунтів, водних ресурсів та повітря, а також сприяє виникненню різних захворювань.

Для зменшення негативного впливу відходів на довкілля використовуються ефективні методи утилізації. Сортування та переробка дозволяють повторно використовувати відходи як сировину. Спалювання з утилізацією енергії дає змогу отримати тепло та електроенергію, але по-

требує очищення димових газів. Компостування органічних відходів перетворює їх на добриво, зменшуючи обсяг сміття та покращуючи родючість ґрунтів. Основними викликами є недостатня кількість сортувальних комплексів та переробних підприємств, нелегальні звалища та браконьєрство. Позитивними тенденціями є зростання інтересу до екологічних технологій, поява інноваційних стартапів та державні заходи щодо покращення ситуації. В Україні діє ряд законів, що регулюють поводження з відходами. Вони встановлюють вимоги до збору, транспортування, переробки та захоронення відходів. Однак, на практиці існують значні проблеми, пов'язані з недосконалістю законодавства, недостатнім фінансуванням та низькою екологічною свідомістю населення.

Проаналізуємо Закон України «Про управління відходами». Цей законодавчим актом, який спрямований на вирішення гострих екологічних проблем, пов'язаних з утворенням та утилізацією відходів. Він встановлює правові засади для запобігання утворенню відходів, їх збирання, переробки та утилізації. Однак, як і будь-який інший нормативний акт, цей Закон має певні недоліки та потребує подальшого вдосконалення. Основні недоліки системи управління відходами в Україні полягають у недостатній деталізації деяких положень Закону «Про відходи», проблемах з його реалізацією та недостатній увазі до окремих аспектів поводження з відходами. Зокрема, необхідно більш чітко визначити критерії віднесення речовин до побічних продуктів та деталізувати процедуру оголошення припинення статусу відходів. Це дозволить уникнути зловживань і маніпуляцій, а також забезпечить правильну класифікацію речовин. Важливо посилити контроль за виконанням вимог Закону на місцях та збільшити фінансування заходів із управління відходами, особливо на місцевому рівні. Також необхідно підвищувати рівень екологічної свідомості населення, що сприятиме впровадженню роздільного збирання та інших заходів. Закон повинен приділяти більше уваги поводженню з небезпечними відходами, зокрема, медичними, а також деталізувати процедури дозволів на трансграничне переміщення відходів. Необхідно посилити відповідальність за незаконне захоронення відходів. Вдосконалення системи управління відходами в Україні потребує комплексного підходу з урахуванням усіх зазначених аспектів. Оптимізація системи управління відходами в Україні є нагальною потребою сьогодення. Для підвищення ефективності цієї системи та мінімізації негативного впливу відходів на довкілля пропонується комплекс заходів. Необ-

хідно розширити сферу роздільного збирання, додавши нові категорії відходів, такі як електроніка, батареї, текстиль, органічні відходи тощо. Для успішного впровадження роздільного збирання важливо створити зручну та доступну інфраструктуру. Створення єдиної державної інформаційної системи обліку відходів дозволить збирати та аналізувати дані, отримуючи повну картину щодо утворення, переміщення та утилізації відходів на всій території країни. Така система забезпечить прозорість та ефективність контролю, допоможе оптимізувати процеси та забезпечить науково обґрунтоване прийняття рішень.

Стимулювання інвестицій у переробку відходів потребує податкових пільг та фінансових стимулів. Міжнародне співробітництво дозволить перейняти передовий досвід. Національна стратегія управління відходами має сформулювати чіткі цілі. Інформаційні кампанії підвищать екологічну свідомість населення. Система моніторингу допоможе виявляти недоліки та вносити корективи. Реалізація цих заходів створить ефективну систему управління відходами в Україні, сприятиме збереженню довкілля та підвищенню якості життя.

У висновку хочу зазначити, що утилізація відходів – це комплексна проблема, яка вимагає спільних зусиль держави, бізнесу та громадянського суспільства. Тільки об'єднавши свої зусилля, ми зможемо забезпечити збереження навколишнього середовища для майбутніх поколінь. Закон України «Про управління відходами» є важливим кроком у напрямку вирішення екологічних проблем, пов'язаних з відходами. Однак, для його ефективного реалізації необхідно постійно вдосконалювати законодавство та посилювати контроль за його виконанням.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про управління відходами»
2. Наукова брошура для організації лабораторно-практичних та семінарських занять студентів агрономічного факультету денної та заочної форми навчання з спеціальності «Екологія та охорона навколишнього середовища»
3. Радовенчик В. М., Гомеля М. Д., Радовенчик Я. В. Утилізація та рекуперация відходів / Підручник. – Київ: Видавничий дім «Кондор», 2021. – 248 с.

Науковий керівник: доцентка, к.ю.н. Єрмолаєва Т. В.

Карина ФІНДЛІНГ,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка 4 курсу, 8 групи,
факультет адвокатури

ЗАВДАННЯ ШКОДИ РОДЮЧОСТІ ТА ЯКОСТІ ГРУНТІВ ЧЕРЕЗ ВІЙСЬКОВІ ДІЇ

Десять років збройної агресії та два роки повномасштабної війни, розв'язаної росією проти України залишили після себе не лише зруйновані міста та села, а й спустошені землі. Одним з найбільшчійших наслідків збройних дій є руйнування природного середовища, зокрема, ґрунтів.

Ґрунт – це живий організм планети, який забезпечує продовольчу безпеку, очищення води, поглинання вуглекислого газу та підтримку біорізноманіття в природі. [4]

Наслідки війни для українських ґрунтів просто катастрофічні. Через війну в Україні забруднені понад 1 100 125 м² сільськогосподарських земель. За попередніми підрахунками Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, російське повномасштабне вторгнення завдало шкоди українським ґрунтам на понад 19,8 мільярдів гривень. [5]

Водночас ці цифри охоплюють лише найбільш очевидні та підтвержені випадки забруднення. Реальні масштаби екологічної катастрофи можуть бути значно більшими, оскільки багато забруднень можуть мати прихований характер і виявитися згодом. Крім того, довгострокові наслідки для ґрунту ще до кінця не вивчені. Вибухи, пожежі, рух важкої техніки та поховання вбитих осіб призвели до руйнування структури ґрунту, зниження його родючості та забруднення токсичними речовинами, що безпосередньо впливає на здатність землі забезпечувати нас продовольством. [2]

Вибухи ракет та снарядів – це ціла масштабна хімічна катастрофа. Високі температури та тиск, що виникають під час вибуху, призводять до утворення смертельної суміші токсичних речовин, таких як чадний газ, оксиди азоту та важкі метали. Ці речовини забруднюють повітря, воду та ґрунт, отруюючи все живе. Дослідження показують, що вміст шкідливих речовин у ґрунті після обстрілів може перевищувати норми в 6–8 разів.

Ще бойові дії призводять до масштабного забруднення довкілля важкими металами. У зонах конфліктів їхній вміст у ґрунті може перевищувати норму в десятки разів. Уламки боєприпасів, виготовлені з чавуну та сталі, містять не лише залізо та вуглець, а й токсичні домішки, такі як сірка та мідь. Ці шкідливі речовини проникають у ґрунт, забруднюють воду та потрапляють у харчові ланцюги, завдаючи шкоди як тваринам, так і людям.

Зі слів науковиці Інституту мікробіології і вірусології імені Заболотного НАН України та докторки біологічних наук Людмила Білявська забруднення ґрунту може призвести до того, що деякі рослини здатні накопичувати шкідливі речовини з ґрунту, що робить їх непридатними для вживання в їжу. Навіть якщо обробити ґрунт спеціальними бактеріями, деякі токсичні речовини можуть залишитися. Навіть якщо на полі не було бойових дій, випадки ракетних обстрілів можуть забруднити ґрунт токсичними речовинами, що робить сільськогосподарську продукцію небезпечною для споживання. [3]

Окрім того, військова техніка, рухаючись по поверхні землі, залишає після себе сліди нафтопродуктів. Ці речовини проникають у ґрунт, порушують його структуру та знижують його здатність утримувати воду і повітря. В результаті цього, рослини позбавляються необхідних для життя ресурсів і гинуть. [1]

Стихийні поховання вбитих під час війни перетворюють міста, такі як Маріуполь, Бахмут та Вугледар, на величезні кладовища, свідчачи про масштаби гуманітарної катастрофи та нехтування людським життям. Неконтрольовані поховання російських військових на окупованих територіях становлять серйозну екологічну загрозу. Така поведінка демонструє цинічне ставлення влади-агресора до власних громадян, які загинули на чужій війні. Багато з цих загиблих є колишніми в'язнями, інфікованими ВІЛ, СНІД, туберкульозом та іншими небезпечними хворобами. Через це ґрунти, де здійснюються такі поховання, забруднюються патогенними мікроорганізмами і стають джерелом епідеміологічної небезпеки. Такі ділянки потребують тривалої ізоляції та спеціальної обробки. [6, с. 35]

Ще одна серйозна проблема, яку спричинили бойові дії на Сході, – це затоплення шахт. Вода, що накопичується в шахтах, піднімає ґрунт, що призводить до просідання землі та навіть до техногенних землетрусів, як це сталося в Макіївці та у Пролетарському і Будьоновському районах Донецька. [1]

Відновлення родючості ґрунтів, пошкоджених війною, вимагає комплексного підходу. Необхідно не тільки усунути видимі наслідки, такі як вирви та міни, але й провести глибоку рекультивацію ґрунтів. Вибір методів відновлення залежатиме від ступеня пошкодження кожної ділянки. Для ефективного вирішення цієї проблеми необхідно розробити всеосяжні програми, які включатимуть як фізичне очищення, так і відновлення біологічної активності ґрунту, а також впровадження сучасних сільськогосподарських технологій. Цей процес вимагатиме значних ресурсів і часу, тому важливо залучати міжнародну спільноту до співпраці, обмінюватися досвідом та залучати інвестиції для відновлення українських земель. Лише спільними зусиллями ми зможемо забезпечити майбутнім поколінням здорову і родючу землю.

Список використаної літератури:

1. Війна в Україні знищує ґрунти – як врятувати мертві землі (дата звернення – 16.11.2024) / URL: <https://superagronom.com/blog/925-viyna-v-ukrayini-znischuje-grunti--yak-vryatuvati-mertvi-zemli> ;
2. Громадська організація «Екодія» / Природа та війна: як військове вторгнення Росії впливає на довкілля України (дата звернення – 16.11.2024) / URL: <https://ecoaction.org.ua/pryroda-ta-vijna.html> ;
3. Громадська організація «Екодія» / Як війна впливає на родючість ґрунтів та якість їжі? (дата звернення – 16.11.2024) / URL: <https://ecoaction.org.ua/vijna-vplyvaie-na-grunty.html> ;
4. Євпак І. / Вплив воєнних дій на ґрунт (дата звернення – 16.11.2024) / URL: <https://nubip.edu.ua/node/121607> ;
5. Завдані збитки. Земельні ресурси (дата звернення – 16.11.2024) / URL: <https://ecozagroza.gov.ua/damage/shove> ;
6. Шульга А. М. / Забруднення та псування земельних ресурсів України, як ознака кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку в умовах російської воєнної агресії (дата звернення – 16.11.2024) / 2023 р. / с. 31–37 / URL: <https://dspace.univd.edu.ua/items/e8e32974-8862-44cc-aa43-d4c0a475cdb9>

Науковий керівник – к.ю.н., доцентка, доцентка кафедри земельного та аграрного права Бакай Ю. Ю.

Дар'я ОЛІЙНИК,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,

18 факультет, 4 курс, 4 група

ВПЛИВ БОЙОВИХ ДІЙ НА НАВКОЛИШНЄ ПРИРОДНЕ СЕРЕДОВИЩЕ НАШОЇ КРАЇНИ

З початку повномасштабного вторгнення, бойові дії завдають шкоди усім сферам суспільного життя. Не є винятком і негативний вплив на навколишнє середовище. Детонація боєприпасів, численні пожежі внаслідок вибухів, викиди забруднюючих речовин призводять за забруднення атмосферного повітря, ґрунту та води. В цій роботі я хочу дослідити механізм такого впливу та його шкоду на такі окремі компоненти навколишнього середовища як атмосферне повітря та озоновий шар, а також на клімат. Визначити механізм відповідальності за спричинення шкоди навколишньому середовищу, який передбачено у чинному законодавстві.

Розпочну з дослідження питання впливу на атмосферне повітря. Згідно зі статтею 1 Закону України «Про охорону атмосферного повітря» атмосферне повітря є життєво важливим компонентом навколишнього природного середовища, який являє собою природну суміш газів, що знаходиться за межами жилих, виробничих та інших приміщень [1]. Забруднення атмосферного повітря спричиняє змінення складу та властивостей повітря. Що негативно впливає на всі живі організми та процеси, які пов'язані з газами, які складають атмосферне повітря. Через воєнні дії нерідко відбуваються пожежі як на цивільних об'єктах, так і промислових, інфраструктурних об'єктах. Як наслідок стаються викиди летких сполук в результаті пошкоджень промислових об'єктів. Це спричиняє значні обсяги викиду парникових газів та інших забруднюючих речовин в атмосферне повітря. До прикладу можу навести відомості Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, згідно з якими, за попередніми даними, через високий рівень споживання паливно-мастильних матеріалів військовою технікою, в атмосферу лиш за 150 днів повномасштабного вторгнення потрапило близько 4 млн тонн діоксиду вуглецю [2]. Чим же небезпечний сам діоксид вуглецю. Якщо говорити про вплив на людину, то при потрапленні в організм людини діоксид вуглецю спричиняє порушення роботи обмінних процесів в організмі, внаслідок

чого клітини гірше засвоюють необхідні речовини та мінерали, мозок і м'язи починають відчувати кисневе голодування. Якщо порушувати питання впливу на навколишнє середовище, то варто зазначити, що діоксид вуглецю належить до парникових газів, а присутність цих газів в атмосфері є причиною того, що частина тепла, яка випромінюється поверхнею Землі, залишається в приземних повітряних шарах. В результаті накопичення таких парникових газів відбувається підвищення температури земної поверхні. Внаслідок цього, температура повітря підвищується і це призводить до різноманітних наслідків, зокрема таких масштабних як зміна клімату.

Загалом лише використання військової техніки є причиною значного забруднення атмосфери та викидів шкідливих газів. До цього додаю, що буд-яка ракета містить пальне, вибухівку та детонатор. Тобто, в випадку детонації боєприпасів відбувається хімічне забруднення атмосфери хімічними сполуками цих компонентів. Тому важко навіть уявити об'єм викидів, оскільки країна-агресор застосовує ракети різних видів щодня.

Всі ці проблеми мають вплив і на локальний клімат. Окрім викидів небезпечних забруднюючих речовин внаслідок детонації боєприпасів, описаний мною вище, є інший фактор – руйнування промислових об'єктів, таких як нафтові і хімічні підприємства. Обстріли таких об'єктів та пожежі на них призводять до витоків небезпечних сполук та речовин, які потрапляють в атмосферу. Ведення воєнних дій також призводить до знищення лісів та іншої рослинності. Рослини здатні поглинати вуглекислий газ, відповідно знищення рослин порушує цей ефект. Тож зростає концентрація парникових газів в атмосфері. Все це спричиняє збільшення температури та надмірне нагрівання землі. Наразі таке явище вже становить велику небезпеку. Вже зараз спалені землі та значна кількість воєнних дій, спричинило значне зниження опадів в регіоні. Та зростання температури. Звісно, що ще одним наслідком варто назвати гибель врожаїв, що призводить до продовольчої кризи для населення регіону і не тільки.

Україна поділяє цілі ЄС у кліматичній політиці та ратифікувала для цього Паризьку кліматичну угоду (2016 р.). Однією з цілей кліматичної політики України визначено скорочення викидів парникових газів. Проте, з об'єктивної точки зору дуже важко повпливати на воєнні дії і взяти під контроль таку ситуацію. Попередити вибухи та викиди забруднюючих речовин просто неможливо в сучасних умовах. Окрім того, для цілей

оборони наша держава також вимушена використовувати зброю та воєнну техніку. Тож, на мою думку, необхідно робити все залежне від людського фактору. Наприклад, здійснювати викид забруднюючих речовин стаціонарними джерелами лише згідно встановлених законом лімітів та норм. Або, наприклад, дотримуватись порядку випалювання сухої рослинності аби запобігти викиду діоксинів у повітря. Про це необхідно пам'ятати, адже згідно статистики Держекоінспекції Поліського округу, навесні 2024 року на Житомирщині зафіксовано близько 17 випадків спалювання сухого листа. Цей приклад говорить про низький рівень свідомості людей з приводу питання шкоди атмосферному повітрю. Звісно, пересічні громадяни не можуть змінити наслідки воєнних дій, проте можуть розпочати з власної відповідальності.

У свою чергу, дії держави проявляються у фіксуванні шкоди завданої довкіллю. Наведу Постанову Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 р. «Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації», якою встановлено процедуру визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації. Згідно з цією Постановою, шкода, завдана атмосферному повітрю, – напрям, що включає шкоду, завдану викидами забруднюючих речовин в атмосферне повітря. Основним показником, який оцінюється, є обсяг неорганізованих викидів [3]. Визначення шкоди та збитків здійснюється відповідно до методики. Відповідальним органом визначено Держекоінспекцію. В майбутньому фіксування такої шкоди можна використовувати як доказ шкоди довкіллю і подання позову до Міжнародного Суду з приводу відшкодування шкоди. Оскільки статтею 16 Конституції України передбачено, що забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, є обов'язком держави [4]. То має бути передбачено механізм поновлення порушених прав та інтересів. Таким механізмом може стати подання позову про захист інтересів багаточисельної групи осіб та порушеного конституційного права на безпечне довкілля до безпосереднього порушника – держави-агресора. Тобто, колективний позов – подання одного позову групою осіб, об'єднаних спільним правом або законним інтересом, який потребує судового захисту [5]. І хоча наведений варіант захисту є не достатньо регламентованим в законодавстві і має низку процесуальних недоліків, на мою думку, такий спосіб може в майбутньому стати дієвим механізмом захисту порушених прав.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про охорону атмосферного повітря» (зі змінами та доповненнями) від 16.10.1992 №2707-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2707-12>
2. Михайлова Є. О. Викиди парникових газів в Україні та світі / Є. О. Михайлова // Сучасні кроки України у вирішенні проблеми глобальної зміни клімату : збір. матер. Всеукр. наук. – практ. конф. [«Проблеми техногенно-екологічної безпеки: освіта, наука, практика»] (м. Харків, 24 листопада 2016 року): тези допов. – Х. : ФОП Бровін О. В., 2016. – С. 183–184. – ISBN 978-617-7256-55-6.
3. Постанова Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 р. №326 «Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-%D0%BF#Text>
4. Конституція України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – с. 141. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
5. Як змусити росію заплатити за екологічні збитки. Чи можуть колективні позови про відшкодування екологічних збитків, завданих росією, бути ефективними? [Електронний ресурс] // Економічна правда – Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/10/17/692705/>

Науковий керівник: Асистентка, кандидатка юридичних наук кафедри екологічного права – Малохліб О. С.

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

В'ячеслав КОЛОМІЙЧУК,

доктор філософії у галузі права, адвокат Адвокатського об'єднання «Міллер»

ДО ПРОБЛЕМИ ПОКАРАННЯ ЗА ПІДРОБЛЕННЯ ДОКУМЕНТІВ, ЯКІ ПОДАЮТЬСЯ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ ТА ФІЗИЧНИХ ОСІБ – ПІДПРИЄМЦІВ

Понад 11 років тому, а саме 10.10.2013 Верховна Рада прийняла Закон України № 642-VII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення правового регулювання діяльності юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» [1] (далі – Закон № 642-VII). Закон був спрямований на врегулювання основних важливих аспектів протидії рейдерству та недопущення протиправного поглинання та захоплення підприємств.

Цим законом законодавець доповнив Кримінальний кодекс України (далі – КК України) двома статтями: 1) 205–1 (Внесення в документи, які відповідно до закону подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи або фізичної особи – підприємця, завідомо неправдивих відомостей, а також умисне подання документів, які містять завідомо неправдиві відомості, державному реєстратору); та 2) 206–2 (Протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації у тому числі частками, акціями, паями їх засновників, учасників, акціонерів, членів, шляхом вчинення правочинів з використанням підроблених або викрадених документів, печаток, штампів підприємства, установи, організації).

У редакції Закону № 642-VII санкція статті 205–1 КК України передбачала:

по ч. 1 – штраф від 500 до 1000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (далі – н.м.д.г.), або арешт на строк від 3 до 6 місяців, або обмеження волі на строк до 2 років;

по ч. 2 – штраф від 1000 до 2000 н.м.д.г. або обмеження волі на строк від 3 до 5 років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3 років або без такого.

Надалі санкції цієї норми неодноразово змінювалась, а саме Законами № 361-IX від 06.12.2019 [2] та № 3342-IX від 23.08.2023 [3].

Так, Законом № 361-IX змінено санкції аналізованої норми на такі:

по ч. 1 – штраф від 5000 до 8000 н.м.д.г. або арешт на строк від 3 до 6 місяців, або позбавлення волі на строк до 3 років;

п. ч. 2 – штраф від 8000 тисяч до 10000 н.м.д.г. або позбавленням волі на строк від 3 до 5 років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3 років або без такого [2].

Законом № 3342-IX від 23.08.2023 знову змінено санкцію по ч. 1 ст. 205 КК України та викладено у наступній редакції:

штраф від 5000 до 8000 н.м.д.г. або пробаційний нагляд на строк до п'яти років, або позбавлення волі на той самий строк [3].

Узагальнимо вказані підходи законодавця у наступній таблиці:

Норма КК України	КК України в редакції Закону № 642-VII	КК України в редакції Закону № 361-IX	КК України в редакції Закону № 3342-IX
ч. 1 ст. 205–1	штраф від 500 до 1000 н.м.д.г., або арешт на строк від 3 до 6 місяців, або обмеженням волі на строк до 2 років	штраф від 5000 до 8000 н.м.д.г. або арешт на строк від 3 до 6 місяців, або позбавлення волі на строк до 3 років	штраф від 5000 до 8000 н.м.д.г. або пробаційний нагляд на строк до п'яти років, або позбавлення волі на той самий строк
Класифікація кримінального правопорушення	злочин невеликої тяжкості (термінологія КК України до 01.07.2020)	злочин середньої тяжкості (термінологія КК України до 01.07.2020)	нетяжкий злочин (термінологія КК України після 01.07.2020)

Норма КК України	КК України в редакції Закону № 642-VII	КК України в редакції Закону № 361-IX	КК України в редакції Закону № 3342-IX
ч. 2 ст. 205–1	штраф від 1000 до 2000 н.м.д.г. або обмеження волі на строк від 3 до 5 років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3 років або без такого	штраф від 8000 тисяч до 10000 н.м.д.г. або позбавленням волі на строк від 3 до 5 років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3 років або без такого	штраф від 8000 тисяч до 10000 н.м.д.г. або позбавленням волі на строк від 3 до 5 років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3 років або без такого
Класифікація кримінального правопорушення	злочин невеликої тяжкості (термінологія КК України до 01.07.2020)	злочин середньої тяжкості (термінологія КК України до 01.07.2020)	нетяжкий злочин (термінологія КК України після 01.07.2020)

Отже, слід констатувати, що наразі за нетяжкий злочин, об’єктивна сторона якого не передбачає насильницьких дій, законодавець передбачив такий вид покарання як позбавлення волі.

Судова практика свідчить, що судді при призначенні покарання реально позбавлення волі застосовують вкрай рідко. У більшості випадків в разі його призначення обвинувачений на підставі ст. 75 КК України звільняється від відбування призначеного покарання з певним іспитовим строком.

Як типовий приклад може слугувати вирок Калинівського районного суду Вінницької області від 06.12.2023 № 132/2653/23. За обставинами цієї справи засуджений отримав від невстановлених осіб грошову винагороду 1000 грн за внесення змін до реєстраційних документів юридичної особи, без мети здійснення підприємницької діяльності та отримання прибутку, а з метою прикриття незаконної діяльності цих невстановлених осіб. Його дії були кваліфіковані за ч. 1 ст. 205–1 КК України. Суд вирішив призначити йому покарання у виді 1 року позбавлення волі, на підставі ст. 75 КК України звільнити від відбування призначеного покарання з випробуванням з іспитовим строком на 1 рік [4].

Варто зауважити, що вищезазначений приклад реалізації об'єктивної сторони цього кримінального правопорушення теж є модельним. У цьому контексті, проаналізувавши практику за ст. 205–1 КК України, науковці Дудоров О. О., Каменський Д. В. та Титаренко С. С. прийшли до слушного висновку, що «на сьогодні виконавцями злочину, передбаченого ст. 205–1 КК України, є зазвичай малозабезпечені особи, які за символічну винагороду надають організаторам «реєстраційних» схем свої персональні дані та завіряють своїми підписами реєстраційні документи, що містять завідомо неправдиві відомості» [5, с. 125]. Це черговий раз викликає запитання чи до таких осіб застосовувати покарання у вигляді позбавлення волі.

Якщо узагальнити цю проблему, варто звернути увагу на такі міркування О. М. Кревсуна: «у строках позбавлення волі від одного до двох років, засуджених, які перебувають у виправних колоніях, практично неможливо глибоко й усебічно вивчити, якісно навчити їх певній спеціальності, повноцінно застосувати до них елементи виховного впливу, оскільки короткострокове позбавлення волі за своєю сутністю скоріше все таки виступає як засіб залякування, а не вимушена каральна міра» [6, с. 151].

З таким підходом погоджується і В. В. Василик, стверджуючи, що бажаного результату можна досягнути шляхом призначення штрафів таких розмірів, щоб вони були відчутні для конкретної особи та могли діяти як стримувальний чинник повторних злочинів. Таким чином, на думку вченого, особам, які вчинили злочин і до них судом може бути застосоване покарання у виді позбавлення волі на строк від одного до двох років, логічно було б замінити такий вид покарання на штраф. У разі, якщо особа не спроможна його сплатити, до неї слід застосовувати інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі [7, с. 205–206].

Окремо варто звернути увагу на те, як це питання пропонується до вирішення творцями проєкту нового Кримінального кодексу. За ст. 6.4.6. «Фіктивне господарювання», яка сутнісно відповідає диспозиції ст. 205–1 КК України, «Особа, яка створила чи використала суб'єкт господарської діяльності завідомо для: 1) приховування діяльності, за здійснення якої законом передбачена кримінальна чи адміністративна відповідальність, 2) незаконного одержання кредиту, платежу чи відшкодування або 3) несплати податку, збору чи єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» вчинила злочин 1 ступеня. А відповідно до ч. 2 ст. 3.2.8 проєкту за злочин 1 ступеня тяжкості передбачено штраф від 100 до 500 розрахункових одиниць або

обмеження свободи від 1 до 2 років або строкове ув'язнення від 3 місяців до 2 років [8]. Відповідно, за вчинення цього кримінального правопорушення без кваліфікуючих чи обтяжуючих ознак такого покарання як позбавлення волі не передбачено.

На мою думку, такий стан речей дає підстави для перегляду санкції ст. 205–1 КК України в частині доцільності застосування позбавлення волі принаймні у основному складі цього кримінального правопорушення. Ця пропозиція ґрунтується на:

– принципі гуманізму: кримінальне покарання має відповідати ступеню вини особи, враховувати її особистість, характер правопорушення та інші обставини, не перевищуючи меж необхідного для досягнення справедливості

– мінімізації шкоди для реабілітації: метою покарання є не тільки кара, але й запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень, виправлення та реінтеграція засудженого в суспільство. Якщо застосувати надмірно суворі покарання, це може негативно вплинути на здатність особи виправитися та повернутися до нормального життя.

– запобіганні рецидиву: більш м'які покарання можуть бути достатніми для того, щоб особа усвідомила наслідки своїх дій і більше не вчиняла нових кримінальних правопорушень. Як зазначалось вище, це цілком відповідає меті покарання. Натомість надмірне покарання, навпаки, може сприяти девіантній поведінці особи або створити умови, що сприяють рецидиву.

– превенція та справедливість: покарання повинне бути таким, щоб одночасно відповідати тяжкості злочину і не виходити за межі необхідного для запобігання подібним діям у майбутньому, як для цієї особи (спеціальна превенція), так і для інших (загальна превенція).

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення правового регулювання діяльності юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців: Закон України № 642-VII від 10.10.2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/642-18#Text> (дата звернення 22.10.2024).
2. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 06.12.2019 № 361-IX. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/card/361-20 (дата звернення 22.10.2024).

3. Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань: Закон України від 23.08.2023 № 3342-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3342-20#Text> (дата звернення 22.10.2024).
4. Вирок Калинівського районного суду Вінницької області від 06.12.2023 № 132/2653/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115519968> (дата звернення 22.10.2024).
5. Дудоров О. О., Каменський Д. В., Титаренко С. С. Стаття 205–1 Кримінального кодексу України як антирейдерська заборона: проблеми тлумачення, застосування і вдосконалення. Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоценка. 2021. Вип. 1 (93). С. 116–135.
6. Кревсун О. М. Прогресивна система виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк у виправних колоніях. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2016. 277 с.
7. Василик В. В. Кримінально-виконавчі засади покарання у виді позбавлення волі на певний строк: дис. ... доктора філософії: 081. Київ, 2021. 312 с.
8. Проект Кримінального кодексу України: редакція станом на 01.08.2024. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code> (дата звернення 22.10.2024).

Ельміра МАМЕДОВА,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
студентка 3 курсу, 4 групи
факультету прокуратури

**ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ІНСТИТУТУ
ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ
НА ПІДСТАВІ СТАТТІ 75 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ
УКРАЇНИ ПРИ ВЧИНЕННІ КОРУПЦІЙНИХ
ТА ПОВ'ЯЗАНИХ З НИМИ КРИМІНАЛЬНИХ
ПРАВООПОРУШЕНЬ**

З системного аналізу судової практики в ЄДРСР вбачається часті випадки звільнення від відбування покарання на підставі ст. 75 КК при

вчиненні корупційних та пов'язаних з ними кримінальних правопорушень. Чи є це правильним?

Стаття 75 КК передбачає: «Якщо суд, крім випадків засудження за корупційне кримінальне правопорушення, кримінальне правопорушення, пов'язане з корупцією, ... дійде висновку про можливість виправлення засудженого без відбування покарання, він може прийняти рішення про звільнення від відбування покарання з випробуванням».

Відповідно до змісту процитованої статті, законодавець позбавляє права звільнити осіб, визнаних винними у вчиненні корупційних кримінальних правопорушень від відбування покарання з випробуванням на підставі ст. 75 КК.

Корупційні та пов'язані із ними правопорушення наведені в примітці до ст. 45 КК.

Відповідно до постанови ККС ВС у справі № 734/631/19, судді погодилися з доводами прокурора, про те, що рішення апеляційного суду суперечить вимогам кримінального законодавства.

Зокрема було встановлено, що засуджена особа вчинила корупційне правопорушення, апеляційний суд всупереч положенням примітки до ст. 45, пунктів 1, 2 ч. 1 ст. 65, ч. 1 ст. 75 КК безпідставно звільнив особу від відбування покарання з випробуванням. При цьому суд, належним чином не обґрунтував прийняте ним рішення.

ККС ВС зазначив: «Суд, застосувавши норми ст. 75 КК до особи яку визнано винуватою у вчиненні корупційного правопорушення, неправильно застосував закон України про кримінальну відповідальність». [1]

В постановах ВС від 27.02.2018 по справі № 203/378/17, та № 761/6774/16-к міститься посилання на постанову Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 11.12.2015 року № 13 «Про практику здійснення судами кримінального провадження на підставі угод». Варто зауважити, що у пункті 12 зазначено, що «чинний КК та КПК за змістом виокремлюють і регулюють два різновиди звільнення від відбування покарання з випробуванням: 1) загальний – коли є можливості і підстави для виправлення засудженого без відбування покарання; 2) спеціальний випадок – який використовується у разі затвердження угоди про визнання вини. При цьому, укладення угоди не потребує з'ясування питань, визначених у ч. 1 ст. 75 КК. Тобто, не важливо чи є дане кримінальне правопорушення корупційним або пов'язаним з корупцією». [4]

ВАКС у частині призначення покарання особі, яка обвинувачується скоєнні кримінальних правопорушень передбачених ч.4 ст. 27 ч.2 ст. 15 ч.3 ст. 369 КК, навів мотиви звільнення такої особи від відбування покарання з випробуванням. Зокрема, судом було зроблено посилення на ч.2 ст. 75, (яка на думку суду є спеціальною нормою) яка регламентує, що суд має право прийняти рішення про звільнення від відбування покарання з випробуванням у випадку затвердження угоди про визнання вини. Крім того, судом було вказано, що питання такого звільнення є неоднорідною і неоднозначною, навівши правову позицію, викладену у постанові ККС ВС від 08.11.2023 в справі № 333/4532/22 в якій зазначено: «вибір форми відбування покарання є дискреційною, що в свою чергу потребує детальної оцінки наявних обставин по справі. І з огляду на це, суд може прийняти рішення про застосування інституту звільнення від відбування покарання з випробуванням щодо осіб, визнаних винними у вчиненні корупційних або пов'язаних з корупцією кримінальних правопорушень».

Суди, обґрунтовуючи свої доводи керуються ч.2 ст. 75 КК (тому, що на думку більшості судів, цією частиною описується спеціальний випадок такого звільнення – наявність угоди про визнання вини).

Тобто, підставою для застосування ч.2 ст. 75 КК є відповідність укладеної угоди чинному законодавству (умови та правові наслідки якої визначається ст.ст. 468–476 КПК) та відсутність підстав для відмови. При цьому, судова практика наголошує, що з'ясування питання за ч.1 ст. 75 КК, за даних обставин не є обов'язковою.

Але, як слушно зазначає В. М. Бурдін, що застосування судами ч.2 ст.75 неможливо без дотримання частини першої даної статті. Крім того, автором зазначено, що ч. 2 ст. 75 КК є похідною від ч. 1 ст. 75 КК, що у свою чергу, ніяким чином не може створювати нового виду звільнення від відбування покарання, ч.2 ст.75 лише деталізує зміст ч.1 ст. 75 КК [5].

Дана позиція є цілком правильною, і тому звільнення від відбування покарання з випробуванням на підставі ст. 75 КК неможливо застосувати при засудженні особи за корупційне та пов'язане з корупцією правопорушення, посилаючись лише до ч.2 ст. 75 КК. Тому, що ч.2 ст. 75 КК не є спеціальною нормою і, відповідно не може бути використана судом окремо, без додержання вимог ч. 1 ст. 75 КК. Це є неправильним застосуванням закону України про кримінальну відповідальність.

Підсумовуючи вищевикладене, варто зазначити, що за даних обставин, вбачається, що в ч. 1 ст. 75 КК встановлено імперативну заборону для застосування даного інституту при засудженні за корупційні правопорушення, а не зовсім неточне формулювання ч. 2 ст. 75 КК, на який часто посилається суд (що це спеціальний випадок такого звільнення – наявність угоди про визнання вини) суперечить змісту частини першої цієї ж статті. Адже, навіть у логічному розумінні, наявність угоди не змінює складу кримінального правопорушення, корупційне правопорушення залишається корупційним правопорушенням, і не випадково законодавець позбавив можливості використовувати дану норму щодо цієї категорії кримінальних правопорушень.

Крім того, за даних обставин вбачається порушення головних засад кримінального провадження. Тому, що у випадку якщо особа вчинила корупційне кримінальне правопорушення і щодо неї затверджено угоду про визнання вини (що є особливим порядком кримінального провадження), то дана особа підлягає звільненню від відбування покарання з випробуванням на підставі ч. 2 ст. 75 КК. Залишається відкритим питання щодо особи, яка вчинила тотожне корупційне правопорушення, проте щодо неї здійснюється загальний порядок кримінального провадження, і за таких обставин неможливо застосувати ст. 75 КК.

Таким чином, особи, що вчинили тотожні корупційні правопорушення в залежності від певного порядку кримінального провадження можуть бути звільнені від відбування покарання з випробуванням, що у свою чергу може розглядатися як порушення права людини на справедливий суд та рівності перед законом, а також неправильним застосуванням закону України про кримінальну відповідальність.

Для належного застосування інституту звільнення від відбування покарання з випробуванням на підставі статті 75 КК при засудженні за корупційні кримінальні правопорушення, повинні бути внесені відповідні зміни до кримінального законодавства.

Список використаних джерел:

1. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду № 734/631/19 https://verdictum.ligazakon.net/document/90872661?utm_source=jurliga.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=jl01
2. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного суду <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99926673> ;

3. Вирок Вищого антикорупційного суду від 23.09.2020 у справі №991/7534/20/Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/91734953>
4. Вирок Вищого антикорупційного суду від 23.09.2020 у справі №991/7534/20/Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/91734953>
5. Бурдін В. М. Звільнення від відбування покарання із випробуванням за корупційні злочини. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2015. №3. С. 239
6. Вищий антикорупційний суд Вирок № 991/2024/24 <https://reustr.court.gov.ua/Review/118575755>

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри кримінального права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Шевченко Є. В.

Олексій МАРОЧКІН,

кандидат юридичних наук, доцент
асистент кафедри кримінального процесу
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ДОКАЗУВАННЯ У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ ВИЗНАЧЕННЯМ НАЯВНОСТІ ОЗНАК ПРОВОКАЦІЇ ЗЛОЧИНУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Доказування у зв'язку із визначенням наявності ознак провокації злочину має певні особливості, які стосуються тягара доказування, дослідження додаткових доказів та ознайомлення сторони захисту із матеріалами кримінального провадження для визначення наявності ознак провокації. Розглянемо зазначені особливості докладніше.

Тягар доказування у зв'язку із визначенням наявності ознак провокації. У справі № 728/1614/17 Верховний Суд визначив, що якщо сторона захисту заявила в суді першої інстанції та/або в апеляційній скарзі небезпідставні доводи про наявність провокації злочину з боку працівників правоохоронних органів, то тягар доказування того, чи мало місце підбурювання, покладається саме на сторону обвинувачення (постанова колегії суддів Третньої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 19.10.2022 у справі № 728/1614/17).

При цьому, під час розслідування різних категорій кримінальних правопорушень важливе значення має з'ясування особливих обставин. Так, для з'ясування того, чи була в діях працівників правоохоронних органів провокація злочину, передбаченого ст. 368 КК, необхідно перевірити: хто був ініціатором зустрічей, чи були факти відмови з боку обвинуваченого на одержання неправомірної вигоди, чи мали місце наполегливі дії з боку свідка, чи було б вчинено злочин без втручання працівників правоохоронного органу (постанова колегії суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 19.10.2022 у справі № 728/1614/17). У свою чергу, відсутність ознак провокації під час здійснення контролю за вчиненням злочину у вигляді оперативної закупівлі наркотичного засобу повинна бути підтверджена стороною обвинувачення шляхом забезпечення явки легендарованої особи в судові засідання для надання відповідних показань (постанова колегії суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 01.07.2020 у справі № 643/10749/14-к (провадження № 51-2273км20)).

Важливість дослідження додаткових доказів для визначення наявності ознак провокації. Так, у справі № 607/20877/19 Верховний Суд дійшов висновку, що для встановлення наявності чи відсутності провокації злочину важливе значення має дослідження судом інформації за результатами проведення такої негласної слідчої (розшукової) дії, як зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, матеріали якої не було відкрито стороні захисту, не долучено до матеріалів судової справи та, відповідно, не досліджено судом.

Зокрема, з огляду на те, що свідок (особа, яка була залучена правоохоронними органами до співпраці) надав показання, що він телефонував обвинуваченому щодо купівлі наркотичного засобу та сильнодіючого лікарського засобу, обвинувачений заявляв про неодноразові дзвінки на його мобільний телефон незнайомої йому людини із пропозицією продати їй наркотичний засіб, зміст розмов, які зафіксовані за результатами зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, що здійснювалося до проведення оперативної закупки, має важливе значення для встановлення наявності чи відсутності провокації.

Скасовуючи ухвалу апеляційного суду і призначаючи новий розгляд у суді апеляційної інстанції Верховний Суд вказав, що під час нового розгляду в суді апеляційної інстанції необхідно дослідити, зокрема, показання особи, яка була залучена правоохоронними органами до співпраці, відповідно до яких саме він телефонував обвинуваченому щодо купівлі

наркотичного засобу та сильнодіючого лікарського засобу, заяви обвинуваченого про неодноразові дзвінки на мобільний телефон незнайомої людини із пропозицією продати їй наркотичний засіб, зміст розмов, які зафіксовані за результатами зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, що здійснювалося до проведення оперативної закупки (постанова колегії суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 17.05.2023 у справі №607/20877/19).

Ознайомлення сторони захисту із матеріалами кримінального провадження для визначення наявності ознак провокації. У справі №991/722/21 Верховний Суд вказав, що сторона захисту має право реалізувати свої процесуальні права, у тому числі право на доступ до матеріалів, які могли підтвердити позицію захисту про провокацію кримінального правопорушення. Наслідок поведінки сторони, яка своїми діями унеможливила або значно ускладнила дослідження важливих доказів судом, має тлумачитися на користь протилежної сторони, щоб не заохочувати сторону до використання таких прийомів.

Зокрема, Суд зазначив, що вирішення питання щодо провокації вимагало дослідження широкого кола обставин, для доведення та спростування яких сторони мають отримати якнайширші можливості. Суд, вирішуючи питання щодо надання доступу до матеріалів, який вимагала сторона захисту, мав також прийняти до уваги, чи існували у сторони захисту інші способи доводити або спростовувати обставини, важливі в контексті її позиції (постанова колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 21.11.2023 у справі №991/722/21 (провадження №51-1164км21)).

Аліна ЦОЛОЛО,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
студентка 2 курсу 3 групи
факультету адвокатури

МЕТОДИ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Оперативно-розшукова діяльність (ОРД) є важливою складовою правоохоронної системи України, адже дозволяє оперативно реагувати

на злочинні прояви та попереджувати їх. Однак, методи ОРД потребують постійного вдосконалення, оскільки злочинці також вдаються до нових, більш витончених схем. Тому дослідження основних методів ОРД та пошук шляхів їх вдосконалення є актуальним науковим завданням.

Метою даної роботи є аналіз основних методів оперативно-розшукової діяльності, визначення їх ефективності та пошук напрямків удосконалення.

Оперативно-розшукова діяльність (далі- ОРД) є різновидом правоохоронної діяльності, яка має виключно державний характер.

Вона законодавчо визначена і санкціонована державою, здійснюється обмеженим колом спеціальних суб'єктів, що діють від імені держави, в порядку і в межах, визначених і обмежених законом, підконтрольна державним органам, спрямована на захист держави, суспільства, людини специфічними засобами і методами. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» у ст. 2 ОРД визначає як «систему гласних і негласних пошукових, розвідувальних та контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів».

Суб'єктами є 1) спеціально уповноважені на здійснення ОРД органи, підрозділи та службові особи (ініціатори, виконавці); 2) особи, що залучаються до виконання завдань ОРД; 3) розроблювані особи; 4) органи та особи, що здійснюють нагляд та контроль за оперативно-розшуковою діяльністю. Об'єктом є інформація про: злочини, що готуються; осіб, які готують вчинення злочину; осіб, які переховуються від органів досудового розслідування.

До основних методів ОРД загалом відносять: розвідувальне опитування, особистий пошук, оперативний огляд, оперативна установка.

Розвідувальне опитування – самостійний метод ОРД, який полягає в цілеспрямованих діях, а саме безпосереднє спілкування, оперативного працівника з джерелами інформації, а саме з громадянами, щодо отримання інформації про осіб, предмети, факти, що становлять оперативний інтерес для правоохоронних органів.

Обов'язковою умовою проведення опитування є добровільна згода особи на бесіду. Згода може бути отримана безпосередньо, у вигляді прямої відповіді на запитання, чи опосередковано – коли про згоду опитуваного свідчить сам факт спілкування.

Шляхом розвідувального опитування збираються відомості на осіб, яких передбачається залучити до негласного співробітництва, перевіряються їх повідомлення, зашифровка, поведінка тощо.

Особистий пошук полягає в здійсненні негласних розшукових дій безпосередньо працівниками оперативних підрозділів з метою вирішення окремих завдань боротьби зі злочинністю.

Сутність пошуку полягає в виявленні осіб і фактів, які становлять оперативний інтерес, відбувається за невстановленими і задалегідь індивідуально не визначеними ознаками, оскільки оперативні працівники не мають певної, попередньо визначеної інформації щодо об'єкта оперативного пошуку.

Оперативний огляд – метод який, є комплексом заходів щодо гласного, негласного, зашифрованого особистого чи опосередкованого ознайомлення оперативного працівника з предметами, документами, обстановкою, іншими носіями інформації, пов'язаними зі злочинною діяльністю осіб, які становлять оперативний інтерес, за місцем їх роботи, помешкання та іншими місцями з метою одержання орієнтуючої чи доказової інформації. Оперативний огляд широко застосовується у межах протидії злочинності. Він полягає у візуальному обстеженні оперативним працівником (або особою, яка співпрацює з ним на конфіденційній основі) конкретних матеріальних об'єктів з метою виконання завдань оперативно-розшукової діяльності та кримінального провадження шляхом вільного доступу або за згодою власника, користувача або уповноважених ними осіб. Згоду власника, користувача або уповноважених ними осіб на доступ до конкретного об'єкта одержують відкрито або із приховуванням належності до правоохоронних органів та (або) мети відвідування.

Оперативна установка – захід, що полягає в діях оперативного працівника, спрямованих на збір інформації про особу, події або факти, які представляють інтерес для Національної поліції України, шляхом проведення бесід з громадянами або посадовими особами, ознайомлення з документами та наведення довідок із зашифруванням своєї приналежності до оперативних підрозділів правоохоронних органів.

Оперативна установка може виконуватися відносно однієї особи за двома і більше адресами, якщо про це вказано в завданні або з інших об'єктивних причин, за погодженням з керівником підрозділу оперативної служби.

Незважаючи на широке застосування методів ОРД, на практиці виникають певні проблеми. Зокрема, зловмисники постійно вдосконалюють протиправні схеми, що вимагає від правоохоронців адекватного реагування та модернізації методів ОРД. Крім того, деякі методи, такі як не-

гласний огляд чи установка, спричиняють дискусії щодо дотримання прав і свобод громадян. тому правоохоронним органам необхідно слідкувати за новими тенденціями та застосовувати сучасні методи розслідування. ОРД в Україні здійснюється чітко визначеним колом суб'єктів – уповноваженими законом оперативними підрозділами різних державних органів. Кожен із цих суб'єктів має свою компетенцію щодо провадження оперативно-розшукової діяльності, спрямованої на виконання завдань, притаманних для конкретного органу. Ефективна взаємодія та постійне удосконалення методів роботи цих суб'єктів є запорукою успішності оперативно-розшукової діяльності в цілому.

Список використаних джерел:

1. Основи оперативно-розшукової діяльності: навч. посіб. / О. Ю. Анциферов та ін.; за ред. С. М. Гусарова. Харків: Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2015.312 с.
2. Про оперативно-розшукову діяльність: закон України від 09.08.2024 № 2135-ХІІ.

Науковий керівник: Дудченко Олександр Юрійович, кандидат юридичних наук, доцент.

Наталія БРАТІШКО,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
2 курс магістратури, 01-23мз-01 група
факультет прокуратури

ЩОДО ЗЛОЧИННОСТІ СЕРЕД НЕПОВНОЛІТНІХ: ПРИЧИНИ ТА ШЛЯХИ ЗАПОБІГАННЯ

Злочинність серед неповнолітніх – це одна із найнебезпечніших форм злочинної діяльності, тому що ставить під загрозу найважливіші для суспільства цінності й блага. На сьогодні, стан злочинності неповнолітніх (осіб віком 14–18 років) – це застереження для подальшого соціального розвитку і, водночас, необхідність активізації роботи з попередження протиправної поведінки, активного пошуку й реалізації профілактики

тичних заходів, що можуть локалізувати рівень злочинності неповнолітніх.

Проблема злочинності серед неповнолітніх завжди була та залишається однією актуальною з точки зору правової та суспільної сфери. Багато досліджень показують, що значна частина рецидивістів здобула свою першу судимість, коли були неповнолітніми. За офіційною статистикою, кількість злочинів, вчинених неповнолітніми, поступово зменшується в останні роки. Проте ці офіційні показники не відображають усі аспекти цієї складної проблеми в повній мірі.

Дослідженням даної теми займалися такі провідні науковці, як: О. М. Бандурка, А. Б. Блага, В. М. Бурдін, М. Ю. Веселов, І. П. Голосніченко, Р. А. Калюжний, В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко, О. П. Рябченко, Т. В. Смалюк, О. Ю. Шостко та інші. Зазначені вчені зробили вагомий внесок у вивчення детермінант злочинності неповнолітніх, так і в розробку заходів протидії кримінальним правопорушенням неповнолітніх.

Злочинність неповнолітніх є найбільш небезпечною складовою частиною девіантної поведінки осіб, які не досягли 18 років. Порівняно зі злочинністю дорослих, злочинність неповнолітніх характеризується підвищеною латентністю. Адаже в багатьох випадках діяння, які вчинили особи, котрі не досягли вісімнадцяти років, сприймаються як дитячі пустощі, про які, зазвичай, не прийнято повідомляти у правоохоронні органи. За експертними оцінками, рівень злочинності неповнолітніх у 3–4 рази перевищує офіційно зареєстрований [1, с. 207].

Щодо причин злочинності, то варто відмітити, що ними виступають: низький рівень матеріального забезпечення сім'ї; відсутність контролю за розвитком, поведінкою та діяльністю підлітків; поширення культури жорстокості в соціальних мережах, що користуються популярністю у підлітків; неврегульованість питання щодо дітей і підлітків із відставанням в інтелектуальному, вольовому та психічному розвитку; безпритульність неповнолітніх; поширення алкоголізму та наркоманії тощо.

Найбільший вплив на неповнолітніх справляє найближче оточення – це їхні сім'ї. Звичайно, для кожної сім'ї власна дитина – «це найдорожчий скарб у світі». Однак досить часто трапляються випадки, коли сім'ї негативно впливають на формування особистості дитини. [2, с. 62–67].

За таких умов погіршується морально-психологічний клімат у суспільстві. Так, в Україні спостерігається значне щорічне погіршення

психологічного здоров'я підлітків. За статистичними даними приблизно 10–20% неповнолітніх мають порушення психічного здоров'я, які не діагностуються належним чином і не отримують належного лікування. Також необхідно зазначити, що на погіршення психічного та морального здоров'я неповнолітніх суттєво впливає високий рівень захворюваності підлітків на розлади психіки внаслідок вживання алкогольних напоїв, наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів. Можемо спостерігати, що стрімко поширюється вживання наркотичних засобів. Наприклад, якщо це збут наркотичних засобів, їх дії призводять до отруєння своїх друзів, знайомих та всього людства.

Наступною причинною злочинності серед неповнолітніх є деструктивний вплив засобів масової інформації: телебачення, соціальних мереж, інтернету. Починаючи з раннього віку, дитина проводить багато часу біля телевізора, комп'ютера, мобільного телефона і, як свідчать наукові дослідження та повсякденна практика, набагато перевищує тривалість спілкування дитини з батьками. На жаль, самі батьки за браком часу та, в окремих випадках, за педагогічної безпорадності залучають дитину до телеекрану, відеоігор, не контролюючи цей процес щодо його тривалості та спрямованості на розвиток особистості. Нерідко й самі педагоги залучають інформаційні джерела до освітнього процесу, не даючи можливості у безпосередньому спілкуванні та самореалізації. Далі варто згадати і про інтернет. Його діяльність не контролюється ані державними, ані комерційними, ані корпоративними установами. Дана мережа може використовуватись зацікавленими особами для пропаганди насильства та жорстокості [3, с. 36–39].

Ще одним із чинників злочинності є важкі матеріальні умови. Економічні зміни в країні, втрата роботи батьками, невисокі заробітні плати, корупція – все це впливає на неспроможність батьків забезпечити дитині найелементарніші умови для проживання (одежа, харчування, кишенькові гроші тощо). Часто підліток не може бути забезпечений на рівні зі своїми друзями. Бажання мати дорогий смартфон, планшет або інший сучасний гаджет – штовхає дитину на вчинення майнових кримінальних правопорушень (в основному, крадуть мобільні телефони), щоб задовольнити на певний час свої потреби. Не виключено, що така поведінка виникає через дефіцит у суспільстві правильних моральних цінностей.

Найчастіше неповнолітні вчиняють кримінальні правопорушення проти власності, такі як: крадіжка, грабіж, розбій. Також спостерігається вчинення хуліганства, незаконного заволодіння транспортними засобами, згвалтування, кримінальні правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та тілесні ушкодження. Злочинність неповнолітніх характеризується нерівномірністю динаміки за різними часовими показниками (часу доби, днів тижня, сезонів року), що пояснюється не тільки низкою об'єктивних факторів, але й віковими психологічними особливостями підлітків. Найчастіше неповнолітні вчиняють кримінальні правопорушення у вільний від навчання час у навчальні дні [4, с. 173]. Проаналізувавши статистичні дані, можна сказати, що 30–36% неповнолітніх скоюють кримінальні правопорушення разом із дорослими, 60–75% – у складі групи недалеко від місця проживання чи навчання, 10–15% вчиняють суспільно небезпечні дії у стані алкогольного сп'яніння. Стосовно географії, то дослідники зазначають, що злочинність неповнолітніх більш поширена в містах, ніж у сільській місцевості. Однак сільська місцевість має високу латентність.

Скориставшись статистикою Офісу Генерального прокурора за останні 4 роки маємо наступні показники: за січень-грудень 2021 року неповнолітніми було скоєно 16 979 кримінальних правопорушень, січень-грудень 2022 року – 9 551, січень-грудень 2023 року – 13 994, січень-вересень 2024 року – 9 153 [5]. Зараз із введенням воєнного стану в країні кількість злочинів серед неповнолітніх суттєво зменшилось. Крадіжок, грабежів, розбоїв стало менше приблизно утричі, якщо порівнювати з минулими роками. Це можна пояснити значним відсотком закриттям великої кількості підприємств та установ, запровадженням комендантського часу.

На сьогоднішній день, завдяки скоординованим профілактичним заходам на 66,7% знизився рівень дитячої злочинності. Адже ювенальні прокурори працюють заради захисту прав дітей, відповідно до українського законодавства та сучасних міжнародних стандартів.

Щодо шляхів запобігання злочинності серед неповнолітніх, то нашій державі потрібно докласти чимало зусиль. Однак вони мають бути застосовані в комплексі, а саме: економічних, соціальних, морально-етичних, правових тощо. Тільки у сукупності, а саме: творчій співпраці з органами освіти, громадськими організаціями, соціальними центрами,

усіма громадянами можна досягти поступового зниження рівня злочинності неповнолітніх.

Отже, підсумовуючи вищевикладене, можна сказати, що основними причинами правопорушень неповнолітніх слід вважати соціальну та майнову нерівність, яка викликає заздрість та злість, що провокує вчинення кримінальних правопорушень проти власності, неконтрольований батьками вплив соціальних мереж та інших інтернет-ресурсів, насильство в сім'ї та інші обставини сімейного характеру. У нормальних умовах підліток не стане вчиняти кримінальне правопорушення. Діти – це майбутнє країни, якими вони є сьогодні, таким буде наше майбутнє завтра, у зв'язку з чим, в першу чергу батьки повинні виховувати в дітях добро, бути прикладом та пояснювати як діяти у різних складних ситуаціях.

Список використаних джерел:

1. Кузьменко А. С. *Кримінологічна характеристика злочинності неповнолітніх*. Забезпечення публічної безпеки і порядку в умовах воєнного стану: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кропивницький, 1 липня 2022 року). Донецький державний університет внутрішніх справ. Кропивницький, 2022. С. 206–209.
2. Дідківська Г. В. Сімейне неблагополуччя у системі детермінантів злочинності неповнолітніх у Україні: монографія. Вінниця: Нілан ЛТД, 2017. 220 с.
3. Данильян О. Г. Дзьобань О. П. Віртуальність у соціальному середовищі: просторовий модус. *Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*. 2021. № 1 (48) 2021. С. 34–50.
4. Сметаніна Н. В., Граб Т. В. Кримінологічна характеристика злочинності неповнолітніх: сучасні тенденції. *Право і суспільство*. 2018. № 6 частина 2. С. 173–177.
5. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. Головна – Офіс Генерального прокурора. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>

Науковий керівник: Панова Світлана Василівна, асистент кафедри кримінально-правової політики Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Олександра ХАНДУРІНА,

Алла ГРИЦЕНОК,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого

3 курс, група 01-22-02

факультет прокуратури

ПРАВОВА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ТА ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КОЛАБОРАЦІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

В умовах повномасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України питання протидії колаборантській діяльності та встановлення відповідної кримінальної відповідальності за такі діяння набуває особливого значення. Колаборантська діяльність є серйозною загрозою національній безпеці та територіальній цілісності України, підриває її основи як держави та ускладнює процес відновлення територіальної цілісності держави.

З 2014 р. в Україні надзвичайно актуалізувалося питання притягнення до відповідальності перед державою та народом України людей (переважно громадян України), які активно співпрацюють з країною-агресором, але їхні діяння не охоплені складом злочину, передбаченим ст. 111 Кримінального кодексу України «Державна зрада». Дискусії про необхідність запровадження кримінальної відповідальності за таку співпрацю тривали понад 9 років (2014–2022 рр.) гібридної війни, і тільки після 24 лютого 2022 р., з початком відкритої збройної агресії Російської Федерації проти України, Верховною Радою України було прийнято Закон [4], яким запроваджується кримінальна відповідальність за колабораційну діяльність.

Ухвалення Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» від 3 березня 2022 року законодавчо закріпило кримінальну відповідальність за колабораціонізм і доповнило Кримінальний кодекс України статтею 111–1 [4]. Цей крок став важливою віхою у формуванні правової бази для протидії колабораціонізму та притягнення до відповідальності осіб, які свідомо вступають у змову з державою-агресором.

Згідно із законом, колабораційною діяльністю вважається публічне заперечення громадянином України факту збройної агресії, публічні заклики до підтримки дій держави-агресора та окупаційної адміністрації, до співпраці з державою-агресором, а також заперечення суверенітету України над тимчасово окупованими територіями [4].

Питання кримінальної відповідальності за змову потребує комплексного дослідження, зокрема в частині визначення елементів складу злочину, специфіки визнання різних форм змови та практичної реалізації відповідних положень Кримінального кодексу. Особливе значення має аналіз правозастосовної практики та виявлення проблем притягнення колаборантів до відповідальності в умовах воєнного стану.

Запобігання, виявлення та припинення злочинів проти основ національної безпеки є одним з основних завдань державної політики у сфері національної безпеки [6].

Термін «колабораціонізм» має історичне коріння: він виник під час Першої світової війни для позначення населення окупованих територій Франції та Бельгії з німецькою владою. Проте своє сучасне негативне значення термін отримав у період Другої світової війни, особливо у контексті співпраці уряду Віші з нацистською Німеччиною [7].

Основними ознаками колабораційної діяльності є: здійснення діянь в умовах окупації (в тому числі за межами окупованих територій: провадження господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором (ч. 4 ст. 111–1 КК), перебуваючи за кордоном України) [4]; добровільна співпраця з державою-агресором; вчинення дій представниками населення України (громадянами та негромадянами); наявність мети завдати шкоди Україні, її патріотам та союзникам [4]. При цьому, як зазначає М. І. Хавронюк, ключовою характеристикою колабораціонізму є наявність відвертої чи прихованої співпраці з державою-агресором або створеними нею окупаційними органами [3].

Розмежування колабораційної діяльності та державної зради (ст. 111 КК України) є важливим питанням у кримінальному праві [5]. Верховний суд висловив таку позицію, що розмежування статей 111 КК України та 111–1 КК України стосується відмінностей у кваліфікації злочинів, пов'язаних зі зрадою та співпрацею з державою-агресором. У статті 111 КК України мова йде про державну зраду, яка включає шпигунство або шкоду, завдану суверенітету України, тоді як стаття 111–1 КК України охоплює колабораційну діяльність і активну співпрацю з окупаційною владою [8].

Кількість обвинувальних вироків за статтею 111–1 КК України зростає. В одній зі справ засудили за частиною 1 цієї статті за те, що вона в групі «ИнфоПолк «Z»» у соцмережі «Телеграм» публічно заперечувала агресію РФ проти України та публікувала персональні дані проукраїнських громадян, називаючи їх «нацистами-фашистами» [2].

За частиною 1 статті 111–1 КК України було винесено обвинувальний вирок громадянину, який умисно опублікував відеозапис у своєму акаунті в соцмережі «ТікТок». У цьому відео він заперечував факт збройної агресії РФ проти України та закликав підтримати дії держави-агресора, використавши фразу «...прошу Вас поддержать Российскую Федерацию, дабы освободить от этих нациков». За ці дії особа отримала покарання згідно з санкцією зазначеної статті [1].

Повномасштабна агресія РФ проти України від 24 лютого 2022 року виявила критичну важливість державної безпеки, яка базується не лише на ефективності державних інституцій, але й на патріотизмі та лояльності громадян до власної держави. Враховуючи значну кількість осіб, які співпрацюють з ворогом, своєчасним було внесення змін до Кримінального кодексу України щодо встановлення відповідальності за колабораційну діяльність. Це рішення спрямоване на захист національної безпеки, державного суверенітету та територіальної цілісності України через встановлення справедливого покарання для колаборантів та обмеження їхнього доступу до державних посад. Подальше вдосконалення кримінального законодавства, особливо щодо уточнення складу злочинів, передбачених статтями про колабораційну діяльність, пособництво державі-агресору та виправдовування агресії РФ, залишається важливим завданням для наукової спільноти та правоохоронних органів.

Список використаних джерел:

1. Вирок Індустріального районного суду міста Дніпропетровська від 07.04.2022 у справі № 202/1378/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103890814> (дата звернення: 03.11.2024).
2. Вирок Шевченківського районного суду м. Києва від 03.05.2022 у справі № № 761/7242/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104264036> (дата звернення: 03.11.2024).
3. Колаборанти з точки зору кримінального кодексу микола хавронюк / блог. *Свежие новости и события онлайн, новости права, свежие новости мира и Украины аналитика, интервью – Ракурс*. URL: <https://racurs.ua/b222-kolaboranti-z-tochki-zoru-kriminalnogo-kodeksu.html> (дата звернення: 03.11.2024).

4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність : Закон України від 03.03.2022 № 2108-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#Text>(дата звернення: 02.11.2024).
5. Стаття 111. державна зрада – кримінальний кодекс україни | protocol. *Безкоштовний сервіс для вирішення Юридичних питань № 1 в Україні!*. URL: https://protocol.ua/ua/kriminalniy_kodeks_ukraini_stattya_111/(дата звернення: 03.11.2024).
6. Стратегія забезпечення державної безпеки : затв. та введена в дію указом президента україни від 16.02.2022 р. no 56/2022. *Офіційне інтернет-представництво Президента України*. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/562022-41377>(дата звернення: 03.11.2024).
7. Як карали за колабораціонізм різні держави та чому цей термін досі неоднозначний навіть в Україні | Центр прав людини ZMINA. *ZMINA – Центр прав людини*. URL: <https://zmina.ua/media/yak-karaly-zakolaboraczionizm-rizni-derzhavy-ta-chomu-czej-termin-dosi-neodnoznachnij-navit-v-ukrayini/>(дата звернення: 03.11.2024).
8. Як розмежовувати колабораційну діяльність і суміжні склади кримінальних правопорушень. *ВЕРХОВНИЙ СУД*. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1299973/>(дата звернення: 03.11.2024).

Науковий керівник: В’юник М. В., к.ю.н., асистент, кафедра кримінального права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Іван ЮЩЕНКО,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студент 3 курсу, 2 групи
факультету прокуратури

УДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕЗАКОННУ ПОРУБКУ, ПЕРЕВЕЗЕННЯ, ЗБЕРІГАННЯ ТА ЗБУТ ДЕРЕВИНИ

Восени в Україні суспільний резонанс викликав Закон № 9665, яким передбачається внесення змін та доповнень до Кримінального кодексу України (далі – КК України) та Кодексу України про адміністративні

правопорушення, пов'язаних з вдосконаленням відповідальності за незаконний обіг деревини. У пояснювальній записці до проєкту Закону, зазначається, що серйозною проблемою, яка була та продовжує лишатися є незаконна вирубка лісів в Україні. Вона негативно впливає на довкілля та економіку держави, а також, зокрема зачіпає право громадян на чисте й здорове навколишнє середовище. Законодавець також звертає увагу на необхідність прийняття даного акта для наближення законодавства України до законодавства Європейського Союзу [1].

Чи не найбільше стурбувала громадян нова стаття 226¹ в КК України – незаконне зберігання деревини у значному (частина перша) та великому розмірі (частина друга). Санкція статті в першій частині передбачає три основних види покарань, що можуть бути застосовані: штраф у розмірі від двох до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (далі – нмдг), обмеження волі строком до трьох років, позбавлення волі на той самий строк. Санкція в частині другій за ті самі дії, вчинені повторно, групою осіб за попередньою змовою або у великому розмірі – штраф у розмірі від десяти до двадцяти п'яти тисяч нмдг, позбавлення волі від п'яти до семи років [2].

Варто також звернути увагу й на статтю 226 КК України, яку планують викласти в новій редакції. За незаконну вирубку, зниження чи пошкодження дерев в умовах воєнного стану, якщо такі дії спричинили тяжкі наслідки, передбачається покарання у виді позбавлення волі строком від семи до десяти років (частина 5 статті). Дане покарання є досить суворим, до прикладу, за вбивство через необережність (стаття 119 КК України), особа може отримати позбавлення волі до восьми років максимум [3].

Тому цей закон доволі критикується. Юристи відзначають, що посилення відповідальності може негативною мірою вплинути на жителів сільської місцевості для яких дрова є чи не основним видом палива для обігріву осель. І коли кримінальна відповідальність для браконьєрів є легітимною та прийнятною, то виникає питання як бути з особами, котрі купують в них ці дрова без документів. Водночас, автори законопроєкту наголошують, що українцям нічого перейматися, бо норми стосуються лише так званих «чорних лісорубів», а тлумачення норм, як таких, що забороняють населенню зберігати дрова без документів для власного користування є неправдою. Один із авторів, народний депутат Максим Павлюк, повідомив: «для притягнення до кримінальної відпо-

відальності необхідно зберігати дрова на суму понад 30 тисяч гривень» [4]. Однак таке визначення не відповідає змісту статті 226¹ КК України, якою передбачено покарання за зберігання деревини у значному розмірі (більше ніж 5 м³) та великому розмірі (більше ніж 10 м³). Скоріш за все нардеп мав на увазі статтю 226 КК України, про незаконну вирубку, що спричинила істотну шкоду. У примітці до статті зазначено, що істотною є шкода, яка в двадцять разів перевищує нмдг. Якщо провести розрахунки, то розмір істотної шкоди якраз і є понад 30 тисяч гривень. У Офісі Президента щодо даного закону повідомили, що Президент України Володимир Зеленський його не підпише, проте й накласти вето вже не можна, бо час вже сплив для цього [5].

Нагадаємо, що в Україні діє програма державної підтримки населення шляхом надання одноразової грошової допомоги на закупівлю твердого палива для опалення житла. Уперше вона була запущена Кабінетом Міністрів України у 2023 році, а 30 серпня 2024 року, згідно з Постановою №993, її продовжено ще на один опалювальний сезон [6].

Підсумовуючи вище наведене слід зазначити, що безумовно ідея з вдосконаленням відповідальності за незаконний обіг деревини є доречною, однак зміст норм повинен бути допрацьованим щоб не викликати різного тлумачення при правозастосуванні.

Список використаних джерел:

1. Пояснювальна записка до проекту Закону №9665. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1954541> (Дата звернення 06.11.2024 р.)
2. Текст Закону №9665, підписаний головою Верховної Ради України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/2568604> (Дата звернення 06.11.2024 р.)
3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квітня 2001 року №2314-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (Дата звернення 06.11.2024 р.)
4. Коментар пресслужби партії «Слуга народу». URL: <https://t.me/uraliychuk/819> (Дата звернення 06.11.2024 р.)
5. Коментар Офісу Президента «Суспільному». URL: <https://suspilne.media/873575-zelenskij-ne-pidpise-zakon-pro-drova/> (Дата звернення 06.11.2024 р.)
6. Постанова Кабінету міністрів України «Про затвердження Порядку надання одноразової грошової допомоги населенню протягом опалюваль-

ного сезону 2024/25 року на придбання твердого півного побутового палива» від 30 серпня 2024 р. №993. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993-2024-%D0%BF#Text> (Дата звернення 06.11.2024 р.)

Науковий керівник: В'юник Максим Вікторович, кандидат юридичних наук, асистент кафедри кримінального права.

Олександр КРЕМЕР,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студент 3 курсу, групи 01-22-02
факультету прокуратури

НЕОБЕРЕЖНІСТЬ ЯК ФОРМА ВИНИ

Однією з ознак суб'єктивної сторони кримінальних злочинів є вина. Відповідно до статті 23 КК України «Виною є психічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності, передбаченої цим Кодексом, та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності» [1]. Хоча кримінальний закон і не містить визначення поняття необережності як форми вини, проте встановлює поділ цієї форми на кримінальну протиправну недбалість та кримінальну протиправну самовпевненість. Злочини з необережності нерідко завдають шкоди більше у порівнянні з умисними правопорушеннями, а відповідальність, за загальним правилом, є меншою. Тому важливо встановити особливості необережних правопорушень, а саме: види необережності як форми вини, сфери, в яких найчастіше вчиняються ненавмисні злочини, визначити психічне ставлення суб'єктів таких правопорушень тощо.

Доцільно розглядати необережність крізь призму Загальної та Особливої частин Кримінального кодексу. Стаття 25 Кримінального кодексу містить законодавчі особливості необережності та її видів. Загалом положення статті зводяться до наступного:

1) особа передбачала можливість настання суспільно небезпечних наслідків, проте через вплив різних обставини легковажно розраховувала на їх відвернення (злочинна самовпевненість);

2) особа не передбачала можливість настання суспільно-небезпечних наслідків, хоча повинна була і могла їх передбачити (злочинна недбалість);

3) суспільно небезпечні наслідки виникли через психологічні (помилкове уявлення про що-небудь) або фізіологічні (втома, неуважність) фактори.

Такі правопорушення полягають в тому, що особа вчиняє злочин без злого наміру через несвідоме, безвідповідальне ставлення до своїх обов'язків, чужих цінностей чи інтересів. Суб'єкти необережних правопорушень антисоціальної спрямованості не мають, однак характеризуються негативними морально-психологічними рисами. Пов'язано це з тим, що основою такого злочину є помилка, що виникла через легковажне, безтурботне ставлення особи до наслідків свого діяння, до реальності та небажання попередити такі наслідки.

«Вина в подібних діях є не негативна, тобто особа відповідає не за те, що зробила, а за те, що втратила можливість зробити (за залишення без уваги наслідків свого вчинку); вона відповідає не за те, що бажає, а за те, що не бажає бути уважною та обережною» [2, ст. 51–52].

Проаналізувавши Особливу частину кримінального закону, можна виділити сфери діяльності, в яких необережні злочини вчиняються:

1) у сфері виконання управлінських чи посадових функцій: недбале ставлення до військової служби (стаття 425 КК України); стаття 367 КК України;

2) у сфері професійної діяльності: стаття 131 КК України; стаття 197 КК України;

3) у сфері побуту: вбивство через необережність (ст. 119 КК України), ст. 128 КК України.

Доцільно зауважити, що поділ умислу та необережності на види носить умовний характер. Такий поділ важливий для встановлення особливостей необережності як форми вини. На практиці кримінальна відповідальність настає за умови вчинення діяння із кримінально протиправною недбалістю чи самовпевненістю за кримінальне правопорушення з необережною формою вини. В Особливій частині Кримінального кодексу України немає жодного згадування про кримінальну протиправну самовпевненість чи кримінальну протиправну недбалість.

Підсумовуючи, необхідно зазначити, що необережні правопорушення з кожним роком вчиняються ще частіше через розвиток технологій,

мережу інтернет, соціальні мережі, ускладнення суспільних відносин тощо. Важливим є розуміння сутності необережності як форми вини. Законодавець не встановив пряме визначення цього поняття, що на практиці призводить до різного тлумачення, проблем з кваліфікацією між умислом та необережністю, що безпосередньо впливає на вид та міру покарання.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс [Електронний ресурс]. – 2001. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
2. Вереша Р. В. Поняття вини як елемент змісту кримінального права України : дис. канд. юр. наук : 12.00.08 / Вереша Роман Вікторович – Київ, 2005. – 224 с.

Науковий керівник: В'юник Максим Вікторович, кандидат юридичних наук, асистент.

Діана МЕЛЬНИЧУК,
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
студентка 3 курсу, 2 групи
факультету прокуратури

ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ

В умовах сьогодення актуалізується важливість обізнаності громадян України та інших країн у понятті досить важливого фактору, з яким з 2014 року зіштовхнулись українці на території власної незалежної держави, такого як – воєнний злочин. Так само актуалізується і важливість розповсюдження інформації про скоєні воєнні злочини російської федерації проти України, адже світ повинен знати про скоєні дії аморальних злочинців, які прийшли на територію нашої країни аби вбивати, гвалтувати, грабувати і безконтрольно робити брудні речі стосовно полонених українців та цивільного населення на окупованих територіях.

На сьогодні велика кількість українців і досі продовжують страждати від безкарних дій російських військових. Зокрема, на даний момент, немає жодної точної інформації про стан військовополонених, кількість яких станом на 2024 рік сягає понад 8 000, серед яких знаходяться як військові, так і цивільні, на території держави-терориста [1].

Також світу відомі далеко не всі воєнні злочини, скоєні на окупованих територіях України. Так, безумовно, нам стали відомими злочини, скоєні в Бучі, Ізюмі й інших містах України. Але на сьогодні залишається загадкою те, що відбувається на окупованих територіях Херсонської, Донецької, Луганської, Запорізької та інших областей. Але усім чудово зрозуміло, що нічого хорошого під владою російських окупантів відбуватися не може, а значить проблема невідомості на цей час також залишається актуальною.

Воєнний злочин – це свідоме грубе порушення законів та звичаїв війни. Станом на 2024 рік нам достеменно відомо про скоєння щонайменше 137 тисяч воєнних злочинів росії проти України [2]. На жаль, це не остаточне число, адже війна триває, а злочини на окупованих територіях та стосовно військовополонених продовжуються. Так на разі нам відомо про такі види скоєних злочинів як: вбивство полонених на полі бою, полон і насильство над цивільними українцями, атаки на медичні заклади України, атаки на критичну інфраструктуру України, вбивства рятувальників тощо.

Від масових ракетних атак на цивільне населення постраждало ледь не кожне місто і продовжують страждати і на даний момент. За вісім місяців, з 24 лютого по 18 жовтня 2022 року, на територіях України, доступних для підрахунку, зафіксовано майже 160 тисяч пошкоджених або зруйнованих об'єктів. Основну частину пошкодженої нерухомості становлять житлові будинки – понад 142 тисячі, з яких 88 тисяч мають ступінь руйнування від 50 до 100%. Російські війська також завдають шкоди архітектурним пам'яткам і храмам [3, с. 3].. Згідно з аналізом, проведеним «Нью-Йорк таймс» за два роки повномасштабного вторгнення, Росія пошкодила або зруйнувала близько 210 тисяч будівель. За період від 24 лютого 2022 року, коли розпочалася масштабна збройна агресія Росії, до 30 червня 2023 року Управління Верховного комісара ООН з прав людини зафіксувало 25 170 жертв серед цивільного населення у 1 504 населених пунктах, зокрема 9 177 загиблих і 15 993 поранених.

За даними Міжнародної комісії з питань зниклих безвісти (ICMP), станом на 25 листопада 2022 року в Україні зникло безвісти понад 15 тисяч осіб. У Маріуполі, за оцінками української влади, загинули або зникли безвісти 25 тисяч осіб. Станом на 6 липня 2022 року, за даними Офісу Генерального прокурора України, внаслідок повномасштабної агресії Росії постраждала 991 дитина, з яких 346 загинули та 645 отримали поранення. Дослідники в галузі міжнародного права Дженніфер Трехан, Джульет Макінтайр, Дуглас Гілфойл і Тамсін Філіппа Пейдж заявляють, що агресія проти України є порушенням Статуту ООН і також є злочином агресії відповідно до Міжнародного кримінального права. Злочин агресії переслідується відповідно до універсальної юрисдикції.

Ми впевнені, щ російські війська створюють загрозу для ядерних об'єктів, розташованих в Україні: вони обстрілюють атомні електростанції, пошкоджують сховища ядерних відходів тощо. У березні через дії російської армії Чорнобильська АЕС була повністю відключена на кілька днів, що створило ризик викиду радіоактивних речовин через зупинку системи охолодження сховища відходів. Також під обстрілом опинилися три чверті будівель і блоків найбільшої в Європі Запорізької АЕС, унаслідок чого був пошкоджений перший енергоблок[4, с.25].

Існує значний обсяг інформації про катування та насильство щодо українців. 10 вересня 2023 року спеціальна доповідка ООН з питань тортур Еліс Джилл Едвардс заявила, що 90% українських військовополонених у російському полоні зазнавали катувань. 2 червня 2024 року омбудсмен Дмитро Лубінець звернувся до Міжнародного комітету Червоного Хреста та ООН через відео, яке поширилося в мережі, де показані знущання над українськими військовополоненими, ймовірно, на Харківському напрямку. Незалежна міжнародна комісія ООН з розслідування порушень в Україні також виявила нові докази масового застосування катувань російськими військовими щодо українських цивільних осіб та військовополонених. У своєму звіті, опублікованому 23 вересня на офіційному сайті ООН, комісія повідомила про систематичне застосування катувань російською владою як на тимчасово окупованих територіях України, так і на території Росії.

Зокрема нам відомо і про конкретні випадки порушення статті 3 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод про заборону катування. Моніторингова місія ООН з прав людини в Україні зафіксувала страти 32 українських військовополонених з 1 грудня 2023 по 29 лютого 2024 року. У звіті від 2 травня Human Rights Watch повідомила, що з груд-

ня 2023 року російські війська, ймовірно, втратили щонайменше 15 українських військових під час спроби здатися в полон і, можливо, ще шістьох, які намагалися здатися або вже здалися в полон, наприклад: 28 липня 2022 року було опубліковано відео кастрації українського військовополоненого солдатом РФ у Северодонецьку. 5 серпня було опубліковано відео відрубаних кінцівок та голови, ймовірно, українського полоненого, у Попасній на стіні будинку на вулиці Нагірна, 21 [5].

На жаль, це лише частина випадків жорстокого поводження російських військових із українськими військовополоненими. Значна кількість українців досі вважаються зниклими безвісти, і їхній стан залишається невідомим. Станом на кінець вересня 2024 року у Реєстрі зниклих безвісти за особливих обставин зареєстровано дані про 55 тисяч осіб. Про це в інтерв'ю «Укрінформу» повідомив заступник міністра внутрішніх справ України Леонід Тимченко. За його словами, більшість зниклих – це військовослужбовці. Число зниклих безвісти постійно змінюється: у багатьох випадках виявляється, що люди перебувають у полоні, проте, на жаль, серед зниклих також знаходять загиблих.

Обстріли цивільного населення, катування, жорстоке поводження, застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом і інші незаконні дії, які вчиняє армія РФ на території України – усе це порушує статті 437, 438, 439 (адже росія використовує касетну зброю, фосфорні боєприпаси тощо), 440, 441 (саме через дії російської федерації страждає навколишнє середовище, як наприклад екологія у м. Херсон внаслідок підриву Каховської ГЕС), 442 (адже війну росії проти України можна сміливо вважати геноцидом, саме через те, що війська країни-терориста безжалісно знищують саме населення України) й інші статті Кримінального кодексу України, а також безумно є порушенням статей 1, 2, 3, 4, 5 й інших Європейської конвенції з прав людини.

Отже, розслідування воєнних злочинів в Україні є дуже важливим кроком для встановлення істини, притягнення винних до відповідальності та забезпечення справедливості щодо жертв. Документуючи та аналізуючи ці злочини, ми можемо зберегти докази порушень міжнародного гуманітарного права. Результати таких досліджень також сприяють формуванню ефективної політики в області захисту прав людини і оновленню законів, що стосуються відповідальності за військові злочини. Систематичне і ретельне розслідування військових злочинів стане основою для забезпечення відновного правосуддя, запобігання майбутніх злочинів і збереження історичної пам'яті.

Список використаних джерел:

1. Капустянська І. Понад 8 тисяч українців досі перебувають у російському полоні, – Координаційний штаб. LB.ua.URL: https://lb.ua/society/2024/01/24/595269_ponad_8_tisyach_ukraintsiv_dosi.html (дата звернення: 11.11.2024).
2. Володимир Зеленський: Росія скоїла щонайменше 137 тисяч воєнних злочинів проти України та українців. Департамент екології та природних ресурсів. URL: <https://ecology.poda.gov.ua/news/198147> (дата звернення: 11.11.2024).
3. Національна рада з відновлення України від наслідків війни «Проект Плану відновлення України». Матеріали робочої групи «Культура та інформаційна політика». С. 3 URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/culture-and-information-policy.pdf> (дата звернення: 11.11.2024).
4. JNAS | Journals of National Academy of Sciences of Ukraine. С. 25 URL: http://jnas.nbu.gov.ua/j-pdf/vnanu_2022_5_7.pdf . (дата звернення: 11.11.2024).
5. Глуховський М. Кастрація та масове убивство «азовців». Чому Росія пишається своїми воєнними злочинами?. ГЛАВКОМ. URL: <https://glavcom.ua/publications/kastratsija-ta-masove-ubivstvo-azovtsiv-chomu-rosija-pishajetsja-svojimi-vojennimi-zlochunami—864200.html> (дата звернення: 11.11.2024).

Науковий керівник: В'юник Максим Вікторович, к.ю.н., асистент.

Анастасія ШУЛЯКА,

Університету державної податкової
служби України

Аспірант, здобувач ступеня доктора
філософії

зі спеціальності 081 Право

Групи АП-22-5

ТИПОВІ СПОСОБИ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ВІДМИВАННЯ КОШТІВ ЗДОБУТИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

Сьогодні в Україні існує низка проблем, пов'язаних з незаконним збагаченням. Це може бути як збагачення за допомогою корупційних

схем, так і за допомогою здійснення незаконних видів діяльності, за які згідно з нормами кримінального законодавства передбачена кримінальна відповідальність. Одним із таких правопорушень можна вважати відмивання коштів, яке проводиться для того, аби замаскувати джерело надходження коштів та майна, що було одержано злочинним шляхом, шляхом їх переведення з кримінального у легальний обіг. Відмивання коштів негативно впливає на економіку держави та її безпеку, тому особи, які звернулись до відмивання коштів, можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності. Для розслідування таких злочинів застосовуються типові слідчі дії, які характеризуються особливим тактичним підходом і спрямовані на з'ясування всіх обставин злочину. Зокрема, це дозволяє встановити наявність правопорушення, визначити причетних осіб, джерела походження коштів, а також притягнути винуватців до відповідальності. В таких випадках слідчі дії проводяться з урахуванням специфіки відмивання коштів, що обумовлює їхній тактичний характер, хоча вони і належать до загального переліку, передбаченого Кримінальним процесуальним кодексом [1].

Відмивання коштів є дійсно поширеною проблемою в Україні. Джерелом коштів для «відмивання» може бути будь-яка діяльність, яка перебуває у «тіні». Зазвичай відмивають кошти в особливо великих об'ємах, оскільки інакше якщо особа ними скористається, не надавши інформацію стосовно джерела їх отримання, вона понесе відповідальність за незаконне збагачення. Для того, що уникнути це, правопорушники використовують різні схеми відмивання коштів, які дають їм можливість легалізувати те, що було отримано злочинним шляхом. Наслідки відмивання коштів можуть бути суттєвими: вивіз капіталу, експансія наркообігу, торгівля зброєю, перехід капіталу у «тінь», зниження інвестиційних можливостей, тим самим зростає безробіття, не виплачується у повній мірі заробітна плата, пенсійне забезпечення, а також різного роду соціальна допомога. Відмивання коштів є поширеним на глобальному рівні, тому борються з ним наразі велика кількість держав світу [2].

Для організації слідчих дій з метою розслідування відмивання коштів насамперед важливо з'ясувати, які саме шляхи відмивання коштів наразі найчастіше використовується. Це є важливим для того, аби одразу приділяти більше уваги потенційно небезпечним сферам. Найбільш типовими схемами відмивання коштів наразі є [3]:

- Незаконна конвертація коштів з застосуванням фіктивних підприємств, для чого підприємства використовуються у якості конвертаційних центрів. У такому випадку виникає численна кількість правопорушень, пов'язаних з невірним обліком доходів;

- Здійснення спекулятивних операцій з цінними паперами;
- Шахрайські операції з землею та об'єктами нерухомості;
- Незаконне відшкодування з бюджету ПДВ і у процесі приватизації державного майна;

- Участь банківських установ, що включає сприяння у відкритті фіктивних рахунків, переведенні коштів через підставні компанії та наданні послуг для замаскування походження коштів;

- Участь небанківських фінансових установ;
- Використання схем альтернативних грошових переказів;
- Використання криптовалюти;
- Використання Інтернет-казино та ін.

Варто підкреслити, що відмивання коштів відповідно до Статті 209 Кримінального кодексу України є злочином, який полягає у набутті, володінні, використанні та розпорядженні майном, стосовно якого фактичні обставини свідчать про те, що воно було одержане злочинним шляхом. З огляду на це, слідчі дії у межах розслідування відмивання коштів відбуваються відповідно до норм проведення слідчих дій у кримінальному процесі, Вони спрямовані на те, аби отримати (зібрати) докази чи перевірити вже отримані докази у певному кримінальному провадженні, у даному випадку – провадженні, яке пов'язане з відмиванням коштів. Слідчі дії у даному випадку безпосередньо пов'язані з особливостями правопорушення та його вчинення [4].

Враховуючи це, спираючись на специфіку правопорушень у контексті відмивання коштів, які пов'язані з незаконним обігом та конвертації коштів, які були отримані у результаті здійснення незаконної діяльності, типовими слідчими діями при розслідуванні таких правопорушень є наступні:

- Проведення збору та аналізу фінансових даних. У даному контексті ретельно перевіряється фінансова документація компанії чи підозрюваної особи, які можуть бути причетними до відмивання коштів. Також проводиться аналіз банківських рахунків, переказів і фінансових операцій. Саме у фінансовій звітності та іншій фінансовій документації може бути чітко відображено процес відмивання коштів, тому така слідча дія є обов'язковою та універсальною;

- Запит на інформацію від фінансових установ – насамперед банків – для того, аби отримати доступ до конфіденційної фінансової інформації та з'ясувати важливі аспекти підозрілих трансакцій, зокрема те, хто саме їх отримав або з якого рахунку ці кошти надійшли на рахунок компанії;

- Проведення обшуку в офісах, житлових приміщеннях і інших об'єктах, де можуть бути наявні докази, які свідчать про відмивання грошей. Також відбувається конфіскація документації, електронних пристроїв і інших матеріалів, які можуть бути використані для підтвердження незаконного відмивання грошей;

- Проведення допиту свідків та підозрюваних для встановлення усіх важливих аспектів справи;

- Проведення фінансово-економічної експертизи незалежними особами для того, аби визначити обсяг і надходження коштів, ІТ-експертизи тощо.

Таким чином, при розслідуванні відмивання коштів в Україні проводяться типові слідчі дії, які спрямовані на отримання усіх необхідних доказів стосовно факту вчинення правопорушення, його природи, осіб, які були причетними, схеми відмивання коштів, яка була використана у конкретному випадку тощо. Наразі зовсім недостатньо досліджень, присвячених обраному питанню, тому важливо й надалі продовжувати дослідження питання розслідування відмивання коштів, враховуючи наслідки таких правопорушень.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. Офіційний вісник України. 2012. № 37. Ст. 1370. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 11.11.2024)
2. Відмивання грошей. URL: <https://esu.com.ua/article-34391> (дата звернення 11.11.2024 року)
3. Чабаненко Ю. С. Аналіз сучасних схем легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, в Україні та світі. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. № 1. С. 249–251
4. Кримінальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 11.11.2024 року)

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Омельчук Л. В.

Аврора ЄЖЕЛА,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка 3 курсу, 2 групи
факультету прокуратури

ПРОБЛЕМНІ ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВБИВСТВА МАТЕР'Ю СВОЄЇ НОВОНАРОДЖЕНОЇ ДИТИНИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

У чинному Кримінальному кодексі України (далі – ККУ), статтею 117, передбачено кримінальну відповідальність за вчинення умисного вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини. [1] Головна особливість складу цього конкретного злочину вбачається безпосередньо в його суб'єкті, який є спеціальним, оскільки кримінальне правопорушення вчиняється матір'ю, а також – об'єкті, оскільки під ним розуміється життя новонародженої дитини.

Особливість об'єкту і породжує перше проблематичне питання стосовно того, скільки часу дитина вважається новонародженою. Сама стаття 117 не містить приміток, що могли б розтлумачити дане поняття. Затверджена наказом Міністерства охорони здоров'я, Інструкція з визначення критеріїв перинатального періоду, живонародженості і мертвонародженості визначає новонародженого як живо народжену дитину, яка народилася або вилучена з організму матері після 22-го тижня вагітності. [2] Про момент, коли дитина перестає бути новонародженим ні в даній інструкції, ні в жодному іншому нормативно-правовому акті інформації не міститься. Втім у диспозиції статті 117 зазначається про вбивство новонародженого «під час пологів, або відразу після пологів». Якщо «під час пологів» сприймається як досить конкретний момент вчинення злочину, то з самостійним тлумаченням виразу «відразу після пологів» виникають проблеми, оскільки відчувається брак конкретизації. Це постійно призводить до виникнення різних підходів до практичного застосування положення у суді і як наслідок, до правової невизначеності та непередбачуваності рішення.

Друге проблематичне питання – врахування психоемоційного стану суб'єкта вчинення кримінального правопорушення, а саме, наскільки об'єктивно він враховується при кваліфікації. Наразі в українському

суспільстві і у правовій сфері таке явище як «післяпологова депресія» та «післяпологовий психоз» не сприймаються на серйозному рівні. Втім, з медичної точки цей стан в край негативно відображається на свідомості жінки і має значний вплив на неї. Крім того, не можна сказати, що даний діагноз є рідкісним, значна кількість жінок страждають на цей розлад починаючи з перших днів пологів і до 6–7 місяців.[3] З огляду на наявну практику судів за статтею 117, можна дійти висновку, що питанню психологічного стану матері після пологів не надається належна увага.

Третє проблемне питання – відповідальність співучасників. Стаття 117 передбачає у якості суб'єкта виключно матір новонародженої дитини, але на практиці завжди існує можливість існування інших осіб які могли сприяти вчиненню злочину або підбурювати жінку, яка знаходиться у важкому моральному становищі до його вчинення. Дії таких осіб важко кваліфікувати, а їх причетність важко довести. Матір і її співучасник в такому разі нестимуть неспівмірну відповідальність, оскільки їх діяння кваліфікуватимуться за різними статтями.

Отже, умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини – це надзвичайно складний злочин не тільки з правової точки зору, але й з людської, адже чутливість суспільства до питання встановлення кримінальної відповідальності за його вчинення відчувається неабияк гостро. З цього слідує, що дане кримінальне правопорушення потребує особливої уваги законодавця. Чинне законодавство потребує деталізації вже наявних правових норм, шляхом конкретизації встановлення моменту вчинення даного злочину, а також психічного стану матері як у момент його вчинення, так і у період, що передував йому. Крім того, важливо також працювати над створенням системи підтримки породіль, аби максимально знизити ризик настання таких випадків.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 №2341-III : станом на 1 листоп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
2. Про затвердження Інструкції з визначення критеріїв перинатального періоду, живонародженості та мертвонародженості, Порядку реєстрації живонароджених і мертвонароджених : Наказ МОЗ України від 29.03.2006 № 179 : станом на 10 трав. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0427-06#Text>

3. Wisner K. L., Parry B. L., Piontek C. M. Postpartum Depression. *New England Journal of Medicine*. 2002. Vol. 347, no. 3. P. 194–199. URL: <https://doi.org/10.1056/nejmcp011542>
4. Tavolzhanska Y., Martynovska Y., Stefiuk M. DELIBERATE MURDER OF THE MOTHER OF HER NEWBORN CHILD: QUESTIONING THE GENDER-BASED APPROACH IN CRIMINALIZATION. *International scientific journal «Internauka»*. Series: «Juridical Sciences». 2023. No. 5(63). URL: <https://doi.org/10.25313/2520-2308-2023-5-8943>

Науковий керівник: В'юник Максим Вікторович, асистент, кандидат юридичних наук.

Владислава НІКІФОРОВА,
Хмельницький університет управління
та права
імені Леоніда Юзькова,
студентка 2 курсу, 3 групи
юридичного факультету

МЕТА ПОКАРАННЯ

Визначення мети покарання відіграє важливу роль у кримінальному праві України, оскільки набуває важливості вдосконалення Кримінального кодексу та правової системи в умовах демократизації. Покарання відіграє важливу роль у захисті суспільства від кримінальних правопорушень, діє як превентивний засіб. Тому дослідження мети покарання необхідне для формування ефективної державної політики у сфері боротьби зі злочинністю, що полягає у забезпеченні національної безпеки.

В ч. 1 ст. 50 Кримінального кодексу України визначено поняття покарання, під яким розуміють захід примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні кримінального правопорушення, і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого [1]. Отже, держава прагне застосування судом вироку як кримінального покарання, щоб досягнути кінцевий результат – мету покарання.

Відповідно до ч.2 ст. 50 Кримінального кодексу України, покарання має на меті не лише кару засудженого, а і його виправлення, що сприя-

тиме запобіганню вчинення нових кримінальних правопорушень засудженим та іншими особами. В ч.3 ст. 50 ККУ зазначено, що покарання не має на меті заподіяння фізичного болю або приниження людської гідності.

Поняття «кара» у Кримінальному кодексі України вжите як одна з цілей кримінального покарання. Кара – це розплата засудженого за шкodu, що була заподіяна суспільству, фізичній або юридичній особі та яка полягає в обмеженні прав і свобод засудженого [2, с. 193]. В. Шаблистий визначив поняття кари, вона є невід’ємною сутністю покарання, яка виконує певну функцію – запобігання вчиненню засудженим нових кримінальних правопорушень, тобто кара є необхідною умовою досягнення запобіганню кримінальним правопорушенням [3, с. 100].

Для того, щоб краще зрозуміти цілі та завдання покарання, необхідно вказати на його характерні елементи.

Покарання, згідно з більшістю сучасних підручників кримінального права, визначається як форма державного примусу, що призначається судом незалежно від волі особи, яка вчинила кримінальне правопорушення. Воно полягає в обмеженні чи позбавленні прав і свобод засудженого, що передбачено законом. Покарання носить особистий характер. З наведеного зрозуміло, що метою покарання є необхідність обмеження кола прав особи за вчинення нею кримінального правопорушення, що здійснюється судом за встановленою формою – вироком, особливістю покарання є особистий характер [4, с. 216].

Водночас, важливу роль відіграє ресоціалізаційний характер покарання, перевиховання правопорушника, проведення роз’яснювальних робіт щодо неприпустимості повторення кримінальних правопорушень. Проте, О. Литвинов, зазначає, що покарання має на меті запобігання вчиненню кримінальних правопорушень не лише з боку засудженого, так й інших членів суспільства (*punitur ne fecsetur*) [4, с. 217].

Поряд з вище зазначеними основними елементами покарання, важливу роль відіграє принцип справедливості призначення кримінального покарання. Покарання не повинно бути надмірно жорстким і має бути застосованим лише як крайній засіб для підтримання законності. Покарання застосовується виключно за вчинене кримінальне правопорушення з дотриманням вимог законодавства та моральних стандартів суспільства. Законність і дієвість покарання як важливого елементу судової системи в кримінальному процесі визначається суворим дотриманням

принципів його призначення. Тобто важливим є справедливе визначення виду та розміру покарання [5, с. 256].

Г. Дідівська та В. Топчій зазначають, що не варто переоцінювати роль покарання у впливі на ситуацію зі злочинністю в країні та сподіватися, що воно вирішить усі проблеми, пов'язані з боротьбою зі злочинністю [6, с. 260]. Водночас, не слід і недооцінювати покарання як ефективний засіб впливу на злочинність, оскільки саме через справедливе, невідворотне та своєчасне покарання держава здатна стримувати рівень злочинності [4, с. 216].

Отже, мета покарання в Україні полягає не лише в карі, але й у виправленні засудженого для запобігання повторним кримінальним правопорушенням. Відповідно до ст. 50 Кримінального кодексу України, покарання застосовується судом як захід державного примусу, що обмежує права особи. Воно має індивідуальний та ресоціалізаційний характер, сприяючи реінтеграції правопорушника в суспільство. Принцип справедливості забезпечує правомірне застосування покарань. Хоча покарання не вирішує всі проблеми злочинності, його своєчасність і невідворотність стримують злочинність, підтримуючи національну безпеку.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
2. Габлей Н. Г. Поняття та мета покарання. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2012. Вип. 2. С. 190–197. URL: http://www.pjv.nuoua.od.ua/v1_2012/19.pdf (дата звернення: 14.11.2024).
3. Кримінально-виконавче право: практикум : навч. посібник / кол. авт.; за заг. ред. д. ю. н., доц. В. В. Шаблістого. 2-ге вид., переробл. та доповн. Дніпро, 2018. 180 с.
4. Недов С. Л. Мета покарання в системі кримінального права України. *Право і суспільство*. 2022. № 3. С. 214–218. URL: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2022.3.33> (дата звернення: 14.11.2024).
5. Марисюк К. Принцип справедливості призначення кримінального покарання. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки*. 2020. Т. 7, № 28. С. 251–256. URL: <https://doi.org/10.23939/law2020.28.251> (дата звернення: 14.11.2024).
6. Топчій В. В. Кримінальне право України. Загальна частина. Навчальний посібник у схемах / В. В. Топчій, Г. В. Дідівська, Т. О. Мудряк. Держ.

фіскальна служба України, Ун-т ДФС України, Союз юристів України
ГО «Всеукраїнська асоціація кримінального права». Вінниця, 2019. 344 с.

Науковий керівник: Виговський Дмитро Леонідович, кандидат юридичних наук,
доцент, доцент кафедри.

Олександра АНТОНЕНКО,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка 2 курсу, 14 групи
факультету прокуратури

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ НЕПОВНОЛІТНІХ: ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ ПРИТЯГНЕННЯ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Питання притягнення неповнолітніх до кримінальної відповідальності є надзвичайно важливим та актуальним для українського законодавства. Це пояснюється тим, що правопорушення, скоєні неповнолітніми, мають специфічний характер і потребують посиленої уваги та регулювання. Саме ця вікова категорія (14–18 років) наразі є особливо вразливою, адже соціально-економічна криза, недостатність культурно-виховних заходів, воєнний стан в Україні негативно відображаються на формуванні української молоді. На практиці правозастосування вимагає балансу між забезпеченням справедливості та врахуванням вікових, психологічних і соціальних особливостей неповнолітніх. Однак, притягнення до кримінальної відповідальності молодих осіб супроводжується значними проблемами, серед яких виділяються складності визначення рівня їхньої відповідальності, реабілітації та ресоціалізації. Тому, зараз дуже важливо приділити увагу врегулюванню питання злочинності неповнолітніх для інтеграції молодих людей в суспільство як свідомих громадян.

Згідно зі ст. 22 Кримінального кодексу України (далі-КК України) загальним віком настання кримінальної відповідальності є 16 років, а зниженим віком за особливо тяжкі злочини – 14 років. У нашому кримінальному законодавстві неповнолітні є суб'єктом кримінальної відпо-

відальності, якому приділяється особлива увага, що підкріплюється окремим розділом в КК України. Так, розділ XV Загальної частини визначає основні положення кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх і забезпечує таким чином спеціальний підхід, враховуючи особливості психіки суб'єкта, причин та умов вчиненого кримінального правопорушення. У ст. 98 КК України встановлюється окрема система покарань для неповнолітніх, яка складається з 5 основних видів: штраф, громадські роботи, виправні роботи, пробаційний нагляд, позбавлення волі на певний строк. Винятком є те, що такі види покарань, як громадські роботи, виправні роботи та арешт, не можуть застосовуватися до неповнолітніх, яким не виповнилося 16 років. Також у частині другій цієї статті виокремлюють додаткові види покарань, такі як: штраф та позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. Відповідно до видів покарань у розділі регламентуються особливі розміри цих покарань для неповнолітніх, які є меншими і м'якшими за загальні. Також особливістю є те, що згідно зі ст. 97 КК України неповнолітній може бути звільнений від кримінальної відповідальності, якщо кримінальний проступок або необережний нетяжкий злочин вчинений ним вперше. У таких випадках до особи застосовуються примусові заходи виховного характеру, якщо суд вважає можливим його виховання без покарання [1].

Враховуючи прагнення України до європейських стандартів, актуальним буде коротко розглянути особливості притягнення до кримінальної відповідальності неповнолітніх у зарубіжних країнах. За загальним правилом у міжнародному праві дитиною вважається особа, яка не досягла 18 років, але винятком є національне законодавство країн, в яких може зазначатися інше. Дане питання прописано в Пекінських правилах ООН, які крім того зазначають, що вік кримінальної відповідальності має ґрунтуватися на емоційній, духовній та інтелектуальній зрілості. Особливою ознакою у більшості зарубіжних країн для визначення можливості нести кримінальну відповідальність є розуміння вчиненого діяння. Так, у своїй роботі Г. М. Андрусак детально аналізує питання віку кримінальної відповідальності в зарубіжних країнах. Тому, якщо взяти до уваги європейські країни, то початковим віком кримінальної відповідальності є: у Швейцарії- 7 років; у Франції – 13 років; у Італії, Латвії, Болгарії – 14 років; у Швеції, Данії, Норвегії – 15 років, у Бельгії та Португалії – 16 років [4, с.115]. Це вузький перелік, але він дає нам наглядний

приклад того, що кожна країна має змогу закріпити мінімальний вік самостійно, відповідно до національного законодавства. А також, можна помітити, що у багатьох країнах вік кримінальної відповідальності нижчий, ніж в українському законодавстві. Якщо говорити про особливості покарань щодо неповнолітніх, то Конвенцією ООН про права дитини заборонено застосовувати до неповнолітніх довічне позбавлення волі без можливості звільнення, а Пекінськими правилами в рекомендаційній формі забороняють застосовувати тілесне покарання [3;2]. Так, можемо говорити про те, що міжнародне право встановлює певні стандарти щодо кримінальної відповідальності неповнолітніх, а кожна країна в індивідуальному порядку встановлює особливості відповідальності даного суб'єкта в національному праві.

Більшість науковців звертають увагу на таку проблему в питанні кримінальної відповідальності неповнолітніх, як обмежений перелік видів покарань. Це також не відповідає вимогам Пекінських правил, згідно з якими при призначенні покарання має враховуватися не тільки тяжкість скоєного кримінального правопорушення суб'єктом, а і особливості самого суб'єкта, що забезпечило б більш індивідуалізований характер покарання. У своїй роботі Д. В. Казначеева наголошує на тому, що великою проблемою також є найбільш поширене призначення покарання у вигляді позбавлення волі на певний строк, який у свою чергу є найтяжчим покаранням щодо неповнолітніх. Погоджуюсь із зазначеним, що такий вид покарання негативно впливає на особисті якості неповнолітнього, а переміщення в іншу суспільну сферу може нашкодити його нервовій системі. Також Д. В.Казначеева вказує на обставини, які заважають якісній кримінальній політиці – слабка теоретична база, а в наслідку недосконалі кримінальне та кримінально-процесуальне законодавства. [5,с.180]

Коротко розглянувши особливості та проблеми кримінальної відповідальності неповнолітніх, можна сформулювати висновок щодо шляхів удосконалення даного питання в українському законодавстві. Так, підтримуючи думку багатьох науковців, такими шляхами можуть бути: збільшення переліку покарань для неповнолітніх, розширення теоретичної бази у питанні кримінальної відповідальності неповнолітніх, зменшення віку осіб для притягнення до відповідальності(відповідно до принципу розуміння діяння), розробка нових заходів покарання з фокусом на виховний характер. Удосконалення законодавства щодо

кримінальної відповідальності неповнолітніх є доволі важливим, адже неповнолітні вимагають особливого підходу. Це забезпечить індивідуальний підхід до неповнолітніх, можливість реабілітації в суспільстві та захисту їх психічного здоров'я.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квіт. 2001р. №2341-III. станом на 01.07.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
2. Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх («Пекинські правила»): прийняті Резолюцією 40/33 Генеральної Асамблеї ООН від 29 листопада 1985 року.
3. Конвенція ООН про права дитини від 20 листопада 1989 року. ООН, Генеральна Асамблея. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text
4. Г. М. Андрусак Кримінальна відповідальність неповнолітніх за законодавством зарубіжних країн. *Правова позиція*. №4 (25). 2019. С.114–119.
5. Д. В. Казначеева Проблеми призначення покарання щодо неповнолітніх. *Вісник Кримінологічної Асоціації України*. 2020. №1(22). С.176–182.

Науковий керівник: Маслова Олена Олегівна, к. ю. н., асистентка кафедри кримінального права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Злата РОСОМАХА,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка 4 курсу, 3 групи
факультет прокуратури

УГОДА ПРО ВИЗНАННЯ ВИНУВАТОСТІ У КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕННЯХ: СУСПІЛЬНА НЕОБХІДНІСТЬ ЧИ ЗАКОНОДАВЧА ПРОГАЛИНА?

На сьогодні питання щодо притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення – є пріоритетом уваги

суспільства і його вирішення є нагальним. Згідно з результатами опитування стосовно найбільших загроз, які на думку громадськості на сьогодні існують в Україні та гальмують її розвиток, питання корупції в органах державної влади випередило навіть питання збройної агресії РФ, склавши у відсотковому співвідношенні 51% до 46% [3, с. 36].

Особливу увагу на себе привертають законодавчі положення щодо можливості укладення угод у справах про корупційні правопорушення і низка урядових законопроектів щодо цієї категорії проваджень.

Відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 468 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) одним із видів угод, які можуть укладатися у кримінальному провадженні, є угода про визнання винуватості між прокурором та підозрюваним/обвинуваченим [2].

Угодою про визнання винуватості є угода, яка укладена між вищезгаданими особами на добровільних засадах, за допомогою якої сторони узгоджують умови, пов'язані з настанням у підозрюваного/обвинуваченого несприятливих наслідків залежно від вчинених ними діянь після початку кримінального провадження чи вручення письмового повідомлення про підозру стосовно співробітництва у розслідуванні кримінального правопорушення. Головна мета цих угод полягає у спрощенні розгляду кримінальних справ, зниженні рівня завантаженості органів досудового розслідування та суду, а також задоволенні інтересів сторін [6].

У 2022 році Україна подала заявку на вступ до ЄС, отримавши від Європейської комісії відповідні рекомендації, однією з яких є посилення боротьби з корупцією. На виконання зазначених вимог 14 червня 2024 року було зареєстровано законопроект «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо підвищення ефективності укладення угод про визнання винуватості» № 11340 (далі – законопроект № 11340). Цим законопроектом пропонується п. 3 ч. 4 ст. 469 КПК України [2] укладення згаданих угод у кримінальних правопорушеннях особливої тяжкості, підслідність яких визначена за НАБУ, при відшкодуванні підозрюваним або обвинуваченим завданих збитків чи спричиненої шкоди. Також угода обов'язково має бути узгоджена з керівником САП і схвалена антикорупційним судом [8]. Крім того, пропонується доповнити ч. 3 ст. 53 Кримінального кодексу України (далі – КК України) [1] положеннями, що передбачають застосування штрафу щодо корупційних правопору-

шень як додаткове покарання при укладенні угоди про визнання винуватості [8].

Проте цей документ зазнав значної критики з боку державних антикорупційних органів, громадських та міжнародних організацій через легальний відкуп від покарання, який надає підозрюваному чи обвинуваченому у корупційних кримінальних правопорушеннях можливість відкупитися від покарання, не викриваючи жодних співучасників та не надаючи інформацію про інші відомі їм злочини.

Натомість подібні пропозиції до законодавчих змін навряд чи можна назвати відкупом, інакше у такому випадку до нього прирівнюватимуться усі кримінальні правопорушення, санкцією яких визначено покарання у вигляді штрафу [5]. Більше того, особа має право з власної волі зізнатися у вчиненому неї суспільно небезпечному діянні й мати наслідком реальні перепони у вчиненні нею наступних діянь корупційного спрямування. Тому цей резонансний законопроект про угоди здатен пришвидшити кримінальний процес та нівелювання зловживань при використанні механізму угод лише за умови належного його доопрацювання, чого наразі ще не досягнуто. Насамперед у законопроекті № 11340 міститься посилання лише на штрафи як обставину, пом'яшкуючу покарання, але не згадується спеціальна конфіскація, через яку сторона обвинувачення може за необхідності позбавити особу реального фінансового стимулу до вчинення корупційних дій. Відшкодування особою завданих збитків та позбавлення її злочинно набутих активів не справлять на неї того стримуючого ефекту від повторного вчинення корупції, який матиме позбавлення її можливості обіймати посади, внесення до реєстру корупціонерів та визнання злочинцем. Усе вищеперераховане лише у комплексі є тими правовими обмеженнями, яких може бути цілком достатньо для покарання особи та усвідомлення нею всієї тяжкості скоєного.

Враховуючи критику, яку зазнав згаданий вище законопроект, пов'язану насамперед із невизначеністю стосовно переваг для слідства від укладення угоди про визнання винуватості [5], істотним погіршенням останньою якості досудового розслідування та зниження стандартів доказування [4], 17 вересня 2024 року було зареєстровано ще один проєкт Закону «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення регулювання угод про визнання винуватості у кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень та кримінальних право-

порушень, пов'язаних з корупцією» № 12039 (далі – законопроект № 12039).

Зокрема, було запропоновано змінити межі штрафу та суттєво звужити підстави для укладення угод у корупційних справах, визначених ст. 469 КПК України [2;7]. Також змінами до ст. 470 КПК України [2] пропонується закріплення допоміжного механізму затвердження угоди про визнання винуватості керівником відповідного органу прокуратури, чого не було визначено попереднім проектом Закону [7]. На додаток до цього, якщо законопроект № 11340 створював ситуацію, за якої підозрювані чи обвинувачені у корупційних кримінальних правопорушеннях, включаючи організаторів, мали змогу «відкупитися» від покарання, не викриваючи при цьому жодних співучасників та не надаючи інформацію про інші відомі їм кримінальні правопорушення [8], то проєкт Закону № 12039 нівелював це насамперед змінами до ч. 4 ст. 469 КПК України, п. 3 якої закріпив положення про те, що цей інститут за загальним правилом заборонено застосовувати до організаторів, за умови, якщо вони не викривляють іншого організатора [7].

29 жовтня 2024 року Верховна Рада України прийняла законопроект № 12039 в цілому, що мало наслідком внесення передбачених ним змін до чинного КК та КПК України. Водночас, не можна стверджувати, що таке рішення та прийнятий законопроект за основу вирішать усі нагальні питання, пов'язані з можливістю укладення угод у справах про корупційні кримінальні правопорушення. Зокрема, розміри штрафів хоч і були змінені, проте їх розміри так і залишилися завеликими для того, аби забезпечити існування справедливого балансу між видом та розміром покарання та анулювати можливість виникнення корупційних ризиків [4].

Отже, проєкт Закону № 12039, прийнятий за основу парламентом, порівняно із законопроектом № 11340, є набагато прогресивнішим та більш практично підходить до вирішення нагальних проблем правозастосування у сфері укладення угод про визнання винуватості у корупційних правопорушеннях. Проте набрання ним сили Закону хоч і розв'язує деякі із важливих проблем у застосуванні інституту угод, однак не повною мірою усуває можливі неточності та прогалини, пов'язані з тлумаченням правових норм, їх правозастосуванням та неоднозначністю щодо можливості їх укладення у корупційних справах. Тому, аби інститут угод про визнання винуватості у кримінальному провадженні міг працювати

ефективно, а також з метою зниження рівня проявів корупції, варто системно підходити до розв’язання проблемних питань, враховуючи усі висновки та рекомендації експертів у антикорупційній сфері.

Список використаної літератури:

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> – Текст (дата звернення: 11.11.2024).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2013. № 9–10. № 11–12. № 13. Ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> – Текст (дата звернення: 11.11.2024).
3. Всеукраїнське опитування Соціологічної групи «Рейтинг» від імені Центру аналізу та соціологічних досліджень Міжнародного республіканського інституту. 2024. URL: https://iri.org.ua/sites/default/files/editor-files/Всеукраїнське_опитування_IRI_0.pdf (дата звернення: 15.11.2024).
4. Готін О. «10 причин, чому угоди про визнання винуватості у корупції – невдала ідея». *Національна асоціація адвокатів України*. URL: <https://unba.org.ua/publications/9643-10-prichin-chomu-ugodi-pro-viznannya-vinuvatosti-u-korupcii-nevdala-ideya.html> (дата звернення: 11.11.2024).
5. Демчук П. «Відкуп, амністія чи застава для корупціонерів: про що насправді законопроект про угоди». *Українська правда*. URL: <https://www.prawda.com.ua/columns/2024/07/23/7466970/> (дата звернення: 11.11.2024).
6. Мамка Г. «Угода про визнання винуватості: «відкуп» за корупцію чи міжнародне зобов’язання». *Юридична практика*. URL: <https://pravo.ua/uhoda-pro-vyznannia-vynuvatosti-vidkup-za-koruptsiuu-chy-mizhnarodne-zobov-iazannia/> (дата звернення: 11.11.2024).
7. Проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення регулювання угод про визнання винуватості у кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень, пов’язаних з корупцією від 17.09.2024 р. № 12039. URL: <https://itd.rada.gov.ua/BILLINFO/Bills/pubFile/2526954> (дата звернення: 11.11.2024).
8. Проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо підвищення ефективності укладення угод про визнання винуватості від 14.06.2024 р.

№ 11340. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/2404520> (дата звернення: 11.11.2024).

Науковий керівник: к.ю.н., доцентка, доцентка кафедри кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Демура Марина Ігорівна.

Аліна ЧАЛА,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка 2 курсу, 16 група
факультету прокуратури

СПРАВЕДЛИВИЙ СУДОВИЙ РОЗГЛЯД У КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ТА УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Справедливий судовий розгляд є фундаментальним принципом правової держави, що закріплений у міжнародних актах, таких як Європейська Конвенція з прав людини та Міжнародний пакт про громадянські та політичні права. Ці стандарти передбачають право на незалежний і неупереджений суд, дотримання принципу рівності сторін та забезпечення прав на захист. В Україні цей принцип закладений у Конституції, а також закріплений у процесуальних кодексах.

Для розкриття сутності та значення справедливого судового розгляду важливо враховувати структурні елементи, запропоновані дослідниками як в межах міжнародного, так і національного підходу. Так, Е. Гротрайан виділяє інституціональні та процедурні (процесуальні) компоненти права на справедливий судовий розгляд, що включають основні характеристики, такі як незалежний та безсторонній суд, змагальність процесу, рівність сторін, розумні строки та публічність судового розгляду. Ця класифікація елементів підкреслює фундаментальні аспекти справедливого суду, зокрема у цивільному процесі, але має обмеження щодо кримінального процесу [1, с. 94].

Як відзначає О. С. Ткачук, використання такої класифікації щодо кримінального провадження не охоплює специфічні елементи, зокрема

презумпцію невинуватості та право на захист, які є основоположними для забезпечення справедливості саме у кримінальних справах [2, с. 75, 3 с. 38].

На думку О. Б. Прокопенка, для всебічного розуміння справедливо-го судового розгляду доцільно розділяти його елементи на інституціональні, органічні, процесуальні та спеціальні компоненти. Такий підхід є більш адаптованим до різних форм судочинства, оскільки включає додаткові аспекти, що враховують специфіку як цивільного, так і кримінального процесів [4, с. 20]. Таким чином, справедливий судовий розгляд можна охарактеризувати як складну правову категорію, що поєднує різні елементи залежно від контексту, однак має на меті забезпечення неупередженого, ефективного та своєчасного судового захисту прав людини.

Поняття «справедливий судовий розгляд» у міжнародних документах, таких як Європейська конвенція з прав людини (ст. 6), Загальна декларація прав людини (ст. 10), та Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (ст. 14), охоплює важливі стандарти, зокрема доступ до суду, незалежність і неупередженість суду, а також вимоги до справедливої процедури [10]. У рішенні Європейського суду у справі Ле Конт, Ван Льовен і Де Меєр проти Бельгії було визначено, що незалежно від професії особи (зокрема лікаря), її право на практику є приватним правом. Це підкреслює, що навіть у справах, які можуть мати суспільне значення, справедливий судовий розгляд забезпечується для захисту приватних прав сторін, якщо ці права є предметом спору [5].

Справедливий судовий розгляд, за ст. 6 Європейської конвенції, застосовується лише за певних умов. Як впливає з рішення ЄСПЛ, розгляд має стосуватися цивільних прав та обов'язків, бути предметом спору та передбачати права, які визнані національним законодавством і практикою ЄСПЛ як цивільні [10]. За ст. 19 ЦПК України, розгляд справ у цивільному судочинстві має відповідати цьому міжнародному стандарту у справах, де присутній спір про право, тобто в позовному провадженні [6].

Кримінальне процесуальне законодавство України теж враховує міжнародні вимоги щодо забезпечення справедливого судового розгляду. Зокрема, ст. 22 КПК України визначає принцип змагальності сторін та свободу в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості, що забезпечують баланс прав підозрюваного, обви-

нуваченого та потерпілого, тим самим посилюючи справедливість процесу [9]. Доступ до правосуддя в кримінальних провадженнях також включає забезпечення права на захист, яке гарантує обвинуваченому можливість мати адвоката й користуватися усіма передбаченими засобами захисту [7, 8].

Прикладом застосування цих принципів є положення про публічність та розумні строки судового розгляду. За ст. 318 КПК, судовий розгляд у кримінальних справах відбувається гласно, що забезпечує суспільний контроль за справедливістю процесу [9]. Ст. 28 КПК закріплює вимогу розгляду справи в розумний строк, що корелює з вимогами ст. 6 Конвенції та є необхідною умовою для дотримання права на справедливий судовий розгляд [9, 10].

Практика звернень громадян до Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) демонструє, що поняття «справедливий суд» часто тлумачиться неоднозначно. Багато осіб, які подають скарги до ЄСПЛ, не завжди можуть конкретно вказати, в чому саме полягало порушення їхнього права на справедливий суд з боку національних судів. Замість цього громадяни часто заперечують сам результат судового провадження або вважають, що національні суди допустили помилки щодо фактів та права.

Однією з проблем, пов'язаних із реалізацією права на справедливий судовий розгляд в Україні, є складність доведення порушення процесуальних гарантій. У справі «Мельничук проти України» заявник не зміг надати достатніх доказів на підтвердження того, що його право на справедливий судовий розгляд було порушене, що призвело до відхилення його заяви як необґрунтованої на підставі пп. 3 та 4 ст. 35 Конвенції. Це свідчить про існуючу проблему в Україні: у багатьох випадках заявники не мають достатніх можливостей або навичок для правильного аргументування своєї позиції, що вимагає від національних органів підвищення правової освіти населення [11].

Отже, аналіз українського кримінального процесуального законодавства дозволяє зробити висновок, що воно в загальних рисах відповідає основним міжнародним стандартам, закріпленим у Європейській конвенції з прав людини, Міжнародному пакті про громадянські та політичні права, а також інших міжнародних документах. В українському Кримінальному процесуальному кодексі (КПК) закладені такі важливі принципи, як незалежність і безсторонність суду, презумпція невинуватості, забезпечення права на захист, дотримання розумних строків судового

розгляду та інші процесуальні гарантії. Водночас, як свідчить практика, існує низка аспектів, що потребують вдосконалення для повнішого відповідності європейським стандартам [7].

Однак, попри проведення судової реформи, проблеми із забезпеченням доступу до справедливого правосуддя та з дотриманням процесуальних прав учасників залишаються. Для належної імплементації міжнародних стандартів у національне законодавство та практику потрібні подальші зусилля, зокрема, удосконалення нормативної бази, підвищення незалежності судової системи та забезпечення ефективного захисту прав людини.

Список використаних джерел:

1. Гротраян Е. Право на справедливий судовий розгляд. Європейська конвенція про захисту прав людини та основних свобод. Коментар до статей 5 та 6, 1997. С. 93–122.
2. Ткачук О. С. Класифікація елементів права на справедливий суд: національна теорія та практика Європейського Суду з прав людини. Прикарпатський юридичний вісник. 2016. Вип. 1. С. 71–77.
3. Ткачук О. С. Реалізація судової влади у цивільному судочинстві України: структурнофункціональний аспект : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.03. Харків, 2016. 38 с.
4. Прокопенко О. Б. Право на справедливий суд : автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.10. Харків, 2011. 20 с.
5. Цивільний процесуальний кодекс України : URL: [https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text)
6. Комаров В. В., Сакара Н. Ю. Право на справедливий судовий розгляд : навчальний посібник. Харків : Національна юридична академія України, 2007. 42 с.
7. Цувіна Т. А. Право на суд в цивільному судочинстві. Форум права. 2012. №4. С. 990–999.
8. Курс цивільного процесу : підручник / В. В. Комаров, В. А. Бігун, В. В. Баранкова та ін. ; за ред. В. В. Комарова. Харків : Право, 2011. 1352 с
9. Кримінальний процесуальний кодекс України URL: [https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text)
10. Європейська Конвенція з прав людини URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

11. Коваль І. Право на справедливий суд: практика Європейського суду з прав людини щодо України. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_7474

Науковий керівник: Крицька Ірина Олександрівна, доцентка, кандидатка юридичних наук.

Андрій ГОРБАТЕНКО,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,

2 курс магістратури, група 03-23м-з-04
факультет слідчої та детективної діяльності

КОНФІДЕНЦІЙНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ ПРЕВЕНЦІЇ ТА РОЗКРИТТЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ НЕЗАКОННИМ ОБІГОМ ЗБРОЇ, БОЙОВИХ ПРИПАСІВ ТА ВИБУХОВИХ РЕЧОВИН

Аналізуючи сучасну структуру злочинності в Україні, зокрема в контексті повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України, особливе місце в ній посідає незаконний обіг зброї, боєприпасів, вибухових речовин. Метою дослідження є аналіз особливостей виявлення, запобігання та розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом зброї.

Запровадження «воєнного стану» сприяло масовому надходженню зброї як з відносно легальних, так і нелегальних джерел, що створює серйозну загрозу для громадської безпеки та ускладнює діяльність правоохоронних органів. Цей факт суттєво погіршує криміногенну ситуацію в державі, адже суспільна небезпека вищевказаного злочину в більшості полягає в створенні передумов для скоєння більш тяжких злочинів, з використанням зброї, таких як: розбої, грабежі, вбивства, хуліганство, нанесення тілесних ушкоджень, інших тяжких та особливо тяжких злочинів [1, с.7; 22]. Для ефективною протидії незаконному обігу зброї необхідно застосовувати комплексний підхід, орієнтуючись на особливості

діяльності слідчих і оперативних підрозділів у специфічних умовах воєнного стану.

Наймасовішим прецедентом в сучасній практиці став факт незаконного переміщення зброї з території, де ведуться бойові дії (та в цілому, прифронтових зон) діючими військовослужбовцями Збройних сил України, Добровольчих формувань територіальних громад, інших створених згідно закону військових формувань, та/або правоохоронних органів з подальшим її незаконним зберіганням, збутом, продажем, передачею тощо. Також, подібна практика зустрічається серед осіб, що «маскуються» під волонтерів, журналістів, що працюють в прифронтових зонах, внутрішньо переміщених осіб, тощо [3, с. 56].

Незважаючи на профілактичну роботу, яка здійснюється підрозділами Національної поліції, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, Військової контррозвідки Служби Безпеки України щодо таких прецедентів, наявна статистика відкритих кримінальних проваджень за ст.263 ККУ говорить про необхідність посилення превентивних заходів щодо вчинення цього правопорушення.

Превентивність полягає в тому, щоб попередити вчинення злочину шляхом прийняття вчасних заходів та усунення можливих загроз та причин, що спричиняють злочинну поведінку. Зокрема, правоохоронні органи повинні здійснювати аналітичну діяльність щодо ситуації з обігом зброї та бойових припасів, виявлення та розкриття потенційних кримінальних груп та осіб, які можуть займатися незаконним обігом вогнепальної зброї. Проведення профілактичних заходів може допомогти виявити порушників ще до вчинення злочину та запобігти можливим кримінальним актам. Зокрема, важливо розповсюджувати інформацію про процедури та правила безпечного обігу вогнепальної зброї та бойових припасів, а також про можливі шляхи співпраці з правоохоронними органами у виявленні та припиненні незаконного обігу цих предметів [2, с.90–91], в тому числі, з забезпеченням конфіденційності.

Незважаючи на зміну специфіки ведення бойових дій під час повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України над проведенням в минулому Операції Об'єднаних Сил, Довбень Л. С. слушно зауважив, що індивідуальної профілактичної роботи, яка цілком залежить від своєчасного й очного встановлення особи, потребують військовослужбовці та демобілізовані особи, які брали участь у бойових діях, мають бойовий досвід і навички поводження з вогнепальною зброю

єю, вибуховими речовинами тощо. Ураховуючи матеріальні та психологічні труднощі, які відчувають такі особи після повернення із зони бойових дій, існує ймовірність їх залучення до злочинної діяльності як у сфері злочинного обігу вогнепальної зброї, так і використання для скоєння тяжких злочинів [3, с.57], про що було зазначено раніше.

Також, надзвичайно важливим фактором превенції та розкриття злочинів щодо незаконного поводження зі зброєю, є покращення співпраці між органами, що здійснюють протидію незаконному обігу зброї в Україні (Національна поліція, Служба безпеки України, Міністерство оборони України, Державна прикордонна служба) з метою виявлення правопорушень, а також оперативного пошуку зброї, боєприпасів, вибухових матеріалів, що незаконно зберігаються, використовуються чи раніше були викрадені; проведення спільних оперативно-розшукових заходів спрямованих на виявлення осіб причетних до незаконного обігу зброї [3, с.80].

Одним з найефективніших методів запобігання та розкриття злочинів, пов'язаних з незаконним обігом зброї, боєприпасів та вибухових речовин є конфіденційне співробітництво. Конфідентами, тобто особами, що добровільно співпрацюють з правоохоронними органами (зокрема, оперативними підрозділами Національної поліції, Служби безпеки України тощо), можуть надаватись відомості щодо осіб, що здійснюють незаконне зберігання, носіння, збут, продаж вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), а також тих, хто виготовляє, або переробляє вогнепальну зброю, основні її складові, що також собою являє злочинний умисел.

Військовослужбовці, співробітники правоохоронних органів, які проходять службу в підрозділах, де вже зафіксовані підозрілі дії, наприклад, незаконне «трофеювання» або вивезення зброї, можуть становити оперативний інтерес як потенційні конфіденти.

В розрізі дослідження також необхідно звернути увагу на таку ефективну негласну слідчу (розшукову) дію, як виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст.272 КПК України) [4].

Відповідно до ст.275 КПК України, наявність в злочинній групі особи, яка співпрацює з правоохоронними органами створює сприятливу тенденцію щодо отримання своєчасної і точної інформації про всі дії і задуми злочинної групи, або конкретного її учасника. Також, за відсутності такої особи, органами може бути залучений сторонній конфідент

для збирання відомостей, що можуть становити інтерес для органів досудового розслідування [1, с.101].

Здійснення такої НСРД є дуже складним та ризиковим (як для життя та здоров'я конфідента, так і для вибудованої стратегії «розробки» такої особи (осіб) органу досудового розслідування) процесом, проте є одним з найефективніших.

Додаткову інформацію, що характеризує злочинців, можна отримати, використовуючи дані криміналістичних обліків. З метою перевірки особи за криміналістичними обліками або його причетності до інших злочинів доцільне проведення негласного отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст.274 КПК України) [4].

В цілому, конфіденційне співробітництво в розрізі розслідування злочинів, що пов'язані з незаконним поводженням з вогнепальною зброєю, боєприпасами та вибуховими речовинами було і залишається одним з найефективніших засобів, особливо у критичних умовах «воєнного стану». Застосування сучасних методів і технологій для збереження анонімності також є ключовим для результативної співпраці.

Список використаних джерел:

1. Щербаковський М. Г., Андреев Д. В. Розслідування незаконного обігу зброї: монографія. Харків, 2021. 192 с.
2. Швец Б., Москаленко Я., Копилов Е. Окремі питання запобігання вчиненню кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї, бойових припасів та вибухових речовин. *UNIVERSUM*. 2024. № 7. С. 88–93. URL: <https://archive.liga.science/index.php/universum/article/view/878> (дата звернення: 10.11.2024).
3. Довбня, Л. С. Кримінально-правові аспекти протидії незаконному обігу зброї в Україні : кваліфікаційна робота магістра. Суми : Сумський державний університет, 2020. 92 с. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/81995>.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 14.11.2024).

Науковий керівник: Марочкін О. І., к.ю.н., доцент, асистент кафедри кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Дмитро НЕСТЕРЦОВ,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
аспірант кафедри кримінального про-
цесу

ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕНЬ ОКРЕМИХ ПИТАНЬ ЩОДО УЧАСТІ ІНОЗЕМЦІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Здійснення досудового розслідування щодо кримінальних правопорушень – це складний вид діяльності слідчого щодо встановлення істини у кримінальному провадженні. Адже, у встановлений кримінальним процесуальним законом строк слідчий зобов'язаний встановити особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, виявити, зібрати та дослідити необхідні фактичні обставини (які можуть стати доказами у кримінальному провадженні), забезпечити відшкодування завданої шкоди, здійснити необхідні процесуальні дії щодо встановлення причин та умов вчинення кримінального правопорушення, ефективно провести слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії. Така діяльність слідчого набуває окремої специфіки та може супроводжуватися низкою труднощів під час здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень вчинених іноземцями чи особами без громадянства, або коли кримінальне правопорушення вчинене щодо іноземця чи особи без громадянства, а подекуди, коли іноземець чи особа без громадянства належить до кола інших учасників кримінального провадження.

Як відомо першою стадією у кримінальному процесі є стадія досудового розслідування. Тут варто звернути увагу, що проблеми здійснення досудового розслідування привертали увагу відомих представників провідних українських наукових шкіл, талановитих науковців – криміналістів та процесуалістів. Тож, слід зауважити, що було розроблено багато науково-методичних рекомендацій щодо проведення ефективного досудового розслідування. Проте, досліджуючи проблеми у напрямках криміналістики (зокрема, щодо організації, планування, взаємодії, тактики проведення слідчих (розшукових) дій), кримінології, психології (зокрема, психології слідчого, судді, учасників кримінального провадження), а також процесуальному (щодо визначення процесуального

порядку проведення процесуальних дій) малодослідженими, особливо в сучасних умовах, залишаються означені проблеми щодо здійснення досудового розслідування кримінальних проваджень, що пов'язані з участю іноземці чи осіб без громадянства (зокрема, коли такі особи є або підозрюваними, або потерпілими, або іншими учасниками кримінального провадження).

Здійснюючи вивчення означених питань, необхідно констатувати про актуальність означеної теми під час дії Кримінально-процесуального кодексу України 1960 р. та зміну напряму досліджень після прийняття у 2012 р. чинного Кримінального процесуального кодексу України. Відтак, до 2012 року представниками таких галузей, як кримінальний процес, криміналістика, кримінальне право, криминологія, судова психологія, були здійсненні дослідження стосовно проблем, що виникають під час розслідування кримінальних проваджень за участю іноземців та осіб без громадянства, зокрема, щодо: 1) торгівлі людьми; 2) обігу наркотичних засобів; 3) психологічних особливостей здійснення досудового розслідування; 4) особливостей проведення слідчих (розшукових) дій тощо.

Основні положення щодо здійснення досудового розслідування кримінальних проваджень, учасниками яких є іноземці або особи без громадянства, в цілому, не втратили своєї актуальності, однак, вони потребують перегляду, враховуючи не тільки мінливий рух соціальних явищ у сучасному суспільстві, а й те, що у 2012 році було прийнято новий кримінальний процесуальний закон, значних змін зазнав закон про кримінальну відповідальність. Окрім того, за останні роки суттєво змінився світогляд не тільки громадян нашої держави, а в цілому значно змінився світогляд людей всіх країн, що обумовлено стрімким технологічним процесом, можливістю швидко здобувати різного роду та характеру інформацію, широкими можливостями до самоідентифікації та самовираження, що так само впливає на орієнтири людини, яка вчиняє (або вчинить) кримінальне правопорушення.

Аналіз сучасного стану наукових досліджень щодо здійснення досудового розслідування кримінальних проваджень, за участю іноземців та осіб без громадянства, призводить до висновку, що означеній проблематиці на належному рівні не приділено увагу після прийняття у 2012 році чинного кримінального процесуального законодавства. Проте, слід розуміти, що з огляду на воєнний стан, проблеми, що виникають під час здійснення досудового розслідування кримінальних правопору-

шень щодо іноземців набули своєї значної актуальності потребують свого вирішення та подальших наукових досліджень.

Науковий керівник: Гетьман Г. М., кандидатка юридичних наук, асистентка кафедри кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Катерина КУЛИК,

кандидат юридичних наук, доцент,
асистент кафедри кримінально-право-
вої політики
Національного юридичного універси-
тету імені Ярослава Мудрого
ORCID: 0000-0003-2986-5836

ДЕЯКІ АСПЕКТИ НЕЗАКОННОГО ПЕРЕТИНАННЯ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ УКРАЇНИ

Захист суверенітету та територіальної цілісності завжди є найважливішим напрямом діяльності будь-якої державної політики. Для України це питання особливо гостро постало у 2014 році, коли країна-агресор окупувала Автономну Республіку Крим та частину Луганської та Донецької областей. Зазначені події звернули увагу на недосконалість українського законодавства в сфері захисту державного кордону та міграційної політики.

Станом на 2014 рік в Україні існувала лише адміністративна відповідальність за незаконне перетинання або спробу незаконного перетинання державного кордону України, яка полягала у накладенні штрафу на правопорушника або застосуванні адміністративного арешту на строк до п'ятнадцяти діб. Зазначений вид і розмір покарання не відповідали співрозмірності суспільної небезпеки діяння. У зв'язку з цим 18 жовтня 2018 року було прийнято Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо відповідальності за незаконне перетинання державного кордону України» № 2599-VII, яким статтею 332–2 було криміналізовано незаконне перетинання державного кордону України. Нормою встановлювалася кримі-

нальна відповідальність за перетинання державного кордону України з метою заподіяння шкоди інтересам держави або особою, якій заборонено в'їзд на територію України, або представниками підрозділів збройних сил чи інших силових відомств держави-агресора у будь-який спосіб поза пунктами пропуску через державний кордон України або в пунктах пропуску через державний кордон України без відповідних документів, або за документами, що містять недостовірні відомості. Таким чином, відбулося посилення відповідальності, яким наразі передбачається позбавлення волі на строк до восьми років.

Внесення змін до Кримінального кодексу України (далі – КК України) викликало різні думки серед науковців і практиків. Так, А. М. Притула зазначає, що наявність статті 332–2 Кримінального кодексу України ускладнює застосування статті 204–1 Кодексу України про адміністративні правопорушення, і може призвести до корупційних ризиків та конфлікту інтересів. Також, на його міркування: «наявність великої кількості оціночних понять робить аналізований склад злочину фактично незастосованим на практиці, що вказує на мертво народжуваність цієї норми кримінального права» [1, с. 155]. Натомість, Ю. Б. Курилюк, досліджуючи це питання, дійшов до висновку, що криміналізація незаконного перетинання державного кордону є важливим аспектом створення умов для належної захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства та держави від реальних та потенційних зовнішніх і внутрішніх загроз у прикордонному просторі України [2, с. 318].

На нашу думку, говорити про доцільність реалізації будь-яких заходів можна лише після вивчення їх результатів. Так, згідно з офіційною статистичною інформацією Офісу Генерального прокурора за 2020 рік в Україні було зареєстровано 35 випадків незаконного перетинання державного кордону (ст. 332–2 КК України), у 2021 році – 37 кримінальних правопорушень, у 2022 році – 75 кримінальних правопорушень, у 2023 році – 16 випадків та станом на жовтень місяць 2024 року – 25 кримінальних правопорушень. До кримінальної відповідальності з моменту криміналізації досліджуваного складу злочину по 2023 рік було притягнуто 68 правопорушників.

Таким чином, для визначення ефективності впровадження складу кримінального правопорушення незаконного перетинання державного кордону України необхідно провести його подальше ґрунтовне всебічне кримінологічне дослідження й аналіз судової практики.

Список використаних джерел:

1. Притула А. М. Незаконне перетинання державного кордону України як нова «мертва» норма кримінального кодексу України. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2018. №17. С. 151–157. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vprc_2018_17_21
2. Курилюк Ю. Б. Незаконне перетинання державного кордону України: деякі аспекти складу злочину. *Часопис Київського університету права*. 2019. №4. С. 315–320. URL: <https://chasprava.com.ua/index.php/journal/article/view/158/146>

Владислав МЕЛЬНИЧЕНКО,

Головний спеціаліст юридичного відділу комунальної власності та приватизації управління юридичного забезпечення Департаменту управління активами Запорізької міської ради
м. Запоріжжя, Україна
Аспірант Науково – дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса
Національної академії правових наук України (м. Харків)

ДО ПИТАННЯ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ УКРАЇНІ ЗБРОЙНОЮ АГРЕСІЄЮ росії

24 лютого 2022 року російська федерація розпочала повномасштабну збройну агресію проти України. Внаслідок повномасштабної агресії було завдано багато болі та страждань українському народу.

Метою доповіді є встановлення, яким чином росія буде нести відповідальність за шкоду, яка вона завдала внаслідок військової агресії.

Держава – агресор російська федерація зобов'язана буде сплатити репарації. Також слід розглядати можливість використання гуманітарної допомоги. І основне – це відшкодування шкоди за рішенням міжнарод-

ного кримінального суду. Слід зазначити, що міжнародні суди, які мають розглядати питання агресії росії проти України – це Міжнародний кримінальний суд та Міжнародний суд ООН.

Найбільш дієвий спосіб відшкодування шкоди – це репарації. Вони мають певну мету – надання певних компенсацій постраждалій стороні.

Значимо, що більшість із способів відшкодування шкоди Україною були вже використані.

Для того, щоб відшкодувати шкоду, завдану збройною агресією рф, слід звернутися з позовом до національного суду.

Відповідно до ст. 79 Закону України «Про міжнародне приватне право» «пред'явлення позову до іноземної держави, залучення іноземної держави до участі у справі як відповідача або третьою особою, накладення арешту на майно, яке належить іноземній державі та знаходиться на території України, застосування щодо такого майна інших засобів забезпечення позову і звернення стягнення на таке майно можуть бути допущені лише за згодою компетентних органів відповідної держави, якщо інше не передбачено міжнародним договором України або законом України»[1]. Тут слід згадати про Європейську конвенцію про імунітет держав [2] та Конвенцію ООН про юрисдикційні імунітети держав та їх власності [3]. Однак Україна і росія не ратифікували ці Конвенції.

Слід звернути увагу також на позицію Верховного Суду. Верховний Суд зазначає, що в разі застосування деліктного винятку будь – який спір, що виник на її території в громадянина України, може бути розглянутий і вирішений судом України як належним та повноважним судом [4]. Таким чином з 2014 року суди України мають повне право ігнорувати імунітет російської федерації і розглядати справи, пов'язані з відшкодуванням шкоди, завданої фізичним особам внаслідок агресії. Слід також зазначити, що з 24 лютого 2022 року припинені дипломатичні відносини з росією.

Верховний Суд також зазначив, що з 2014 року не потрібно направляти запити до посольства рф в Україні для отримання згоди на участі рф як відповідача, оскільки з 24 лютого 2022 року такі запити стали неможливими у зв'язку з розірванням дипломатичних відносин [4].

Слід зазначити, що національні суди вже виносили рішення проти росії. Зокрема слід згадати про рішення Печерського районного суду міста Києва від 07.03.2023 у справі № 757/13518/22-ц, яким з росії було стягнуто моральну та майнову шкоду [5]. Однак відомо, що росія не буде виконувати рішення українських національних судів. росія також не буде визнавати конвенцій, які вона не ратифікувала.

Зазначимо, що у рішенні ЄСПЛ від 14 березня 2013 року у справі «Олейніков проти Росії» зазначено, що суди України можуть застосовувати норми, які містяться в Конвенції ООН, навіть якщо росія не ратифікувала цю Конвенцію [6].

Міжнародний суд ООН визнав, що юрисдикційний імунітет є важливим принципом міжнародного права, який захищає суверенітет держав та їх здатність діяти без певних перешкод. Однак існують певні обмеження щодо юрисдикційного імунітету, коли певні держави порушують норми міжнародного права. Зазначимо, що відповідність рішень Міжнародного суду ООН залежить від того, чи прийняли держави, що беруть участь у судових процесах ці рішення та чи дотримуються вони їх у міжнародних відносинах.

Указом Президента України від 18.05.2022 року було створено робочу групу з розробки та впровадження міжнародно – правових механізмів відшкодування шкоди, завданої Україні внаслідок збройної агресії російської федерації [7].

Процедура визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії росії, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 року «Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації»[8].

Судовим органом, що допомагає компенсувати збитки, є Європейський суд з прав людини, оскільки рф порушила вимоги протоколу 1 ст. 1 до цієї конвенції. Зазначимо, що російську федерацію виключили з Ради Європи ще 16.03.2022 року.

Російська федерація порушила усі норми міжнародного права та зобов'язана відповісти за свої дії.

Зазначимо, що ЄСПЛ визнав той факт, що війна в Україні почалася не 24 лютого 2022 року, а у 2014 році [9].

Повернемося до практики Верховного Суду.

Верховний Суд ухвалив кілька рішень щодо судового імунітету рф у справах про заподіяння шкоди. У 2018 році ВС виклав висновок, що відповідальність за порушення Конституції, законів України на тимчасово окупованій території України, зокрема Луганської області, має бути покладена на рф як на державу окупанта [10].

Також Верховний Суд зазначив, що суд України має право розглядати імунітет рф та розглядати справи про відшкодування шкоди, завданої фізичній особі внаслідок збройної агресії росії, за позовом, поданим

до іноземної держави. Зазначено, що підтримання імунітету рф є недоцільним [11].

Суд також зазначає, що відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок тимчасової окупації росією окремих територій України, юридичним особам, громадським об'єднанням, громадянам України, іноземцям та особам без громадянства, у повному обсязі покладається на росію, а Україна сприяє відшкодуванню матеріальної та моральної шкоди.

Підбиваючи підсумки, зазначимо що росія здійснила акт агресії проти України. Внаслідок неспровокованої агресії державі Україна та її громадянам було завдано як матеріальних, так і моральних збитків. Також можна зазначити, що сучасна міжнародна правова концепція має обмежений імунітет. Для того, аби відшкодувати шкоду, заподіяну внаслідок вторгнення рф до України, необхідно застосовувати всі засоби, які передбачені, зокрема подача позовів до міжнародних та українських судів. Однак в практиці ЄСПЛ та Міжнародного Суду ООН існують деякі моменти, які потребують окремого розгляду.

Список використаних джерел:

- 1) Про міжнародне приватне право. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text> (дата звернення: 11.05.2024). Про запобігання корупції. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 11.05.2024).
- 2) ІПС ЛІГА: ЗАКОН – система пошуку, аналізу та моніторингу нормативно-правової бази. [Ї □ Ђ½Ń □ Ђ¼Ń □ Ђ¼Ѓ°Ń □ Ń □ Ђ¹Ѓ½Ѓ¼-Ѓ¼Ń □ Ѓ°Ѓ²Ѓ¼Ѓ²Ѓ° Ń □ Ѓ,Ń □ Ń □ ЃµЃ¼Ѓ°](https://ligazakon.net/document/MU72014) LIGA: ZAKON. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU72014> (дата звернення: 11.05.2024).
- 3) ІПС ЛІГА: ЗАКОН – система пошуку, аналізу та моніторингу нормативно-правової бази. [Ѓ □ Ђ½Ń □ Ђ¼Ń □ Ђ¼Ѓ°Ń □ Ń □ Ђ¹Ѓ½Ѓ¼-Ѓ¼Ń □ Ѓ°Ѓ²Ѓ¼Ѓ²Ѓ° Ń □ Ѓ,Ń □ Ń □ ЃµЃ¼Ѓ°](https://ligazakon.net/document/MU04277) LIGA: ZAKON. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU04277> (дата звернення: 11.05.2024).
- 4) Постанова суду № 308/9708/19 від 14.04.2022 про відшкодування моральної шкоди, завданої внаслідок збройної агресії РФ проти України. ipLex Судові рішення. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=104086064&red=100003eeb1679d17f8700ac5d2b26fdc36cbbf&d=5> (дата звернення: 11.05.2024).
- 5) Рішення № 110940809 від 07.03.2023 по справі 757/13518/22-ц. Опендатабот. URL: <https://opendatabot.ua/court/110940809-7fa40aeec560c2d2bc358102845b78e> (дата звернення: 11.05.2024).

- 6) HUDOC – European Court of Human Rights. URL: [http://hudoc.echr.coe.int/rus#%7B"itemid": \["001–117124"\]%7D](http://hudoc.echr.coe.int/rus#%7B) (date of access: 11.05.2024).
- 7) Про роботу групи з розробки та впровадження міжнародно-правових механізмів відшкодування шкоди, завданої Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/346/2022#Text> (дата звернення: 11.05.2024).
- 8) ShieldSquare Captcha. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vnesennia-zmin-do-postanovy-kabinetu-ministriv-ukrainy-vid-20-bereznia-2022-r-326-i011223–1256> (date of access: 11.05.2024).
- 9) Interfax-Ukraine. Прогрес позовів проти Росії: досягнення України в ЄСПЛ за рік повномасштабної війни. Інтерфакс-Україна. URL: <https://interfax.com.ua/news/blog/905166.html> (дата звернення: 11.05.2024)
- 10) Про затвердження категорій об'єктів державної форми власності та сфер державного регулювання, які підлягають охороні органами поліції охорони на договірних засадах. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/975–2018-p#Text> (дата звернення: 11.05.2024)
- 11) Постанова суду №428/11673/19 від 18.05.2022 про відшкодування майнової та моральної шкоди, завданої збройною агресією Російської Федерації проти України. ipLex Судові рішення. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=104635313&red=100003c2ce32df8619df1915f48b9a84b82137&d=5> (дата звернення: 11.05.2024).

Вадим КОЗАК,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ЩОДО ПОНЯТТЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В МІЖНАРОДНИХ АКТАХ

1. Відповідно до ч. 1 ст. 29 Конституції України кожна людина має право на свободу. Одним із суттєвих суспільно небезпечних проявів посягання на свободу будь-якої особи є торгівля людьми, відповідальність

за вчинення котрої передбачена ст. 149 Кримінального кодексу України (далі по тексту КК).

Слід зазначити, що на міжнародному рівні ще наприкінці XIX століття почали прийматися відповідні правові акти, спрямовані на запобігання та боротьбу з торгівлею «живим товаром», у першу чергу з торгівлею неграми-рабами. Наступним кроком міжнародної спільноти стало укладення відповідних договорів, спрямованих на боротьбу з торгівлею жінками («білими рабинями») з метою їх сексуальної експлуатації.

2. Одним із перших міжнародних актів, який містив у собі визначення поняття торгівлі людьми, була Конвенція про рабство від 25.09.1926 (далі по тексту – Конвенція 1926 року). Хоча слід звернути увагу, що зазначена Конвенція використовувала дещо інше поняття – «торгівля невольниками», котре за своїм змістом є більш вузьким, чим поняття «торгівля людьми». Це було обумовлено тією обставиною, що держави, котрі підписали цей міжнародний договір, спрямовували у той час свої спільні зусилля, у першу чергу, на боротьбу із работоргівлею взагалі та торгівлею африканськими рабами, зокрема.

Відповідно до ст. 1 Конвенції 1926 року поняттям торгівля невольниками охоплюються наступні випадки: а) будь-який акт захоплення, придбання або поступлення людини з метою продажу її у рабство; б) будь-який акт придбання невольника з метою продажу його або обміну; в) будь-який акт віддання шляхом продажу або обміну невольника, придбаного з метою продажу або обміну; г) будь-який акт торгівлі або перевезення невольників.

Відмічаючи досить високий ступінь казуїстичності зазначеного поняття (що, як правило, є характерним для техніки викладення норм більшості як минулих, так і сучасних міжнародно-правових актів) з нього можна зробити, принаймі, наступний важливий висновок – поняттям торгівлі невольниками охоплюється будь-який акт їх торгівлі, учасниками якого обов'язково виступають дві окремі сторони: сторона, котра вчиняє передачу людини («продавець») та сторона, котра одержує цю людину («покупець»). При цьому така людина, котра виступає своєрідним «предметом» незаконної угоди між зазначеними сторонами, є невольником, а по суті – рабом, тобто особою, над якою здійснюються атрибути права власності (ст. 1 Конвенції 1926 року).

3. Конвенція про боротьбу з торгівлею людьми і з експлуатацією проституції третіми особами від 02.12.1949 незважаючи на свою назву

(використання у ній терміну «торгівля людьми»), присвячена не скільки запобіганню торгівлі людьми, стільки кримінальному переслідуванню втягнення жінок у зайняття проституцією та експлуатації такої проституції третіми особами. У свою чергу Додаткова конвенція про скасування рабства, работоргівлі, а також інститутів і звичаїв, подібних до рабства від 07.09.1956 (далі по тексту Конвенція 1956 року) вже містить низку норм, які мають безпосереднє відношення до торгівлі людьми.

У першу чергу звертає на себе увагу преамбула Конвенції 1956 року, де, зокрема, передбачено, що *свобода* є природнім правом кожної людини; що ніхто не може триматися у *підневільному стані* (зазначені, а також подальші по тексту курсиви мої). Ці приписи Конвенції 1956 року свідчать про те, що міжнародна спільнота розуміє юридичну природу торгівлі людьми (работоргівлі, торгівлі невольниками) як посягання, насамперед, на *свободу* кожної людини (що термінологічно повністю узгоджується із зазначеним вище приписом ч. 1 ст. 29 Конституції України й не узгоджується певною мірою із назвою відповідного розділу Особливої частини КК, який містить у собі статтю 149 «Торгівля людьми» – «Кримінальні правопорушення проти *волі*, честі та гідності особи»). Вбачається, що термін «свобода» є більш коректним та точним, ніж термін «воля», при позначенні безпосереднього об'єкта, на який посягає торгівля людьми. Такий підхід ґрунтується як на приписах міжнародно-правових документів, так і на відповідній національній конституційно-правовій нормі.

Конвенція 1956 року до інститутів та звичаїв, подібних рабству, зокрема, відносить: а) передача жінки її чоловіком або родичами за винагороду або без такої іншим особам; б) передача жінки після смерті її чоловіка як спадщини іншій особі; в) передача дитини її батьками або особами, що їх замінюють, з метою експлуатації за винагороду або без такої іншим особам. Усі зазначені випадки (діяння) за своєю юридичною природою є торгівлею людьми, оскільки: а) посягають на свободу зазначених потерпілих осіб (порушують їх право самостійно та безперешкодно здійснювати вчинки відповідно до власної свідомості та волі) та б) вчинюються шляхом здійснення зазначеними вище «продавцями» та «покупцями» незаконної угоди, предметом якої виступає людина (у даному випадкові жінка або дитина).

4. Слід визнати, що найбільш повно поняття торгівлі людьми станом на сьогоднішній день закріплено у наступних двох важливих міжнарод-

них документах: статті 3 Протоколу про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності від 15.11.2000 (далі – Протокол) та статті 4 Конвенції Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми від 16.05.2005 (далі – Конвенція РЄ). Аналіз зазначених статей Протоколу та Конвенції РЄ дозволяє зробити висновок, що в них закріплені наступні ознаки поняття торгівлі людьми, котрі, у свою чергу, можна класифікувати на об’єктивні та суб’єктивні.

Об’єктивні ознаки торгівлі людьми. До них Протокол та Конвенція РЄ відносить, зокрема, такі: вербування (найм), перевезення, приховування, передача або одержання людини шляхом застосування до неї будь-яких форм примусу (у тому числі шляхом застосування фізичного насильства або погрози його застосування), викрадення, обману, підкупу чи використання уразливого (безпорадного) стану потерпілої особи або зловживання владою.

Суб’єктивні ознаки торгівлі людьми. Нею Протокол та Конвенція РЄ визнає мету експлуатації людини, котра, зокрема, включає в себе експлуатацію проституції та інші форми сексуальної експлуатації; примусову працю або примусові послуги; рабство або звичаї, подібні з рабством; підневільний стан; вилучення органів.

Надзвичайно важливими у правильному розумінні сутності торгівлі людьми (особливо враховуючи сучасну судову практику застосування ст. 149 КК) є приписи, що містять підпункт b) статті 3 Протоколу та пункт b) статті 4 Конвенції РЄ. Відповідно до зазначених приписів не має значення «згода» потерпілої особи від торгівлі людьми на її експлуатацію, якщо до такої особи було застосовано хоча б один із способів, віднесених Протоколом або Конвенцією РЄ до об’єктивних ознак торгівлі людьми (примус, викрадення, обман, використання безпорадного стану та ін.). Із цього правила можна сформулювати й протилежне (не менш важливе) правило: при відсутності зазначених способів **наявність добровільної згоди «потерпілої» особи має значення** (повинна братися до уваги, враховуватися) при вирішенні питання про наявність чи відсутність такого явища як торгівля людьми (або іншими словами – складу торгівлі людьми). Волевиявлення особи у формі здійснення нею безперешкодно відповідних вчинків є проявом її внутрішньої волі, свободи. Такі випадки (коли особа сама за власним бажанням обізнано, свідомо та добровільно на щось погоджується)

не свідчать про посягання на свободу людини, а тому й не можуть підпадати під ознаки торгівлі людьми.

5. Аналіз відповідних міжнародних документів дозволяє виокремити наступні обов'язкові сутнісні ознаки поняття торгівлі людьми, котрі в них закріплені.

а) Торгівля людьми у всіх випадках свого прояву посягає, насамперед, на **свободу людини**.

б) сутнісним змістом (свого роду об'єктивною «серцевиною») торгівлі людьми як суспільно небезпечного вчинку є **передача** людини одним суб'єктом кримінального правопорушення («продавцем») та відповідне **одержання** такої людини іншим суб'єктом («покупцем»). Без зазначеної передачі-одержання потерпілої особи немає торгівлі людьми. Всі інші дії (вербування, найм, перевезення, приховування) або передують самій торгівлі людьми, або «обслуговують» її (забезпечують її здійснення в кінцевому варіанті).

в) **Мета експлуатації людини** є обов'язковою суб'єктивною ознакою торгівлі людьми відповідно до приписів сучасних міжнародно-правових норм.

Закріплення в якості обов'язкової ознаки торгівлі людьми мети експлуатації особи пов'язане, насамперед, із значною поширеністю в реальному житті вчинення цього злочину саме з цією метою. Саме мета експлуатації й свідчить про ту обставину, що в результаті торгівлі людьми здійснюється безпосереднє посягання на свободу потерпілої особи, котру експлуатують проти її волі. Однак, уведення цієї обмежувальної суб'єктивної ознаки до поняття торгівлі людьми дозволяє сформулювати наступний висновок: якщо торгівля людьми здійснюється без мети експлуатації потерпілої особи, то такі дії взагалі не підпадають під склад торгівлі людьми. А такими діями, котрі не мають в якості своєї мети експлуатацію людини, зокрема, можуть бути обмін новонародженими дітьми між окремим сім'ями (одна з яких бажає, приміром, мати у своєму складі виключно хлопчика, а інша – дівчинку); «придбання» захопленої на окупованій території дівчини з метою її лише незаконного утримання, а не експлуатації, тощо. Але слід погодитися, що за своєю юридичною суттю наведені приклади відносяться саме до торгівлі людьми.

Тому вбачається, що на сьогодні поняття торгівлі людьми потребує свого подальшого удосконалення, у тому числі й на міжнародному рівні. Вчинене має визнаватися торгівлею людьми у будь-яких випадках здій-

снення незаконної угоди по передачі-одержанню потерпілої особи незалежно від тієї мети, котрі намагалися досягти сторони такої угоди. А мета експлуатації людини свідчить лише про підвищений ступінь суспільної небезпеки торгівлі «живим товаром».

КРИМІНАЛІСТИКА

Віталій САВОСТА,

Національний університет «Чернігівська політехніка»

студент 4 курсу, групи КЮ-211,
юридичний факультет

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ СЛІДІВ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ВЧИНЕНИХ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ

Організована злочинність становить серйозну загрозу для суспільства, оскільки вона являє собою скоординовану діяльність групи осіб, які систематично здійснюють кримінальні правопорушення з метою отримання незаконного прибутку. Члени організованих злочинних угруповань часто використовують вогнепальну зброю під час скоєння кримінальних правопорушень. Використання зброї має свої специфічні особливості, які важливо враховувати під час криміналістичного аналізу слідів, залишених після кримінальних правопорушень, пов'язаних з вогнепальною зброєю.

В умовах боротьби з організованою злочинністю спостерігається зростання випадків правопорушень, які включають використання вогнепальної зброї. Це, зокрема, пов'язано з розширенням доступності зброї на ринку та зростанням можливостей її незаконного отримання. Правопорушники надають перевагу скоєнню правопорушень із застосуванням вогнепальної зброї, оскільки це підвищує їх шанси на успіх і зменшує ризики затримання. Використання зброї спрощує виконання злочинних дій та створює значну загрозу для суспільства, адже ставить під ризик життя та здоров'я людей [1, с. 192].

Сучасний розвиток судової балістики як науки відкриває нові можливості для проведення судово-балістичних експертиз і розслідування кримінальних правопорушень. Важливо продовжувати вдосконалювати цю галузь, впроваджуючи новітні технології в судово-балістичну прак-

тику. Це сприятиме більш швидкому та точному збору доказового матеріалу, спрощуючи роботу слідчих.

Особливо цінними слідами, залишеними вогнепальною зброєю, є гільзи, снаряди, сліди на перешкодах та на тілі особи, яка стріляла. Аналіз цих джерел інформації вимагає ретельної уваги та участі кваліфікованих фахівців. Характер і розташування слідів можуть суттєво вплинути на розв'язання ключових питань у ході слідства. Зрозуміло, що без належного дослідження та інтерпретації цих слідів неможливо забезпечити ефективне розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з використанням вогнепальної зброї.

Місце події, де було використано вогнепальну зброю, завжди містить матеріальні сліди, які вкрай важливо ретельно дослідити для отримання ключової інформації. У разі потреби, залучення фахівця з судової балістики може бути критично важливим для розкриття деталей, що виникають під час огляду місця події. Правильний огляд слідів є надзвичайно важливим, оскільки він може виявити та зафіксувати боєприпаси, саму зброю, а також сліди пострілу.

Дослідження цих слідів дозволяє визначити різні характеристики вогнепальної зброї, такі як її тип, напрямок пострілу, відстань, з якої була зроблена стрільба, та місце використання. При огляді місця події слід уважно оцінювати навколишню територію, звертаючи особливу увагу на можливі сліди удару зброї або її падіння. Також важливо дотримуватися принципів безпеки та правильної обробки знайдених доказів, щоб зберегти їх недоторканість.

Дослідження слідів пострілу дозволяє встановити напрямок польоту кулі шляхом візуалізації через канал пробойни. Для точності визначення цього напрямку фахівці можуть використовувати трубки з паперу або шнури, протягнуті через пробойни. Крім того, у випадках стрільби з великої відстані слід враховувати траєкторію польоту кулі, що може мати вирішальне значення для точного визначення місця, звідки було здійснено постріл [2, с. 269].

Завдяки цим дослідженням, можливо не лише відтворити хід подій, але й ідентифікувати учасників, які могли бути причетні до скоєння кримінальних правопорушень. Важливість цього процесу також полягає в тому, що отримані дані можуть стати основою для майбутніх судових справ, підтверджуючи або спростовуючи версії слідства. Тому методичний і систематичний підхід до огляду місця події, а також залучення

експертів з судової балістики є незамінними складовими успішного розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з вогнепальною зброєю.

Фіксація вогнепальної зброї на місці події включає в себе фотозйомку та детальний опис у протоколі огляду. Зброєю знімають із масштабною лінійкою, щоб зафіксувати не лише її саму, а й окремі частини. Це має важливе значення для подальшого вивчення деталей і створення повної картини подій. Сліди на кулях відіграють значну роль у вирішенні практичних завдань, і їх збереження є критично важливим для проведення слідчих експериментів та судово-балістичних досліджень.

Розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням вогнепальної зброї, вимагає глибоких знань і досвіду в галузі криміналістики та судової балістики. Комплексний підхід до розслідування значно спрощує процес виявлення та розкриття таких кримінальних правопорушень, надаючи слідчому можливість відтворити події та створити цілісну картину того, що трапилося.

Отже, криміналістичне дослідження вогнепальних кримінальних правопорушень є надзвичайно важливим для встановлення фактів і виявлення винних. Сліди, залишені вогнепальною зброєю, є основними джерелами інформації для розкриття кримінальних правопорушень. Під час огляду місця події необхідно звертати особливу увагу на гільзи, снаряди, перешкоди, а також на тіла осіб, які здійснили постріли [3, с.].

Крім того, важливо враховувати контекст події, що може допомогти у визначенні мотивів і обставин, за яких було скоєно кримінальне правопорушення. Це включає вивчення свідчень очевидців, аналіз камер спостереження, а також дослідження інших можливих матеріальних доказів, які можуть бути пов'язані із застосуванням вогнепальної зброї.

Весь цей процес вимагає злагодженої роботи команди слідчих, експертів та криміналістів, які мають працювати в тісній співпраці для досягнення найкращих результатів. Систематичний аналіз всіх зібраних даних допоможе не лише у вирішенні конкретної справи, але й у запобіганні аналогічних кримінальних правопорушень у майбутньому, шляхом виявлення та усунення системних проблем, що сприяють організованій злочинності.

Вивчення цих слідів допомагає вирішити важливі питання, такі як вид зброї, напрямок пострілу, відстань та інші ключові характеристики. Огляд місця події, де була використана вогнепальна зброя, вимагає

високого рівня професіоналізму та співпраці з фахівцями з судової балістики. Відомості, отримані в результаті правильного огляду та аналізу слідів, можуть слугувати важливою інформацією для судово-балістичної експертизи та розслідування кримінальних правопорушень.

Такий підхід дозволяє точно та оперативно накопичувати доказовий матеріал і полегшує роботу слідчих та правоохоронних органів. Крім того, зібрані дані можуть бути використані для відновлення ходу подій, що веде до глибшого розуміння причин і обставин кримінальних правопорушень. Це також може включати вивчення можливих зв'язків між підозрюваними, свідками та жертвами, що сприяє формуванню більш повної картини справи.

Співпраця з експертами в галузі судової балістики дозволяє не лише підтверджувати або спростовувати різні версії подій, але й отримувати важливі дані для подальших судових розглядів. Важливо також, щоб слідчі дотримувалися всіх протоколів та стандартів під час збору та обробки доказів, адже це впливає на їх прийнятність в суді.

Використання сучасних технологій, таких як 3D-моделювання місця події та комп'ютерний аналіз траєкторій куль, може значно підвищити точність та ефективність розслідувань. Ці інструменти дозволяють слідчим візуалізувати обставини подій і наочно демонструвати результати розслідування в суді, що може суттєво вплинути на ухвалення рішення.

Таким чином, всебічний підхід до вивчення слідів вогнепальної зброї, поряд із високою кваліфікацією фахівців, є запорукою успішного розслідування кримінальних правопорушень, що забезпечує справедливість та безпеку суспільства в цілому.

Список використаних джерел:

1. Кофанов А. В. Криміналістичне дослідження гладкоствольної вогнепальної зброї. Монографія. К.: Видавництво «КІЙ», 2005. 192 с.
2. Тищенко В. І., Троценко А. М. & Мезенцев М. О. (2021). Особливості огляду місця події, пов'язаного із застосуванням вогнепальної зброї. Юридичний науковий електронний журнал. 9. С. 268–271.
3. Новак Я. В. Сучасний стан та перспективи розвитку криміналістичного дослідження вогнепальної зброї: автореф. Дис. ... канд. Юрид. Наук: 12.00.09. Я. В. Новак; Київ. Нац. Ун-т внутр. Справ. Київ, 2007. 20 с.

Науковий керівник: Осипенко Іван Петрович, старший викладач кафедри.

*Софія МАЛЮК,
Ангеліна ЮРКЕВИЧ,*
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
студентки 3 курсу, 2 групи
факультету прокуратури

ОХОРОНА ЖИТТЯ ОСОБИ В КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Право на життя є одним із основоположних прав людини та належить до прав першого покоління. Існування даного права створює передумови для формування усіх інших, які має кожна особа. Питання стосовно кримінально-правової охорони прав на життя ніколи не втрачають своєї актуальності. Умови сьогодення підтверджують, що вдосконалення норм з приводу охорони права на життя є пріоритетом у розвинутих країнах і країнах, що розвиваються.

Метою наукової праці є дослідження захисту життя особи в контексті кримінального законодавства України і двосторонніх міжнародних договорів.

Закріплення прав людини у нормативно-правових актах є однією із причин їх охорони. У статті 27 Конституції України передбачено, що кожна людина має невід'ємне право на життя [1]. І в той же момент у першому розділі Основного Закону передбачено, що життя є найвищою соціальною цінністю.

Задля забезпечення даного права законодавство держави має усілякими методами захищати особу від посягання на її основоположні цінності. У Рішенні Конституційного Суду України від 24 квітня 2018 року зазначено: «позитивний обов'язок держави стосовно впровадження належної системи захисту життя, здоров'я та гідності людини передбачає забезпечення ефективного розслідування фактів позбавлення життя та неналежного поведіння, у тому числі й щодо осіб, які перебувають у місцях позбавлення волі під повним контролем держави»[2]. Тому правоохоронні органи повинні здійснювати превентивні заходи з приводу запобігання злочинам проти життя та здоров'я людини. У разі якщо кримінальне правопорушення відбулось, то винна особа має бути покарання відповідно до вимог кримінального та кримінально-процесуального законодавства.

З метою забезпечення прав людини і притягнення до відповідальності осіб, котрі порушили загально прийнятті норми був ухвалений 5 квітня 2001 року Кримінальний кодекс України. У другому розділі даного нормативно-правового акту передбачена відповідальність за посягання на життя людини. Національне кримінальне законодавство передбачає такі види кримінальних правопорушень проти життя, які вчинені: умисно (статті 115–118 КК України) та через необережність (стаття 119) [3]. Крім того, законодавець приділив увагу тим ситуаціям, коли особі можуть погрожувати вбивством або вчиняти дії, які доведуть до самогубства. Саме тому у кримінальному законі передбачена відповідальність за такі діяння з боку винного.

У тесті Конституції України зазначено, що міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною українського законодавства [1]. Тому варто проаналізувати чинні двосторонні договори у кримінальному аспекті, які охороняють життя особи навіть у тому випадку, коли вони обвинувачуються у вчиненні кримінального правопорушення або вже його вчинили. Смертна кара – це є найжорстокіший вид покарання. Дане питання є надважливим у контексті кримінального питання під час укладання договорів між сторонами. Наприклад, у статті 62 Договору між Україною і Республікою Польща про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах передбачено, що жодна договірна країна не може виконати покарання у вигляді смертної кари [4].

Водночас, відносини з державами, де страта є звичним видом покарання, виникають труднощі. Представники України роблять все можливе з метою збереження найціннішого, життя людини, навіть у той час, коли та вчинила кримінальне правопорушення на території іншої країни. Запитуюча сторона прикладає значних зусиль задля збереження життя обвинуваченого або винного. Прикладом угоди, де питання смертної кари залежить від доводів запитуючої Сторони і рішення запитуваної є Договір між Україною та Демократичною Соціалістичною Республікою Шрі-Ланка про видачу правопорушників. Це пов'язано з тим, що у даній острівній країні зняли мораторій на смертну кару. Хоча протягом сорока років у цій країні вона була заборонена.

Підсумовуючи викладене можна зробити висновок, що охорона життя особи у кримінальному законодавстві України є фундаментальним принципом. Представники країни роблять усе можливе задля збереження і охорони життя людини. Національне кримінальне законодавство, яке включає в себе

міжнародні договори, є яскравим прикладом того, що право на життя охороняється кожної особи, без винятку чи це законослухняна людина чи правопорушник. Міжнародне співробітництво у даному питанні перебуває у активному русі і потребує більш широкого дослідження.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 09.11.2024).
2. Рішення Конституційного Суду України від 24 квітня 2018 року № 3-р/2018 (у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини шостої статті 216 Кримінального процесуального кодексу України) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-18#Text> (дата звернення 09.11.2024).
3. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 09.11.2024).
4. Договір між Україною і Республікою Польща про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах від 24.05.1993 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616_174?find=1&text=%D0%BA%D0%B0%D1%80%D0%B0#o353 (дата звернення 09.11.2024).

Науковий керівник: В'юник Максим Вікторович, к.ю.н., асистент.

Іван БОЙКО,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
5 курс, 1 група
факультет прокуратури

ПРОБЛЕМАТИКА І ПРАКТИКА ПРОВЕДЕННЯ ПОЧЕРКОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ЗА КОПІЯМИ/ ФОТОКОПІЯМИ ОБ'ЄКТІВ ДОСЛІДЖЕНЬ

Вирішуючи питання захисту клієнта у справах, що пов'язані з підписом підпису, вітчизняні адвокати стикаються з проблемою невідповідності реалій сучасним тенденціям діджиталізації.

Проблема обумовлена тим, що з року в рік електронний документо-обіг все більше витісняє паперовий з мотивів зручності та безпеки, оскільки документи можуть бути пошкоджені або знищені можливо навмисно, а можливо й випадково, враховуючи сьогоденні загрози. Але все одно, оригінали документів в більшості мають паперове вираження, які в подальшому скануються та зберігаються на електронних носіях. Адже, практика користування електронними підписами ще не набрала тих обертів, щоб уникати проблем, про які йдеться в цій тезі.

Так, інколи недобросовісні сторони цивільних правовідносин вдаються до підробки підписів, щоб задовольнити свої інтереси. Наприклад, орендар земельної ділянки сільськогосподарського призначення, щоб «утримати» за собою «клаптик землі» якнайдовше, через страх втрати можливості обробляти земельну ділянку підробляє підпис орендодавця на примірнику договору та здійснює державну реєстрацію в порядку, передбаченому законом.

При виникненні бажання орендодавця віддати перевагу іншому орендарю з'ясовується, що це неможливо через наявну державну реєстрацію договору оренди земельної ділянки, про який власник землі вперше чує. Відповідно особа, довідавшись про виникнення проблеми, звертається до фахівця в сфері права за допомогою.

Адвокати, супроводжуючи своїх клієнтів на стадіях порушень кримінальних справ, зіштовхуються з неочікуваним фактом: оригінали договорів зникають за загадкових обставин (наприклад, їх викрали невідомі особи, що підтверджується внесенням відповідних відомостей до ЄРДР).

Звісно це виглядає як спосіб приховування вчиненого кримінального правопорушення. Але за результатами обшуків, суб'єкти доказування вилучають документацію та електронні носії інформації, де можна знайти копії/фотокопії договорів, як то PDF-файли.

Тоді адвокати починають вивчати питання проведення почеркознавчих експертиз за копіями/фотокопіями об'єктів дослідження та зіштовхуються з неочікуваною для себе перешкодою, а саме з неможливістю проведення почеркознавчої експертизи за фотокопіями документів, які містять підписи заінтересованих осіб.

Інструкцією про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень від 08.10.1998 р. № 53/5 [1] у редакції на сьогоднішній день у пункті 3.5 передбачена заборона на проведення экс-

пертизи за копіями об'єктів почеркознавчих досліджень. Ця заборона почала діяти у зв'язку з **Наказом Міністерства юстиції № 1350/5 від 27.07.2015** [2], що передбачає відповідні зміни до Інструкції.

Зміни запроваджені **Наказом Міністерства юстиції № 1350/5 від 27.07.2015** були способом подолання колізії, утвореної міністерством у 2012 році, коли **Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень** затверджені **Наказом Міністерства юстиції України 08.10.1998 № 53/5 у редакції наказу Міністерства юстиції України 26.12.2012 № 1950/5** вже не містили положення «Почеркознавчі дослідження за копіями об'єктів дослідження можуть бути проведені лише після вирішення експертами в галузі технічного дослідження документів питання про відсутність монтажу», а при цьому Інструкція ще передбачала можливість проведення відповідної експертизи (не було встановлено заборони). І це створювало відповідні проблеми при правозастосовній практиці.

Звернення до судової практики підтверджує неможливість проведення даного виду експертизи за копіями об'єктів дослідження почеркознавчої експертизи. Наприклад, у постанові Верховного Суду від 21 січня 2021 р. у справі № 824/62/20 [3] суд використав як аргумент передбачену заборону у вищезгаданій Інструкції при з'ясуванні обставин «непідписання рішення про призначення голови складу арбітражного суду від 10 липня 2019 року».

Також, у постанові Верховного Суду від 02 липня 2020 р. у справі № 362/3912/18 [3] не було враховано висновок експертного дослідження, аргументуючи відсутністю правової підстави проведення такої експертизи, бо воно суперечить пункту 3.5 згаданої вище Інструкції.

Отже, життя і практика показує, що невирішеність теоретичної проблеми на міністерському рівні призводить до непередбачуваних і нічим не виправданих наслідків для учасників правових відносин.

Повернення до стану справ на 26.12.2012 року було б доцільним і розумним з огляду на рівень розвитку технологій і наукових знань, а також необхідності забезпечення належної діяльності правоохоронних структур та протистояти новим викликам, пов'язаним з прискореною діджиталізацією.

Список використаних джерел:

1. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій

дацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : Наказ М-ва юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 : станом на 30 жовт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 11.11.2024).

2. Про внесення змін до наказу Міністерства юстиції України від 08 жовтня 1998 року № 53/5 : Наказ М-ва юстиції України від 27.07.2015 № 1350/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0915-15#Text> (дата звернення: 11.11.2024).
3. Недопустимість висновку почеркознавчої експертизи, проведеної за копіями/фотокопіями об'єкта дослідження: практика ВС – Легал. URL: <https://www.uk-legal.od.ua/nedopustimist-visnovku-pocherkoznav/> (дата звернення: 11.11.2024).

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор кафедри криміналістики Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Шевчук Віктор Михайлович.

Анастасія БАГАТКО,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка 1 курсу другого (магістер-
ського) рівня вищої освіти
факультету прокуратури

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ БІОМЕТРИЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

У сучасних умовах стрімкого розвитку інформаційних технологій та появи нових форм злочинності критичного значення набуває впровадження біометричних технологій у криміналістичну практику. Відповідно до сучасних досліджень, ефективність розкриття злочинів із застосуванням біометричних технологій у середньому на 35% вища порівняно з традиційними методами [1, с. 456].

Біометрична ідентифікація базується на унікальних біологічних та поведінкових характеристиках людини, що робить її одним із найнадійніших методів встановлення особи. Як зазначається у фундаменталь-

них працях з криміналістики, сучасні системи здатні аналізувати широкий спектр біометричних параметрів, забезпечуючи високу точність ідентифікації навіть при мінімальній кількості вихідних даних.

Дактилоскопична ідентифікація залишається основним методом криміналістичної ідентифікації. Впровадження автоматизованих дактилоскопичних інформаційних систем (АДІС) дозволило створити масштабні бази даних та забезпечити швидкий пошук збігів. Практика показує, що застосування АДІС підвищило розкриття злочинів по слідах рук на 40–45% [3, с. 245].

Технології розпізнавання обличчя демонструють значний прогрес завдяки розвитку алгоритмів машинного навчання. Сучасні системи відеоспостереження, оснащені функцією біометричного розпізнавання, здатні ідентифікувати особу в режимі реального часу навіть при значних змінах зовнішності. Дослідження підтверджують особливу ефективність таких систем при розкритті злочинів, скоєних у громадських місцях.

У контексті розвитку криміналістичної техніки особливе місце посідає генетична ідентифікація за ДНК, яка забезпечує найвищий рівень достовірності результатів серед усіх біометричних методів. Створення національних баз генетичних даних значно розширило можливості правоохоронних органів у розкритті особливо тяжких злочинів [5, с. 167].

Серед перспективних напрямків розвитку біометричних технологій важливе місце займає вдосконалення методів аутентифікації за голосом та почерком. Дослідження демонструють високу ефективність голосової біометрії при розслідуванні злочинів, пов'язаних із телефонним шахрайством та вимаганням [6, с. 423].

Особливу увагу в криміналістичній практиці приділяють розвитку мультимодальних біометричних систем, які використовують комбінацію різних біометричних параметрів. Практичний досвід свідчить, що комплексне застосування кількох біометричних технологій суттєво підвищує надійність ідентифікації.

Важливим аспектом впровадження біометричних технологій є забезпечення захисту персональних даних. За даними досліджень, кількість спроб несанкціонованого доступу до біометричних баз даних щорічно зростає на 25–30% [2, с. 412]. Це вимагає розробки та впровадження надійних систем захисту інформації.

У контексті міжнародного співробітництва особливого значення набуває стандартизація форматів біометричних даних та протоколів

їх обміну між правоохоронними органами різних країн. Дослідження показують, що уніфікація стандартів підвищує ефективність міжнародного співробітництва у протидії транснаціональній злочинності на 40–50%.

Актуальним питанням залишається технічне переоснащення правоохоронних органів сучасними біометричними системами. Аналіз практичного досвіду демонструє, що впровадження комплексної біометричної системи для регіонального підрозділу правоохоронних органів вимагає значних матеріальних та організаційних ресурсів [4, с. 189].

Не менш важливим є питання підготовки кваліфікованих кадрів для роботи з біометричними технологіями. Практика показує, що ефективність використання біометричних систем на пряму залежить від рівня підготовки персоналу [5, с. 198]. Необхідно розвивати систему спеціалізованого навчання та підвищення кваліфікації працівників правоохоронних органів.

Значну увагу слід приділяти вдосконаленню методик використання біометричних технологій при проведенні окремих слідчих дій. Дослідження свідчать, що правильне застосування біометричних методів при огляді місця події підвищує результативність розслідування на 30–35%.

Результати біометричної ідентифікації повинні відповідати всім процесуальним вимогам щодо доказів у кримінальному провадженні. Аналіз судової практики показує, що правильно оформлені результати біометричної експертизи у 95% випадків визнаються судом як належні та допустимі докази [1, с. 678].

Перспективи розвитку біометричних технологій тісно пов'язані з впровадженням систем штучного інтелекту та машинного навчання. Експериментальні дослідження демонструють, що використання нейронних мереж дозволяє підвищити точність біометричної ідентифікації до 99,9%.

Важливо забезпечити баланс між ефективністю використання біометричних технологій та захистом прав громадян. Статистичні дані свідчать про зростання кількості звернень щодо захисту персональних даних при біометричній реєстрації на 15–20% щороку.

Таким чином, сучасні біометричні технології є потужним інструментом у розслідуванні кримінальних правопорушень. Їх подальший розвиток та вдосконалення сприятиме підвищенню ефективності діяльності правоохоронних органів та зміцненню правопорядку в суспільстві.

Список використаних джерел:

1. Криміналістика : підручник для студентів вищих навчальних закладів / К. О. Чаплинський та ін. 2-ге вид., перероб. і допов. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ : Ліра ЛТД, 2017. 480 с.
2. Біленчук П. Д., Лисиченко В. К., Клименко Н. І. Криміналістика : підручник. Київ : Атіка, 2018. 544 с.
3. Когутич І. І. Криміналістика : підручник. Київ : Ін Юре, 2015. 452 с.
4. Шепітько В. Ю., Журавель В. А., Авдеева Г. К. та ін. Інноваційні засади техніко-криміналістичного забезпечення діяльності органів кримінальної юстиції : монографія. Харків : Апостіль, 2017. 260 с.
5. Удовенко Ж. В. Криміналістика : конспект лекцій. Київ : НАВС, 2016. 234 с.
6. Пясковський В. В., Черноус Ю. М., Іщенко А. В., Алексеев О. О. Криміналістика : підручник. Київ : Центр учбової літератури, 2015. 544 с.

Науковий керівник: доктор філософії, асистентка кафедри криміналістики НЮУ імені Ярослава Мудрого А. О. Вилцан.

Тамерлан КЕРІМОВ,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студент 4 курсу 3 групи
факультету прокуратури

ДЕЯКІ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ПОРУШЕНЬ ПРАВИЛ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ АБО ЕКСПЛУАТАЦІЇ ТРАНСПОРТУ ОСОБАМИ, ЯКІ КЕРУЮТЬ ТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ

Протягом останніх п'яти років на дорогах загального користування спостерігається тенденція зменшення кримінальних правопорушень проти безпеки руху та експлуатації транспорту, про що свідчить, зокрема, статистика, надана Офісом Генерального прокурора [7]. Потенційно загрозливому для безпеки дорожнього руху збільшенню кількості водіїв кореспондує стрімкий технологічний поступ у сфері автомобілебудуван-

ня та підвищення рівня обізнаності керманичів. Однак, незважаючи на вищезазначене, питання безпеки дорожнього руху залишається надзвичайно актуальним. Судово-слідча практика щодо розслідування злочинних порушень правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту (ст. 286 Кримінального кодексу України (далі – КК України)) [4] демонструє, що проведення слідчого експерименту є однією з ключових слідчих (розшукових) дій у цій категорії проваджень, де використання інституту спеціальних знань і вмінь експерта та спеціаліста є критично необхідним.

Згідно з ч. 1 ст. 240 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) з метою перевірки й уточнення відомостей, значущих для встановлення обставин кримінального правопорушення, слідчий, прокурор має право провести слідчий експеримент шляхом відтворення дій, обставин певної події, обстановки, проведення необхідних випробувань чи дослідів [5].

З огляду на те, що однією зі складових об'єктивної сторони діяння, передбаченого ст. 286 КК України, є заподіяння потерпілому середніх (ч. 1), тяжких тілесних ушкоджень або смерті потерпілому (ч. 2), а також спричинення загибелі кількох осіб (ч. 3) [4], одне з центральних місць під час розслідування такого порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами, посідає судово-медична експертиза. Як зазначають В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін., на розв'язання судово-медичної експертизи виносяться такі питання: 1) ступінь і характер тяжкості тілесних ушкоджень, їх локалізація; 2) давність нанесення тілесних ушкоджень; 3) час і причини настання смерті; 4) чи наявні на тілі потерпілого характерні для транспортного травматизму ушкодження; 5) в якому положенні в момент наїзду перебував потерпілий; 6) яким видом транспорту (якими частинами транспорту) заподіяно такі тілесні ушкодження; 7) чи є на трупі, одязі трупа сліди волочіння тіла; 8) мав місце повний переїзд тіла колесами чи наїзд; 9) яка послідовність заподіяння ушкоджень; 10) чи були в потерпілого фізичні вади, що вплинули на виникнення дорожньо-транспортної пригоди (далі – ДТП); чи був потерпілий у стані алкогольного або наркотичного сп'яніння [3, с. 392].

Невід'ємною складовою розслідування порушень правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами, є здійснення поряд із судово-медичною авто-

технічної експертизи як підвиду інженерно-транспортної експертизи. Згідно з пп. 1.1 п. 1 розд. II Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затв. наказом Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998 р. № 53/5 (далі – Інструкція), основними завданнями автотехнічної експертизи є: 1) встановлення а) несправностей технічного засобу, які загрожували безпеці руху, причин їх утворення та часу виникнення (до, внаслідок або після ДТП), б) можливості виявлення звичайно застосованими методами контролю та технічним станом транспортного засобу несправності, а також в) визначення механізму впливу останньої на виникнення та розвиток ДТП (пп. 1.1.1 пп. 1.1 п. 1 розд. II Інструкції); 2) встановлення механізму ДТП та її елементів: а) швидкості руху (за наявності слідів гальмування та за пошкодженнями), б) гальмового та зупинного шляхів, в) траєкторії руху, г) відстані, пройденої транспортним засобом за певні проміжки часу, та г) інших просторово-динамічних характеристик ДТП (пп. 1.1.2 пп. 1.1 п. 1 розд. II Інструкції); 3) встановлення а) відповідності дій водія транспортного засобу в такій дорожній ситуації технічним вимогам Правил дорожнього руху, б) наявності у водія технічної можливості запобігти ДТП з моменту виникнення небезпеки, в) відповідності з технічної точки зору дій водія вимогам Правил дорожнього руху, а також г) встановлення причинно-наслідкового зв'язку між діями водія та ДТП (пп. 1.1.3 пп. 1.1 п. 1 розд. II Інструкції). На розв'язання автотехнічної експертизи доцільно винести такі питання: 1) які несправності мав транспортний засіб або його окремі частини, чи є вони технічною причиною виникнення ДТП та коли вони виникли; 2) чи мав водій можливість виявити несправність до моменту настання ДТП; 3) як у такій дорожній обстановці повинен був діяти водій; 4) чи знаходились дії водія транспортного засобу у причинному зв'язку з виникненням ДТП із технічної точки зору та ін. (п. 1 розд. II Інструкції) [2].

Із-поміж вищезазначеного, як наголошують В. Ю. Шепітько, В. О. Ковалова, В. А. Журавель та ін., для всеохоплюючого розслідування кримінального правопорушення, передбаченого ст. 286 КК України, вбачається доцільним призначити також 1) судово-біологічну експертизу, яка призначається для дослідження слідів волосся, крові й інших об'єктів біологічного походження, виявлених на транспортному засобі або місці події, 2) судово-хімічну експертизу – для визначення кількісного та якісного складу хімічних елементів, наявних у певній речовині,

зокрема в лакофарбовому покритті, паливо-мастильних матеріалах та ін., 3) трасологічну експертизу (зокрема цілого за частинами) – для дослідження слідів протекторів шин, слідів на одязі потерпілого, транспортному засобі тощо для встановлення типу, моделі, механізму слідоутворення, напрямку руху транспортного засобу, 4) дактилоскопічну експертизу, яка допоможе виявити сліди рук на кермі, селекторі коробки перемикачів передач тощо, 5) технічну експертизу документів – для вивчення документів, початковий зміст яких міг бути змінений, які могли бути пошкоджені тощо [3, с. 396–398].

Г. І. Вальчишин пропонує розглядати такі види слідчих експериментів під час розслідування порушень правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами: 1) слідчий експеримент із метою встановлення видимості; 2) слідчий експеримент із метою визначення оглядовості; 3) слідчий експеримент із метою встановлення швидкості транспортного засобу при наближенні до місця ДТП; 4) слідчий експеримент із метою визначення радіуса повороту; 5) слідчий експеримент із метою встановлення можливості водія уникнути ДТП [1, с. 152–172].

Основними етапами організації слідчого експерименту під час розслідування порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами, є: 1) окреслення мети слідчого експерименту; 2) визначення умов, часу та місця проведення слідчого експерименту. У контексті останнього слід звернути увагу на правову позицію, викладену Касаційним кримінальним судом у складі Верховного Суду в постанові від 2 липня 2024 р. у справі № 303/5115/15-к, згідно з якою «положення ст. 240 КПК України не вимагають від слідчого проводити слідчий експеримент виключно на місці події злочинів» [6]; 3) визначення змісту та послідовності дослідів у рамках слідчого експерименту; 4) визначення складу учасників та їхньої ролі у слідчому експерименті; 5) визначення способів фіксації ходу та результатів слідчого експерименту та підготовка необхідних для проведення такої слідчої (розшукової) дії технічних засобів; 6) складання письмового плану проведення слідчого експерименту в разі надмірної складності справи.

Отже, проведення слідчого експерименту під час розслідування порушень правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами, є ключовою слідчою (розшуковою) дією, яка потребує високої кваліфікації та рівня знань від

уповноважених на її проведення учасників кримінального провадження. Слідчий експеримент є чи не найбільш комплексною слідчою (розшуковою) дією з усіх можливих у такій категорії справ, зокрема через кількість експертиз, які можливо провести під час розслідування кримінального правопорушення, передбаченого ст. 286 КК України, що, своєю чергою, сприяє об'єктивному та всебічному дослідженню обставин такого діяння та встановленню причинно-наслідкового зв'язку між діями учасників ДТП та її наслідками.

Список використаних джерел:

1. Вальчишин Г. І. Організаційно-тактичні особливості проведення слідчого експерименту під час розслідування дорожньо-транспортних пригод : дис. на здобуття наукового ступеня доктора філософії : 12.00.09 / Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпро, 2021. 250 с.
2. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень : затв. наказом Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998 р. № 53/5. *Офіційний вісник України*. 1998. № 46. Ст. 1715.
3. Криміналістика : підручник / В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін.; за ред. проф. В. Ю. Шепітька. 4-е вид., перероб. і доп. Харків : Право, 2008. 464 с.
4. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88.
6. Постанова Другої судової палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 2 липня 2024 р. у справі № 303/5115/15-к (провадження № 51-206км24) // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120207390> (дата звернення: 15.11.2024).
7. Статистика про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування // Офіс Генерального прокурора : офіц. вебсайт. URL: <https://new.gp.gov.ua/ua/posts/statistika> (дата звернення: 15.11.2024).

Науковий керівник: Латиш Катерина Володимирівна, к.ю.н., доц., ас. кафедри криміналістики Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Олена ШУЛЕПОВА,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка 4 курсу, 21 групи
факультету прокуратури

СУЧАСНІ МОЖЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ МОЛЕКУЛЯРНО-ГЕНЕТИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ДЛЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ОСОБИ

Ефективність ДНК-аналізу у розкритті та розслідуванні окремих видів злочинів ілюструють численні приклади правозастосовної діяльності з моменту першого застосування ДНК-аналізу під час розслідування вбивства двох підлітків у 1986 році в Англії й до теперішнього часу. Прикладом успішного використання молекулярно-генетичної експертизи у розслідуванні кримінальних правопорушень є справа Рекса Гоєрмана, під час розслідування якої було встановлено, що ДНК злочинця, вилучена зі шматка піци була ідентичною генетичному матеріалу, залишеному на тілах його жертв у 2010 році. Іншим прикладом є справа «Звіра з Бонді» – серійного гвалтівника, якого вдалося ідентифікувати лише після 40 років досудового розслідування за допомогою виявлення збігу родинної ДНК у базі даних поліції зі зразками, взятими у жертв. Більш того, значущість молекулярно-генетичної експертизи у розслідуванні злочинів ілюструє значна кількість вітчизняних кримінальних проваджень, вагому роль у яких мали результати ДНК-аналізу. Зокрема, у справі серійного вбивці Юрія Кузьменка, відомого як «Елвіс», були проведені сотні ДНК-експертиз, які, зрештою, дозволили встановити особу маніяка; справа «Харцизького душителя» також була розкрита за допомогою ДНК-експертизи слини Володимира Куценка, під час якої була встановлена тотожність її з біологічними матеріалами, залишеними на тілах численних жертв.

Молекулярно-генетична експертиза при розслідуванні окремих видів злочинів допомагає розв'язати такі ідентифікаційні завдання: визначення статевої належності біологічних слідів; родинні зв'язки (у справах про дітовбивства); визначення належності частини трупа одній особі; виявлення зв'язку між різними злочинами (місцями події, датами вчинення) та однією й тією ж особою; визначення належності генетичного матеріалу конкретній особі тощо [1].

Під час судової молекулярно-генетичної експертизи використовуються дві базові технології: аналіз поліморфізму довжини ампліфікованих фрагментів ДНК (STR-аналіз, при якому використовують короткі тандемні повтори як генетичні маркери) та аналіз поліморфізму нуклеотидної послідовності (SNP-аналіз, при якому використовується одонуклеотидний поліморфізм) [2].

Методика молекулярно-генетичної експертизи динамічно розвивається, що дозволяє використовувати новітні методи та інструменти під час їх проведення, що видається прогресивним та науково обґрунтованим, проте викликає низку обмежень і застережень правового, етичного й методичного характеру. Серед новітніх методів варто відзначити такі, як: пошук родинних зв'язків за базами даних, ДНК-фенотипування, новітні платформи для ДНК-секвенування (NGS), метод масового паралельного секвенування, швидке тестування на ДНК-профіль. Всі ці технології значно спрощують проведення молекулярно-генетичної експертизи, дають можливість розрізнити змішані ДНК-зразки та визначають походження й фенотип особи тощо [2].

Окремої уваги заслуговує метод швидкого ДНК-тестування, який впровадили американські правоохоронці для ідентифікації затриманої особи за генетичними зразками у стислий період. Зазначений метод є більш швидким, ніж лабораторне дослідження, проте має більшу собівартість через застосування високоартісних матеріалів. Від початку повномасштабної війни на території України територіальні підрозділи НДЕКЦ МВС були оснащені інструментами швидкого ДНК-тестування, що допомогло у вирішенні завдань щодо ідентифікації значної кількості тіл загиблих осіб [3]. Проте швидке ДНК-тестування має певні недоліки, зокрема, такі: 1) висока ефективність методу стосується лише досліджень букального епітелію, для іншого генетичного матеріалу осіб лабораторне обладнання має більш точні результати; 2) результати дослідження мають орієнтує значення, а не доказове; 3) відсутність нормативних вимог щодо відібрання та використання біологічних зразків для швидкого ДНК-тестування [3].

Використання ДНК (біометричних) даних неодноразово ставало об'єктом правових позицій Європейського Суду з прав людини у дослідженні захисту права на повагу до приватного життя. У зазначеній категорії справ переважно досліджується належна якість національного законодавства щодо регламентації відібрання, зберігання та використання біометричних даних в автоматизованих інформаційних ресурсах (справа «М. К. проти Франції» від 18 квітня 2013 року) та обґрунтованість й про-

порційність такого виду втручання у приватне життя в демократичному суспільстві (справа «С. і Марпер проти Сполученого Королівства» від 4 грудня 2008 року). Вважаємо, що українському законодавцю варто прийняти до уваги регламентацію порядку відбору, використання та строків збереження інформації з профілями ДНК у кримінальному процесуальному законодавстві зарубіжних країн (зокрема, Франції, Німеччини, Швейцарії та США) для якісного покращення нормативного забезпечення молекулярно-генетичної експертизи [4].

Після початку повномасштабного вторгнення було прийнято Закон України «Про державну реєстрацію геномної інформації людини», що стало прогресивним аспектом в забезпеченні ефективного розслідування воєнних злочинів, пошуку зниклих безвісти осіб та ідентифікації загиблих [5]. Стаття 4 зазначеного закону визначає вичерпний перелік цілей державної реєстрації геномної інформації: 1) ідентифікація осіб, які вчинили кримінальне правопорушення; 2) розшук осіб, зниклих безвісти; 3) ідентифікація невпізнаних трупів людей, їх останків та частин тіла людини; 4) ідентифікація осіб, які не здатні через стан здоров'я, вік або інші обставини повідомити інформацію про себе [6].

Прийняття вказаного Закону сприяє ефективному розслідуванню в умовах воєнного стану, проте ризики, пов'язані з обробкою та зберіганням генетичної інформації, все ще мають місце. Серед них виділяють такі: 1) відсутність чіткого визначення, які саме біологічні матеріали мають бути відібрані та збережені; 2) відсутність регламентації організаційних та технічних заходів щодо недопущення витоку чи втрати геномної інформації; 3) встановлення тривалих строків зберігання біометричних даних та відсутність їх диференціації залежно від окремих кримінальних проваджень [5].

Отже, унікальність структури молекули ДНК кожної людини ефективно використовується сучасними правоохоронними органами для розслідування різних видів кримінальних правопорушень. Ефективність та результативність проведення молекулярно-генетичної експертизи залежить не лише від лабораторного обладнання та методів дослідження, але й від дотримання певних умов під час відбору, зберігання та використання біологічних матеріалів людини (відсутність на місці події сторонніх осіб; правильне визначення місця ймовірного залишення генетичних слідів злочинця; забезпечення стерильності при безпосередньому відборі зразків тощо). Тому надзвичайно важливою видається популяризація

знань щодо загальних положень процедури проведення ДНК-експертизи серед працівників правоохоронних органів, яка буде спрямована на мінімізацію типових помилок під час відбору та підготовки біологічних зразків до молекулярно-генетичної експертизи. Доцільними є зміни до кримінального процесуального законодавства України щодо детальної регламентації процедури відібрання біологічних зразків; збереження та використання геномної (біометричної) інформації людини; здійснення швидкого тестування (експрес-аналізу) на ДНК-профіль; розширення інструментальної бази та впровадження нових технологій у сфері молекулярно-генетичних експертиз з метою підвищення їх ефективності з одночасним зниження витрат на їх проведення.

Список використаних джерел:

1. Вуйма А. Г. Особливості підготовки до призначення молекулярно-генетичних експертиз у кримінальних провадженнях, розпочатих у зв'язку із вчиненням убивств. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2020. № 21. С. 79–91.
2. Степанюк Р. Л. Криміналістичний ДНК-аналіз: стан і перспективи розвитку в Україні. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2021. № 3 (25). С. 60–80.
3. Степанюк Р. Л. Технології швидкого ДНК-тестування: ідентифікація жертв війни та вирішення інших завдань розслідування. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні та прикладні аспекти*. Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції (ДДУВС, 15.03.2024). Частина I. С. 63–64.
4. Горпинюк О. П. Міжнародні стандарти накопичення та використання біометричних даних (зразків ДНК) у діяльності правоохоронних органів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 2. С. 245–249.
5. Геномна інформація людини (ДНК): облік в умовах воєнного стану та ризики під час обробки. *Сайт Української Гельсінкської Спілки з прав людини*. Вилучено з <https://www.helsinki.org.ua/articles/henomna-informatsiia-liudynu-dnk-oblik-v-umovakh-voiennoho-stanu-ta-ryzyku-pid-chas-obrobky/>.
6. *Про державну реєстрацію геномної інформації людини* (Закон України) № 2391-IX. (2022). Вилучено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2391-20#Text>.

Науковий керівник: Колеснікова Інна Анатоліївна кандидатка юридичних наук, доцентка, асистентка кафедри криміналістики Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО ТА ПРАВО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Маргарита МАРГІТА,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка 5 курсу, 7 групи
факультету прокуратури

СТРАТЕГІЯ БІОРІЗНОМАНІТТЯ ЄС ДО 2030 РОКУ: ПЕРСПЕКТИВИ РЕФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Після отримання Україною 23 червня 2022 року статусу кандидата на вступ до Європейського Союзу (далі – ЄС), а згодом – офіційного початку переговорів, наближення національного законодавства до *acquis* ЄС стало критично важливим з наступних причин [1, 2]. По-перше, однією з головних вимог для вступу до ЄС є виконання Копенгагенських критеріїв, які включають відповідність *acquis* ЄС, імплементацію тих законів, норм і правил, які діють в Євросоюзі. По-друге, поступове узгодження українського законодавства з *acquis* ЄС спрощує процес майбутньої інтеграції. Чим більше законів буде гармонізовано до моменту вступу, тим легше Україні адаптуватися до умов членства в ЄС, оскільки це мінімізує необхідність подальших реформ. Таким чином, виникає необхідність системного аналізу норм, які здійснюють регулюючий вплив у правопорядку ЄС.

Протягом останніх років українці досить гостро відчували силу природних катаклізмів, спричинених глобальними кліматичними змінами: масштабні пилові бурі, повені, лісові пожежі та посухи. Відповідно до звіту «AR6 Climate Change 2023» Міжурядової групи експертів зі зміни клімату глобальне потепління розвивається швидше, ніж передбачалося. Це неминуче призводить до збільшення випадків хвиль спеки, періодів посухи, екстремальних дощів, підвищення рівня моря та повеней по всьому світу. Також у звіті наголошується, що діяльність людини однозначно спричинила глобальне потепління, головним чином через

викиди парникових газів. [3] Зараз, як ніколи раніше, відчувається потреба у попередженні та адаптації до наслідків кліматичних змін.

Підсумовуючи усе вищесказане, вважаю доцільним проаналізувати амбітний природоохоронний документ «Стратегія біорізноманіття ЄС до 2030 року: повернення природи у наше життя», який є важливим не тільки на шляху членства та інтеграції України до Євросоюзу, але й як приклад і дороговказ для нашої держави у сфері екологічного права.

Метою даної наукової роботи є аналіз ключових цілей Стратегії біорізноманіття ЄС до 2030 року з подальшими пропозиціями реформування українського екологічного законодавства.

У травні 2020 року Європейська Комісія представила «Стратегію біорізноманіття ЄС до 2030 року: повернення природи у наше життя». Ця ініціатива була адресована Європарламенту та ключовим міждержавним інституціям ЄС. Стратегія включає конкретні зобов'язання та дії, які мають бути реалізовані на території ЄС до 2030 року. Документ спрямований на досягнення глобальних цілей, що містяться в Європейській Зеленій Угоді та Рамковій конвенції ООН з охорони біорізноманіття [4].

До найбільш амбітних цілей документа, реалізацію яких заплановано на наступне десятиліття, варто віднести наступні.

Так, у Стратегії зазначається, що на благо довкілля та економіки, принаймні 30% суші та 30% моря повинні бути захищені та стати заповідними територіями в межах Євросоюзу. При цьому, особливу увагу слід зосередити на районах з високою природоохоронною цінністю чи значним потенціалом біорізноманіття. Насамперед, мають бути збережені великі площі зональних природних комплексів, які відіграють ключову роль у поглинанні та депонуванні вуглецю, тим самим сприяючи боротьбі з глобальними змінами клімату (праліси, торфовища, морські прибережні оселища, степи, луки тощо) [4].

Відповідно до Закону України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року», на момент його ухвалення в 2019 році природно-заповідний фонд України включав понад 8200 територій та об'єктів, загальна площа яких становила близько 4 млн га. (близько 7% від загальної площі країни). Проте така площа є недостатньою і є значно нижчою, ніж у більшості країн ЄС. У зв'язку із цим, Законом поставлено завдання досягти 15% заповідності територій України на 2030 рік [5]. У порівнянні із Стратегією біорізноманіття

ЄС до 2030 року, у якій заплановано забезпечити заповідність принаймні 30% суші та 30% моря, мета у 15% є безумовно недостатньою. Також важливо зауважити, що на сьогодні даний Закон застарів. Так, в умовах повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну, постали нові виклики: деякі національні парки та заповідники були і досі залишаються зоною бойових дій, пережили чи продовжують перебувати в російській окупації. Тому, на мій погляд, необхідною є розробка нової Стратегії державної екологічної політики, яка буде відповідати сучасним реаліям, включаючи не лише цілі і практичні кроки зі збільшення частки заповідних територій, але й відновлення пошкоджених природоохоронних об'єктів.

Наступною ключовою ціллю Стратегії біорізноманіття ЄС до 2030 року є сприяння розвитку сталої відновлюваної енергетики, яка не завдає шкоди природним екосистемам. Стійкі відновлювані джерела енергії визначаються як такі, які, серед іншого, є ключовим інструментом у боротьбі зі зміною клімату та зменшенням біорізноманіття. Водночас, використання лісів в теплоенергетиці має бути мінімізоване або взагалі заборонене [4].

Протягом останніх двох років, через масовані ворожі російські атаки ситуація в енергетиці України залишається складною. Багатьом об'єктам енергетичної інфраструктури, зокрема електричним станціям та мережам, необхідний терміновий ремонт. У даній ситуації необхідною є диверсифікація джерел енергії, зокрема шляхом розвитку відновлюваних джерел. У травні 2022 року на Всесвітньому економічному форумі в Давосі було презентовано проєкт щодо збільшення потужностей відновлюваної енергетики в Україні, а саме з 9 до 30 ГВт до 2030 року. Даний план передбачає інвестиції в розмірі 35–40 млрд євро. Йдеться не лише про будівництво сонячних і вітрових електростанцій, а й про інвестиції в системи передачі та зберігання енергії, включаючи будівництво потужностей з виробництва зеленого водню [6]. Вважаю, що у даній сфері необхідна цілеспрямована робота ВРУ та КМУ, зокрема включення у нову вищезгадану Стратегію державної екологічної політики, положень щодо розвитку сталої відновлюваної енергетики. Це дозволить знизити залежність від імпорту енергії, зміцнити енергетичну безпеку, зменшити негативний вплив на навколишнє середовище порівняно з традиційними джерелами енергії (зокрема, через зниження рівня викидів парникових газів), і, як наслідок, підвищити загальну енергетичну ефективність країни.

Ще однією амбітною ціллю Стратегії біорізноманіття ЄС до 2030 року виступає стимулювання розвитку сталого та органічного сільського господарства, а також зменшення на 50% використання шкідливих пестицидів для зниження негативного впливу на природні екосистеми та збереження запилювачів [4].

Проаналізувавши органічну карту України, яка була розроблена на основі даних оперативного моніторингу Міністерства аграрної політики та продовольства України, які були зібрані від органів іноземної сертифікації, що сертифікували органічне виробництво в Україні, можна зробити наступні висновки. По-перше, станом на грудень 2022 року загальна площа сільськогосподарських угідь в Україні, відведених під органічне виробництво та перехідний період, становила 263 619 га (0,6% від загальної площі земель сільськогосподарського призначення), що є катастрофічно малим показником [7]. По-друге, у порівнянні з 2021 роком, площа земель, підконтрольних органам органічної сертифікації, у 2022 році скоротилася на 38%, а кількість операторів органічного виробництва зменшилась на 12% відповідно [7]. Основною причиною таких скорочень стало повномасштабне вторгнення рф в Україну.

Органічне сільське господарство в Україні має великий потенціал для зростання, але водночас потребує додаткового стимулювання з боку влади. Необхідно впроваджувати програми фінансової підтримки, організовувати різноманітні навчання та консультації, а також забезпечити розвиток інфраструктури для обробки та збуту органічної продукції. Важливим є і залучення інвестицій, що також збільшить конкурентоспроможність українських аграріїв на міжнародній арені.

Узагальнюючи усе вищевикладене, можна зробити наступні висновки. Національне екологічне законодавство потребує вдосконалення у природно-заповідній, енергетичній та сільськогосподарській сферах, відповідно до викликів сьогодення. Стратегія біорізноманіття ЄС до 2030 року є амбітним природоохоронним документом, системний аналіз якого дозволяє виділити такі напрями реформування екологічного законодавства України, які будуть відповідати євроінтеграційному курсу нашої держави.

Список використаних джерел:

1. European Council conclusions (23–24 June 2022). URL: <https://www.consilium.europa.eu/media/57442/2022-06-2324-euco-conclusions-en.pdf> (дата звернення: 20.10.2024)

2. General EU position for the conference on accession to the EU (21 June 2024). URL: <https://www.consilium.europa.eu/media/hzmfwl1ji/public-ad00009en24.pdf> (дата звернення: 21.10.2024)
3. AR6 Synthesis Report: Climate Change 2023. URL: https://www.ipcc.ch/report/ar6/syr/downloads/report/IPCC_AR6_SYR_LongerReport.pdf (дата звернення: 20.10.2024)
4. Стратегія біорізноманіття ЄС до 2030 року: повернення природи у наше життя. URL: <https://uncg.org.ua/wp-content/uploads/2020/10/Stratehiia.pdf> (дата звернення: 20.10.2024)
5. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28.02.2019 р. № 2697-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text> (дата звернення: 19.10.2024)
6. Брифінг ДТЕК в Давосі: енергетика України на тлі війни. URL: <file:///C:/Users/User/Downloads/brifing-dtek-v-davosi-energetika-ukraini-na-tli-viyni.pdf> (дата звернення: 20.10.2024)
7. Органічна карта України станом на 31.12.2022 р. URL: <https://organicinfo.ua/wp-content/uploads/2023/10/UA-organic-market-2022-ua-final-1.jpg> (дата звернення: 21.10.2024)

Науковий керівник: Малохліб Олена Сергіївна, кандидатка юридичних наук, асистентка кафедри екологічного права.

Олексій ПЛОТНИКОВ,
Кандидат юридичних наук
старший юрист ГО «Десяте Квітня»

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ МОРСЬКИХ МІН: ЧИ ІСНУЄ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ДЛЯ УКРАЇНИ?

Морські міни, очевидно, використовують обидві сторони російсько-українського збройного конфлікту, причому деякі неідентифіковані міни дрейфують і, таким чином, створюють небезпеку для судноплавства в Чорному морі. Є повідомлення, що Україна дійсно вдається до наступального мінування біля узбережжя Криму, використовуючи невідомий тип мін [1]. Це тягне за собою питання правових зобов'язань України

щодо морських мін. Набір існуючих норм та їх правові наслідки були описані раніше в цьому есе, однак залишається визначити, наскільки Україна визнала ці зобов'язання.

Є кілька джерел, які можуть пролити світло на це питання. Почнемо з того, що Україна може бути учасником Гаазької конвенції VIII про встановлення морських мін, що автоматично вибухають від доторку [2]. На веб-сайті МКЧХ Україна не згадується серед учасників Конвенції, але можуть бути підстави припускати протилежне.

З моменту проголошення незалежності в 1991 році Україна жодного разу не видала документа про ратифікацію, приєднання чи будь-яку іншу форму приєднання до вказаної Конвенції. Проте Україна є, принаймні частково, правонаступницею УРСР та СРСР, який, у свою чергу, є, принаймні частково, правонаступником Російської імперії. Остання приєдналася лише до 10 із 13 конвенцій 1907 року, не враховуючи Конвенції VIII.

У 1955 році Уряд Нідерландів, який виступає депозитарієм Гаазьких конвенцій, звернувся до уряду СРСР із запитом, чи вважає останній для себе зобов'язаними Гаазькі конвенції 1899 і 1907 років, раніше ратифіковані Росією. Радянське МЗС відповіло, що «Уряд Союзу Радянських Соціалістичних Республік визнає Гаазькі конвенції та декларації 1899 і 1907 років». Може здатися, що таким чином Радянський Союз підтвердив, що не визнає Гаазької конвенції VIII; однак текст відповідної дипломатичної ноти містив повідомлення з переліком відповідних міжнародних договорів, які включають Конвенцію про автоматичні контактні міни для підводних човнів.

У 1991 році Україна стала незалежною і прийняла Закон «Про правонаступництво України» [3]. Відповідно до його статті 7 «Україна є правонаступником прав і обов'язків за міжнародними договорами Союзу РСР, які не суперечать Конституції України та інтересам республіки». Відповідно, Україна успадкувала невизначеність щодо участі в Гаазькій конвенції VIII. Дипломатичною нотою від 29 травня 2015 року Україна підтвердила чинність для України в порядку правонаступництва Гаазьких конвенцій та декларацій 1899 та 1907 років, чинність яких була підтверджена колишнім СРСР у тій мірі, в якій вони визнавалися в ноті від 7 березня 1955 р.

Ще два правові інструменти можуть сприяти розумінню проблеми. Так, Керівництво про застосування норм міжнародного гуманітарного

права в Збройних Силах України, затвердженого наказом Міністерства оборони України від 11 вересня 2004 року №400 [4], містить Додаток з переліком основних багатосторонніх міжнародних договорів, законів та інших до якого включена Гаазька конвенція VIII, хоча й не зазначає яким нормативно-правовим актом вона була ратифікована чи визнана.

Більш нова Інструкція про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права в Збройних Силах України [5], затверджена в 2017 році, містить додаток з приблизним переліком основних багатосторонніх договорів України з питань міжнародного гуманітарного права. Додаток містить посилання на Гаазьку конвенцію VIII, але знову ж таки без жодної інформації про її ратифікацію чи приєднання. Примітно, що перший документ підготував Генеральний штаб Збройних Сил України, а другий – фахівці Національного університету оборони України. Це свідчить про те, що Гаазька конвенція VIII була підтверджена як частина українського законодавства обома установами.

Начальник юридичного відділу Командування ВМС України полковник Л. Залюбовський припускає, що Україна не є учасницею Гаазької конвенції VIII; однак він стверджує, що Україна фактично дотрималася або договірних, або звичаєвих норм МГП щодо морських мін, не встановивши такі міни в нейтральних водах, не заблокувавши кораблі в нейтральних водах та повідомивши рф про розміщення таких мін в своїх територіальних водах [6]. З цього можна зробити висновок, що незалежно від формального визнання Україною Гаазької конвенції VIII, наша держава фактично дотримується її положень під час збройного конфлікту.

Список використаних джерел:

1. Marson, J. How Ukraine's Naval Drones Turned the Tide in the Battle of the Black Sea. WSJ. URL: https://www.wsj.com/world/naval-drones-innovation-warfare-ukraine-russia-ce35adfa?mod=europe_news_article_pos1 (дата звернення: 07.11.2024).
2. Convention (VIII) relative to the Laying of Automatic Submarine Contact Mines, 18 October 1907. URL: <https://ihl-databases.icrc.org/ru/ihl-treaties/hague-conv-viii-1907?activeTab=default> (дата звернення: 07.11.2024).
3. Про правонаступництво України. Закон України від 12.09.1991 №1543. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1543-12#Text> (дата звернення: 07.11.2024).

4. Керівництво про застосування норм міжнародного гуманітарного права в Збройних Силах України. Наказ Міністерства оборони України від 11 вересня 2004 року №400.
5. Інструкція про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права в Збройних Силах України. Наказ Міністерства оборони України від 23.03.2017 № 164. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0704-17#Text> (дата звернення: 07.11.2024).
6. Ralby, I., Zaliubovsky, L. New Heights of Russian Hypocrisy and «Unlawfare» in the Black Sea. URL: <https://cimsec.org/new-heights-of-russian-hypocrisy-and-unlawfare-in-the-black-sea> (дата звернення: 07.11.2024).

Вікторія ПОПОВИЧ,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка 2 курсу, група 01-23м-06
факультет прокуратури

РІЗНИЦЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ КОМБАТАНТІВ ТА НАЙМАНЦІВ У МІЖНАРОДНОМУ ГУМАНІТАРНОМУ ПРАВІ

Згідно з теорією міжнародного права кожний учасник бойових дій має свій статус. Так, міжнародне гуманітарне право поділяє всіх учасників воєнних дій у період міжнародних збройних конфліктів на тих, що безпосередньо беруть участь (комбатантів), і тих, що не беруть безпосередньої участі в бойових діях. Основою для такого розподілу є визначення того, чи є особа безпосереднім учасником бойових дій. До таких учасників відносяться: військові, які становлять, як правило, – регулярні збройні сили країни, і невійськовий персонал, до якого відноситься медперсонал, а також партизани, шпигуни, добровольці, найманці.

Розуміння відмінностей між комбатантами та найманцями має важливе значення для забезпечення дотримання норм міжнародного гуманітарного права та захисту жертв збройних конфліктів. Забезпечення прав військовополонених є важливим принципом міжнародного гуманітарного права, а розрізнення між комбатантами та найманцями сприяє більш ефективному розслідуванню та переслідуванню осіб, які вчиняють воєнні злочини.

Правовий статус та комбатантів прямо закріплено у п. 2 ст. 43 Протоколу I до Женевських конвенцій. Так, комбатанти це ті, хто має право безпосередньо брати участь у воєнних діях.

Необхідною умовою для визнання особи комбатантом є наявність на ній чіткого розрізняювального знаку, який можна побачити здалеку. Такий знак має бути присутнім як під час підготовки до військових операцій, так і безпосередньо під час їх проведення. Якщо ж комбатант не носить розрізняювального знака, але бере участь у нападі, то, потрапляючи в полон, втрачає статус комбатанта, на таку особу не поширюється статус військовополоненого, і за це її можна притягнути до відповідальності за участь у бойових діях.

За висновком к.ю.н., доцента Тимура Робертовича Короткого, комбатанти є законними учасниками війни, мають право брати безпосередню участь у військових діях і відповідно є правомірним об'єктом нападу. Комбатант має право застосовувати силу і навіть вбивати, не будучи при цьому притягнутим до персональної відповідальності за насильницькі дії. Тобто комбатант не може бути підданий судовому переслідуванню за участь у законних бойових діях, навіть якщо б ці дії вважались серйозним злочином у мирний час. Звичайно, право застосовувати насилля жорстко обмежено межами міжнародного права, і у випадку порушення правил ведення збройної боротьби комбатант може бути визнаний військовим злочинцем. У випадку взяття в полон він також не може переслідуватись за насилля.

На відміну від регулярних військових, найманці не мають статусу комбатанта і не підпадають під дію міжнародного гуманітарного права, що регулює поведження з військовополоненими (відповідно до ст. 47 Протоколу I до Женевських конвенцій).

Світова спільнота неодноразово засуджувала практику найманства і вважає її порушенням міжнародного права. Згідно з резолюцією Генеральної Асамблеї ООН A/RES/2465 (XXIII) (1968 року), найманці, які беруть участь у придушенні національно-визвольних рухів, є злочинцями, а їх діяння, відповідно, кримінально караними.

У 1989 році, об'єднавши зусилля, країни світу під егідою ООН ухвалили міжнародну угоду, яка спрямована на боротьбу з найманством. Ця Конвенція однозначно засуджує найманство як серйозний злочин, що загрожує миру та безпеці у всьому світі. Згідно з цим документом, жодна держава не має права вербувати, фінансувати чи використовувати

найманців, особливо для втручання у справи інших народів. Більш того, держави зобов'язані вживати всіх необхідних заходів для запобігання найманству та притягнення винних до відповідальності.

Конвенція передбачає, що відповідальність за злочин найманства несуть не лише самі найманці, які беруть безпосередню участь у бойових діях, а й усі, хто сприяє цьому злочину. Це можуть бути особи, які вербують найманців, фінансують їхні дії або надають їм навчання. Крім того, Конвенція передбачає відповідальність за спроби вчинити такі злочини та за співучасть у них. Держави-учасниці зобов'язані забезпечити притягнення до відповідальності всіх винних осіб.

Підбиваючи підсумки, основними відмінностями у правовому статусі цих категорій учасників збройних конфліктів є:

- **право на статус військовополоненого:** комбатанти мають таке право, а найманці – ні;

- **кримінальна відповідальність:** найманці можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності за участь у воєнних діях, комбатанти – ні (за умови дотримання законів і звичаїв війни);

- **поводження під час утримання:** військовополонені мають право на гуманне поведження, забезпечення їжею, одягом та медичною допомогою. Найманці можуть утримуватися в інших умовах.

Список використаних джерел:

1. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 9 червня 1977 року. *Законодавство України: база даних / Верхов. Рада України*. Дата оновлення: 08.12.2005 URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#top (дата звернення: 05.11.2024);
2. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН A/RES/2465 (XXIII) від 20 грудня 1968 року «Здійснення Декларації про надання незалежності колоніальним країнам і народам» (дата звернення: 05.11.2024);
3. Міжнародна конвенція про боротьбу з вербуванням, використанням, фінансуванням і навчанням найманців від 04.12.1989 року. *Законодавство України: база даних / Верхов. Рада України*. Дата оновлення: 14.07.1993. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_103#Text (дата звернення: 05.11.2024);
4. Короткий Т. Р. Поняття «незаконні комбатанти». Наукові праці Одеської національної юридичної академії. Одеса: Юрид. л-ра, 2009. Т. 8. С. 242–251;

5. Мадзігон Н. В. Правовий статус комбатантів та цивільного населення в контексті імплементації норм міжнародного гуманітарного права в кримінальне законодавство України. Університетські наукові записки., 2018, №67–68. С. 231–233.

Науковий керівник: докторка філософії, асистентка кафедри кримінально-правової політики Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Керопян Анна Арменівна.

Анна ГРИЦАЙ,
Державний торговельно-економічний
університет
студентка 4 курсу, 12 групи
факультету міжнародної торгівлі
та права

ОСОБЛИВОСТІ ВІДСТУПУ УКРАЇНИ ВІД МІЖНАРОДНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ПІД ЧАС НАДЗВИЧАЙНОЇ СИТУАЦІЇ

Не дивлячись на прагнення міжнародної спільноти щодо співіснування в мирі та неухильному дотриманні усіх прав людини, вже 3 рік наша держава живе в умовах повномасштабного вторгнення сусідньої країни, що зокрема актуалізує питання забезпечення людських прав за таких надзвичайних обставин. Тисячі міжнародно-правових актів було укладено задля захисту людей як в мирний, так і в час збройних конфліктів, однак незмінним є те, що під час війни завжди може мати місце порушення будь-якого з міжнародних актів [1, с.132, 135].

Під час надзвичайних ситуацій можливий відступ від зобов'язань держави і відповідно до ст.15 Європейської Конвенції з прав людини. Зокрема і під час війни, в межах, визначених серйозністю ситуації, про що регулярно має повідомлятися Генеральному секретарю Ради Європи. Такі відступи мають на меті надати державам певну гнучкість задля реагування на кризові ситуації, але водночас спрямовані і на підтримку балансу між безпекою держави та захистом прав людини [2].

Однак той же відступ від зобов'язань може прийматися з огляду на те, що вжиті державою заходи лише можуть передбачити цей відступ, а не за-

вжди є визнанням нездатності держави гарантувати права, які та зобов'язана захищати. Так, перші відступи від таких зобов'язань були зроблені Україною у 2015 році лише на окремих окупованих територіях держави. Щоправда і перелік статей, за якими Україна відступила від зобов'язань був дещо коротшим. З-поміж них з метою затримання причетних до терористичної діяльності осіб певні відступи були зроблені зокрема від ст.5 щодо свободи та особистої недоторканності, ст.6 про право на справедливий суд та ст 13 щодо ефективного засобу правового захисту [3].

Необхідність в обмеженні певних прав і свобод настала і після введення воєнного стану в Україні після 2022 року у зв'язку з повномасштабним вторгненням, що розширило перелік відступів відповідно до п.7 Указу Президента «Про введення воєнного стану в Україні». Загострення збройного конфлікту викликало потребу у особливій перевірці документів та речей громадян, закріплене статтею 8 ЄКПЛ, заборони діяльності проросійських партій та інших організацій згідно зі ст. 9, обумовило в деяких випадках вилучення для оборонних потреб приватної власності громадян, як і їх свободу пересування, що знаходить своє відображення як в самій Конвенції, так і протоколах до неї [4].

Обов'язок повідомлення Генсека Ради Європи про час, коли вжиті державою заходи для подолання надзвичайної ситуації перестали застосовуватися, а положення Європейської Конвенції знову діють у повному обсязі, як зазначає п.3 ст.15 Конвенції, спонукає держави до періодичного перегляду здійснених ними відступів. Дотримуючись цієї процедури Міністерство юстиції переглянуло список заходів відступу і 04.04.2024 року скорочення їх обсягу було подано до Генерального Секретаря постійним представництвом нашої держави при Раді. Зокрема мова йдеться про подання вербальної ноти № 31011/32-119-46585 щодо часткового скасування відступу щодо статей 4.3, 9, 13, 14 та 16 ЄКПЛ. Безумовно, навіть при зменшенні обсягів відступу їх вплив на реалізацію прав людини є все ще суттєвим, зокрема з огляду на правовий режим воєнного стану, що поширюється на всю країну, і виражається в обмеженні прав свободи пересування щодо чоловіків призовного віку, вільних виборів або на свободу вираження поглядів та свободу мирних зібрань та іншому обмеженні базових прав та свобод у межах, визначених гостротою ситуації [5, 6 с.31].

Отже, хоча й існує легітимна основа для відступлення від певних положень міжнародно-правових актів, а зокрема і Європейської конвен-

ції з прав людини, недопустимість порушення основних прав людини, що міститься в п.3 ст.15 Конвенції як заборона катування, рабство та примусової праці лише показує, що надзвичайна ситуація, яка спричинила такий відступ, не може виправдати її тяжкі порушення. Регулярне подання Постійним представництвом України при Раді Європи вербальних нот стосовно чергового продовження використання заходів відступу підтверджує той факт, що відступи від зобов'язань застосовуються у такій мірі, яка зумовлена гостротою становища, а також те, що Україна відповідально ставиться до виконання взятих на себе міжнародних зобов'язань навіть в умовах військової агресії і докладає зусиль для зберігання максимального балансу між захистом національних інтересів і прав людини.

Список використаних джерел:

1. Ногас Н. Міжнародний захист прав людини під час збройних конфліктів. Актуальні проблеми правознавства. 2022. №4. С.132–136
2. Європейська конвенція з прав людини від 04.11.1950 р. №995_004. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
3. Про Заяву Верховної Ради України «Про відступ України від окремих зобов'язань, визначених Міжнародним пактом про громадянські і політичні права та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод»: Постанова Верховної Ради України від 21 травня 2015 року №462-VIII. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/462-19#Text>
4. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 року №64/2022. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>
5. Note verbale from the Permanent Representation of Ukraine to the Council of Europe, dated 4 April 2024, №31011/32-119-46585, URL: <https://rm.coe.int/0900001680af4532>
6. Маленевський А. О. Відступ від зобов'язань за Конвенцією в умовах війни: український досвід. Юридичний науковий електронний журнал. 2024. №5. С.28–31

Науковий керівник: Михайловський Віктор Ігорович, кандидат юридичних наук, доцент кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права.

Анна-Марія МАРЧЕНКО,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка 5 курсу, групи 07мп-24м-01,
факультету міжнародного та європей-
ського права

РЕФОРМУВАННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ НА ОСНОВІ АНАЛІЗУ ДОСВІДУ КРАЇН-ЧЛЕНІВ ЄС

Вступ. Аграрний сектор є одним із ключових елементів економіки України, який відіграє важливу роль у розвитку сільського господарства. В умовах інтеграції України в Європейський Союз виникає необхідність для підвищення конкурентоспроможності цього сектору, ефективності та відповідності європейським стандартам. У цій роботі описано основні напрямки та виклики реформування аграрного сектору України в контексті євроінтеграції, а також проведено аналіз успішного досвіду країн ЄС, що допоможе розробити перспективи та розробити практичні рекомендації для розвитку українського сільського господарства.

Виклад основного матеріалу. Проблематиці реформування українського агросектору вже присвятили свої роботи низка науковців, зокрема Я. Тищенко, Т. Зінчук, Д. Неміш, М. Гуменюк та ін. Питання є об'єктом великої кількості досліджень, а предмет його вивчення не є вичерпним.

Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (далі – Угода) містить положення про співпрацю у сфері сільського господарства наприклад розділи III, IV, V [1]. Підписання Угоди стало справді історичним рішенням, яке окрім іншого мало на меті «створення повної та всеохоплюючої зони вільної торгівлі», що звісно сприяло торгівлі з ЄС у контексті євроінтеграції.

У 2022 році важливим рішенням ЄС було повне тимчасове зняття тарифних квот на українську продукцію [2]. У зв'язку з повномасштабним вторгненням Росії в Україну цей крок був дуже необхідним для підтримання економіки України.

У зв'язку з майбутнім членством України в ЄС, український агро-сектор повинен якомога ефективніше інтегруватись до внутрішнього ринку ЄС. Власне, саме попередньо вказана Угода, серед іншого перед-

бачає імплементацію *acquis* ЄС у наше національне законодавство, зокрема це стосується і агросектору.

Аналізуючи останній складений Звіт України про виконання Угоди за 2023 рік можемо сказати, що Україна досить успішно реалізовує реформи, які стосуються сільського господарства (у тому числі агросектору). До прикладу, було затверджено наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 26.01.2023 № 75 «Про затвердження Методичних вимог у сфері насінництва щодо збереження сортових та посівних якостей насіння сої» та інші нормативно-правові акти. До того ж, у порівнянні з попередніми роками, спостерігається прогрес імплементації *acquis* ЄС у сфері агросектору на 7% [3]. Це безумовно свідчить про позитивну динаміку розвитку українського агросектору, додатково враховуючи тривалу російсько-українську війну.

Однак з впевненістю можна стверджувати, що це тільки перші необхідні кроки України у контексті євроінтеграції, і в подальшому для забезпечення ефективного функціонування на внутрішньому ринку Європейського Союзу необхідні відповідні реформи. Для цього необхідно проаналізувати досвід країн-членів ЄС.

Перша країна, яка буде розглянута, це Польща. Переговорний шлях до вступу в ЄС, який розпочався 1998 року, був для держави досить складним, однак найбільше перепон створював переговорний процес саме щодо аграрного питання.

По-перше, на момент отримання «дорожньої карти» від ЄС, польська економіка перебувала не у найкращому стані, а одноосібні реформи, які впроваджувала держава, майже не давали результату. По-друге, початок переговорного процесу про вступ аж ніяк не був на стороні Польщі, оскільки «представники ЄС дали зрозуміти, що повне охоплення Польщі спільною сільськогосподарською політикою з моменту інтеграції неможливе, оскільки призведе до розбалансування бюджету ЄС, майже половина якого в той час витрачалася на Спільну аграрну політику, відповідно ЄС у своїй початковій позиції взагалі не передбачав прямих виплат для польського сільськогосподарського виробництва» [4]. На щастя, протягом року ЄС пішов на поступки, дозволяючи Польщі отримувати прямі виплати, хоча і не в повному обсязі. Однак це не вирішувало проблему стагнації агросектору. Вихід з такого непростого становища було знайдено шляхом створення в Польщі за підтримки ЄС двох ініціатив, які мали відповідати за реформування агросектору та сільського

господарства: Плану розвитку та операційної програми «Реструктуризація та модернізація агропродовольчого сектору та сільського розвитку». Це дозволило з часом стабілізувати ситуацію та зрушити з мертвої точки польський аграрний бізнес.

Наступна країна, досвід якої варто проаналізувати, це Румунія. Євроінтеграція агросектора Румунії була також складним і схожим на Польщу процесом, який розпочався задовго до вступу країни до ЄС у 2007 році, і так само, як у Польщі, переговорний процес щодо інтеграції агросектору був досить тривалим. Цей процес вимагав значних реформ для адаптації сільськогосподарського сектору до стандартів та вимог ЄС. Як стверджує В. Олефір, «...Виробники агропродовольчої продукції Польщі виявились більш конкурентоспроможними, а Румунії – менш спроможними витримувати конкурентний тиск. Наслідком цього стало скорочення виробництва та експансія імпорту агропродовольчих товарів на внутрішньому ринку» [5]. Румунія поступово починала впроваджувати нові реформи, наприклад реформування земельної власності, впровадження інноваційних технологій, підвищення стандартів якості та безпеки, підтримка малих фермерських господарств та ін. Також після приєднання до ЄС у 2007 році Румунія отримала доступ до різних фондів ЄС, таких як Європейський аграрний фонд розвитку сільських територій (EAFRD), що стало ключовим моментом для сприяння інтеграції агросектору Румунії до внутрішнього ринку ЄС.

Аналізуючи вищезазначене, можна стверджувати, що нам не завадить запозичити досвід євроінтеграції агросектору Польщі та Румунії. Цей процес буде супроводжуватися чималою кількістю викликів, втім необхідно враховувати досвід країн-членів ЄС та зокрема:

- Ініціювати можливість встановлення перехідного періоду, що сприятиме поступовому наближенню законодавства України до законодавства ЄС та можливості адаптуватися до нововведень;
- Продовжувати поступову інтеграцію законодавства на етапі, коли Україна є країною-кандидатом на вступ до ЄС;
- Заявляти про необхідність допомоги з боку ЄС для розвитку агросектору на прикладі Польщі.

Висновки. Євроінтеграційні процеси відкривають перед Україною нові можливості для розвитку аграрного виробництва, але водночас вимагають суттєвих трансформацій у цій галузі, щоб забезпечити гармонізацію з правом Європейського Союзу. З метою успішного реформування

аграрного сектору України корисним є досвід країн-членів ЄС, який уже пройшов адаптацію до вимог внутрішнього ринку ЄС.

Список використаних джерел:

1. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 05.11.2024).
2. Регламент Європейського Парламенту та Ради № 2022/870 про тимчасові заходи з лібералізації торгівлі URL: [https://ukraine.europarl.europa.eu/cmsdata/272230/P9_TA\(2023\)0125.pdf](https://ukraine.europarl.europa.eu/cmsdata/272230/P9_TA(2023)0125.pdf) (дата звернення: 05.11.2024).
3. Звіт про виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом за 2023 рік URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/55-GOEEI/zvit-pro-vykonannia-ua-za-2023-UA_2.pdf (дата звернення: 05.11.2024).
4. Миценко І. «Досвід євроінтеграційної аграрного сектора Польщі та напрямки його використання в Україні» URL: <https://dspace.kntu.kr.ua/server/api/core/bitstreams/3e985528-5022-485c-a5c0-d76493ef8838/content> (дата звернення: 05.11.2024).
5. Олефір В. «Розвиток агропродовольчих секторів Болгарії, Польщі та Румунії в умовах поглиблення євроінтеграції» URL: http://jnas.nbu.gov.ua/j-pdf/econ_2014_12_16.pdf (дата звернення: 05.11.2024).

Науковий керівник: Спесивцева Олена Олександрівна, докторка філософії, асистентка Кафедри права Європейського Союзу НЮУ ім. Ярослава Мудрого.

Сергій КІДАЛОВ,

кандидат юридичних наук, доцент;

Наталія КІДАЛОВА,

докторка філософії у галузі права (PhD),

адвокат

ПРАВОВІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ВІДХОДАМИ В НІМЕЧЧИНІ

За даними Інституту німецької економіки (German Economic Institute), серед країн Європейського Союзу, Німеччина посідає перше місце з переробки сміття. Однак, аналізуючи статистичну інформацію з офіційних

джерел інституцій ЄС в рамках управління відходами, треба дійти висновків, що загальна кількість сміття в ЄС скоротилась на 4 відсотки, але у Німеччині цей показник зріс на 11 відсотків. Зокрема, на сьогодні кожен мешканець Німеччини в середньому виробляє близько 450 кілограмів сміття на рік. З них 197 кілограмів – це домашнє і великогабаритне сміття, 143 кілограми – перероблені відходи, такі як папір, упаковка, скло, 107 кілограмів – органічні відходи і 2 кілограми решти сміття, до якого, наприклад, відносяться батареї і інше шкідливе сміття. Кожне домогосподарство має від трьох до восьми різнокольорових контейнерів для сміття. Система управління відходами може відрізнятись в залежності від землі чи міста, однак в загальному, буде принцип однаковий – сміття потрібно сортувати та переробляти [1].

Проводячи деяку аналогію з історією управління відходами в Німеччині, можна виділити деякі важливі події. Наприклад, в 1660 році Фрідріх Вільгельм I, курфюрст Бранденбургу (князь князівства у священній Римській імперії) зобов'язав адміністрацію міста Потсдам прибирати вулиці, оскільки дане місто стало другою його резиденцією. Перша закрита сміттєспалювальна споруда була побудована в Гамбурзі в 1896 році. Сучасний німецький Закон «Про утилізацію відходів» було ухвалено в 1972 році. Даний нормативний документ встановив закриття стихійних звалищ, куди кожне поселення звозило своє сміття. Він встановлював організацію великих, центральних полігонів для сміття. Через деякий час дані полігони були визнані неефективними, тому що часто токсичні речовини з таких звалищ потрапляли у ґрунт та ґрунтові води. Крім того, місткість кожного звалища була обмежена – тому пізніше її змушені були «консервувати» та виводити з експлуатації. Також, варто відзначити, що після поділу Німеччини після другої світової війни, питання утилізації побутових відходів у східній та західній частинах німецької столиці вирішувався по-різному. У Західному Берліні замість сміттєзвалищ було обладнано спеціальні сміттєві поховання, а також працював завод зі спалювання відходів. Особливістю Східного Берліну були неорганізовані та необладнані сміттєзвалища, а добре налагоджені прийоми кольорового металу, макулатури та склотари [2].

Повертаючись до сучасних реалій, за даними Міністерства охорони навколишнього середовища Німеччини, щорічний оборот галузі – управління відходами, становить близько 70 мільярд. євро, у ній зайнято понад 250 тис. осіб, організацією збору, сортування та утилізації відходів займаються як муніципальні, так і приватні підприємства. Майже 66 від-

сотків всього сміття проходить у Німеччині вторинну переробку, зокрема – половина всього займає пластикове сміття, яке на даний час відноситься до проблематичного. Близько 45 мільйонів тон відходів спалюється після сортування та переробки на спеціальних заводах. Проте, й таке сміття приносить користь, зокрема, заводські турбіни виробляють електроенергію, а гази, що утворюються при спалюванні, після очищення використовуються для опалення. Наприклад, фабрика в районі Рулебен на околиці Берліну за рахунок спалювання сміття отримує стільки енергії, що може цілий рік постачати електрику понад 60 тис. квартир [3].

З початком створення в 1990 році «Дуальної системи Німеччини» (DSD) було розроблено проєкт «Зелена точка» (Grüner Punkt), логотип якого зустрічається на багатьох товарах. «Дуальна система Німеччини» продає ліцензії, що звільняють підприємства від обов'язку приймати та утилізувати свою упаковку. Вони також перераховують DSD гроші на переробку картону, банок чи пляшок. Розмір оплати залежить від матеріалу та ваги упаковки. З моменту появи цієї системи, сміття в Німеччині почало підрозділятися на дві категорії – сміття, яке можна сортувати одразу і матеріали, що складаються з декількох компонентів. Після остаточного сортування відходи продають фірмам, які далі займаються подальшою переробкою. На сьогоднішній день, в Німеччині окрім компанії Grüner Punkt працює понад п'ять тис. таких компаній – муніципальні або приватні [2; 3].

Усі різновиди сміття, що підлягає сортуванню, містяться в «Приписі про класифікацію відходів на групи» (AVV), розроблений у 2001 році. З 2015 року роздільний збір відходів став обов'язком усіх громадян Німеччини. Так, різні компанії з переробки сміття ділять між собою так звану «сферу відповідальності». Наприклад, деякі компанії відповідають за несортовані та органічні відходи, тобто працюють лише з чорними та коричневими контейнерами і отримують гроші не від переробки відходів, а від мешканців. Розмір плати за вивіз сміття залежить від місця проживання, кількості сусідів у будинку, величини житлової площі та кількості людей, що проживають у квартирі. Суму сплати встановлюють муніципалітети, яка також залежить від кількості контейнерів для сміття, їх розміру, частоти вивезення і відстані до підприємства, що обробляє відходи. Інші контейнери та сортування сміття – сфера діяльності інших компаній. Такі підприємства збирають та переробляють вторсировину та «цінні» відходи. Ця цінність може бути екологічна, наприклад, як повторне використання

скла і паперу та економічна – різні види металу. За порушення правил сортування сміття у Німеччині передбачено штрафи. Серед основних порушень: неправильний розподіл відходів, перевищення ваги контейнеру, спресоване сміття або просто переповнення контейнеру [3].

З 2025 року запроваджується новий Закон «Про утилізацію відходів» недотримання якого спричинить великі штрафи. Також, згідно нового закону, органічні відходи, що містять більше 3 відсотків речовин, що не компостуються, більше не будуть вивозитися.

Отже, завдяки послідовній політиці у питаннях збору, переробки та утилізації сміття, у Німеччині постійно скорочуються чисельність відходів, сприяють цьому такі фактори як, уважне сортування відходів та нові способи утилізації. Проте, кількість інших категорій сміття, навпаки збільшується. Це стосується, наприклад: біосміття та електроніки, частини яких також не піддаються переробці.

Список використаних джерел:

1. Інформація з офіційного сайту – German Economic Institute. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.iwkoeln.de/en/topics/environment.html>
2. Інформація з офіційного сайту – Bund de. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://verwaltung.bund.de/portal/>
3. Інформація з офіційного сайту Federal Ministry for the Environment, Nature Conservation, Nuclear Safety and Consumer Protection. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bmu.de/en/search?L=1&id=1892&q=waste>

Максим ПАЛЬЧИК,

кандидат юридичних наук, доцент
кафедри цивільно-правових дисциплін
Національна академія Служби безпеки
України

РИЗИК-ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД У ПРАВОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ЄС: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

Європейський Союз відіграє провідну роль у розвитку технологій штучного інтелекту (далі – ШІ) та їх правовому регулюванні. У люто-

му 2020 року Європейською комісією була опублікована «Біла книга зі штучного інтелекту. Європейський підхід до досконалості і довіри» (White Paper on Artificial Intelligence. A European approach to excellence and trust). Метою документу встановлено визначення політики розвитку штучного інтелекту в Європі щодо одночасного сприяння поширенню ШІ та зменшення ризиків, пов'язаних із його впровадженням [1].

У розвиток Білої книги, у квітні 2021 року Єврокомісія вперше запропонувала проєкт Закону ЄС (Регламент ЄС) про штучний інтелект (Artificial Intelligence Act, AI Act) як узгоджений набір правил для підвищення довіри до штучного інтелекту, що став однією з перших законодавчих ініціатив з регулювання ШІ у світі. Його метою є сприяння поширенню надійного штучного інтелекту в Європі та за її межами, забезпечення безпеки та поваги до основних прав та свобод людини, дотримання етичних принципів застосування ШІ. Закон має надати розробникам штучного інтелекту чіткі вимоги щодо особливостей використання ШІ та спрямований на зменшення адміністративного та фінансового навантаження для малого та середнього бізнесу [2].

Також, Регламент ЄС про штучний інтелект є частиною пакету політичних заходів підтримки розвитку надійного штучного інтелекту, який також включає Інноваційний пакет ШІ (AI Innovation Package) та Скоординований план щодо ШІ (Coordinated Plan on AI). Разом ці заходи мають гарантувати безпеку та дотримання фундаментальних прав людини у застосуванні технологій ШІ.

Положення Регламенту ЄС направлені на: зменшення ризиків, пов'язаних з впровадженням технологій штучного інтелекту; заборону практик ШІ, що створюють неприйнятні ризики; визначення переліку застосунків та програм з підвищеним ризиком; встановлення чітких вимог до систем штучного інтелекту для програм із високим ризиком; визначення конкретних зобов'язань розробників і постачальників додатків ШІ з високим рівнем ризику; встановлення оцінки відповідності перед введенням в експлуатацію та виведенням на ринок відповідних систем ШІ; примусове виконання положень після того, як відповідні систем ШІ виведені на ринок; створення органів управління на європейському та національному рівнях.

В основну Закону покладено ризик-орієнтований підхід та визначено чотири рівні ризику систем штучного інтелекту [3].

До першого рівня віднесено системи неприйнятної ризику, використання яких має бути заборонено після набрання чинності Законом

ЄС про штучний інтелект. Такі системи можуть становити загрозу безпеці та правам людини, зокрема механізми соціальної оцінки та біометричний моніторинг у режимі реального часу.

До другого рівня віднесено системи високого ризику, які включають технології штучного інтелекту, що використовуються на об'єктах критичної інфраструктури, у сфері освіти та професійного навчання і працевлаштування, надання приватних і державних послуг, а також у правоохоронній діяльності та здійсненні правосуддя тощо. Системи дистанційної біометричної ідентифікації також вважаються високоризиковими. Усі системи штучного інтелекту високого ризику підлягають суворим процедурами перед впровадженням, зокрема оцінці відповідності, яка підтверджує, що організація здійснила належну перевірку перед випуском системи на ринок.

Третій рівень становлять системи обмеженого ризику. До них відносяться системи штучного інтелекту у впровадженні яких є ризики, недостатньої прозорості використання ШІ. Чат-боти є типовим прикладом систем обмеженого ризику. Вони навряд чи зашкодять комусь, але можуть використовуватися для передачі потенційно маніпулятивної чи недостовірної інформації. Закон про штучний інтелект, з метою забезпечення інформування людей та сприяння довірі, вводить конкретні зобов'язання щодо прозорості. Наприклад, під час використання чат-ботів на базі ШІ, користувачі мають знати, що взаємодіють з відповідними системами для прийняття обґрунтованих рішень. Постачальники послуг та продуктів на базі ШІ також мають забезпечити ідентифікацію, створеного ШІ, контенту. Крім того, текст, згенерований штучним інтелектом, опублікований з метою інформування громадськості про питання, що становлять суспільний інтерес, має бути позначений як такий, що штучно згенерований. Це також стосується аудіо- та відеоконтенту.

До четвертого рівня відносяться системи мінімального ризику. Закон ЄС про штучний інтелект дозволяє без обмежень використовувати штучний інтелект з мінімальним ризиком. Прикладами застосування таких систем можуть бути відеоігри з підтримкою штучного інтелекту, музичні рекомендації, фільтри зображень або фільтри спаму тощо. Переважна більшість систем штучного інтелекту, які наразі використовуються в ЄС, підпадають під цю категорію.

У грудні 2023 року Європейський парламент і Рада ЄС досягли політичної згоди щодо положень Закону, а 13 березня 2024 року Європар-

ламент схвалив Закон ЄС про штучний інтелект. Закон набуде чинності через 20 днів після його публікації в Офіційному віснику ЄС та буде повністю імplementований протягом двох років. За для полегшення переходу до нової нормативної бази, Єврокомісія запустила Пакт AI (AI Pact) – добровільну ініціативу, спрямовану на підтримку майбутнього впровадження Закону, із заохоченням розробників штучного інтелекту з Європи та інших країн до завчасного виконання основних положень Закону про штучний інтелект.

Низку ініціатив щодо регулювання ШІ запроваджено і в Україні. Так, у жовтні 2023 року Міністерство цифрової трансформації презентувало Дорожню карту з регулювання штучного інтелекту в Україні. Документ має допомогти українським компаніям підготуватися до ухвалення національного Закону про штучний інтелект, а також сприяти захисту прав людини від ризиків розробки та використання систем, пов'язаних з ШІ [4].

У межах Дорожньої карти розроблено Білу книгу з детальним описом особливостей регулювання штучного інтелекту. Згідно з Білою книгою, регулювання ШІ в Україні відбуватиметься у два етапи. Перший етап передбачає формування культури саморегуляції та самостійного контролю етичного використання ШІ. На другому етапі має бути впроваджено обов'язкове регулювання ШІ, шляхом імplementації Регламенту ЄС [5]. Згадані ініціативи направлені, серед іншого, на інтеграцію у європейський економічний простір, а також імplementацію стандартів ЄС у сфері регулювання штучного інтелекту.

Враховуючи розпочату роботу з унормування відносин у сфері ШІ, вважаємо, що положення Регламенту ЄС про штучний інтелект, особливо в частині запровадження ризик-орієнтованого підходу, мають бути орієнтиром в розробці нормативного регулювання ШІ на національному рівні з метою забезпечення належного рівня прав людини та впровадження кращих світових практик у цій сфері.

Список використаних джерел:

1. White Paper on Artificial Intelligence – A European approach to excellence and trust. Brussels, 19.2.2020 COM (2020) 65 final / European Commission: An official website of the European Union. URL: https://commission.europa.eu/document/d2ec4039-c5be-423a-81ef-b9e44e79825b_en.

2. Europe fit for the Digital Age: Commission proposes new rules and actions for excellence and trust in Artificial Intelligence. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_21_1682.
3. AI Act. Shaping Europe's digital future. European Commission. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/regulatory-framework-ai>.
4. Регулювання штучного інтелекту в Україні: Мінцифри презентувало дорожню карту. Міністерство цифрової трансформації України. 07 жовтня 2023 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/rehuliuvannia-shtuchoho-intelektu-v-ukraini-mintsyfyry-prezentuvalo-dorozhniu-kartu>.
5. На шляху до безпечного ШІ в Україні: IT-компанії підписали декларацію про саморегулювання у сфері штучного інтелекту. Центр демократії та верховенства права. October 8, 2024. URL: <https://cedem.org.ua/news/declaration-ai/>

МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

Анастасія КРАСЬКО,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка 4 курс, 24 група
факультет прокуратури

МІЖНАРОДНИЙ КОМЕРЦІЙНИЙ АРБІТРАЖ ЯК ЮРИСДИКЦІЙНИЙ ОРГАН

Міжнародний комерційний арбітраж (далі – МКА) – це альтернативний засіб вирішення спорів між суб'єктами господарської діяльності з різних держав, який дозволяє уникнути багатьох формальностей державних судів. Він є особливим юрисдикційним органом, який має на меті забезпечити справедливий та ефективний розгляд комерційних спорів, ґрунтуючись на міжнародних стандартах та регламентах [1, с. 11].

МКА, на відміну від державних судів, здійснює свою діяльність на договірних засадах. Юрисдикційні повноваження арбітражних судів базуються на арбітражній угоді сторін, яка є правовою підставою для передачі спору на розгляд арбітражу. За своєю природою арбітраж є квазісудовим органом, оскільки, з одного боку, його рішення мають силу обов'язкових судових актів, а з іншого – він ґрунтується на волі сторін і незалежний від державних органів [2, с. 27].

Законодавство України закріплює правовий статус МКА в Законі України «Про міжнародний комерційний арбітраж» від 24 лютого 1994 р., який є адаптацією Типового закону ЮНСІТРАЛ. Відповідно до цього закону, арбітражний орган визнається як юрисдикційний орган, уповноважений вирішувати комерційні спори за участі іноземних суб'єктів [3, с. 43].

Однією з основних переваг МКА є його гнучкість та можливість адаптації процедури до специфіки конкретного спору, що дозволяє сторонам обирати не лише арбітрів, але й застосовуване право, місце проведення арбітражу та регламент процедури. Крім того, арбітраж характеризується конфіденційністю, що є особливо важливим для комерційних спорів, де сторони зацікавлені у збереженні своїх ділових секретів [4, с. 52].

Прикладом є справа «Shell v. Arco» (1998), в якій два великих нафтогазових концерни звернулися до Лондонського міжнародного арбітражного суду (LCIA). Спів виник через порушення договору про співпрацю в проєкті видобутку нафти. Завдяки конфіденційності процесу арбітражного розгляду та його оперативності, обидві сторони змогли уникнути значного розголосу в медіа та зберегти ділову репутацію [5, с. 103].

На сьогодні в Україні існують певні проблеми в сфері МКА. По-перше, недосконалість національного законодавства ускладнює визнання та виконання арбітражних рішень, що є однією з ключових проблем для іноземних інвесторів. По-друге, тривалість процедури виконання арбітражних рішень через державні суди знижує привабливість України як юрисдикції для арбітражу [6, с. 79].

Для покращення ситуації слід розглянути можливість внесення змін до Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж» з метою спрощення процедури виконання арбітражних рішень. Крім того, важливим кроком може бути укладення додаткових угод між Україною та іншими країнами для забезпечення належного рівня правового захисту іноземних інвесторів та розвитку арбітражної інфраструктури в Україні.

Таким чином, МКА є важливим інструментом у сфері міжнародного комерційного права. Завдяки своїм перевагам, таким як гнучкість, конфіденційність та незалежність, він залишається популярним механізмом вирішення спорів між суб'єктами з різних юрисдикцій. Водночас для України актуально вдосконалювати законодавство та процедуру визнання арбітражних рішень, що сприятиме зростанню інвестиційної привабливості держави. Водночас, слід зазначити, що розвиток міжнародного арбітражу в Україні потребує не лише законодавчих змін, а й створення умов для підвищення компетентності національних арбітражних установ та професійного рівня арбітрів. Запровадження освітніх програм та міжнародних тренінгів для юристів і арбітрів, а також посилення співпраці з провідними арбітражними центрами сприятимуть підвищенню довіри іноземних партнерів до української юрисдикції та збільшенню кількості арбітражних справ з участю українських суб'єктів. Такий підхід дозволить Україні інтегруватися в світову систему альтернативного вирішення спорів та підвищити свою конкурентоспроможність на міжнародній арені.

Список використаних джерел:

1. Харченко В. В. Міжнародний комерційний арбітраж: підручник. – К.: Видавничий дім «Ін Юре», 2020. – 376 с.
2. Бондарчук І. Юрисдикційний статус арбітражних органів: порівняльний аналіз. – К.: Науковий світ, 2019. – 260 с.
3. Про міжнародний комерційний арбітраж: Закон України від 24.02.1994 №4002-ХІІ. – Відомості Верховної Ради України, 1994, №25, ст. 198.
4. Логвинова М. Переваги арбітражної процедури в умовах глобалізації // Журнал права. – 2021. – №3. – С. 51–59.
5. Сорока О. Справа «Shell v. Arco» та значення конфіденційності в арбітражі // Вісник арбітражної практики. – 2022. – №1. – С. 101–107.
6. Оніщенко Р. Виконання арбітражних рішень в Україні: проблеми та перспективи // Юридичний журнал. – 2023. – №2. – С. 77–83.

Науковий керівник: Остапенко Юлія Ігорівна докторка юридичних наук, доцентка, асистентка кафедри господарського права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Ганна УЛЬЯНОВА,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка 5 курсу, 07мп-24м-01 групи
факультету Міжнародного та європейського права

ДОСВІД ЄС У ПРОТИДІІ ШАХРАЙСТВАМ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ЧЕРЕЗ МЕРЕЖУ ІНТЕРНЕТ

Сучасне суспільство характеризується розвитком інформаційних технологій та глобалізацією інформаційних процесів. Один із найяскравіших прикладів такого процесу – це поява мережі Інтернет, а також стрімкий та постійний розвиток інформаційних технологій у всіх сферах суспільного життя. Сьогодні не можна уявити життя людини без Інтернету, він буквально став невід’ємною частиною суспільства.

Початковою метою розробки мережі Інтернет було створення надійної системи обміну інформацією між комп’ютерами, а також (що було однією з головних цілей) для відпрацювання методів підтримки зв’язку

у разі ядерного нападу. Однак разом з можливостями мережі Інтернет для розвитку та розширення комунікації між людьми та, також можливостями пошуку, зберігання та обробки великої кількості інформації, Інтернет став і полем для діяльності шахраїв, тобто обману людей і виманювання у них грошових коштів.

Законодавство Європейського Союзу (далі – ЄС) захищає споживачів при здійсненні покупок в Інтернеті, проте випадки Інтернет-шахрайства зростають. За визначенням Робочої групи ЄС, Інтернет-шахрайство – це навмисний обман через Інтернет для отримання вигоди або заподіяння шкоди. Воно може проявлятися у підроблених аукціонах, нездійснених поставках товарів, шахрайстві з кредитними картками, крадіжці особистих даних та фішингу. Для протидії таким злочинам працюють підрозділи Європолу та Європейський відділ по боротьбі з шахрайством [1, с. 209–210].

Захист фінансових інтересів ЄС та боротьба з фінансовим шахрайством є дуже складною та великою сферою діяльності, яка потребує тісної координації між країнами-членами. З цією метою при генеральному секретаріаті Європейської комісії (далі – ЄК) діяло Бюро з координації боротьби з шахрайством, на зміну якому у квітні 1999 р. було створено Європейську службу боротьби з шахрайством (фр. Office européen de lutte anti-fraude, далі – OLAF). OLAF не є незалежною агенцією, а функціонує як служба при ЄК. Вона не є юридичною особою, хоча діє незалежно при здійсненні оперативних заходів і має адміністративну та бюджетну автономію. Основні завдання OLAF визначено у документі про її створення. До них належать: проведення адміністративних розслідувань; надання послуг з координації заходів щодо боротьби з шахрайством та фінансовими порушеннями. OLAF займається наданням послуг з організації та координації розслідувань, які проводять інші організації, а також окремі країни – члени ЄС. До функцій OLAF відносяться також розвиток відповідної інфраструктури, збирання та використання інформації, технічна допомога, підготовка слідчих. У реалізації своїх завдань OLAF підтримує контакти з численними судовими та адміністративними органами не лише ЄС, а й окремих країн-членів.

Сьогодні в ЄС існує стільки визначень шахрайства та фінансових зловживань, скільки органів, які займаються боротьбою з ними. У більшості випадків вони визначаються як дії або помилки, що порушують чинне законодавство та викликають негативні фінансові наслідки. Вони

впливають як на доходи (невнесення або внесення менших сум, ніж належить), так і на витрати бюджету ЄС. Боротьба з фінансовими зловживаннями утруднюється тим, що вони можуть виявлятися в різних формах.

Розслідування OLAF починається з отримання інформації від органів ЄС, країн-членів, окремих громадян чи економічних суб'єктів. На основі цієї інформації відкривається досє, яке реєструється у списку (реєстрі) OLAF. Розслідування розпочинається за наказом генерального директора OLAF. Воно включає три етапи: оцінка; розслідування; моніторинг досє, переданих до судових чи інших органів. При здійсненні внутрішніх розслідувань OLAF не зобов'язана попереджати устанovu, що перевіряється, тоді як перед зовнішньою перевіркою відповідна держава попередньо попереджається. Деякі фахівці пропонують запровадити обов'язкове попередження і під час проведення внутрішніх розслідувань. Організація, що перевіряється, повинна забезпечити слідчим OLAF доступ до будь-якої необхідної для розслідування інформації за умови дотримання конфіденційності [2, с. 170–171].

Кримінальне покарання фінансових зловживань утруднено через відмінності у кримінальному законодавстві країн-членів, що потребує проведення реформ, спрямованих на їх уніфікацію. Крім того, розширення ЄС з 1 січня 2007 р. до 27 членів посилить його схильність до корупції та відмивання грошей, що вимагатиме розширення діяльності OLAF та відповідно збільшення чисельності його персоналу. До прикладу, у Німеччині комп'ютерне шахрайство регулюється окремо від загального складу шахрайства згідно з § 263а Кримінального кодексу [3]. Воно включає завдання майнових збитків через маніпуляції з комп'ютерними програмами, використання неправдивих чи неповних даних або несанкціоноване використання інформації для отримання вигоди. Серед форм комп'ютерного шахрайства виділяють шахрайство з товарами на онлайн-аукціонах, з кредитними картками, відмивання грошей через фіктивні компанії, рекламні шахрайства та клік-шахрайства через інтернет-рекламу [3].

Робоча група Європейського Союзу з протидії Інтернет-шахрайствам встановила кілька основних тенденцій. По-перше, найбільш поширеними є шахрайства у сфері транскордонної електронної торгівлі. По-друге, найбільш частими є випадки фальшивих пропозицій, продаж старих автомобілів та контрафактних товарів. Незважаючи на те, що фішингові шахрайства є менш частими, вони спричиняють значні матеріальні збит-

ки. Робоча група ЄС в основному займається консультуванням споживачів і допомагає вирішувати спори з чесними торговцями, а у випадках шахрайства рекомендує звертатися до правоохоронних органів.

Однією з головних проблем у боротьбі з інтернет-шахрайством в Європейському Союзі є неоднакові підходи країн-членів до вирішення цього питання. Така різниця ускладнює ефективну координацію між державами у протидії шахрайським схемам, які часто охоплюють декілька юрисдикцій. Для розв'язання цього проблемного питання ЄС обговорювала введення Директиви про захист фінансових інтересів за допомогою кримінального права. Її мета – створити єдину правову основу, що регламентуватиме роботу Прокуратури ЄС з питань інтернет-шахрайства. Прокуратура ЄС займається розслідуванням і переслідуванням таких злочинів на наднаціональному рівні, що забезпечить більшу ефективність у боротьбі з масштабними Інтернет-шахрайствами. Однією з переваг цієї Директиви є здатність Прокуратури діяти за межами національних кордонів, що є необхідним, оскільки більшість таких злочинів охоплюють кілька країн одночасно. Дозволить покращити міжнародну співпрацю, обмін даними та прискорити процеси розслідувань, що часто затягуються через розбіжності в законодавствах окремих країн. Створення єдиної правової платформи дозволить ефективніше відслідковувати злочинців, які використовують різні країни для уникнення правосуддя, зокрема завдяки уніфікованим процесуальним нормам. Додатково сприятиме зменшенню бюрократичних перешкод та полегшенню комунікації між правоохоронними органами різних країн. Єдина система захисту фінансових інтересів ЄС стане ключовим кроком у боротьбі з транснаціональними злочинами, що виходять за межі національних юрисдикцій, і дозволить краще захищати громадян та компанії від фінансових втрат, які завдаються Інтернет-шахрайствами [4, с. 15–16].

Наступним проблемним питанням можна визначити те, що існують значні виклики у виявленні та розслідуванні злочинів, оскільки шахраї користуються можливістю діяти в Інтернеті анонімно, що ускладнює ідентифікацію та затримання правопорушників. Додатково варто зазначити, що недостатня обізнаність населення про методи шахрайства сприяє росту випадків обману, адже багато людей не усвідомлюють потенційні ризики, пов'язані з онлайн-покупками і використанням фінансових послуг в Інтернеті. Також важливою є проблема фінансування та ресурсів, необхідних для ефективного реагування на нові загрози,

що постійно змінюються в умовах швидкого розвитку технологій. Правоохоронні органи стикаються з обмеженими ресурсами, що не дозволяє їм адекватно реагувати на складні й динамічні виклики сучасного шахрайства. Необхідність вдосконалення механізмів захисту фінансових інтересів, навчання правоохоронних органів та підвищення рівня обізнаності споживачів є ключовими аспектами, що потребують термінового вирішення, адже саме ці заходи можуть суттєво зменшити кількість шахрайств і захистити як громадян, так і бізнес.

Отже, сучасна боротьба з Інтернет-шахрайством в Європейському Союзі стикається з численними викликами, включаючи відсутність єдиного підходу до правового регулювання, анонімність злочинців в Інтернеті та недостатню обізнаність населення про ризики. Для ефективної протидії цим загрозам необхідно вдосконалення механізмів захисту фінансових інтересів, покращення міжнародної співпраці, а також навчання правоохоронних органів. Лише комплексний підхід, що включає всі ці аспекти, здатен забезпечити належний рівень захисту від шахрайства в умовах швидкого розвитку технологій.

Список використаних джерел:

1. Кривенко О. І. Міжнародний досвід протидії шахрайствам, що вчиняються через мережу Інтернет (на прикладі Європейського Союзу та Сполучених Штатів Америки). *Форум права: електрон. наук. фахове вид.* 2017. № 5. С. 208–212
2. Rode Y. L'Office européen de lutte anti-fraude. *Rev. du Trésor*. P., 2006. A. 86, N 3–4. P. 169–173
3. Strafgesetzbuch in der Fassung der Bekanntmachung. *Strafgesetzbuch*. BGBl. I S. 2146. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/StGB.pdf>
4. Марущак А. І. Європейський досвід з питань боротьби з правопорушеннями в інформаційній сфері. *Ukrainian Scientific Journal of Information Security*, 2019, vol. 25, issue 1. С. 13–17

Науковий керівник: Спесивцева О. О., докторка філософії, асистентка кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого.

ЗМІСТ

ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

Анна ХАЗАН

СИСТЕМА ПРАВА ЯК ОСНОВА РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА	3
---	---

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО

Ігор ХУБУЛОВ

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ КОНСТИТУЦІЙНИМ СУДОМ УКРАЇНИ	6
---	---

Максим ТИТОВ, Катерина КШЕВІНСЬКА

ВИКОРИСТАННЯ ДОКТРИНИ «VACATIO LEGIS» В НАЦІОНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ	8
--	---

Сергій ШИГІРТ

ЗАСУДЖЕННЯ КОМУНІСТИЧНОГО ТА НАЦІОНАЛ- СОЦІАЛІСТИЧНОГО (НАЦИСТСЬКОГО) ТОТАЛІТАРНИХ РЕЖИМІВ ТА ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ОБМЕЖЕННЯ ПРОПАГАНДИ ЇХНЬОЇ СИМВОЛІКИ.	12
---	----

Вероніка БУКІНА

УМОВИ ПРИЙНЯТНОСТІ КОНСТИТУЦІЙНОЇ СКАРГИ	14
--	----

Іван БОЙКО

САМОВРЯДУВАННЯ: ПРОБЛЕМИ ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ	16
--	----

Валерій БАРЧУК, Олександр ЛОГІНОВ

РОЛЬ І МІСЦЕ УПОВНОВАЖЕНОГО ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ З ПРАВ ЛЮДИНИ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ	20
--	----

Анастасія РОМАНОВА

ПОГЛЯД НА ПОДВІЙНЕ ГРОМАДЯНСТВО ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ КОНСТИТУЦІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ	24
---	----

Ілля ВОЛОБУЄВ

АМЕРИКАНСЬКИЙ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМ: ВИТОКИ ТА ВІДМІННОСТІ	26
---	----

Дар'я ФІЛІППОВА, Христина КЛИМУС

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЧИННИКИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА СИСТЕМУ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ	30
---	----

Василь ГОРБАТЕНКО

ЕЛЕКТРОННЕ ГОЛОСУВАННЯ В УКРАЇНІ ЯК КРОК НА ШЛЯХУ ДО ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ	34
--	----

Софія ВАСЮХНО

АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ РЕФОРМУВАННЯ КОНСТИТУЦІЙНОЇ
КОНЦЕПЦІЇ СУЧАСНИХ ВИБОРІВ..... 37

Ярина ГАРАЩЕНКО

«ТРИСКЛАДОВИЙ ТЕСТ»: ПОНЯТТЯ, СКЛАДОВІ,
ЗАСТОСУВАННЯ..... 40

ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА УКРАЇНИ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Адріана СТЕЛЬМАЩУК

ОСОБЛИВОСТІ НІМЕЦЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ЗА ВЕЙМАРСЬКОЮ
КОНСТИТУЦІЄЮ 44

Поліна ЦВЕТКОВА

ПРАВО ПРИВАТНОЇ ВЛАСНОСТІ ЗА ЗАКОНАМИ XII
ТАБЛИЦЬ..... 46

Вікторія КАЙДАН

СПАДКОВІ ПРАВА ДРУЖИНИ ТА ДІТЕЙ У РИМСЬКОМУ
ПРАВІ: ЕВОЛЮЦІЯ ТА ЗНАЧЕННЯ..... 47

Артем ФЕНЬКО

ЗАКРІПЛЕННЯ ФЕДЕРАТИВНОГО ДЕРЖАВНОГО УСТРОЮ
В КОНСТИТУЦІЇ США 1787 р. 50

Олександр ЦИБУЛЕНКО

ВСТАНОВЛЕННЯ ЯКОБІНСЬКОЇ ДИКТАТУРИ,
ЇЇ МЕХАНІЗМИ..... 54

Кирило ЗАЙЦЕВ

НАСЛІДКИ ЗВІТУ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОМІСІЇ ЩОДО ПОЛІТИКИ
РОЗШИРЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ВІД 2023 РОКУ
НА ДЕРЖАВНО-ПРАВОВІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ 59

ДЕРЖАВНЕ БУДІВНИЦТВО

Костянтин ХРИСТОФОРІДІС

ЯК ЄВРОПЕЙСЬКІ ЦІННОСТІ ВИЗНАЧИЛИ ШЛЯХ УКРАЇНИ? ... 63

Юлія КУРИЛЮК

ПРОБЛЕМНІСТЬ НАЙМЕНУВАННЯ
МУНІЦИПАЛЬНОГО ПРАВА 65

Єлизавета СВІТЛИЧНА

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ І МУНІЦИПАЛЬНОЇ
СЛУЖБИ В УКРАЇНІ: РЕАЛІЇ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ 68

АДВОКАТУРА, СУДОУСТРІЙ, ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ

Олена КОЛІСНИК

«ПЕРЕЙМЕНУВАННЯ» ТА РЕОРГАНІЗАЦІЯ МІСЦЕВИХ
ЗАГАЛЬНИХ СУДІВ В АСПЕКТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ДОСТУПНОСТІ ПРАВОСУДДЯ..... 71

Владислав ІЛЬЄНКО, Дмитро ІЛЬЄНКО

НАДІЛЕННЯ ВЕРХОВНОГО СУДУ ПРАВОМ ЗАКОНОДАВЧОЇ
ІНІЦІАТИВИ, ЯК СПОСІБ УДОСКОНАЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО
ЗАКОНОДАВСТВА 75

Марія ВОВЧЕНКО

ЩОДО ІСНУВАННЯ АПЕЛЯЦІЙНОЇ ПАЛАТИ У СТРУКТУРІ
ВИЩОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО СУДУ 77

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

Олексій СУХОВЕЦЬКИЙ

ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРЕДМЕТНОЇ
ЮРИСДИКЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНИХ СУДІВ..... 80

Тетяна ДОЛИНСЬКА

ОГЛЯД ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ЗАХИСТУ ВИКРИВАЧІВ
КОРУПЦІЇ: МІЖНАРОДНИЙ ТА УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД 82

Олена ГЕРАСИМЕНКО

РОБОТА ПРОКУРАТУРИ ПІД ЧАС
ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ 85

Валерія СЛЕСАРЕНКО

ТЕРМІНОВІ АДМІНІСТРАТИВНІ СПРАВИ ТА МОЖЛИВІ
ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОВАДЖЕННЯ
ЗА КАС УКРАЇНИ..... 88

Анастасія ДАЦЕНКО

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ
ЗАКОНОДАВСТВА ПРО АДМІНІСТРАТИВНУ
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ 91

Анастасія ШАБАТИНА

АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ
ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ В СФЕРІ ЕКОЛОГІЇ 93

Єлизавета СВІТЛИЧНА

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО: ПОНЯТТЯ ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ
У СТРУКТУРІ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ..... 96

Денис ЛАУХІН

ПРОБЛЕМА ОСКАРЖЕННЯ ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ
ДЕЯКИХ АДМІНІСТРАТИВНИХ РІШЕНЬ 98

Єлізавета КОЗАРЕНКО

ДИСЦИПЛІНАРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВНИХ
СЛУЖБОВЦІВ 101

ТРУДОВЕ ПРАВО

Поліна ДОРОШЕНКО

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ МОБІНГУ У ТРУДОВИХ
ВІДНОСИНАХ: ПРОБЛЕМАТИКА ДОКАЗУВАННЯ
ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД..... 104

Олександр ЄВТУШЕНКО

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
ДИСЦИПЛІНАРНИХ СТЯГНЕНЬ ЗА ТРУДОВИМ
ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ 107

Олександра ГУБА

МОБІЛІЗАЦІЯ ТА ПРАЦЯ: ПРАВА МОБІЛІЗОВАНИХ
ПРАЦІВНИКІВ 110

Максим ЛОДЖУК

ПОСАДА «ПРОФЕСОР ПРАВНИЧОЇ КЛІНІКИ» В УКРАЇНІ:
НЕЗДІЙСНЕННА МРІЯ ЧИ БЛИЗЬКА РЕАЛЬНІСТЬ? 113

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС

Владислав МЕДВЕДСЬ

МІНІМАЛЬНІ СТАВКИ АДВОКАТСЬКОГО ГОНОРАРУ
ЯК ГАРАНТІЯ СПРАВЕДЛИВОГО РОЗПОДІЛУ ВИТРАТ
НА ПРОФЕСІЙНУ ПРАВНИЧУ ДОПОМОГУ У ЦИВІЛЬНОМУ
СУДОЧИНСТВІ..... 121

Роман ПАНАСЕНКО

ДІСЗДАТНІСТЬ ФІЗИЧНИХ ОСІБ ПРИ ВЧИНЕННІ
ЕЛЕКТРОННИХ ПРАВОЧИНІВ 125

Альона ЗАДОРЖНА

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ
В УКРАЇНІ 129

Єлізавета МАТВІЙЧУК

АКТУАЛЬНІ ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО
ЗАКОНОДАВСТВА В ГОСПОДАРСЬКИХ
ПРАВОВІДНОСИНАХ..... 133

Наталія КОРОБЦОВА

ДОПОМІЖНІ РЕПРОДУКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК МЕТОД
СТВОРЕННЯ ДІТЕЙ ІЗ ФІЗИЧНИМИ ВАДАМИ:
ЕТИКО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ 136

Катерина ШАПОВАЛОВА	
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИХ ПОСЛУГ В РАМКАХ СОТ	138
Дмитро ЧАЛИЙ	
ПРОБЛЕМИ ГАРМОНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО ГОСПОДАРСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА ТА ПРАВА КРАЇН ЄС	141
Олександра ЯКИМЧУК	
ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ШЛЮБНОГО ДОГОВОРУ В УКРАЇНІ ТА КРАЇНАХ ЄС	144
Ілля ЯЩЕНКО	
ОСОБЛИВОСТІ РЕГУЛЮВАННЯ СІМЕЙНИХ ВІДНОСИН В УМОВА ВОЄННОГО СТАНУ	148
Оксана ШАПОВАЛЕНКО	
СВОБОДА ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ЇЇ ОБМЕЖЕННЯ	153
Анастасія КАПУСТА	
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО РЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ ВІДНОСИН.....	155
Віталій ДИМЧУКОВ, Ольга БІЛОВОДСЬКА	
ПРО СУМІСНІСТЬ ПРИВАТНИХ І ПУБЛІЧНИХ ІНТЕРЕСІВ У СІМЕЙНОМУ ПРАВІ	160
Валерія ШАРКОВА	
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ЕТИЧНІ ВИКЛИКИ ІНСТИТУТУ СУРОГАТНОГО МАТЕРИНСТВА В УМОВАХ ВІЙНИ	162
Оксана ІВАНЕНКО	
ПРАТСТВО ЯК ОДИН ІЗ ВИДІВ ПОРУШЕНЬ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ	166
Єлизавета ДЕПУТАТ, Віта ПЕТРУК	
ПРОБЛЕМА ВСТАНОВЛЕННЯ ФАКТУ СПІЛЬНОГО ПРОЖИВАННЯ ОДНІЄЮ СІМ'ЄЮ ІЗ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЕМ	168
Сергій ВИХОВАНЧУК	
СУЧАСНІ ПРАВОВІ ЗАСОБИ БОРОТЬБИ З ТОВАРНИМ ДЕМПІНГОМ	172
Микита МЕДВЕДЄВ	
СВОБОДА ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ЇЇ ОБМЕЖЕННЯ	175

Дар'я ШУЛЬГІНА	
ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ КОМЕРЦІЙНОЇ ТАЄМНИЦІ НА ПІДПРИЄМСТВІ	177
Віталій ЦУШКО	
ТЕНДЕНЦІЇ РОЗГЛЯДУ СПРАВ ПРО БАНКРУТСТВО З ПОЗИЦІЇ ВЕРХОВНОГО СУДУ	180
Олександр СКУБАК	
САМОРЕГУЛІВНІ ОРГАНІЗАЦІЇ В ГОСПОДАРСЬКОМУ ОБОРОТІ: ЇХНЕ МІСЦЕ, ЗНАЧЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	183
Анжеліка САМОЙЛІК	
РОЗВИТОК АГРАРНИХ ХОЛДИНГІВ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ	186
Діана ЛОБАК	
ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ ЗАПОВІТУ ПОДРУЖЖЯ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ПРАКТИКИ	189
Дар'я КУДЕЛЯ	
ІНВЕСТИЦІЙНІ ЗАХОДИ ПОВ'ЯЗАНІ З ТОРГІВЛЕЮ ЧИ «PERFORMANCE REQUIREMENTS»: СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД ПРАВА СОТ	192
Рустам БРАЗЛУК	
ВИГОТОВЛЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ЗБРОЇ: ГОСПОДАРСЬКО- ПРАВОВИЙ АСПЕКТ	196
Марія ЖУК	
ВПЛИВ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА РОЗВИТОК ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА: ПРАВОВА ПРИРОДА СМАРТ- КОНТРАКТІВ	198
Ольга МОХОРТ	
ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК І РОЗМЕЖУВАННЯ КОНДИЦІЇ ТА ВІНДИКАЦІЇ: СУЧАСНІ ПРАВОВІ ВИКЛИКИ	202
Тимофій МИРОШНІЧЕНКО	
ОСОБЛИВОСТІ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ НЕРУХОМОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	204
Тетяна ЧОБАНУ	
ІШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ: ЙОГО ПРАВОВИЙ РЕЖИМ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ	207
Ольга ХРЕБТОВА	
МЕЖІ ЗДІЙСНЕННЯ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ФОРС-МАЖОР І АДАПТАЦІЯ ДОГОВІРНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ	210

Данило КАЛЕНИК	
ПРИНЦИП ДОБРОСОВІСНОСТІ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ	213
Розальє БЕКІРОВА	
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ СКАСУВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ	216
Мілена ЛИПЧАНСЬКА	
ДОГОВІРНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	220
Данійл ДАЦІЙ	
ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ПОРУШЕННЯ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	225
Денис КРИЖОВИЙ	
ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПОРУШЕННЯ ОСНОВНОГО ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ТА/АБО ІПОТЕЧНОГО ДОГОВОРУ ЯК ЕЛЕМЕНТ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ЗАХИСТ ІПОТЕКОДЕРЖАТЕЛЯ	228
Ксенія ВАРБАНЕЦЬ	
ПРАВОВІ НАСЛІДКИ СКАСУВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМАТИКА ТА ВИКЛИКИ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ	232
Іван ЮРКО	
РОЛЬ ДОКТРИНИ «VENIRE CONTRA FACTUM PROPRIUM» У ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ: ЗАСТОСУВАННЯ У ДОГОВІРНИХ ЗОБОВ'ЯЗАННЯХ	234
Катерина КШЕВІНСЬКА	
ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРОБЛЕМ ЗАХИСТУ ПРАВ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	237
Владислав ШЕПІТЬКО	
ПРОБЛЕМАТИКА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОБІГУ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ В УКРАЇНІ	240
Катерина КОРНЄВА	
СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «ОХОРОНА» ТА «ЗАХИСТ» ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ	245
Сергій ШВЕЦЬ	
ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ГОСПОДАРСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА	246
Злата РОСОМАХА	
ДОГОВІР ДОВІЧНОГО УТРИМАННЯ (ДОГЛЯДУ): ЙОГО ОСОБЛИВОСТІ ТА СПІВВІДНОШЕННЯ ІЗ ДОГОВОРОМ ДАРУВАННЯ ТА ЗАПОВІТОМ	249

Марко САВОВСЬКИЙ	
СПАДКОВІ ПРАВОВІДНОСИНИ В УКРАЇНІ ТА КРАЇНАХ ЄС	252
Данііл РИЧКА	
ОСОБЛИВОСТІ СПАДКУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	255
Юлія КИФАЛА	
ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК СУБ'ЄКТ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА	259
Вероніка ЄГІАЗАРЯН	
ДОГОВІР ДОВІЧНОГО УТРИМАННЯ (ДОГЛЯДУ): ДО АНАЛІЗУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА	263
Володимир СОПРУН	
ЗАКОНОДАВЧА ОСНОВА ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВОПОРЯДКУ У СФЕРІ ПРОМИСЛОВОЇ ВЛАСНОСТІ	267
Кирило ГАРМАШОВ	
ОСОБЛИВОСТІ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД МОБІЛІЗАЦІЇ ОСІБ, ЯКІ ЗАБЕЗПЕЧУЮТЬ УТРИМАННЯ ДИТИНИ	271
Микита ІЛЬЄНКОВ	
ОСОБЛИВОСТІ ДОГОВОРУ ПРОКАТУ	273
Олександр НОВИКОВ	
ПРАВОВІ АСПЕКТИ СПАДКУВАННЯ ЦИФРОВИХ АКТИВІВ....	276
Єгор КУБРАКОВ	
ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОЦЕДУРИ БАНКРУТСТВА ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ	279
Олег ПОПЕРЕЧНИЙ	
ІСТОТНІ УМОВИ ДОГОВОРУ НАЙМУ	281
Єва ФАУСТОВА	
СУРОГАТНЕ МАТЕРИНСТВО В УКРАЇНІ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ ТА ЕТИЧНІ ВИКЛИКИ	284
Владислава ЛУТАЙ	
ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ ПРАВА НА ДІЛОВУ РЕПУТАЦІЮ СУБ'ЄКТАМИ ГОСПОДАРЮВАННЯ.....	287
Аліна ЧАЛА	
ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ДОГОВІРНИХ ТА ПОЗАДОГОВІРНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ.....	290
Іванна БОБЕР	
УКЛАДАННЯ ТА ПРИПИНЕННЯ ШЛЮБУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	294

Єлизавета КАЛІБЕРДА	
СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ОСОБИСТИХ ДАНИХ.....	298
Дар'я ТРОФІМОВА	
ДОГОВІР ОРЕНДИ ЗЕМЛІ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ.....	300
Анна НАЗАРЕНКО	
ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЗА ПРАВОМ УКРАЇНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ.....	304
Богдан ВОЛОДЬКО	
ПРОБЛЕМА ПРАВА ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	308
Анна МОГИЛЬНА	
ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ МЕДІАЦІЇ У СФЕРІ ВИРІШЕННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ СПОРІВ В УКРАЇНІ.....	311
Аліна ШЕВЕЛЬОВА	
ЗАХИСТ ПРАВ ВЛАСНОСТІ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ.....	315
Єлизавета СОБЄЩАНСЬКА	
КУПІВЛЯ-ПРОДАЖ НЕРУХОМОГО МАЙНА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	318
Анастасія ГРАБАЗЕЙ	
ПРАВО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ: ДЖЕРЕЛА АДАПТАЦІЇ ВІТЧИЗНЯНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ДО ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ.....	321
Поліна КАЛЄНІЧЕНКО, Сніжана МІШЕНКОВА	
СПАДКОВЕ ПРАВО: ПОРЯДОК УСПАДКУВАННЯ ТА ЙОГО ОСОБЛИВОСТІ.....	325
Діана ПОПОВИЧЕНКО	
ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ ПРАВА НА ДІЛОВУ РЕПУТАЦІЮ СУБ'ЄКТАМИ ГОСПОДАРЮВАННЯ.....	328
Владислав БІДОНЬКО	
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ.....	331
Маргарита КОРОЛЬОВА	
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ОБ'ЄКТІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ У СФЕРІ ГОСПОДАРЮВАННЯ.....	334

Ангеліна КОПІЙКА	
ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ ЗА ДОГОВОРАМИ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ	337
Артем ШЕВЧУК	
ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КІБЕРБЕЗПЕКИ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ ВОЄННОГО ЧАСУ	340
Олександра ГУБА	
ЕЛЕКТРОННЕ СУДОЧИНСТВО В УМОВАХ ВІЙНИ	345
Ірина ПУЧКОВСЬКА	
ЩОДО ІСТОТНИХ УМОВ ГАРАНТІЇ	348
Людмила БАРАНОВА	
ЗАГАЛЬНІ (УНІВЕРСАЛЬНІ) ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ПОРУШЕННЯ ДОГОВІРНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ	351
Лука МІСНЯНКІН	
ОСОБЛИВОСТІ СПАДКУВАННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ	355
Михайло ДРОЗД	
ОСОБЛИВОСТІ РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	359
Віктор ЯНИШЕН	
ОКРЕМІ ПИТАННЯ СПЛАТИ ПРОЦЕНТІВ ЗА КРЕДИТНИМИ ЗОБОВ'ЯЗАННЯМИ	362
Микита ЧЕРВЯКОВ	
ПРАВОВА ПРИРОДА AIRDROP (КРИПТОВАЛЮТ) В УКРАЇНІ	368

ФІНАНСОВЕ ТА ПОДАТКОВЕ ПРАВО

Ілля ЯЩЕНКО	
ФІЗИЧНА ОСОБА ЯК ПЛАТНИК ПОДАТКІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	374
Оксана КУРМАН	
ЩОДО АКТУАЛЬНИХ ПИТАНЬ ПРИЗНАЧЕННЯ ПОЗАПЛАНОВИХ ПЕРЕВІРОК ДЕРЖАУДИТСЛУЖБОЮ УКРАЇНИ	377
Дмитрій ГОРДІЄНКО	
ОСНОВНІ ЗАСАДИ ПОДАТКОВОГО ПРАВА: ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ТА ПРАКТИЧНІ ПІДХОДИ	380

Катерина БІЛЯЄВА	
СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ПРИТЯГНЕННЯ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ПОДАТКОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА.....	384
Ангеліна ЛЕВИЦЬКА	
ОПОДАТКУВАННЯ КРИПТОВАЛЮТ ТА ІНШИХ ЦИФРОВИХ АКТИВІВ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ ТА ПРОБЛЕМИ	387
Тетяна ГАСАНОВА	
ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ ПОДАТКОВОГО АДМІНІСТРУВАННЯ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ	391
Тайсія НОВІКОВА	
ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПОЗИТИВНИХ ТА НЕГАТИВНИХ НАСЛІДКІВ ПРИЙНЯТТЯ ЗАКОНУ «ПРО ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО ПОДАТКОВОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ ЩОДО ОСОБЛИВОСТЕЙ ОПОДАТКУВАННЯ У ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ».....	394
Ірина КАЛНУСЕНКО	
ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ПІДВИЩЕННЯ ПОДАТКІВ І ЗБОРІВ В УКРАЇНІ	397
Вадим ГАРМАШ	
ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ПЛАТНИКІВ ПОДАТКІВ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	401
Єлізавета ШАТОХА	
НЕДОЛІКИ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ.....	403
Микита КОШЕВОЙ	
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОДАТКОВЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ.....	407
Владислав ПОЛТАВСЬКИЙ	
ПОНЯТТЯ ТА ПРАВОВА ПРИРОДА ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ	410
Михайло ЛЮТКО	
ЕКОНОМІКА УКРАЇНИ У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД: АСПЕКТ ОПОДАТКУВАННЯ.....	413
Євген БІДНИЙ	
ДО ПИТАННЯ АНАЛІЗУ ОКРЕМИХ РІШЕНЬ ВЕРХОВНОГО СУДУ ЩОДО НАРАХУВАННЯ ТА СПРАВЛЯННЯ МИТНИХ ПЛАТЕЖІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	420
Олександра ГУБА	
ШАГ – ІСТОРИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ВІДНОВЛЕННЯ АВТЕНТИЧНОЇ ГРОШОВОЇ ОДИНИЦІ.....	424

ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО, ЗЕМЕЛЬНЕ ТА АГРАРНЕ ПРАВО

Вадим ГАРМАШ

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ
В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ 427

В'ячеслав ПРОКОПЕНКО

ЕКОЛОГІЧНІ ЗЛОЧИНИ ТА ПРАВО ЄС У БОРОТБІ
З ЕКОЦИДОМ 430

Вікторія ПЕТРИЧУК

РЕКОНСТРУКЦІЯ БУДІВЕЛЬ ТА ЕКОЛОГІЧНІ ВИМОГИ:
ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ СКОРОЧЕННЯ ВИКИДІВ
ПАРНИКОВИХ ГАЗІВ 433

Ангеліна ЛЕВИЦЬКА

ЕКОЛОГІЧНА ШКОДА ВІД ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ В УКРАЇНІ:
ШЛЯХИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА ВІДНОВЛЕННЯ 436

Катерина БІЛЯЄВА

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ЛІСОКОРИСТУВАННЯ В УКРАЇНІ 439

Катерина БІЛЯЄВА

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ У ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ 442

Анна ВАСИЛЕНКО

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЯКОСТІ ПИТНИХ ВОД
В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ЗАБРУДНЕННЯ ТА ДЕФІЦИТ 446

Марія ПАСАТ

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У РЕФОРМУВАННІ ЗЕМЕЛЬНОГО
КАДАСТРУ УКРАЇНИ 449

Дмитро ТИЩЕНКО

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВСТВА КРАЇН
ЄВРОПИ ЩОДО ВИДАЧІ ДОЗВОЛІВ НА ПОВОДЖЕННЯ
З ВІДХОДАМИ 454

Ірина КАЛНУСЕНКО

ГАРМОНІЗАЦІЯ ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА УКРАЇНИ З ЄС:
ОСНОВНІ ЕТАПИ ТА РЕЗУЛЬТАТИ 457

Валерія НЯНЬКО

ЗАХИСТ ПРАВ НА ЗЕМЛЮ ІНОЗЕМНИХ ГРОМАДЯН
ТА ЮРИДИЧНИХ ОСІБ 461

Анастасія СІДЕНКО

ЦИФРОВІЗАЦІЯ У СФЕРІ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО
ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА 464

Олександр КУЗУБ	
ЗЕМЕЛЬНІ СПОРИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ВИРІШЕННЯ В КОНТЕКСТІ ПРАКТИКИ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ.....	467
Дмитрій ГОРДІЄНКО	
ЕКОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ ВІЙНИ В УКРАЇНІ ТА ЇХ ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ.....	471
Тетяна ГАСАНОВА	
ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПОВОДЖЕННЯ З ПОБУТОВИМИ ВІДХОДАМИ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ	476
Дар'я КУДЕЛЯ	
МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД У РЕГУЛЮВАННІ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН ТА МОЖЛИВОСТІ ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ	480
Василь МІТЬКО	
ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ ЗАВДАННОЇ ПРИРОДНО- ЗАПОВІДНОМУ ФОНДУ УКРАЇНИ	483
Данііл ІБРАГІМОВ	
ВИЗНАННЯ ТВАРИН СУБ'ЄКТАМИ ПРАВА ЯК НАСТУПНИЙ ЕТАП ЕВОЛЮЦІЇ ЇХ ПРАВОВОГО СТАТУСУ	487
Анна ЖАДАН	
ОСОБЛИВОСТІ БЕЗОПЛАТНОЇ ПЕРЕДАЧІ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК У ВЛАСНІСТЬ ГРОМАДЯН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	490
Анастасія ГАРАГА	
ДО ПИТАННЯ ПРО ПРАВО НА БЕЗПЕЧНЕ ДОВКІЛЛЯ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ	493
Вікторія ДЕОРДІЯШЕНКО	
ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА В УМОВАХ ІНДУСТРАЛІЗАЦІЇ ТА УРБАНІЗАЦІЇ.....	495
Єлизавета ВІНОГРАДОВА	
ПРОБЛЕМА РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИКИ GREEN DEAL У ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ПОДОЛАННЯ	499
Діана БРОВАРЬ	
УТИЛІЗАЦІЯ ВІДХОДІВ: ВИКЛИК СЬОГОДЕННЯ ТА ШЛЯХ ДО СТАЛОГО МАЙБУТНЬОГО	503
Карина ФІНДЛІНГ	
ЗАВДАННЯ ШКОДИ РОДЮЧОСТІ ТА ЯКОСТІ ҐРУНТІВ ЧЕРЕЗ ВІЙСЬКОВІ ДІЇ	506

Дар'я ОЛІЙНИК

ВПЛИВ БОЙОВИХ ДІЙ НА НАВКОЛИШНЄ ПРИРОДНЕ
СЕРЕДОВИЩЕ НАШОЇ КРАЇНИ 509

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

В'ячеслав КОЛОМІЙЧУК

ДО ПРОБЛЕМИ ПОКАРАННЯ ЗА ПІДРОБЛЕННЯ
ДОКУМЕНТІВ, ЯКІ ПОДАЮТЬСЯ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ
ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ
ТА ФІЗИЧНИХ ОСІБ – ПІДПРИСМЦІВ 513

Ельміра МАМЕДОВА

ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ІНСТИТУТУ ЗВІЛЬНЕННЯ
ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ НА ПІДСТАВІ СТАТТІ 75
КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ ПРИ ВЧИНЕННІ
КОРУПЦІЙНИХ ТА ПОВ'ЯЗАНИХ З НИМИ
КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ 518

Олексій МАРОЧКІН

ДОКАЗУВАННЯ У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ ВИЗНАЧЕННЯМ НАЯВНОСТІ
ОЗНАК ПРОВОКАЦІЇ ЗЛОЧИНУ У КРИМІНАЛЬНОМУ
ПРОВАДЖЕННІ..... 522

Аліна ЦОЛОЛО

МЕТОДИ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ 524

Наталія БРАТІШКО

ЩОДО ЗЛОЧИННОСТІ СЕРЕД НЕПОВНОЛІТНІХ:
ПРИЧИНИ ТА ШЛЯХИ ЗАПОБІГАННЯ..... 527

Олександра ХАНДУРІНА, Алла ГРИЦЕНОК

ПРАВОВА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ТА ПРАКТИКА
ЗАСТОСУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
ЗА КОЛАБОРАЦІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ
АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ 532

Іван ЮЩЕНКО

УДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
ЗА НЕЗАКОННУ ПОРУБКУ, ПЕРЕВЕЗЕННЯ,
ЗБЕРІГАННЯ ТА ЗБУТ ДЕРЕВИНИ 535

Олександр КРЕМЕР

НЕОБЕРЕЖНІСТЬ ЯК ФОРМА ВИНИ 538

Діана МЕЛЬНИЧУК

ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ..... 540

Анастасія ШУЛЯКА	
ТИПОВІ СПОСОБИ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ВІДМИВАННЯ КОШТІВ ЗДОБУТИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ.....	544
Аврора ЄЖЕЛА	
ПРОБЛЕМНІ ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВБИВСТВА МАТЕР'Ю СВОЄЇ НОВОНАРОДЖЕНОЇ ДИТИНИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ	548
Владислава НІКІФОРОВА	
МЕТА ПОКАРАННЯ	550
Олександра АНТОНЕНКО	
КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ НЕПОВНОЛІТНІХ: ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ ПРИТЯГНЕННЯ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ.....	553
Злата РОСОМАХА	
УГОДА ПРО ВИЗНАННЯ ВИНУВАТОСТІ У КОРУПЦІЙНИХ ПРАВOPOPУШЕННЯХ: СУСПІЛЬНА НЕОБХІДНІСТЬ ЧИ ЗАКОНОДАВЧА ПРОГАЛИНА?.....	556
Аліна ЧАЛА	
СПРАВЕДЛИВИЙ СУДОВИЙ РОЗГЛЯД У КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТИВ ТА УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА	561
Андрій ГОРБАТЕНКО	
КОНФІДЕНЦІЙНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ ПРЕВЕНЦІЇ ТА РОЗКРИТТЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ НЕЗАКОННИМ ОБІГОМ ЗБРОЇ, БОЙОВИХ ПРИПАСІВ ТА ВИБУХОВИХ РЕЧОВИН	565
Дмитро НЕСТЕРЦОВ	
ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕНЬ ОКРЕМИХ ПИТАНЬ ЩОДО УЧАСТІ ІНОЗЕМЦІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ	569
Катерина КУЛИК	
ДЕЯКІ АСПЕКТИ НЕЗАКОННОГО ПЕРЕТИНАННЯ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ УКРАЇНИ.....	571
Владислав МЕЛЬНИЧЕНКО	
ДО ПИТАННЯ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ УКРАЇНІ ЗБРОЙНОЮ АГРЕСІЄЮ росії	573
Вадим КОЗАК	
ЩОДО ПОНЯТТЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В МІЖНАРОДНИХ АКТАХ.....	577

КРИМІНАЛІСТИКА

Віталій САВОСТА

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ
СЛІДІВ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ВЧИНЕНИХ
ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ 583

Софія МАЛЮК, Ангеліна ЮРКЕВИЧ

ОХОРОНА ЖИТТЯ ОСОБИ В КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНОГО
КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА 587

Іван БОЙКО

ПРОБЛЕМАТИКА І ПРАКТИКА ПРОВЕДЕННЯ
ПОЧЕРКОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ЗА КОПІЯМИ/
ФОТОКОПІЯМИ ОБ'ЄКТІВ ДОСЛІДЖЕНЬ 589

Анастасія БАГАТКО

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ
БІОМЕТРИЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ
КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ 592

Тамерлан КЕРІМОВ

ДЕЯКІ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ
ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ ПІД ЧАС
РОЗСЛІДУВАННЯ ПОРУШЕНЬ ПРАВИЛ БЕЗПЕКИ
ДОРОЖНЬОГО РУХУ АБО ЕКСПЛУАТАЦІЇ
ТРАНСПОРТУ ОСОБАМИ, ЯКІ КЕРУЮТЬ
ТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ..... 595

Олена ШУЛЕПОВА

СУЧАСНІ МОЖЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ МОЛЕКУЛЯРНО-
ГЕНЕТИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ДЛЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ
ІДЕНТИФІКАЦІЇ ОСОБИ..... 600

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО ТА ПРАВО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Маргарита МАРГІТА

СТРАТЕГІЯ БІОРІЗНОМАНІТТЯ ЄС ДО 2030 РОКУ:
ПЕРСПЕКТИВИ РЕФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО
ЗАКОНОДАВСТВА 604

Олексій ПЛОТНІКОВ

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ
МОРСЬКИХ МІН: ЧИ ІСНУЄ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ
ДЛЯ УКРАЇНИ?..... 608

Вікторія ПОПОВИЧ

РІЗНИЦЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ КОМБАТАНТІВ
ТА НАЙМАНЦІВ У МІЖНАРОДНОМУ
ГУМАНІТАРНОМУ ПРАВІ 611

Анна ГРИЦАЙ

ОСОБЛИВОСТІ ВІДСТУПУ УКРАЇНИ ВІД МІЖНАРОДНИХ
ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ПІД ЧАС НАДЗВИЧАЙНОЇ СИТУАЦІЇ 614

Анна-Марія МАРЧЕНКО

РЕФОРМУВАННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ
В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ НА ОСНОВІ АНАЛІЗУ
ДОСВІДУ КРАЇН-ЧЛЕНІВ ЄС 617

Сергій КІДАЛОВ, Наталія КІДАЛОВА

ПРАВОВІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ВІДХОДАМИ
В НІМЕЧЧИНІ 620

Максим ПАЛЬЧИК

РИЗИК-ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД У ПРАВОВОМУ
РЕГУЛЮВАННІ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ЄС:
ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ 623

МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

Анастасія КРАСЬКО

МІЖНАРОДНИЙ КОМЕРЦІЙНИЙ АРБИТРАЖ
ЯК ЮРИСДИКЦІЙНИЙ ОРГАН 628

Ганна УЛЬЯНОВА

ДОСВІД ЄС У ПРОТИДІЇ ШАХРАЙСТВАМ,
ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ЧЕРЕЗ МЕРЕЖУ ІНТЕРНЕТ 630

Наукове видання

АКТУАЛЬНІ ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Збірник тез наукових доповідей і повідомлень
XX Всеукраїнської науково-практичної конференції вчених,
практикуючих юристів, аспірантів та студентів

(м. Харків, 22 листопада 2024 р.)

Видається в авторській редакції

Підписано до друку 20.11.2024. Формат 60×84/16.
Ум. друк. арк. 37,9. Обл.-вид. арк. 35. Тираж 100 пр. Зам. № 198

ТОВ «Видавничий дім «Право»,
вул. Харківських Дивізій, 11/2, м. Харків, Україна
Для кореспонденції: а/с 822, м. Харків, 61023, Україна
Тел.: (050) 409-08-69, (067) 574-81-20, (063) 254-50-84

Вебсайт: <https://pravo-izdat.com.ua>

E-mail для замовників послуг: verstka@pravo-izdat.com.ua

E-mail для покупців: sales@pravo-izdat.com.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 8024 від 05.12.2023

Виготовлено ТОВ «Промарт»,
вул. Весніна, 12, Харків, 61023, Україна
Тел. (057) 717-25-44

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 5748 від 06.11.2017